Caietele CNSAS

Revistă semestrială editată de
Consiliul Naţional
pentru
Studierea Arhivelor Securităţii

Reeducare
şi
propagandă

Anul VIII, nr. 2 (16)/2015

Editura CNSAS
Bucureşti
2017

Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii

Bucureşti, str. Matei Basarab, nr. 55-57, sector 3

www.cnsas.ro

Caietele CNSAS, anul VIII, nr. 2 (16)/2015

ISSN: 1844-6590

Coperta: **Cătălin Mândrilă**
Machetare computerizată: **Liviu Ţăranu**

Editura Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii
e-mail: editura@cnsas.ro

CUPRINS

I. Aparatul represiv comunist. Instituții, cadre, obiective

II. Sub lupa Securității

III. Documente

IV. Recenzii. Note de lectură

SUMMARY

I. THE COMMUNIST REPRESSIVE SYSTEM: INSTITUTIONS, OFFICERS AND OBJECTIVES

II. UNDER SECURITATE'S STRICT SURVEILANCE

III. DOCUMENTS

I. Aparatul represiv comunist. Instituții, cadre, obiective

Mihai **DEMETRIADE**

Istoricul Serviciului de contrainformații penitenciare (1949-1967)[1]

History of the Penitentiary Contrainformation Service (1949-1967)

The present paper is a monograph on the Securitate counterintelligence service that operated in prisons between 1949 and 1967. Emphasis is put on the emergence of that structure as a special extension of the Criminal Investigation Division, as well as on the fundamental connection with the imprisoned members of the Iron Guard. Besides, the use of the Soviet experience in the

[1] O primă menționare a acestei problematici a fost făcută de istoricii Mihai Burcea, Marius Stan și Mihail Bumbeș în Introducerea la *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor* (Iași, Editura Polirom, 2009, p. 59-60). O încercare însă de clarificare a profilului „Securității închisorilor" (doar pentru intervalul 1949-1953) a fost realizată, un an mai târziu, de istoricul Mircea Stănescu în *Reeducarea în România comunistă (1945-1952): Aiud, Suceava, Pitești, Brașov*, cuvânt înainte de Constantin Ticu Dumitrescu, Iași, Editura Polirom, 2010, pp. 98-107, 195-205. O a doua analiză a implicării „administrației", în sens larg – cuprinzând și structuri ale penitenciarului și ofițeri ai Securității, în organizarea a ceea ce autorul numește „acțiunea violentă" de la Pitești, a fost realizată de Alin Mureșan în *Pitești. Cronica unei sinucideri asistate*, Iași, Editura Polirom, Ediția a II-a, 2011, p. 260-286. Au fost publicate, de asemenea, o serie de biografii ale ofițerilor implicați în coordonarea „reeducării" de la Suceava, Pitești etc.: Mircea Stănescu, *Procesele reeducării (1952-1960)*, în volumul *Statul și dreptul, instrumente de represiune ale dictaturii comuniste*, Pitești, Fundația Culturală «Memoria» - Filiala Argeș, 2008; I.I.C.C.M.E.R., Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbeș, *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor Aparatul central (1948-1989)*, Iași, Editura Polirom, 2009; Mircea Stănescu, *Destine în nomenclatura comunistă: Gavril și Eva Birtaș*, în A. Cioflâncă, L. Jinga (coord.), *Represiune și control social în România comunistă*, Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, vol. V-VII, Iași, Polirom, 2011; Dumitru Lăcătușu, *Tudor Sepeanu – mărirea și decăderea unui ofițer al Securității*, în „Arhivele Totalitarismului", nr. 3-4/2012, pp. 74-90. Amintim aici și studiul nostru având ca obiect cea mai importantă grupă operativă a structurii de contrainformații penitenciare, cea de la penitenciarul Aiud (Mihai Demetriade, *Descompunere și reabilitare. Elemente cadru privind activitatea Grupului Operativ Aiud*, în „Caietele C.N.S.A.S.", anul II, nr. 2 (4)/2009, București, Editura C.N.S.A.S., 2010, p. 257-332).

process of adjusting the methods of investigation and manipulation in the carceral system and the changes that occurred in dealing with the issue of counter-revolutionary prisoners are also focused on.

The concepts of "re-education", "informative activity" and "action of diversion" have been analysed and a new pattern in approaching the violent actions that occurred in the penitentiary in Pitesti has been unveiled. The conclusion is that the re-education process in Pitesti penitentiary was not determined only by the harsh character of the leaders of the Securitate leaders and of those in charge with the Division for Inspection and Control, but also by the Soviet experience in that field and the culture of violence among the Romanian fascist detainees. Stress is laid on the investigation organized in Rostock concentration camp, in Germany (November-December 1942), which may be considered a Pitesti *avant la lettre*.

Various structures of counterintelligence that used to operate in prisons have been focused on (The Operative Service, The Division for Inspection and Control, the Operational Service for Prisons and Labor Camps, the "D" Service for Detainees, and the "K" Service). The paper shapes a picture of the people in charge with those services, the structure, the actions and methods of operation and the emergence of the first statutes. Besides the paper brings into focus the Aiud Operative Group, which embodied the counterintelligence service in prisons at its highest level.

Etichete: contrainformații penitenciare, reeducare, acțiune violentă, Pitești, Aiud, grup fascist, Garda de Fier

Keywords: counterintelligence penitentiaries, re-education, violent action, Pitesti, Aiud, fascist group, Iron Guard.

„De ce Securitatea ar răspunde
pentru ce se petrecea în penitenciare,
din moment ce ea nu avea competența
asupra acelei structuri?”[2]

Preistoria problemei. O „muncă nouă”[3] și „specială”[4] în penitenciare. Deținuții contrarevoluționari, o resursă vitală

Titlul prezentului studiu poate genera neînțelegeri, acceptând o confuzie, implicită modului în care Securitatea și-a înțeles, numit și interpretat propria prestație în spațiile carcerale. Folosirea sintagmei „*contrainformații* penitenciare” nu corespunde întru totul, cum se va vedea, realității felului în care a funcționat, în ciuda numeroaselor modificări suferite, Serviciul Operativ (în continuare se va cita S.O.) și avatarurile sale târzii. Termenul trimite – la o lectură implicită – către o formulă de supraveghere și protecție a *propriilor cadre angajate*, în vederea evitării producerii diferitelor „fapte” definite de ideologia oficială (descoperirea „sabotorilor”, a celor care „pactizau” cu dușmanul, a „organizațiilor subversive și teroriste” ori „lichidarea spionilor și diversioniștilor” *din rândurile noastre* ș.a.m.d.).

[2] Neagu Cosma, *Securitatea, poliția politică, dosare, informatori*, București, Editura Globus, 1998, p. 175. Fostul general de Securitate, în capitolul „Închisorile nu au fost în subordinea Securității”, încearcă, nici mai mult, nici mai puțin, prevalându-se de jumătăți de adevăr, să disculpe instituția pe care o reprezentase de orice ingerință represivă în afacerile penitenciare. Aplicând în aparență o privire procedurală și legalistă, ca și cum funcționarea unei structuri conspirate era trecută în clar în organigramele structurii de acoperire, Cosma afirmă cu o nonșalanță aparte: „În regulamentul de funcționare al Direcției Generale a Penitenciarelor nu exista nicio prevedere din care să rezulte că Securitatea avea vreo competență asupra penitenciarelor și nici în cel al Departamentului Securității nu exista vreo clauză care să-i permită amestec în treburile penitenciarelor” (*Ibidem*, p. 176). Cosma recunoștea existența Contrainformațiilor penitenciare, alocându-le însă strict o funcție de prevenție și de control informativ, refuzând să recunoască fundamentala lor trăsătură represivă.

[3] Expresia îi aparține lui Gh. Pintilie, folosită la investirea cu atribuții a ofițerilor care urmau să ocupe pozițiile de titulari în Birourile Operative teritoriale, în aprilie 1949, în centrala ministerului (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 40 v).

[4] A doua parte a descrierii provine dintr-o relatare aparținând lui Ion Baciu, directorul Direcției Generale a Penitenciarelor (A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 268).

Lucrurile n-au fost așa de clare de la început, o formulă dedicată *strict cadrelor* apărând abia la 1 aprilie 1953[5], prin înființarea Serviciului „K", *Contrainformații Miliție și Penitenciare*, o dimensiune care nu face explicit obiectul studiului nostru fiind oricum secundară în anatomia acestei structuri. Până la acest moment însă organismele care s-au ocupat succesiv de această „muncă", este vorba despre Direcția a III-a, *Contrainformații penitenciare* (septembrie 1948 – februarie 1951) și Direcția a VII-a, *Contrainformații Miliție, Penitenciare și Unități de Muncă*[6] (1 februarie 1951[7] – 20 septembrie 1952[8]), au avut deopotrivă în atribuții *atât* supravegherea cadrelor din penitenciare *cât și* a deținuților[9].

---

[5] A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U., dosar nr. 7358, vol. 60, f. 189. Șeful Serviciului era lt. major Barbu Ștefan, secondat de locțiitorul acestuia, lt. major Popescu Traian. Serviciul avea 3 Birouri centrale, cu un efectiv total de 28 de cadre (*Ibidem*, f. 189-194). Pentru parcursul biografic al lt. major Barbu Ștefan a se vedea, mai jos, nota 593. Florian Banu, în *Studiu Introductiv* în Florica Dobre (coordonator), *op. cit.*, p. XIII, înaintează data de septembrie 1952, când organigrama Serviciului „K" ar fi fost aprobată prin Decretul nr. 324 din 20 septembrie 1952. Ulterior, același autor propune o altă dată a înființării, 1 iunie 1953 (*„Un deceniu…"*, p. 102). Cert este că numirile pe funcții ale ofițerilor care încadrau acest Serviciu s-au făcut, de fapt, prin Ordinul nr. 731, în data de 1 aprilie 1953 (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U., dosar nr. 7358, vol. 60, f. 189-190). Pentru organigramă a se vedea și A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U., dosar nr. 7354, vol. 13, ff. 739-74. Într-un raport al Serviciului Inspecții, din 19 februarie 1954, Serviciul „K" fusese organizat în aprilie-mai 1953, cuprinzând patru Grupe la nivel central și tot atâtea birouri. Prima grupă era condusă de lt. Horia Nicolae, a doua de lt. Ciobanu Ilie, a treia de lt.maj. Zalotca Gheorghe și a patra de lt. Lavrig Gheorghe. Șeful Biroului 1 era cpt. Enache Ioan, cel al Biroului 3 fiind cpt. Săvulescu Jean. În cadrul acestuia lucrau 32 de ofițeri (în altă parte apare cifra 35), dintr-o schemă ce cuprindea 39 de posturi (Idem, fond Documentar, dosar nr. 12606, ff. 10, 27, 28, 50).

[6] Idem, dosar nr. 7373, vol. 16, f. 140-144, 314-320, 447-448.

[7] *Ibidem*, f. 63-64. Istoricul Florian Banu înaintează data de 1 februarie 1952 ca dată a reorganizării D.G.S.S. și, implicit, a înființării acestei Direcții (*„Un deceniu de împliniri mărețe". Evoluția instituțională a Securității în perioada 1948-1958*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2010, p. 85).

[8] Este vorba de modificările survenite prin apariția M.S.S., ale cărui organigrame au fost oficializate prin Decretul nr. 324/20.09.1952 (Florian Banu, *Un deceniu de împliniri mărețe" Evoluția instituțională a Securității în perioada 1948-1958*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2010, p. 101-102).

[9] Sarcinile Direcției a VII-a, spre exemplu, acopereau atât „descoperirea și lichidarea *elementelor dușmănoase și corupte pătrunse* în organele Miliției, Penitenciarelor, Coloniilor și Unităților de Muncă, a spionilor, teroriștilor și

La nivelul spațiilor de deținere, cele două Direcții erau secondate de informațiile pe care le ofereau directorii de penitenciare în colaborare cu Regionalele de Securitate, mai exact cu Serviciile, Secțiile sau Birourile din cadrul acestora, corespondente structurilor centrale amintite.

Primii patru ani, din 1949 până la momentul înființării Serviciului „K" (aprilie 1953), care avea să preia problematica, lucrările și evidența operativă ale fostei Direcții a VII-a[10], au fost însă destul de tulburi. Serviciul operativ a cărui istorie încercăm s-o refacem în studiul de față, indiferent de succesivele denominații pe care le-a primit, *a vizat, în primul rând, deținuții*, chiar dacă în anumite perioade acesta a avut și atribuții legate de contrainformații cadre. Construcția lui a vizat deținuții, nu cadrele. Marin Jianu[11], ministru adjunct al Internelor, responsabil de

---

diversioniștilor", dar și „continuarea urmăririi informative *a criminalilor politici și de drept comun* în locurile de deținere a acestora, în scopul de a descoperi anumite fapte din activitatea lor criminală pe care le-au ascuns în timpul cercetărilor", respectiv „supravegherea informativă pentru a preveni încercările de evadare, atacarea personalului de pază, rebeliuni precum și alte infracțiuni *ale deținuților*" [subl. n.] (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U., dosar nr. 7373, vol. 16, f. 140-143). Direcția a VII-a era organizată pe două Servicii și un Birou Secretariat. Primul dintre acestea se ocupa cu munca contrainformativă desfășurată în rândurile ofițerilor de Miliție, iar al doilea în rândul cadrelor din D.G.P.C.M. și al „criminalilor politici și de drept comun în locurile de deținere ale acestora" (*Ibidem*, f. 143). Serviciul II, care ne interesează aici, avea 5 Birouri și un secretariat. Dacă primele două Birouri dintre acestea se ocupau cu acoperirea contrainformativă a personalului din conducerea centrală a D.G.P.C.M. respectiv cea teritorială, Biroul 3, denumit „Criminali politici din penitenciare și Colonii de Muncă", cu 10 ofițeri încadrați, „ducea munca informativă în rândul criminalilor politici din penitenciare și colonii de muncă" (*Ibidem*, f. 144) iar Biroul 5 „Unități muncă", cu 8 ofițeri, acoperea atât „internații politic" cât și cei de drept comun (*Ibidem*, f. 144, 315). Aparatul *central* al Direcției cuprindea un număr total de 80 de cadre angajate, iar cel *teritorial*, 143 (*Ibidem*, f. 320). E interesant de semnalat aici că cele 143 de persoane din teritoriu nu erau cuprinse în bugetul D.G.S.P., din motive de conspirativitate, fiind angajate formal în cadrul locurilor de detenție, figurând astfel în bugetul D.G.P.C.M., unde funcționau efectiv (*Ibidem*, f. 25). O practică similară vom întâlni și la finanțarea Serviciului de care ne ocupăm.

[10] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12606, f. 10, 23.

[11] Marin Jianu; născut la 2 august 1913, în Aninoasa, județul Gorj, într-o familie numeroasă, cu patru frați și o soră (A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 38, f. 11 f. v); la 21 august 1925 termină patru clase de școală primară ale cursului elementar (*Ibidem*, f. 171); vine la București, unde se angajează la Atelierele C.F.R. Grivița, calificându-se în meseria de ajustor mecanic (*Ibidem*, f. 27); în 1930 este primit în

U.T.C., participând la diferite acțiuni de lipire de manifeste (*Ibidem*, f. 49); 1928-1932 urmează Școala de elevi-ucenici de pe lângă Atelierele Grivița (*Ibidem*, f. 27, 169); lucrează la Atelierele C.F.R. Grivița-Locomotive până în 6 martie 1945 (*Ibidem*, f. 52); în intervalul 08.11.1934 – 01.11.1935 își satisface serviciul militar la Regimentul 1 Roșiori din Arad, fiind lăsat la vatră cu gradul de caporal T.T.R. (contingentul 1935); se căsătorește la 30 ianuarie 1936 cu Floarea C. Radu, de meserie textilistă (*Ibidem*, f. 172); la 9 noiembrie 1944 a fost primit în P.C.R. (*Ibidem*, f. 49); „cunoscut ca un tovarăș muncitor și un bun meseriaș", având „o atitudine justă față de muncă și lucrătorii cu care muncea" și luând „parte la acțiunile organizate de muncitorii de la Atelierele C.F.R. Grivița" (*Ibidem*, f. 27), este încadrat în M.A.I., prin Decizia nr. 58674/13.03.1945, fiind numit în Direcția Generală a Poliției ca informator diurnist, Corpul Detectivilor, Grupa II în serviciile centrale ale D.G.P., depunând jurământul la 23 mai 1945 (*Ibidem*, f. 83-84, 86); Șeful Corpului Detectivilor era Grigore Petrovici iar șeful Grupei a II-a era Virt (Wirth) Flavian (*Ibidem*, f. 108), unitate care se ocupa cu „problema germană" (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 246, vol. 26, f. 161, în alt loc apare că se ocupa cu partidele politice, *Ibidem*, f. 316); în martie-aprilie 1945 face parte din „echipele de arestări", o unitate acoperită condusă de Gheorghe Stârcea (subinspector de Poliție, președintele sindicatului D.G.P.), intitulată „Grupul de cercetări Gheorghe Stârcea" și aflată la dispoziția generalului Virgil Stănescu (subsecretar de stat, responsabil pentru ordine și Siguranță), care viza reținerea reprezentanților partidelor istorice (*Ibidem*, f. 161-162, 301); în alt loc data mutării lui în cadrul acestei echipe apare ca fiind 25 august 1945 (Idem, fond Cadre, dosar nr. 38, f. 93); la mai bine de două luni de la încadrare, prin Decizia 6.773/29.05.1945, este avansat în gradul de comisar fără gradații, funcționând de la 1 iunie 1945 (*Ibidem*, f. 89); o lună mai târziu este repartizat la Corpul de Control și Inspecții din D.G.P. (*Ibidem*, f. 92); în toamna lui 1945 i se încredințează constituirea Sectorului de Partid din M.A.I., primul secretar al celulei fiind Zamfir Laurian, pe care-l va înlocui ulterior în această funcție (*Ibidem*, f. 67 & Idem, fond Penal, dosar nr. 246, vol. 26, f. 161-162); organizează inițial sindicatele din M.A.I., fiind numit ulterior secretar al Comisiei de partid din M.A.I., secretar de sector, respectiv instructor al sectorului de partid din M.A.I. (Idem, fond Cadre, dosar nr. 38, f. 67); la 16 ianuarie 1946, din ordinul lui Teohari Georgescu, prin Decizia 46.261, revine la Corpul Detectivilor (*Ibidem*, f. 92); trei luni mai târziu este avansat la gradul de subinspector fără gradație, prin Decizia 59234/16.03.1946, în aceeași instituție (*Ibidem*, f. 106); din septembrie 1946 a fost reîncadrat, prin Decizia 31.550/19.12.1946, pe funcția de Inspector General de Poliție; la 17.06.1947, prin Decizia 22.126, este transferat la Direcția Poliției de Siguranță ca Inspector General (*Ibidem*, f. 124); la 15 octombrie 1947 pe lângă Direcțiunea Poliției de Siguranță din cadrul Direcției Generale a Poliției se constituia o „comisie de selecționare și verificare a cererilor de numiri, angajări, reprimiri și a tablourilor de propuneri pentru chemări în funcțiuni superioare,

pentru întreg personalul” (*Ibidem*, f. 125); Marin Jianu a fost numit ca președinte al acestei comisii, avându-i alături, în calitate de membri, pe inspectorul general de Poliție Vladimir Mazuru, din Direcția Poliției de Siguranță și pe comisarul Neacșu Alexandru, din D.P. de Siguranță, ca delegat al Sindicatului M.A.I. (*Ibidem*, f. 125); la 8 ianuarie 1948, prin Decizia nr. 482A, a Direcțiunii Generale a Administrației, Direcțiunea Administrației de Stat, era delegat să îndeplinească funcția de Secretar General pentru Poliție, în locul lui Avram Bunaciu, care fusese trecut pe altă funcție (*Ibidem*, f. 151); la 21 aprilie 1948, prin Decretul Prezidențial nr. 772, Marin Jianu a fost numit Ministru Adjunct la Departamentul Afacerilor Interne (*Ibidem*, f. 155); la 7 mai 1948, prin Decizia nr. 12.489 a Direcțiunii Generale a Administrației, Direcțiunea Administrației de Stat, este pus în aplicare Decretul Prezidențial, Jianu rezolvând și semnând, în numele ministrului de Interne (T. Georgescu) toate lucrările D.G. a Poliției, D.G. a Siguranței Statului, Direcțiunii Penitenciarelor și Serviciului Aerian de pe lângă M.A.I. (*Ibidem*, f. 154); prin Decizia nr. 18 din 16 martie 1949, Teohari Georgescu decidea că M. Jianu „se autoriza să exercite toate atribuțiile date nouă prin legi, regulamente și deciziuni pentru *Direcția Generală a Miliției și Direcțiunea Penitenciarelor*, cu excepția celor care prin legi ne sunt rezervate” (*Ibidem*, f. 157); „succesiunea lui rapidă în funcții de răspundere nu se datorește calităților lui deosebite, ci exclusiv faptului că Teohari Georgescu a găsit în el un element docil, care a executat toate dispozițiile lui fără șovăire și fără să-l contrazică”, găsim într-o *Notă privind pe Marin Jianu* (*Ibidem*, f. 49), redactată în contextul arestării lui Teohari Georgescu; Jianu însuși declara la 25 februarie 1953, la o săptămână după ce fusese arestat: „«precum am constatat ulterior, el [T. Georgescu, n.n.] m-a împins în acest post pentru a avea o unealtă docilă în persoana mea»” (*Ibidem*); în 1952, pe fondul verificărilor C.C.P. privind implicațiile cazului Teohari Georgescu, este exclus din partid pentru „unele abateri ce le-am avut în timpul când am muncit în cadrul M.A.I.” (*Ibidem*, f. 9 v); la 21 iunie 1952 prin Decretul nr. 139 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, a fost eliberat din funcția de adjunct al ministrului Afacerilor Interne (*Ibidem*, f. 48); dintr-o fișă de cadre din 5 februarie 1964, referitor la episodul căderii în dizgrație aflăm că „în activitatea sa a manifestat o serie de lipsuri, începând cu anturajul său necorespunzător format din foști polițiști și femei de moravuri ușoare, cu care organiza diferite petreceri și chefuri, terminându-se cu poziția sa oportunistă față de o serie de elemente dușmănoase din țară. Astfel, având funcția de adjunct al ministrului, a tolerat și aprobat emigrarea din țară a unor elemente dușmănoase și exploatatoare care trebuiau să răspundă în fața statului de faptele lor dăunătoare clasei muncitoare” (era vorba despre una din practicile uzuale ale noii Poliții comunizate: condiționarea eliberării pașapoartelor etnicilor evrei care cereau emigrarea, de plata unor sume considerabile de bani sau de eliberarea unor imobile ori a unor bunuri ale acestora); „aceeași poziție oportunistă a avut-o și față de măsurile arbitrare luate de Teohari Georgescu într-o serie de probleme” (*Ibidem*, f. 28); 1 august 1952 – 26

problema penitenciarelor, într-un interogatoriu din 15 septembrie 1953, afirma explicit în acest sens: „Serviciul de inspecție a avut *ca primă sarcină* munca informativă în mijlocul deținuților, iar mai târziu munca lor s-a extins și asupra manifestărilor de orice fel din rândul personalului ce deservea penitenciarele”[12]. Chiar și după septembrie 1958, atunci când Serviciul „K” preia, prin absorbție, atribuțiile Serviciului „D” (*Internări*

noiembrie 1958 lucrează tot în cadrul M.A.I. (Departamentul Gospodăriilor Agricole de Stat), ca director G.A.S. Toporu, Mogoșoaia, Mărculești și Buciumeni (*Ibidem*, f. 48); arestat la 18 februarie 1953, „conform ordinului rezolutiv al tov. Ministru Alexandru Drăghici”, a fost eliberat la 4 mai 1954 (*Ibidem*, f. 48-49); Referatul Direcției a VIII-a, care propunea eliberarea, muta integral responsabilitatea pe umerii lui Teohari Georgescu, Jianu nefiind decât un simplu executant docil și fidel (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 246, vol. 26, f. 452); motivația arestării ținea de obținerea documentelor de călătorie pentru diverși cetățeni evrei („spioni, sioniști, criminali de război evrei”), o veritabilă afacere pentru Direcția Controlului Străinilor și Pașapoartelor din M.A.I., condusă între 1948-1952 de lt.col. Zamfir Laurian, aflată sub coordonarea directă a lui Jianu (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 246, vol. 26, f. 429, 436); într-un interogatoriu din 28 octombrie 1953 Jianu își detalia „crimele”: „am înlesnit și aprobat în mod conștient, contrar prevederilor dispozițiilor legale în vigoare, plecarea din țară a unor elemente dușmănoase regimului de democrație populară” (*Ibidem*, f. 192); referatul Direcției a VIII-a, amintit mai sus, vorbea, pentru intervalul 1948-1950, de 60.000 de evrei care reușiseră să plece astfel din țară, iar după „relaxarea restricțiilor”, de care era făcut responsabil și Jianu, până în 1952, de încă 50.000 (*Ibidem*, f. 430); după eliberare a muncit ca director la G.A.S. Toporu, Mărculești, iar din martie 1958 a fost transferat la G.A.S. Buciumeni (Idem, fond Cadre, dosar nr. 38, f. 28); în noiembrie 1958, Comisia Controlului de Partid i-a reanalizat situația, considerându-se că s-a reabilitat; i s-a ridicat sancțiunea excluderii din partid, fiind reintegrat ca membru la 17 ianuarie 1959; la 1 decembrie 1958, reîncadrat în M.A.I., la D.G.P.C.M., ca director al Gospodăriei Carasu (*Ibidem*, f. 156); din 01.04.1960, prin Decizia nr. 1798, a fost încadrat ca director la Trustul de aur Brad (Direcția Generală Minereuri din cadrul Ministerului Minelor și Energiei electrice); la 10.09.1962, prin Ordinul D.G.P.C.M. din M.A.I. nr. 0600, este transferat de la Ministerul Minelor la M.A.I. – Formațiunea 0951 K (D.G.P.C.M.), fiind numit director la Unitatea G.A.S. M.A.I. „N. Bălcescu” (*Ibidem*, f, 144, 146); din iulie 1963 a lucrat la Direcția Economică din D.G.P.C.M., ocupând funcția de director (Decizia 1931/01.07.1963); la 15.02.1964, prin Decretul 1315, este numit director al Direcției Agricole din cadrul D.G.P.C.M.; la 01.01.1966, prin Decretul 1124 al M.A.I., este transferat la C.S.A.; a fost trecut în rezervă la 1 ianuarie 1966 și a murit în 1994, la București.

[12] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 246, vol. 26, f. 173.

deținuți), *principala problemă au reprezentat-o deținuții „contrarevoluționari”*, deși Serviciul „K” avusese în atribuții protecția contrainformativă a cadrelor. Este semnificativă în acest sens afirmația colonelului Mihail Petruc, șeful Serviciului „K”, făcută cu ocazia ședinței Colegiului M.A.I. din 28 februarie 1967, când a fost luată în discuție activitatea acestui organism, aflat la finalul unui parcurs de aproape două decenii: „și la ora actuală, prima preocupare a Serviciului «K» și a birourilor «K» din regiuni, sunt *deținuții contrarevoluționari*, care la ora actuală (în toată țara) sunt în jur de 300”[13]. Un accent similar, cu ocazia aceleiași ședințe, îl punea și colonelul Neagu Cosma, reprezentant al Colegiului M.A.I., care cerea ca munca din penitenciare cu deținuții să „fie trecută în planul întâi”, aici trebuind să „se desfășoare o muncă foarte intensă și organizată în așa fel ca să fie o *continuare a cercetărilor de la anchetă* [subl. n.]”[14]. Problemele care s-au acumulat și care, mai târziu, au determinat stabilirea clară a responsabilităților au fost generate nu de faptul că cei încarcerați erau supravegheați de unitățile operative ale Securității din locurile de detenție, cât de faptul că *angajații penitenciarelor* suspicionau implicarea *acoperită* a Securității, prin cei angajați *formal* în D.G.P. și locuind alături de ei în incinta penitenciarelor (este vorba despre ofițerii S.O., Serviciul Inspecții, se va cita în continuare S.I. etc.). Ori aceștia îi puteau urmări *direct* și pe ei, putându-le crea probleme destul de dificile[15]. Cum vom vedea pe parcursul acestui studiu, relațiile D.G.P.C.M./D.G.P. – Securitate au fost marcate de tensiuni și colaborare. Este semnificativ că nici în ultimii ani ai Serviciului (1966-

---

[13] Idem, fond Documentar, dosar nr. 12616, f. 3. Petruc insista chiar, la amintita ședință, ca propriul Serviciu să nu-și piardă specificul care-l făcuse celebru. Astfel, propunea ca elementele legate de indisciplină (a cadrelor, evident) să nu mai facă obiectul Serviciului „K”, care ar trebui să fie axat în continuare doar pe munca informativă din penitenciare. După eliberările deținuților politic din 1964, Serviciul urmând să se ocupe tot cu „activitatea contrarevoluționară”, de data asta a deținuților de drept comun (*Ibidem*, f. 2). Problemele de încălcare a disciplinei din partea cadrelor intrau în atribuțiile Serviciului Inspecții (*Ibidem*, f. 16).

[14] *Ibidem*, f. 16. De altfel, una din propunerile Serviciului Inspecții, care făcuse analiza „K”-ului în februarie 1967, spunea explicit: „propunem ca în viitor ponderea, efortul principal al activității contrainformative, să fie îndreptat *asupra deținuților*” [subl. n.] (*Ibidem*, f. 76).

[15] Marin Jianu declara într-un interogatoriu din septembrie 1953 că angajații de la Inspecții, „nefiind instruiți temeinic, s-au deconspirat, creând astfel divergențe între acest serviciu și personalul penitenciarelor” (Idem, fond Penal, dosar nr. 246, vol. 26, f. 173.).

1967), Grupele „K” din penitenciare nu comunicau comandanților de penitenciare ce acțiuni aveau în derulare[16].

Specificul muncii acestui aparat a ținut, mai conturat și neechivoc pentru intervalul „revoluționar” (1949-1953) – prezent însă într-o considerabilă proporție pe tot intervalul existenței sale – de logica și instrumentele *anchetei*. Autodefinit ca *„organ operativ*”, a fost proiectat de la bun început *pentru continuarea procedurilor investigative*, în medii și cu instrumente specifice. *El trebuie înțeles ca o extensie specială a Direcției Cercetări Penale* (nu în sens strict instituțional), având – în afara izolării – avantajul teribil al timpului. Mai cu seamă după 1958, cronologia duratelor lungi, augmentată cu un rafinat instrumentar de control al realității, a generat efecte dintre cele mai dure. Posibilitatea de-a „prelucra”, de-a „pune la teasc” conștiințele deținuților, într-o deplină autonomie, de-a bricola sadic diferite metode specifice de anchetă sau presiune, în contextul unui pionierat asumat ca atare, a fost un alt factor determinant al metamorfozelor Serviciului. Evoluția dramatică a „cazului Pitești” și-a pus amprenta asupra modului în care a fost regândită mai târziu practica „neutralizării” deținuților, chiar dacă efectele ei s-au făcut vizibile, structurat, abia din 1958.

Practic, unitatea de supraveghere operativă a deținuților a debutat ca instrument de represiune *al Securității*, neechivoc, un specific pe care nu și l-a pierdut până la desființarea ei, în 1967. Din această perspectivă, deși improprie, am ales totuși să folosim termenul de „contrainformații”, pentru acele formule care au vizat, în primul rând și cu predilecție, *deținuții* contrarevoluționari. Am optat, astfel, pentru o conotație aparent periferică, însă extrem de relevantă, a termenului, și anume uzitarea acelor strategii de cunoaștere, contrapunere, *reinterpretare*, falsificare a unor informații sau acțiuni ale deținuților, pe care Securitatea le-a preluat, interpretându-le într-o cheie conspiraționistă. Universul scenariilor carcerale produse de Securitate, fie provenind dinspre „îmbunătățirea” realității, fie din pura ei inventare, reprezintă unul din cele mai interesante rezultate ale activității acestei formațiuni. În mod ironic, dorința de falsificare a realităților detenției, de pildă la Pitești, care a produs scenariul complotului simist[17] menit „compromiterii partidului”,

---

[16] Idem, fond Documentar, dosar nr. 12616, f. 17, 74. Colonelul Neagu Cosma propunea antrenarea pe viitor a acestora, însă selectiv, doar „acolo unde este cazul” și neapărat cu „aprobare” de la centru (*Ibidem*).

[17] Deși construit și pus în mod fals și manipulatoriu în legătură cu anchetele de la Pitești, „complotul simist” nu apăruse din neant. Organele represive l-au invocat

folosit în procesul din 10 noiembrie 1954, s-a întâlnit cu practica istoriilor alternative ale deținuților legionari, efect al luptei pentru putere și-al unei teribile concurențe simbolice în interiorul comunității legionare, în diferitele ei etape de evoluție. Acest ultim efect a fost vizibil în mod decisiv în penitenciarul Aiud (1958-1964), unde activitatea „contrainformativă" a Grupei Operative (în continuare se va cita G.O.A.) a încurajat și întreținut concurența violentă a istoriilor private (de grup),

---

în contextul legăturilor grupurilor de rezistență formate din legionarii parașutați cu combatanții legionari din Germania și Austria, care fuseseră recrutați de serviciile de informații americane (O.S.S., C.I.C., O.S.O. și C.I.A.), cărora le transmiteau informații prin curieri și TFF. E însă falsă afirmația că legionarii exilului german sau austriac erau coordonați, în operațiunile de culegere de informații, de Horia Sima. Coordonarea, atât cât a existat, aparținea unor rezidenți, cum a fost cazul lui Kurt Auner, un român etnic german, membru în SS, emigrat în Austria, șeful Sectorului românesc, aflat la rându-i sub comanda lui Otto von Bolschwing, fostul lider al operațiunilor din Balcani ale S.D., recuperat ulterior pe același spațiu de C.I.A. Horia Sima era doar unul din agenții lui Bolschwing (cu care era în excelente relații încă din București, acesta fiind cel care-l adăpostise în sediul ambasadei Germaniei imediat după rebeliunea din ianuarie 1941, contribuind apoi la exfiltrarea lui în Germania), în cadrul mai larg al rețelei coordonate de Reinhard Gehlen (vezi în acest sens, Richard Breitman, Norman J.W. Goda, Timothy Naftali, *U.S. Intelligence and the Nazis*, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Cambridge University Press, 2005, pp. 345, 382). Despre rolul lui Bolschwing, trimis în primăvara lui 1940 la București, în calitate de coordonator al serviciului de informații externe al SD (SD-Ausland), a se vedea Ottmar Trașcă, *Relațiile politice și militare româno-germane: septembrie 1940 – august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2013, p. 406-410, și Richard Breitman, Norman J. W. Goda, Timothy Naftali, Robert Wolfe, *op. cit.*, p. 343-354. Logica „complotului" viza „linia legionarilor de a intra în Partidul Comunist", prin false adeziuni și organisme capcană (e.g. *O.D.C.C.*-ul de la Suceava), menită surpării din interior a unității acestuia (A.N.I.C., C.C. al P.C.R., fond C.C.P., dosar nr. G 1182, vol. 2, f. 572 v). Intuind această sensibilitate, Vintilă Weiss (fost chestor în Direcțiunea Generală a Poliției, ulterior transferat – de la 1 octombrie 1947 – în Direcțiunea Poliției de Siguranță din Prefectura Poliției Capitalei, Idem, fond D.M.R.U. 7344, vol. 1, f. 17) a furnizat din detenție *exact acest tip* de informații, implicând cabale ale unor membri ai partidului. Maniera conspiraționistă prin care reprezentanții M.A.I.-ului au preferat să transfere responsabilitatea către legionarii „manevrați de Sima", cu scopul infiltrării în rândurile comuniștilor, prin adeziuni tactice și oportuniste, a ținut de *propria lor obsesie*, a „trădătorilor din interior".

generând un discurs istoric atipic, prelungit atât de memorialistica legionară[18], dar și de istoricii oficiali ai regimului[19].

Am optat astfel pentru o formulă mai cuprinzătoare, asumat mai ambiguă, pe care Securitatea a folosit-o atât în denominația celor două Direcții amintite (a III-a și a VII-a) cât și în titulatura Serviciului „K", acceptând să folosim termenul de „contrainformații". Prin prioritatea dată, astfel, „punctului lor de vedere" se poate decela *perspectiva* care a stat în spatele unei atari întreprinderi. Gândită ca acțiune ofensivă, de anchetă și culegere de informații din mediile carcerale, structura de „contrainformații penitenciare" a lucrat, manipulat, răstălmăcit și folosit „scenariile" deținuților, la rându-le caracterizabile drept constructe operative[20]. Proiectată ca *unitate de anchetă*[21], asumând ingredientele

---

[18] Vezi interpretările pe care le dau Ion Dumitrescu Borșa, Nistor Chioreanu sau Nicolae Petrașcu asupra unor evenimente sau persoane din istoria Mișcării Legionare (Nistor Chioreanu, *Morminte vii*, Iași, Editura Institutul European, 1992; Ion Dumitrescu Borșa, *Cal troian intra muros. Memorii legionare*, București, Editura Lucman, 2002; Nicolae Petrașcu, *Din viața legionară*, București, Editura Majadahonda, 1995).

[19] Vezi Mihai Fătu, Ion Spălățelu, *Garda de Fier. O organizație teroristă de tip fascist*, București, Editura Politică, 1971, reeditare 1980.

[20] Un bun exemplu este „comandamentul legionar din detenție", o ficțiune operativă *prin raport cu* ceea ce Securitatea înțelegea a fi în spatele unei asemenea formule organizatorice (planificări, funcții, posibilități de acțiune, legături cu exteriorul, organizări conspirative ale unor acțiuni ș.a.m.d.). Deși *construct operativ*, folosit ca pretext în anchete, invocat pentru a agrava „activitatea legionară" din detenție, nu este totuși o pură invenție a Securității, având în mod real la bază tradiția de „corp organizat", sub care funcționau deținuții legionari. Înainte de 1944 a existat un „comandament legionar" în cadrul penitenciarului Aiud, în fruntea căruia era Ilie Niculescu, având diferite atribuții, de la organizarea internă a comunității legionare, până la negocieri cu administrația penitenciarului, pentru obținerea unor facilități pentru deținuți. O formulă similară a traversat și schimbarea de putere din 1945, funcționând, cu sincope și în grade diferite, și pentru intervalul noiembrie 1945 – octombrie 1948, în timpul directoratului lui Alexandru Guțan. Ficțiunea intervine însă acolo unde, de la specificul deținuților, ignorându-se izolarea, imposibilitatea de a transmite nestingherit mesaje etc., s-a făcut trecerea la o realitate efectivă, funcțională, *Comandamentul legionar*, prezumată ca ființând efectiv între zidurile penitenciarelor Suceava, Pitești sau Aiud și capabilă să coordoneze grupările de adepți din țară, aflată în directă legătură cu conducerea din exil a M.L. Obsesia „organizării" deținuților legionari a bântuit mințile conducătorilor M.A.I., independent de realități. Un exemplu, nu lipsit de un *coté* comic, este observația

inerente (culegerea de informații, supravegherea operativă, interogatoriile sau judecata însăși, manifestată fie într-o formulă digresiv-metaforică – „demascarea”, mergând până la trimiterea unor „loturi” de deținuți în instanță[22]), ea și-a câștigat noi atribuții manipulative la începutul

făcută în 28 februarie 1967 de prim-adjunctul ministrului de Interne, gr. mr. Vasile Negrea, cu ocazia unei ședințe a Colegiului M.A.I. (vezi, mai sus, și nota 13), care sublinia că, deși fuseseră eliberați deținuții politic în 1964, printre cei de drept comun rămăseseră totuși mulți care „au făcut parte din organizația legionară și partide istorice”, fiind astfel „*normal să vedem dacă se organizează sau nu* din punct de vedere contrarevoluționar” [subl. n.] (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12616, f. 30). Semn că obsesiile nu mor, auto-hrănindu-se.

[21] Una din cele mai interesante lucrări publicate recent, cuprinzând interviuri cu foști oficiali ai regimului, confirmă afirmația noastră. Colonelul Eugen Bantea (1921 – 27.11.1987), în perioada de referință asistent al Președintelui Tribunalului Regiunii a II-a Militare care a judecat lotul Sepeanu, devenit după 1978 directorul Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară, mărturisea că „în 1948, după consultarea cu sovieticii, s-a stabilit că trebuie ca *ancheta să dureze dincolo de ceea ce a reușit Securitatea să scoată de la prizonieri la arestare și condamnare* – să continue în închisori, practic toată viața, și *să ancheteze ca să scoată din ei tot ce știu*. S-a format astfel o rețea specială a Securității în interiorul Direcției Generale a Închisorilor, care nu era subordonată acesteia și în cadrul Direcției Generale a Închisorilor un serviciu special al Securității care avea legătură cu «ofițerii politici» din închisori”. (…) „Inițiatorul acțiunii era Pantiușa” (*Confesiunile elitei comuniste. România 1944-1965: rivalități, represiuni, crime… Arhiva Alexandru Șiperco*, București, Editura I.N.S.T., ediție, cuvânt înainte, notă asupra ediției, biografie, bibliografie selectivă și note de Andrei Șiperco, 2015, vol. 1, f. 125, 126).

[22] Amintim aici doar un exemplu: în 19 august 1961, colonelul Gheorghe Crăciun, directorul penitenciarului Aiud și șeful Grupei Operative, trimitea un raport adjunctului ministrului de Interne, Vasile Negrea, anunțându-l că ancheta pe care o realizase asupra unui lot de deținuți ajunsese la final, cerându-i aprobarea pentru trimiterea lor în judecată. Sigur, o „judecată” adaptată specificului G.O.A., demonstrativă, care să se fi derulat în incinta penitenciarului, asemenea unei opere de demascare colectivă. Raportul lui Crăciun e simptomatic pentru anvergura hermeneutică a „anchetei”. El semnala la București existența unei forme de organizare a legionarilor, care plănuiau inclusiv formarea, după eliberare, a unui „nou stat legionar” alături de punerea în practică a unor pedepse dure împotriva comuniștilor. „Acuzarea” organizatorilor urma să se facă prin invocarea articolelor nr. 119 și 209, pct. 2 din Codul Penal, ce prevedeau pedepse pentru acțiuni desfășurate în timpul detenției. În noiembrie același an, conducerea ministerului, mai prudentă și mai atentă totuși la achizițiile pe

deceniului șase. Prin urmare, dimensiunea „contrainformativă" a vizat, în acest perimetru de lucru cu deținuții, un sadic și manipulativ joc operativ, preluându-se scenarii de lucru legionare (cadre de organizare internă, simbolistica religioasă, regimul ritualizat al ierarhiei, „botezului", inițierii, structura autorității deontice, puternic conotată religios, mitologia sacrificiului și datoriei ș.a.m.d.) și conflictele genetice dintre diferite facțiuni sau lideri aflați în detenție.

Un alt aspect crucial în decriptarea anatomiei acestui organism este dat de faptul că el reprezintă *un episod al relației dintre P.C.R. și Mișcarea Legionară*. Afirmația se bazează pe faptul că subiecții principal vizați de necesitatea supravegherii au fost deținuții de orientare legionară iar metodele puse la lucru împotriva acestora au urmărit conturul simbolic al aderențelor specific legionare și a regimului ierarhic particular al acestora[23]. De aceea, una din tezele cercetării de față este aceea că *există o legătură structurală, genetică, între identitatea politică a victimelor și arhitectura represiunii*. Acesta este și motivul pentru care studiul nostru nu este o istorie instituțională, altminteri plictisitoare și prea puțin relevantă când vine vorba de organizarea Securității. Fără să omită (dimpotrivă) aspectele legate de transformările suferite de unitatea operativă în discuție sau cauzele acestor metamorfoze, prezenta analiză se ocupă, într-o proporție destul de mare, cu *practicile* acesteia și *arheologia* lor, folosindu-se de evoluția istorică a actorilor ei predilecți (legionarii).

Astfel, *construcția operativă a supravegherii* a urmărit strategia destructurării legăturilor de subordonare, de fidelitate sau simbolice legionare. Aceasta este o caracteristică predominantă, valabilă pe tot intervalul de funcționare al structurii. De asemenea, planificarea izolării pe criterii ideologice a populației penitenciare continua un existent *esprit de corps* legionar, prezent în penitenciarul Aiud încă înainte de 1945 (dar nu numai aici[24]). Cum am precizat, izolarea ideologică a fost dublată de

---

termen lung ale detenției, îi dă un răspuns negativ lui Crăciun (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 182, 233).

[23] Pentru corelarea strictă dintre organizarea specifică a grupurilor de deținuți legionari și strategiile D.G.S.P. vezi, mai jos, nota 210.

[24] Legionarii erau organizați, în mediile carcerale, în comunități distincte, auto-delimitate, puternic ritualizate încă din prima mare detenție, provocată de suita de arestări post-rebeliune. Acest aspect nu exclude un alt ingredient fundamental în analiza acestora, și anume *fracționismul intra-legionar*. Omogenitatea ideologică nu prezuma însă și consensul, dimpotrivă, lupta pentru putere dintre diferitele facțiuni, pentru reprezentare și reprezentativitate, de pildă în discuțiile

cea care a urmărit organizarea internă a fasciștilor români. Organizarea în detenție a legionarilor era parte din tradiția de „corp" aflat sub prigoană, un exercițiu inițiatic, un veritabil rit de trecere, conspirativ[25] și foarte disciplinat. La Aiud se constituie, la sfârșitul lui martie – începutul lui aprilie 1941, un așa-numit „Comandament nr. 1 al prigoanei", o formulă așadar adaptată noilor condiții, condus de Ilie Niculescu[26]. De pildă, un raport al Secției a II-a din cadrul Inspectoratului General al Jandarmeriei către S.S.I., din 7 ianuarie 1942, semnala existența unei „formațiuni speciale legionare" în rândul deținuților din penitenciarul Ocnele Mari, „care depinde de comandamentul clandestin al Mișcării"[27]. Aceștia erau organizați pe cuiburi, secții și corpuri, la „inițiativa unor conducători din penitenciarul Aiud"[28], ducând activitate legionară. Un alt raport, din 1943, al Siguranței, construit în urma unei extinse percheziții realizate în penitenciarul Aiud la sfârșitul lui 1942, constatând existența bine structurată a unui „comandament legionar" condus de Ilie Niculescu[29], propunea – printre altele – „separarea deținuților politici în închisori distincte, pe trei categorii: intelectuali, muncitori-țărani și minori pentru ca să se împiedice influența nefastă pe care intelectualii mișcării o exercită asupra celor din categoria a II-a și a III-a"[30]. D.G.S.P. va prelua expertiza existentă în Poliția de Siguranță privitoare la cămășile verzi, continuând în penitenciare izolarea lor de ceilalți deținuți politic, regim restrictiv și „cât mai sever"[31] pentru conducătorii legionari, dar și organizarea detenției

---

cu oficialii noii puteri. Despre facțiunile simiste, codreniste, mironoviste, grupurile procomuniste acomodante P.P. Panaitescu și Vasile Noveanu, gruparea N. Petrașcu sau cele asumat „democrate", Horia Gheorghiță și Șerban Rogojanu din penitenciarul Aiud, sau „Grupul «Aldea»", influent în contextul eliberărilor strategice din lagărul Caracal, a se vedea studiul „Lagărul Caracal și celula comunistă legionară" (Oana Demetriade, Mihai Demetriade), în curs de apariție în „Caietele C.N.S.A.S.".

[25] Comunicările între celule sau cu exteriorul, aflăm din raportul Secției a II-a din cadrul I.G.J., se făceau pe baza unui „alfabet cifrat" (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 118711, vol. 1, f. 157).

[26] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 107-108.

[27] Idem, fond Penal, dosar nr. 118711, vol. 1, f. 152-158.

[28] *Ibidem*, f. 153.

[29] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13509, f. 3.

[30] *Ibidem*, f. 22.

[31] *Ibidem*, f. 29.

pe „corpuri” profesionale[32]. Avem decizii de izolare într-o aripă a închisorii a deținuților legionari nu doar la Aiud (1945-1947), ci și la Suceava (1947-1949) și la Pitești (1949-1952). De altfel, ordinele de izolare *specifică* a deținuților legionari erau valabile pentru toate penitenciarele din țară care-i găzduiau[33]. Lucru deloc întâmplător, de vreme ce abordarea problemei lor, foarte particulară în context, ocupa un loc cu totul special.

Dinamica nouă care a stat la baza reorganizării muncii operative în penitenciare n-ar fi fost posibilă în absența acțiunilor acomodante ale comunității legionare, survenite după schimbarea puterii politice din România. Lucrurile au debutat în toamna lui 1944, în penitenciarul Aiud, unde comunitatea legionară își continua organizarea, aproape autonomă, a existenței din detenție, recunoscută fiind de administrația penitenciarului ca o forță. Acest lucru a presupus tot spectrul reacțiilor posibile, de la formarea unei celule comuniste a legionarilor democrați, care-și cereau integrarea în viața „nouă a Poporului” și participau la acțiunile de propagandă ale organizației de partid locale[34], colaborarea informativă cu organele penitenciarului, până la ritualurile religios-legionare ale grupării simiștilor, constituiți în cuiburi. Este de semnalat că în intervalul iulie 1941 și august 1944[35] a fost închis între zidurile acestei închisori și Alexandru Nicolschi, unul din viitorii artizani ai înțelegerii cu Mișcarea Legionară[36]. Un caz emblematic este și cel al lagărului de

[32] Anexele Ordinului nr. 5 special Cabinet din 13 mai 1948 prevedeau clar acest lucru. Biroul 3 (Legionari) aparținând Serviciului 1 din cadrul Direcției Generale a Siguranței Statului (D.G.S.S.), prin Ordinul nr. 30.000-S din 29 iulie 1948 către toate inspectoratele din țară și Brigada Mobilă, stabilea că toți legionarii arestați în baza Ordinului nr. 5 special Cabinet și care nu erau încă subiecții unor anchete trebuiau depuși în penitenciare pe categorii profesionale. Astfel, la penitenciarul Gherla au fost trimiși muncitorii și țăranii săraci, la penitenciarul Târgușor au fost trimiși elevii, la Pitești, studenții, la Aiud, „restul arestaților” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13509, f. 48).

[33] „Legionarii se țin separați de ceilalți deținuți”, constata un Referat al D.G.S.P. din 7 februarie 1949 (*Ibidem*, f. 46).

[34] Idem, fond Penal, dosar nr. 246, vol. 11, f. 473.

[35] Idem, fond Informativ, dosar nr. 1091320, f. 1-2.

[36] Legăturile între legionari și comuniști s-au sudat, este adevărat, între zidurile penitenciarelor în intervalul 1941-1944. Este și cazul lui Nicolae Andor, un important agent legionar al comunizării, care s-a autopropus, din oportunism, calcul cinic și frică, pentru colaborarea cu reprezentanții de frunte ai partidului comunist. Cunoscându-se cu Ivan Didenco (nume conspirativ „Antonov”, Ion Vidrașcu), Emil Bodnăraș sau Mihail Povstanschi (Vasile Posteucă) în închisoarea

internați politic de la Caracal (1945)[37], unde – sincron cu ce se întâmpla în aceeași perioadă la Aiud dar și printre legionarii aflați în libertate – acțiunea de apropiere de Partidul Comunist și tensiunile intralegionare generate de „trădarea” unor facțiuni fidele unui nou curs politic au generat primul episod marcant din ceea ce am putea numi o mai vastă operațiune de neutralizare a Mișcării Legionare, *prin fracționare internă*, culegere de informații și manipulare. Regizorii acesteia, în intervalul de la sfârșitul lui 1944 până în 1948, au fost în primă instanță S.S.I.-ul și apoi Siguranța comunizată[38], pe fundalul deja existent al unor vechi și structurale lupte intestine, fracturi tactice sau acerba luptă pentru putere și autoritate din sânul Mișcării Legionare.

Deși constituiți în grupuri distincte, comuniștii și legionarii au interacționat și s-au studiat reciproc. Relația P.C.R.-ului cu legionarii a fost consfințită, după îndelungi conciliabule, prin așa-numita „înțelegere”, oficializată prin Comunicatul M.A.I. din 9 decembrie 1945[39], difuzat la

---

Doftana, el duce tratative de apropiere încă din primăvara lui 1945 (Idem, fond Informativ, dosar nr. 185070, vol. 3, f. 113). Racolat apoi de S.S.I., devine șeful „Grupului «Aldea»”, „Aldea” fiind numele conspirativ al acestuia ca agent al S.S.I. Grupul său a reprezentat (1945-1949) „nucleul primei rețele de informații a S.S.I.” în problema legionară, fiind una dintre strategiile importante de pătrundere și fracturare a Mișcării Legionare din interior, prin intermediul unei invenții operative numite „Comitetul legionar de refacere și acțiune politică” (A.N.I.C., C.C. al P.C.R., fond C.C.P., dosar nr. G 1182, vol. 2, f. 464). Pentru o biografie detaliată a personajului și cartografierea activității „Grupului”, a se vedea studiul „Lagărul Caracal și celula comunistă legionară” (Oana Demetriade, Mihai Demetriade), în curs de apariție în „Caietele C.N.S.A.S.”.

[37] Internarea în lagăre a legionarilor a debutat având la bază prevederile Convenției de armistițiu semnată la 12 septembrie 1944 (art. 15). Lagărele au fost justificate de obligația României de a dezarma și interna forțele armate ale Germaniei și Ungariei, aflate pe teritoriul României (art. 2), alături de obligația de a dizolva toate organizațiile pro-hitleriste de tip fascist aflate pe teritoriul național (art. 15). Germanii și maghiarii care se încadraseră în prevederile art. 2 din Convenție, la fel și legionarii, au fost arestați și internați începând cu luna septembrie 1944 (Oana Demetriade, *Activitatea politică a Generalului Nicolae Rădescu (1933-1946)*, teză de doctorat, București, Universitatea din București, Facultatea de Istorie, 2015, p. 200-204). Lagărele de internare au fost desființate la 30 septembrie 1945 (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13510, f. 105).

[38] Pentru detalii și expunerea pe larg a problematicii, a se vedea studiul „Lagărul Caracal și celula comunistă legionară” (Oana Demetriade, Mihai Demetriade), în curs de apariție în „Caietele C.N.S.A.S.”.

[39] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13431, f. 223.

Radio și publicat a doua zi în ziarul „Universul”[40]. Schimbarea din august 1944 îi pusese pe legionari oricum într-o postură dilematică, vechea istorie fracționară găsindu-și acum noi resurse. Mai mult, înaintarea frontului sovietic în primăvara lui 1945 și ulterioara capitulare a Germaniei au determinat o regândire a obiectivelor și perspectivelor. Cum afirmă o „Dare de seamă” întocmită de D.G.S.S. la 10 februarie 1948, privind „activitatea Mișcării Legionare”, „în această situație demoralizantă și de derută, Petrașcu adoptă o nouă atitudine, la început de expectativă și apoi de salvare”[41]. Unii dintre legionarii aflați în detenție, pe vechiul model consfințit în detenția legionară antonesciană[42], al abjurărilor și scrisorilor de adeziune și fidelitate, s-au grăbit să-și construiască un profil comunizant, solicitând intrarea în partidul comunist sau acceptând să participe la noua coregrafie propagandistică ce începea să prindă contur. Semnarea acordului de reciprocă neagresiune între cele două părți a contribuit și mai mult la antagonizarea taberelor intralegionare, unii adoptând soluția radicalei opoziții față de regim, alții preferând calea

[40] „Universul”, nr. 283, din 10 decembrie 1945. Comunicatul a fost citit și la Radio (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 246, vol. 4, f. 4). Acțiunea s-a concretizat în Ordinul M.A.I. nr. 33.232 din 10 decembrie 1945 privind procedurile legalizării situației legionarilor, trimis tuturor Regionalelor de Jandarmi și Poliție din țară (Idem, fond Documentar, dosar nr. 15121, f. 73-74). Între două mișcări care frecventaseră îndelung lupta subversivă în ilegalitate, „pactul” n-a fost altceva decât un prilej pentru alte scopuri: pentru comuniști, unul vizând scoaterea la suprafață a legionarilor fugari, stabilirea identității și a domiciliului acestora alături de predarea unor depozite de armament, iar pentru legionari, o „posibilitate de a se reface ca organism politic și ca instrument de luptă activă” (Idem, fond Documentar, dosar 13510, f. 120). Jocul pe două fronturi (concesii reale, alături de acțiuni fie de represiune, fie de reorganizare) a caracterizat ambele tabere.

[41] „Dare de seamă sumară asupra activității Mișcării Legionare de la 23 august 1944 până la 1 februarie 1948”, întocmită de Serviciul I, Biroul 3, din cadrul Direcției Generale a Siguranței Statului (D.G.S.S.), la 10 februarie 1948 (Idem, fond Documentar, dosar 13510, f. 104).

[42] Vezi episodul amintit de H. Sima, al construcției unei acțiuni de desolidarizare în penitenciarul Aiud în detenția post rebeliune. Ceea ce fusese un gest oportunist al deținuților legionari, pentru a-și obține o mai rapidă eliberare, e citit de Sima ca un „complot” orchestrat de Siguranță, prin care Ștefan Palaghiță ar fi căutat să obțină o revoltă a legionarilor împotriva Comandantului, menită obligării (?!!) guvernului german la trimiterea în țară a acestuia (Horia Sima, *Prizonieri ai puterilor Axei*, București, Editura Metafora, 2005, p. 246-247).

colaboraționistă, văzând în asta garanția libertății și a impunității[43]. Este, *in nuce*, viitorul conflict concurențial pentru favoruri, posibilitatea eliberării anticipate și putere între facțiunile legionare de la Aiud, Suceava și ulterior Pitești. Pe fondul încercărilor acomodante ale deținuților legionari, prezente, cum am amintit, încă din toamna lui 1944 în penitenciarul Aiud, care au dus în final la constituirea unei celule comuniste în detenție[44], în mai-iunie 1945 au loc, mai întâi, discuții ale unor înalți oficiali ai S.S.I.-ului, urmați apoi de reprezentanți ai Siguranței, cu diverse figuri legionare, dispuse să-și schimbe orizontul ideologic și să imprime o atare metamorfoză și coreligionarilor. Preparativele se concretizează prin diferite acțiuni de apropiere, prima cea mai importantă fiind strania circulară a lui N. Petrașcu, din 6 august 1945 (*Legionari din lăuntrul și din afara închisorilor*), în care desfide în mod caraghios „idealurile politice” din istoria Mișcării („latura politică în lupta legionară a fost o preocupare cu totul secundară”), accentuând programatic pe „țelul final și permanent al acțiunii noastre”, care era „înfăptuirea unei *revoluții morale*” [subl. n.], opera de „transformare a omului”. Mai mult, Petrașcu își îndemna coreligionarii, în această perioadă, „când poporul român se zbate în lipsuri materiale și morale”, să renunțe la orice implicare politică și să urmărească doar „redresarea sufletească a poporului român”. „Idealurile pentru care am luptat”[45], continua acesta, puteau fi acum, în sfârșit, înfăptuite. Nu a fost însă singura încercare de a captura facțiuni legionare, S.S.I.-ul organizându-și propriul grup, format din foști reprezentanți ai Poliției legionare, alături de un fost primar al Hușiului din guvernarea Antonescu-Sima[46]. Personaje cu dosare grele, condamnați pentru asasinat[47], implicați în atrocități împotriva populației

---

43 „Noua linie” a lui Petrașcu, n-a fost împărtășită nici de cei considerați „moderați”, Radu Mironovici respingând „pactul”. Grupul din jurul lui Papanace, format din vechea dizidență macedoneană a exilului german, profund antisimistă, refuză la rându-i înțelegerea, preferând reorganizarea „pe linia Căpitanului”. Elitele legionare (cei care avuseseră „grade și funcții”) au respins inițial atitudinea procomunistă a liderului Mișcării, acceptând-o însă ulterior oportunist (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar 13510, f. 105-106).

44 Idem, fond Penal, dosar nr. 246, vol. 11, f. 442.

45 Idem, vol. 4, f. 60.

46 Este vorba de Constantin Onu, membru al Grupului Aldea.

47 Nicolae Andor îl asasinase, la 1 noiembrie 1938, pe fruntașul social-democrat Emil Böszörmenyi, din Oradea, fiind condamnat la 25 ani m.s. (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 185070, vol. 1, f. 2).

evreiești, acești legionari convertiți („Grupul Aldea") erau dispuși, în noul context, să domesticească relațiile fugarilor din Mișcare (cei aflați încă în ilegalitate) cu Partidul Comunist[48], încă din primăvara lui 1945 și pregătiți să garanteze o tranziție „politică" a efectivelor legionare în noul regim.

Cauzele contextuale ale apariției Serviciului de contrainformații penitenciare

Serviciul Operativ trebuie înțeles, în principal, ca o consecință a gestiunii problematicii legionare de către M.A.I., de la acordul din decembrie 1945 și până la arestările din mai 1948, în contextul mai larg al procesului postbelic de defascizare, alături de opoziția concurențială cu celălalt principal organ informativ al Guvernului, S.S.I. Interesați să descopere malversațiunile membrilor gardiști care se reorganizaseră[49], în ciuda „pactului" și a colaborării acestora, vârfurile Ministerului au decis că este momentul să intre în posesia, pe de o parte, a informațiilor relevante despre amplitudinea regrupărilor din țară, coordonate conspirativ de Petrașcu, și, în al doilea rând, să rezolve definitiv problema legionară, să-i „îngenuncheze" și „neutralizeze". Ambele exigențe au funcționat în paralel. Trecuse etapa tatonărilor strategice, infiltrărilor, capturării din interior a diferitelor facțiuni legionare, linie operativă care caracterizase politica Partidului Comunist față de legionari după 1945.

Opinăm că amplitudinea arestărilor din mai 1948 și intensitatea consecințelor penitenciare au fost și rezultatul eșecului politicii de apropiere față de legionari, un „pact" care ieșise prost. Resimțită ca o trădare, regruparea gardiștilor a trebuit să primească o replică pe măsură. În plus, obsesia infiltrării foștilor legionari în rândurile P.C.R.-ului, pentru a obține impunitate și protecție, era în măsură să dea fiori responsabililor comuniști[50]. Deși tematica „infiltrării în rândurile P.C.R.-ului" n-a creat

[48] Grupul „Aldea" îl avea în centru pe Nicolae Andor (vezi, mai sus, nota nr. 36).

[49] Teohari declara, la 18 mai 1956, că arestările din martie 1948 s-au datorat reorganizării legionarilor, care „duceau activitate împotriva regimului" (A.N.I.C., C.C. al P.C.R., fond C.C.P., dosar nr. G 1182, vol. 2, f. 157). Totodată, „activitatea contrarevoluționară dusă de legionari după înțelegere" era „confirmată și prin documentele culese de la regiunile M.A.I. Pitești, Cluj, Ploiești și Or.[aș] Stalin" (*Ibidem*, f. 39). Previzibil, materialele furnizate de studenții de la Pitești au alimentat și „justificat" și ele organizarea Mișcării Legionare în intervalul 1945-1948 (*Ibidem*, f. 39).

[50] „La câteva luni după 6 martie", Teohari ar fi prezentat, într-o ședință a Secretariatului, o „serie de materiale primite pe linia Siguranței și Jandarmeriei",

prea multe crispări la debutul operațiunilor de la penitenciarele Suceava sau Pitești, fiind de fapt o invenție impunitivă creată ulterior, în contextul procesului torționarilor „reeducării”, ea a avut un rol marcant atât în devoalarea operațiunilor (cazul Vintilă Weiss), cât mai ales în justificarea delimitării ultragiate cu care Partidul s-a dezis mai târziu de orice implicare proprie în atrocități. Suceava și Piteștiul sunt consecința unei înțelegeri eșuate, alimentată de sentimentul pericolului iminent al terorismului legionar și de incidența „reorganizării”, prin parașutări, culegeri de informații, constituirea unor rețele regionale. În bună măsură, violența regimului din primele penitenciare unde fuseseră strânși legionarii este o consecință a acestei frustrări, că propria strategie subversivă de neutralizare nu dăduse rezultate, permițând – de fapt – o regrupare de forțe. Formarea unor centre de rezistență legionare trebuia sancționată, consecințele refacerii Mișcării (cuiburi clandestine, rețea de spionaj, depozite de armament, legături și curieri în țară și în Occident, organizarea unor acțiuni de diversiune, spionaj sau sabotaj ș.a.m.d.) trebuiau eradicate, de data asta, definitiv. Ori asta nu se putea face, în noul context, decât prin *violență pedepsitoare*, menită distrugerii resturilor Mișcării Legionare, prin culegere de informații sub orice circumstanță. Timpul dialogului și al înțelegerilor subversive (inclusiv încercările S.S.I. de penetrare și preluare a unor facțiuni legionare) nu mai era de actualitate. Impresia era că M.A.I.-ul pur și simplu eșuase în a gestiona amenințarea legionară, creând chiar posibilitatea stabilirii unor legături de spionaj cu centrele emigrației fasciste românești din Austria și Germania, în principal. În noul context (1948-1949), beneficiile înțelegerii parafate în decembrie 1945 nu mai contau prea mult (i.e. asigurarea liniștii în țară în contextul alegerilor din noiembrie 1946, facilitarea distrugerii partidelor istorice, descoperirea mai multor depozite de armament, denunțarea mai multor grupuri de parașutiști, de-clandestinizarea legionarilor și asumarea lor în evidențele D.G.S.S. ș.a.m.d.).

Responsabilii Ministerului de Interne au decis că arestările masive nu sunt, doar ele, o soluție. Se impunea o evaluare informativ-operativă de altă anvergură, care să-i scoată pe apropiații lui Teohari din rușinoasa

---

din care reieșea că în P.C.R. „pătrunsese un mare număr de legionari”. Fragmentul provine dintr-un text intitulat „Precizări în legătură cu declarația din 26 aprilie 1956”, datat 18 mai 1956 (A.N.I.C., C.C. al P.C.R., fond C.C.P., dosar nr. G 1182, vol. 2, f. 154). Același mărturisea că „un mare număr de legionari și alte elemente fasciste au intrat în organizațiile democratice și în partid cu mult înainte de discuțiile cu Petrașcu” (*Ibidem*, f. 158).

postură. Cu închisorile pline de legionari, după valul de arestări prilejuit de Ordinul Special de Operații nr. 5 Cabinet al Direcțiunii Generale a Siguranței Statului din 13 mai 1948[51], pus în aplicare în noaptea de 14 spre 15, soluționarea problemei legionare cerea o altă strategie. Obținerea de informații era acum, în context carceral, mult mai facilă, putându-se pune la lucru o metodică lipsită de acele scrupule care parazitaseră „comerțul" cu legionarii în condiții de libertate. Durii din M.A.I. recâștigau terenul, într-o problemă în care porniseră slab pregătiți istoric, informativ și metodologic.

Alături de răzbunarea în fața propriului eșec într-o chestiune crucială (defascizarea, transformată – de fapt – într-o colaborare *à la roumaine*), de contribuția stilisticii violente legionare[52] sau de amatorismul violent al măsurilor de retorsiune, un alt important factor a fost și răzbunarea durilor din fosta Siguranță comunizată (Nicolae Popescu, Gheorghe Pintilie, Al. Nicolschi, Marin Jianu, Alexandru Neacșu, Laurian Zamfir, Mișu Dulgheru și Tudor Sepeanu) împotriva succesului dovedit al S.S.I.-ului în chestiunea legionară[53]. A fost o revanșă în fața Partidului, tardivă și înecată în violență.

---

[51] Ordinul, semnat de directorul general al Siguranței Statului, N.I. Popescu, și aprobat de Teohari Georgescu, prevedea arestarea legionarilor reîntorși din Germania după 23 august 1944, a celor ascunși în țară care își legalizaseră poziția ca efect al comunicatului M.A.I. din 9 decembrie 1945, arestarea legionarilor care se înscriseseră în partidele istorice (P.N.L., P.N.Ț. și P.S.D.I.) după 23 august 1944 și avuseseră activitate ostilă regimului democrat, arestarea legionarilor care, constituiți în organizații, au fost descoperiți după 6 martie 1945, fiind trimiși în cercetări și puși în libertate în decembrie 1945, respectiv arestarea persoanelor identificate ca „activiste" în organizații legionare. Intrau, practic, toate categoriile posibile (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12295, f. 46).

[52] A se vedea, mai jos, secțiunea „Episodul Rostock (noiembrie-decembrie 1942), un Pitești *avant la lettre* sau despre „torturile camaraderești".

[53] Conflictul dintre M.A.I. și S.S.I., datând încă din 1945, a fost unul esențialmente pentru putere și influență. Redus, el se referă, pe fond, la diferențele de tactică și influență în Partid ale unor grupări care își disputau întâietatea: cei din jurul lui Alexandru Nicolschi și cei coordonați de Emil Bodnăraș. „Activitatea obstrucționistă, de sabotare și împiedicare a muncii S.S.I. de către Nicolschi" făcuse obiectul unui material de sinteză, intitulat „Relații între S.S.I. și M.A.I.", întocmit de Mircea Țigoiu în 1946 pentru Emil Bodnăraș (A.N.I.C., C.C. al P.C.R., fond C.C.P., dosar nr. G 1182, vol. 2, f. 454). Existau „două feluri de a vedea aceeași problemă" (cea legionară, n.n.), cum observa V. Noveanu, nu foarte diferite însă ci mai curând aflate în concurență (*Ibidem*, f. 512). În vreme ce S.S.I. prefera

Primele operațiuni de seducție, de preluare prin accentuarea conflictelor intestine, încurajarea fracționărilor („exploatarea contradicțiilor") și comunizare au fost realizate de S.S.I.[54] Aflat cu câțiva pași în fața Siguranței, prin accesul la informatori calificați în problemă, o arhivă mai bună și primele infiltrări eficiente în clandestinitatea legionară, S.S.I.-ul reușise să-și apropie mai mulți influenți fruntași legionari, printre care și Vasile Noveanu[55], prin intermediul căruia fusese descoperită locuința clandestină unde stăteau ascunși Nicolae Petrașcu și Valeriu Negulescu.

Capturarea lui Petrașcu a fost însă „întoarsă" de oamenii M.A.I.-ului (D.G.S.S.), comandantul Mișcării Legionare din țară fiind „reținut" puțin peste trei săptămâni într-o casă conspirativă din strada Sandu Aldea. În toată această perioadă, Nicolschi, sub atenta coordonare a lui Teohari Georgescu, a obținut de la acesta și de la Valeriu Negulescu informații importante despre efectivele legionare aflate în ilegalitate, depozitele de armament nedescoperite, grupurile parașutate ș.a.m.d., în schimbul negocierii unei impunități garantate, pentru Petrașcu și comilitoni. „Pactul" semnat între acesta și conducerea Ministerului de Interne, în 9 decembrie 1945, a avut însă rezultate amestecate. Garantând, în aparență, câțiva ani de liniște (1945-1946), obținându-se legalizarea a

---

capturarea din interior a ceea ce rămăsese din Mișcarea Legionară, prin atragerea, racolarea sau cointeresarea diverșilor fruntași, alături de fabricarea unor „dizidențe" care să amplifice conflictul intern și dezbinarea, *fără a oficializa* nimic, cei din Corpul Detectivilor au preferat formula unei „înțelegeri", sub aceeași intenție destructurantă, cei oficializați fiind primii interesați să-i scoată în legalitate pe cei ascunși și să joace oportunist cartea comunizării.

[54] Așa cum am precizat deja, primele operațiuni ale S.S.I.-ului comunizat în problema legionară datau din primăvara lui 1945, fiind coordonate de Mircea Țigoiu (conspirativ Zaharia), cel care condusese între 1945 și 1948 Direcția a III-a (Contrainformații) din cadrul S.S.I. (vezi, mai sus, nota nr. 36).

[55] Vasile Noveanu a fost contactat, imediat după scoaterea sa din lagărul de la Slobozia, de „Boeriu" (Hugo Sender, șeful Contrainformațiilor din S.S.I. – mulțumim domnului Claudiu Secașiu pentru prezenta identificare) care-i făcuse legătura cu Ion Vidrașcu (Vania Didenco), acceptând să joace, însă, pe mai multe fronturi (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 246, vol. 11, f. 149-150). Dintr-o declarație a lui Nicolschi rezultă că acceptase și o colaborare cu Corpul Detectivilor, fiind atras de comisarul-șef Nicolae Proșan în timp ce era încă internat în lagăr (A.N.I.C., C.C. al P.C.R., fond C.C.P., dosar nr. G 1182, vol. 2, f. 446 v).

circa 1000 de membri ai fostei Mișcări Legionare[56], înțelegerea a facilitat însă și o reală relaxare a acțiunilor represive, permițându-le gardiștilor, mai ales începând cu 1947, o formulă de reorganizare a activității. Fusese, fără îndoială, un „succes al organelor", la care Nicolschi lucrase „cu mult zel"[57], după propriile-i declarații, dar unul care s-a întors împotriva lor. Capturarea lui Dragoș Hoinic[58], poate cel mai important curier legionar, la începutul lunii mai 1948 pe teritoriul Ungariei, dar și informațiile obținute din ancheta M.N.R., au demonstrat că abilitățile tactice ale lui Nicolschi în stăpânirea situației operative a structurilor legionare fuseseră caraghios supraestimate.

În plus, suita de informații care confirmau strângerea legăturilor între fasciștii români din țară, alături de concurența acerbă între funcționarii S.S.I. și cei ai D.G.S.S., pentru acoperirea informativă a mediului legionar, au creat și ele necesitatea unei acțiuni în forță. Prinși pe picior greșit într-o problemă pe care pretindeau că o controlează, fruntașii M.A.I.-ului au fost nevoiți să schimbe fundamental tactica. Operațiunile de arestare din mai 1948 au demonstrat, mai degrabă, eșecul abordării conciliatoriste, în ciuda pretinsului pariu operativ[59].

Actul din 9 decembrie 1945 și consecințele sale, asumate de M.A.I., fusese resimțit, în contextul capturării lui Hoinic și a tuturor informațiilor adunate în intervalul 1946-1947, privitoare la acțiunile de consolidare ale legionarilor din teritoriu, drept un veritabil eșec. Venise momentul revanșei pentru fruntașii M.A.I.-ului, atât în fața concurenților de la S.S.I., cât și față de reprezentanții fasciștilor români care încălcaseră armistițiul cu guvernul. Eșecul trebuia pedepsit dar și răzbunat. Gândirea unei modalități tari de a înfrânge rezistența legionară și-a făcut loc pe fondul

---

56 A.N.I.C., C.C. al P.C.R., fond C.C.P., dosar nr. G 1182, vol. 2, f. 408.

57 *Ibidem*, f. 449.

58 Prinderea acestuia la începutul lunii mai 1948 s-a datorat informațiilor furnizate de SMERȘ colegilor de la ÁVH (*Államvédelmi Hatóság*) – serviciile Securității maghiare, care l-au înaintat omologilor români. Hoinic avea asupra lui mesaje criptate, care conțineau date privind încercările de coordonare ale lui Sima.

59 Teohari Georgescu admitea în fața lui Dej, cu prilejul unei discuții din cadrul Plenarei C.C. al P.M.R. din 26-27 mai 1952, că în chestiunea Petrașcu, fiind vorba de „probleme de securitate, se fac diferite combinații", recunoscând prin asta specificul unei abordări care caracterizase perioada 1945-1946 (A.N.I.C., C.C. al P.C.R., fond C.C.P., dosar nr. G 1182, vol. 2, f. 436).

acestei înfrângeri. Nicolschi și Pintilie s-au gândit să ia problema legionară și s-o rezolve în alți termeni.

Alături de cei doi factori prezentați mai sus (eșecul gestionării problemei legionare și concurența D.G.S.S. – S.S.I.), un al treilea este dat de acomodările tactice, o veche practică legionară, întreținută și încurajată cum s-a menționat deja, construind baza arhitecturii fracționiste intra-legionare. Fracționismul n-a apărut în anii 1944 și 1945 în interiorul Legiunii, însă situația dramatică a aderenților fasciști în noul context militar și politic, intern și internațional, l-a acutizat[60]. Misanscena înfrângerii Germaniei naziste și ascensiunea puterii sovietelor reușise însă să grefeze, pe tradiția luptelor pentru putere și reprezentare indigene, un acut conflict pentru supraviețuire și recunoaștere. Siguranța, dar mai ales S.S.I.-ul, intuiseră situația-limită în care se găseau legionarii și au acționat în consecință, punând la lucru, astfel, vechi și violente conflicte interne, pe fondul precar al nevoii de legalizare, eliberare anticipată pentru cei aflați în detenție sau chiar recunoaștere publică[61]. Cum se va vedea, conflictele între grupuri debutează *cu violențe* încă din 1944-1945, de pildă în penitenciarul Aiud[62]. Penetrarea rândurilor Mișcării încă din 1944, „prin

[60] În 1949 se manifestau mai multe facțiuni în interiorul comunității legionare: cea a lui N. Petrașcu, de orientare simistă, el fiind reprezentantul „legal" al Comandantului în țară, facțiunea R. Mironovici, considerată moderată, de orientare codrenistă, cea din jurul lui Dumitru Groza, fostul lider al Corpului Muncitoresc Legionar (C.M.L.), apropiată de regim, Groza colaborând cu S.S.I.-ul, în schimbul promisiunii de a fi lăsat în libertate (venise din Italia în toamna lui 1945), fiind „folosit contra acțiunii lui Petrașcu, în scopul de a nu se da posibilitate acestuia să se întărească" (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13510, f. 107 & Mariana Conovici, Silvia Iliescu, Octavian Silivestru, *Țara, Legiunea și Căpitanul. Mișcarea Legionară în documente de istorie orală*, București, Editura Humanitas și Radio România, 2008, p. 39), respectiv facțiunea „oportuniștilor" recrutați de S.S.I. sau lucrând cu Siguranța comunizată (Nicolae Andor, Ștefan Boje, Al. Constant, P.P. Panaitescu, V. Noveanu, Liviu Stan ș.a., – A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13510, f. 106-108).

[61] S.S.I.-ul a întreținut în intervalul 1944 – 1946 iluzia posibilității *participării politice* a unor legionari, un rafinat mijloc de combustie a speranțelor și întreținere tactică a motivațiilor colaborării informative. Nici Siguranța n-a stat mai prejos, Petrașcu și Negulescu, implicați în negocierile pactului, trăind iluzia că „tratativele s-au dus oarecum de la egal la egal"... (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13510, f. 120).

[62] Despre conflictele din 1944-1946 din penitenciarul Aiud, uneori marcate de violențe fizice, între grupurile procomuniste conduse de Șerban Rogojanu și

acțiunea Petrașcu, Groza și a «oportuniștilor»”, reușise astfel să creeze, „pe de o parte, acea *luptă interioară între legionari*, ce a dus la *fărâmițarea și divizarea* forțelor lor, iar pe de altă parte, tot aceștia au constituit instrumentul care a înfrânat pe legionarii legalizați îndeosebi să se antreneze în diverse acțiuni subversive”[63]. Existența solicitărilor de repudiere a aderențelor fasciste încă din septembrie-octombrie 1944 din penitenciarul Aiud, concomitent cu aderența la diferite formațiuni procomuniste sau înscrieri efective în rândurile Partidului, dar și acțiunile de colaborare, punere la dispoziție și informare ale diferitelor grupări sau vârfuri legionare (amintita „Grupare Aldea”, cei din jurul lui P.P. Panaitescu în lagărul Caracal, inginerul Virgil Ionescu, Alexandru Constant, Liviu Stan, frații Artur și Vasile Noveanu și – evident – gruparea N. Petrașcu) demonstrează ambiguitatea morală și cinismul adaptativ, elemente intens speculate de strategii din S.S.I. și D.G.S.S. Prin toate aceste „fisuri” oportuniste, comuniștii își doreau „liniștirea legionarilor cinstiți și *demascarea* celor care vor continua să ducă o activitate subversivă”[64]. Tehnica „demascării” a fost folosită încă din noiembrie 1945 de funcționarii S.S.I. împotriva lui Petrașcu, proaspăt capturat. Executată de legionarii din Gruparea „Aldea”, coordonați de Zaharia (Mircea Țigoiu) și produsă în locuința lui Ion Vidrașcu (Vania Didenco) din Bdv. Domniței, aceasta a presupus o suită de acuze dure, spuse frontal, privitoare la „crimele” liderului legionar, umilire și amenințări, menite distrugerii poziției de „negociere” și capitulării acestuia[65]. Rupturi, conflicte și similare aderențe se vor produce, peste doar câțiva ani, la Suceava sau Pitești. Dar să nu anticipăm.

Prin Ordinul Special de Operații nr. 5, mai toți legionarii cu funcții, menționați în evidențele Siguranței, au fost arestați pe întreg cuprinsul țării și încarcerați în diferite penitenciare. Între 14 mai 1948 și 21 ianuarie 1949 sunt astfel arestați, la nivel național, 4.542 legionari, din

---

Horia Gheorghiță și fidelii Legiunii, mai ales cu „biriștii” (grupul de adepți din jurul lui Victor Biriș), a se vedea studiul nostru *Victor Biriș, cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud (1957-1963)*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, Anul V, nr. 1-2 (9-10)/2012, București, Editura C.N.S.A.S., 2013, pp. 31-35.

[63] „Dare de seamă sumară asupra activității Mișcării Legionare de la 23 august 1944 până la 1 februarie 1948”, întocmită de Serviciul I, Biroul 3, din cadrul Direcției Generale a Siguranței Statului (D.G.S.S.), la 10 februarie 1948 (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13510, f. 108).

[64] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., fond C.C.P., dosar nr. G 1182, vol. 2, f. 464.

[65] *Ibidem*, f. 466.

care „preventivi" 916, restul fiind considerați legionari activi, alături de care sunt puși sub urmărire alți 1.162 de legionari[66]. Din comandamentul legionar fuseseră totodată arestate 240 de persoane[67].

Nu trebuie ignorate, în acest sens, arestările grupurilor de rezistență formate din parașutiști legionari (centrul de rezistență de pe Muntele Ciucaș, cel din munții Bucovinei condus de Ovidiu Găină, grupul Vladimir Macoveiciuc, grupul de rezistență condus de Spiru Blănaru – prins la începutul lui februarie 1949 etc.) sau diferite „organizații legionare" arestate în țară[68]. Percepția *reorganizării rezistenței legionare*, în bună măsură întemeiată, a generat o vastă operațiune de arestări, care a populat penitenciarele cu câteva mii de deținuți legionari și a renăscut o problematică. Populația penitenciară a început să se contureze ca un veritabil capital informativ, insuficient exploatat.

O altă sursă de inspirație

Deși lipsită de un regulament, funcționând mai curând la intersecția mai multor strategii (ceea ce numim metoda lui Gh. Pintilie, agresivitatea violentă specifică corpului legionar, concurența sadică pentru obținerea de informații, improvizație ș.a.m.d.), organismul de care ne ocupăm a beneficiat de experiența sovietică în materie (vezi mai sus declarația col. Eugen Bantea).

Lucrurile devin mai clare dacă ne gândim la structurile similare din lagărele de prizonieri din U.R.S.S. Activitatea de aici este în măsură să lămurească o parte din arheologia sovietică a serviciului operativ român din penitenciare[69]. O excelentă apariție editorială[70] ne permite, pentru

---

[66] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13510, f. 10.

[67] *Ibidem*, f. 17.

[68] O Sinteză a D.G.S.P. în Problema 114 (Legionari), din 25 iulie 1949, menționa mai multe „centre de rezistență legionare" depistate: cel din București, condus de Constantin Teofănescu (106 arestați), cel din Timișoara, condus de Nicolae Ursu (20 arestați, printre care Petre Cojocaru, șeful F.D.C. pe Regională și Gheorghe Munteanu, șeful grupului 71 al F.D.C.), Frățiile de Cruce din Reșița (13 arestați), organizația legionară din capitală, condusă de Constantin Barbă (22 arestați), Corpul Muncitor Legionar din capitală, condus de Eugen Olaru Blazius (44 arestați) – arestați în 18 iulie 1945 ș.a.m.d. (*Ibidem*, f. 2-4).

[69] Sistemul lagărelor de prizonieri de război (*Glavnoe upravlenie po delam voennoplennikh i internirovannikh*, cunoscută și sub acronimul GUPVI, era o structură care aparținea de N.K.V.D.) este un comparativ mai bun decât GULAG-ul, pentru Serviciul Operativ de care ne ocupăm, datorită prezenței masive a muncii ideologice (*ideologicheskaia perekovka* – restructurare ideologică) și a

prima oară, să vedem care a fost arhitectura gestiunii penale a adversarilor militari, dar și politici, implicând (mai mult decât în celelalte lagăre din Gulag) o puternică *dimensiune informativă*. Prezența organelor de informații sovietice și a celor de partid în lagăre a fost vizibilă prin cele două Secții care coordonau activitatea deținuților: *Secția Politică* și *Secția Specială*, devenită ulterior *Secția Operativă*. Separate ca responsabilități, activitatea lor trebuie gândită simbiotic. Vom prezenta, pe scurt, atribuțiile celor două structuri pentru a reliefa similaritățile cu situația autohtonă.

„Munca politică în lagăr" avea ca scop „distrugerea credinței în posibilitatea victoriei lui Hitler", „*demascarea*, prin informații concrete, a demagogiei sociale a fascismului" și prezentarea adevăratului socialism din U.R.S.S.[71] „Reeducarea politică" era organizată de reprezentanții aparatului politic al lagărului. În fiecare secție a acestuia era desemnat câte un instructor politic, care avea în subordine agitatori și comisari

recrutărilor de agenți – activitatea de culegere de informații fiind aici una din componentele principale.

[70] Ministerul Afacerilor Externe al României, Institutul Diplomatic Român, Agenția Arhivelor Federale ale Rusiei, Arhivele Militare de Stat ale Rusiei, coordonator Vitalie Văratic, *Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică. Documente 1941-1956*, București, Editura Monitorul Oficial, 2013.

[71] *Ibidem*, Documentul 6 („Raportul căpitanului de securitate A. Kossoi către comisarul de securitate de rangul 3 I.A. Serov, adjunctul comisarului poporului pentru afacerile interne al URSS, referitor la activitatea politică organizată în Lagărul de la Temnikov și la starea de spirit a prizonierilor de război", din 14 august 1941). Reeducarea prizonierilor de război a fost practicată și de aliații americani, începând cu 1941, pe teritoriul SUA, prin *Special Project Division*, care aparținea Departamentului de Război (War Departament), activitatea intensificându-se în anii următori, când numărul acestora a crescut la 427.000, în 1946. Diferența fundamentală, dincolo de respectarea Convenției de la Geneva din 1929 (pe care sovieticii refuzaseră s-o semneze) și a condițiilor de prizonierat, e dată de valorile sistemului democratic cu care prizonierii naziști erau învățați, defel comparabile cu ideologia comunistă cu care erau îndoctrinați prizonierii Sovietelor. Nu e singura diferență, dar e cea mai importantă (Pamela Croley, *American Reeducation of German POWs, 1943-1946*, 2006, p. 52 în „Electronic Theses and Dissertations", Paper 2233, accesibil la http://dc.etsu.edu/etd/2233, site consultat la 20.12.2016). A se consulta și lucrarea lui Arthur S. Smith Jr., *The War for the German Mind: Re-educating Hitler's Soldiers*, New York, Oxford, Berghahn, 1996, respectiv Arnold Krammer, *Prisoners of War. A Reference Handbook*, Westport, Connecticut, London, Praeger Security International, 2008.

politici[72]. Secțiile politice erau organele conducătoare ale Partidul Comunist (bolșevic) unional. Conducerea Secției Politice era numită de M.V.D. (Ministerul de Interne) al U.R.S.S. la recomandarea șefului Secției Politice din Direcția pentru problemele prizonierilor de război și ale persoanelor civile internate[73]. Secția coordona întreaga activitate politică desfășurată de prizonierii de război prin intermediul aparatului de instructori pentru activități antifasciste, dar urmărea și „consolidarea stării politico-morale a personalului lagărelor" (educarea cadrelor)[74].

Secția amintită trebuia să lucreze împreună cu *Secția Operativă* a lagărului. Aceasta din urmă era subordonată Secției operativ-informativă a Direcției pentru problemele prizonierilor de război și ale persoanelor civile internate, care făcea parte din N.K.V.D. Funcționarea Secțiilor Speciale din lagăre fusese constituită ca efect al Ordinului 001269 din 7 octombrie 1940, „când (încă) nu exista o experiență de muncă corespunzătoare în lagăre"[75]. Atribuțiile acestora vizau atât posibilitatea folosirii informative a deținuților, dar și componenta penală (punere sub acuzare și condamnare). Secția Operativă făcea munca de culegere de informații în lagăr, acoperind activitatea prizonierilor, dar nu numai. Demascarea elementelor fasciste dintre prizonierii de război, în fața celorlalți prizonieri, constituia, de asemenea, una din practicile conlucrării dintre cele două structuri amintite. Multe din elementele reeducative, vizibile în spațiul concentraționar românesc mai ales după 1960, sunt aici prezente[76].

---

[72] *Ibidem*, Documentul 176, p. 499.
[73] *Ibidem*, Documentul 231, p. 646.
[74] *Ibidem*.
[75] *Ibidem*, Documentul 6, p. 31.
[76] „Demascarea ideologiei fasciste" și a „politicii interne și externe imperialiste a blocului anglo-american", alături de „explicarea", „punerea la curent" sau „îndoctrinarea" prizonierilor de război pentru a se înrola în trupele naționale de voluntari (*Ibidem*, p. 764), existența lectorilor la grupele de propagandă, folosirea cluburilor și gazetei de perete, bibliotecilor cu carte politică și literatură beletristică, a cabinetelor antifasciste, a punctelor radio, organizarea de adunări, de mitinguri, seminare ale activului antifascist, a unor prelegeri, prezentările de filme sau editarea de ziare (e.g., „Graiul liber", „ziarul prizonierilor de război români", ulterior „organ central pentru educația culturală și politică a prizonierilor de război români din URSS", scris și destinat acestora dar nu numai, fiind urmărită și distribuirea lui pe liniile frontului, pentru demobilizarea armatei române. După 23 august 1944, a contribuit la operațiunile de propagandă în slujba comunizării țării. Ziarul a început să apară în februarie 1942, ultimele

Activitatea Secției Operative a avut trei direcții principale: „selectarea și racolarea agenților; obținerea de informații despre obiectivele militare și industriale ale dușmanului; descoperirea, luarea în evidență și prelucrarea elementelor fasciste și profasciste, a spionilor, a agenților serviciilor de informații străine, a legionarilor, a participanților la atrocitățile comise pe teritoriul sovietic ocupat provizoriu etc."[77]

În 7 octombrie 1943, N.K.V.D. redactează Directiva nr. 489 privind desfășurarea activității operativ-informative în rândul prizonierilor de război, pe fondul nemulțumirilor existente privind rezultatele acestei munci speciale[78]. Unul din motivele invocate era slaba pregătire a agenților pentru viitoarea lor folosire, după terminarea războiului, „pe linia politico-informativă, la nivel de stat"[79]. O altă nemulțumire era dată de slaba prezență a „activității politico-educative" în pregătirea informatorilor. Se propunea, ca atare, o recalibrare pentru viitor a rețelelor de agenți create în lagăre, afirmându-se că „reorganizarea activității operativ-informative desfășurate în rândul prizonierilor de război are ca scop, *înainte de toate*, recrutarea, dintre prizonierii de război, a unei rețele de agenți și infiltrarea acestei rețele în toate mediile politico-economice ale țării (de origine), în instituțiile acesteia, în aparatul militar, în armată, în industrie, în organele de spionaj"[80].

Scopul Secției Operative era „preîntâmpinarea manifestărilor dușmănoase ale elementelor fasciste", „anihilarea tentativelor de săvârșire a unor acte diversioniste și dăunătoare în întreprinderi", „demascarea celor care au comis atrocități și nelegiuiri pe teritoriul Uniunii Sovietice și

---

numere fiind din 1949, – *Ibidem*, pp. 704-747 – Documentul 255, *Raport cu privire la activitatea ziarului sovietic pentru prizonierii de război români «Graiul liber»*).

[77] *Ibidem*, Documentul 176, p. 502. Informațiile culese vizau obiective ale dușmanului (uzine de avioane, uzine de tancuri, uzine auto, șantiere navale, fabrici de muniții, noi modele de armament, baze de aprovizionare, fabrici de muniții, linii de apărare, servicii de informații și contrainformații etc.) și foloseau, totodată, la întocmirea fișelor de evidență a următoarelor categorii de persoane: membri ai diferitelor partide burgheze, foști membri ai partidelor comuniste, ofițeri ai serviciilor de spionaj inamice, agenți secreți ai Gestapo-ului și ai Siguranței Române, șefi ai Jandarmeriei, elemente profasciste, șefi ai formațiunilor militare fasciste; vinovați de comiterea de atrocități în teritoriile ocupate ale U.R.S.S.; vinovați de comiterea de atrocități în alte teritorii sau proprietari de hoteluri și restaurante" (*Ibidem*, Documentul 176, p. 503).

[78] *Ibidem*, Documentul 110, p. 306-309.

[79] *Ibidem*, Documentul 110, p. 306.

[80] *Ibidem*, Documentul 110, p. 307.

al țărilor cu democrație populară" și „depistarea persoanelor care dețineau informații economice, politice și militare importante, în scopul folosirii acestora în interesul URSS"[81].

Ce se poate observa este faptul că activitatea informativă a mers mână în mână cu cea vizând transformarea politică, cu „demascarea" unor poziții ideologice și construirea unor noi fidelități. Cum se va vedea mai jos, invocarea „experienței sovietice" în materie, alături de prezența consilierilor sovietici, probează sursa expertizei în conturarea organismului care face obiectul analizei de față.

Momentul creării Serviciului (martie 1949)

Anchetele „confirmaseră amploarea pe care o luase mișcarea legionară și caracterul ei terorist și de spionaj"[82]. În plus, acțiunile informative duse în penitenciare, imediat după momentul mai 1948, confirmau deja intențiile de organizare a legionarilor într-un „comandament", în spatele zidurilor închisorilor, sub coordonarea lui Ilie Niculescu[83]. Cum Direcțiile Informații Interne și Cercetări Penale nu puteau acționa direct în spațiile carcerale, s-a optat pentru crearea unei *unități de anchetă și supraveghere operativă*, menită să funcționeze, conspirat, în locurile de detenție, ca o extensie a Direcțiilor I și a V-a (Cercetări Penale). Mai târziu, când Tudor Sepeanu avea să preia responsabilitățile Serviciului, îi mărturisea în acest sens, cu o nedisimulată mândrie, directorului D.G.P., colonelul Ion Baciu: „ce nu a făcut Securitatea în ani de zile am făcut noi într-un timp foarte scurt"[84].

Corelația dintre Direcția a V-a și operațiunile din penitenciare este dată de „obiectivele de anchetă" din cadrul problemei legionare. Stabilirea contactelor cu străinătatea, a curierilor care transportau informațiile, reorganizarea serviciului informativ legionar, constituirea „grupelor de șoc" sau a „bandelor teroriste", depistarea armamentului, explozibilului și echipamentelor ascunse, a colaborărilor cu alte formațiuni politice „subversive", a frontieriștilor, identificarea „legăturilor dintre legionarii nearestați și cei aflați în închisori, felul în care aceștia din urmă sunt ajutați, modul în care se colectează, se centralizează și se transmite

[81] *Ibidem*, Documentul 260, p. 779.
[82] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13510, f. 10.
[83] „Sinteză privind mișcarea legionară de la data de 15 mai 1948 și până în prezent", aparținând Problemei 114 (Legionari) din cadrul D.G.S.P., documentul fiind datat 17 decembrie 1948 (*Ibidem*, f. 75).
[84] Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 91.

ajutorul legionar", legături cu agenți a spionajului occidental etc. erau obiective cu caracter „permanent", care urmau a fi clarificate prin „cercetarea sau re-anchetarea elementelor legionare astăzi arestate"[85].

Astfel, în martie 1949, la inițiativa[86] directorului general al D.G.S.P.[87], ia ființă sub acoperirea Direcției Generale a Penitenciarelor[88], *Serviciul Operativ* (S.O.), conducerea fiindu-i încredințată maiorului Iosif Nemeș[89], fostul comandant al penitenciarului Oradea[90], numit ca director al noii structuri în data de 25 aprilie 1949[91]. Pe tot parcursul existenței ei (1949-1967), Contrainformațiile penitenciare au fost o structură *a Securității*, indiferent de strategiile de conspirare în teritoriu, care au determinat angajarea subordonaților în aparatul D.G.P.

Nemeș, chemat la București la 12 martie, pentru a prelua „munca informativă în penitenciare", cum îi explică Pintilie[92], a fost la conducerea Serviciului până în 15 ianuarie 1950[93], dată de la care postul a fost preluat,

85 „Obiectivele problemei legionare", o sinteză aparținând Direcției a V-a (Cercetări Penale) din 1948 (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13510, f. 78-79).

86 Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 1, f. 51, vol. 3, f. 4.

87 Gheorghe Pintilie, general locotenent de securitate, numit la 15 august 1948, de Teohari Georgescu, în funcția de director general al D.G.S.P. (Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7346, vol. 1, f. 6). A fost trecut în rezervă din funcția de adjunct al ministrului Afacerilor Interne, la 19 ianuarie 1963 (*Ibidem*, f. 6, Idem, dosar nr. 7349, vol. 2, f. 206).

88 D.G.P. a luat ființă la 24 februarie 1949. Serviciul operativ a fost înființat administrativ în cadrul structurilor D.G.P., fără să fie un organ al acestei Direcții.

89 Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 81 v. Componența acestui Serviciu, în cele 14 luni de funcționare, a fost următoarea: Iosif Nemeș (șeful Serviciului), Eva Birtaș („principala lui ajutoare", *Ibidem*, f. 61 v), Marcel Hoffman („omul de încredere al lui Nemeș", *Ibidem*, f. 65 v), Ion/Cornel Lupșan (*Ibidem*, f. 82) (tria evidența lucrărilor; a funcționat câteva luni, fiind înlocuit de M. Hoffman), Radu C. Paraschiv, Nicolae Bucur și Gheorghe Magos (lucrători operativi) și dactilografa Maria Alexandrescu, singura care a rămas și după înlocuirea lui Nemeș (*Ibidem*).

90 Iosif Nemeș a ocupat poziția de director al penitenciarului Oradea, în intervalul septembrie 1945-martie 1949. Din 1946 deținuse, cumulativ, și funcția de inspector cu delegație pentru penitenciarele din regiunea Oradea, funcție pe care o va deține până în 1948 (Idem, vol. 10, f. 5).

91 *Ibidem*, f. 39 v.

92 *Ibidem*, f. 5 v.

93 A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 33/1953, f. 5.

într-o nouă structură și cu o altă denumire, de lt.-col. Tudor Sepeanu[94], iar din ianuarie 1951, de maiorul Alexandru Roșianu[95].

„Munca informativă în penitenciare” era încă o expresie ambiguă, în primul rând pentru inițiatorii ei. Documentele atestă mai curând absența vreunor reglementări, a unor ordine explicite, regulamente de funcționare sau strategii coordonate pentru ce avea să se petreacă în anii care vor urma, situație care nu s-a schimbat fundamental decât mult mai târziu, la 1 martie 1960, când a fost redactat un prim document strategic privind „neutralizarea politică a deținuților legionari”[96].

Gradul de cunoaștere al comunităților legionare și al ideologiei fasciste autohtone, în rândul tinerilor ofițeri de Securitate, era destul de precar. O atare expertiză se va construi – într-o manieră previzibil distorsionată de intențiile operative și propagandistice – în Aiudul deceniului șapte. Nu același lucru se poate spune despre conducerea Securității, care avusese acces, mai ales prin S.S.I.-ul comunizat dar nu numai, la informații veridice privind evoluțiile tactice ale adepților Legiunii.

Construită într-o perioadă pe care o putem numi *experimentală*, folosindu-se cadre lipsite de orice pregătire specifică, unitatea de „contrainformații penitenciare” avea, în schimb, ambiții mari. Pe fundalul dereglementării au existat, însă, de la bun început, mici dar extrem de

---

[94] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 38 v. În alt loc este menționată luna mai 1950 (Idem, vol. 1, f. 43). Nu este, practic, o contradicție. Numirea avusese loc în ianuarie, însă preluarea efectivă a avut loc patru luni mai târziu, timp în care Sepeanu a funcționat ca profesor pentru viitorii ofițeri ai Serviciului, în cadrul unei Școli de cadre organizate *ad hoc* (*Ibidem*, f. 39). Până la numirea sa, lt. colonelul Tudor Sepeanu fusese șeful Direcțiunii Poliției de Siguranță din Prefectura Poliției Capitalei, numit fiind prin Decizia nr. 1.437 din 8 martie 1948 și ulterior, cu gradul de locotenent colonel, directorul Securității Capitalei, numit în această poziție la 1 septembrie 1948, prin Decizia 10.810 din 31 august 1948 (Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7346, vol. 3, f. 156).

[95] Idem, vol. 1, f. 51, vol. 3, f. 10 v. Deși în Procesul Verbal de interogatoriu din 1 aprilie 1955, Roșianu amintește de preluarea Serviciului „prin luna februarie sau martie 1951”, schimbarea efectivă s-a realizat în ianuarie 1951.

[96] Este vorba despre „Planul de perspectivă”, redactat la solicitarea colonelului Gh. Crăciun, directorul penitenciarului Aiud și șeful Grupei Operative, cu suportul Direcției a III-a și a celor doi consilieri sovietici din penitenciar (Mihai Demetriade, *Descompunere și reabilitare. Elemente cadru privind activitatea Grupului Operativ Aiud*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, anul II, nr. 2 (4)/2009, p. 280-294).

importante *excepții*. Evoluția dimensiunii *normative* va fi analizată detaliat în studiul de față, la fel cum ceea ce noi considerăm a fi centrul strategic al arhitecturii represive a S.O., și anume *metoda lui Gh. Pintilie*, care va fi descrisă la momentul potrivit[97]. Pentru a înțelege mai adecvat natura „dereglementării" trebuie spus că organismul supus analizei nu s-a născut cu regulamentele de funcționare gata pregătite. Ideea centrală a lui Pintilie era să folosească privilegiul izolării, al deținerii mijloacelor de presiune și control informativ, precum și al prezenței unui corp de deținuți „privilegiați" ideologic, pentru aplicarea unei metode specifice. Scopul fiind dublu: obținerea informațiilor și destructurarea prin compromitere și trădare („tactica de fărâmițare și compromitere"[98]). Trecerea anilor n-a cristalizat un așa-numit „regulament de funcționare" pentru simplul motiv că „miezul tare" al operațiunilor rămăsese izolat în metoda lui Pintilie. Au fost adoptate, cum se va vedea, succesive acomodări și replieri strategice, menite conspirării sau răstălmăcirii efectelor neașteptate produse, dar metoda n-a fost abandonată. Un alt argument care poate explica absența unor structuri reglementative este caracterul conspirat al strategiilor uzitate. Un posibil „rețetar" al „îngenunchierii" deținuților și al „stoarcerii" de informații, asumând recuzita barocă a cruzimii, n-ar fi putut să fie supus vreunei „aprobări" colective. S-a preferat cercul restrâns al celor care știau ce se petrecea la Suceava, Pitești sau Gherla, iar, când informațiile interne au devenit „publice", s-a pus în mișcare hermeneutica conspiraționistă a partidului, pentru a exila, într-o nespecifică și anormală excepție, „conspirația legionară". Sigur, mecanismul fusese construit pentru obținerea „cu orice cost" a informațiilor, în cadrul unei structuri de anchetă. Cum acestea însă nu se „extrăgeau" în funcție de o anchetă reală, în derulare, ci „la grămadă", criteriul cantitativ fiind un indicator al succesului operațiunii, abuzul creativ și dorința de a intensifica presiunile au fost mult prea seducătoare. Când nevoia a cât mai multor informații se întâlnește cu dorința oportunistă și sadică a oferirii lor, într-un arbitrariu quasi prezent, consecințele nu pot fi decât tragice.

Discuțiile privind formarea și modul de organizare a noului Serviciu precedaseră chemarea lui Nemeș, făcându-se în cercul restrâns al

---

[97] Vezi mai jos, p. 31-33.

[98] Acțiunea polițienească trebuia s-o adopte, „pentru a nu da posibilitate lui Petrașcu să-și regrupeze forțele", considerându-se – pe bună dreptate – că grupul acestuia era „cel mai dinamic, mai bine închegat și mai înarmat" (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar 13510, f. 104).

lui Al. Nicolschi[99], Gh. Pintilie, Marin Jianu, Gavril Birtaș[100] și Voicu Daciu, directorul D.G.P. Șeful Serviciului nu fusese ales întâmplător, existând o legătură de prietenie între Nemeș și Birtaș încă din 1945, din vremea în care soții Birtaș lucrau la Poliția Regională Oradea și, ulterior, la Regionala de Securitate din același oraș. Colonelul Birtaș a avut un rol cheie în prima perioadă de funcționare a unității, fiind legătura operativă directă, unul din beneficiarii informațiilor culese și cel care ținea legătura cu directorul, respectiv cu subdirectorul general al D.G.S.P.[101], fără să fie coordonatorul însă Serviciului. La respectiva ședință (12 martie 1949)[102], menită să pună actorii față în față pentru viitoarea colaborare, s-au stabilit, verbal, regulile generale. Daciu fusese chemat doar ca interfață administrativă, pentru a proteja interesele ofițerilor de Securitate ce urmau să fie repartizați în spațiile carcerale, ferindu-i de eventualele conflicte cu proprii subordonați din teritoriu, el neavând – în intenție – niciun rol *direct* în activitatea informativă. Evoluțiile ulterioare au arătat însă că directorii penitenciarelor au fost parte activă în „munca contrainformativă” dusă de colegii de la Securitate[103].

---

99 Alexandru Nicolschi, general-maior de Securitate, deținea funcția de subdirector general în D.G.S.P., numit în această poziție la 15 august 1948. Avea în subordonare Direcția I – Informativă, Direcția a II-a – Contrasabotaj, Direcția a III-a – Specială, Direcția a IV-a – Operativă, Direcția a V-a – Cercetări penale, Direcția a VI-a – Paza Guvernului și Direcția a VII-a – Tehnică (Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7346, vol. 1, f. 13).

100 Inspector General de Poliție în cadrul Inspectoratului Regional de Poliție Oradea, înainte de august 1948, este mutat, prin decizia 10.540/27 august 1948, în cadrul Direcțiunii Poliției de Siguranță din Direcțiunea Generală a Poliției (*Ibidem*, vol. 3, f. 95). Colonelul Gavrilă Birtaș a deținut funcția de director al Direcției I din cadrul Securității, din septembrie 1948 până în octombrie 1952 (Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 4).

101 *Ibidem*, vol. 10, f. 7. Nemeș a mărturisit în multiple rânduri că „legătura mea superioară a fost colonelul Birtaș Gavril, care m-a ajutat direct în munca de organizare a Birourilor operative în penitenciare” (*Ibidem*, f. 7 v).

102 *Ibidem*, f. 6.

103 „În unele cazuri, directorii aveau un aparat informativ al lor, cu care făceau, printre altele, munca noastră”, își amintea Sepeanu. Este cazul Aiudului (unde maiorul Alexandru Farcaș avea un aparat informativ propriu, colaborând cu Securitatea locală), al penitenciarului Gherla, al Piteștiului ș.a.m.d. (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 51).

Serviciul Operativ (martie 1949 – ianuarie 1950)

Serviciul Operativ a funcționat efectiv, cu această titulatură și personalul încadrat, din 20 mai 1949[104] până în a doua jumătate a lunii mai 1950, când atribuțiile și operațiunile acestuia au fost preluate într-o altă formulă, fiind înlocuită întreaga garnitură de ofițeri. A fost prima structură de supraveghere informativă și de „contrainformații” din mediul penitenciar.

Organizarea acestuia a prevăzut ca în teritoriu, la nivelul penitenciarelor, să funcționeze Birourile Operative, o formulă care nu a fost niciodată cu adevărat descentralizată, cum poate părea, fiecare birou – cel puțin în intenție – trebuind să fie separat în cadrul fiecărui penitenciar și legat telefonic cu Bucureștiul[105]. În această primă formulă, au fost alese doar penitenciarele mari, în incinta cărora au funcționat amintitele Birouri. Într-un referat destinat conducerii Ministerului, din 22 iulie 1949, la câteva luni după preluarea Serviciului, Nemeș vorbește de un număr de 20 de ofițeri, care fuseseră instalați la 18 penitenciare din țară[106]. De regulă, organizarea a presupus distribuția unui singur ofițer în fiecare dintre aceste spații de detenție, având funcția de șef al Biroului. Figurând cu funcții și identități conspirate[107], aceștia nu erau subordonați conducerii penitenciarelor (D.G.P.) și nici Regionalelor de Securitate. Aflate într-o structură centralizată, colaborarea Birourilor cu Regionalele era intermediată de Serviciul central, având sprijinul Direcțiilor informative din capitală. Materialele culese se expediau, „prin curierul Securității locale”, direct la București, la D.G.S.P., fiind predate lui Iosif Nemeș[108]. Directorii unităților de detenție cunoșteau, însă, adevărata

[104] Este data când au fost trimiși în teritoriu primii ofițeri (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 41).
[105] *Ibidem*, f. 6.
[106] *Ibidem*, f. 64. În alt loc, Nemeș își amintea, e adevărat că mult mai târziu, într-un interogatoriu din 17 februarie 1954, de 12-14 cadre trimise în teritoriu (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 36 v-37).
[107] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, ff. 30v-31. Locotenentul Ion Marina, de pildă, primul șef al Biroului Operativ din cadrul penitenciarului Pitești, numit, după propriile-i declarații, în august sau septembrie 1949 și revocat în 5 mai 1950 (*Ibidem*, vol. 10, f. 175-176), figura angajat ca „impiegat de birou”, lucrând la grefă.
[108] *Ibidem*, vol. 10, f. 16. În ancheta din 1953 Nemeș pretindea că materialele le primea, *mai întâi*, Gavril Birtaș, care – ulterior – i le înmâna, credem, o formulă naivă de a se disculpa. Alte multe declarații demonstrează, fără să excludă rolul

identitate a ofițerilor de contrainformații, fiind obligați să-i sprijine în activitate[109], în primul an de funcționare dezideratul conspirativității nefiind respectat cu strictețe. Cel puțin în intenție, misiunea acestor noi ofițeri trimiși să lucreze în penitenciare nu trebuia să fie cunoscută în detaliu de directorii acestora, prezența și rolul lor urmând să fie complet ascunse deținuților. În realitate, lucrurile nu au stat chiar așa, directorii unităților de detenție participând la unele etape ale operațiunilor, iar deținuții interacționând – în cunoștință de cauză – cu angajații Birourilor Operative.

Cum am amintit deja, Securitatea activa în mediul carceral și înainte de înființarea acestui Serviciu, în strânsă colaborare cu organele D.G.P.[110], prin Direcția a III-a (*Contrainformații penitenciare*)[111], ocupându-se în principal de partea de contrainformații cadre dar și de instrumentarea unor anchete, interogatorii sau recrutări de deținuți, într-o formă, însă, neorganizată, ofițerii implicați fiind în subordinea Regionalelor pe raza cărora se aflau penitenciarele[112]. Nici D.G.P. nu era cu

central al lui Birtaș, că multe plicuri sigilate cu note informative îi erau înmânate personal de curier lui Nemeș.

[109] *Ibidem*, vol. 2, f. 283. După absolvirea școlii de formare în noua muncă de contrainformații, la finele lunii mai 1950, fiecărui cursant, viitor cadru în penitenciarele din țară, i s-a înmânat un plic, care conținea natura muncii și „atribuțiunile de suprafață" ale acestuia, plicul fiind destinat directorilor penitenciarelor unde aceștia urmau să fie repartizați.

[110] Un bun exemplu este penitenciarul Pitești, unde direcțiunea acestuia și Regionala de Securitate colaborau cu bune rezultate. Conform ordinelor primite, directorul Al. Dumitrescu începe prin a racola trei agenți, dintre cei cu condamnări mici (Vasile Antonescu, Mihai Levițchi și Albu Nicolae, repartizați ca plantoane pe secțiile penitenciarului, pentru un acces facil la cât mai mulți deținuți), numărul acestora crescând ulterior. Informațiile despre „unele cadre C.C. al P.M.R.", abuzuri ale milițienilor, organelor de pază etc. sunt trimise lui Baciu, la D.G.P., iar cele referitoare la legionari, lui Mihai Nedelcu, șeful Regionalei de Securitate Pitești (*Ibidem*, vol. 10, f. 101-102). Pentru colaborarea lui Nedelcu cu E. Țurcanu, înainte de înființarea B.O., a se vedea *Ibidem*, f. 138 v.

[111] Ministerul de Interne, *Organizarea și funcționarea organelor Ministerului de Interne de la înființare până în prezent*, uz intern, București, 1978, p. 106.

[112] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 2 v. Direcția a III-a avea, conform organizării Securității din august 1948, Servicii corespondente la nivelul Regionalelor. Colonelul Isac Popic, șeful Direcției Regionale de Securitate Suceava, numit de Teohari Georgescu prin decizia 1.190 din august 1948 (Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7346, vol. 1, f. 16) - 1951), de pildă, mărturisea coordonarea unor „acțiuni informative în rândul deținuților legionari". Un alt

totul străină de „exploatarea informativă” a deținuților. La sfârșitul lui decembrie 1948, de pildă, la o conferință cu toți directorii de penitenciare din țară, colonelul Ion Baciu, șeful D.G.P., le-ar fi spus că au „un rol în cunoașterea stării de spirit din penitenciare”, trebuind să se folosească „de unii deținuți mai puțin periculoși și cu pedeapsă de executat mai mică”, care, *„sub formă de informare”*, *trebuiau să ofere date despre cei închiși*[113]: „cum evoluează” deținutul și „care este adevărata lui comportare”[114]. Nu a fost doar atât, directorii penitenciarelor colaborând cu Regionalele de Securitate în urmărirea și supravegherea deținuților. Probabil că prestația acestora a fost considerată nesatisfăcătoare pentru noile nevoi ale D.G.S.P., care-și dorea, în noua situație operativă generată de masivele arestări din mai 1948, o consolidare a acțiunilor antilegionare. Diferența coregrafică majoră față de ofițerii Direcției a III-a (prin Serviciile sau Birourile teritoriale), după înființarea Serviciului Operativ, a fost faptul că reprezentanții acestuia din urmă au funcționat *direct în spațiile de detenție*, nu la Regionale. Cât privește pe directorii penitenciarelor, aceștia, în ciuda ordinelor primite (care vizau mai curând starea de spirit[115]

---

exemplu este cel al colonelului Mihai Nedelcu, directorul Regionalei de Securitate Pitești, care – înainte de înființarea S.O. – colabora strâns cu administrația penitenciarului în munca informativă cu deținuții, ținând personal legătura cu Eugen Țurcanu (Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 1, f. 88 v, vol. 10, f. 16 v), situație existentă și la alte penitenciare mari din țară (*Ibidem*, f. 5 v). După înființarea Serviciului Operativ, munca de contrainformații penitenciare, pe linia exploatării informative a deținuților, i-a revenit *exclusiv* acestuia. Funcția de contrainformații a fost continuată și după reorganizarea D.G.S.S. din 30 martie 1951, ca efect al Decretului 50, fiind preluată de Direcția „H”, iar din 1 februarie 1952 de Direcția a VII-a, Contrainformații Miliție și Penitenciare (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U., dosar nr. 7373, vol. 16, f. 15, Fl. Banu, *op. cit.*, p. 85). Direcția a VII-a era organizată într-un Secretariat și două Servicii – Miliție (29 de posturi), respectiv Penitenciare și Colonii de Muncă (43 de posturi), având 143 de persoane angajate, 80 în centrală, restul de 63 funcționând în teritoriu (*Ibidem*, f. 25, 29).

[113] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 100. O altă dimensiune a relațiilor ofițerilor D.G.P. cu deținuții era reprezentată, la aceeași conferință, de profilul de „educatori” pe care trebuiau să și-l asume cadrele, depășindu-și statutul de „simpli paznici”. Ori, ca să-i educi, trebuie să-i „cunoști” (*Ibidem*, f. 134 v-135).

[114] *Ibidem*, f. 135.

[115] În cadrul conferinței din 30-31 decembrie 1948 cu toți directorii de penitenciare, ținută la București, Ion Baciu îi avertiza despre „rolul nostru în cunoașterea stării de spirit din penitenciare”, în acest sens putându-se „folosi de

a celor încarcerați), nu aveau acces la întreaga *dimensiune operativă*, care se dorea aplicată deținuților. Sigur că, de la identificarea „stării de spirit”, prin folosirea celor „mai puțin periculoși”, care vor fi dispuși să ofere „informări”, s-a trecut firesc la exploatarea informativă[116]. Deși implicarea lor în culegerea de informații a fost reală, n-a existat însă o planificare explicită în acest sens, și cu atât mai puțin o linie operativă coordonată. Așa se explică că noul organism, născut în martie 1949, nu venea să înlocuiască sau să continue practici deja existente, ci să *instituie o abordare de alt tip* și de o cu totul altă anvergură, o „nouă metodă”[117], un „detaliu” care n-a fost însă înțeles de la bun început.

E simptomatic în acest sens că, după înființarea primei structuri de supraveghere operativă a deținuților, în incinta penitenciarelor au apărut tensiunile cu administrațiile acestora, un fenomen de care am amintit în prima parte a acestui studiu. Principala cauză e dată de suspiciunile celor de la Penitenciare privitor la supravegherea la care urmau să fie supuși de angajații Securității. Nu era, însă, singurul motiv. Practic, cele două organisme se călcau pe picioare într-o competiție strânsă pentru obținerea a cât mai multor informații[118]. Directorul penitenciarului Pitești, colonelul Alexandru Dumitrescu îi mărturisea, în acest sens, colonelului Mihail Nedelcu[119] (șeful Regionalei de Securitate

---

unii deținuți dintre cei mai puțin periculoși și cu pedeapsă de executat mai mică, care ne pot spune sub formă de informare, unele manifestări ale deținuților cu care vin în contact, astfel ca noi pe cât este posibil să cunoaștem pe fiecare deținut ce îl avem în penitenciar” (*Ibidem*, f. 100-101).

116 Sfaturile aparțin lui Ion Baciu, fiind date la amintita conferință de la finalul lunii decembrie 1948 (*Ibidem*, f. 134 v-135)

117 Așa le-a fost prezentat rolul Serviciului Operativ directorilor de penitenciare, în cadrul conferinței D.G.P. de la București din iunie 1949 (*Ibidem*, f. 103 v, f. 149 v).

118 Directorul penitenciarului Pitești, colonelul Alexandru Dumitrescu îi mărturisea, în acest sens, colonelului Mihail Nedelcu (șeful Regionalei de Securitate Pitești) că Iosif Nemeș i-ar fi interzis să mai raporteze ceva D.G.S.P.-ului despre cele ce se petreceau în penitenciar, întreaga responsabilitate pentru acest segment revenindu-i șefului S.O. (Idem, vol. 1, f. 101).

119 Nedelcu Ivan Mihailov; n. 20 octombrie 1906 (conform evidențelor actelor de botez ale bisericii, Nedelcu afirmând că s-a născut la 13 iunie 1905), în comuna Almălău, jud. Constanța; de naționalitate bulgară; 1918-1924: urmează cursurile Liceului de băieți din Durostor (Silistra) (Idem, fond Cadre, dosar nr. 53, f. 50 v); din 1924 se mută în București, unde intră ca ucenic la atelierul de cizmărie Dimitriadis Panait din București, Calea Moșilor 88 (*Ibidem*, f. 61); lucrase ca ucenic cizmar și în perioada anterioară; între 13.02.1930 – 01.04.1932 își satisface

stagiul militar la Regimentul 17 Infanterie din Lugoj și apoi (din 10.06.1938) la Regimentul 36 Infanterie (*Ibidem*, f. 46); reconcentrat ulterior, succesiv, și în februarie și în mai 1940 (*Ibidem*); conform propriilor mărturisiri, cariera și-o începe în 1938, prin ascunderea, timp de 6 luni, la București a secretarului Județean P.C.R. Durostor [Ciocoev], care era condamnat și trăia în ilegalitate (*Ibidem*, f. 65); în septembrie 1940, datorită prevederilor Convenției de la Craiova dintre România și Bulgaria, referitor la „schimbul de populație", toți cei născuți în jud. Constanța și Tulcea, de origine bulgară, trebuiau să fie trimiși în Cadrilater, Nedelcu intrând în această categorie cu întreaga familie. Va sta aici până în 1945 (*Ibidem*, f. 69); e perioada în care intră în relație cu comuniști bulgari din ilegalitate, activând ca membru al unei grupe de partizani, fiind și activist al organizației orășenești de partid Silistra, până în februarie 1944, când a fost arestat (*Ibidem*, f. 24); februarie 1944 – 9 septembrie 1944: perioada arestării la închisoarea din Silistra (*Ibidem*); după eliberarea din detenție, „când poporul a făcut revoluție și a spart închisoarea Silistra, eliberându-ne" (*Ibidem*, f. 140), a „luat parte la revoluția populară din Bulgaria, având misiunea de a ocupa sucursala din Silistra a Băncii Naționale, sarcină pe care a dus-o la bun sfârșit", predând Banca trupelor sovietice (*Ibidem*, f. 62, 70); „am avut cea mai buna purtare la Poliție", se lăuda Nedelcu într-o autobiografie, „deși mi-au scos toți dinții din gură, nu am spus nimic" (*Ibidem*, f. 68); eliberat odată cu venirea trupelor sovietice, este numit șef al Miliției Județene Silistra (septembrie – decembrie 1944) (*Ibidem*, f. 68); 20.11.1944 – 10.02.1945: urmează o școală de partid la Sofia (*Ibidem*., f. 142); la 15 martie 1945, prin P.C. Bulgar, a fost trimis în România (*Ibidem*, f. 54); s-a prezentat la Comitetul Central P.C.R., fiind primit de Teohari Georgescu (*Ibidem*, f. 70), care-i comunică că va fi repartizat inspector în M.A.I., ocupând funcția de inspector general al Serviciului Lagăre din cadrul Direcției Generale a Poliției (*Ibidem*, f. 22, 24); numirea s-a produs la 20 aprilie 1945, prin Decretul nr. 2.361 (f. 220); se pare că Teohari Georgescu i-ar fi comunicat că direcția ce-i va fi dată în responsabilitate este „cea mai grea, comunicându-mi că cei care au condus această Direcție au fost arestați. Peste câteva zile, adică pe la 1 aprilie, am fost condus de către tov. Ministru Pintilie de la C.C. la Minister unde am fost instalat", mărturisea el într-o Autobiografie (*Ibidem*, f. 70); a condus Direcția timp de un an și opt luni (aprilie 1945 – decembrie 1946) (*Ibidem*, f. 70); după desființarea Serviciului Lagărelor, Nedelcu a fost transferat, timp de o lună de zile, la Serviciul Detașamentelor de Muncă, formate din etnicii germani bănuiți de colaborare cu organizațiile fasciste – decembrie 1946 – ianuarie 1947 (*Ibidem*, f. 71); între 2 februarie și august 1947 a funcționat ca delegat în „Misiunea Militară Română de Repatriere a prizonierilor și cetățenilor români aflați în străinătate" pendinte de M.A.I., aflată la Viena, având misiuni în Cehoslovacia și Ungaria, privind repatrierile foștilor prizonieri de război; Mișu Dulgheru, membru în cadrul aceleiași Comisii, a fost trimis la Berlin (*Ibidem*, f. 71); la 1 octombrie 1947, prin Ordinul nr. 31.228 al D.G.P., este

Pitești) că Iosif Nemeș i-ar fi interzis să mai raporteze ceva D.G.S.P.-ului despre cele ce se petreceau în penitenciar, întreaga responsabilitate

repartizat la Inspectoratul de Siguranță Pitești, ca Inspector general de Poliție, șef al Inspectoratului de Siguranță Pitești; la 1 septembrie 1948, după înființarea Securității, este înaintat la gradul de colonel, fiind numit, prin ordinul nr. 1.516 al D.R.S.P. Pitești Director; va ocupa această poziție până la 25 ianuarie 1951; este vârful carierei profesionale a lui Nedelcu, marcată de abuzuri și crime; la 17 februarie 1951 mai multe nereguli sunt semnalate prin rapoarte trimise de Secția Administrativ-Politică a C.C. al P.M.R. către conducerea D.G.S.S. (*Ibidem*, f. 149); la 25 octombrie 1951, Direcția Politică din D.G.S.S. trimitea Comisiei de Partid a D.G.S.S. o copie după extrasul Biroului Informativ al D.G. Politice în cazul Nedelcu, unde erau amintite „o serie de abateri", care creaseră „o situație foarte grea în regiunea Argeș" (*Ibidem*, f. 189-190); informațiile care au dus la mutarea lui Nedelcu de la Pitești la Cluj nu au avut nicio legătură cu atrocitățile de la penitenciarul Pitești; o altercație, din 19 decembrie 1950, în care acesta fusese implicat cu un reprezentant al Oficiului Închirieri ce urma să-i plaseze un locatar în imobilul unde locuia, dar și nemulțumirile subalternilor din D.R.S.P. Pitești, privitoare la „stilul de conducere" dictatorial și arbitrariul unor măsuri, au condus la câteva verificări pe linie de partid; tensiunile între Regionala de Partid locală și cea de Securitate i-au fost fatale lui M. Nedelcu (*Ibidem*, f. 169); cercetările au început în decembrie 1950 și au continuat pe tot parcursul anului 1951; este relevantă mărturia maiorului Nicolae Briceag, cel care l-a succedat pe Nedelcu la conducerea Direcției și care-i fusese subaltern în perioada anterioară, care-și amintise (evident, după debutul cercetărilor) câteva încercări proprii de a raporta la D.G.S.S. București situația derapajelor de la Regionala Pitești; Nedelcu era beneficiarul unei protecții la cel mai înalt nivel în Securitate, fiind susținut de generalul Vl. Mazuru, colonelul Alexandru Guțan și Gavril Birtaș; Briceag i-ar fi raportat lui Birtaș situația dificilă de la Pitești; „i s-a răspuns să nu se ocupe de lipsurile Col.[onelului] Nedelcu și să vadă ceea ce face el"; o altă încercare de raportare a acelorași probleme lui Guțan se soldează cu o reacție similară (*Ibidem*, f. 190); un portret din perioada respectivă surprinde câteva din trăsăturile individului: „foarte îngâmfat, orgolios, încrezut în puterea de munca a sa, manifestându-se ca un atotputernic, crezând că el este cel care conduce viața politico-socială a acestei regiuni" (*Ibidem*, f. 210); la 25 ianuarie 1951 este repartizat la Regionala de Securitate Cluj, ca șef al Direcției (*Ibidem*, f. 105); „la început a muncit nesatisfăcător, dovedind rutină și lipsă de răspundere, fapt pentru care în 1953, în urma unui control și a analizării muncii la nivelul conducerii ministerului, a fost avertizat pentru activitatea slabă desfășurată" (*Ibidem*, f. 25); la 1 august 1957, prin ordinul nr. 2.686, este repartizat ca șef al Serviciului «C»; la 22 august 1966 este înaintat la gradul de general maior; prin H.C.M. nr. 2.513/10.10.1967, este trecut în rezervă, cu data de 31.10.1967 (*Ibidem*, f. 35).

pentru acest segment revenindu-i șefului S.O.[120]. Afirmația însă trebuie lecturată și circumstanțial, fiind dată în propria anchetă, unde Dumitrescu era direct interesat să transfere responsabilitatea acțiunilor informative de la Pitești pe seama partenerilor din D.G.S.P. Nemeș recunoștea, totuși, că „D.G.P. nu numai că nu a sprijinit Birourile Operative, dar a căutat de la început să le deconspire și [să le] compromită”[121]. Lupta competitivă dintre cele două structuri n-a exclus, dimpotrivă, strânsa lor colaborare.

În același timp, legat de regimul atipic de funcționare a noului organism, de animozitățile[122] cu celelalte Direcții din Minister (născute din avantajele angajaților Serviciului prin raport cu colegii de la penitenciare[123]), care aveau contingență cu deținuții contrarevoluționari[124], sistemul de raportare privilegiat și independența acestuia, inexistența unor raporturi de subordonare ierarhică cu D.G.P. sau cu alte Direcții din cadrul Securității, toate acestea au generat o „autonomie întreținută” a Serviciului, prilej pentru a experimenta metode și practici dintre cele mai brutale cu deținuții[125]. D.G.P. nu avea acces direct la materialele informative trimise de Serviciul Operativ către D.G.S.S. Unitatea centrală

---

[120] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 1, f. 101.

[121] *Ibidem*, vol. 10, f. 11.

[122] De pildă, în februarie 1949, directorul penitenciarului Gherla, lt. major Lazăr Tiberiu, îi interzisese accesul în incinta penitenciarului referentului Biroului Operativ, Iacob Dezideriu. După ce acesta a raportat lui Nemeș dificultățile întâmpinate, se pare că lucrurile s-au rezolvat, cei doi ajungând să se înțeleagă și să colaboreze așa de bine, încât au fost acuzați de „familiarism” iar directorul penitenciarului acuzat că „face muncă de securitate”, preluând entuziast din atribuțiile colegului său (*Ibidem*, vol. 2, f. 80).

[123] Acestea presupuneau o salarizare mai consistentă și o libertate de acțiune cu deținuții, dincolo de regulamente. Mărturiile privind conflictele dintre S.O./S.I. și D.G.P. atestă și încercările de aplanare, mediate fie de Marin Jianu, fie de Gheorghe Pintilie, care îi chemau pe directorii celor două structuri la discuții (Idem, fond Penal, dosar nr. 246, vol. 26, f. 173).

[124] Ne referim aici la Direcția a III-a, amintită deja, Direcția I (Informații Interne) și Direcția a V-a (Cercetări Penale).

[125] O altă sursă a suspiciunii a reprezentat-o numirea ofițerilor S.O. direct de la București, comunicată printr-o adresă venită de la Direcția Generală a Penitenciarelor. Spaima că „vechile cadre” riscă înlocuirea „cu oameni veniți de la centru” generase „o atmosferă de suspiciune”, ofițerii S.O. fiind „supuși unei permanente supravegheri, fiindu-le imposibilă realizarea unui contact direct cu deținuții” (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 29).

opera o selecție, distribuind fiecărei Direcții în parte informațiile relevante, D.G.P. beneficiind, pe lângă anumite materiale informative vizând cadrele din penitenciare, doar de o sinteză lunară[126].

Având în vedere persistența acestor animozități, conducerea Ministerului decide să ia măsuri, aducând, în iunie 1949 la D.G.P. pe toți directorii penitenciarelor importante din țară, pentru a fi prelucrați în legătură cu sprijinul pe care erau obligați să-l ofere ofițerilor Securității[127]. Marin Jianu le-a transmis cu această ocazie că nu au voie să informeze pe nimeni (organe de Partid sau Securitate locale) despre munca „cu totul specială"[128] din detenție. În ciuda atenționărilor, conflictele au continuat și s-au amplificat: „munca noastră a întâmpinat de la început o serie de greutăți deoarece pentru a asigura conspirativitatea, am evitat să recomandăm oamenii noștri în mod special. Din această cauză tov.[arășii] noștri au lucrat în condițiuni grele, nereușind să realizeze contactul cu deținuții pentru a culege informațiile necesare, deoarece un ordin circular al D.G.P. și ordine verbale din partea organelor de control, opreau în general accesul funcționarilor în incinta penitenciarelor", ofițerii B.O. „beneficiind" de o „supraveghere continuă" din partea corpurilor de pază și directorilor[129].

Blocajele și imixtiunea în activitatea noilor veniți se soldaseră cu „incidente serioase", cum le numește Nemeș, care avuseseră loc la penitenciarele Galata, Ocnele Mari sau Jilava[130]. Pe de altă parte, directorului D.G.P. îi erau semnalate din teritoriu abuzurile subordonaților acestuia, pe care le raporta mai departe lui Jianu[131]. Nemeș e nevoit, așadar, să dea explicații conducerii ministerului. O face prin două rapoarte succesive, din 22 și 23 iulie 1949. Primul urmărea abrogarea unui ordin al D.G.P. privind interdicția de acces în spațiile de detenție și contactul direct cu deținuții[132], conținând și alte propuneri. Din analiza

---

[126] Idem, fond Penal, dosar nr. 246, vol. 26, f. 173.

[127] Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 103 v, 149-149 v.

[128] *Ibidem*, f. 174 v.

[129] Declarația îi aparține lui Nemeș și figurează într-un referat din 22 iulie 1949, redactat în primele luni de funcționare a Serviciului, cu intenția de a fi înaintat conducerii M.A.I. (*Ibidem*, f. 64). Ulterior, acest ordin, la cererea lui Nemeș, a fost abrogat (*Ibidem*).

[130] *Ibidem*, f. 64.

[131] *Ibidem*, f. 88.

[132] „Pentru ca munca noastră să dea rezultatele dorite este necesar ca oamenii noștri să aibă o oarecare libertate din partea administrației penitenciarelor. Se

acestora se pot desprinde trei concluzii importante: a.) Nemeș dorea prezența Birourilor Operative (redenumite de el „Birouri de evidență”) la nivelul fiecărui penitenciar din țară; b.) viza o cât mai mare independență operativă în interiorul penitenciarelor; c.) intenționa demiterea actualilor directori de penitenciare, șefii de Gardă etc. și numirea unor personaje care nu doar să nu obstrucționeze activitatea lor, ci să contribuie la buna ei desfășurare[133]. Al doilea ordin oferă o imagine destul de precisă asupra nivelului celor selectați și trimiși în teritoriu, deși diagnoza era destul de voalată. Subordonații făcuseră „unele greșeli de tact”, „neavând experiență în munca pentru care au fost angajați”, în ciuda instructajului care li se făcuse, apreciat totuși ca „insuficient în raport cu multiplele și variatele probleme ce le revin”[134]. „Tovii noștri” făcuseră numeroase erori, remarca dezaprobator Nemeș. O parte din propuneri au fost luate în considerare, conducerea D.G.P. fiind atenționată să dea tot concursul Birourilor Operative și să interzică subordonaților imixtiuni în munca acestora[135].

Funcționarea S.O. a ridicat de la început și alte tipuri de probleme: absența unor strategii coordonate de acțiune, lipsa ordinelor de funcționare[136], deconspirările ofițerilor ș.a.m.d. Este simptomatic că trimiterea ofițerilor operativi în penitenciare se făcuse cu o legendă de acoperire precară, de vreme ce, în raportul din 22 iulie 1949, Nemeș propunea înființarea unui așa-numit „Birou al Evidenței”, cu atribuții administrative (cenzura corespondenței, a coletelor, organizarea vorbitoarelor, înregistrarea cererilor deținuților), situabil „într-o cameră separată, cu telefon direct, casă de fier”[137], unde subordonații ar fi trebuit să-și desfășoare activitatea nestingheriți. Un obiectiv dificil de realizat,

---

impune în mod imperios o schimbare totală a metodelor de lucru folosite până în prezent” (*Ibidem*, f. 64).

133 *Ibidem*, f. 64-64 v.

134 *Ibidem*, f. 65.

135 Marin Jianu i-ar fi ordonat directorului D.G.P. „să nu se bage în problemele lor că ei sunt organ de securitate și ca atare primește directive de la D.G.S.P.” (*Ibidem*, f. 88).

136 Sepeanu recunoștea că „îndrumările erau vagi și aș putea spune inexistente, în afară de îndrumările date la constituirea serviciului, nu mi s-au mai dat îndrumări” (*Ibidem*, vol. 3, f. 45). Similar, slt. Iancu Șerban, subordonat al lui Sepeanu din centrală, mărturisea că acesta le dăduse „instrucțiuni sumare”, sugerându-le ofițerilor că „trebuie să-și bată capul singuri” (*Ibidem*, f. 60).

137 *Ibidem*, vol. 10, f. 64.

dată fiind izolarea specifică de care beneficiau, care mai mult individualiza munca lor față de angajații D.G.P. decât o conspira.

Problemele amintite n-au fost, însă, rezolvate nici în mandatul lui Nemeș și nici, mai târziu, în cel al lui Sepeanu, principala cauză fiind *dereglementarea* Serviciului și nu lipsa invocatei autonomii a ofițerilor. Solicitările lui Nemeș (obținerea unui control deplin al deținuților, lipsa de interferență cu angajații D.G.P.), cum se va vedea, au crescut de fapt *gradul de arbitrar și incertitudine* privitor la activitatea acestora. Nu e deloc clar dacă dorința unei mai mari libertăți de acțiune a avut în spate intenția organizării sistematice a ceea ce e cunoscut drept „experimentul Pitești”[138], cu explozia de violență aferentă și cu eșecul deconspirării măsurilor. Un atare scenariu, bine pus la punct, e greu de probat și puțin plauzibil. Mai curând pare acreditabilă teza conform căreia obținerea unui spațiu de manevră suplimentar a încurajat „libertățile creative” ale ofițerilor, ispita irezistibilă a controlului în spații închise a unor oameni și punerea în operă, deficitar și incomplet, a „acțiunii de diversiune”, în convență cu tensiunile fracționiste și răzbunătoare ale deținuților și cu rafinamentul cruzimii acestora. Practic, în absența unor regulamente și a unor mijloace de control, ofițerii Birourilor Operative, sub îndrumarea mai curând ambiguă a Bucureștiului, au inovat, lăsând lucrurile să se deruleze nestingherit. Totul, în interiorul unei formule în care propria cruzime, dorința de a satisface cu orice cost solicitările privind informații noi și importante, încurajarea sadismului rafinat al deținuților care au aplicat torturile, s-au împletit strâns. Credem că improvizațiile operative, uneori extreme, asumate de angajații Serviciului au fost posibile și datorită inexistenței, pentru intervalul 1949-1951, a oricăror reglementări privind metodele de acțiune specifice, altele decât simplele instrucțiuni comunicate verbal[139], menite să calibreze funcționarea acestuia.

---

[138] Pentru supralicitarea receptării atrocităților de la Pitești, în contextul politicilor postcomuniste ale memoriei (dar nu numai), a căror miză este „reîncorporarea ideologiei naționaliste în retorica postcomunistă”, a se vedea Monica Ciobanu, *Pitești, a project in reeducation and its post-1989 interpretation in Romania*, în „Nationalistic Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity”, Routledge, Vol. 43 , Iss. 4, 2015, p. 2.

[139] Undeva în jurul datei de 15 martie 1949, Nemeș a fost chemat la directorul D.G.S.P. pentru instruire. „Trebuie să scoatem informațiile de la deținuți, despre viața lor din penitenciar, cum trăiesc, să scoatem de la deținuți ce nu declaraseră ei la anchetă, ce legături are cu exteriorul, cum are aceste legături deținuții [sic!], dacă administrația sprijină pe deținuți, adică ce atitudine are față de deținuți”, așa

Primele încercări de a contura un asemenea *statut de organizare* a Serviciului au fost demarate mult mai târziu, la începutul lui 1951, atunci când Gh. Pintilie i-a ordonat maiorului Coman Stoilescu[140] (șeful Direcției

i-a rezumat, tactic, Pintilie strategiile S.O. (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 6). Pintilie a continuat să-i ofere instrucțiuni lui Nemeș, uneori și în formă scrisă, pe „ciorne" cu care acesta se ducea pentru aprobare la Nicolschi. După ce le citea, subdirectorul D.G.S.P. îl trimitea pentru vizare la „un tovarăș maior din D.G.S.P. care se ocupa cu problema legionară în minister" (*Ibidem*, f. 8). Cel mai probabil, „maiorul" cu pricina era viitorul coordonator al muncii operative în penitenciare, Coman Stoilescu.

[140] Coman Tudor Stoilescu se naște la 16 martie 1910, în comuna Cîineni, Raionul Făurei, Regiunea Galați. N-a depășit niciodată condiția celor 5 clase primare (nu avea școală medie, nu fusese înscris pentru completarea studiilor), cu excepția absolvirii Universității Serale de Marxism-Leninism, o limită care-i va fi fatală de-a lungul carierei; profesia de bază: fierar (forjor); după terminarea studiilor primare în comuna natală, s-a angajat ucenic în diferite ateliere de fierărie, iar din 1928 s-a angajat la Secția a II-a Vagoane de la Atelierele C.F.R. Grivița, unde lucrează până în 1932 (Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7381, vol. 15, f. 12, A.N.I.C., C.C. al P.C.R., fond C.C.P., dosar nr. S 2989, f. 3); în 1932 este încorporat la Regimentul Care de luptă din Târgoviște, fiind lăsat la vatră cu gradul de sergent; între 1935-1945 a lucrat la Atelierele C.F.R. Grivița, Secția Vagoane, cu o scurtă întrerupere, când a fost angajat la Uzinele Malaxa (anul 1935); membru P.C.R. din mai 1944; încadrat în M.A.I. la sfârșitul lui martie 1945, ca detectiv în Direcțiunea Generală a Poliției (*Ibidem*, f. 13), ulterior, comisar în aceeași structură, a fost repartizat, începând cu 15 iunie 1947, la Direcțiunea Poliției de Siguranță (Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7343, vol. 2, f. 6), devenind comisar șef din 7 noiembrie 1947 (Idem, fond D.M.R.U., 7344, vol. 2, f. 213); părăsește D.P.S., fiind numit responsabil cu cadrele la sectorul de partid M.A.I., unde a funcționat până în septembrie 1948 (Idem, dosar nr. 7381, vol. 15, f. 13); după înființarea Securității, în iulie 1949 a fost numit șef al Direcției a III-a, având gradul de maior, prin decizia 6.743/05.07.1949 (Idem, dosar nr. 7347, vol. 3, f. 192, mulțumim colegului Nicolae Ioniță pentru această informație), poziție pe care o deține până în februarie 1952; într-o fișă de cadre din 1964, în legătură cu acest interval profesional, „sunt nominalizate „unele rezultate", însă „slaba organizare, lipsa de planificare, control și îndrumare", „în special la unitățile din teritoriu", au „făcut ca rezultatele să nu fie cele dorite" (Idem, dosar n. 7381, vol. 15, f. 13); din februarie 1952, când se înființează Direcția a VII-a, care preia atribuțiile fostei Direcții a III-a, Stoilescu devine șef al acesteia, până la 1 octombrie 1952, când este retrogradat și numit locțiitor director („locțiitor operativ", Idem, fond Documentar, dosar nr. 19, vol. 6, f. 118) la Direcția Lagăre și Colonii de Muncă (D.L.C.M., era structura care succeda Serviciului Penitenciare, înființat în 1952), unde a muncit până în 1953 (*Ibidem*); la sfârșitul lui 1953 este numit șef al Serviciului Operativ al Închisorilor Lagărelor și

a III-a) „să redacteze un instructaj amplu care să fie ghidul lucrătorilor operativi din cadrul Serviciului Inspecții”[141]. Timp de cinci luni, ajutat de maiorul August Cosma din Direcția Cercetări Penale, realizează materialul solicitat. La începutul lui iulie 1951, după câteva restituiri pentru completări, noul proiect era gata[142]. Pintilie propune că materialul să fie prelucrat cu ofițerii de contrainformații din țară, contribuind personal la cristalizarea unor metode cheie în munca operativă a acestuia[143]. La 15 iulie 1951 Stoilescu convoca „activul din teritoriu” pentru prelucrarea proaspătului material[144]. Trebuie precizat că alături de „seminarizarea” acestuia, accentul a căzut tot pe „instructajul” lui Pintilie[145], veritabilul *modus operandi* al inițiativei. După mai bine de doi ani de vid procedural (martie 1949-iulie 1951), nu trebuie însă să ne imaginăm că noile reglementări au schimbat fundamental fața acestui instrument represiv.

În ciuda cercetărilor întreprinse până în prezent, nu am descoperit acest regulament, singura reglementare specifică care s-a păstrat, privind

---

Coloniilor de Muncă (noua denominație a Serviciului Inspecții), succedându-i maiorului Alexandru Roșianu; din nou, „rezultatele nu au fost cele dorite”, fiind semnalată și în acest caz „lipsa de organizare, control și îndrumare asupra subordonaților” (*Ibidem*); la 1 septembrie 1954 a fost scos din funcție și pus la dispoziția D.G.P.C.M.; ulterior, i s-a încredințat funcția de comandant al Centrului de coordonare minier Baia Mare; după desființarea acestei unități, a fost numit locțiitor șef Serviciu Pază și Regim, funcție deținută până în august 1957; la 1 august 1957 este înaintat în gradul de colonel, fiind promovat în funcția de șef Serviciu Inspecții (*Ibidem*); în noua responsabilitate i se menționau „unele rezultate pozitive” (*Ibidem*, f. 14); într-o foaie de notare emisă de D.G.P.C.M., redactată în mai 1964, pentru intervalul 1 ianuarie 1961-30 aprilie 1964, se menționa faptul că, treptat, după ce Serviciul Inspecții fusese încadrat și cu ofițeri care aveau studii superioare, Stoilescu se descurca din ce în ce mai greu; „tovarășul a rămas mult în urmă cu pregătirea sa culturală (4 clase primare), cât și cu cea profesională”, propunându-se trecerea sa în rezervă; astfel, prin Ordinul vicepreședintelui Consiliului de Miniștri al R.P.R. și Ministru al Afacerilor Interne nr. 2.204 din 20 iunie 1964, colonelul Stoilescu Tudor Coman este trecut în rezervă (*Ibidem*, f. 11).

[141] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 26 v.

[142] *Ibidem*, f. 26 v.

[143] A se vedea, mai jos, discuția în jurul „acțiunii de diversiune”, principala metodă de lucru a Serviciului de contrainformații penitenciare.

[144] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 27.

[145] *Ibidem*, f. 27.

strategiile Serviciului, provenind abia din 1957[146]. Instructajul realizat de Stoilescu și Cosma a acoperit, cel mai probabil, câteva din modalitățile de acțiune pe care ofițerii trebuiau să le pună în practică. La fel cum, de-a lungul evoluției problematicii, au fost construite mai multe ordine care au reglementat diferite probleme apărute succesiv în munca informativă, însă niciodată un proiect închegat al Serviciului, indiferent de etapa istorică la care ne referim. O absență invocată și în februarie 1967, când destinul unității de contrainformații penitenciare se apropia de final, moment în care ministrul de Interne, Cornel Onescu, cu ocazia unei ședințe a Colegiului M.A.I., remarca faptul că „nu a existat un document care să prevadă care sunt sarcinile serviciului, de ce probleme trebuie să se ocupe"[147]. O absență crucială, am spune, care a permis și încurajat derapajele și o întreținută cultură a arbitrariului, vizibilă mai ales în intervalul 1949-1953.

Evoluția instituțională a constat mai curând într-o acoperire a ceea ce a fost perceput drept „eroare", precum și într-o întărire a disciplinei, evitându-se acele consecințe care dăunaseră eficienței muncii (violențe necontrolate, deconspirări, lipsa de relevanță a materialelor informative etc.). Metamorfozele ulterioare ale problemei au arătat că prioritățile rămăseseră, în fapt, aceleași, iar primatul metodei lui Pintilie n-a fost niciodată pus în discuție, aceasta rămânând principala cale de abordare până în 1964, chiar dacă în formule mult mai bine conspirate și mai sofisticate.

Structura (S.O.) a funcționat de la început independent în cadrul ministerului, figurând sub acoperirea administrativă a D.G.P., nedepinzând însă de conducerea acesteia.

Principalii beneficiari ai informațiilor erau directorul D.G.S.P., Gheorghe Pintilie, și Alexandru Nicolschi (subdirector D.G.S.P.), cărora Nemeș le furniza direct. Șefilor de Direcții (col. Gavrilă Birtaș[148], șef al Direcției I – Informații Interne, col. Mișu Dulgheru, șeful Direcției a V-a,

---

[146]Este vorba despre „lecția" scrisă de lt. col. Vasile Țiriachiu, intitulată *Organizarea muncii informativ-operative în penitenciare și colonii de muncă* (Idem, fond Bibliotecă, dosar nr. 4046, vol. 2, Serviciul Învățământ; serie 001; 1957, 63 p.).

[147] Idem, fond Documentar, dosar nr. 12616, f. 36.

[148] Nemeș declara că, la numirea lui în fruntea Serviciului, „legătura superioară" „privind infracțiunile politice" era colonelul Birtaș, directorul Direcției I, Informații Interne (*Ibidem*, f. 81), raportând, totodată, și lui Gh. Pintilie (*Ibidem*, f. 82 v) sau lui Marin Jianu (*Ibidem*, f. 90).

ulterior a VIII-a – Cercetări Penale și lt.col. Andrei P. Gluvacov[149], adjunctul șefului Direcției I), în funcție de natura informațiilor, le reveneau, de asemenea, notele aduse din teritoriu. Coordonarea cu penitenciarele era realizată prin Marin Jianu[150], ministru adjunct al M.A.I., care avea în directă responsabilitate D.G.P.[151], și cu directorul acestei Direcții, col. Voicu Daciu[152], urmat, din septembrie 1949, de col. Ion Baciu[153].

Într-o primă formulă de organizare, Serviciul avea în subordine 21 cadre recrutate atât din Miliție cât și din Securitate[154], din care 14 au fost trimise în teritoriu, la 20 mai 1949[155], pentru a forma Birourile Operative la

---

[149] Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 55 v. Observația îi aparține Evei Birtaș, într-o „Declarație de martor" din 11 februarie 1955.

[150] Trebuie amintit aici că Pintilie și Nicolschi l-au sfătuit, totuși, pe Nemeș să nu transmită toate informațiile primite de la penitenciare lui Jianu. Ei, împreună cu Birtaș, aveau să decidă ceea ce urma să primească adjunctul ministrului (*Ibidem*, vol. 10, f. 28).

[151] Prin Decizia nr. 18 din 16 martie 1949, a Direcțiunii Administrației de Stat din cadrul Direcțiunii Generale a Administrației, aparținând M.A.I., Teohari Georgescu, Ministru Secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Interne decidea ca M. Jianu „să exercite toate atribuțiile date nouă prin legi, regulamente și deciziuni *pentru Direcția Generală a Miliției și Direcțiunea Penitenciarelor*, cu excepția celor care prin legi ne sunt rezervate" (Idem, fond Cadre, dosar nr. 38, f. 157). Jianu fusese unul din artizanii „acțiunii de diversiune", făcând în acest sens câteva vizite-inspecții la Pitești, unde îi sfătuia pe deținuții implicați în torturi „să aplice la început bătaia pentru intimidare", promițându-le bonificații alimentare, se implicase în transferurile deținuților etc. (Idem, fond Documentar, dosar nr. 19, vol. 6, f. 5, 179).

[152] Eliberarea din funcția de director general al D.G.P. s-a produs la 19 septembrie 1949, prin decizia nr. 2.367 a M.A.I., fiind trecut în retragere la 1 februarie 1950 (Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7348, vol. 1, f. 354).

[153] Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 82.

[154] *Ibidem*, vol. 10, f. 28 v. Cifra provine dintr-o declarație dată de Nemeș la 3 iulie 1953, referindu-se la cei aflați în Serviciu în aprilie 1949, 15 provenind de la Miliție și 6 de la Securitate. Declarațiile privind numărul angajaților Serviciului la începuturile acestuia sunt, însă, contradictorii. Un referat semnat de același, redactat în 22 iulie 1949, vorbește de 20 de cadre trimise în teritoriu, la 18 penitenciare (*Ibidem*, f. 64). Istoricul D. Lăcătușu vorbește de un efectiv de 12-14 angajați (D. Lăcătușu, *op. cit.*, p. 84), preluând o informație prezentă într-un interogatoriu al lui Nemeș, din 17 februarie 1954 (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 36 v-37).

[155] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 41.

„penitenciarele principale”[156]. Ofițerii figurau în penitenciare ca „referenți” civili[157], fiind plasați, cum s-a amintit mai sus, mai întâi la cenzura corespondenței și a pachetelor deținuților[158], o formulă de acoperire a viitoarei lor activități, urmând ca, după „3-4 săptămâni”[159], să li aloce un birou separat.

Atribuțiile nou-înființatului Serviciu vizau, pe un prim palier, descoperirea informațiilor nedivulgate în anchete de către cei condamnați, urmărind extinderea cercetărilor, legăturile existente în penitenciar între deținuți sau între aceștia și personalul de pază, controlul corespondenței celor închiși, supravegherea contrainformativă a cadrelor închisorii („relații despre activitatea eventualelor elemente dușmănoase strecurate în aparatul administrativ și de pază”[160]) etc. Este important de subliniat că unitatea operativă, alături de componenta informativă, gândită ca suport, a fost în intenție o unitate specială de anchetă. Deținuții nu trebuiau doar „exploatați informativ”, ci și stârniți *să producă* date, să genereze potențiale contexte de anchetă. Scopul intenționat de Pintilie și Nicolschi era să ofere Direcției a V-a – Cercetări Penale un suport, în mediile unde ofițerii acesteia nu aveau acces nemijlocit[161]. Astfel, intenția *centrală* sub auspiciile căreia s-a format S.O. în spațiile carcerale a fost anchetarea și neutralizarea deținuților (și-a unei întregi problematici, *Mișcarea Legionară* fiind interpretată drept principalul actor subversiv împotriva căruia trebuia luptat[162]), nu supravegherea

[156] *Ibidem*, vol. 3, f. 81 v. Pentru garnitura aflată la centru a se vedea nota 61.

[157] *Ibidem*, vol. 10, f. 41.

[158] *Ibidem*, f. 30 & A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 146 v.

[159] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 41.

[160] *Ibidem*, vol. 3, f. 24 v.

[161] Câteva luni mai târziu – când Stoilescu avea să coordoneze activitatea S.I. –, șeful Direcției Cercetări Penale, colonelul Mihail (Mișu) Dulgheru, sintetiza amintita intenție: „Sectorul condus de Stoilescu urma să desfășoare activitatea informativă, prin Serviciul Inspecții, pentru a descoperi ceea ce noi nu reușisem” (*Ibidem*, f. 20).

[162] Nu intrăm aici în detaliile legate de ce mai însemna, în 1948-1949, Mișcarea Legionară. Deși fragmentată și lipsită de o conducere unitară, care să fie recunoscută de toate facțiunile, aceasta a fost considerată de Securitate drept una din cele mai importante amenințări. Una în bună măsură fabricată, credem, dar extrem de importantă în logica construcției imagologice a „dușmanului” și în justificarea unor măsuri represive. În acest sens, nu credem că este sustenabilă ipoteza istoricului Ilarion Țin, potrivit căreia: „Mișcarea legionară a reușit să

comportamentului cadrelor D.G.P.[163], aceasta având de la început un caracter periferic și condiționat de existența legăturilor *cu deținuții*, care rămâneau obiectivul principal. Tocmai dificultățile din primii ani de funcționare, se pare insurmontabile, pe această direcție (instrumentarea dosarelor de acțiune individuală, a celor de grup, urmărirea coordonată a unor fapte în interiorul penitenciarelor) au constituit cauza succesivelor schimbări de garnitură și strategie.

Practic, până în 1954, unitatea de contrainformații n-a reușit să documenteze nicio acțiune informativă „dușmănoasă" reală, pusă la cale de deținuți între zidurile penitenciarelor.

Folosind terminologia specifică, miza creării acestei structuri a fost *destructurarea deținuților contrarevoluționari*, în special și în primul rând a celor considerați legionari, alături de obținerea, cu orice cost, a informațiilor de la aceștia. Ce-a însemnat în fapt „destructurarea" s-a văzut în anatomia operațiunilor de la penitenciarul Pitești și în efectele de

rămână o organizație *politică* și după 23 august 1944", și, mai mult, „neoficial, legionarii erau considerați (în aceeași perioadă, n.n.) parteneri de dialog politic atât de comuniști, cât și de celelalte partide democratice". În plus, autorul consideră că și „după instalarea definitivă a regimului comunist, în 1948, Mișcarea legionară și-a păstrat statutul de organizație politică, pe fondul aceluiași prezumtiv război «iminent» între Est și Vest" (Ilarion Țiu, *Istoria mișcării legionare, 1944-1968*, prefață de acad. Dinu C. Giurescu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012, pp. 14-15). Într-un studiu anterior am numit această abordare „mitul interlocutorului politic", fiind, în cazul de față, un construct istoriografic, util în credibilizarea unei *istorii a Mișcării*, decât o realitate efectivă (Mihai Demetriade, *Victor Biriș, cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud (1957-1963)*, în „Caietele C.N.S.A.S.", an IV, nr. 1-2 (9-10)/2012, p. 81). În notele anterioare am încercat să explicăm sursele care au întreținut iluziile „politice" ale diverselor facțiuni legionare. În integralitatea lor, acestea n-au fost altceva decât jocuri operative ale S.S.I. sau D.G.S.S., extrem de măgulitoare pentru orgoliul „istoric" al fasciștilor români.

[163] Suntem în dezacord, în acest punct, cu istoricii Alin Mureșan și Mircea Stănescu care, ambii, acreditează ideea că S.O. și apoi S.I. ar fi avut *in statu nascendi*, în principal, un rol contrainformativ (C.I. cadre), descoperindu-și ulterior dimensiunea represivă. A. Mureșan vorbește, de pildă, despre „mutarea accentului dinspre personalul administrativ spre deținuți", care ar fi fost „o consecință directă a notelor care începeau să vină dinspre Pitești după primele torturi" (Alin Mureșan, *op. cit.*, p. 262). La fel, M. Stănescu afirmă că „între timp obiectivul principal al regimului s-a mutat de la cadrele sale către deținuți" (Mircea Stănescu, *op. cit.*, vol. 1, p. 99).

lungă durată ale acestora[164]. Dimensiunea de contrainformații cadre a fost, de la bun început, secundară[165], ea fiind deja acoperită de atribuțiile Direcției a III-a.

Acțiunea de diversiune. Metoda lui Gh. Pintilie

Principala metodă folosită a fost așa-numita *„acțiune de diversiune”*[166] [subl.n.], concretizată prin „învrăjbirea”, cultivarea „disensiunilor”, încurajarea „rupturilor” ori „ruperea în două tabere antagoniste a legionarilor”[167], operabilă prin „împânzirea cu informatori”[168] a celulelor. Scopul acesteia a fost, după expresia plastică a lui Gheorghe Pintilie, „spargerea unității”[169] legionare și – după afirmația lui Nemeș – „demoralizarea (lor) din punct de vedere politic”[170].

Primele nominalizări explicite și descrieri ale metodei apar în contextul numirii lui Nemeș la conducerea S.O., la mijlocul lunii martie 1949. La câteva zile după ce a fost chemat la minister pentru a i se trasa

[164] Mulți dintre „piteștenii” care ajunseseră, după 1958, în penitenciarul Aiud manifestau o sănătate emoțională și psihică extrem de precară, concretizată prin crize nocturne de plâns, o frică patologică, depresie ori instabilitate psihică.

[165] Marcel Hoffman, de pildă, omul de încredere al lui Iosif Nemeș, declara că, în martie 1949, când a fost anunțat de cooptarea în noul Serviciu, i se precizase despre „muncă specială” ce urmau s-o presteze, „constând din culegerea de informații, privind elementele dușmănoase ale regimului, de la deținuții aflați în penitenciare” (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 69v). Prioritatea acestei direcții de acțiune este confirmată de majoritatea declarațiilor foștilor componenți ai S.O., iar supravegherea cadrelor conta *doar în măsura* în care interfera cu activitatea deținuților. Rapoartele privind abaterile cadrelor D.G.P. s-au operat, în principal, în cazurile în care acestea puneau piedici sau deconspirau munca „tovilor” de la Securitate (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 76-77).

[166] Încă din februarie 1950, în cadrul școlii de cadre unde fuseseră pregătiți viitorii membri ai proaspătului Serviciu Inspecții, principala metodă indicată de Tudor Sepeanu în munca cu deținuții a fost „acțiunea de diversiune”, prin care „îi vom determina pe aceștia să demaște tot ce ei nu declaraseră la anchete” (A.C.N.SA.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 2, f. 267). Lt. Mircea Mihai, șeful Biroului Inspecții din penitenciarul Pitești, numit la 1 iunie 1950, o recunoaște explicit drept predecesoarea metodică a „acțiunii de demascare și autodemascare”. Prin ea, „trebuie dezbinată unitatea deținuților în scopul anihilării acțiunilor lor dușmănoase” (*Ibidem*, ff. 72-72 v, *Ibidem*, vol. 6, ff. 360-360 v).

[167] *Ibidem*, vol. 1, f. 64.

[168] *Ibidem*.

[169] *Ibidem*, vol. 3, f. 26 v.

[170] *Ibidem*, vol. 10, f. 33.

liniile noi activități, Gh. Pintilie i-a solicitat o întrevedere separată, pentru a-l pune la curent cu pregătirea tactică și operativă în viitoarea „misiune specială”[171] ce urma s-o conducă. Dincolo de culegerea de informații, atât directorul D.G.S.P., cât și șeful Direcției I, Gavril Birtaș, îi prezintă care este metoda de acțiune ce trebuie folosită. Urmărirea „spargerii unității dintre deținuți”, pusă în operă prin folosirea celor care „erau șefi, conducători în penitenciar”, și anume „șefii legionari”. Aceștia trebuiau „compromiși”, lansându-se între deținuți zvonul „că sunt informatori ai administrației”[172]. Natura disensiunii este vizibilă și în modul în care Nemeș a fost instruit să facă recrutările, o strategie care a rămas valabilă și după plecarea lui. Într-o formulare stângace și neclară, patru ani mai târziu, Nemeș își amintea: „când avea de dat informații [potențialul agent, n.n.] spunea față de ceilalți deținuți pretextând că are de raportat la administrație și cerea să fie scos afară din cameră, mai pretextau că merg să întrebe dacă au scrisori și în felul acesta [,] văzând ceilalți deținuți, cereau și ei să iasă la raport și în felul acesta veneau ei singuri să dea informații și apoi erau recrutați”[173]. Descrierea este ambiguă, însă, se pot decela câteva informații importante. Mai întâi că recrutarea se făcea, în primă instanța, pe bază de șantaj, accesul la pachete ori la scrisorile de la familie fiind condiționat de acceptarea colaborării. Cum cel care avea mâncare era văzut că ține legătura cu administrația, colegii de detenție puteau bănui direct care era prețul. Asta explică „entuziasmul”, descris cinic de Nemeș, cu care deținuții veneau, din proprie inițiativă, să ofere informații. E de observat că agenții erau, prin chiar tehnica recrutării, compromiși, fiind identificați de ceilalți deținuți. Prin asta era introdusă „ruptura”, disensiunea. Asta explică existența „contrainformatorilor”, cei care verificau comportarea primilor și care erau păstrați conspirați[174].

Dubletul informatori-contrainformatori e una din mărcile de identitate ale diversiunii, intenționându-se simultan dezbinarea generată de impactul trădării și conspectarea manipulatoare a realității carcerale. Ea a figurat ca primă indicație operativă ce i-a fost trasată lui Nemeș[175] și

---

[171] *Ibidem*, f. 7.
[172] *Ibidem*, f. 8.
[173] *Ibidem*, f. 7 v-8.
[174] Până în 1954, recrutările în detenție nu se făceau pe bază de angajament (*Ibidem*, f. 7 v).
[175] *Ibidem*, f. 7 v.

pe care acesta a comunicat-o subordonaților[176]. Strategia nu a putut să fie pusă în practică imediat, „noua metodă" – care dăduse greș la Suceava din cauza deconspirării[177] – prinzând corp abia în intervalul 25 noiembrie[178] – 25 decembrie 1949[179].

Aplicarea metodei asumase din capul locului niște *precondiții cu totul speciale*, „rupturile" scontate fiind alimentate, din interior, de existența unor facțiuni distincte, a conflictelor și a unei acerbe competiții între deținuți (reale și manipulate deopotrivă). La Pitești și ulterior[180] ea a fost, în concretul derulării, *o sinteză* specifică între dezideratele strategice ale S.O. și propunerile cu care au venit anumiți deținuți, implicați explicit în jocul cruzimii. Aici „munca informativă", cum am amintit, preexista înființării Biroului Operativ, Eugen Țurcanu[181] fiind, în termenii specifici,

---

[176] Ofițerii Biroului Operativ Pitești sunt atenționați de Nemeș că „spargerea unității folosind dezbinarea" era principala cale de atac împotriva deținuților (*Ibidem*, f. 22 v).

[177] Eșecul de la Suceava e pus de Nemeș pe seama „«banditului» de director" al penitenciarului, o formulă derobatorie în fața unor erori care se vor dovedi repetitive: deconspirarea acțiunii prin implicarea a cât mai multor deținuți (*Ibidem*, f. 103 v).

[178] Alin Mureșan în *Pitești. Cronica unei sinucideri asistate*, Iași, Editura Polirom, Ediția a II-a, 2011, p. 42.

[179] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 104 v, 147 v.

[180] Cronologia ar fi următoarea: Pitești (septembrie 1949 – august 1951), penitenciarele Brașov (martie – februarie 1951), Gherla (cea mai importantă etapă operativă post-Pitești, iunie 1950 – decembrie 1951) și Tg. Ocna (ianuarie 1951). Pentru preliminarii și dezvoltarea fenomenului, a se vedea Mircea Stănescu, *Reeducarea în România comunistă (1945-1952): Aiud, Suceava, Pitești, Brașov*, cuvânt înainte de Constantin Ticu Dumitrescu, Iași, Editura Polirom, 2010, *Reeducarea în România comunistă (1948-1955): Târgșor, Gherla*, Iași, Editura Polirom, 2010, *Reeducarea în România comunistă (1949-1955): Târgu-Ocna, Ocnele Mari, Canalul Dunăre-Marea Neagră*, Iași, Editura Polirom, 2012. În ceea ce privește o radiografie evenimențială structurată a „acțiunii violente" de la Pitești, urmând sintagma autorului, a se vedea Alin Mureșan, *Pitești. Cronica unei sinucideri asistate*, ediția a doua, Iași, Editura Polirom, 2010.

[181] Arestat la 25 iunie 1948, a fost încarcerat la penitenciarul Suceava de la 3 iulie 1948 până la 22 aprilie 1949, când a fost transferat la Pitești (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1114, vol. 1, f. 59, vol. 7, f. 3, fișa matricolă penală, consultată la http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/T/T%2012.%20Troaca%20 -%20Tzunibel/Turcanu%20Eugen/index.php, site consultat la 10 februarie 2015).

un rezident[182] cu care se colaborase destul de bine, reactivat de directorul penitenciarului și apreciat de ofițerii Regionalei Pitești. Recomandat de Al. Dumitrescu[183] drept un agent foarte bun, de încredere, Țurcanu a propus, cel mai probabil pentru a-și atrage susținerea lt. Ion Marina[184] și a superiorilor acestuia cu care avusese privilegiul să se întâlnească, metode mai eficiente și mai productive de obținere a materialelor informative, împărtășite de grupul de sprijin pe care conta[185]. Primind aprobarea pentru ele, „acțiunea de diversiune" a prins contur, nesperat de bine și cu rezultate surprinzătoare. Așadar, pe fondul operativ construit de Pintilie și ceilalți s-a ridicat, cu largul și condiționantul concurs al deținuților, o strategie a terorii fără egal în mediul carceral.

O altă descriere a metodei, datând de la mijlocul lui 1951, făcută de Pintilie lui Stoilescu, care preluase între timp coordonarea Serviciului, este edificatoare: „acțiunea de diversiune în rândul deținuților", cum o numește directorul D.G.S.S., debuta prin recrutarea a două categorii de agenți. Primii, numiți „informatori descoperiți", „adică cunoscuți de restul deținuților", urmau să susțină pe față programele administrației. Aceștia erau recrutați și deconspirați în mod deliberat, pentru a oferi acoperirea necesară celor „acoperiți", bănuielile colegilor de celulă fiind astfel orientate unilateral. Cei „acoperiți" erau cunoscuți, cum se poate ușor

---

[182] Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 1, f. 161. Faptul că lucrase cu colegii de detenție încă de la Suceava în culegerea de informații, coordonându-i și centralizând notele, explică descrierea.
[183] Colonelul Alexandru Dumitrescu fusese numit director al penitenciarului Pitești la 5 iunie 1946, poziție pe care a ocupat-o până la 11 decembrie 1951 (*Ibidem*, vol. 10, f. 100, 213). Transferat la Corpul de Control administrativ din D.G.P., la 16 ianuarie 1953 a fost scos din rândurile angajaților D.G.P. (*Ibidem*, f. 213 v). Implicat în procesul cadrelor găsite responsabile pentru atrocitățile din penitenciarul Pitești, este condamnat la 7 ani ms pentru crimă de teroare prin Sentința nr. 101 din 16 aprilie 1957. A fost pus în libertate câteva luni mai târziu (6 noiembrie 1957), efect al Decretului nr. 534 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, alături de ceilalți cinci ofițeri condamnați în același lot (*Ibidem*, f. 226).
[184] Locotenentul Ion Marina a funcționat în penitenciarul Pitești între august-septembrie 1949 (*Ibidem*, vol. 3, f. 30 v) și 5 mai 1950 (*Ibidem*, vol. 1, f. 127, 127 v și *Ibidem*, vol. 10, f. 175-176).
[185] La Pitești, în primele discuții pe care le-a avut cu directorul penitenciarului (iunie-august 1949), Țurcanu i-a propus să-i folosească, mai întâi, pe Maximilian Sobolevschi, Adrian Prisăcaru și Ion Struțeanu, un grup de fideli care funcționase solidar și în detenția suceveană (*Ibidem*, vol. 10, f. 101 v).

intui, doar „de organele noastre”[186]. Metoda originară Pintilie-Birtaș-Nemeș rămăsese, așadar, intactă[187].

Rolul celor două categorii, deși fundamental diferit, era în fapt același: „spargerea unității” legionare. Fără să știe unii de alții, „colaborarea” lor se realiza la nivelul grupelor operative din penitenciare. Cei „descoperiți” trebuiau să ducă acțiuni de „compromitere a vârfurilor aflate în penitenciare”[188]. Un exemplu-lecție pe care-l furnizează Pintilie este grăitor în acest sens: „un informator acoperit ar fi spus că nu doarme cu deținutul X (acesta era vârf) pentru că X «pute», sau este murdar. La această părere se asociau imediat și informatorii descoperiți care susțineau pe informatorul acoperit”[189]. Nu era întâmplător că asupra celui pus să atace „vârful” nu plana nicio suspiciune. Din exterior, injuria sau jignirea acestuia părea astfel îndreptățită și credibilă. Intervenția celor compromiși prin vădita colaborare cu administrația era menită să accentueze confuziile și evident să protejeze sursa. Beneficiul era simetric: agentului acoperit i se consolida statutul de conspirativitate, iar ceilalți – sprijinind o acuză îndreptățită – își manifestau, prin asta, „sinceritatea”. „Vârful” ieșea vulnerabilizat. Contextul era construit să genereze tensiuni intense în celule, scontându-se nu doar pe apariția inevitabilelor certuri, ci mai cu seamă pe cea a violențelor directe. Conducătorii legionari aveau fideli, care-l urmau orbește. Compromiterea lor asigura derutarea „maselor”. După plasarea într-un context conflictual, ofițerii administrației interveneau, izolând „vinovatul”. Acesta nu putea fi decât „vârful”, obținându-se astfel „ruptura” scontată în rândurile deținuților. Izolarea șefilor legionari de „mase” a constituit, zece ani mai târziu, una din crucialele direcții operative aplicate în cadrul penitenciarului Aiud[190].

Metoda a rămas, în ciuda problemelor grave rezultate în urma aplicării ei la Pitești și ulterior, *principala strategie operativă a unității de contrainformații, până în 1964*. Construită, în mod paradoxal, după specificul victimelor cărora le era destinată, urmând – în sens inversat –

---

[186] Idem, vol. 3, f. 26 v.

[187] Informatorii „acoperiți” de care vorbește aici Pintilie erau, în limbajul lui Nemeș, „contrainformatorii”, al căror rol a fost dublu: ei verificau datele furnizate de agenții deconspirați dar erau și artizanii discreți ai dezbinărilor și fracturilor.

[188] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 26 v.

[189] *Ibidem*, f. 26-27.

[190] Vezi, în acest sens, studiul nostru Mihai Demetriade, *Descompunere și reabilitare. Elemente cadru privind activitatea Grupului Operativ Aiud*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, anul II, nr. 2 (4)/2009, pp. 281-283.

cultura fidelităților și-a răzbunării, sentimentul ierarhiei, *l'esprit du corp*, mitologia „șefilor" și competiția internă pentru prezervarea „Adevărului" și-a *originii* nealterate, ea a lăsat urme dintre cele mai grave în destinul deținuților[191]. În opinia noastră, oricât ar părea de ciudat, vorbim, în cazul Piteștiului și a consecințelor acestuia, de un alt episod al violenței intralegionare, manipulat abil și cinic de conducerea Securității.

---

[191] Destinul cel mai extravagant al acesteia a prins corp la Aiud, odată cu numirea colonelului Gheorghe Crăciun ca director al penitenciarului și șef al Grupei Operative (1958-1964) – o formulă inedită și cu totul specială a Grupelor „K" din unitățile carcerale (vezi mai jos în text secțiunea care-i este dedicată). Intuiția că „dezintegrarea" sau „destructurarea conștiințelor" devin mai eficiente în interiorul ambiției edificării unei noi naturi umane, a dus amintita metodă la un nivel niciodată egalat în sistemul penitenciar din România. A se vedea, în acest sens, Mihai Demetriade, *Descompunere și reabilitare. Elemente cadru privind activitatea Grupului Operativ de la Aiud*, în „Caietele C.N.S.A.S.", Anul II, nr. 2(4)/2009, pp. 257-332, *Victor Biriș, cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud (1957-1963)*, în „Caietele C.N.S.A.S.", an IV, nr. 1-2 (9-10)/2012, pp. 11-148 și *Grupul Operativ Aiud*, în Octavian Roske (coord.), *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea, F-O*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012, pp. 200-208.

„Reeducare", „activitate informativă" și „acțiunea de diversiune"

„În ceea ce privește munca de reeducare a deținuților politici în general, inclusiv a legionarilor, în baza experienței ce am avut-o în închisoarea Aiud, am ajuns la convingerea că cel puțin în perioada prin care trecem încă și acum, este o muncă fără rost, căci rezultatele nu pot fi decât în cazuri izolate [,] foarte puține la număr și nesolide. Socot însă necesar [,] îndeosebi printre deținuții legionari, o muncă de diversiune politică care să ducă la dezbinarea și măcinarea lor între ei. Gruparea lui Gheorghiță [,] într-o măsură mai puternică și gruparea lui Boian și Rogojanu într-o măsură mai slabă, dar totuși ambele în parte, au jucat acest rol în acel timp"[192].

Dezbaterea din rândurile următoare este una deschisă, intenționând doar să jaloneze câteva repere semantice în jurul unor termeni folosiți ambiguu atât de actorii implicați în evenimentele dramatice de la Pitești și din celelalte locuri de detenție, de reprezentanții instituțiilor represive, de memorialistică și de istoriografia problematicii. Lucrul a fost observat cu acuratețe de istoricii Mihai Burcea, Marius Stan și Mihail Bumbeș, care, deși referindu-se doar la paternitatea operațiunilor, au remarcat lipsa de rigoare științifică în analizele fenomenului[193]. Confuziile provin, pe de o parte, dinspre o lectură

---

[192] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 246, vol. 11, f. 450. Reacția, plină de sinceritate, îi aparține lui Alexandru Guțan, prinsă într-un proces verbal de interogatoriu din 12 februarie 1954. Guțan fusese administratorul penitenciarului Aiud între 1 noiembrie 1945 și 1 octombrie 1948. Dumitru Băzălan, care-i fusese superior direct, șef al D.G.P. în perioada mandatului său la Aiud, își amintea că încurajarea grupurilor legionare „democrate" (procomuniste) – și aici era cazul celor două amintite, Boian și Rogojanu – era de fapt o manevră de „*folosire a unora ca să spargă alte grupuri de legionari periculoase*", cei protejați beneficiind de posibilitatea de a ieși în exterior la munca câmpului sau de alte avantaje (*Ibidem*, vol. 11, f. 467).

[193] „Istoriografia românească nu a putut reconstitui un probatoriu *științific consistent* [subl. n.], complet, bazat pe documente, în privința autorilor morali și *de facto* ai cumplitului experiment" (Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbeș, *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor,* volumul II: *Aparatul central (1948-1989)*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 411). Chiar dacă din 2009 au fost publicate două importante lucrări privitoare la reeducarea de la Pitești: în 2010, Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 93-271 și Alin Mureșan, *op. cit.*

monocoloră și reactivă, explicabilă în context, a ororilor de la Pitești, aparținând memorialisticii foștilor deținuți implicați și continuată, de regulă în absența unor analize critice care s-o pună în discuție, de istoricii fenomenului. Bibliografia „experimentului” Pitești urmează, în ciuda deschiderii accesului la arhive din ultimii ani, structura interpretativă a memorialisticii, canonizată în lucrarea lui Virgil Ierunca[194].

Privilegiul acordat versiunii interpretative a victimelor și aversiunea (îndreptățită) față de scenariul anchetei Securității au determinat ca nuanțe importante din tabloul general să se șteargă. Operațiunile organizate la Pitești au devenit, astfel, prada unei narațiuni integratoare previzibile, cu actori posedând roluri certe (victime *versus* agresori; Securitatea *versus* deținuți; legionari *versus* comuniști) subsumați măgulitoarei diferențe: rezistență *versus* represiune. Cum remarca Monica Ciobanu, privilegierea în cazul Piteștiului a unor descripții singularizante („unic în lume”, „cea mai oribilă crimă concepută de mintea umană”) este parte din politicile postcomuniste ale memoriei, care au încercat să „reincorporeze ideologia naționalistă în interiorul retoricii anticomuniste”[195]. Analiza a fost capturată de partea versiunii memoriei victimelor, trecându-se sub tăcere identitatea lor ideologică, trecutul lor fascist și propria cultură organizațională. Precaritatea discuției în istoriografia românească recentă privitoare la natura *identității politice* a actorilor „reeducării”, cât și referitoare la legătura dintre o atare apartenență și arhitectura *specifică* a represiunii, este în strânsă legătură cu o anumită *captivitate naționalistă a discursurilor memoriei*.

(ediția a II-a), cel puțin în ceea ce privește multiplele *dimensiuni* ale fenomenului, simultan prezente *in actu*, situația nu pare să se fi modificat semnificativ.

[194] Lucrarea lui V. Ierunca (*Pitești*, Madrid, Editura Limite, 1981, reeditată ulterior sub titlul *Fenomenul Pitești*, București, Editura Humanitas, 1990, 2007, 2010, 2013), deși nu este prima care tratează brutalul episod carceral piteștean, fiind precedată, în ordine cronologică, de Dumitru Bacu (*Pitești – centru de reeducare studențească*, Madrid, Colecția „Dacoromanica”, 1963) și Grigore Dumitrescu (*Demascarea*, München, Editura Autorului, 1978), a reușit să stabilească o linie de interpretare din logica căreia nu s-a ieșit. Stabilirea unilaterală a culpabilităților, respingerea importanței referințelor legionare în construcția violenței, refuzul de a asuma importanța profilului ideologic al victimelor s-au constituit în mărci de identitate ale discursului istoriografic.

[195] Monica Ciobanu, *op. cit.*, p. 2, 3.

Niciuna din lucrările recente[196] care acoperă macabrul episod piteștean nu face legătura între identitatea ideologică a victimelor și strategiile represiunii, una pe care o considerăm crucială în înțelegerea anatomiei acestor fapte. Fie problema nu este deloc pusă, fie este respinsă, fiind asimilată (și prin asta descalificată) punctului de vedere al opresorilor[197].

Realitatea, cum ne-a obișnuit, e mult mai complicată, asumând, într-o simultană prezență, mai multe dimensiuni, neputând fi rezumată clarificator la un singur termen, cum este, de pildă, cel de „reeducare", cel mai frecvent utilizat în abordările subiectului. Sugerăm că aplicarea omogenă, pentru tot intervalul istoric 1949-1964, a termenului de „reeducare", care implică primatul unei consistente dimensiuni ideologice în exercițiul „neutralizării" deținuților, ar fi o greșeală. Și, totuși, prezența, folosirea lui, invocarea de către actori, martori și istorici cere o explicație. Întrebarea legitimă este cu ce semnificație a fost pus în discuție? Într-un fel, jocul semantic al acestui termen în textele produse de evenimentele

[196] Principalele lucrări au fost citate în acest studiu: Mircea Stănescu (Polirom, 2010) și Alin Mureșan (Polirom, ediția a II-a, 2010).

[197] Este cazul lui Alin Mureșan, care respinge argumentul „apartenenței legionare a agresorilor", motivând că acesta fusese adus în discuție, tactic, de „versatul Vais", fiind „preluat de Securitate" și devenind astfel o „teză de bază a Procuraturii" (Alin Mureșan, *op. cit.*, p. 131; „Regizorii procesului doreau să pună întreaga acțiune în cârca Mișcării Legionare", *Ibidem*, p. 138). Criticând, pe bună dreptate, obsesia Securității în a identifica dușmanii „legionari" peste tot, în a „legionariza" întreaga acțiune (*Ibidem*, p. 134), istoricul ajunge să respingă orice posibilă interferență ideologică a deținuților în arhitectura represivă. Mureșan este tentat, de asemenea, să respingă „scenariul legionar" și pentru că îl preia strict din lectura excesivă și aberantă a Securității, și anume: „acțiune legionară *comandată subversiv din Austria de Horia Sima*" [subl. n.] (*Ibidem*, p. 135). Ori absurdul tezei „complotului simist" nu se extinde, însă, și asupra caracterului „legionar" al brutalizărilor. Mureșan preferă, însă, să respingă în bloc interpretarea Securității, refuzând să accepte vreo distincție între fantezista implicare coordonatoare a Comandantului Legiunii din exil și profilul ideologic (identitatea și istoria personală) al unor deținuți cu rol cheie în „reeducare". Mecanismul respingerii tezei anchetatorilor din procesul torționarilor de la Pitești este identic cu cel folosit de V. Ierunca (*Fenomenul Pitești*, Editura Humanitas, București, 2013, p. 18-19). Ajungem, astfel, la o responsabilitate unilaterală alocată conducerii Securității și Partidului și, prin extensie, la o participare pasivă, cel mult provocată și încurajată, a unor deținuți-„agresori". *Natura violenței* scapă astfel, fundamental, oricărei explicații adecvate.

istorice de la Pitești, Gherla ș.a.m.d. este o bună oglindă a multiplelor perspective diversioniste, culpabilizante ori deculpabilizante, ale fenomenului.

Imediat după 6 martie 1945, în context penitenciar, termenul de „*reeducare*” a presupus *mai multe straturi semantice*, neacoperind o singură realitate neambiguă, riguros identificabilă. În primă instanță, este de semnalat dezvoltarea înțelesului acestui termen într-o direcție cu totul aparte în cadrul penitenciarului Aiud[198] și a lagărului de internați politic de la Caracal (martie-decembrie 1945), pe fondul unei istorii care nu aparține doar anului 1945, și anume prin încercarea ambiguă și oportunistă a unei facțiuni importante a deținuților legionari încarcerați sau internați aici de a-și câștiga reabilitarea, în vederea obținerii eliberării anticipate. Ei au recunoscut că acceptă „reeducarea”, prin asimilarea conținuturilor propagandei marxiste, o formulă care a presupus manifestări dintre cele mai diverse, pentru a-și obține ieșirea din detenție. Practica nu constituia nicidecum o noutate, grupurile de legionari din Aiud, dar și din lagărele de la Târgu Jiu, Miercurea Ciuc sau Tismana, imediat după rebeliunea legionară, trimițând în nenumărate rânduri mărturisiri de abjurare a fostului lor angajament politic, de renunțare la apartenența legionară, alături de declarații de supunere adresate mareșalului Antonescu[199]. Disponibilitatea tactică a schimbărilor de poziție ideologică nu era prin urmare o excepție datorată unilateral anvergurii represiunii sau abilităților „pedagogice” ale ofițerilor[200].

---

[198] A se vedea Mihai Demetriade, *Victor Biriș, cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud (1957-1963)*, publicat în „Caietele C.N.S.A.S.”, anul V, nr. 1-2 (9-10)/2012, pp. 11-149.

[199] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 2-3, 193. Declarații de abjurare a fostului angajament ideologic legionar și de supunere față de Conducătorul Statului dăduseră și unii directori de conștiință legionari ca profesorul P.P. Panaitescu sau șeful C.S.L. București, Andrei Ionescu (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 234303, vol. 2, f. 26), sau diferiți foști prefecți sau șefi de județe (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 80300, vol. 2, f. 11).

[200] La penitenciarul Aiud, de pildă, în iulie-august 1941, legionarii deja se gândeau la modalități oportuniste de părăsire a detenției. Până în acel moment, „comandantul” legionarilor din Aiud era Ilie Niculescu. Cum un grup de deținuți legionari, condus de Șerban Rogojanu, fost șef legionar al județului Ilfov, luase decizia de a propune coreligionarilor desolidarizarea de Mișcarea Legionară și de Horia Sima, alături de semnarea unei declarații de supunere față de mareșalul Antonescu, „corpul” celor închiși a suferit o ruptură. Niculescu s-a opus noii direcții, prin urmare Rogojanu și adepții acestuia s-au constituit într-o facțiune,

Procesul de acomodare tactică cu administrația închisorilor, aglutinând motivații dintre cele mai diverse (de la dorința eliberării rapide, îmbunătățirea regimului de detenție, foloase personale prin accesul la pachete, bani sau medicamente), a continuat până la eliberarea deținuților politic în 1964. Folosirea recuzitei ideologice (cărți, conferințe, activitate cultural-artistică, ziare comuniste etc.), reglementată abia după 1947[201], și atunci destul de precar[202], poate induce ideea prevalenței unei acțiuni cu caracter represiv a administrației penitenciarului. Între sfârșitul lui 1944 și 1947 „se vorbea *în general* despre reeducare" [s.n., M.D.], cum rememora fostul administrator al penitenciarului Aiud, Alexandru Guțan, directivele provenind exclusiv de la D.G.P., pe linia educației politice. N-a fost însă vorba, în constituirea primelor grupuri „democrate" printre deținuții legionari, de o acțiune de forță și intimidare a administrației locurilor de detenție, ci despre o *inițiativă legionară*, amestecând convingeri reale procomuniste cu abordări oportuniste. Sigur, nu sunt de ignorat contextul, schimbarea politică și represiunea. Numai că acestea nu au fost singura parte a poveștii. Legionarii au fost cei care au solicitat abonamente la „Scânteia"[203], cărți marxiste, constituirea în „celule"

---

acceptând colaborarea cu administrația penitenciarului, condusă de maiorul I. Munteanu (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 2-4). Primul act emis de acest grup a fost o colectă de bani pentru ostașii de pe front, trimis ca anexă la un memoriu adresat lui Antonescu, conținând și solicitarea de a fi trimiși pe front pentru reabilitare. O dată în plus, „rogojeniștii", cum au fost ei numiți, au indicat comandantului închisorii pe simiștii agresivi, care au fost astfel izolați în Zarcă, „unde li se aplica un regim special de exterminare prin foame, bătăi și teroare" (*Ibidem*, f. 193). Avem aici, *in nuce*, tipologia conflictului intestin declanșat nouă ani mai târziu la Pitești.

[201] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 246, vol. 11, f. 446, 450.

[202] Și Ioan Baciu, director general al D.G.P., afirma că primele „instrucțiuni pentru reeducare fuseseră [trimise] din partea fostei conduceri a M.A.I. în anul 1952" (A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 276).

[203] Accesul la oficiosul partidului nu era garantat pentru orice deținut. Doar „anumiți deținuți", cu „anumite atitudini" și „anumite comportamente", aveau acces la el. Practica meritocratică în distribuirea ziarului, mai exact implicarea în primele proiecte de propagandă comunistă în detenție, era recunoscută de fostul director al penitenciarului Aiud, colonelul Alexandru Guțan, ca parte a unui ordin al D.G.P. Declarația lui Guțan a fost dată în ziua de 21 iulie 1952, în care se pusese în discuție scoaterea sa din funcția de locțiitor politic al D.G.S.S. (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 10731, f. 271).

comuniste, participarea la diferite activități de propagandă în locurile de detenție sau în afara acestora sau, pur și simplu, intrarea în formațiunile satelite P.C.R., când nu au intrat direct în partid. Cazul cel mai important, fără să fie primul[204], este cel al lagărului Caracal, unde „grupul democrat progresist" din cadrul comunității legionare a constituit o celulă comunistă[205]. O realitate denumită similar era regăsibilă și la penitenciarele Satu Mare, Sighet, Alba Iulia sau Oradea[206]. Rapoartele Direcției I din cadrul D.G.S.P.-ului[207] din 1948-1949, mai ales după valul de arestări din 15 mai 1948, păstrează realitatea conflictelor intralegionare generate de situația generală a arestărilor și a reevaluării poziției Partidului Comunist față de membrii legionari[208]. Mai ales în penitenciarele Suceava, Aiud, Pitești, Galați, Târgșor, unde prezența a două grupări antagoniste era notificată ca atare. „Legionarii intransigenți" pe de o parte și cei care se „angajează în discuții marxist-leniniste, criticând și combătând legionarismul"[209], constituiau fermentul unui conflict esențial pentru Securitate. Măsurile propuse de conducerea D.G.S.P. penitenciarelor, privind *folosirea acestor tensiuni și controlul violenței intralegionare*, constituie, *in nuce*, ceea ce am numit în acest

[204] Primele încercări acomodante ale deținuților legionari prin raport cu noua putere comunistă datau din mai-iunie 1945. Încarcerați la Aiud, grupuri de legionari făceau memorii adresate ministrului de Interne, mărturisindu-și palinodia, abjurând vechile angajamente ideologice, cerând pur și simplu înscrierea în P.C.R., „în cadrele căruia" se „angajau să-și continue cu același zel lupta pentru mai binele comun" (Idem, fond Penal, dosar nr. 246, vol. 17, f. 2).

[205] Printre aceștia îi amintim pe: Decebal Florescu, Horia Igiroșianu, George Buznea sau Constantin Damian (Oana Demetriade, Mihai Demetriade, *Lagărul Caracal și celula comunistă legionară*, în curs de apariție).

[206] A se vedea, în acest sens, declarația din 10-11 decembrie 1953 a lui Iosif Nemeș (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 5-5 v).

[207] Direcția I, Informații Interne, era condusă de colonelul Gavril Birtaș și avea ca adjunct pe lt. colonelul Andrei Gluvacov. Problema legionară era urmărită de Serviciul 1 din cadrul acesteia, purtând indicativul 114 (Idem, fond Documentar, dosar nr. 15131, f. 215).

[208] Vezi, în acest sens, Referatul Direcției I din cadrul D.G.S.P. din 13 noiembrie 1948 (Idem, dosar nr. 13509, ff. 98-108), referatele aceleiași Direcții din 7 februarie 1949 (*Ibidem*, ff. 33-47), 14 martie 1949 (*Ibidem*, ff. 23-29), respectiv referatul similar din 12 decembrie 1949 (*Ibidem*, ff. 86-97).

[209] *Ibidem*, f. 25.

studiu „metoda lui Pintilie”[210]. La Aiud, dar și la Caracal sau Slobozia, prin specificul ideologic al deținuților încarcerați, „reeducarea” a constituit o inițiativă *a acestora* și nu a structurilor D.G.P., cel puțin pentru perioada de început (sfârșitul lui 1944 – 1954). Aș numi această *primă trăsătură* semantică *dimensiunea „democratizării” tactice sau a comunizării oportuniste* a legionarilor.

Putem admite, în al doilea rând, din 1947, și o ofensivă propagandistică a regimului, vizând „reeducarea” politică, prin organele sale specifice din cadrul D.G.P.C.M. Ambițiile *Serviciului Politic și Cultural Educativ*[211] urmăreau prin „circulările” trimise de la București, alături de

[210] Exploatarea sciziunilor existente între grupurile legionare, „dezorganizarea” prin „destrămare” erau cheia acesteia: „Propunem să se dea dispozițiuni Direcțiunilor Regionale de Securitate ca să se creeze *dizidențe în rândul deținuților legionari*, care, prin acțiunea lor să fărâmițeze înjghebările de organizare. Să se canalizeze energiile, care azi sunt preocupate de organizare, *pe linia rivalităților* (Această metodă se poate aplica de îndată acolo unde există grupări divergente)”, afirmau concluziile raportului Direcției I-a din 13 noiembrie 1948 (*Ibidem*, f. 108), iar un alt raport al aceleiași Direcții, din 7 februarie 1949, preciza: „s-a dat ordin fiecărei Direcțiuni Regionale de Securitate de felul cum trebuie *exploatate actualele sciziuni* existente între grupuri din fiecare penitenciar în parte, în scopul de a distrage atenția legionarilor de la organizare”, „să fie *izolate elementele fruntașe* și recalcitrante și puse la un regim cât mai sever”; „să se îmbunătățească regimul celor la care se observă tendințe de desolidarizare față de mișcarea legionară” (*Ibidem*, f. 47) [subl. n.]. Nu în ultimul rând, pentru a identifica modalitatea prin care se încurajau rupturile intralegionare, un raport al Direcției Informații Interne, din 12 decembrie 1949, propunea clar: „*informatori interni* [subl. n.] să caute a produce diferite sciziuni între grupurile existente organizate în Penitenciare, pentru ca legionarii să nu mai fie preocupați de problema organizării, ci să fie frământați de aceste neînțelegeri” (*Ibidem*, f. 97).

[211] Figurând în organigrama D.G.P.C.M. încă din 1950, sub titulatura „Serviciului Reeducării și Asistenței sociale”, înființat prin Decizia nr. 103 din 31 iulie 1950 (Idem, fond Documentar, dosar nr. 11699, vol. 3, f. 95), avea ca atribuții luarea măsurilor necesare pentru reeducarea deținuților de pe șantierele de muncă, în vederea calificării lor, prin programe de conferințe educative, ședințe culturale, lecturi de cărți, ziare și filme documentare. Organiza, totodată, cluburi, biblioteci, gazete de perete și școli pentru alfabetizare, întreceri în muncă, popularizându-i prin gazeta de perete, pe deținuții „spărgători de norme” și pe cei care se „evidențiaseră în muncă”. Serviciul era compus din două birouri, Biroul Asistenței sociale și Biroul Reeducare și Învățământ. Activitatea era realizată prin intermediul inspectorilor sau activiștilor culturali, care veneau pentru câteva zile în unitățile de detenție, aducând diferite materiale filmografice, reviste, materiale

corijarea prin muncă a deținuților, „alfabetizarea" acestora, respectiv „ținerea unor conferințe" cu cei „de drept comun și sabotorii", categorii penale considerate mai puțin grave și pretabile, astfel, la recuperare. A existat, totuși, o anumită prudență în a împărtăși învățătura marxistă condamnaților pe motive politice, suspiciune care a fost ulterior „confirmată" de „eroarea" înființării O.D.C.C. de către legionari în penitenciarul Suceava[212], aspru amendată. Prudența este vizibilă și în invitarea membrilor celulelor comuniste constituite în detenție de a activa, după eliberare, *nu direct în cadrul* P.C.R., ci în cadrul formațiunilor afiliate F.N.D. În formula aceasta, predominant ideologică (presupunând învățământ ideologic sau alfabetizare marxistă), „reeducarea" nu s-a aplicat niciodată *telle quelle*. De fiecare dată ea a suferit adaptări, preluări, instrumentalizări, la intersecția intereselor deținuților cu acelea ale structurilor D.G.P./Securității ce activau în mediile carcerale. Vorbim, pentru acest *al doilea strat* semantic, de o *dimensiune ideologică* a reeducării sau de o reeducare *politică*. Ea a fost reactivată în 1957, odată cu aprobarea *Instrucțiunilor privind desfășurarea muncii cultural-educative în rândul deținuților din penitenciare*[213].

Cel puțin pentru primul interval (sfârșitul lui 1944 – 1954) alegem să acordăm prioritate primei semnificații menționate, al cărei decor coregrafic l-a constituit draparea ideologică a învățămintelor Partidului

---

de propagandă sau organizând anumite conferințe, ținute de unii reprezentanți ai partidului. Lucrătorii cultural-educativi din penitenciare erau controlați și îndrumați de comandanții și locțiitorii politic (Idem, fond Documentar, dosar nr. 8828, vol. 1, f. 159). Rolul acestora, cum găsim într-un raport al D.G.P. din 2 decembrie 1953, era să ridice conștiința de clasă a angajaților penitenciarelor, respectiv să „ridice nivelul urii împotriva bandiților" (Idem, dosar nr. 12614, vol. 6, f. 7). Domeniul era considerat foarte important, existând chiar presiuni, în noiembrie 1953, ale consilierului sovietic responsabil din D.L.C.M. pentru calificarea acestei munci, el fiind și acela care aviza planurile de muncă cultural-educativă de la diferite penitenciare (Idem, dosar nr. 8859, vol. 46, f. 35). Efectele educației ideologice erau, de cele mai multe, ori rizibile. Cauza o constituia, pentru foarte mulți activiști culturali, extrem de slaba lor pregătire ideologică. Astfel, la penitenciarul Pitești, în mai 1961, la grupa de învățământ ideologic erau 38 de oameni. În casetele de conspecte ale a.c. Ilie Rusu găsim, spre exemplu, rezumate de genul: „Legea contradicției prin revoluție de egalare" sau „Tactica sunt forme pe care le îmbracă partidul să iasă bine împletirea muncii legale cu cea ilegală" (sic!) (*Ibidem*, ff. 163, 164).

[212] Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 5 v.

[213] Idem, fond Bibliotecă, dosar nr. 5329.

Comunist. „Sensul” forjat în mediul carceral specific al Aiudului (situația fiind similară și pentru lagărele de la Slobozia și Caracal), asumând o inițiativă (sinceră și diversionistă, în același timp) a deținuților pe un fundal propice, dispus să ofere căi sau metode de reabilitare ori mijloace de instrumentalizare, a rămas, însă, valabil – cu ambiguitățile, etapele și metamorfozele sale – până în 1964. Reeducarea politică, credem, n-a constituit niciodată o miză în și pentru sine. Folosită *ca instrument* de transformare a conștiințelor, mai cu seamă după 1958 la penitenciarul Aiud, ea și-a descoperit o concretizare redutabilă ca element *în* arhitectura unei noi anatomii a represiunii. Nu a fost niciodată, însă, un instrument represiv *autonom*. Ipoteza noastră în rândurile de față alocă doar un rol *scenografic* conținuturilor ideologice, cel puțin în prima perioadă (1945-1954), în ciuda abundenței invocării noului idiom propagandistic. Cum se va vedea, cerințele mult mai pragmatice, legate de anchetă, urmărirea informativă, descoperirea grupurilor de „spioni” sau a membrilor parașutați ai rezistenței din spatele liniilor sovietice, în primii ani după uzurparea puterii democrate, au constituit obiective mult mai importante decât transformarea conștiințelor.

În mod evident, inclusiv bunăvoința manifestată de Teohari Georgescu (prin Corpul Detectivilor dar și prin intermediul S.S.I.) și operațiunile de manipulare și șantaj realizate cu complicitatea lui Nicolae Petrașcu, în prima jumătate a lui 1945, vizând *captatio benevolentiae* a membrilor Mișcării Legionare, au vizat *obiective pragmatice*. Legalizarea situației acestora și suita de efecte ale deciziei din 9 decembrie 1945[214] (eliberări din detenție, reîncadrări în posturile avute, atribuirea buletinelor de populație și dreptul de a avea un domiciliu) n-au constituit un asalt ideologic, ci o operațiune tactică de trecere în revistă a efectivelor legionare, în vederea unei represiuni care-și aștepta momentul oportun.

Întorcându-ne la prima accepțiune, facem în rândurile de mai jos o scurtă prezentare a episoadelor traversate. În 1945, la Aiud existau patru mari orientări în rândurile celor închiși: una, coordonată de Șerban Rogojanu, considerată cea mai numeroasă și având simpatii procomuniste, o alta aflată sub conducerea lui Ilie Niculescu, prosimistă, gruparea lui Traian Trifan, orientată spre o dimensiune mistico-

[214] Comunicatul M.A.I. a fost publicat în ziarul „Universul” din 10 decembrie 1945 (Idem, fond Penal, dosar nr. 246, vol. 4, f. 4).

religioasă[215], și facțiunea condusă de Victor Biriș, autopoziționată drept intransigent legionară[216].

---

[215] Orientarea acestora n-a fost, nici ea, monocoloră și cere o interpretare separată. Cei care-și „descoperiseră" credința în detenție aveau motivații din cele mai diferite, mergând de la prezumabila onestitate a sentimentului religios, până la cultivarea unei „noi linii legionare", rezultat al unei rafinări „morale" a istoriei Mișcării Legionare. În studiul amintit (Mihai Demetriade, *Victor Biriș…*, p. 35, nota 128) scriam: „Traian Trifan conducea o grupare «care exagera în posturi și rugăciuni», cultivând un «misticism exagerat», reprezentând «linia de onoare legionară prin principialitatea și intransigența conduitei lui» (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 195). «Orientându-se singuri în problemele teologice, alunecă în teozofie», fiind «acuzați de preoți că sunt sectari, ieșiți din ortodoxie. Duc o viață asemănătoare cu cea a monahilor din mânăstiri: rugăciuni nesfârșite, posturi și lecturi religioase» (*Ibidem*, f. 228, descrierea îi aparține lui V. Biriș). O parte a acestui grup însă (cu excepția lui Traian Trifan și Anghel Papacioc) împărtășeau, folosind propria lor expresie, o «nouă linie legionară», care punea accentul pe morala creștină, respingând însă folosirea violenței, nerecunoscându-i drept «martiri» pe Căpitan, pe Nicadori, Decemviri ori pe Moța. «Noua linie» se poziționa, astfel, împotriva «școlii crimei», vorbind despre necesitatea unei «revoluții spirituale», *fără să renunțe însă la angajamentele legionare (naționalism, antisemitism, cultul liderului etc.)* (*Ibidem*, f. 228). Grupul era compus din: Marian Traian, Valeriu Gafencu, Maxim (Marin) Naidin, Ioan Ianolide, Bălan Iulian, Mazare Nicolae, Trifoi Nicolae, Popescu Pleniță („zis și Popescu Dumnezeu", datorită afirmației acestuia, făcută în închisoarea de la Alba Iulia, înainte de 1944, prin care se proclamase drept Iisus Hristos, numindu-și „ucenici" dintre tinerii elevi fedeciști), Anghel Papacioc și Popescu Jacotă (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, ff. 63-63 v și Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 4, f. 104)" (Mihai Demetriade, *Victor Biriș, cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud (1957-1963)*, publicat în „Caietele C.N.S.A.S.", anul V, nr. 1-2 (9-10)/2012, p. 35). O altă problemă importantă și prea puțin discutată este cea privitoare la *natura sentimentului religios intra-legionar*. Ce tip de discurs teologic produceau acești adepți legionari? Nu e deloc clar cum și în ce măsură suportul ideologic legionar a furnizat credinței o scenografie de suport, deloc neglijabilă ca impact, sau vorbim, mai curând, de un *Weltanschauung* care le asumă pe ambele (teza fascismului ca religie politică, vezi Emilio Gentile, *Sacralizarea politicii: definiții, interpretări și reflecții*, publicat în Constantin Iordachi (editor), *Fascismul european 1918-1945. Ideologie, experimente totalitare și religii politice*, Cluj-Napoca, Editura Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, 2014, p. 281). O altă dilemă e legată de întrebarea dacă creștinismul ortodox militant provenit din interiorul fidelilor legionari este comparabil cu poziționarea religioasă non-ideologică. Este o întrebare care nu se pune în istoriografia

Primul grup de legionari pro-comunist a fost cel constituit în jurul lui Horia Gheorghiță, în septembrie 1944[217], însumând în jur de 50 de adepți[218]. Un al doilea grup, dublu ca pondere, condus de Șerban Rogojanu, și-a început activitatea în prima parte a anului 1946[219]. Antisimiști convinși, cei doi au exportat oportunist un conflict intern, traducându-l într-o „convertire" ideologică. În spatele noilor aderențe au stat motivații amestecate, de la ura intestină, uneori extrem de violentă, față de celelalte facțiuni legionare[220], până la oportunismul tactic sau credința naivă într-o nouă salvare ideologică. Mișcările de apropiere și solicitarea „reeducării" au debutat cu declararea publică a unei „desolidarizări de Mișcarea Legionară", vechea tactică legionară a primei detenții post-1941, vizând părăsirea închisorilor. Cum se părea că abjurarea nu era suficientă, cei doi și adepții lor au cerut înscrierea în rândurile Partidului Comunist. „Membrii au solicitat lecturi marxiste, acces la oficiosul partidului, «Scânteia»", interpretau cântece „progresiste" sau de propagandă sovietică, „pavoazau cu diferite lozinci democrate celulele"[221], luaseră parte, de asemenea, la o demonstrație comunistă din

---

românească actuală a problemei, ocultată printr-o confuzie cu repercusiuni dintre cele mai grave (e.g.: recuperarea pe linie „ortodoxă" a „martirilor" legionari, folosindu-se practicile și crezul lor „creștin"). Cert este că în mediul penitenciar aiudean, aderențele la grupul celor credincioși aglutina nu doar motive strict religioase (perfect acceptabila *metanoia*, prin care anumiți martori redutabili și credibili au trecut, reprezentând o posibilitate care, metodologic, nu poate fi exclusă), *ci și ideologice*. Refuzând „școala crimei", nu refuzau însă mitologia „Neamului", charisma Căpitanului și salvarea corpului de fideli în interiorul unei „misiuni", cum nu respingeau xenofobia și antisemitismul. Avem mai degrabă de-a face cu o *ortodoxie militantă*, sensibilă la destinul unui „corp de elită", care furnizase – el, în principal – rațiunile fidelității și *l'esprit du corp*. Sugestia noastră e aceea că grupul celor auto-delimitați religios a fost, înainte de toate, *o expresie a fracționismului legionar*, construind, pe aceleași fundamente mitologice, o cale *specifică*. În acest caz, „creștinismul" lor nu poate fi delimitat de ideologia fascistă, al cărei rol mesianic asigura perspectiva istoricistă necesară visului unei „Românii milenare".

[216] Mihai Demetriade, *Victor Biriș*, p. 30.

[217] *Ibidem*, p. 47.

[218] *Ibidem*, p. 48.

[219] *Ibidem*.

[220] Pentru „corecțiile fizice" pe care și le aplicau între ele grupările de deținuți legionari în penitenciarul Aiud, a se vedea *Ibidem*, pp. 31-36.

[221] *Ibidem*, p. 48.

orașul Aiud, în cadrul unui car alegoric antihitlerist, cu ocazia aniversării zilei de 1 mai 1945. Totul a culminat cu constituirea unei celule de partid în penitenciar[222]. Nu după multă vreme apare și răsplata pentru inițierea acestor fracturi. În decembrie 1945 sunt eliberați adepții grupării Horia Gheorghiță, iar, câteva luni mai târziu, o parte din „rogojeniști" este eliberată[223], ceilalți fiind transferați la coloniile de muncă „Galda", „Unirea" și „Uioara", în medii mai puțin supravegheate[224], de unde au fost și ei eliberați mai târziu.

În studiul nostru (*Victor Biriș*, 2012) afirmam următoarele: „reeducarea avea deja bazele doctrinare și mecanismul convertirii pus la punct încă de la sfârșitul lui 1944, începutul lui 1945 din Aiud"[225]. Anatomia convertirilor grupului Gheorghiță-Rogojanu, implicând într-o primă formulă doar gesticulația intrepidă a deținuților, disponibili să tranzacționeze orice și să „calce pe cadavre", a venit mai târziu în întâmpinarea unei insidioase metode de încurajare și acutizare a conflictelor interne, patentată de Securitate. Cele două lumi violente s-au întâlnit, folosindu-se reciproc, într-un amestec sadic de iluzionare, eficiență și moarte.

În penitenciarul Suceava, „Reeducarea" începuse, la fel ca în cazul Aiudului din 1944-1946, „la cererea" deținuților[226], cu conivența, aprobarea și încurajarea administrației și a Securității. Înainte de a exista „reeducare", a existat dorința de „reabilitare"[227]. Istoricul Mircea Stănescu observa faptul că, în intervalul iunie-iulie 1948, Al. Bogdanovici și grupul din jurul lui „*au luat inițiativa* [subl. n.] de a se reeduca"[228], iar, la finele lui iulie 1948, Țurcanu decide și el că trebuie să se implice în „reeducare"[229]. Totodată, concluzionând asupra naturii „reeducării" de la penitenciarul

[222] *Ibidem*.
[223] *Memorialul ororii. Documente ale procesului reeducării din închisorile Pitești, Gherla, Canal*, București, Editura Vremea, 1995, pp. 464, 468.
[224] Mihai Demetriade, *Victor Biriș*, p. 49.
[225] *Ibidem*, p. 41.
[226] Mircea Stănescu, *Reeducarea în România comunistă (1945-1952): Aiud, Suceava, Pitești, Brașov*, cuvânt înainte de Constantin Ticu Dumitrescu, Iași, Editura Polirom, 2010, p. 49.
[227] „Metoda autodemascărilor a fost aceea *de a exploata dorința de așa-zisă «reabilitare» pe care o manifestau deținuții studenți legionari* din penitenciarul Pitești" [subl. n., M.D.] (A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 149 v).
[228] Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 49.
[229] *Ibidem*, p. 51-52.

Suceava, și istoricul Alin Mureșan afirmă că, „după părerea noastră, punctul de plecare al «reeducării» *a venit din partea acestor deținuți* [Al. Bogdanovici și E. Țurcanu, n.n., subl. n.] și nu dinspre autoritățile comuniste, preluarea, dezvoltarea și manevrarea acțiunii de aici încolo li se datorează în cea mai mare parte”[230], subliniind faptul că, „deși s-a speculat mult pe seama genezei «reeducării», nu există dovezi care să ateste inducerea ideii incipiente de către organele statului”[231]. Lt. colonelul Isac Popic (directorul Regionalei de Securitate Suceava), în contextul anchetelor care se derulau în penitenciar, în intervalul 1948-1949[232], era interesat cu precădere de informații și mai puțin de încercările deținuților de apropiere ideologică sau de strategiile lor de *captatio benevolentiae*. Cum se va vedea mai jos, lucrurile au funcționat în paralel, fără ca o dimensiune s-o anuleze pe cealaltă, până în momentul în care, efect al inspecției lui Iosif Nemeș, din iunie 1949, în penitenciar, materialele didacticii pro-comuniste au fost confiscate. De la acest moment a fost păstrată doar „activitatea informativă”, „«reeducarea» continuând doar ca acoperire”[233] a acesteia. Era efectul lărgit al reevaluării strategice a relației Partidului Comunist cu Mișcarea Legionară, concretizat în citatul Ordin Special de Operații nr. 5 Cabinet al M.A.I. din mai 1948 și a consecințelor lui ulterioare. Este momentul în care cei doi actori principali, Al. Bogdanovici și E. Țurcanu, intră într-o competiție acerbă pentru adjudecarea unui statut onest al „recuperării” lor, contribuind deopotrivă cu informații și „săpându-și” coreligionarii ezitanți.

Termenul de „reeducare” desemna, și în acest context, preluarea oportunistă a unor conținuturi marxiste și „prelucrarea «critică» a diferitelor probleme legionare”[234], în vederea obținerii eliberării anticipate. Ca și în cazul Aiudului, e imposibil de evaluat cât era convingere sinceră și cât strategie oportunistă în acțiunea deținuților, fiind cert, însă, că ambele motivații au existat și funcționat simultan. Scopul deținuților era să arate că merită să fie reintroduși în societate, că „au rupt cu trecutul”[235], fiind gata să-și probeze reabilitarea. Gestul deținuților legionari nu poate fi citit, astfel, drept unilateral și exclusiv.

[230] Alin Mureșan, *op. cit.*, p. 32.
[231] *Ibidem*, p. 21.
[232] Tribunalul Militar Iași era deplasat în incinta penitenciarului Suceava, în vederea anchetării unor loturi de deținuți legionari.
[233] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1114, vol. 1, f. 93.
[234] *Ibidem*, f. 91.
[235] Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 9.

Condiția lui de posibilitate a fost dată de primele forme ale propagandei regimului și de retorica „noii conștiințe”, a „lumii noi”, a „reabilitării” prin delimitarea de „rămășițele politice fasciste” ș.a.m.d. În absența acestor deziderate ale autorității, intențiile deținuților nu și-ar fi găsit un sol fertil. Un alt factor determinant pentru metamorfozele ideologice sau pentru agresiva fracționare a fost regimul foarte dur de detenție de aici. Martorii vorbesc recurent de „sălbăticia anchetatorilor”, de „bătăile crunte” aplicate celor cercetați, care lăsau „urme îngrozitoare”[236], răzbătând printre zidurile celulelor „urletele îngrozitoare”[237] ale anchetaților.

Inițiativa lui Bogdanovici și Țurcanu a fost privită pesemne cu interes de Securitate, până la apariția suspiciunii, alimentată de suita de delațiuni reciproce, că deținuții recitau o partitură diversionistă, urmărind alte scopuri. În prima fază însă, Nemeș le-a dat instrucțiuni celor de la Suceava „să nu oprească această acțiune de așa zisă reeducare și să vadă de unde a pornit, să recruteze informatori și să urmărească de cine este alimentată” și „cine sunt conducătorii ei”[238]. Ulterior, însă, după apariția O.D.C.C. în 6 martie 1949[239], concurența pentru întâietate în procesul recalibrării ideologice, disputarea paternității demersului între deținuții legionari au complicat foarte mult receptarea inițiativei[240]. Isac Popic și lt. Mihai Stângă (șeful Biroului Operativ din penitenciarul Suceava) trimiseseră un raport la București, privitor la întreprinderea organizatorică a deținuților, nefiind clar nici pentru ei care era intenția lor reală. La fel ca și la Aiud (pentru tot intervalul 1945-1964), în penitenciarul Suceava au existat mai multe grupuri legionare active[241], diferite ca poziționare: radicalii, inflexibil legați de moștenirea mitică a lui Codreanu, cei dispuși să intre în P.C.R., fie dintr-o convingere confecționată naiv, fie

---

[236] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 524.
[237] *Ibidem*, vol. 2, f. 26.
[238] Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 9.
[239] Idem, dosar nr. 1114, vol. 1, f. 94 v. Pentru contextul apariției Organizației Deținuților cu Convingeri Comuniste (O.D.C.C.) a se vedea Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 68-79.
[240] Pentru prezentarea detaliată a conflictelor intra-legionare, în context, a se vedea Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 77-78.
[241] Vezi, de pildă, diferențele dintre Alexandru Ghyka și Victor Biriș (și grupul acestuia de fideli: Ion Mare, Mircea Cătuneanu, Vasile Turtureanu, Dumitru Duțu, Mitrofan Fetie și Ion Agapie), primul menținându-se pe poziții simiste, în vreme ce Biriș contura o sinteză paradoxală de marxism militant și o „nouă linie legionară” (Mihai Demetriade, *Victor Biriș*, p. 46-65).

oportunist, sperând în câștigarea clemenței regimului și, astfel, a unei apropiate eliberări și, nu în ultimul rând, reprezentanții legionarismului religios, mulți dintre aceștia amestecând un mesianism secularizat cu o cultură monastică destul de precară[242].

A urmat, la sfârșitul lunii mai – început de iunie 1949[243], o primă inspecție a proaspătului șef al S.O. la penitenciarul Suceava, concluzionându-se că O.D.C.C. e de fapt o „organizație legionară"[244], intențiile participanților la opera de reconstrucție interioară nefiind din cele mai oneste. Noua hermeneutică a suspiciunii venea să înlocuiască bunele raporturi de ambiguă colaborare dintre Partidul Comunist și liderii legionari din perioada 1945-1947. Apoi, în urma percheziției generale din penitenciar, din 1 iunie 1949[245], sunt confiscate „ordinul de zi al comandamentului legionar", „caietul și statutul"[246] organizației, prin care se ordona legionarilor „să intre în O.D.C.C. pentru a se «reeduca»", „căutând, astfel, să ascundă adevărata activitate legionară"[247] și, totodată, „toate cărțile, hârtia și creioanele"[248] găsite în celule. Sigur, declarația lui Nemeș, dată în decembrie 1953, în contextul propriei lui anchete, din care am extras fragmentele de mai sus, sugerează că înțelesese imediat strategia diversionistă a legionarilor. Puțin probabil să fi fost însă scandalizat, cu patru ani înainte, de jocurile operative ale deținuților, fiind mult mai probabil să fi judecat totul într-o cheie pragmatică: *rupturile sunt folositoare, alimentăm dezbinarea și obținem informații*. Așa se explică faptul că activitatea informativă a continuat iar numărul celor recrutați s-au mărit, aparent paradoxal, după desființarea O.D.C.C.[249]

---

[242] Vezi, mai sus, nota nr. 215.
[243] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 14.
[244] *Ibidem*, f. 9.
[245] *Ibidem*, f. 2.
[246] *Ibidem*. Era vorba despre „caietul de evidențe" și „statutul" organizației. Versiunea lui Alexandru Popa acredita ideea că cele două documente au fost „predate de către Bogdanovici, dl. referent Stângă" (Idem, dosar nr. 1114, vol. 1, f. 90).
[247] Idem, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 9.
[248] *Ibidem*, f. 2.
[249] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 10 v. Avem o singură estimare a ponderii acestora, mergând de la 10 la 15% din numărul total al celor închiși, din contextul declarației lui Nemeș deducându-se că se referea la situația dinaintea desființării O.D.C.C. Din cei 600-700 deținuți încarcerați la Suceava, în perioada de referință, funcționau „6 până la 10 informatori" (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar 1126, vol. 10, f. 12 v).

(iunie 1949[250]), în ciuda pericolului de a lucra în continuare cu agenți care jucau dublu... Numărul lor crescuse, pentru că scindările se accentuau și diferitele facțiuni din penitenciar își disputau influența, străduindu-se să-și consolideze „credibilitatea" în fața celorlalte, folosindu-se de sprijinul administrației[251]. Alin Mureșan remarca, în acest sens, faptul că „Țurcanu a realizat că regimul dorea în primul rând informații, privind cu neîncredere acțiunea de «reeducare», lucru pentru care îl învinovățea pe Bogdanovici"[252], un susținător – în opinia aceluiași istoric – al unei formule „pur «ideologice» a reeducării"[253]. Ultima observație nu e, însă,

[250] Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 81. Popa Alexandru declara că dizolvarea avusese loc în data de 6 iulie 1949, din ordinul referentului Mihai Stângă, reprezentantul Biroului Operativ din cadrul penitenciarului (Idem, dosar nr. 1114, vol. 1, f. 93).
[251] De pildă, conflictul Al. Bogdanovici – Eugen Munteanu avea la bază concurența în oferirea delațiunilor către reprezentantul Biroului Operativ, Mihai Stângă. Neștiind ce și mai ales despre cine informau fiecare, personajele au ajuns să se urască de moarte, Bogdanovici fiind catalogat drept „trădător", în mod paradoxal atât prin raport cu linia sinceră față de regim, cât și față de „linia legionară a Căpitanului", în funcție de identitatea diferită a grupărilor din detenție (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1114, vol. 1, f. 94 v, 96 v). Iar „pentru cine trădează nu există iertare, atât la comuniști cât și la legionari", afirma Vasile Pușcașu, într-o discuție cu Popa Alexandru (*Ibidem*, f. 98 v).
[252] Alin Mureșan, *op. cit.*, p. 30.
[253] *Ibidem*, p. 26. Nu credem să fi existat ceva de felul unor formule ideologice pure ale reeducării. Bogdanovici, spre deosebire de Țurcanu, a fost mult mai naiv, crezând că fidelitatea față de instrumentul posibilei eliberări i-ar putea aduce mai multă bunăvoință din partea ofițerilor. Un calcul tactic, însă, a existat pentru toți actorii: conținuturile marxiste, însușite sau nu, sunt un bun pașaport pentru eliberare. Istoricul Alin Mureșan creditează o diferență de poziționare între cei doi actori importanți ai încercării de comunizare oportunistă din penitenciarul Suceava. Astfel, în vreme ce Bogdanovici „dorea numai să înșele regimul prin promisiuni, educație marxistă formală și intonarea cântecelor progresiste în celule, Țurcanu era convins de puterea comunismului și urmărea să se pună cu totul la dispoziția regimului" (*Ibidem*, p. 22). Personal, credem că *ambii au încercat același lucru*: colaborarea cu ancheta pentru a diminua efectele pedepsei, însușindu-și același program diversionist, un amestec de conținuturi legionare grefate pe noua ideologie aflată la putere, într-o încercare naivă, oportunistă și brutală de a câștiga încrederea anchetatorilor. În plus, ofițerii proaspăt-înființatei Securități au intuit și încurajat potențialul teribil al *conflictului concurențial dintre cei doi*. Era o bătălie pentru salvare, autoritate și supraviețuire. Practic, pe acest conflict personal, pe eșecul operațiunilor de la Suceava, puse manipulator pe seama lui Bogdanovici și a „nesincerității" lui structurale, s-a construit

susținută de documente. Implicarea lui Bogdanovici în construirea unei rețele de agenți în penitenciar, pe care o coordona în calitate de rezident, încă de la sfârșitul lui 1948, este dincolo de orice dubiu. În mai[254] 1949, la venirea în penitenciar a viitorului șef al Biroului Operativ, Mihai Stângă, acesta îi cerea explicit lui Bogdanovici să „organizeze o rețea de informații în rândurile deținuților”[255], spunându-i că „pregătirea de informatori este absolut necesară pentru dezvoltarea acțiunii în alte penitenciare și colonii de muncă”[256]. Stângă n-a făcut însă altceva decât să preia și să dezvolte o rețea informativă care-i precedase sosirea la post, aparținând Regionalei de Securitate, condusă de colonelul Isac Popic și care își dovedise eficiența în anchetele derulate în penitenciar.

În opinia noastră nu au existat, așadar, diferențe fundamentale între deținuți privitor la *natura* abordării „reeducării” la Suceava, ci mai curând nivele, mai mult sau mai puțin articulate sau dure, ale oportunismului. Prin urmare, o diferență de grad, nu de gen. Țurcanu, spre deosebire de Bogdanovici, a înțeles mai repede, mai bine și fără prea

„ruptura” de la Pitești. Țurcanu, nu că ar fi fost nevoie, a fost încurajat să se delimiteze violent de încercarea lui Bogdanovici, oferindu-i și răspândind despre ea o lectură strict diversionistă („dorea numai să înșele regimul”, *ibidem*). Securitatea și-a ales astfel actorul principal, în jurul căruia a decis că operațiunile de la Suceava trebuie regândite și plasate într-un context controlat, intensificându-se ritmul și presiunea violențelor directe.

[254] În document apare aprilie 1949. Plecarea în teritoriu a proaspeților șefi ai Birourilor Operative s-a produs, de fapt, la 20 mai 1949 (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 41).

[255] *Ibidem*, f. 3.

[256] Idem, vol. 1, f. 92. Țurcanu însuși, care începe prin a fi unul din agenții rețelei lui Bogdanovici, confirmă prezența acesteia (*Ibidem*, vol. 10, f. 101 v), iar într-o discuție a aceluiași cu directorul penitenciarului Pitești de mai târziu îi relata că „la penitenciarul Suceava munca de informare era condusă de un deținut cu numele de Alexandru Bogdanovici, din a cărui rețea de informatori făcea și el parte” (*Ibidem*, f. 140). Bogdanovici nu făcea de altminteri altceva decât să continue o mai veche preocupare pe linie informativă, ca membru al agenturii frontului de Est în cadrul S.S.I., fiind recrutat, în octombrie 1940, de maiorul Emil Tulbure din Biroul II (corespondentul în teritoriu al Secției a II-a Contrainformații a M.St.M.) al Corpului IV Armată, fiind adus de Arcadie Telea, un elev al unui liceu din Iași, originar din Soroca, care la rându-i fusese recrutat de Nicolae Cobâlaș, și el agent al S.S.I. Bogdanovici era, la momentul recrutării, elev în clasa a VII-a la Liceul Național din Iași (Idem, dosar nr. 1114, vol. 3, f. 15-19). După absolvirea clasei a VIII-a își abandonează studiile și continuă să funcționeze în cadrul agenturii Biroului II până în martie-aprilie 1943 (*Ibidem*, f. 22).

multe scrupule cum trebuia acționat. În competiția antagonizărilor agresive, acesta a acționat cu mai multă determinare și cinism, manipulând în folos propriu ezitările aparent „teoretice" lui Bogdanovici.

Sigur, materialele informative contradictorii, delațiunile reciproce, lupta deținuților pentru câștigarea încrederii au determinat inspecția lui Nemeș și măsurile restrictive amintite. Pretenția însă a ofițerilor Securității, folosită mai târziu ca motivație pentru represiune, conform căreia ar fi realizat la foarte scurtă vreme că inițiativele deținuților în direcția „reeducării" și formarea O.D.C.C. sunt strategii de diversiune, nu e altceva decât o proiecție contrafactuală auto-deculpabilizantă, care nu poate fi lecturată în afara contextului producerii ei, și anume ancheta cadrelor implicate în atrocitățile Piteștiului.

Și după transferarea „deținuților intelectuali studenți legionari și din organizații subversive"[257] la Pitești, începând din aprilie 1949[258], vechiul conflict competitiv de la Suceava s-a reactivat. La 2-3 săptămâni de la aducerea în penitenciar, undeva la finele lunii aprilie 1949, după ce se ceruse insistent la raportul directorului[259], colonelul Al. Dumitrescu, are loc prima discuție cu acesta[260]. În jurul datei de 8-10 mai 1949 are loc a doua întâlnire, și este momentul în care Țurcanu dă o serie de note informative, axate pe developarea intenției dușmănoase a lui Bogdanovici, începută la Suceava, prin care acesta ar fi ascuns adevăratele activități ale legionarilor. Sigur, notele se refereau și la anatomia „activității legionare" din detenția piteșteană, concretizată în „ajutorul legionar" de care deținuții de pe secția M.[uncă]S.[ilnică] beneficiau de la cei de pe secția unde Țurcanu era închis, în „cântecele legionare" etc. L-a avertizat, totodată, pe Dumitrescu că „munca [cu informatorii, la Suceava] nu dăduse rezultatele așteptate"[261], pentru că Bogdanovici nu transmitea toate notele primite, protejându-și un grup de adepți prolegionar. Practic, Țurcanu se propunea drept singurul în măsură să producă o îndreptare, să obțină o reală reabilitare și să demaște strategiile diversioniste ale

[257] *Ibidem*, vol. 10, f. 12.

[258] *Ibidem*, f. 3. Studenții închiși la penitenciarul Suceava au fost transferați la Pitești în 4 loturi succesive: primul pe 22 aprilie 1949, al doilea pe 19 septembrie, al treilea pe 21 octombrie același an și ultimul pe 26 februarie 1950 (A. Mureșan în *Pitești. Cronica unei sinucideri asistate*, Iași, Editura Polirom, Ediția a II-a, 2011, p. 30, 33).

[259] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 137.

[260] *Ibidem*, f. 138.

[261] *Ibidem*, f. 140.

celorlalte grupuri din detenție. Îi mărturisește directorului, în această a doua întâlnire, că fusese, în mod intenționat, împiedicat să ia contact la Suceava cu inspectorul Iosif Nemeș, „ca nu cumva să raporteze felul cum muncește” Bogdanovici[262]. Acesta „una vorbește în fața” lui Nemeș și „alta face”[263]. Pur și simplu „i s-a acordat prea multă încredere”, clama Țurcanu, nefiind sesizat, astfel, „jocul acestuia”[264]. Bogdanovici „speculase” încrederea, „reușind să ascundă multe din informațiile pe care le primea de la informatori”[265].

Conflictualizarea agresivă existentă între legionari, întreținută și încurajată, a constituit un ferment propice declanșării „acțiunii de diversiune”.

Din punctul nostru de vedere, ce s-a petrecut la penitenciarele Aiud, Suceava și Pitești, în principal, nu se poate circumscrie, așadar, unei *singure realități*, unidimensionale, de pildă „reeducării”, cu o developare monocromă care riscă să șteargă nuanțele. Lucrurile sunt mult mai complicate, în primul rând datorită actorilor implicați și momentelor istorice traversate, pentru unii sfârșitul unei epoci, pentru alții un debut revoluționar, antrenând deopotrivă strategii de repoziționare și supraviețuire, alături de opera de cucerire a unei lumi noi, însoțite împreună de o violență care-și avea propria ei tradiție, în genealogia ambelor „tabere”.

Credem, așadar, că avem patru straturi ale realității încă de la Aiud (1944-1946) și vizibil mai ales la Suceava (1948-1949) și Pitești (1949-1952).

Primul este dat de tensiunile intestine ale comunității legionare din detenție. Fracturată în diferite facțiuni, ale căror diferențe (de tactică politică, de modalități de acțiune) aveau importanța lor aparte, comunitatea legionară a păstrat *cultura suspiciunii și sectarismul*. Fenomenul, nu lipsit de importanță și relevanță cum poate părea, a jucat un rol important în arhitectura represivă. Însăși tehnica „rupturilor”, împrumutată cu zel de torționarii lui Pintilie, aparținea de fapt legionarilor, la fel ca pedepsele alocate fracționiștilor (vezi instituția „tribunalului” legionar, menită amendării dure a „trădătorilor”, sau pe cea a fierului roșu, aplicat celor care contestau autoritatea vreunui lider[266]).

---

[262] *Ibidem*.
[263] *Ibidem*.
[264] *Ibidem*, f. 140 v.
[265] *Ibidem*, f. 140 v-141.
[266] Amintim aici cazul lui Nicolae Antonovici (șef al grupului F.D.C. din Roman), care, la o adunare a șefilor de grup de la Predeal, din septembrie 1940, i-a reproșat

Presiunea unei detenții, în unele cazuri mai veche de opt ani, respectiv prefigurarea unei încarcerări de lungă durată, similaritățile ideologice seducătoare cu marxismul revoluționar, cultura ierarhiei și pedepsirea ereticilor sunt toate ingredientele unei realități explozive. O violență intestină pe care contextul a preluat-o, amplificându-i cotele.

Al doilea este dat de „reeducare”, o acțiune diversionistă a deținuților legionari, pusă în practică pentru a-și obține o eliberare mai rapidă, indiferent de costurile morale sau simbolice, în care au fost folosite, cu rol mai mult sau mai puțin decorativ, conținuturi marxiste (cărți, broșuri etc.) și s-au încercat discuții de deconstruire a unor idei ori concepte legionare, urmărindu-se astfel declarativ „recuperarea” în vederea reîncadrării în lumea nouă socialistă[267]. Ea a presupus, pentru unii deținuți, credința sinceră în ideologia comunistă, pentru alții, doar un mecanism strategic menit obținerii eliberării anticipate.

Al treilea „strat” este cel constituit de activitatea informativ-operativă. Parte structurală a anchetei, la penitenciarul Suceava (iunie – decembrie 1948), materializată prin participarea deținuților la culegerea de informații, dirijați și folosiți de Regionala locală de Securitate, de referentul Biroului Operativ și de administrația penitenciarului, a fost instrumentată ca segment al luptei intestine pentru putere între deținuții legionari, influență și câștigare a credibilității în închisoare, în fața celor care reprezentau „puterea”: administrația și ofițerii Securității. Scopul acestei competiții a fost obținerea unui tratament preferențial în urma anchetelor și promisiunea unor eliberări înainte de termen. Ulterior (din martie 1949) S.O. și S.I. au preluat această dimensiune, ea rămânând și pentru intervalul 1957-1964 o direcție fundamentală.

---

lui Ilie Smultea, șeful F.D.C. pe țară, că s-ar fi îndepărtat de la „linia Căpitanului”. Cutezanța n-a rămas nepedepsită, Mihai Stănescu (șeful Corpului „Spărgătorilor de Fronturi” din Iași) aplicându-i un „I” cu fierul roșu pe mâna stângă, pentru a *însemna* nesupunerea și prețul pe care orice legionar, care va face la fel, îl va avea de plătit (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 16286, vol. 4, f. 214, 366). Pedeapsa cu fierul roșu era curentă și – atunci când nu semnifica o pedeapsă – era prețul reabilitării și reacceptării în comunitatea legionară (*Ibidem*, f. 214).

[267] La penitenciarul Suceava, în 1949, deținuții care intrau în O.D.C.C. motivau că „vor să cunoască mai îndeaproape problemele noi, ale socialismului”. Cerând cărți „progresiste și marxiste”, motivau că „vor să dezbată problemele din cărțile marxiste cu ceilalți deținuți legionari pentru a-i «reeduca»” (Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 14 v).

Ultimul strat este cel al „acțiunii de diversiune”, născută în laboratoarele D.G.S.P. *pe arhitectura conflictelor intra-legionare*, ca o reacție contra-informativă la „diversiunea”[268] legionară, împrumutându-i acesteia strategiile urii, dezbinării și suspiciunii. Ea a fost aplicată odată cu înființarea S.O., atingându-și, după ianuarie 1950, un vârf al cruzimii și imaginației sadice.

Nu avem păstrată în documente o descriere explicită, și cu atât mai puțin exhaustivă, a „acțiunii de diversiune”, ea putând să fie însă reconstituită din fragmentele păstrate. Atunci când Sepeanu a preluat conducerea S.I., la mijlocul lui ianuarie 1950, Pintilie i-a indicat-o ca principală metodă, „fără a-mi da alte explicații în legătură cu ce înțelegea dumnealui prin «diversiune», rămânând ca pe viitor eu să mă orientez”[269]. Termenul, ca atare, apare pentru prima oară, numit explicit, în ancheta din 1953. Practica îl preceda, într-o formă, însă, nesistematică și insuficient valorificată de ofițerii Serviciului Operativ, încă de la Suceava. Pintilie își încercase metoda mai întâi acolo, însă contextul nu era copt pentru o dezvoltare optimă. Conspirativitatea a fost, de la bun-început, principala vulnerabilitate, alături de extrem de precara pregătire a cadrelor. Experimentul sucevean eșuase și pentru că nu s-au putut contura grupuri de deținuți omogene și – de aici – incapacitatea de a-i antagoniza cu efecte palpabile. Comunitatea penitenciară de la Suceava era încă amestecată, figurând deținuți cu vârste, profesii și condamnări diferite, iar informațiile puteau circula relativ ușor între celule. Selecția operată prin transferul studenților (legionari sau nu) la Pitești a avut ca miză aplicarea mai riguroasă a metodei. În acest sens, nu are niciun fel de relevanță observația conform căreia deținuții transferați la Pitești nu au

[268] Am folosit ghilimelele pentru că termenul este un produs al hermeneuticii Securității. Ceea ce a fost luptă pentru putere între deținuții legionari, golită de scrupule sau de considerente morale, pentru a-și salva pielea și a obține o prezumtivă eliberare favorizată, a fost tradusă de ofițerii Securității ca „diversiune”. Succesiunea minciunilor, a planurilor falsificate, a vinovățiilor atribuite generos, a fost interpretată că încercare intenționată de inducere în eroare a organelor. Ofițerii n-au fost, însă, într-atât de naivi încât să aleagă doar partea conspiraționistă a scenariului, ignorând solul conflictual, competiția sălbatică dintre actori. Dimpotrivă, pe fundalul unei lecturi conspiraționiste, cu mult cinism, Securitatea a folosit materialul de ură legionar, încurajându-l, întreținându-l. Orice resursă fracționistă a fost instrumentată, astfel, cu mult folos.

[269] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 41.

fost întocmai omogen legionari[270]. A fost suficientă direcția de acțiune dată de câteva vârfuri, legionare sau foste legionare, implicate în „rezidențe informative"[271] și având capacitatea manipulării tensiunilor intra-legionare pentru a putea declanșa conflictele. Vorbim, mai degrabă, de un ethos legionar în interiorul comunității deținuților și nu despre o exactitate sociologică a afilierii acestora.

Revenind la descrierea metodei, Sepeanu sintetiza în ancheta din 1953 ceea ce le spusese elevilor săi, în ianuarie 1951: „diversiunea este acțiunea de destrămare, făcută în rândurile deținuților, de către informatori și întreținută tot de către aceștia, din inițiativa noastră (Biroului Inspecții) și în raport cu interesele pe care le prezintă această acțiune. Le-am arătat că organizarea unei diversiuni se face astfel: o diversiune se poate face într-o masă în care există *o credință comună* sau *interese comune*, de exemplu: într-o masă de legionari, criminali de război sau altele. Diversiunea trebuie să fie astfel organizată încât ea *să rupă* în mai multe tabere masa de deținuți, în fiecare fracțiune existând un informator de al nostru, cel puțin, sau mai mulți, conduși de către unul

---

[270] Istoricul Alin Mureșan în lucrarea amintită, încearcă să sublinieze, în câteva rânduri, invaliditatea unui argument care ar folosi paternitatea „legionară" a „acțiunii violente" de la Pitești, invocând absența aderenței la Mișcarea Legionară a unora dintre actorii implicați sau „prezența unor convingeri [legionare] oarecum circumstanțiale" în cazul lor, ceea ce ar explica „ușurința" cu care au „acceptat, fie și numai formal, schimbarea de atitudine cu 180 de grade față de regimul comunist" (e.g., cazul Bogdanovici, *op. cit.*, p. 21). Dincolo de strania sugestie că un legionarism ferm ar fi atras după sine o mai consolidată rezistență anticomunistă, argumentul, din punctul nostru de vedere, este invalid, pentru că e suficient ca unii dintre deținuții activi ai operațiunilor să fi fost legionari, apropiați de ideologia legionară sau foști activiști în structurile acesteia (C.S.L., C.M.L., F.D.C.) pentru ca fenomenul antagonizării agresive să existe. Este necesar, în context, să nu fie comparată veridicitatea scenariului „complotului simist" din ancheta Securității din 1952-1953 cu implicarea efectivă a deținuților legionari în anatomia tensiunilor intra-carcerale. Mureșan, de pildă, cade în capcana asta, considerând că, dacă ancheta *comunistă* a construit scenariul legionar, („anchetatorii au încercat să imprime cercetărilor teza că tot ce s-a întâmplat la Pitești a fost o acțiune legionară" *Ibidem*, p. 135), asta presupune că nu poate fi luată în calcul nicio influență *explicit legionară*. Este, astfel, în opinia noastră, trecută cu vederea una din variabilele cheie a operațiunilor, și anume *identitatea și profilul ideologic* al victimelor.

[271] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, 140 v.

care să ocupe în același timp și un loc de frunte în „*acțiunea de rupere*”[272]. Conducerea efectivă a acțiunii de diversiune se va centraliza de către Biroul Inspecții, care va hotărî mișcările pe care taberele acestea urmează a le face în raport cu interesele pe care el le are (obținerea de informații, prevenirea unor eventuale tulburări, interceptarea unor legături cu cei din afară etc.). Acolo unde nu există însă o *comunitate de interese*, am arătat că o asemenea acțiune este mai grea, urmând ca aceste interese *să fie create* [subl.n.] și am dat ca exemplu munca în penitenciar sau la Canalul Dunărea-Marea Neagră”[273].

La o primă analiză, sunt de observat ingredientele necesare pentru ca o atare strategie de presiune să funcționeze: credințele comune sau comunitatea de interese, taberele și acțiunea de rupere. Fără poziționarea violentă a două (sau mai multe) tabere, „ruptura” nu poate avea loc. Condiția de posibilitate a fracturii era tocmai violența intestină, existentă, amplificată, manipulată, instrumentată. „Acțiunea de diversiune”, numită și „acțiunea de fracționare”[274], a presupus o intensă țesătură informativă pentru a putea funcționa. Organele Securității, relata o notă a Serviciului Inspecții din aprilie 1950, au folosit „pe cei mai demoralizați de regimul penitenciar”, cu ajutorul cărora s-a trecut la o „acțiune împotriva legionarilor fanatici”, formându-se „grupuri”, care „se ciocnesc între ele”, apărând „ciocniri în bătăi”[275] etc. „Organele noastre au căutat permanent să intensifice și să sprijine această acțiune”[276].

„Spargerea unității legionare” era cheia metodei lui Pintilie. În primăvara lui 1951, prin Stoilescu, omul care coordona activitatea S.I., Pintilie ordonă organizarea, „pe baza unui plan”, a unei „acțiuni de destrămare a «unității» în rândurile deținuților. Pe această linie”, povestea

---

[272] *Ibidem*, f. 55. Acțiunea a fost încercată și la penitenciarul Târgușor de Sepeanu, printre deținuții foști polițiști. Antagonizarea taberei polițiștilor nemulțumiți de tratamentul aplicat colegilor de detenție care avuseseră un grad mai mare în Poliție și care îi subordonaseră și în penitenciar, alocându-le muncile cele mai grele, s-a dovedit însă un eșec. „Ruperii” dintre șefii privilegiați și subalterni i-a lipsit tocmai ceea ce deținuții legionarii aveau: solidaritate simbolică și o credință comună, independentă de funcții.

[273] *Ibidem*, f. 44 v.

[274] Expresia apare într-o notă a Serviciului Inspecții din 21 aprilie 1950 (Mircea Stănescu, *Organismele politice românești (1948-1965). Documente privind instituțiile și practicile*, București, Editura Vremea, 2003, p. 301).

[275] *Ibidem*.

[276] *Ibidem*, p. 302.

Stoilescu, „mi s-a indicat să organizăm compromiterea deținuților care au influență negativă asupra celorlalți deținuți. Această compromitere trebuia să se facă prin a organiza pe unii deținuți cu pedepse mai mici, care aceștia la rândul lor să ceară izolarea deținuților cu influență, acuzându-i de unele fapte înscenate de aceștia [adică de cei cu pedepse mici, n.n., M.D.] ca de exemplu: că aceștia fac păduchi, că le-a furat un obiect, că îi instigă să nu muncească etc. Dacă s-ar întâmpla ca între cei ce urmau să fie compromiși și cei ce căutau să-i compromită ar fi ajuns [să se fi ajuns, n.n.] să se bată între ei (din această cauză), organele Biroului Inspecții [trebuie, n.n.] să ia măsuri de izolare a celui ce urma să fie compromis (adică a celui ce avea influență), aceasta chiar dacă primul care a lovit a fost cel care ducea munca de compromitere”[277].

Ce este de observat e că distrugerea solidarității avea ca miză izolarea „șefilor” legionari, compromiterea lor, disoluția autorității de care se bucurau în rândurile „masei”. Diversiunea era menită construirii/alimentării unor conflicte, alimentării lor controlate, pentru ca, în final, sursele de autoritate din detenție să sufere o înfrângere simbolică decisivă. Bazată pe o violență indigenă grupului, pe legăturile ierarhice strânse și pe un inebranlabil sentiment al autorității care emana de la conducătorii legionari, metoda lui Pintilie a instrumentat abil viciile structurale ale unui grup de tip revoluționar.

Școala de la „Union”[278] (februarie-mai 1950)

Nemulțumit, probabil, de lipsa unor rezultate decisive în munca informativă și de diversiune și de dificultățile apărute în relația cu directorii penitenciarelor[279], Gheorghe Pintilie are mai multe discuții

[277] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 309-310.

[278] Informațiile privind localul școlii sunt contradictorii. În multe locuri din declarațiile elevilor, locul acesteia este dat ca fiind Hotelul „Union” (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 1, f. 283 și *Ibidem*, vol. 2, f. 29-30), în vreme ce, în alte locuri, cursurile s-ar fi ținut la Hotelul „Stănescu” (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 37 v, 40, 42). Confuzia este explicabilă, cele două clădiri fiind situate una în fața celeilalte, pe strada Câmpineanu colț cu strada Academiei. Scenariul cel mai plauzibil pare a fi acela că elevii au fost cazați la Hotelul Stănescu, cursurile ținându-se la „Union”.

[279] Știm din mărturiile lui Sepeanu că munca în S.O., în mandatul lui Nemeș, „se desfășurase în condiții extrem de grele”, pentru că șeful structurii „nu fusese el însuși instruit în acest gen de muncă”. Cei 10-12 oameni cu care lucrase Nemeș „nu dădeau randamentul necesar, ei fiind niște tolerați în penitenciare”, „lor

preliminare, în decembrie 1949, cu directorul Securității Capitalei, lt. col Tudor Sepeanu[280], în ideea preluării conducerii unității. Personajul nu era un necunoscut pentru „munca specială” care i se pregătise. Apropiat de Marin Jianu încă din 1946[281], aducerea fostului director al Poliției Judiciare din cadrul Prefecturii Poliției Capitalei a însemnat opțiunea pentru un personaj experimentat în anchete dure[282], familiarizat cu execuțiile sumare[283], cu o consolidată experiență în noua Poliție comunizată.

---

personal neplăcându-le această muncă, ei fiind parte din D.G.S.S. și parte din D.G.M.”. Ambiguitatea unei duble apartenențe a presupus ștergerea importanței rolului Securității în geneza și miza organului de anchetă specială care se construia (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 48-48 v).

280 Tudor Sepeanu, lt. colonel, funcționa în această funcție de la data de 1 septembrie 1948 (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U., dosar nr. 7346, vol. 3, f. 156).

281 Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 97 v.

282 Amintim aici participarea lui la ancheta lotului „Tămădău” și a celor arestați după manifestația pro-monarhică de la 8 noiembrie 1945. Sepeanu nu ezita să se laude că atunci când condusese Securitatea Capitalei „bătea de sărea sângele în tavan, că la Securitate se bate științific la tălpi încălțat, cu nisip și alte metode” (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 272).

283 Tudor Sepeanu a dat ordin direct pentru asasinarea unui fost coleg de la Direcția Judiciară din Prefectura Poliției Capitalei (P.P.C.), Brigada a IV-a, comisarul Ion Voinescu, împușcat în apropierea propriei locuințe, în iarna 1946-1947 (*Ibidem*, f. 119 v). Nu fusese, însă, singurul caz, executantul acestor asasinate la comandă, comisarul șef Carol Deleanu (șeful Brigăzii III Judiciare din P.P.C. la momentul respectiv), amintind alte trei situații în care Sepeanu îi dăduse ordin direct de împușcare: Marin Angelescu, un fost infractor recidivist, asasinat la începutul lui 1947, Niță Dumitru, un alt infractor, împușcat în iarna 1947-1948, sau un anume „Curelaru, „spărgător și criminal”, împușcat tot în iarna 1947-1948, în absența oricărei cercetări sau anchete (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 96-97). Un alt caz este cel al asasinării lui Hary Feredieru, informator recrutat și infiltrat de Deleanu la Prefectura Poliției Capitalei, cu care era bun prieten, devenit ulterior autorul mai multor spargeri la sfârșitul lui 1946. Condus cu mașina pentru reconstituirea un furt la Banca de Credit din Brașov, la ordinul lui Sepeanu, a fost împușcat pe drum de Deleanu, secondat de comisarii Solomon Chimion și Gheorghe Stoicescu, șefii Arestului P.P.C. în perioada respectivă (Idem, fond Informativ, dosar nr. 522575, vol. 1, f. 15-15 v). Nici Coman Stoilescu nu stătea rău la acest sinistru capitol. La sfârșitul lui 1947, numit într-o echipă de „băieți buni, care știu să-și țină gura”, cum îl sfătuise Teohari Georgescu pe Marin Jianu că trebuie să facă, a participat la asasinarea unui fost polițist arestat, aflat în

Un detaliu important, care nu poate fi scos din calcul, este excluderea din P.M.R. a lui Sepeanu, la 9 ianuarie 1950, de o comisie a Direcției General Politice din M.A.I.[284], motivându-se prin legăturile notorii ale tatălui său, avocatul Basil Sepeanu[285], cu Siguranța, bănuit că ar fi fost unul din informatorii inspectorului Vasile Parizianu, fostul director al Poliției Sociale din P.P.C.

Nu era, însă, singura vinovăție ce-i fusese imputată, amintindu-i-se și „acțiuni de reprimare a partizanilor în munții Iaila" de pe frontul din Crimeea, arestarea, „siluirea și maltratarea" a două „cetățene sovietice", dar și deciziile abuzive luate împotriva soldaților în perioada 1943-1944, cât fusese concentrat la Centrul militar de la Sărata[286] și condusese o subunitate militară. Nu e cu totul deplasat, prin urmare, să interpretăm excesul de zel recuperator de mai târziu din perspectiva acestei infamante sancțiuni. Interesant este că, încă din 1948, Pintilie și Nicolschi i-ar fi confirmat lui Sepeanu faptul că Partidul știa că tatăl său lucrase cu

---

custodia Corpului Detectivilor. Așa se face că, alături de Maxim Dumitru și de Emanoil Schmerler, toți făcând parte din Corpul Detectivilor, îl duc pe acesta cu o mașină în afara Bucureștiului, unde îl împușcă, dezbracă apoi cadavrul în pielea goală și îl aruncă într-un șanț la marginea drumului (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 246, vol. 14, f. 21-22).

[284] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 32 v, 139 v. Tudor Sepeanu apărea într-un „Raport asupra situației celor excluși din activul M.A.I.", înregistrat la data de 17.03.1950. Din cei 400 de membri de partid din structurile Securității și Miliției prezenți în acest tabel, fuseseră excluși 36. Unul din ei era Sepeanu. În ansamblu, în cadrul verificărilor din ianuarie 1950, în D.G.S.P. și D.S.C., din cei 3.641 de membri, fuseseră excluși din partid un număr de 285 (Idem, dosar nr. 5/1950, f. 4).

[285] Basil Sepeanu, născut în 1883, sub numele de Bernard Josefsohn; termină liceul la Iași; urmează cursurile Facultății de Drept din Iași; se căsătorește în 1913 cu Frida Porjes; cei doi se stabilesc în București, unde B.J. deschide un birou de avocatură „Contenciosul ziarelor Adevărul și Dimineața" (Idem, dosar nr. 33/1953, f. 97 v); în 1920-1921 cele două ziare au renunțat la acest „Contencios", moment în care Josefsohn continuă cu propriul cabinet; a avut drept clienți o serie de „luptători ai mișcării muncitorești în ilegalitate": Sorin Toma și tatăl său, A. Toma; Riva Vasilescu (zisă Riva Neagră); [Samuil] Margulies, plăpumar (*Ibidem*, f. 160-160 v); era în bune relații cu comisarul regal Romulus Hotineanu, acuzator și instructor al unor procese antimuncitorești (*Ibidem*, f. 160) și prieten cu Constantin Cernat și Vasile Parizianu, din Siguranța Capitalei, ultimului furnizându-i diferite informații despre proprii clienți (*Ibidem*, f. 23 v, 82 v); moare la 1 iunie 1937 (*Ibidem*, f. 97).

[286] Idem, dosar nr. 2/1950, f. 7.

Poliția[287], moment în care acesta relata că, auzind asta, „surescitat”, și-ar fi cerut demisia din M.A.I. (era în acel moment șeful Inspectoratului de Siguranță al Capitalei), motivând că nu mai putea face „treaba asta cu pata pe care o aveam”[288]. Nicolschi s-a grăbit să-l liniștească, intuind importanța potențială a unui dosar „sensibil”.

După ce-i promite vechiului său prieten că îi va pune la dispoziție „100 de ofițeri, recrutați de Direcția Cadre a D.G.S.P.”[289], Pintilie a dat ordin să fie organizat, între februarie și mai 1950, primul curs de contrainformații penitenciare.

Pe strada Câmpineanu, colț cu strada Academiei, din București, funcționa deja, în clădirea rechiziționată a fostului hotel „Union”, o școală a proaspetei Siguranțe comunizate. Primele cursuri fuseseră organizate aici în iulie 1948[290], sub atenta supraveghere a directorului general Nicolae Popescu și a subdirectorului general Alexandru Nicolschi. Durata cursurilor era de trei luni, tematica împărțindu-se între învățământul de specialitate și cel politic. Structura acestor cursuri prevedea, în primele două săptămâni, educație politică (concepția materialistă despre lume, analiza critică a societății capitaliste contemporane), următoarele patru săptămâni fiind dedicate materiilor profesionale, urmate apoi, timp de șase săptămâni, de prezentarea materialelor ideologice, împreună cu probleme politice de actualitate, ultima săptămână fiind alocată unei „aplicații”[291]. Materialul ideologic provenea de la Direcția de Educație Politică a C.C. al P.M.R., iar cel profesional era „întocmit și predat” de „specialiștii” din D.G.S.P.[292] Printre cursurile care ne interesează în contextul analizei de față figurau „Contrasabotajul”, „Tehnica informativă” sau „Contrainformațiile”, iar între lectori figurau Marin Jianu, cu un curs ce făcea parte din secțiunea de educație politică[293], și Tudor Sepeanu, cu un curs în cadrul secțiunii de informații[294] și un seminar în cadrul cursului de tehnică informativă[295].

---

[287] Idem, dosar nr. 33/1953, f. 132.
[288] *Ibidem*.
[289] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 2, f. 38 v.
[290] Idem, fond Documentar, dosar 13292, vol. 1, f. 2.
[291] *Ibidem*, f. 3.
[292] *Ibidem*, f. 4.
[293] „Rolul Siguranței în R.P.R., problemele care stau în fața Siguranței, sarcinile Siguranței, metoda de lucru în Siguranță”, susținut pe 5 iulie 1948 (*Ibidem*, f. 23).
[294] *Ibidem*, f. 25.
[295] Cursul fiind condus de Alexandru Nicolschi și Nicolae Popescu (*Ibidem*, f. 43).

În jurul datei de 23 ianuarie 1950, Gheorghe Pintilie l-a chemat pe Sepeanu la el în cabinet[296], ordonându-i să predea Direcția Securității Capitalei, spunându-i că venise momentul să coordoneze o „muncă specială [,] ca ofițer de securitate", ce „avea un caracter nou în Securitate", pe care trebuie s-o „înființeze", cu cadre pe care „le va forma într-o școală specială"[297]. Nemulțumit de prestația lui Nemeș, caracterizând-o drept „prea puțin fructuoasă" și „care nu dăduse rezultatele dorite"[298], directorul D.G.S.P. îi cerea lui Sepeanu acum s-o reformeze, dinamizând și redimensionând aparatul de informații implicat. În discuția amintită, Pintilie îi face o confidență viitorului șef al S.I., spunându-i că „această problemă nu este deloc atacată la noi, pe când în alte părți ca de exemplu în Uniunea Sovietică ea (munca informativă în penitenciare) este de multă vreme introdusă"[299]. Alături de prezența, în vara lui 1950, în cadrul unei inspecții a lui Sepeanu și Ion Baciu la locurile de detenție de la Canal, a consilierului sovietic Sopoșnicov[300] sau a consilierului sovietic Ivanov, care „se ocupa de problemele de penitenciare și lagăre"[301], în diversele discuții cu oficialii D.G.P., ori în 1951, după plecarea lui Sepeanu, a consilierului sovietic Baranov, implicat în redactarea instrucțiunilor de funcționare ale Serviciului[302], putem contura, cum deja am menționat, imaginea unei alte posibile surse de inspirație pentru construcția „acțiunii de diversiune".

Ca atare, cu ajutorul Direcției de cadre din D.G.S.P., „au fost recrutați din câteva școli de Miliție o serie de 100 elevi, care au fost aduși în capitală" și „cartiruiți la Hotelul Stănescu"[303]. Hrana, îmbrăcămintea,

---

[296] Datarea este destul de precisă, coroborând informații contextuale: Sepeanu declara că fusese chemat la Pintilie la două săptămâni de la excluderea lui din P.M.R., care avusese loc la 9 ianuarie 1950 (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 32 v, 146).
[297] *Ibidem*, f. 36 v, 37 v.
[298] *Ibidem*, f. 40 v.
[299] *Ibidem*.
[300] *Ibidem*, f. 276. Pentru numele altor consilieri sovietici implicați în expertiza acoperind diferite probleme rezultate din construcția Canalului, vezi Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raport final*, Editori Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile, Editura Humanitas, București 2007, p. 163.
[301] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 277.
[302] *Ibidem*, f. 285, 303.
[303] *Ibidem*, f. 37 v.

materialele și alte cheltuieli au căzut în sarcina D.G.P., directorul acesteia, Ion Baciu, primind ordin să-i acorde tot sprijinul lui Sepeanu[304]. Pintilie gândise în prealabil întreaga organizare, ordonându-i directorului școlii D.G.S.P., lt.col. Erwin Voiculescu, să înființeze un asemenea nou curs și vorbind cu Marin Jianu pentru ordinele specifice pe linia D.G.P., de care răspundea.

Viitorii ofițeri de Inspecții au învățat, în primele două luni, elemente ideologice de marxism-leninism, specificul deținuților încarcerați (ajutorul legionar, legăturile cu exteriorul, organizare internă)[305], iar în ultimele două luni „generalități" despre „tehnica informativă", noțiuni de spionaj, contraspionaj și drept penal[306], miezul tactic constituindu-l, însă, descrierea *acțiunii de diversiune*, materie predată de Sepeanu însuși[307]. Selecția noilor cadre s-a bazat, în principal, pe singurul criteriu al originii sănătoase, majoritatea fiind recrutată direct din producție. De pildă, Velianu Velian, cel căruia avea să-i fie repartizat postul la penitenciarul Aiud[308], în septembrie 1949 depusese actele de angajare la Miliția Brașov (Stalin), venind direct din producție. Fusese muncitor necalificat la întreprinderea „Reconstrucția" din localitate. Timp de trei luni urmează cursurile școlii de miliție, iar la sfârșitul cursurilor este recrutat de căpitanul Giosan[309], „pentru munca de Securitate", fiind adus la București, „la localul «Union»"[310]. Cum spunea Teohari Georgescu, „nevoile de cadre creștea [sic!] mult mai repede decât posibilitatea pe care o aveam de a crește cadre noi"[311], o slăbiciune sistemică, ale cărei repercusiuni se vor vedea câteva luni mai târziu.

Înainte de a fi repartizați la penitenciare, „în ultima zi a plecării din școală"[312], cursanții sunt aduși la sediul Serviciului, plasat conspirativ

---

[304] *Ibidem*, f. 40 v, 42.
[305] *Ibidem*, f. 43-43 v.
[306] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 2, f. 281.
[307] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 147.
[308] Velianu Velian, locotenent, a funcționat ca șef al Biroului Inspecții din Penitenciarul Aiud de la 1 iulie 1950 până la 15 martie 1952 (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 2, f. 285).
[309] Căpitanul Traian Giosan făcea parte din aparatul de cadre al Școlii D.G.S.P., fiind trimis pe teren pentru selecția viitoarelor cadre ale Serviciului.
[310] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 2, f. 281.
[311] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – C.C.P., dosar nr. G 1182, vol. 2, f. 419.
[312] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 1, f. 162.

în incinta D.G.P., din Calea Victoriei nr. 91[313], unde li s-a aplicat un ultim instructaj, înmânându-li-se listele cu agenții recrutați deja în locurile de detenție, cu care noii ofițeri trebuiau să-și înceapă activitatea. Legătura cu sursele se făcea prin intermediul unei parole, „pentru a le asigura încrederea", care fusese în prealabil comunicată și deținuților de către cei care părăsiseră posturile[314]. Ordinele de repartiție către penitenciare au fost semnate în ultima săptămână a lunii mai 1950. Îmbrăcați într-o uniformă nouă, de sublocotenenți de penitenciare, primind o primă de 3.000 lei, proaspeților ofițeri ai Școlii li s-a asigurat un concediu de 2 săptămâni, înainte de a fi trimiși efectiv la noile locuri de muncă. În a doua jumătate a lunii mai, la încheierea bine-meritatei odihne, au fost rechemați la București. După o întâlnire solemnă de 15 minute, în prezența lui Ion Baciu și Marin Jianu[315], ultimul le-a urat să fie vigilenți în noua muncă care-i așteaptă, absolvenții fiind duși apoi în biroul lui Sepeanu, acesta semnându-le ordinele de repartiție la penitenciare.

Nașterea Serviciului Inspecții și Control[316] (ianuarie 1950 – aprilie 1953)

Îndepărtarea lui Nemeș a presupus și schimbarea identității unității de contrainformații penitenciare. Noua structură capătă denumirea de *Serviciul Inspecții și Control* (S.I.C.), odată cu preluarea conducerii ei, la jumătatea lunii ianuarie 1950[317], de către lt.-col. Tudor Sepeanu, care avea funcția de Inspector General Șef. Structura avea la

---

313 A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 45 v.

314 *Ibidem*, f. 48 v. La Jilava, de pildă, ofițerul i se adresa informatorului spunându-i: „vin din partea lui Novac". La încheierea Serviciului, Nemeș predase 10-12 dosare de agenți (*Ibidem*, f. 49).

315 *Ibidem*, f. 45 v.

316 Aceasta a fost denumirea completă a noului organism înființat în 15 ianuarie 1950 (*Ibidem*, f. 42 v).

317 A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 38., 39 v. Numirea în funcție se produsese „în a doua jumătate a lunii ianuarie", dar preluarea efectivă, patru luni mai târziu. După istoricii Mihai Burcea, Marius Stan și Mihail Bumbeș, numirea efectivă ca „inspector general șef" al Serviciului Inspecții (S.I.) s-ar fi produs la 15 ianuarie 1950 (I.I.C.C.M.E.R., Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbeș, *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor Aparatul central (1948-1989)*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 410).

nivel central cinci ofițeri[318], restul fiind distribuiți la Birourile teritoriale. Din cei 100 de elevi, terminaseră școala în jur de 55 de ofițeri. Dintre aceștia, 35 absolvenți[319] au fost trimiși să conducă Birourile Inspecții din teritoriu, însoțiți fiind de unul până la doi subordonați, în funcție de importanța penitenciarului[320], în total în teritoriu fiind trimise 50 de

[318] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 51 v. Întreaga garnitură a fostului Serviciu Operativ a fost înlocuită, exceptând o dactilografă (Alexandrescu Maria). Noua formulă îi cuprindea pe următorii ofițeri: slt. (lt.-maj.) Avram Hahamu – șeful Biroului Buletin, având ca misiune redactarea întregului material sosit de la penitenciare și pregătirea lui pentru a fi prezentat la D.G.S.P., inclusiv corespondența cu penitenciarele, pentru clarificarea documentelor trimise de acestea (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 45 v-46), în alt loc figurând ca „șef Birou Colonii și unități de muncă”, ocupându-se cu munca informativă în rândul deținuților „contrarevoluționari” (Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 2, f. 283); slt. (lt.-maj.) Iancu Șerban, șef Biroul Registratură și Arhivă, având misiunea de a înregistra întreg materialul sosit, de a-l repartiza la Buletin și de a-l îndosaria (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 46); slt. (lt.-maj.) Ioan Becheș – șef Birou, responsabil cu munca informativă în rândul cadrelor din penitenciare; slt. (lt.-maj.) Constantin Zincă – coordona munca informativă în rândul deținuților de drept comun și Nicolae Guiu (responsabil cu munca de cadre) (*Ibidem*). Tot la nivel central existau și doi plutonieri, Dumitru Voinea și Nicolae Puiu, responsabili cu munca administrativă și de cadre (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 2, f. 283).

[319] Îi amintim aici pe câțiva dintre cei mai importanți: slt. Alexandru Vișinescu – șef Birou Inspecții Jilava; slt. Mototolea Tudor, șef Birou Inspecții Văcărești; slt. Velianu Velian, șef Birou Inspecții Aiud; slt. Mircea Mihai, șef Birou Inspecții Pitești; slt. Gheorghe Sucigan, șef Birou Inspecții Gherla; slt. Sleanu Augustin, șef Birou Inspecții Tg. Ocna; slt. Iordache C. Ion, șef Birou Inspecții Târgșor, transferat din toamna lui 1950 la Făgăraș; slt. Alexandru Constantin, șef Birou Inspecții Colonia Baia Sprie; slt. Silișteanu Pavel, șef Birou Inspecții Poarta Albă; slt. Gheorghe Siliceanu, schimbat apoi cu slt. Toma Chirion, șef Birou Inspecții Canal; slt. Arama Gheorghe, șef Birou Inspecții penitenciarul Ocnele Mari, și slt. Ghiță Marin, șef Birou Inspecții Mărgineni (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 2, f. 283-284).

[320] *Ibidem*, vol. 3, f. 39 v. Penitenciarele Aiud, Jilava, Văcărești și Gherla au beneficiat de câte trei ofițeri. Penitenciarele Ocnele Mari, Târgșor, Făgăraș, Craiova, Pitești, Cluj și Timișoara figurau cu câte doi ofițeri, în vreme ce penitenciarele Galați, Oradea, Arad, Ploiești, Brașov, Sibiu, Sighet, Caransebeș, Deva, Rm. Sărat, Focșani, Tg. Ocna, Iași, Suceava și Brăila au avut un singur ofițer. La Canal fuseseră trimiși șase ofițeri iar la Coloniile de muncă din țară alte

cadre. De la aproximativ 20 de cadre angajate în S.O., în 1949, suntem acum în fața unei creșteri cu mai bine de 100% a corpului ofițeresc al Serviciului.

Solicitărilor lui Nemeș, pentru o mai bună conspirare în activitatea efectivă din penitenciare, li s-a dat în cele din urmă curs, așa încât ofițerii aveau deja anumite „sarcini oficiale", menite acoperirii adevăratelor activități. Ocupându-se astfel cu trierea corespondenței și a pachetelor, cu supravegherea disciplinei în interiorul penitenciarului și în celule, cu observarea deținuților ieșiți la muncă, li s-a asigurat prin asta accesul nemijlocit la deținuți. Ofițerii erau sfătuiți să interfereze cât mai puțin cu activitatea directorilor de penitenciare, „să evite suprapunerea", având oricum libertăți extinse în incinta închisorilor, dincolo de restricțiile regulamentelor[321]. Puteau, spre exemplu, să „facă controale de orice natură", să „schimbe pe un deținut dintr-o celulă în alta", fără să fie nevoie de aprobarea directorului unității de detenție, libertăți pe care ofițerii de securitate le-au folosit din plin[322]. Cum una din condițiile organizării „acțiunii de diversiune" era și posibilitatea controlului deplin asupra grupului de deținuți vizați (izolare, cunoașterea cazului, acoperire informativă), ofițerii le-au acordat privilegii neobișnuite: șefii de cameră sau plantoanele, care participau la acțiunile de demascare, aveau dreptul de a se mișca în penitenciar, împărțeau masa deținuților, fără asistența subofițerului de la Pază și Regim, aveau cheile de la celule și stabileau compoziția acestora, în funcție de interesele operative discutate cu ofițerii B.I., operau înregistrările deținuților în penitenciar, având acces la dosarele acestora (cazul penitenciarului Gherla), acordau sau nu dreptul de „ieșire la raport" ș.a.m.d.[323].

Trecerea de la perioada Nemeș la cea a lui Sepeanu s-a produs împreună cu toate viciile structurale ale prezenței Serviciului în unitățile de detenție: tensiunile cu directorii și personalul penitenciarelor, dereglementarea, motivațiile ținând de controlul aproape total asupra deținuților, dreptul unilateral și discreționar privind mobilitatea penitenciară, coordonarea regimului carceral ori alte interferențe cu activitatea organelor administrative sau de pază ale locurilor de detenție,

trei cadre (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 46-47).

[321] *Ibidem*, f. 44 v-45.

[322] *Ibidem*, f. 45.

[323] *Ibidem*, f. 253.

dar și justificata temere legată de supravegherea la care ar fi fost supuși cei din cadrul D.G.P.[324].

Probabil în urma reclamațiilor lui Sepeanu, care își dorea o mai mare autonomie de acțiune, conducerea M.A.I. decide să impună prioritățile. Așa se face că, la 23 iunie 1950, a avut loc o întâlnire la care au fost convocați șefii celor mai reprezentative penitenciare, luând parte adjunctul ministrului de Interne, Marin Jianu, și directorul D.G.P., colonelul Ioan Baciu[325]. Desfășurată în incinta penitenciarului Jilava, întâlnirea își propusese să clarifice rolul celor de la Securitate șefilor de unități carcerale. Mâna liberă, cerută de Sepeanu, în acțiunile ce urmau să fie derulate nu trebuia să fie obstrucționată în nicio manieră, autonomia angajaților Securității în penitenciare trebuind să fie bine cunoscută și respectată de directorii acestora. Vechea poveste privind accesul nerestricționat la celulele deținuților, dar și dreptul de control asupra mobilității penitenciare („dreptul să transfere pe anumiți deținuți de la un penitenciar la altul fără nicio justificare”[326]), din timpul mandatului lui Nemeș, primește acum o soluționare favorabilă. Accesul era garantat acum „la orice oră din zi și din noapte”[327]. Șefilor de penitenciare le era interzisă derularea oricărei acțiuni informative, devenită prerogativa exclusivă a Birourilor Inspecții[328]. Marin Jianu le-a „atras atenția” directorilor „să nu se mai ocupe cu informații în penitenciare, această muncă fiind în sarcina Birourilor de Inspecții, care sunt înființate special pentru această muncă”[329]. Se pare că tonul fusese destul de categoric,

---

[324] Sepeanu vorbește de două grupuri rivale, unul compus din funcționari ai D.G.P., aflați sub protecția lui Marin Jianu, și un al doilea, format din ofițeri de Securitate, considerați drept „oamenii lui Gavrilă Birtaș”. La nivelul conducerii ministerului, înființarea Serviciului Inspecții ar fi prilejuit apariția zvonului conform căruia „scopul acestuia ar fi suprimarea activității funcționarilor din D.G.P., fiind un organ al Securității”. Animozitățile, loviturile sub centură și patrimonializarea ariilor de activitate au constituit un specific al luptei pentru putere din aparatul represiv comunist (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 46v).

[325] *Ibidem*, vol. 1, f. 119 v.

[326] *Ibidem*, vol. 10, f. 178.

[327] *Ibidem*, f. 88.

[328] „Munca de informare în penitenciar precum și toate măsurile ce urmează să se ia cu deținuții în secții aparțin Biroului de Inspecții care are această misiune (...) Directorii de penitenciar nu au voie să aibă niciun fel de informator, de la înființarea acestor Birouri” (*Ibidem*, f. 178 v).

[329] *Ibidem*, vol. 1, f. 119 v.

Jianu amenințându-și frontal subordonații, subliniindu-le faptul că „aceste Birouri au fost înființate de M.A.I. cu un scop bine definit și au o misiune mare în demascarea banditilor ce îi avem în penitenciar și cine va încerca să facă greutăți, însemnează că nu are nimic comun cu cauza noastră și este bandit ca și cei din penitenciar și atunci va fi tratat ca atare”[330]. Convenția a fost ca directorul D.G.P. să răspundă personal de coordonarea subordonaților în relația lor cu Securitatea[331], pentru a controla orice nedorit derapaj și pentru asigurarea sprijinului necesar ofițerilor Birourilor Operative. Trebuie spus, însă, că, în ciuda rivalităților și competiției dintre angajații M.A.I., cele două structuri au colaborat strâns de-a lungul timpului[332].

O altă problemă majoră, moștenită și transmisă mai departe de Sepeanu, a reprezentat-o *absența oricărei reglementări scrise (regulament, ordine, planuri de măsuri, strategii coordonate)*, o precauție tactică, asumată cu bună-știință de Pintilie și Nicolschi. Sepeanu mărturisea cu seninătate că: „Serviciul Inspecții, în tot timpul cât l-am condus nu a avut un regulament de funcționare”[333]. Asumarea arbitrariului în exercițiul violenței, tactica „ochilor închiși”, precum și încurajările tacite acordate lui Nemeș și Sepeanu, privind „noua metodă”, atâta vreme cât se produceau rezultate (materialele informative), au constituit o strategie perfectă. Calea verbală în transmiterea ordinelor era, de departe, mult mai sigură, alocând astfel un spațiu special „creativității” sadice, încurajării

[330] *Ibidem*, vol. 10, f. 179.

[331] Căpitanul Constantin Gheorghiu, directorul penitenciarului Gherla, numit la 5 iulie 1950, înlocuindu-l pe lt. major Lazăr Tiberiu, fusese instruit de colonelul Baciu privitor la rolul Biroului Inspecții, „să se înțeleagă cu ofițerii Biroului Inspecții, să-i sprijine în activitatea lor și la rândul său, să ceară sprijinul lor” (*Ibidem*, vol. 1, f. 57 v).

[332] Declarația din care am citat în acest paragraf îi aparține lui Ioan Baciu, direct interesat în deplasarea responsabilității de la propria persoană și subordonați către S.I. Deși reale, informațiile pe care le dă în propria anchetă trebuie citite în context. Implicarea, suportul, acoperirea oferită celor din S.I., precum și cunoașterea directă a celor derulate între zidurile penitenciarelor neputând fi negate sau trecute cu vederea.

[333] A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 47. Afirmația lui Sepeanu continua și cu punctarea singurului element director pe care-l urmărise: „în activitate ghidându-ne după singurul obiectiv indicat de D.G.S.S. prin domnul ministru adjunct Pintilie Gh., adică acela de a duce muncă informativă în rândurile deținuților din penitenciare”.

deținuților să-și exploateze resursele de cruzime, în contextul unei detenții dure.

Obiectivele și metodele structurii conduse de Sepeanu au rămas nemodificate[334], accentul pe munca de diversiune[335] și agresivitatea șefului ei conducând, însă, în scurt timp, la o acumulare imensă de material „informativ" și la consecințe dramatice pentru deținuții implicați. Materialele Birourilor Inspecții din teritoriu ajungeau sigilate prin curieri, care putea fi ofițeri de încredere sau chiar directorii penitenciarelor, la D.G.P. Odată ajunse aici, se înregistrau, fiind apoi trimise la S.I., fără ca centrala Penitenciarelor să interfereze cu conținutul acestora. Sepeanu decidea care erau materialele care urmau să fie trimise Direcțiilor de Securitate și care, conducerii D.G.S.S. După exploatare, acestea se restituiau B.I. care le expediase, fiecare având o arhivă distinctă pentru toate aceste materiale informative[336]. În afara notelor remise Direcțiilor, S.I. făcea sinteze lunare[337] către conducerea Securității (Pintilie, Nicolschi). În prima perioadă n-a existat niciun registru de transfer a acestor documente, preluându-se fără semnătură de primire. Abia când s-a introdus coordonarea Direcției a III-a a fost introdusă o condică de intrări-ieșiri[338].

Cum culegerea de informații era obiectivul principal declarat de superiorii lui Sepeanu, lipsa de acuratețe, de relevanță a unor materiale informative trimise la București, considerate fanteziste și neverificabile, până la ineficiență în urmărirea sistematică a unor persoane sau direcții de acțiune, a condus la o importantă modificare a *regimului de subordonare* a Serviciului. Nicolschi încerca să pună ordine și să sistematizeze munca haotică a lui Sepeanu. Gh. Pintilie îi solicită, prin

---

[334] În discuția cu Gh. Pintilie, din a doua jumătate a lunii ianuarie 1950, în preliminariile preluării Serviciului de către Sepeanu, s-a stabilit obiectivul principal. Sub acoperirea acțiunii „de suprafață", care viza trierea corespondenței, controlul coletelor, observarea comportării deținuților, scopul „principal" viza munca informativă „pentru a obține ce ascunseseră deținuții în timpul cercetărilor", respectiv activitatea *de diversiune* (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 38v-39).

[335] Unul dintre cursanți (Constantin Zincă), viitor cadru al S.I., își amintea că principalul aport didactic al lui Sepeanu se limita la prezentarea „acțiunii de diversiune în rândul deținuților" (*Ibidem*, vol. 2, f. 267).

[336] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 49 v.

[337] *Ibidem*, f. 58 v.

[338] *Ibidem*, f. 49 v.

urmare, la începutul lunii decembrie 1950, maiorului Coman Stoilescu să preia *coordonarea* Serviciului[339]. O „muncă nouă pentru mine", avea să-și amintească acesta, fără să aibă „experiență în munca informativă în Penitenciare, Lagăre și Colonii"[340]. Așa se face că, la finalul anului 1950, Serviciul Inspecții „intră în schema Direcției a III-a"[341], urmând ca notele informative să fie predate lui Stoilescu (șeful Direcției a III-a) sau maiorului Augustin Cosma, adjunctul acestuia.

Fără să fie numit șef în locul lui Sepeanu, Serviciul Inspecții are pentru prima oară, acum, o coordonare unitară, în persoana șefului Direcției a III-a[342]. Sistemul de raportări și consiliere cu vârfurile ministerului rămâne intact. Practic, maiorul Stoilescu a preluat „munca" la începutului anului 1951, funcționând nu ca șef instituțional al acestui Serviciu, ci drept „legătură superioară" – o formulă, cel puțin în teorie, de coordonare și control. Pe fondul lipsei lui de experiență, verificările reale i-au aparținut de fapt lui Pintilie, cel care dădea direcțiile operative[343]. Ulterior, revocarea lui Sepeanu, de la mijlocul lunii ianuarie 1951, a venit ca o consecință firească a eșecului întreprinderii.

---

339 A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 6, f. 403, *Ibidem*, vol. 3, f. 25 v.

340 A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 303.

341 *Ibidem*, f. 55 v. Data exactă a „preluării" nu rezultă cu precizie din documente. Într-o depoziție de martor, din 26 septembrie 1956, Coman Stoilescu declara: „am luat serviciul în 1950, luna noiembrie sau decembrie" (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 6, f. 403). În alte locuri, este confirmată fie luna octombrie (A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 149), fie noiembrie 1950 (*Ibidem*, f. 67 v). Schemele de organizare a Direcției a III-a Specială Contrainformații Miliție și Penitenciare nu confirmă, însă, o atare preluare instituțională. Credem, mai curând, că suntem doar în fața modificării unei *linii de subordonare*, Serviciul Inspecții și Control fiind astfel mai bine supravegheat de conducerea unei Direcții care se ocupa, printre altele, și cu controlul contrainformativ al cadrelor din penitenciare, prin Serviciul III Exterior al acesteia.

342 Tudor Sepeanu declara că începuse să primească „instrucțiuni" direct și de la șeful Direcției a III-a din luna noiembrie 1950. Tot de atunci începuse să-i transmită și acestuia (nu doar lui Pintilie, Nicolschi sau Birtaș, cum o făcuse până atunci) rapoartele de activitate (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 43). Cert este că, selectând informațiile primite de la penitenciare, ofițerii Serviciului trimiteau acele rapoarte considerate foarte importante, în continuare, direct către conducerea ministerului, restul fiind transmis, pe probleme, Direcțiilor responsabile.

343 A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 303.

Nu știm, cu exactitate, ce a presupus o atare subordonare. Cel mai plauzibil, luând în calcul evoluția ulterioară a problematicii, este că asistăm doar la o schimbare a exercițiului ierarhic, Sepeanu fiind pus, astfel, sub „controlul" unei „legături superioare". Nu a fost vorba de o încadrare *de facto* în structurile amintitei Direcții, altminteri neprobată de organigramele ei succesive ulterioare, ci doar de o modificare a liniei de comandă. Direcția a III-a era una din importantele beneficiare ale informațiilor din penitenciare, dar și un regizor al strategiilor informative. În calitate de beneficiar și actor implicat, s-a dorit scurtarea circuitului birocratic, dar și exercitarea unui control mai strict asupra lui Sepeanu și asupra strategiilor informative din detenție.

În ceea ce privește subordonarea *administrativă*, contrainformațiile penitenciare au continuat să funcționeze acoperit în cadrul D.G.P. din motive de conspirativitate, aflându-se în coordonarea conducerii Ministerului[344], Sepeanu afirmând că, pe linie de Securitate, „legătura superioară unică" era Gh. Pintilie, iar „legătură superioară" *funcțională* era directorul D.G.P., colonelul Ion Baciu. Unitatea nu a încetat niciodată să fie o structură a Securității, indiferent de avatarurile administrative folosite ca acoperire. Ce se poate observa, din analiza declarațiilor date de ofițerii implicați în procesul Sepeanu, este faptul că a existat, pentru intervalul 1949-1951, ceva similar unei *celule operative* în M.A.I., care se ocupa de problematică, formată din ministrul adjunct de Interne, g-ral lt. de securitate Gh. Pintilie – directorul D.G.S.P., g-ral maior Alexandru Nicolschi – subdirector general în D.G.S.P., col. Gavrilă Birtaș – șeful Direcției I (Informații Interne), iar, din noiembrie 1950 (odată cu preluarea *de facto* a coordonării), și din maiorul Coman Stoilescu, respectiv șefii succesivi ai S.O. și S.I.

Sfătuit să se „orienteze" în munca lui Sepeanu „cu toată prudența"[345], menajând susceptibilitățile și orgoliul șefului Serviciului, dar și dificultățile din teritoriu, Stoilescu n-a reușit nici el mare lucru. Sepeanu l-a tratat de la bun început ca pe un „subordonat"[346], prevalându-

---

[344] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 39. Tudor Sepeanu declara explicit că „legătura superioară" în Securitate o avea cu ministrul Marin Jianu, însă, „în ceea ce privește munca, legătura mea superioară *unică* [subl. orig.] urmând a fi însuși dl. ministru adj. Pintilie" (*Ibidem*, f. 39). În alt loc, recunoștea că informațiile le comunica ministrului adjunct Gh. Pintilie, gen.mr. Alexandru Nicolschi, lui Gavrilă Birtaș și [mai târziu] maiorului Stoilescu (*Ibidem*, f. 41 v).
[345] *Ibidem*, f. 25.
[346] *Ibidem*.

se de relațiile lui privilegiate cu Nicolschi, de diferența de grad (era lt. colonel, fiind pus să raporteze unui maior), refuzând să-i predea arhiva Serviciului sau materialele informative. Ca atare, preconizatul control al muncii lui Sepeanu n-a funcționat, de fapt, niciodată. Tot plângându-se lui Nicolschi sau generalului maior Vladimir Mazuru, privind refuzul șefului S.I., Stoilescu este ironizat la un moment-dat de acesta din urmă, care-i surprinsese inabilitatea și lipsa de autoritate: „Ar fi bine să te facem lt. colonel ca să poți avea autoritate asupra lui Sepeanu”[347]. Comunicându-le în dese rânduri lui Pintilie și Nicolschi despre „atitudinea ușuratecă a lui Sepeanu”[348], obține promisiunea că acesta va fi schimbat cu maiorul Roșianu[349]. Cei doi (Sepeanu și Stoilescu) au conviețuit din decembrie 1950 până în mai 1951, deși, în ianuarie 1951, fusese numit un nou șef al Serviciului Operativ.

Sepeanu a fost, prin urmare, înlocuit cu maiorul Alexandru Roșianu la 15 ianuarie 1951[350]. Strungar de meserie, descris, cu umor cinic, drept posesorul unei „inteligențe satisfăcătoare”, acesta rămăsese în memoria lui Stoilescu drept unul „nemulțumit de gradul și funcția ce i s-a dat”, nedându-și, ca atare, un prea mare „interes în muncă”[351]. La preluarea serviciului, Roșianu observa că „în munca de contrainformații era haos”. „Lipsa oricăror criterii în selecționarea informatorilor”, „lipsa oricăror instrucțiuni în ceea ce privește activitatea acestora”, a „oricărui fel de control asupra modului în care acești așa ziși informatori își îndeplinesc activitatea” sau absența „oricărui sistem de verificare a informațiilor date de informatori” sunt în măsură să contureze dimensiunea improvizației și a deficitului de organizare[352].

---

347 A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 300.

348 A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 25 v.

349 *Ibidem*, f. 26. În aprilie 1951, Stoilescu este chemat la D.G.S.S. și îi este prezentat maiorul Alexandru Roșianu (A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 301).

350 A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U., dosar nr. 7506, f. 185. Mulțumim colegului Nicolae Ioniță pentru semnalarea informației. Maiorul își aducea aminte, într-o declarație din 1 aprilie 1955, că preluase funcția de șef al Serviciului Inspecții în februarie-martie 1951 (Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 10 v). Predarea efectivă a Serviciului nu s-a făcut imediat, Sepeanu părăsind *de facto* conducerea la 21 iulie 1951 (*Ibidem*, vol. 2, f. 274 v).

351 A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secția Administrativ Politică, dosar nr. 33/1953, f. 292.

352 A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 15.

În ciuda schimbării conducerii, lucrurile n-au părut că avansează în direcția dorită, mai cu seamă pe linia „acțiunii de diversiune”. Stoilescu a continuat inovația tactică a lui Pintilie, nereușind, însă, să-i ofere Serviciului mult-dorita funcționalitate, bună parte din materialele primite de la penitenciare rămânând nevalorificate. Sepeanu se pare că refuzase să facă o predare a unității pe care o conducea, cel mai probabil pentru că nu rigoarea era valoarea lui de referință. Este simptomatică, în acest sens, relatarea lui Roșianu, conform căreia procesul verbal de predare a Serviciului încăpuse pe o singură pagină[353]. Dezordinea documentelor, absența unor strategii de lucru sau a vreunui plan de muncă, inexistența sintezelor, a plasării materialelor obținute „pe probleme”, lipsa de discernământ în selectarea materialului informativ[354], generaseră o „arhivă” căreia nu i s-a dat de capăt.

La un an de la numirea lui Roșianu, în intervalul 3-5 ianuarie 1952, a avut loc la București o întrunire a tuturor șefilor Birourilor Inspecții teritoriale cu conducerile Serviciului și ale Ministerului de Interne[355]. Scopul principal era reglementarea unei mai bune funcționări a culegerii de informații și a extinderii supravegherii informative. Birourile trebuiau să întocmească mai multe dosare de „acțiune informativă”, care urmau să cuprindă: „comportamentul și manifestările politice”, „anturajul” în detenție, „dacă deținutul primește ajutoare din afară”, „evidența pachetelor și scrisorilor”, dar și a persoanelor care le expediaseră[356].

---

[353] *Ibidem*, vol. 2, f. 165.

[354] *Ibidem*, vol. 3, f. 27 v, 28: unul din exemplele, nu puține, de informații obținute sub tortură, și care nu se verificaseră, trimise fiind de Stoilescu colegilor de la Anchete Penale, a fost declarația din septembrie 1951, obținută de la Vintilă Weiss, care semnala „existența unei vaste organizații de spionaj”, în care ar fi fost „«implicate» și unele cadre din M.A.I. și chiar sora acestuia, care era arătată ca factor principal în această organizație de spionaj” (*Ibidem*, f. 28). Declarația părea verosimilă, Weiss credibilizând-o prin implicarea unei rude apropiate. Evident, notele au fost trimise rapid la minister, stârnind o mică furtună. Pentru a verifica informațiile, în decembrie 1951, Weiss, Țurcanu, Stoian Ion, Popa Gheorghe s.a., în total 12 persoane, sunt transferate de la Gherla la Jilava. Cercetarea lor începe în ianuarie anul următor. Este începutul procesului lotului Țurcanu.

[355] Idem, fond Informativ, dosar nr. 2549, vol. 1, f. 13.

[356] *Ibidem*, f. 13, 86. Dosarele se deschideau la ordinul șefului Serviciului Inspecții, printr-o adresă trimisă Birourilor în supravegherea cărora se găseau penitenciarele vizate (*Ibidem*).

Nici la 1 octombrie 1952, când Stoilescu a fost mutat, fiind trimis ca locțiitor al directorului Direcției Lagăre și Colonii de Muncă[357], nu se reușise clasificarea sutele de note informative care aglomerau fișetele ofițerilor din centrală. Până la urmă și șeful Serviciului a fost debarcat, la sfârșitul lui 1953[358], înlocuit fiind cu Stoilescu, de aceasta dată în funcția de *șef direct* al *Serviciului Operativ al Închisorilor Lagărelor și Coloniilor de Muncă*[359], noua denumire pe care o căpătaseră contrainformațiile penitenciare. Coman Stoilescu a supraviețuit în această poziție până la 1 septembrie 1954, fiind revocat pentru că „manifestase lipsă de organizare, control și îndrumare asupra subordonaților"[360].

Serviciul Operativ al Închisorilor, Lagărelor și Coloniilor de Muncă[361] (aprilie 1953 – iunie 1956)

Serviciul Inspecții și Control își modifică denumirea în aprilie 1953[362], figurând drept *Serviciul Operativ al Închisorilor, Lagărelor și Coloniilor de Muncă* (S.O.Î.L.C.M.). Sub această nouă denumire, Serviciul a funcționat, între 1 aprilie 1953 și 27 iunie 1956, ca organ central,

---

[357] Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7381, vol. 15, f. 13.
[358] Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 6, f. 399.
[359] Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3612, vol. 1, f. 40; Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7381, vol. 15, f. 13.
[360] Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7381, vol. 15, f. 13. Era efectul nepunerii în practică a Ordinului nr. 9 din 15 ianuarie 1954 al ministrului de Interne, prin care acesta cerea reformarea practicilor Serviciului, creșterea numărului celor recrutați și a calității acestora, precum și intensificarea măsurilor privind conspirativitatea. Drăghici „atrăgea atenția" lui Stoilescu „asupra conducerii nesatisfăcătoare a activității serviciului și personalului operativ", cerându-i „să treacă la o radicală îmbunătățire a muncii informativ-operative, atât personală, cât și a lucrătorilor operativi din subordine", amenințând, în cazul nerespectării indicațiilor, că vor fi „aspru sancționați" (Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3612, vol. 1, f. 47).
[361] O altă denumire a structurii este *Serviciul Operativ din Lagăre, Colonii, Închisori și Penitenciare* (Idem, fond Penal, dosar nr. 10618, vol. 53, f. 60) sau *Serviciul Operativ în Colonii de Muncă și Penitenciare* (Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7358, vol. 52, necertificat).
[362] Informația are la bază o deducție, provenind din mai multe informații contextuale. La 1 aprilie 1953 ia naștere un alt „Serviciu Inspecții", cu atribuții diferite, prin urmare titulatura unității care se ocupa cu supravegherea deținuților trebuia modificată (vezi, mai jos, nota 390). Iar data de 27 iunie 1956 este data de naștere a viitorului Serviciu „D", care prelua atribuțiile *Serviciului Operativ al Închisorilor Lagărelor și Coloniilor de Muncă* (vezi, mai jos, nota 465).

subordonat conducerii M.A.I. Ordinul care consfințea noua structură a fost semnat de Drăghici, la 1 octombrie 1953[363], șeful Serviciului fiind lt.col. Coman Stoilescu, iar locțiitorul acestuia, căpitanul Grigore Costîngioară[364]. La început structura cuprindea, în afara unui Birou Secretariat[365], două Secții Operative, Lagăre și Colonii[366], respectiv Penitenciare[367], cuprinzând prima trei Birouri (Biroul Operativ pentru deținuții contrarevoluționari[368], B.O. pentru deținuții de drept comun[369] și B.O. pentru personalul din lagăre și colonii[370]), iar a doua patru Birouri

[363] Este vorba despre Ordinul M.A.I. nr. 2.637 din 1 octombrie 1953 (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U., dosar nr. 7358, vol. 52, necertificat; mulțumim colegului Nicolae Ioniță pentru semnalarea trimiterii).

[364] Grigore Costângioară s-a născut la 23 mai 1925, în comuna Punghina, județul Mehedinți, figurând cu actul de deces nr. 5.564 din 21 decembrie 1996. În octombrie 1953 este numit adjunct al șefului Serviciului S.O.Î.L.C.M., cu gradul de căpitan (*Ibidem*); la 1 aprilie 1956 ocupa aceeași funcție de locțiitor de această dată, al șefului Serviciului „D"; eliminat din acest Serviciu, este retrogradat, ocupând o funcție minoră, din iunie 1957, de șef al Biroului 1 din cadrul Serviciului 2 al Direcției a IV-a (Contra-sabotaj). Avansat în gradul de maior în 1959, în 1964 este înaintat la gradul de locotenent colonel, ocupând funcția de șef al Biroului 2 din cadrul Serviciului 8 al Direcției a III-a (Informații Interne). A lucrat în această Direcție până în 1969, când a fost mutat la Securitatea Municipiului București (S.M.B.), lucrând succesiv la Serviciile 1 și 2. A fost trecut în rezervă la 30 aprilie 1976, cu gradul de colonel, având funcția de ofițer inginer principal la I.S.M.B. (mulțumim colegilor Mădălin Hodor și Ioniță Nicolae pentru furnizarea acestor date). Un martor audiat în cadrul Comisiei senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989 declara că G. Costîngioară făcea parte dintr-o rețea de sprijin a D.S.S., din locuința acestuia din str. Grigore Mora, în zilele de 22-24 decembrie 1989 trăgându-se focuri de armă automată (Ioan Dan, *Teroriștii din '89*, București, Editura Lucman 2012, p. 180).

[365] Biroul Secretariat era condus de slt. Ion Popescu (*Ibidem*).

[366] Șeful Secției era lt. maj. Horia Munteanu, avându-l ca locțiitor pe lt. maj. Constantin St. Iorga (*Ibidem*).

[367] Secția era condusă de cpt. Constantin Dragu, iar locțiitorul acestuia era lt. maj. Stere Lazăr (*Ibidem*).

[368] Biroul era format din cinci ofițeri, un șef (lt. Iulian Liber) și adjunctul acestuia (lt. Ion Bacheș) și trei lucrători operativi (*Ibidem*).

[369] Șeful Biroului era lt. maj. Dumitru Ionescu, alături de care funcționau alți trei ofițeri (*Ibidem*).

[370] Șeful acestui Birou era lt. Aurel Ratz, având în subordine doi ofițeri (*Ibidem*).

(B.O. pentru deținuții contrarevoluționari[371], B.O. pentru deținuții de drept comun[372], B.O. pentru personalul din penitenciare[373] și Biroul Anchete[374]). La debutul misiunii, în aparatul central funcționau 39 de ofițeri, iar în cel exterior, în cadrul celor 53 de Birouri Operative din lagăre, colonii și penitenciare, un număr de 110 lucrători operativi[375]. Penitenciarele mari aveau câte cinci lucrători operativi în componența Birourilor, în celelalte locuri de detenție numărul acestora variind între trei și unu, în funcție de categoria de încadrare.

Documentele privind organizarea acestuia atestă faptul că structura a suferit câteva modificări în cei trei ani de funcționare. Încă de la începutul lui 1956 se renunțase la trei Birouri din aparatul central, cele două Secții amintite figurând fiecare cu doar două Birouri[376] (în loc de totalul de șapte avute inițial). Sfârșitul episodului S.O.P.C.M. poate fi plasat, cel mai probabil, în mai-iunie 1956. Se poate, prin urmare, intui că aparatul, după criza Piteștiului, a fost reorganizat succesiv, dorindu-se o simplificare la nivel central. Având un total de 144 posturi prevăzute în organigramă[377] (52 de ofițeri la nivel central și 92 în aparatul teritorial, răspândiți în cele 62 de locuri de detenție din țară[378]), S.O.P.C.M. cuprindea, alături de un șef și doi locțiitori, responsabili pentru cele două Secții componente. Al doilea adjunct, alături de Gr. Costângioară, a fost

---

[371] Biroul era condus de lt. Drăghici Păunescu, având în subordine pe lt. Alexandru Vișinescu (lucrător operativ prim) și pe încă un ofițer (*Ibidem*).

[372] Compus din trei ofițeri, era condus de lt. Gheorghe Drăgulin, avea în componența sa și pe lt. Gheorghe Becheru (*Ibidem*).

[373] Biroul era coordonat de lt. Velianu Velian, având un singur ofițer subordonat (*Ibidem*).

[374] Compus din cinci ofițeri, Biroul era condus de căpitanul Marin Gheorghe, secondat de lt. maj. Iosif Brustureanu (*Ibidem*).

[375] *Ibidem*. Din aparatul exterior făceau parte și Grupa Operativă pentru supravegherea personalului D.L.C.M., aparținând aparatului central al Regiunii București (lt. Mihai Ștefănescu și slt. Iorgu Păun), respectiv G.O., vizând supravegherea personalului Direcției Penitenciare aparat central al Regiunii București, de care era responsabil locotenentul Avram Hahamu (*Ibidem*).

[376] Idem, dosar nr. 7364, vol. 13, f. 286-287.

[377] *Ibidem*, f. 303. Cifra reflectă situația valabilă până în iunie 1956. Schema prevedea și o altă viitoare propusă încadrare, pentru o formulă de organizare pe care urma s-o îmbrace Serviciul, cu un total de 189 angajați (cu 44 mai mulți).

[378] *Ibidem*, f. 304-305.

Gheorghe I. Marin[379], șeful Secției a II-a. Fiecare din cele patru Birouri[380] era încadrat cu șapte sau opt lucrători. Pe lângă ele funcționa și un Birou Operativ, încadrat cu cinci ofițeri, un Secretariat[381] și un Serviciu Arhivă („C”)[382]. La nivel teritorial, funcționau Birourile sau Grupele Operative în funcție de organizarea locurilor de detenție, pe Servicii sau Secții penitenciare[383]. Birourile, spre deosebire de Grupe, aveau o încadrare mai mare, cu mai mulți ofițeri.

Atribuțiile Serviciului pot fi decelate din modul de organizare și obiectivele celor două Secții Operative componente, păstrate până la transformarea în Serviciul „D”. Prima dintre acestea se ocupa cu „muncă informativ-operativă în rândurile condamnaților contrarevoluționari pentru descoperirea legăturilor și a acțiunilor întreprinse de aceștia”, în vreme ce a doua „se ocupa de munca informativ operativă în rândurile condamnaților de drept comun pentru a descoperi elementele ce întreprind acțiuni dușmănoase, precum și legăturile lor”[384]. Serviciul își păstrase practic structura și atribuțiile predecesorului său, Serviciul

---

[379] Gheorghe I. Marin (n. 22.03.1921, în comuna Băbana, jud. Argeș, d. 07.07.2006); în 1953 era șef Birou Anchete în cadrul S.O.Î.L.C.M., apoi în 1954 șef al Secției a II-a în cadrul aceluiași Serviciu, cu gradul de maior (Idem, dosar nr. 7358, vol. nr. 52, numit fiind prin Ordinul nr. 2637); la 1 august 1955 este numit locțiitor al șefului Serviciului S.O.Î.L.C.M. (viitor „D”) prin Ordinul nr. 2.479/01.08.1955 (Idem, dosar nr. 7362, vol. nr. 25), poziție pe care a funcționat până în 1958. În intervalul 1958-1959 a stat la dispoziția Direcției Cadre, iar din 1 august 1959 a fost numit locțiitor al șefului Direcției Pază și Ordine din D.G.M. În 1961 devine locțiitor al șefului Direcției Pașapoarte din D.G.M., pentru ca în 1964 să devină șeful acestei Direcții, cu gradul de lt. colonel. În 1965 devine colonel și funcționează ca șef al Direcției Pașapoarte până în 1975, an în care devine ofițer specialist principal în Comisia pentru Pașapoarte din cadrul C.C. A fost trecut în rezervă, cu gradul de colonel, în 1977 (mulțumim colegilor Ioniță Nicolae și Mădălin Hodor pentru semnalări și trimiteri).

[380] Birourile operative erau conduse de: lt. major Constantin Bratu, lt. major Iulian M. Liber, lt. major Gheorghe Becheru și lt. major Ioan Becheș. Fiecare Birou avea în subordine un lucrător operativ prim și trei lucrători operativi (Idem, dosar nr. 7363, vol. 55, f. 704-705).

[381] Șeful Secretariatului (în care funcționa un registrator și doi dactilografi) era cpt. Gheorghe Paraschiv.

[382] A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U., dosar nr. 7364, vol. 13, f. 303.

[383] *Serviciul* penitenciar era valabil pentru închisorile mari (Aiud, Gherla, Jilava, Galați, Pitești și Craiova), iar *Secțiile* penitenciare pentru locurile de deținere de nivel mai mic (Oradea, Timișoara, Caransebeș, Tg. Ocna, Ocnele Mari etc.).

[384] *Ibidem*, vol. 10, f. 68.

Inspecții. Într-o descriere din 1956 a atribuțiilor, alături de „munca informativ operativă pentru descoperirea acțiunilor întreprinse de *deținuți și condamnați politici*, spioni, diversioniști și *de drept comun*”, apărea și „descoperirea elementelor dușmănoase strecurate în aparatul *de deservire* al Penitenciarelor, Lagăre și Colonii”[385]. „Elementele dușmănoase” la care face referire documentul citat se referea la *angajații civili* (A.C.) care lucrau în penitenciare. În ceea ce privește *cadrele* din locurile de detenție, responsabilitatea privind supravegherea lor contrainformativă revenea strict Serviciului „K” (Contrainformații Miliție și Penitenciare), înființat prin Ordinul M.S.S. nr. 731 din 1 aprilie 1953.

Este important, așadar, de precizat că dimensiunea de contrainformații *cadre* nu a figurat, de această dată de la bun început printre atribuțiile nominalizate, considerându-se că este mai oportun să fie „lăsată pentru mai târziu”[386], pentru a evita tensiunile care apăruseră, în precedenta formulă, cu personalul D.G.P. Vechile formule (S.O. și S.I.) deși o conțineau într-o formulă incertă[387], n-au gândit-o însă niciodată ca element operativ principal al Serviciului.

Lucrurile s-au tranșat la 1 aprilie 1953[388], atunci când cele două componente, contrainformații cadre, pe de o parte, și supravegherea operativă a deținuților, pe de alta, au fost separate instituțional, prin înființarea a două Servicii care vizau *doar angajații din M.A.I.*: Serviciul „K” (supraveghind activitatea celor din Miliție și Penitenciare)[389], respectiv

---

[385] *Ibidem*.

[386] Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 40.

[387] S.O., de pildă, se ocupă și cu obținerea relațiilor despre „activitatea eventualelor elemente dușmănoase strecurate în *aparatul administrativ și de pază*” (*Ibidem*, f. 24 v). Este de observat diferența față de formularea din 1956, referindu-se restrictiv la „elemente dușmănoase strecurate în *aparatul de deservire*”.

[388] Noile organigrame ale M.A.I. fuseseră aprobate cu câteva luni în urmă, prin reorganizarea presupusă de aplicarea Decretului nr. 324 din 20 septembrie 1952, prin care ia naștere M.S.S. Am preferat să înaintăm, totuși, data de 1 aprilie 1953, ca dată de naștere instituțională a celor două Servicii, pentru că este momentul în care ele devin efectiv funcționale, fiind momentul încadrării în funcții a ofițerilor. A se vedea, mai jos, nota 362.

[389] În actualul stadiu al cercetărilor, atribuțiile Serviciului „K” din 1953 nu sunt riguros decelabile. Știm, însă, cu precizie că, în 1954, Serviciul „K” preia problematica, evidența operativă și lucrările Direcției a VII-a (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12606, f. 10, 23). La acel moment, Serviciul „K” se ocupa strict cu cadrele. Interesant este faptul că problematica legionară avea relevanța

Serviciul Inspecții[390] (ocupându-se contrainformativ de toate celelalte cadre din M.A.I.)[391], *deținuții* fiind supravegheați de Serviciul Operativ al Închisorilor Lagărelor și Coloniilor de Muncă.

Scopurile Serviciului alături de o scurtă arheologie a torturii

Au existat, se pare, *două scopuri principale* ale înființării și consolidării unei unități de contrainformații penitenciare. *Primul* era legat de obsesia descoperirii grupărilor subversive, în special legionare dar nu

ei și în cazul acestora, vizând pe aceia care se strecuraseră în rândurile ofițerilor și subofițerilor (*Ibidem*, f. 39). Drăghici însuși o spune: „Serviciul «K» trebuie să ducă luptă împotriva legionarilor" (Ședința de analiză a muncii Serviciului «K» din 5 martie 1954, *Ibidem*, f. 7). În 1956, atribuțiile, în contextul H.C.M. nr. 1361, prevedeau: „munca informativ-operativă pentru descoperirea și lichidarea spionilor, diversioniștilor și altor elemente dușmănoase din Miliție, A.L.A., Închisori Preventive, Comandatura, Garajele și Atelierele Auto, Depozitele, Serviciul Medical, personalul civil aparținând Ministerului Afacerilor Interne; munca informativ-operativă pentru descoperirea infracțiunilor de drept comun și economice din partea elementelor dușmănoase pătrunse în Miliție și Securitatea Statului. Descoperă lipsurile esențiale în activitatea acestor organe și le raportează Ministrului" (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U., dosar nr. 7364, vol. 12, f. 1015). Este interesant că partea de contrainformații *Securitate* (infracțiuni politice) cădea în sarcina Serviciului Inspecții.

390 Ca și în cazul Serviciului „K" (vezi nota precedentă), atribuțiile Serviciului Inspecții sunt documentabile începând cu 1956. Definit ca un „organ de control și îndrumare", era un serviciu independent, aflat în subordinea directă a ministrului de Interne, ce viza „controlul și îndrumarea muncii informativ-operative a aparatului central și organelor exterioare (regionale)" (Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7364, vol. 12, f. 1017). Urmărirea „abaterilor lucrătorilor Securității de la ordinele și directivele existente", verificarea „plângerilor despre abuzurile săvârșite de către unii lucrători ai organelor de securitate", alături de anumite „însărcinări speciale", ordonate direct de ministru de Interne, constituiau atribuțiile cele mai relevante (*Ibidem*). Serviciul, în urma controalelor realizate, întocmea, pe de o parte, procese verbale de constatare destinate șefilor unităților controlate, respectiv rapoarte cu caracter sintetic, înaintate ministrului de Interne. Atribuțiile vizau și „descoperirea și lichidarea activității de spionaj, diversiune și a altor acțiuni dușmănoase", „combaterea infracțiunilor de drept comun și economic" realizate de „elementele dușmănoase și criminale pătrunse în Miliție" (*Ibidem*, f. 1020).

391 Serviciul „K" a fost înființat prin Ordinul M.A.I. nr. 731, iar Serviciul Inspecții prin Ordinul M.A.I. nr. 660, ambele din aceeași dată, 1 aprilie 1953 (Idem, vol. 60, f. 60, 189-190).

numai, a căror identificare putea fi realizată prin aplicarea unor tehnici specifice de anchetă celor din detenție.

Un *al doilea* scop, intim legat de primul, a fost aplicarea *acțiunii de diversiune*. Definită drept o tehnică operativă, având în imediat pragmaticul scop al obținerii informațiilor, ea a fost, pe fond, o metodă destructurantă. E de presupus că saltul de la „stoarcerea” legionarilor de informații, către *transformarea* lor, unul crucial, s-a realizat indirect, la confluența mai multor influențe: cruzimea și sadismul deținuților și ofițerilor implicați, arbitrariul unei operațiuni căreia i s-a lăsat deliberat un spațiu de „creativitate”, lipsa de reguli și reglementări explicite (prilej de inovații operative), ambiguitatea dirijată a ordinelor conducerii M.A.I. în această problemă, menită încurajării *cruzimii spontane* și diluției responsabilității. Ambițiile transformatoare s-au născut la Pitești, momentul Suceava fiind considerat un eșec operativ. „Ruptura”, „spargerea unității”, „demascarea”, cum s-a amintit mai sus, nu mai țineau de obținerea efectivă a unor date nedeclarate în anchete, având *o miză represivă*. Plusând pe acumularea de material informativ, ofițerii au descoperit că se poate obține *mai mult de atât*. Distrugerea sau, cum a fost denumită mai târziu, „neutralizarea politică” a legionarilor a reprezentat un beneficiu greu de refuzat. Miza se amplifica prin „punerea la teasc” a conștiințelor, prin posibilitatea inducerii unei fracturi simbolice în sistemul de aderențe specific legionar. Ceea ce e foarte crud, aparent paradoxal și dificil de acceptat, pentru istoricii care s-au aplecat asupra acestei problematici, este că posibilitatea improvizației operative s-a întâlnit cu anumite tehnici de presiune, tortură, diversiune sau umilire, pe care *deținuții le știau, le aplicaseră în trecut, făceau parte din ethosul propriu*. Nu e deloc întâmplător că „acțiunea de diversiune” s-a adresat și a fost operată asupra deținuților *legionari* sau apropiați de cultura simbolică a acestora[392]. Exercițiul conspirativității, obsesia „trădătorilor”, a celor care „s-au strecurat în rândurile noastre”, a aderenței nealterate și a crezului, dinamica violentă a „facțiunilor”, existența unei ierarhii stricte și practica răzbunărilor („a aplica o lecție” sau instituția „Tribunalului interior legionar” din detenție[393]) au făcut din grupul deținuților legionari victime și actori predestinați.

---

[392] Este semnificativ faptul organizării locurilor de detenție pe categorii de deținuți, o strategie care învățase că de *specificul ideologic* al acestora depinde natura metodelor ce urmau să le fie aplicate.

[393] Vezi, mai jos, pag. 67.

Rupturile intestine și ispita fracționismului[394] au marcat, de la început, istoria Mișcării Legionare, un efect neiertător al obsesiei purității mesajului, a singurei și veritabilei reprezentări[395] și descendențe. Relația

[394] Imediat după „pactul" încheiat de N. Petrașcu cu reprezentanții Ministerului de Interne, ce a urmat circularei acomodante din 6 august 1945, în M.L. divergențele privind oportunitatea înțelegerii și modalitatea cea mai bună de a activa în viitor s-au acutizat. S-au făcut, astfel, vizibile, mai bine, facțiunile: gruparea N. Petrașcu, care milita pentru legalizarea situației foștilor membri, gruparea Radu Mironovici, adeptul continuării „luptei", gruparea Toma Simion, la fel, etc. (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 75179, vol. 1, f. 5).

[395] Amintim aici cazul extrem de relevant al lui Mihail Stelescu, asasinat ritualic la 16 iulie 1936, în jurul căruia s-a născut, justificativ, mitul „complotului" îndreptat împotriva lui Codreanu, întreținut de memorialistică și de unii istorici ai Mișcării Legionare (vezi, în acest sens, inexplicabila remarcă a istoricului Ilarion Țiu, pentru care cazul Stelescu este doar un „incident", „un test al fidelității" (?!) trecut de legionari (Ilarion Țiu, *Mișcarea Legionară după Corneliu Codreanu. Dictatura Regală (februarie 1938-septembrie 1940). Mecanismele schimbului de generație,* vol. I, Editura Vremea, 2007, București, p. 15). Perceput de fidelii Căpitanului, cu concursul explicit al acestuia, drept o voce atipică, dispus să pună în discuție sacralitatea liderului și comandamentele ideologice legionare, Stelescu este un exemplu-cheie pentru radicala intoleranță față de „erezie" din interiorul comunității legionare. „Pedepsirea trădătorului" a fost unanim salutată de mediile studențești legionare, unele din cele mai radicalizate. Gheorghe Furdui, șeful C.S.L. București și președinte al U.N.S.C.R., co-semnase, la o lună după crimă, un manifest, prin care „făcea apologia acestui asasinat și anunța continuarea sistemului" (un „Raport asupra acțiunilor Gărzii de Fier", aparținând Biroului de Informațiuni din cadrul Poliției, din 6 august 1936 (în A.N.I.C., fond Ministerul de Interne – Diverse, dosar nr. 2/1936, f. 239). În aceeași perioadă, Codreanu confirma acordul său direct privind necesitatea asasinatului, în cadrul unei întâlniri cu fruntașii legionari, la o „tabără" ținută la Eforie: „S-a răspândit zvonul că eu nu aș fi aprobat pedepsirea trădătorului Stelescu. Aceasta este o infamie. *Aprob în totul actul legionarilor și pe toți care vor pedepsi pe trădători* [subl. n., M.D.]. Spargeți rândurile!" (*Ibidem*, f. 239). Este simptomatică, în acest sens, circulara nr. 94 din 17 septembrie 1936 a Căpitanului, către șefii de județe și comandanții legionari din țară. Ea constituie o bună radiografie a logicii răzbunării și „pedepsirii" celor care încălcau ortodoxia legionară. Dată în contextul asasinării lui Stelescu, își propunea să descurajeze violent eventualele voci contestatare. „Echipele de sacrificiu", alcătuite „după tipul celei care a pedepsit pe trădătorul Stelescu și a celei care a avertizat pe Madgearu", trebuiau dublate [!] de „contra echipe". Rolul lor, pentru cei care aveau în intenție să părăsească Mișcarea și să pactizeze cu dușmanii, era acela de a „se prezenta la locuința" ezitanților, de a-i „avertiza că dacă mai continuă, vor avea soarta lui

„centrului autoritar” cu periferiile eretice sau dizidente a fost, totdeauna, una dură și violentă. În principiu, cu Adevărul, Neamul sau Căpitanul, nu te pui, infidelitățile plătindu-se scump.

Episodul Rostock (noiembrie-decembrie 1942), un Pitești *avant la lettre* sau despre „torturile camaraderești”[396]

„Domnul Roșu Octavian, sugrumându-mă,
mi-a strigat: «Spune mă,
spune mă câine, că trebuie să-l omoare pe
Comandant”[397]

„Nu poate minte omenească să-și imagineze
în ce fel aceste evenimente s-au desfășurat.
Am fost schingiuiți în modul cel mai barbar,
bătuți la tălpi, înțepați cu ace, legați de picioare
cu capul în jos
și maltratați să spunem fapte
pe care nu le-am făcut în viața noastră”.

„Nu am cuvinte să vă redau realitatea de acolo”[398].

„Iadul parcă venise peste noi.
Ne uitam unul la altul înspăimântați și așteptam vremea
să fim băgați pe rând în fabrica torturilor,
exact la fel ca în Rusia Sovietică”[399]

Stelescu”. În cazul în care ereticii nu se potoleau, „li se va aplica o strașnică corecție” (Idem, fond D.G.P., dosar 284/1936, f. 263-264).

[396] A.N.I.C., M.I.-Diverse, dosar nr. 69/1942, f. 31. Mulțumesc aici, pentru semnalarea acestui fond, informații și clarificări istoricului Ottmar Trașcă.

[397] Fragment dintr-o scrisoare aparținând lui Marian V. Georgescu, victimă a torturilor înscenării de la Rostock, adresată lui H. Sima, datată Weimar, 23.04.1943 (*Ibidem*, f. 10-11).

[398] Fragment dintr-o scrisoare semnată Câmpeanu Ioan și Gh. Șerb, victime ale torturilor înscenării de la Rostock, adresată lui H. Sima (*Ibidem*, f. 12).

[399] Fragment din raportul instructorului legionar Marin Mihăiță, dat, în 1943, comandantului „Bunei Vestiri”, Mile Lefter, privitor la evenimentele de la Rostock.

Un episod pe care-l considerăm emblematic pentru anatomia conflictelor intra-legionare este „procesul” celor care „complotaseră” împotriva lui Horia Sima, organizat începând cu noaptea de 1 spre 2 decembrie 1942, la Rostock[400]. El e în măsură să explice de ce „fenomenul” Pitești nu e chiar o abnormă excepție, iar violența are o istorie, pe care preferăm s-o ignorăm. Am ales prezentarea lui, pe scurt, aici pentru că în opinia noastră el face parte din ceea ce am numit *arheologia torturii*. Dimensiunea intra-legionară a violenței extreme a fost permanent ocultată de istoricii „reeducării”, capturați de statutul victimelor, unul construit de o memorie curativă și obnubilată. Memorialistica Piteștiului la rându-i, în quasi-majoritatea ei, a omis, respins și îndepărtat orice responsabilitate a deținuților legionari. Între statutul excepțional al „experimentului” sau „fenomenului” Pitești și *inviolabilitatea* profilului victimei acelor orori există o dependență organică. Ceea ce aparține unei atari excepții, nu poate implica victima, ea însăși devenind, astfel, un subiect tabuizat. Violența a primit o identitate (aparține exclusiv organelor represive), victima fiind exonerată. Discursul istoric, am putea spune, a fost capturat de o memorie implicată (a celor care au scris sau mărturisit despre), care a prelucrat cu ea însăși un lung travaliu al uitării și îndepărtării inacceptabilului. Dar inomabilul trebuie rostit, pentru ca natura acelei violențe să-și câștige actualitatea. Una a fanatismului și a naturii religiilor politice.

Evenimentul menționat în subtitlu este cunoscut în memorialistica legionară dar și în unele lucrări, drept „complotul de la Rostock”. Termenul de „complot” aparține, într-o logică pe care încercăm s-o lămurim în rândurile de mai jos, memorialisticii prosimiste, motivate să justifice și cauționeze atrocitățile în care fusese implicată conducerea

---

400 A.N.I.C., M.I.-Diverse, dosar nr. 69/1942, f. 103. Primul episod al acestei sinistre „anchete” a avut loc cu câteva zile înainte, în seara zilei de 29 noiembrie 1942, constituit fiind de cercetarea lui Gheorghe Șerb, un legionar din grupul Rostock. Revenit în lagăr, sâmbătă 28 noiembrie, a intrat în „ancheta” coordonată de Petrașcu, fiind bătut sălbatic și supus torturilor. Gestapo-ul, aflând de întoarcerea acestuia în lagăr, a ordonat legionarilor să-l predea, pentru a fi interogat, legionarii din lagăre neavând dreptul să părăsească orașul. Petrașcu a cerut o dispensă de 2 zile pentru ancheta internă legionară. Aceasta s-a prelungit mai mult decât termenul acordat, ceea ce a obligat Gestapo-ul să vină să-l ridice pe Șerb, pe 8 decembrie 1942, la ora 6 după amiaza. Este luat din biroul lui Petrașcu, ofițerii Gestapo punând astfel capăt atrocităților legionare din blocul Marienehe (*Ibidem*, f. 94).

fidelă lui Horia Sima din lagărul de muncă de la Rostock. Termenul folosit de victimele implicate în torturi a fost cel de „înscenare”, mult mai fidel evenimentelor, deși nici acesta capabil să acopere complexitatea tensiunilor intralegionare și cultura violenței intestine, ca mediu garant al fidelizărilor. Aici gardiștii refugiați în Germania, aflați sub coordonarea lui Nicolae Petrașcu, au aplicat, cu o cruzime greu de imaginat, în condiții non-carcerale, torturi dintre cele mai diversificate împotriva coreligionarilor, bănuiți că uneltiseră asasinarea Comandantului. În urma „anchetei”, în mod previzibil, „vinovații” au sfârșit prin a mărturisi totul, brutalizați timp nouă zile în torturi continue. Obligați să recunoască o veritabilă canonadă conspiraționistă, aceștia au sfârșit prin a-și face „autodemascarea” în culori dintre cele mai excesive, augmentând realitatea cu detalii implauzibile. Termenul folosit mai sus nu este un împrumut ilicit provenit din atrocitățile Piteștiului. Legionarii înșiși îl foloseau, în decembrie 1942, cu exact aceeași semantică: Emil Popa, unul din torționarii de la Rostock, i se adresa lui Ion Câmpeanu, după una din multele reprize de tortură: „«Ei, spune, deoarece *toți te-au demascat*. Spune mă, ajută-ne, dacă vrei să lucrezi cu noi»”[401].

La Rostock, în momentul „complotului”, se aflau în jur de 320 de legionari, fugiți de iminența arestărilor după rebeliunea din ianuarie 1941[402]. Lucrau aici în cadrul mai multor fabrici de avioane care aveau secții de montaj în orașul de la țărmul Mării Baltice[403], locuind în mai multe clădiri din cartierul Marienehe.

Cauze multiple au concurat la producerea „anchetei” legionare, derulate în intervalul 29 noiembrie – 8 decembrie 1942. Fundamentul care

---

401 *Ibidem*, f. 84.

402 A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 5159, f. 48. Grupul de la Rostock s-a format prin transferul, în jurul datei de 20 aprilie 1941, al legionarilor ce anterior fuseseră cazați la Berkenbrück, precum și al celor sosiți între timp în Germania (Idem, dosar nr. 260, vol. 11, f. 4). Istoricul Ottmar Trașcă, analizând documentele din arhivele germane, afirmă că, în ianuarie 1942, numărul legionarilor care erau la Rostock se ridica la 251 de persoane (Ottmar Trașcă, *Relațiile politice și militare româno-germane: septembrie 1940 – august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2013, p. 713). Un raport al instructorului legionar Dumitru Arțăreanu, redactat la 4 iulie 1943, despre „complotul de la Rostock”, înainta cifra de 318 legionari (A.N.I.C., M.I.-Diverse, dosar nr. 69/1942, f. 7). La sfârșitul lui februarie același an, numărul celor internați se ridica la 310, pentru ca în septembrie să depășească 400 (Ottmar Trașcă, *op. cit.*, p. 714).

403 Este vorba despre fabricile „Ernst Heinkel Flugzeugwerke GmbH”, „Arado Flugzeugwerke GmbH” și „Neptunwerft GmbH” (Ottmar Trașcă, *op. cit.*, p. 713).

a făcut posibilă declanșarea unor brutale violențe ține, în opinia noastră, de natura fracționismului intra-legionar și competiția pentru violență din sânul Mișcării, elemente consubstanțiale ale fasciștilor români. Rupturile între grupuri, disensiunile ireconciliabile legate de natura și specificul acțiunilor politice, diferențele de tactică au caracterizat Legiunea „Arhanghelul Mihail" începând cu paricidul simbolic al rupturii de formațiunea profesorului A.C. Cuza. Fracționarea nu este o achiziție diacronică, rezultat al creșterii graduale a unor conflicte, ci *parte esențială* a proiectului organizațional, element esențial în logica a ceea ce am numi „voința pentru adevăr", un pandant politic al celebrei sintagme nietzscheene („voință de adevăr"), ambele dependente de putere și de radicalismul intransigenței.

A existat însă și o anumită conjunctură a mediului legionar din lagărul de la Rostock, care a prilejuit înscenarea „procesului". Practica spolierii veniturilor muncitorilor din fabrică de către grupul condus de N. Petrașcu (taxele impuse pe salariile acestora mergând până la 80%), distribuirea discreționară a cartelelor de alimente și atitudinea dictatorială a secretarului general al Mișcării creaseră o stare de nemulțumire și tensiune reală, încurajând părăsirea „grupului" de câțiva dintre membrii acestuia[404]. Un al doilea element a fost transformarea plecării în țară a lui Gheorghe Șerb, autorizată de altminteri de Petrașcu și având un pașaport german – presupunând astfel aprobarea Gestapo-ului[405], într-o „deplasare conspirată pentru a primi informații și directive de la Siguranța antonesciană". Din declarațiile lui Șerb reiese că motivul real al plecării fusese îndeplinirea unei misiuni primite chiar de la Petrașcu, și anume obținerea unor informații privitoare la situația fidelilor

[404] Amănuntul taxării abuzive este confirmat și de instructorul legionar Marin Mihăiță, în raportul pe care i-l înmânează, în 1943, lui Mile Lefter – comandantul „Bunei Vestiri", despre evenimentele de la Rostock (A.N.I.C., M.I.-Diverse, dosar nr. 69/1942, f. 18). Informația este confirmată și de Vasile Basarabescu – muncitor la uzinele Heinkel, care, în loc de 350 RM, primise 200 RM, fără niciun fel de justificare (*Ibidem*, f. 102).

[405] *Ibidem*, f. 127. Din mărturia lui Șerb, dată în iulie 1943, rezultă că Petrașcu i-ar fi obținut, în urma unei călătorii la Berlin, „aprobarea și pașaportul să plec la Viena" (*Ibidem*, f. 127). Plecarea la Viena era doar o acoperire pentru misiunea pe care același Petrașcu i-o dăduse lui Șerb, privind obținerea unor informații din țară.

legionari, câți activau, starea de spirit, „pe câți se poate conta ca legionari destoinici și buni”, așadar, o „situație”[406] a acestora.

Gândită conspirativ, operațiunea conducerii legionare nu fusese anunțată Gestapo-ului (care eliberase documente de călătorie doar pentru Viena) și nici legionarilor din lagăr. Informațiile, odată ajuns în țară, urmau să-i parvină lui Șerb prin intermediari, de la conducerile legionare din Turda, Alba și Sibiu [407]. Cum de la Sibiu n-a reușit să aducă nimic, ia naștere un excelent pretext – în contextul mai larg al psihozei supravegherii și suspiciunii – pentru a-i fi pusă în sarcină o anumită „imprudență” vinovată, care, nici mai mult, nici mai puțin, ar fi dus la „căderea întregii Mișcări Legionare din țară”[408]. Pretextele contează mai puțin, atâta vreme cât obsesiile sunt prevalente. Petrașcu rezumă astfel, într-un dialog cu Șerb, „faptele” acestuia: „«Tu ai fost prins și *le-ai dat toată situația noastră de aici și din țară. Ai convenit cu ei să-ți dea drumul și te-ai obligat în plus să le servești lor mai departe* [subl. n., M.D.]. Dar să știi că dacă nu spui adevărul, va fi vai de pielea ta»”[409]. De aici, cu un pas mic și previzibil, s-a construit o întreagă „anchetă”, menită să „demaște” trădarea „spionilor” antonescieni.

Nicolae Petrașcu i-a numit imediat „trădători, agenți ai lui Antonescu”[410]. Nu era, în mod cert, singurul motiv[411]. Istoricul Ottmar

---

[406] *Ibidem*, f. 129.
[407] *Ibidem*, f. 139.
[408] *Ibidem*, f. 146.
[409] *Ibidem*.
[410] A.C.N.S.A.S., fond Rețea, dosar nr. 304896, f. 4. Departe de a fi un mit, prezența agenților S.S.I., trimiși de către administrația Antonescu să supravegheze activitatea legionarilor din exilul german, este confirmată de însuși cel care crease rețeaua informativă în interiorul comunității legionare, comisarul Grigore Petrovici, prezent în Germania sub numele conspirativ „Iordache” (Idem, fond Penal, dosar nr. 246, vol. 11, f. 17). Istoricul O. Trașcă, însă, sugerează o relație de cauzalitate între „prezența agenților S.S.I. printre membrii Mișcării Legionare din Rostock” și „psihoza” generată de necesitatea descoperirii acestora: prezența agenților „a dat naștere” psihozei. Amintitul nex cauzal credem că este dificil de demonstrat, fie doar și pentru faptul că „psihozele” nu se supun unor cauzalități raționale, fiind, în cel mai bun caz – cum am precizat în text –, eventual *prilejuite* sau *declanșate* de anumite evenimente care s-au produs efectiv. În cazul de față, „psihoza” a premers „anchetei” legionare și a fost, practic, independentă de ea. „Ancheta” însăși este un *rezultat al credinței* în prezența perfidă a „trădătorilor”. Considerăm mai curând că, în ciuda existenței agenților S.S.I. printre legionarii de la Rostock, diversiunea „anchetei” a avut alte surse, iar

Trașcă amintește și „psihoza” declanșată în rândurile fasciștilor români de prezența agenților S.S.I., bănuiți a fi fost infiltrați în rândurile lor[412] dar și de „stilul de conducere dictatorial impus de Nicolae Petrașcu”[413]. Conflictul ia amploare într-o manieră diversionistă, vorbindu-se inițial de o rețea de spioni, coordonată de diverși rezidenți trimiși de la București, iar apoi de un grup de „conspiratori”, care ar fi atentat la viața lui H. Sima și a conducătorilor legionari din Rostock. Pentru a-i descoperi pe „spioni” și „complotiști”, legionarii organizează o „anchetă” coordonată de un „Stat Major”[414].

Bătăușii, numiți și „Cabinetul de instrucție”[415], au fost: Ioan (Niță) Ghimbășanu, Emil Gligor, Vasile Coman, Gheorghe Neagu, Ioan Pop, Dionisie Tiutiu, Gheorghe Tocoianu, Ioan Cristea, Nicolae Simeria, Ion Marușca, Gheorghe Neață, Victor Enăchescu, Iosif Găvăgină, Moisă Șchiopu[416]. Vasile Posteucă, Hanu Traian și Popa Virgil aveau rolul de

---

acestea țin strict de mitologia adversarului ubicuu, mereu pregătit să atace o comunitate amenințată, și a „trădătorului”, al cărui rol nu putea fi altul decât distrugerea unității credincioșilor, prin asasinarea Conducătorului Legiunii. Evadarea lui Horia Sima, la 16 decembrie 1942, din lagărul Berkenbrück și fuga în Italia, motivată de frica unui asasinat iminent, deși „nu există niciun izvor istoric în măsură să confirme presupusa intenție a unor agenți S.S.I. de a-l asasina”, cum bine remarcă O. Trașcă (*op. cit.*, p. 737), este și ea consecința acestei *trame mitice* și nicidecum a vreunor evenimente reale. Logica mitologică a conducătorului charismatic amenințat, a trădătorilor din interior, a Comunității de fideli vizată de disoluție și distrugere este *adevărata sursă* a „complotului de la Rostock”. Departe de a nega prezența agenților S.S.I., afirmația noastră vizează de fapt *natura extraordinară* a derivei crude și iraționale a internaților legionari.

[411] Pentru enumerarea cauzelor contextuale care au prilejuit criza din interiorul comunității exilaților legionari din noiembrie-decembrie 1942, a se vedea Ottmar Trașcă, *op. cit.*, p. 739-740.

[412] *Ibidem*, p. 726. Vezi, mai sus, nota 410.

[413] *Ibidem*, p. 739.

[414] A.N.I.C., M.I.-Diverse, dosar nr. 69/1942, f. 71. Condus de Nicolae Petrașcu, acesta era compus din: Victor Apostolescu, Hanu Vasile, Hanu Traian, Virgil Popa, Traian Onoiu, Laurian Țălnariu, Ioan Roth, Nicolae Mândreanu, Vasile Pașca, Iancu Fleșeriu, Toader Humiță, Aurel Călin, Ovidiu Găină, Vasile Posteucă, Pavel Grimalschi, Mardare Popinciuc, Traian Puiu, Mihăiță Marin, Vasile Olteanu, Octavian Roșu, Mihai Tase, Ing. Ionescu, Nistor Chioreanu, Traian Pop, majoritatea participând, însă, și la bătăi.

[415] *Ibidem*, f. 38.

[416] A.C.N.S.A.S., fond Rețea, dosar nr. 304896, f. 5, 20-21; A.N.I.C., M.I.-Diverse, dosar nr. 69/1942, f. 2-3.

procurori, într-un simulacru cinic, ei fiind cei care „încheiau” actele și „puneau concluziile” de învinuire[417]. Conducerea „cercetărilor” fusese dată de Petrașcu lui Emil Popa și Romulus Opriș. Rezultatele „anchetei” se transmiteau lui Sima la Berkenbrück, prin curierii Octavian Roșu și Vasile Posteucă. A fost supus bătăilor și torturilor atroce un grup de 8-10 persoane[418], din care au făcut parte, printre alții, Gheorghe Șerb, Octavian Grosariu, Marian Georgescu, Ștefan Popescu, Ioan Câmpeanu, Vasile Basarabescu, I.G. Dimitriu, Ioan Ilie, Ioan Gheorghiu, Ioan Vasilescu[419]. Ancheta a durat 8 zile, în condiții atroce: bătăi sistematice, maltratări și torturi.

Între timp, Gestapo-ul aflase de călătoria fără permisiune a lui Șerb în România, chestionându-l pe Petrașcu. Nevoit să-i declare și el dispariția, o face pe 27 noiembrie[420]. Gândindu-se cât este de dificil să gestioneze problema în relația cu Poliția Secretă de Stat germană (căreia conducerea legionarilor avea obligația de a-i raporta orice mișcare de personal), dar și cu comilitonii, care nu fuseseră anunțați de misiunea lui Șerb în țară, Petrașcu – în mod natural – inventează o intrigă complicată de spionaj. Șerb este imediat „arestat” de colegii de lagăr în după-amiaza zilei de 29 noiembrie 1942[421] și introdus în caruselul bătăilor și torturilor.

Peste aproximativ 10 zile, pe 8 decembrie, Poliția Secretă din Rostock descinde în lagăr, aflând de prezența aici a „dispărutului”, Șerb fiind reținut și interogat, prilej cu care mărturisește capcana crudă în care căzuse. Intervenind în seara aceleiași zile[422] în clădirile în care se derulau anchetele, Gestapo-ul i-a arestat pe toți, victime și torționari deopotrivă[423], internându-i pe cei răniți în spital[424]. Trimiși pe la diferite închisori (Rostock, Ribnitz, Tessin sau Güstrow), legionarii au fost centralizați în cele din urmă în lagărul de la Buchenwald[425]. Memorialistica legionară de orientare antisimistă pune doar pe seama foștilor membri ai Poliției Legionare („Brigadiriștii”) exercițiul acestor

[417] A.N.I.C., M.I.-Diverse, dosar nr. 69/1942, f. 39.
[418] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 5159, f. 79.
[419] Idem, fond Rețea, dosar nr. 304896, f. 5.
[420] A.N.I.C., M.I.-Diverse, dosar nr. 69/1942, f. 146.
[421] *Ibidem*, f. 145.
[422] *Ibidem*, f. 39.
[423] În alt loc am găsit data de 20 decembrie ca dată a arestării lui Nicolae Petrașcu și a grupei de „anchetă” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 163186, f. 5 v).
[424] Idem, fond Rețea, dosar nr. 304896, f. 9.
[425] Ottmar Trașcă *op. cit.*, p. 744.

cruzimi[426], o lectură al cărei partizanat eludează, de pildă, implicarea coordonatoare a lui Petrașcu. În ciuda partizanatului violent antisimist, descrierea „complotului" aparținând lui Palaghiță e destul de aproape de detaliile furnizate de arhive.

Adunând mărturiile victimelor, reiese un tablou conținând frapante asemănări cu atrocitățile legionare de la Pitești: foștii camarazi îi „arestează" pe „complotiști" și-i supun la interogatorii condimentate cu tortură, obținând în cele din urmă „dovezile" căutate. Străpungerea cu ace a brațelor, palmelor sau degetelor (Vasile Basarabescu a fost astfel torturat[427]), plesnirea tălpilor cu ciomege sau drugi de fier[428], aplicarea pumnilor în față[429], bătaia cu ciomegele sau „vâna de cauciuc" peste cap și corp, călcatul în picioare, sufocarea („Îmi pun mâinile între picioare, îmi introduc o ranga de fier printre genunchi și mâinile legate și mă fac ghem, băgându-mi din nou ștreangul în gură. Au făcut apoi un laț de sfoară cu care m-au spânzurat de gât și doi inși mă ștrangulau trăgând de capetele sforii, unul de-o parte și altul de alta, în așa fel că mă sufocam", declara Ion Câmpeanu, una din victime)[430], sufocarea prin strângerea gâtului cu mâinile, legarea capului cu o funie care era apoi răsucită cu ajutorul unui picior de scaun în jurul capului „până simțea că-i retează țeasta"[431], „sprijinirea testiculelor pe o placă de fier" sub care era apoi bătut cu ciocanul, până la leșin[432], smulgerea unghiilor cu cleștele[433], introducerea unor cuie în degete, ș.a.m.d., constituie arsenalul sinistru al acestei „anchete". „Juriu pentru cercetări" redacta declarații pe sute de pagini, documentând „complotul". Au existat, similar Piteștiului, încercări de sinucidere printre cei torturați (cazul lui Ioan Gheorghiu, care a încercat să-și taie venele[434]). Nu credem că similaritățile Rostock – Pitești sunt întâmplătoare, dimpotrivă.

Episodul din 1942 nu este nici singular, nici atipic, nefiind singurul caz de violențe intestine. Practica „pedepselor" publice, de la „stâlpul

[426] Ștefan Palaghiță, *Garda de Fier spre reînvierea României*, București, Editura Roza Vânturilor, 1993, p. 177.
[427] A.N.I.C., M.I.-Diverse, dosar nr. 69/1942, f. 38.
[428] Ștefan Palaghiță, *op. cit.*, f. 191.
[429] *Ibidem*, p. 192, 197.
[430] *Ibidem*, p. 195.
[431] *Ibidem*, p. 196.
[432] *Ibidem*.
[433] *Ibidem*, p. 199.
[434] A.N.I.C., M.I.-Diverse, dosar nr. 69/1942, f. 40.

infamiei", inventat – dacă e să urmăm mărturiile lui Horia Sima – de Șerban Rogojanu, șef al Mișcării Legionare din Ilfov în timpul guvernării legionare, prin care erau supuși oprobriului și violenței publice cei considerați „corupți", până la bătăile administrate colegilor de detenție care nu respectau codul legionar, este parte integrantă din istoria „reprezentării Adevărului" și cultura „moștenirii Căpitanului"[435].

Tot în această logică, care cultivă, întreține și instrumentează violența sectară intra-legionară și practica *răzbunărilor purificatoare*, se încadrează și instituția așa-numitului „tribunal legionar", o constantă a detenției legionare. Într-un raport al Secției a II-a din cadrul Inspectoratului General al Jandarmeriei către S.S.I., din 7 ianuarie 1942, amintit la începutul acestui studiu, în cadrul organizării deținuților legionari din penitenciarul Ocnele Mari, era prevăzută o structură extrem de interesantă. Este vorba de un așa-numit „*Tribunal interior legionar*", cel care administra pedepse, „uneori foarte severe, acelor care se îndepărtau de la linia de conduită legionară"[436]. Nu era o practică excepțională, detenția aiudeană post-rebeliune conținând și ea un asemenea „tribunal" ad-hoc, menit să „judece viața și activitatea legionarilor, în raport cu legile și morala legionară"[437]. Judecata presupunea apelul la „un fel de procuror", ales de conducerea legionară, concluziile judecății fiind comunicate administrației penitenciarului, care dispunea mutarea deținutului „vinovat" „la secție, între dreptul comun"[438], Celularul fiind al legionarilor. Pedepsele vizau, în afara relocării, formule de penitență, menite obținerii iertării și reacceptării în „comunitatea" legionară. În cazul Aiudului, poziția judecătorului a fost ocupată de Ștefan Straja, fostul prefect al Brăilei în guvernarea legionară, secondat de doi „asesori", care aveau rolul de a strânge informații relevante despre cel supus judecății[439]. Într-o ipocrită încercare de a refuza costurile represiunii antonesciene și de-a găsi țapi ispășitori pentru o detenție considerată nemeritată, „tribunalul" aiudean a vizat și implicarea legionarilor în atrocitățile din 21-23 ianuarie

---

[435] Horia Sima, *Era libertății, Statul Național Legionar*, Timișoara, Editura Gordian, 1995, vol. 1, p. 253.

[436] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 118711, vol. 1, f. 156.

[437] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 8, f. 235. Vezi, în acest sens, și mărturia lui Victor Biriș, privitoare la existența, în penitenciarul Aiud, a unui asemenea „tribunal legionar", condus de Ștefan Straja (Mihai Blăjuț, *Evadarea din infern*, Galați, Editura Arionda, 2000, vol. 1, p. 198 și vol. 2, p. 443).

[438] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 8, f. 136.

[439] Mihai Blăjuț, *op. cit.*, Galați, Editura Scorpion, 2002, vol. 2, p. 443.

1941. Asimilată unei „compromiteri” a Mișcării, încercarea de lovitură de stat a fost pusă, unilateral, însă pe seama muncitorilor bolșevizați, cei care „ar fi făcut [de fapt, n.n.] rebeliunea”[440]. O legendă care va cunoaște o lungă și penibilă posteritate[441].

Analizate din acest unghi, evenimentele din toamna lui 1942 fac parte din arheologia Piteștiului, reliefând nu doar similarități coregrafice, ci o structurală identitate. Cum remarca istoricul O. Trașcă, „evenimentele ultimei luni a anului 1942 la Rostock au zguduit din temelii Mișcarea Legionară, având urmări profunde asupra evoluției sale ulterioare”[442]. Și nu e vorba aici doar de ruptura macedoneană și constituirea facțiunii italiene a fasciștilor români, ci de consolidarea unui ethos bazat pe suspiciune, cultura complotului și-a trădării, fracționism și exercițiul pedepsirii. Violența internă („răzbunările” și „pedepsele” legionare), statutul liderului charismatic (puternic și deopotrivă

[440] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 107-108.

[441] Prima deplasare a responsabilității de la aderenții fasciști români către „elemente de stânga”, comuniste, strecurate în rândurile Mișcării Legionare (pentru a compromite, evident), în contextul rebeliunii legionare din ianuarie 1941, a aparținut propagandei antonesciene (*Pe marginea prăpastiei*, București, Editura Scripta 1992, vol. 1, p. 34). Legenda impunității selective legionare a fost ulterior consolidată (vezi Cristian Troncotă, *România și frontul secret*, București, Editura Elion, 2004, respectiv Idem, *Eugen Cristescu, Asul Serviciilor Secrete românești*, București, Editura Roza Vânturilor, sau Tiberiu Tănase, *Fețele Monedei. Mișcarea Legionară între 1941-1948*, București, Editura Tritonic, 2010). Este o lungă discuție, al cărei loc nu este aici, privitoare la profilul ideologic comunist al C.M.L.-ului, o lectură care aparține mai curând obsesiilor antibolșevice și anticomuniste ale Siguranței și S.S.I.-ului anilor ’40. Era dificil de acceptat de către instituțiile de informații ale deceniului trei și patru, dar nu numai, *cât de puțin diferiți* erau legionarii înșiși de proletariatul urban radicalizat, pe care doreau să-l cucerească, pe o platformă care îmbrățișa generos idealuri ale stângii resentimentare, egalitariste și antiburgheze, cu ideile revoluției etnice purificatoare.

[442] Ottmar Trașcă, *op. cit.*, p. 744. Cum am amintit deja, în opinia noastră, fracționarea este un dat structural al Mișcării Legionare, nu o achiziție istoric determinată. Ceea ce a generat, însă, Rostock-ul a fost ruperea în două mari grupuri a comunității legionare din exil, pe de o parte așa-numitul „For legionar”, cu sediul inițial în Italia, ulterior în Argentina, compus din membrii macedoneni ai Mișcării, antisimiști, aflați sub conducerea lui Constantin Papanace, și adepții lui H. Sima, care au rămas în Germania, iar, după încheierea războiului, în Austria, Franța, Spania sau S.U.A. Primii n-au mai acceptat niciodată comandamentul legionar al lui Sima, având în exil acțiuni desfășurate unilateral.

vulnerabil) și mediul solidarităților de grup traversate de spectrul trădării[443], în lunga istorie a ilegalității și conspirativității, și-au spus cuvântul.

Competiția în reprezentarea „Adevărului” și suspiciunea „trădării” sunt mărci identitare indisolubil legate de formarea și evoluția Mișcării Legionare. Cultura mesianismului politic nu poate admite erezii. Istoria e numai una, o „Patrie” și un „Neam” având – doar astfel – un „Destin”.

1954. Reevaluări critice și consolidarea mitologiei antilegionare

Anul 1954 a însemnat un moment de cotitură în organizarea contrainformațiilor penitenciare. Experiența Piteștiului, o explozie de violență deconspirată, care nu reușise să producă reale materiale informative, utile în derularea unor noi anchete, a constituit momentul unor necesare repoziționări. Despre natura și mizele acestuia vom vorbi mai jos. În 10 noiembrie 1954 a fost dată sentința în procesul Eugen Țurcanu[444], ale cărui anchete debutaseră la începutul lui 1952. La diferență de un an, a fost demarată și ancheta lotului ofițerilor implicați în atrocități, continuând și pe parcursul lui 1954, sentința – în acest proces – fiind dată trei ani mai târziu[445]. Analiza modului în care, în primul rând, a fost posibilă deconspirarea celor petrecute la Pitești și în celelalte locuri de detenție unde experimentul a fost exportat, a naturii derapajelor, a construcției responsabilității deținuților implicați (scenariul complotului simist), respectiv periferializarea responsabilităților din Securitate, D.G.P.C.M. și partid, a produs noi reglementări în munca contrainformațiilor penitenciare.

---

[443] Comunitatea legionară de la Rostock și Berkenbrück era traversată de suspiciuni reciproce privind constituirea de rupturi în sânul „grupului” și de protejarea vindicativă a conducerii Mișcării, concretizate prin operațiuni coordonate de urmărire a potențialilor eretici. Gheorghe Șerb, de pildă, primise ordin de la Petrașcu să-i țină sub supraveghere pe Ion Caranica, Gheorghe Sârbu și Stavre Cuțumina, văzuți ca potențiali uzurpatori. Nu era, însă, singurul pus să facă asta, Petre Gheorghe-Turda îl urmărea pe Hanu Traian și Metzenrath Gheorghe ș.a. (A.N.I.C., M.I.-Diverse, dosar nr. 69/1942, f. 126). Tot Șerb își amintea că Petrașcu i-ar fi spus: „«Vezi mă, câinii de macedoneni pun la cale să ne subjuge, să-l scoată pe Comandant și să ia ei puterea, iar porcii de regățeni sunt numai trădători»” (*Ibidem*, f. 127).

[444] Este vorba despre Sentința nr. 32 din 10 noiembrie 1954 (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1114, vol. 11, ff. 194-220 v).

[445] Este vorba despre Sentința nr. 101 din 16 aprilie 1957 (Idem, dosar nr. 1126, vol. 7, ff. 377-382 v).

Este simptomatică, în acest sens, *plasarea accentelor* în cele două acte normative rezultate în urma controlului ordonat de Ministerul de Interne, în 1953, la principalele locuri de detenție din țară, ca efect al derapajelor „reeducării". Fuseseră vizate penitenciarele cu un număr reprezentativ de deținuți „contrarevoluționari". Rezultatele amintitului control au fost concretizate în două ordine distincte, semnate de Drăghici în aceeași zi. Primul dintre ele, *Ordinul M.A.I. nr. 8 din 15 ianuarie 1954*[446], viza doar comportamentul D.G.P., invocându-se „atitudinea de nepăsare criminală" a șefilor de penitenciar și „lipsa de exigență și de control"[447] a șefului Direcției Închisori și Penitenciare (colonelul Ion Baciu) respectiv, a șefului Direcției Lagăre și Colonii (lt. colonelul Ioan Slobodă[448]).

Concluziile nu au fost nici ele mai încurajatoare: „încălcări dintre cele mai grosolane ale regimului de detenție a deținuților, a pazei și izolării acestora, precum și a principiului de repartizare a deținuților pe închisori, lagăre și colonii, iar în interiorul închisorilor, pe camere și secții", „abuzuri", „unele de-a dreptul criminale", generate de „lucrătorii din închisori și lagăre", „multe acțiuni criminale din partea deținuților"[449], faptul că aceștia din urmă au libertatea de a se organiza sau de a „colporta" știri, de a se pune de acord cu variantele asupra faptelor, în cazul anchetelor în curs etc. Revoltele, numeroasele încercări de evadare („evadările deținuților au început să se facă în masă"[450]), grevele din penitenciare, sabotajele, „încălcările grosolane ale legalității populare" („constrângerea fizică și batjocorirea arestaților")[451], paza deficitară a obiectivelor erau puse pe seama fostei conduceri a Ministerului de Interne[452], într-un previzibil efort de legitimare prin indicarea țapilor ispășitori, acum marginalizați și ostracizați. Teohari Georgescu fusese

---

446 Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3612, vol. 1, f. 28-37.

447 *Ibidem*, f. 33.

448 Maiorul Ion Slobodă fusese transferat, prin Decizia nr. 33 din 1 aprilie 1952, din Direcția Generală a Securității Statului în Direcția Generală a Penitenciarelor (Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7353, vol. 6, f. 208).

449 Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3612, vol. 1, f. 28.

450 *Ibidem*, f. 30. În 1953 evadaseră 140 de deținuți, majoritatea în grupuri.

451 *Ibidem*, f. 32.

452 *Ibidem*. Alexandru Drăghici fusese numit în funcția de ministru al Afacerilor Interne, prin Decretul nr. 104 din 27 mai 1952, înlocuindu-l pe Teohari Georgescu (Florica Dobre coord., Florian Banu, Theodor Bărbulescu, Camelia Ivan Duică, Liviu Țăranu, *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode (1948-1967)*, vol. 1, București, Editura Enciclopedică, 2006. pp. 60-61).

arestat la 18 februarie 1953, fiind deja implicat într-un laborios proces, găsindu-l răspunzător pentru toate chestiunile care merseră prost sau avuseseră consecințe nefericite pentru Partid[453].

O altă importantă observație, rezultată în urma controlului la mai multe penitenciare și colonii de muncă, era aceea că nu se ducea cu deținuții „deloc muncă politico-educativă. La niciuna din închisorile care au fost supuse controlului, nu s-au ținut cursuri politice iar programele lipsesc”[454]. Nu existau nici programe, nici „indicații în această problemă”. Era o ipocrită repliere pe poziții ideologice, ca și cum eșecul operațiunilor de la Pitești s-ar fi datorat absenței educației politice și nu deconspirării sau violenței inflaționiste.

Ordinul reglementa un sistem de repartizare strict al deținuților pe închisori, lagăre și colonii, camere și secții, menit să-i țină separați pe cei aflați în anchete de cei condamnați, la fel cum condamnații „pentru crime cu caracter contrarevoluționar” trebuiau separați de cei de drept comun. Politicii trebuiau repartizați în închisori special dedicate, iar, acolo unde nu era posibil, trebuiau organizate *corpuri sau secții izolate*. Creșterea supravegherii, a controlului, interzicerea participării la munca din detenție a deținuților „contrarevoluționari”, respectiv *organizarea izolării* erau principalele linii directoare ale noii reglementări.

Al doilea ordin al M.A.I., nr. 9[455], viza activitatea serviciului de contrainformații deținuți, condus la acel moment de maiorul Coman Stoilescu. „Miopia politică și atitudinea de gură cască”[456], cum plastic se exprima ministrul de Interne, generaseră o situație intolerabilă, înregistrându-se nu doar invocata „pierdere a vigilenței politice”[457], cât mult mai alarmantele cazuri de „pactizare”, îngăduință sau corupție în rândul cadrelor. În plus, Serviciul lucra „nesatisfăcător cu rețeaua informativă”, iar activitatea dușmănoasă a deținuților nu fusese raportată. Deconspirarea agenților recrutați în detenție, absența unor reguli clare de organizare a muncii informativ-operative, rezultatele mediocre în prevenirea unor acțiuni de evadare sau revoltă dăduseră de gândit conducerii ministerului. Vechile orgolii ale celor de la Contrainformații revin și ele, aceștia refuzând să colaboreze[458] cu cei de la D.G.P.C.M.,

---

[453] Vezi, în acest sens, A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 246, vol. 1-70.
[454] Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3612, vol. 1, f. 33.
[455] *Ibidem*, ff. 38-47.
[456] *Ibidem*, f. 38.
[457] *Ibidem*, f. 39.
[458] *Ibidem*, f. 42.

tratându-i cu condescendență pe șefii penitenciarelor[459]. Ca atare, Drăghici i-a ordonat lui Stoilescu să ia măsuri urgente pentru „lichidarea lipsurilor" și „îmbunătățirea radicală" a muncii Serviciului Operativ al Închisorilor, Lagărelor și Coloniilor.

Creșterea acoperirii informative, recrutarea unor informatori calificați, verificarea rețelei existente, *respectarea „unei stricte conspirativități"* în interiorul spațiilor de detenție erau principalele prevederi ale ordinului. Grupele operative trebuiau să colaboreze, fără deconspirarea surselor, cu directorii de penitenciare, anunțându-i despre iminența unor acțiuni de evadare, revoltă sau sabotaj[460]. În ciuda controlului realizat și amenințărilor ministrului, Stoilescu nu s-a conformat ordinelor, fiind revocat din funcție la 1 septembrie 1954[461], poziția sa fiind preluată de lt. colonelul Vasile Țiriachiu[462].

---

459 „Personalul operativ nu are o comportare justă față de conducerea închisorilor, lagărelor și coloniilor de muncă"; „lucrătorii operativi evită legătura cu conducerea închisorilor"; „între unii lucrători operativi și șefi ai închisorilor există relații de dușmănie" (*Ibidem*, f. 42).

460 *Ibidem*, f. 45.

461 Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7381, vol. 15, f. 13.

462 Vasile Gheorghe Țiriachiu; născut la 31 iulie 1916, în orașul Câmpina; în 1928 absolvă 4 clase elementare în București; în intervalul 1930-1938 a fost ucenic și apoi practicant la diverse tipografii din București, „profesia de bază" fiind tipograf zețar; în 1945 se înscrie în P.C.R.; promovat, în 1948, ca activist la Comitetul Orășenesc P.C.R. București, este mutat ulterior la C.C. al P.C.R., Secția Politică-Administrativă și apoi Secția Relații Externe, unde a activat până în 1953; la 1 aprilie 1953 a fost încadrat în M.A.I., cu gradul de lt. colonel de Securitate, fiind „repartizat în muncă", de la 1 septembrie 1954, ca șef al Serviciului Operativ în Închisori, Lagăre și Colonii de muncă, devenit ulterior Serviciul „D"; în 1 septembrie 1958, ca urmare a desființării acestei unități, a fost numit locțiitor șef serviciu independent la Serviciul „K"; a fost avansat la gradul de colonel, în decembrie 1958; prin Ordinul M.A.I. nr. 1852 din 1 mai 1967, colonelul Țiriachiu este scos din funcția de locțiitor șef Serviciu „K" și mutat la Serviciul transport corespondență secretă „unde va fi numit în funcție de nevoi"; retrogradarea acestuia se datorează precarei „pregătiri culturale", fișa de cadre menționând faptul că se mulțumise cu cele patru clase elementare, fiind complet „depășit de evenimente", nemaiputând face față „sarcinilor ce-i revin în funcția pe care o deține". „Plafonarea în munca profesională" atrăsese după sine și lipsa de „autoritate și prestigiu în fața subordonaților" (a se vedea, mai jos, și nota nr. 577). A fost trecut în rezervă din cadrul Serviciului „G" (Transport corespondență secretă), prin Ordinul C.S.S. nr. 2361 din 30 aprilie 1968 (Idem, dosar nr. 7386, vol.

Analizând, pe de o parte, concluziile celor două procese care au jalonat „reeducarea” de la Pitești și consecințele din cadrul celorlalte penitenciare, respectiv repoziționările Ministerului de Interne, vizibile în cele două ordine analizate mai sus, se pot contura câteva concluzii. Scenariul vinovăției *teoretice*, valabile *a priori*, alocabilă unor *categorii* de deținuți „contrarevoluționari” (legionari, membri ai partidelor burgheze sau foști ofițeri), se consolidează. Se nasc mituri în legătură cu „organizarea” acestora, se construiesc „comandamente” care i-ar fi dirijat din afara zidurilor penitenciare, se desenează un „inamic” vigilent, experimentat în operațiuni conspirative, necruțător și fără scrupule[463]. O realitate operativă se cerea justificată, bazată pe „fapte”, pe amenințări „reale”. Ceea ce fusese cruzime pur și simplu, plăcere sadică, sau planificare privind exterminarea fizică a unor categorii de deținuți ori profunde disfuncționalități în construcția unui serviciu de contrainformații, a fost ocultat, trecut sub tăcere. Partidul însuși s-a delimitat abil de „încălcarea legalității populare”, practic un accident regretabil în munca organelor de Securitate, supravegheate nu îndeajuns de riguros, altminteri, un deziderat niciodată împlinit[464].

4, f. 169-171, Idem, dosar nr. 7388, vol. 11, ordin nr. 2361). A se vedea și http://www.cnsas.ro/cadrele_securitatii.html, site consultat la 8 ianuarie 2015.

[463] Construcția unor pseudo-realități operative nu se află într-o relație de tip cauzal cu „motivele” pe care le-ar fi furnizat deținuții. Securitatea a folosit, ca un pretext util, motivant, suficient de justificativ, ceea ce furnizau deținuții legionari prin activitatea lor (organizare în detenție, comandament legionar, legături cu exteriorul penitenciarelor etc.). Operațiunea de edificare a unui „dușman” este o aventură hermeneutică de sine stătătoare, care – în principiu – n-are nevoie de cauze explicite ca să existe. Sigur, asta nu înseamnă că ea este o ficțiune pură, ci doar că procesul ei de formare nu se află într-o relație de tip determinist cu ceea ce întreprindeau deținuții legionari. Punctarea acestor constructe operative nu înseamnă, cum poate părea la o superficială lectură, negarea existenței organizării efective legionare.

[464] A se vedea, în acest sens, Hotărârea Biroului Politic al C.C. al P.M.R. nr. 774 din 15 iunie 1954, care venea după Plenara lărgită a C.C. a P.M.R. din august 1953, unde fuseseră deja condamnate „acțiunile antipartinice și antistatale ale grupului de deviatori, care cu perfidie au căutat să împiedice controlul de partid asupra celor mai importante verigi ale aparatului de stat” – aluzie la Vasile Luca, Teohari Georgescu și Ana Pauker (Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente. 1949-1989*, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 262, Florian Banu, Luminița Banu, editori, *Partidul și Securitatea. Istoria unei idile eșuate (1948-1989)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2013, pp. 255-258).

În al doilea rând, eșecul „acțiunii de diversiune”, în sensul improvizației criminale, amatorismului, arbitrariului, incompetenței ofițerilor, deconspirărilor, a generat la vârful ministerului necesitatea unei recalibrări a situației.

Anul 1954 este începutul unei noi etape în regândirea rolului și a metodelor contrainformațiilor penitenciare, în ambițioasa operă de *reconstrucție a identităților* celor aflați în spatele zidurilor. Consolidarea controlului asupra conștiințelor, printr-o represiune bine conspirată, insidioasă și extrem de abilă, a constituit miezul tare al noii orientări. Vârful acestei dezvoltări dificile, bazată pe *izolare* și *completa secretizare* a operațiunilor, va fi văzut, însă, abia începând cu 1958 la penitenciarul Aiud, într-o *opera magna* care avea să demonstreze că învățase din erorile predecesorilor.

Serviciul „D” *Internări deținuți* (27 iunie 1956[465] – 1 septembrie 1958) O perioadă de stagnare, dezordine și reglementări

„Un om fără pregătire în fața unui dușman nu poate face treabă”[466]
„Tovarășul Țiriachiu a lucrat cu problema aceasta a demascărilor și a prins o înfricoșare de legionari și în felul acesta a existat o frână în a ataca cu seriozitate această problemă”[467]

Intervalul martie 1956 – septembrie 1958 este marcat la nivelul M.A.I., și ne referim aici la problematica „muncii în penitenciare” și a deținuților legionari, de o serie de ordine, esențiale pentru înțelegerea dinamicii problematicii „contrainformațiilor” în detenție. Vorbim de nu mai puțin de opt reglementări care încercau să pună ordine și să dinamizeze un sector relativ ignorat sau, în orice caz, prost administrat în intervalul 1953-1956[468]. În centrul atenției sunt din nou legionarii. Obsesia

---

[465] Este data încadrării ofițerilor pe posturile noului Serviciu, care prelua atribuțiile defunctului Serviciu Operativ, Lagăre și Colonii de muncă (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U., dosar nr. 7363, vol. 55, f. 704-705).
[466] Colonelul Isidor Holingher i se adresa astfel, critic, șefului Serviciului „D”, în aprilie 1957 (Idem, fond Documentar, dosar 13316, f. 15).
[467] *Ibidem*, f. 26. Afirmația, făcută în aprilie 1957, îi aparține unui subordonat al lt.col. Țiriachiu, maiorul Gheorghe Marin.
[468] Este vorba despre Ordinul nr. 15 din 14 martie 1956 (privind intensificarea recrutărilor calificate), Ordinul nr. 37 din 10 iulie 1956 (descentralizarea Serviciului „D”), Ordinul nr. 70 din 17 ianuarie 1957 (pătrunderea în

reorganizării și a legăturilor acestora cu exteriorul atrage după sine obligația intensificării recrutărilor calificate și reactivarea scenariului piteștean, mai cu seamă ca efect al evenimentelor de la Budapesta și al reacțiilor generate în mediile carcerale.

Serviciul Operativ din Penitenciare, Lagăre și Colonii își încetează activitatea sub această titulatură la 27 iunie 1956, atunci când, în cea mai mare parte, aparatul propriu este reorganizat și reîncadrat sub o nouă denumire, aceea de Serviciul „D" *Internări deținuți*. Reorganizarea a fost consfințită două săptămâni mai târziu, prin H.C.M. nr. 1361 din 11 iulie 1956, odată cu întreaga organigramă a Securității.

Serviciul „D" se ocupa cu „munca de informații în rândul *deținuților contrarevoluționari și de drept comun din penitenciare, lagăre și colonii de muncă și cu munca de contrainformații în rândul personalului administrativ și de pază* ce deservește aceste unități"[469]. Asta era descripția oficială. În fapt, în centrul preocupărilor au stat deținuții legionari, considerați „principalul obiectiv al activității serviciului"[470] încă de la înființarea acestuia[471]. Problematica de contrainformații *cadre* se modifică fața de momentul aprilie 1953, atunci când Serviciile Inspecții și „K" își împărțeau responsabilitățile. Acum, în atribuțiile Serviciului „K" *nu mai intrau penitenciarele*, ci doar închisorile preventive, alături de Miliție, A.L.A. (Apărarea Locală Antiaeriană), Comandatura, Garajele și Atelierele Auto, Depozitele, Serviciul Medical și personalul civil aparținând M.A.I.[472], „ducând", în același timp, „muncă informativ-operativă pentru descoperirea infracțiunilor de *drept comun și economice* din partea elementelor dușmănoase pătrunse în Miliție și Securitatea statului"[473].

---

clandestinitatea legionară), Ordinul nr. 87 din 18 aprilie 1957 (vizând supravegherea pe camere de deținere și unități de producție), Ordinul nr. 106 din 9 august 1957 (reorganizarea activității D.G.P.C.M. pe linia deținuților C.R.), Ordinul nr. 107 din 26 septembrie 1957 (îmbunătățirea muncii informativ-operative în problema legionară), Ordinul nr. 108 din 12 octombrie 1957 (izolarea șefilor legionari pe camere), respectiv Ordinul nr. 1641 din 1 septembrie 1958 (desființarea Serviciului „D").

[469] A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U., dosar nr. 7364, vol. nr. 12, ff. 1018-1019.

[470] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13316, f. 31.

[471] *Ibidem*. Afirmația îi aparține lui Alexandru Drăghici.

[472] Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7364, vol. 12, ff. 1031-1032.

[473] *Ibidem*, f. 1015. Serviciul „K" n-a avut în atribuții munca de contrainformații *în Securitate*, un domeniu altminteri nereglementat *ca atare* niciodată, verificările ofițerilor de Securitate, pe un plan diferit și cu alte metode, fiind atributul Direcției Cadre.

Analiza atribuțiilor Serviciului „D” confirmă o parte din obsesiile Securității și scenariul cu care aceasta absolvise momentul Pitești. Urmărirea „intențiilor de a se organiza” ale deținuților, „în scopul continuării desfășurării activităților dușmănoase în detenție”, era prima și cea mai importantă dintre acestea. Urmau: „descoperirea canalelor ilegale de legătură cu diferite elemente nearestate, descoperirea unor crime împotriva statului cât și a acelor elemente nedeclarate în anchetă, prevenirea evadărilor[474] și banditismelor de cameră, acte diversioniste și acte de teroare împotriva cadrelor”[475]. O a treia importantă atribuție, efect tot al reevaluărilor post-Pitești, este cea care se referă la „aplicarea regulamentelor și ordinelor conducerii M.A.I., în scopul respectării *regimului de detenție și a legalității socialiste* [subl. n.]”, având obligația să raporteze conducerii M.A.I. „abaterile și neaplicarea întocmai” a acestora. Simptomatică, de asemenea, era obligația de a nu ignora „acțiunile unor deținuți ce periclitează securitatea unității respective sau produc dezordine, în scopul de a lua măsuri de prevenire a acestora”, trebuind informată, în acest sens, conducerea Direcției Penitenciare, Lagăre și Colonii (D.P.L.C.)[476], o neambiguă referire la revoltele și grevele ce avuseseră loc în penitenciare.

---

[474] În primele luni de funcționare sub noua denominație, la nivelul întregii țări fuseseră înregistrate 27 de cazuri de evadare, șapte dintre acestea nefiind soluționate (Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3615, vol. 2, f. 257).

[475] Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7364, vol. nr. 12, ff. 1018-1019.

[476] Direcția Penitenciare, Lagăre și Colonii (D.P.L.C.) luase ființă la 1 septembrie 1954, prin contopirea fostelor Direcții Închisori și Penitenciare cu Direcția Lagăre și Colonii de Muncă și cu Serviciul Colonii Minori (*Ibidem*, f. 150). Cele două Direcții amintite rezultaseră, în octombrie 1952, din împărțirea în două a fostei Direcții Generale a Penitenciarelor (Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, f. 214). Noua direcție a fost condusă, în intervalul 1954-1955, de lt.col. Ion Slobodă, având ca prim-locțiitor pe lt.col. Ilie Bădică, locțiitor politic pe lt.col. Constantin Fetcu și locțiitor Pază pe lt.col. Ion Dragomir. Din 25 august 1955 șef al Direcției a fost numit colonelul Vasile Lixandru, având ca locțiitor pe colonelul Marin Constantinescu (Idem, fond Documentar, dosar nr. 19, vol. 6, f. 118). Lixandru a funcționat pe această poziție până în octombrie 1963, când a fost trecut în rezervă, fiind înlocuit cu generalul Paul Viorel Marinescu (I.I.C.C.R., Mihai Burcea, Marius Stan, Mihai Bumbeș, *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor, Aparatul central (1948-1989)*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 286, 298).

Prin raport cu mărimea structurii operative care-l precedase, care avusese fie 150[477], fie 144 de ofițeri în organigramă, după reorganizările survenite prin aplicarea H.C.M. 1361 din 11 iulie 1956, efectivele Serviciului au continuat să se micșoreze, la nivel central rămânând 28 de ofițeri[478], iar în teritoriu 86[479], organizați pe Birouri și Grupe, unele la nivelul unor Regionale, altele în interiorul penitenciarelor[480]. În evaluarea din februarie 1957, la nivel central funcționau 25 de ofițeri[481], cu șapte funcții de conducere (un șef al Serviciului, doi locțiitori și patru șefi ai Birourilor), iar la nivel teritorial, deși pe schemă figurau 85 de lucrători operativi, în realitate, funcționau doar 70 de angajați efectiv[482]. Principala motivație a reducerii numărului ofițerilor e dată de proasta lor pregătire, după cum o recunoaște chiar șeful Serviciului, lt. col. Vasile Țiriachiu. Aceștia erau „incapabili să ducă muncă de securitate într-un asemenea obiectiv". Astfel, mai bine de o treime dintre ei, neavând „o profesie de bază și nici perspective pentru munca de securitate", constituind un veritabil „balast pentru serviciului nostru", au fost dați afară[483].

Momentul 1956 marchează o încercare de descentralizare a Serviciului „D", renunțându-se la dependența ierarhică strictă a Birourilor sau Grupelor aflate în locurile de detenție față de structura aflată în capitală. Istoria acestei modificări debutează în martie 1956, atunci când

---

[477] Într-o schemă de organizare, întocmită în iunie 1955, efectivul Serviciului însuma în aparatul central 48 de posturi, iar în teritoriu, 102 ofițeri încadrați (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U., dosar nr. 7364, vol. 13, f. 302). Cum am menționat (vezi *supra*), numărul ofițerilor care au încadrat S.O.Î.L.C.M. a variat de la 149 la 144.

[478] Idem, dosar nr. 7363, vol. 55, f. 704-705.

[479] Idem, dosar nr. 7364, vol. 9, f. 279-298.

[480] H.C.M. nr. 1361 din 11 iulie 1956 a marcat, la nivelul întregului aparat M.A.I., o reducere a personalului, astfel: 21.107 ofițeri au fost scoși din M.A.I., 25.139 de posturi prevăzute de organigrame fiind anulate. În urma aplicării reorganizării, numărul total al ofițerilor angajați în M.A.I. a fost redus la 24.941 (Idem, vol. 10, f. 88).

[481] Șeful Serviciului „D", în ședința de bilanț din 17 aprilie 1957, afirma că, la nivel central, „pe schemă suntem 23", însă efectiv „muncesc 15 tovarăși" (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13316, f. 28).

[482] Detaliul provine din Raportul Serviciului Inspecții, datat 11 martie 1957 (*Ibidem*, f. 58, 60). Sunt mici diferențe între acesta și prezentarea lt. col. Vasile Țiriachiu, conform căruia, la nivel central, erau doar 23 de lucrători operativi (*Ibidem*, f. 28).

[483] *Ibidem*, f. 76.

Serviciul „D” întocmește o notă-raport către locțiitorul ministrului de Interne, general maior Evghenie Tănase, semnalând câteva din cauzele activității deficitare pe linie de anchetă, dar și instrumentarea greoaie a unor dosare de acțiune informativă în detenție[484]. Absența sprijinului dat ofițerilor din penitenciare de către Regionale, răspunsurile formale la solicitările acestora privind anumite investigații, întârzierile în transmiterea unui răspuns blocaseră practic acțiunile operative din detenție. Recrutările celor din afara penitenciarului, supravegherea, folosirea mijloacelor T.O. împotriva acestora, perchezițiile ori reținerile secrete erau imposibil de realizat doar de ofițerii din unitățile de detenție[485].

Pentru a garanta că Regionalele de Securitate își vor da de acum înainte tot concursul la cererile Serviciului, prima propunere a lt. colonelului Vasile Țiriachiu a fost subordonarea unităților teritoriale „D” către acestea[486], care constituiau o sursă de informații esențială în logica *extinderii unor anchete din penitenciare în exterior*, dar și în obținerea unor date despre cei supravegheați ori legăturile lor, aflate în arhivele acestora. Nu era, cum s-ar putea crede, un exercițiu de umilință și recunoaștere a necesității unui control mai strict. Nevoia de acces la informații și posibilitatea diversificării mijloacelor operative ce puteau fi uzitate împotriva deținuților erau principalele motive, alături de crearea iluziei exercitării unui control mai strict asupra lucrătorilor „D”. În formula birocratică valabilă la momentul redactării raportului, circuitul deciziei pleca de la semnalarea unei probleme de către Grupele „D” de la nivelul penitenciarelor, acestea transmițându-le Birourilor centrale care aveau în coordonare locurile de detenție. Birourile întocmeau o sinteză pentru conducerea Serviciului „D”, care, după primirea aprobării ministerului, trimitea Regionalelor sarcinile informativ-operative dorite. Practic, colaborarea penitenciarelor cu regiunea de securitate era intermediată de un lanț birocratic care își dovedise ineficiența[487].

O a doua problemă semnalată viza ruptura între anchetele derulate de regiuni și continuarea lor, în detenție, de Serviciul „D”. Între Securitățile regionale și grupele „D” nu exista o comunicare directă. Deținuții anchetați la regiuni erau încarcerați independent de controlul

[484] Nota raport nr. 1011 din 7 martie 1956 (Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3614, vol. 1, f. 238).
[485] *Ibidem*.
[486] *Ibidem*.
[487] *Ibidem*, f. 233.

„D" și fără ca, astfel, supravegherea lor să continue și în penitenciare. Ori, în ipoteza încadrării unor Birouri sau Grupe „D" chiar în structura Regionalelor, acestea ar putea avea acces direct la dosarul anchetei, problema „elementelor nedeclarate" putându-se soluționa ceva mai ușor.

Nu în ultimul rând, Țiriachiu invoca – măgulitor și diplomat – nevoia de expertiză. „Tovarășii competenți" de la Regiuni, „cu ajutorul tov. Consilier sovietic", puteau sprijini diferitele „combinații operative" necesare, aducându-se astfel un plus de experiență de care subordonații lui aveau mare nevoie[488]. Era, altfel spus, recunoașterea eșecului informativ al autonomiei Serviciului.

Urmare acestui raport, propunerile au fost acceptate, regimul răspunderii și funcționalitatea Serviciului fiind modificate prin *Ordinul nr. 37 din 10 iulie 1956*[489]. Subordonarea directă și unilaterală a grupelor și birourilor „D" către Serviciul central a fost abandonată, preferându-se colaborarea cu Regionalele. S-a decis, în această nouă logică, și ca arhivele Birourilor sau Grupelor „D" să fie mutate din locurile de detenție la Regionale. Principala motivație rezida în rapiditatea organizării urmăririi informative, îngreunată de intermedierea Bucureștiului, de acum înainte dosarele de acțiune individuală constituindu-se la nivelul Regionalelor, fiind necesară doar semnătura locțiitorilor șefilor acestor Direcții, în a cărui responsabilitate intra Problema „D"[490]. Inclusiv colaborarea Grupelor și Birourilor „D" *între ele* era intermediată, până în acel moment, de Serviciul central, măsură revocată în iulie 1956, dată de la care acestea au putut colabora prin intermediul Regionalelor[491].

Este interesant de semnalat în acest punct că modelul subordonării, instituit prin amintitul ordin, *nu s-a aplicat* – deloc întâmplător – la acel penitenciar unde „acțiunea de diversiune" și-a câștigat, la zece ani de la patentare, un statut cu totul aparte. Este vorba de penitenciarul Aiud, sub directoratul colonelului Gheorghe Crăciun, care a cerut și a obținut autonomia deplină atât prin raport cu Regionala

[488] *Ibidem*, f. 234, 239-240.
[489] *Ibidem*, ff. 233-236.
[490] Faptul că dosarele de acțiune individuală erau lucrate doar la Regiuni, în cadrul Problemei „D", făcea ca ofițerii de la București, din conducerea Serviciului, să nu știe ce urmăresc proprii subordonați în penitenciare, oficialii Regiunilor necomunicându-le nimic. Asta l-a determinat pe Țiriachiu să-i ceară lui Drăghici, în februarie 1957, să ordone Regiunilor predarea unui raport trimestrial către Serviciul „D" (Idem, fond Documentar, doar nr. 13316, f. 77).
[491] Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3614, vol. 1, f. 235.

de Securitate Cluj, cât și față de conducerea propriului Serviciu, subordonându-se direct lui Al. Drăghici și șefului Direcției a III-a[492]. E simptomatic că modelul piteștean al deciziilor directe, girate de chiar conducătorii Securității, a fost reactivat, atât din motive de conspirativitate, dar și pentru că „problema” trebuia urmărită personal, Drăghici implicându-se, prin rezoluții, planificări sau diferite propuneri, în mod nemijlocit. Reactivarea lui a demonstrat că *modelul voluntarist*, prin care responsabililor li se oferea deplina libertate de acțiune, în spatele unor tăceri birocratice complice, o veritabilă drapare regizorală a cruzimii, își dovedise pe deplin eficiența.

Schimbarea introdusă de Ordinul nr. 37 pare să fi avut două rațiuni principale. În primul rând folosirea resurselor Direcțiilor regionale în sprijinirea muncii de contrainformații și, în al doilea rând, întărirea controlului asupra Birourilor și Grupelor „D”, cel puțin la nivelul intenției. Lecția Piteștiului n-a însemnat doar clamarea necesității creșterii controlului asupra activității ofițerilor din penitenciare, cât mai ales sentimentul că aceasta s-a datorat unui eșec pe linie informativă. „Dacă am fi fost mai prudenți, lucrurile n-ar fi eșuat prin deconspirare”, păreau să-și fi spus reprezentanții Securității. Autonomia S.O. și S.I. a fost privită, după deconspirarea din 1953, ca o vulnerabilitate, într-o perfect ipocrită încercare[493] de a denatura originea acesteia, care ținuse – în perioada Piteștiului – de o decizie asumată la vârful M.A.I. Căderea ministrului de Interne s-a dorit a fi și o condamnare a practicilor patronale pe care acesta le-ar fi instituit. Partidul încerca să-și ia revanșa, printr-un simulacru de indignare și „legalitate socialistă”.

[492] Mihai Demetriade, *Descompunere și reabilitare*, pp. 268-270. Spre deosebire de orice altă Grupă „D” (și ulterior „K”) aflate în penitenciare, care-și centralizau lucrările la nivelul Regionalelor, Aiudul a avut propria arhivă operativă.

[493] „Ipocrită” pentru că Securitatea n-a pus niciodată în discuție *natura criminală* a evenimentelor de la Pitești sau a celor desfășurate ulterior. Cele două procese, al actorilor și al cadrelor, sunt – de fapt, pe de o parte, instituire a unor țapi ispășitori în interiorul unui scenariu conspiraționist, respectiv, un eșec al conspirării, tradus abil drept o problemă de încălcare a unor regulamente, lipsă a controlului partidului și fracturi ale normelor eticii socialiste. Mai mult, din 1958, la penitenciarul Aiud, Securitatea a reactivat scenariul originar piteștean, luându-și, de această dată, măsurile de siguranță necesare, bătaia și torturile fiind înlocuite cu mijloace mult mai rafinate, mai eficiente, gândite să asigure un succes de lungă durată.

Aparenta autonomie a Serviciului, obișnuit să răspundă doar către câteva vârfuri din conducerea Ministerului, funcționarea conspirativă și independența față de directorii Regionalelor sau ai locurilor de detenție, iritase, mai cu seamă pe fondul abuzurilor „descoperite”[494] în urma anchetelor și procesului de la Pitești. S-a luat, așadar, decizia scurtării circuitului, Birourile și Grupele „D” urmând, de acum înainte, să fie puse sub controlul Direcțiilor regionale de securitate[495]. În cadrul fiecărei Regionale s-au înființat, așadar, Grupe „D”, dimensionate prin raport cu numărul penitenciarelor și coloniilor de muncă regăsibile pe raza respectivei regiuni[496]. Activitatea a fost considerată suficient de importantă de vreme ce se stabilise ca unul din locțiitorii directorului regiunii să fie responsabilul Grupei „D”[497].

În scenariul delimitării de „abuzurile” petrecute la penitenciarul Pitești s-a concluzionat că absența controlului, atât pe linie de partid, cât și pe linie de Securitate, făcuse posibile derapajele. S-a observat, ipocrit și cinic, că ofițerii grupelor „D”, deși făceau parte din organizația de partid sau U.T.M. a penitenciarului respectiv, nu puteau fi chestionați asupra muncii lor de către organele de partid, din motive de conspirativitate[498]. Practic, controlul de partid era ca și inexistent.

Tema absenței „controlului”, sub marota leninistă a „conducerii colective”, apăruse încă din 1953, atunci când, la Plenara din august, Alexandru Moghioroș îl interpelează pe Drăghici, întrebându-l „care este cauza acestor abuzuri”, referindu-se la anchetele în derulare ale

[494] Ipocrizia anchetei este evidentă. Conducerea ministerului de Interne a știut despre metodele și efectele „reeducării” de la Pitești, coordonând direct întreaga operațiune. Atunci când, însă, evenimentele au scăpat de sub control, „deconspirându-se” natura experimentului, s-a născut, brusc, indignarea, punându-se în funcțiune exigența „moralității și legalității noastre socialiste”. Nimeni nu s-a mai recunoscut ca actor sau regizor al acestei sinistre drame, procesul cadrelor, din 1957, fiind doar o modalitate de delimitare de excese marginale, necaracteristice cadrelor M.A.I. Singura lecție învățată, după cum o demonstrează evoluția ulterioară a „reeducării”, a fost întărirea substanțială a conspirativității și abandonarea metodelor rudimentare, care puteau genera efecte nedorite. *Piteștiul*, dădeau de înțeles oficialii Ministerului de Interne, *nu fusese* o *greșeală, pe fond*. Aplicarea metodei și pregătirea ofițerilor trebuiau, însă, fundamental perfecționate.

[495] A.C.N.S.A.S., fond Direcția Juridică, dosar nr. 3614, vol. 1, f. 234.

[496] *Ibidem*.

[497] *Ibidem*, f. 235.

[498] *Ibidem*, f. 241.

evenimentelor de la Pitești. Și continua răspunzându-și singur: „eu cred că această cauză poate fi determinată precis: organele M.A.I. s-au sustras controlului de partid, negând rolul conducător al partidului”[499]. Tonul era totuși prudent, evitând acuzarea frontală a ministrului M.S.S.: „nu vreau să afirm că conducerea M.A.I. [sic] încurajează actele abuzive, dar ea le-a permis, ea le-a tolerat”, continua Moghioroș[500]. În ciuda poziționărilor critice din interiorul partidului, periferice oricum, la trei ani distanță,

[499] Afirmația, profund duplicitară, are în spate o lungă istorie a interpretării derapajelor de la penitenciarele Pitești, Gherla etc. Modul cum au fost receptate și preluate în partid informațiile privind „reeducarea” și efectele ei ține, în bună măsură, *de dinamica internă* a acestuia. Nu e lipsit de sens faptul că evenimentele din penitenciare au devenit publice odată cu notele informative fanteziste ale lui Vintilă Weiss, referitoare la crime, comploturi ori fapte reprobabile ale unor *fruntași ai partidului*. Practic, atenția a fost suscitată atunci când s-a putut construi un „probatoriu” util răzbunărilor intestine, când s-a putut alimenta suspiciunea deviaționistă sau fracționistă. „Era o atmosferă apăsătoare și plină de pericole”, remarca înțelept, în aprilie 1956, Gh. Gheorghiu-Dej, referindu-se tocmai la suspiciunile care planau amenințătoare asupra fruntașilor partidului, bazate pe informațiile furnizate de deținuți legionari implicați în „reeducare” sau de foști polițiști care avuseseră acces la trecutul ambiguu al multor ilegaliști. Cu ocazia ședinței Biroului politic din 3, 4, 6 și 12 aprilie 1956, același Gheorghiu-Dej, prudent și prevenitor, dată fiind propria punere în discuție, ca efect al dezbaterilor privind „cultul personalității”, remarca: „este bine să ne reamintim și de cazurile din 1951-1952 din închisori unde prin *torturi organizate de anumite elemente de securitate*, cu ajutorul legionarilor închiși, se cereau informațiuni compromițătoare *împotriva conducătorilor noștri*. Nu întâmplător a fost ridicată atunci problema liniștii din România, după cum nu întâmplătoare erau zvonurile care circulau în jurul arestării ba unuia, ba altuia dintre conducători” [subl. n.] (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar nr. 32/1956, f. 98). În primă instanță e de remarcat autodisculparea, în contextul în care Miron Constantinescu, în aceeași ședință, subliniase explicit că „M.A.I. *nu lucrează de la sine*. Conducerea M.A.I. a avut o legătură însă, *pe Gheorghiu-Dej*. Mă întreb: cum a fost posibil că tov. Gheorghiu-Dej nu a luat măsuri, sesizat fiind de aceste abuzuri?” (*Ibidem*, f. 5) [subl. n.]. Este plauzibilă, așadar, existența unui mecanism mai amplu, care a subsumat producția unor atari narațiuni acuzatoare (ne referim aici atât la scenariile de anchetă din procesul actorilor piteșteni cât și la procesul cadrelor implicate), mecanism de care forțele centrifuge din interiorul partidului nu au fost defel străine. La vârful partidului s-a știut foarte bine cine a fost implicat și în ce manieră. Nimeni, niciodată însă, nu și-a asumat paternitatea operațiunilor.

[500] *Ibidem*, f. 5.

ocazionat de prezentarea raportului lui Hrușciov privind abuzurile din perioada stalinistă, discutat la Congresul XX al P.C.U.S. din februarie 1956, s-a constatat că hotărârile Plenarei din august 1953 nu fuseseră asumate de M.A.I. Nu doar că abuzurile continuaseră[501], dar conducerea ministerului de Interne era în continuare acoperită de impunitate. În ședința Biroului Politic al C.C. al P.C.R. din 3, 4, 6 și 12 aprilie 1956 a venit rândul lui Miron Constantinescu să remarce protecția de care se bucura Drăghici și conivența acestuia cu Gheorghiu-Dej[502]. În cadrul acestor discuții din Biroul Politic, ceea ce părea a fi o delimitare legalistă de „abuzurile" Ministerului de Interne, chestiune reluată în noul context al condamnării „cultului personalității", n-a generat altceva – pentru strategiile M.A.I.-ului – *decât o rafinare a mijloacelor, o veritabilă consolidare a represiunii și a rolului discreționar pe care îl juca Securitatea*. Practicile represive și-au găsit un *alt limbaj și mijloc de manifestare*, în noul context, sub noile exigențe coregrafice. În ciuda punerilor în discuție repetate, Drăghici părea intangibil. Asumându-și „o cotitură serioasă în lichidarea abuzurilor", efect al „lucrurilor grozave petrecute prin închisori în anii 1950-1952"[503], ministrul de Interne acceptă tactic critica colegilor din Biroul Politic, continuând, însă, pe baze noi, ceea ce știa el cel mai bine.

Regionalele, prin amintitul ordin, aveau obligația de a preda organelor de contrainformații toate materialele privind deținuții urmăriți,

---

[501] Realitatea era recunoscută și confirmată în amintita ședință a Biroului Politic de Emil Bodnăraș, care, deși menționa un progres în diminuarea acestora, după înlăturarea lui Teohari Georgescu de la conducerea ministerului de Interne, admitea existența „unor abuzuri grave pe care încă le mai întâlnim în practica muncii unor lucrători ai M.A.I.". Teza era împărtășită și de Iosif Chișinevschi, care admitea că „și azi încă mai avem arestări abuzive, schingiuri, bătăi" (*Ibidem*, f. 38, 75).

[502] Emil Bodnăraș sugera, cu aceeași ocazie (vezi nota de mai sus), complicitățile dintre cei doi: „Tov.[arășul] Drăghici obișnuiește să trimită două feluri de material informativ: un anumit material informativ este trimis tov. Gheorghiu și un alt material informativ, mult mai restrâns, este trimis membrilor Biroului Politic". Gheorghiu-Dej primea rapoartele (inclusiv notele de interogatoriu, prealabile constituirii Proceselor Verbale de interogatoriu) într-o formă „neprelucrată", petrecându-și „3-4 ore pe zi" cu lectura acestora, Bodnăraș concluzionând că „nu este bine, obiectiv, ca M.A.I. să fie îndrumat de primul secretar" (*Ibidem*, f. 39-40). Ceaușescu, mult mai critic și incisiv la adresa lui Drăghici, observa că acesta „a crezut că poate face orice, pentru ca are legătură cu tovarășul Dej și nu răspunde față de nimeni altul" (*Ibidem*, f. 47).

[503] *Ibidem*, f. 19.

grupurile incidente aflate sub anchetă sau informații privind „canalele de legătură”[504] ale acestora din afara penitenciarelor. Rolul Serviciului „D” central se modifica, limitat fiind la atribuții de coordonare și control și lipsit de pârghiile operative[505]. Nu e clar, din textul ordinului în ce măsură, dosarele de acțiune informativă deschise de Birourile „D” puteau fi consultate și de ofițerii Regionalelor sau în ce măsură aceștia din urmă aveau acces la arhiva Birourilor și Grupelor „D”. E plauzibil să credem, însă, că „subordonarea” a presupus și accesul la circuitul documentelor, fapt certificat doi ani mai târziu, atunci când colonelul Gheorghe Crăciun, proaspăt numit în funcția de director al penitenciarului Aiud și șef al Grupei „K” (succesoarea Grupei „D”), a deplâns respectiva situație, considerând-o drept o inacceptabilă interferență în munca de contrainformații[506]. Dacă, până în iulie 1956, dosarele de „acțiune individuală” întocmite de Grupele „D”, în spațiile de detenție, erau deschise doar la ordinul conducerii Serviciului, de acum hotărârea de deschidere era semnată de șeful Direcției regionale, pe raza cărei se afla penitenciarul[507].

Atribuțiile Serviciului „D” vizau „organizarea” deținuților, depistarea „canalelor de legătură” cu exteriorul, descoperirea de noi „crime împotriva statului”, nedeclarate în anchete, și munca de prevenție din închisori. Pe partea de contrainformații, erau urmărite „elementele contrarevoluționare strecurate în aparatul” unităților de detenție, cele „corupte și a celor ce pactizează cu deținuții”[508].

Noua organizare n-a adus, însă, și așteptata eficientizare, dimpotrivă. La șapte luni distanță de la intrarea în vigoare a ordinului nr. 37, conducerea ministerului a cerut un control amănunțit al activității Serviciului, prestația acestuia fiind luată în discuție în cadrul Colegiului

---

[504] A.C.N.S.A.S., fond Direcția Juridică, dosar nr. 3614, vol. 1, f. 235.
[505] *Ibidem*.
[506] A se vedea studiul nostru *Descompunere și reabilitare. Elemente cadru privind activitatea Grupului Operativ de la Aiud*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, Anul II, nr. 2(4)/2009, p. 269.
[507] Excepția notabilă a constituit-o, cum am amintit mai sus, colonelul Gheorghe Crăciun, care – garantându-i-se un statut similar celui de șef de Regională – avea dreptul să deschidă dosare de „acțiune informativă” sau de „obiectiv” în penitenciar, independent de orice altă prealabilă aprobare.
[508] Florica Dobre (coordonator), Florian Banu, Theodor Bărbulescu, Camelia Ivan Duică, Liviu Țăranu, *Securitatea: structuri-cadre, obiective și metode*, vol. I, București, Editura Enciclopedică, 2006, (1948-1967), p. 126.

M.A.I. la 17 aprilie 1957[509]. Serviciului Inspecții i se solicitase să facă o evaluare de ansamblu a activității Serviciului „D" la nivel național[510], finalizată printr-un raport datat 11 martie[511]. În principal, se semnalaseră *trei mari probleme* cu care se confrunta structura de care ne ocupăm.

Prima dintre ele era eșecul subordonării Birourilor „D" către Regionale. Schimbarea survenită în sistemul de raportare ierarhic nu adusese, în fapt, niciun progres[512]. Concluziile acestui raport mergeau până la afirmația că existența în cadrul Ministerului a unui asemenea Serviciu nu mai era necesară[513], sugerându-se desființarea acestuia și reorganizarea în interiorul Serviciului „K", care – la momentul respectiv – avea atribuții limitate[514], lucru care se va petrece în cele din urmă în septembrie 1958. Este interesant de notat, în acest punct, că, în chiar anul în care Serviciul „K" își înceta existența (1967), Serviciul Inspecții propunea (în cadrul ședinței de bilanț a activității Serviciului „K", ținută în Colegiul M.A.I. la 28 februarie 1967), pentru „o informare imediată a comandanților (șefilor) de unități (i.e. șefii Direcțiilor Securității, n.n.) asupra problemelor care-i privesc direct", ca ofițerii Serviciului „K" „să aibă *un contact direct* cu șefii acestor unități"[515] [subl. n.]. Se recunoștea, astfel, că intermedierea Regionalelor fusese de fapt o piedică reală în

---

[509] A se vedea, în acest sens, „Ședința de analiză a muncii Serviciului «D»" (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13316, ff. 1-40).

[510] Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3615, vol. 1, ff. 215-221. Inspecția, care a durat aproape toată luna februarie 1957, a vizat 30 de penitenciare, în șapte din acestea fiind încarcerați deținuți „contrarevoluționari" (politic), în restul de 23 deținuți de drept comun (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13316, f. 41). Ordinul nr. 87 din 18 aprilie 1957 a fost dat ca urmare a ședinței de bilanț a Serviciului „D", care avusese loc cu o zi înainte.

[511] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13316, ff. 41-59.

[512] „La lipsurile muncii informative din unitățile de detenție au contribuit, în mare măsură, o parte din conducerile Direcțiilor regionale M.A.I., care, după 10 luni de când răspund de problemele «D», nu s-au preocupat să cunoască situația din acest sector de activitate și să ia măsurile corespunzătoare pentru ridicarea calității muncii. Deși există largi posibilități pentru o strânsă conlucrare între problema «D» și restul serviciilor din cadrul Direcțiilor pentru efectuarea de combinații, schimb de informații sau ducerea unor acțiuni în comun, până în prezent nu s-a întreprins aproape nimic în acest sens" (Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3615, vol. 1, f. 220).

[513] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13316, f. 58.

[514] Vezi mai sus, în text, care erau acestea.

[515] A.C.N.S.A.S. fond Documentar, dosar nr. 12616, f. 74.

construcția unor operațiuni și că legătura *nemediată* cu Direcțiile Securității trebuia reinstituită. Modelul descentralizării se dovedise, la rându-i, un eșec.

Oficialii Serviciului transmiseseră într-un raport de activitate, prealabil investigațiilor celor de la Inspecții, că principalul efect al Ordinului nr. 37 fusese, de fapt, amputarea legăturilor dintre centru și penitenciare. Unitatea din capitală a Serviciului „D” devenise un simplu „organ de control și îndrumare”[516] pentru Grupele teritoriale, fiind lipsit, însă, de pârghiile necesare pentru asta. Lucrătorii de aici rămăseseră, practic, „fără sarcini concrete informative”[517]. Controlul dosarelor, al acțiunilor, al agenților trecea, acum, prin filtrul Regiunilor, nemaifiind necesară aprobarea Bucureștiului. Printre măsurile restrictive ce fuseseră luate post Pitești se afla și controlul mobilității penitenciare, exercitat acum de D.G.P.C.M. Consecințele preluării unei atribuții atât de importante – în logica conspirării acțiunilor derulate împotriva deținuților – erau foarte departe de cele scontate. În locul mult-invocatului „control”, ofițerii Serviciului s-au văzut lipsiți de un important instrument de lucru. Deținuții erau „ridicați” din penitenciare fără ca Serviciul „D” să știe ceva și să poată interveni. „Combinațiile operative” erau, astfel, distruse[518].

Pe de altă parte, puține Regionale își intraseră cu adevărat în rolul ce le fusese destinat în iulie 1956[519], și, e de remarcat că, de sprijinul lor se bucuraseră doar acele penitenciare care avuseseră și în trecut o intensă activitate „contrainformativă”. Astfel, raportul celor de la Inspecții lăuda conducerile Regionalelor M.A.I. Cluj, Bacău, Craiova, Pitești și București, care sprijiniseră activitatea în problema „D”[520], cele mai multe, însă, „nepreocupându-se să cunoască situația din acest sector de activitate și să

---

[516] Idem, dosar nr. 13316, f. 60.
[517] *Ibidem*, f. 55.
[518] *Ibidem*, f. 2-3.
[519] Drăghici observa că nu se întreprinsese „aproape nimic” în acest sens (Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3615, vol. 1, f. 220). Maiorul Gheorghe Marin, șef al unui Birou din aparatul central al Serviciului „D”, recunoștea că regiunile repartizaseră cadre incompetente pentru Birourile „D” din subordine, total nepregătite, „oameni care nu știu să facă o adresă, să conexeze o lucrare”. Mai mult, nu existase, în cele șapte luni de la trecerea problemei în subordinea regiunilor, nicio colaborare a conducerii „D”-ului cu conducerile Direcțiilor și Serviciilor din M.A.I. (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13316, f. 25-26).
[520] *Ibidem*, f. 44.

ia măsurile corespunzătoare pentru ridicarea calității muncii”[521]. Un alt argument în favoarea ideii că delegarea responsabilităților operative nu fusese cea mai inspirată măsură[522]. În ciuda avertizărilor critice, însă, modelul regionalist de funcționare a rămas în picioare până la desființarea structurii (1967).

A doua problemă cheie, invocată în ședința Colegiului M.A.I., a fost cea a „comandamentului legionar”[523] și a măsurilor de fracturare ce se impuneau între acesta și „masa legionară”. Suntem în fața unui veritabil *scenariu* operativ. Activitatea din detenție a deținuților contrarevoluționari comporta, în lectura Securității, o formulă de organizare[524]. În cazul legionarilor, principalii vizați, lucrurile păreau chiar mai grave. „Organizarea” presupunea salvarea „șefilor”, pentru care deținuții obișnuiți făceau sacrificii evidente, predându-le medicamente și mâncare. Problema conducerii legionarilor, una esențială în urmărirea acestora de către toate serviciile secrete din țară, și înainte de august 1944 și după, nu era – în noul context – cu totul nejustificată. Raportul ofițerilor de la Inspecții avea dreptate atunci când menționa ajutorul

---

[521] *Ibidem*, f. 57. Ordinul nr. 37 din iulie 1956 prevedea ca un locțiitor al Direcțiilor regionale să aibă în responsabilitate Problema „D”. Departe de a-și constitui un profil activ, aceștia, aflăm din raportul amintit al Serviciului Inspecții, se mărgineau la „avizarea dosarelor de agenți pentru recrutări sau excluderi” și la „rezolvarea corespondenței”. Nu mergeau în „obiective”, nu făceau analize, nu participau la recrutări, la întâlniri cu agenții, nu dădeau indicații (*Ibidem*).

[522] Nici în 1967, atunci când destinul Serviciului „K” se apropia de sfârșit, Direcțiile regionale nu-și asumaseră activitatea specifică a acestuia, „privind această muncă ca pe o problemă secundară, ca ceva în plus”, cum observa secretarul general al Colegiului M.A.I., Ioan Dumitru, cu ocazia ședinței de bilanț a Serviciului „K”, din 28 februarie 1967 (Idem, fond Documentar, dosar nr. 12616, f. 9).

[523] Unul din coordonatorii în țară ai Serviciului de Informații al Mișcării Legionare, Andrei Decebal Corneliu, arestat în primele zile ale lui martie 1947, la puțin timp de la venirea lui clandestină din Italia, într-o declarație din iulie 1948, afirma: „Se întrebuințează în mod curent, dar cu totul impropriu noțiunea de *comandament*. Comandament, mișcarea în țară nu a avut decât pe timpul lui Antonescu. De atunci nu a mai existat comandament în sensul unui grup de comandă centrală, care să conducă și să ia hotărâri în comun. Aceasta ar presupune o anumită centralizare pe câtă vreme activitatea legionară subversivă e dimpotrivă caracterizată printr-o *largă descentralizare*” (Idem, fond Informativ, dosar nr. 163186, f. 31).

[524] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13316, f. 44.

legionar dedicat conducătorilor din Zarca Aiudului. Bună parte din logica supraviețuirii legionarilor ținea de prezervarea ierarhiei, interminabile conciliabule, analize, rupturi și trădări având la bază obsesia succesiunii și a reprezentării. Nu e, însă, defel rezonabil, date fiind condițiile carcerale, să se presupună că, atât „organizarea”, cât și problematica „conducerii” legionare reprezentau, în mod real, o amenințare. Credem, mai curând, că pe o realitate fragilă și inconsistentă s-a grefat un *construct operativ*, necesar în edificarea unei problematici mai largi, legată de „neutralizarea” deținuților legionari și, mai târziu, de obsesia dresării lor ideologice, o formă perversă de răzbunare fratricidă[525]. Deși reale, încercările de refacere a conducerii legionare în țară, prin operațiunile parașutate, începând cu noiembrie 1944, nu dăduseră rezultatele scontate. Formula funcțională a unui „comandament” legionar era departe de a fi fost realizată[526].

Așadar, „stabilirea formei organizatorice a legionarilor, național-țărăniștilor, a liberalilor”, „cum este organizată întreaga lor muncă, cine îi conduce pe ei, ce instrucțiuni au?”[527], constituiau mize importante[528].

---

[525] Este o lungă istorie a înrudirilor ideologice ale celor două mișcări, de la structura lor fundamental antipolitică, cultura inițiatică a „ilegalității”, structura de sectă politică mesianică, conducere „puternic străbătută de tendințe carieriste, fracționiste, antipartinice, pe care deviatorii le-au întreținut”, cum recunoștea Gheorghiu-Dej cu referire la trecutul propriului partid, la ședința Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 3, 4, 6 și 12 aprilie 1956 (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. Cancelarie, dosar nr. 32/1956, f. 87).

[526] „Din informațiile pe care le avem până în momentul de față, nu s-a putut stabili existența unui comandament”, preciza o Notă a S.S.I.-ului, din 26 mai 1950. Realitatea mai curând era descrisă în termeni de „grupuri izolate și împrăștiate”, care – tocmai din cauza asta – erau „greu de urmărit”, din analiza cărora neputându-se „constata că ar primi o linie de activitate de la un comandament general” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13431, ff. 253-255).

[527] Idem, dosar nr. 13316, f. 2. Este important, în context, să amintim de Ordinul secret nr. 70 al ministrului Afacerilor Interne, din 17 ianuarie 1957. Ținând cont de situația declanșată ca efect a revoluției din Ungaria, al activării „reacțiunii interne”, „trebuia avut în vedere permanent că dușmanul n-a renunțat la luptă” (Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3615, vol. 1, f. 19). Ori, reprezentând „forța reacționară cea mai organizată, capabilă să provoace în țară acte teroriste și alte acțiuni bandităști”, legionarii erau principalii vizați. „Mulți lucrători operativi nu înțeleg că *atenția principală trebuie concentrată în direcția urmăririi informative a foștilor conducători de organizații legionare*, deoarece aceștia dispun de experiență îndelungată în activitatea subversivă și sunt cei mai înverșunați

Gheorghe Pintilie, ministrul adjunct al M.A.I., accentua, amintindu-și de propria perioadă a ilegalității: „Noi care am stat în închisoare, știm că *nu poate să nu existe o formă organizatorică* a elementelor dușmănoase [subl.n.]. (…) Noi trebuie să știm unde sunt *punctele lor vulnerabile*, pentru a ști *unde să punem accentul* pentru a-i face *să joace ca un urs*”[529] [subl.n.]. Țiriachiu pur și simplu „nu înțelesese” cum să rezolve „problema” legionară, cerând în repetate rânduri ministerului să-i explice *cum* trebuie puse în practică ordinele[530]. Mai mult, întâlnindu-se în repetate rânduri pentru lămuriri cu Pintilie, îi ceruse o aprobare explicită pentru aplicarea acestora. Preferând să folosească aceeași tactică a sugestiei neangajante, una însă dură, prim adjunctul M.A.I. îi spune să nu se mai „plângă ca o babă și să treacă la muncă”[531]. Prudența vicleană a lui Pintilie se explică prin consecințele imprevizibile pe care, de pildă, o acțiune în forță privind recrutările în rândul legionarilor le-ar putea avea[532]. Obsesia „Comandamentului” crease însă crispări în „penetrarea clandestinității legionare”, ofițerii „D” asociind în mod fals, după cum le-a

dușmani ai regimului democrat-popular” [subl. n.] (*Ibidem*, f. 24). Penetrarea „clandestinității legionare” devenea, în noul context, o sarcină imperativă. Concentrat pe supravegherea „elementelor din conducerea organizațiilor subversive”, ordinul viza și descoperirea metodelor sau tacticilor „de subminare” folosite de acestea. Tuturor conducătorilor legionari din țară („de la șef de garnizoană în sus”) trebuia să li se deschidă dosare de supraveghere informativă (*Ibidem*, f. 28). Mai mult, toți legionarii arestați și eliberați, indiferent de funcția deținută, trebuiau supravegheați informativ. Este semnalul declanșării unei noi ofensive „antilegionare”, practic o altă fațetă a represiunii interne, care refolosea pretextul adepților fasciști români, cea mai importantă parte a acestora fiind deja în spatele zidurilor închisorilor.

[528] Colonelul Nicolae Budișteanu (șeful Direcției a III-a – Informații Interne), pe parcursul discuțiilor, remarca și el că singura explicație a reactivării celor eliberați, care reușeau să refacă solidaritățile legionare în jurul lor, nu putea fi alta decât aceea că „în pușcărie dușmanul duce o serioasă activitate”, obligând organele să deducă existența „comandamentului, închis acolo, chiar la Aiud” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13316, f. 14).

[529] *Ibidem*, f. 19.

[530] *Ibidem*, f. 21. Referința este aici la Ordinul secret nr. 15 din 14 martie 1956.

[531] *Ibidem*, f. 3.

[532] Amânarea aplicării Ordinului secret nr. 15 (14 martie 1956), privind intensificarea culegerii calificate de informații în rândul deținuților C.R., avea la bază un calcul tactic, care prefera să lase la latitudinea subordonaților din Serviciul „D” riscurile derapajelor. O prudență abilă și lașă marchează încurajările lui Pintilie, pregătit să nu-și asume nimic, dar să provoace rezultate.

reproșat cu duritate Drăghici la finalul ședinței de bilanț din aprilie 1957, existența acestuia cu prezența invocatei „solidarități” legionare. Ministrul de Interne a ținut explicit să-i lămurească că aceasta din urmă era o chestiune „fracturabilă”. Reală, fragmentar și de multe ori idealist, ea putea să devină un excepțional instrument de distrugere.

Natura simbolică a aderențelor legionare, regimul ritualizat al accesului în ierarhia Mișcării, conspirativitatea, constituiau un obstacol dificil de gestionat. Nu se naște nici acum, cum nu s-a născut nici mai târziu, un alt model de reacție împotriva acestui tip de structură de aderență, dificil de străpuns pentru ofițerii Securității. Intuițiile violente de la Pitești sunt reactivate. Modalitatea de abordare a acestor „comandamente” este sintetizată cinic de Alexandru Drăghici, constituind viitoarea schemă de acțiune din penitenciarul Aiud, un an mai târziu, împotriva legionarilor: „Trebuie ca noi să vedem întâi *compoziția lor socială*: marea majoritate o formează burghezia. Sunt și elemente muncitorești, însă acestea sunt declasate. Ajutorul acesta legionar de care ați amintit nu se dă tuturora, ci numai la vârfuri și aceștia desigur că trăiesc bine. Ei au teoria «elitelor», că aceștia sunt cei care conduc masa și teoria aceasta o au și în practică. Conducătorii trăiesc bine, iar masa trăiește prost. *Atunci mă întreb? Nu putem noi să facem în așa fel ca ei să nu ne poată face nouă greutăți, ba, din contră, să le facem noi greutăți lor? Nu putem noi să speculăm contradicțiile dintre ei, să vedem care sunt acestea și să ridicăm masa aceasta împotriva lor, a conducătorilor sau prin anumite diversiuni să ridicăm anumiți conducători împotriva altor conducători și să-i facem să se bată ei între ei*? [subl.n.]”[533]. Abordarea dovedește, o dată în plus, faptul că organizarea brutală a „disensiunilor”, marca de identitate a experimentului Pitești, rămăsese principala schemă de soluționare a problemei deținuților contrarevoluționari de orientare legionară. Practic, Drăghici le-a reamintit o soluție care dăduse rezultate. „Muntele de solidaritate” legionar era un mit, noi știm că ei „se ceartă, se mănâncă între ei”[534]. Iar legătura cu „elitele” poate fi fracturată activând logica resentimentului, reamintindu-le deținuților că doar unii sunt beneficiarii unor „privilegii”. Îi întoarcem pe unii împotriva celorlalți. În plus, ce reprezintă un ofițer de securitate față de un legionar, chiar dacă acesta „are studii”, e intelectual? În fapt, legionarii „nu fac doi bani fiindcă sunt lași, jigodii”, iar „muntele” e doar o limită în mintea ofițerilor.

[533] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13316, f. 31.
[534] *Ibidem*.

Drăghici continua, admonestându-și subordonații pentru pasivitate și descurajare în fața adversarului. Așa cum legionarii îi „bat pe acei care nu se supun", așa trebuie să facem și noi, „simțul de răspundere" presupune să „facem totul pentru a-i bate pe bandiți"[535]. Elemente declasate, „burghezie în descompunere", noi știm „că se mănâncă între ei", „că unii mănâncă și alții n-au ce mânca, că se fură și se bat între ei", atunci cum se poate spune că ar fi „solidari"? Cum puteți „avea tupeul să veniți să ne prezentați [teoria aceasta, n.n.] și nouă"[536] ?, amenința Drăghici. Nu există nicio „solidaritate" legionară, asta e o invenție a lașității sau a lipsei de creativitate operativă a ofițerilor.

A treia problemă invocată era dată de recrutările de agenți în închisori, care ridicau dificultăți importante, ofițerii invocând faptul că nu puteau oferi un regim de recompense eficient, aceasta fiind doar una din greutățile întâmpinate. Cei cu pedepse de 25 de ani închisoare (bună parte din legionarii condamnați în procesele rebeliunii din 1941-1943) nu puteau fi câștigați de partea administrației[537]. „Numărul de informatori" era, prin urmare, „infim"[538]. La penitenciarul Aiud, de pildă, fuseseră recrutați „până la 10 agenți, însă nu toți sunt legionari"[539]. În ciuda *ordinului secret nr. 15 din 14 martie 1956*, care prevedea intensificarea supravegherii informative, prin creșterea calității agenturii[540], abia la sfârșitul aceluiași

---

[535] *Ibidem*, f. 32.
[536] *Ibidem*.
[537] Țiriachiu, la amintita ședință de bilanț, relata reacția unui deținut căruia i se ceruse colaborarea: „Eu colaborez cu voi. Am în schimb 25 de ani muncă silnică. Voi ce îmi dați mie, o țigară? Dacă îmi reduceți din pedeapsă accept, altfel nu! Târgul este târg. Dacă vreți bine, dacă nu, nu" (*Ibidem*, f. 4). Aceasta a determinat ca, în ordinul M.A.I. nr. 87 din 18 aprilie 1957, să se interzică racolarea acelor deținuți care aveau pedepse mai mari de 10 ani închisoare (Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3615, vol. 1, ff. 221-222). Răspunzându-i, Drăghici a preferat să fie evaziv: nu promitem nimic, nu dăm nimic, îi spunem celui ce acceptă doar că „o să vedem ce putem face", „o să arătam că a făcut treabă", „o să vedem ce este de făcut" etc. (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13316, f. 34). În situația atipică a colonelului Gheorghe Crăciun la Aiud, prudența eschivantă nu a fost respectată, aici funcționând un sistem sofisticat al recompenselor și pedepselor. Pentru o analiză detaliată, a se vedea, mai jos, capitolul dedicat Grupei Operative și reeducării din închisoarea Aiud (1958-1964).
[538] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13316, f. 3.
[539] *Ibidem*.
[540] Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3614, vol. 1, ff. 86-94. Semnat de Drăghici, în martie 1956, Ordinul secret nr. 15 venea să remedieze problema

an numărul informatorilor din rândurile deținuților începuse să crească. Situația se datora și faptului că, în primă fază, gen.-lt. Gheorghe Pintilie și gen.-mr. Evghenie Tănase interziseseră aplicarea acestui ordin Serviciului „D”[541], probabil o precauție tactică, menită să evite aglomerarea entuziastă a aderențelor, cum se petrecuse la Pitești, soldată cu o generală deconspirare. Ordinul va deveni, totuși, funcțional la nivelul Serviciului începând cu octombrie 1956[542]. Rezultatele aplicării lui nu fuseseră, însă, conform așteptărilor: „caracteristic în munca noastră este faptul că eșuările de recrutări au fost îndeosebi în rândul deținuților contrarevoluționari”[543], observa șeful Serviciului „D”. Mai multe cauze sunt de natură să explice blocajul. Una din cele mai importante, sintetizată de Țiriachiu, exceptând amintitele recompense neconvingătoare, viza „completa compromitere” a muncii ofițerilor de securitate în rândul legionarilor, „colaboratorii noștri” spunând că „mâine, poimâine o să-i împușcăm ca pe Țurcanu”[544] și atunci ce garanții s-ar putea oferi? Securitatea trebuia să asigure viitorilor agenți fidelitate și previzibilitate și, mai ales, *trebuia să-i câștige pe o platformă diferită*, menită să adoarmă suspiciunile. Recrutările trebuiau să se facă în baza unor prealabile „studii psihologice”, care însă, „nu e ușor să le faci cu

calității rețelei informative, nesoluționată din 1953, în ciuda existenței unui alt ordin (nr. 60 din 1 martie 1954, cu o problematică similară), care nu-și dovedise efectele (Idem, dosar nr. 3612, vol. 1, ff. 160-177). Așa se face că noul ordin, „cu privire la reorganizarea muncii organelor de securitate, cu agentura”, era destul de radical, vizând o „*întreagă* revizuire a agenturii, prin abandonarea agenților deconspirați, compromiși sau care trădaseră (*Ibidem*, f. 93). Acesta prevedea, totodată, o imperativă completare a rețelei informative, prin noi recrutări. Abordarea ordinului era ceva mai democratică, dispărând categoriile informatorilor „necalificați” și „calificați”, impunându-se, însă, cele de *rezidenți* și *agenți*. O modificare importantă, care anula ierarhizarea agenților în funcție de intimitatea cu obiectivul, constituindu-se astfel două noi categorii, centrate pe cultura recrutării, având în centru strategia extinderii rețelei sub o coordonare centralizată a ofițerului (*Ibidem*, f. 91). O altă mențiune importantă era cea care stabilea că recrutarea „membrilor organizațiilor dușmănoase” nu se putea face decât cu aprobarea explicită a Ministrului Afacerilor Interne sau a locțiitorilor acestuia, un semnal important că munca informativă în mediile sensibile trebuia supravegheată la cel mai înalt nivel (*Ibidem*, f. 93).

[541] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13316, f. 70.

[542] *Ibidem*.

[543] *Ibidem*, f. 69.

[544] *Ibidem*, f. 4.

oameni care în multe situații sunt inferiori deținuților”[545]. Piteștiul rămăsese o veritabilă piatră de moară, greu de surmontat. Nimeni, pentru moment, nu era pregătit să-și asume o altă abordare, care să prezerve radicalismul Piteștiului dar să asigure impunitatea organizatorilor și colaborarea actorilor. Cum se va vedea, abia la trei ani distanță de ordinul nr. 15, într-un context carceral cu totul special (penitenciarul Aiud în organizarea G.O.), cernerea agenturii cerută de Drăghici și – pe cale de consecință – obținerea unor efecte relevante în munca operativă vor deveni realitate.

Dacă în martie 1956, înainte de punerea în aplicare a Ordinului nr. 15, Serviciul „D” dispunea de un număr de 445 agenți[546], din care nouă din rândurile deținuților contrarevoluționari, 165 deținuți de drept comun și 281 cadre, în aprilie 1957 Serviciul avea 369 de agenți, din care 17 deținuți contrarevoluționari, 195 deținuți de drept comun, 157 cadre[547] și opt gazde case de întâlniri, folosite pentru supravegherea acestora[548]. La un an după intrarea în vigoare a Ordinului nr. 15, se aprecia că, „datorită goanei după recrutări și reactivizări fără un studiu temeinic asupra candidaților, s-au săvârșit din nou greșeli”, „agentura” fiind apreciată ca „redusă numeric față de suspecții ce trebuie supravegheați”[549]. Cu 369 de agenți la 60 de penitenciare și 14 colonii de muncă, la care se adăuga Trustul Aurifer Gura Borza[550], calculând o medie de nici 5 agenți pentru fiecare loc de detenție, lucrurile nu aveau cum să fie foarte eficiente.

Calitatea informațiilor, și mai ales, coordonarea sistematică cu Direcțiile Securității, care ar fi trebuit să conducă la obținerea unor „cazuri” solide, erau aduse în discuție în cadrul bilanțului din aprilie 1957. Era menționat cazul Direcției a III-a, unul din principalii beneficiari ai informațiilor obținute în detenție, folosite pentru extinderea plajei arestabililor. Neconcludente sau neverificate, acestea conduseseră la „o «goană» după arestări”[551]. Mai mult, nici Direcția a III-a (Informații

---

[545] *Ibidem*, f. 25.
[546] *Ibidem*, f. 66.
[547] *Ibidem*.
[548] La nivelul întregii țări, în aprilie 1957 existau doar 8 case de întâlniri, din care două erau deconspirate iar două nu erau folosite (*Ibidem*, f. 54).
[549] *Ibidem*, f. 50.
[550] *Ibidem*, f. 60. Competențele contrainformative acopereau, în afara celor menționate în text, și D.G.P.C.M. (administrația din capitală), prin urmare ponderea agenților era și mai redusă.
[551] *Ibidem*, f. 6.

Interne), nici Direcția a VIII-a (Anchete penale) nu comunicau Grupelor „D” materialele necesare stabilirii „gradului de periculozitate” al vreunui deținut ori „problemele rămase neclarificate în perioada desfășurării acțiunii cât și în timpul cercetărilor”[552], pentru ca acestea să poată fi lămurite în detenție. Cazurile urmărite trebuiau, așadar, consolidate, printr-o intensificare atât a muncii Serviciului, cât și a colaborării cu Regionalele. În opinia conducerii ministerului, Serviciul trebuia să participe direct nu doar la supravegherea deținuților, ci și la completarea unor acțiuni din afara penitenciarelor, având și acordând sprijin Direcțiilor regionale.

În urma celor constatate, în Colegiul ministerului s-au luat câteva *decizii* a căror anvergură va fi vizibilă câțiva ani mai târziu, atât în ceea ce privește anatomia unității de contrainformații, cât, mai cu seamă, strategiile acesteia. Este vorba de *Ordinul nr. 87 din 18 aprilie 1957*, ce prevedea, în primul rând, o „intensificare a muncii informativ-operative”, asociată unei creșteri a conspirativității. Orientarea trebuia să se schimbe, cerându-se depășirea nivelului pasiv al preluării informațiilor către folosirea lor activă. În al doilea rând, urmărirea trebuia, de acum înainte, să se facă prin organizarea unor „*camere de detenție*” și „*unități de producție* [subl.n.]”[553], fiecare dintre acestea fiind prevăzută cu minimum un agent. De la agenți care deserveau închisori sau locuri de deținere, nediferențiați pe probleme, pe obiective stricte sau supuși rigorii vreunui plan de măsuri, s-a trecut la o organizare ceva mai precisă. Miza era o formulă de *organizare consolidată a reeducării*, atât nemijlocită (presupunând tot arsenalul de mijloace), cât și indirectă, prin „muncă”. Cu alte cuvinte, recrutările, conspirativitatea și nivelul de planificare a cazurilor se cereau substanțial îmbunătățite, lucrătorii operativi trebuind să participe direct, alături de ofițerii Regionalelor de Securitate, la construcția dosarelor. Nu întâmplător, date fiind evenimentele de la penitenciarul Aiud, din martie 1957, amintite aluziv în document, când a avut loc cea mai amplă grevă a foamei din sistemul penitenciar românesc în perioada comunistă[554], în centrul documentului stau deținuții legionari

---

[552] *Ibidem*, f. 57.

[553] Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3615, vol. 1, f. 221.

[554] Greva foamei a avut loc în intervalul 17 martie – 4 aprilie 1957, fiind precedată de o suită de revolte, în intervalul 25 decembrie 1956 – 21 ianuarie 1957. În momentul ei de vârf, la 25 martie, numărul celor implicați se ridica la 600 de persoane, contingentul deținuților legionari din penitenciar totalizând un număr de 820 de oameni (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 3. f. 417).

și cele două Regionale în a căror jurisdicție se aflau închisori cu o importantă populație penitenciară, provenind din rândurile Mișcării Legionare, e vorba de Cluj și București[555]. Acestor Regionale li s-a ordonat, ca în termen de maxim cinci luni, să raporteze ce măsuri luaseră pe linia colaborării cu Grupele „D” de la Aiud și Gherla[556].

„Organizarea pe camere”, pusă în practică un an mai târziu la Aiud, viza prelucrarea liderilor legionari în condiții de conspirativitate și control operativ deplin. Nu e doar o modificare coregrafică, ci o *schimbare de metodă*, anunțată de Drăghici la amintita ședință din aprilie 1957. Asupra lor era preconizată, de la bun început, o presiune constantă. Izolarea era menită să asigure eficiență și conspirativitate, dar mai ales construcția riguroasă a rolurilor. Cei înfrânți aici difuzau mai apoi, pentru „mase”, în „cluburi”, fructele sincerei lor convertiri. „Camerele” deveneau astfel spații de influență și șantaj, difuzându-se „noua perspectivă” cu autoritatea informală a fruntașilor legionari care „trădaseră”, acceptând pactul colaborării. O dată produsă, ruptura era transmisă în rândul

---

Acțiunea a fost stopată în forță de administrație, care a extras 130 de persoane, considerate responsabile de organizarea protestului, transferându-le disciplinar la penitenciarul Gherla. A urmat o cercetare extinsă, din iulie până în septembrie 1957, fiind anchetați aproximativ 400 de deținuți (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 13, ff. 250, 252). Concluziile anchetei erau următoarele: la 16 martie, primii care au refuzat mâncarea ar fi fost cei de la Zarcă, pe celule, greva s-a extins, apoi, la celular, culminând în ziua de 25 martie. Pregătirea protestului era localizată, de raportul Biroului „D” din cadrul Regionalei de Securitate Cluj, undeva la sfârșitul lui 1956 sau cel mai târziu la începutul lui 1957 (*Ibidem*, f. 267). Nu este singura conjunctură agravantă amintită, evenimentele din Ungaria, din 1956, și ecourile sale din țară constituind o referință importantă: „Această muncă [a Serviciului «D», n.n.] a fost desconsiderată și numai cu prilejul evenimentelor din Ungaria s-a văzut că bandiții dacă ies din pușcărie fac ce au făcut acolo” (Idem, dosar nr. 13316, f. 29).

[555] Fiind vorba despre penitenciarele Aiud și Gherla, respectiv Jilava și Văcărești.

[556] A.C.N.S.A.S. fond Direcția Juridică, dosar nr. 3615, vol. 1, f. 222. Ancheta derulată în urma grevei din martie-aprilie 1957 stabilise că mulți dintre participanți fuseseră, de fapt, o „masă de manevră cu care acționează vârfurile legionare, ei stând în expectativă ca nevinovați”. Cei identificați drept foarte activi în grevă erau personaje secundare, în timp ce „vârfurile mâncau sau își vedeau de treabă în patul respectiv fără a striga. Aceasta însemnă ca aceștia din urmă ațâțau pe restul, folosindu-i ca masă de manevră împotriva administrației locului de deținere”. Asta a determinat introducerea, prin Ordinul nr. 108 din 12 octombrie 1957, a obligației separării pe camere/secții a șefilor legionari de „masa” membrilor (Idem, vol. 2, f. 275).

celorlalți deținuți legionari, antagonizările conducând la mult-invocata „neutralizare”. Primele „camere” ale cedării au fost celulele din Zarca Aiudului, organizate, începând cu toamna lui 1958, într-o vastă și unică operațiune de „îmblânzire” a liderilor gardiști[557].

Impulsionat de criticile dure ale Colegiului M.A.I., lt. colonelul Țiriachiu, șeful Serviciului „D”, a redactat o „lecție” intitulată *Organizarea muncii informativ-operative în penitenciare și colonii de muncă*[558]. Documentul constituie singura reglementare păstrată a structurii de care ne ocupăm. Este important să spunem, din capul locului, că diriguitorul Serviciului „D” nu înțelesese mare lucru din criticile care-i fuseseră aduse. Încercarea lui de a aduna laolaltă câteva din metodele de lucru specifice, repetând chestiuni deja legiferate, *nu a adus nimic nou*, păstrând Serviciul într-o zona de neutralitate inacceptabilă pentru conducerea ministerului.

Lucrarea are trei părți importante. În prima, sunt dezvoltate, cu exemple, cele șapte tipuri de „activități dușmănoase” ale deținuților[559], cea de a doua – cea mai importantă în opinia noastră – detaliază tehnicile operative de acțiune împotriva celor încarcerați[560], ultima fiind rezervată, diplomatic, „relațiilor lucrătorului operativ cu comandantul penitenciarului sau coloniei de muncă”[561].

Problematica „reeducării”, ca una de sine stătătoare, asumată ca atare, lipsește. O absență firească, pentru că elementul definitoriu al acestei structuri era altul: limitarea sau eliminarea acțiunilor „dușmănoase” din detenție, indiferent cum acestea preferau să fie identificate. Termenul însuși este prezent o singură dată în text, într-un context periferic. Principala linie de forță a acestei „lecții” este strategia informativ-operativă, adaptată spațiului specific în care aveau loc

---

[557] Vezi, în acest sens, capitolul „Practica «discuțiilor individuale»” din studiul nostru *Descompunere și reabilitare* (Mihai Demetriade, *op. cit.*, pp. 294-300).

[558] *Organizarea muncii informativ-operative în penitenciare și colonii de muncă*, lecție scrisă de lt.col. Țiriachiu Vasile; Serviciul Învățământ din cadrul M.A.I., serie 001, 1957, dat la cules 29.06.1957, B.T. 08.07.1957, 300 ex. tiraj (A.C.N.S.A.S., fond Bibliotecă, dosar nr. 4046, vol. 2).

[559] Acestea erau: (1) organizarea în grupuri contrarevoluționare; (2) organizarea unor canale de legătură între deținuți în interiorul penitenciarului/coloniei, cu deținuți din alte penitenciare sau cu elemente dușmănoase din afară; (3) evadarea; (4) banditismul de cameră; (5) teroarea; (6) propaganda și agitația contrarevoluționară și (7) diversiunea (*Ibidem* p. 9).

[560] *Ibidem*, pp. 44-60.

[561] *Ibidem*, pp. 61-63.

operațiunile, *neaducând nicio inovație operativă majoră*. Logica ei structurală se bazează pe următorul mecanism simplu: cum deținuții au propriile strategii diversioniste, organizatorice, „dușmănoase" în esență, ofițerii Securității sunt nevoiți să acționeze, să contrapună propriile modalități de reacție. Frapează diferențele față de suita de ordine ale M.A.I. care au regândit ofensiva împotriva acțiunilor de „reorganizare" ale deținuților, date câteva luni mai târziu (august-octombrie 1957)[562]. În opinia noastră, tocmai caracterul de generalitate, lipsa unei strategii unitare și – finalmente – lipsa de viziune în a aborda problemele cheie ale „contrarevoluționarilor" i-au asigurat „lecției" o existență meteorică.

Sunt puține detalii manipulatorii, de camuflare a intențiilor „lucrătorilor operativi" în lucrarea șefului Serviciului „D". Trăsătura generală rămâne una esențialmente *pasivă*, *de observare și prevenție*. Există o singură tehnică operativă mai sofisticată, pe care o vom întâlni peste câțiva ani și la Aiud și pe care o detaliem câteva pasaje mai jos.

Capitolul dedicat „organizării muncii informativ-operative"[563], trecând în revistă componența rețelei informative (rezidenți și agenți), tipurile de recrutare (convingere, materiale compromițătoare și cointeresare materială), sau cele câteva observații privind „conducerea și educarea agenturii"[564], nu aduce nimic nou față de reglementările care existau deja.

Educarea agenților presupunea, printre altele, două „principii" care merită amintite aici: obiectivitatea și conspirativitatea[565]. Prima se referea la necesitatea calibrării ideologice a surselor, care trebuiau să conștientizeze „realizările regimului", consolidându-și astfel „încrederea în noua orânduire democrat-populară". Aflați sub influența nefastă a mediului carceral, informatorii puteau ușor cădea pradă discursurilor retrograde. Asta însemna, de fapt, „obiectivitatea". Lucrătorul operativ avea „datoria *să facă educația politică a agentului*"[566] [subl. n.], „demascând intențiile dușmănoase"[567] ale deținuților.

---

[562] Vezi, în acest sens, nota 468.
[563] *Ibidem,* pp. 44-60.
[564] *Ibidem*, p. 52.
[565] *Ibidem*, p. 52. Niciuna din aceste cerințe nu reprezenta o noutate operativă, ele fiind deja prevăzute în reglementările anterioare.
[566] *Ibidem*, p. 52. Cerința nu era nouă. În Directiva din 1951 era prevăzut acest lucru: „este bine ca lucrătorul operativ să se intereseze de *creșterea nivelului politic și cultural* al informatorului" (C.N.S.A.S., *„Partiturile" Securității. Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987)*, documente editate de Cristina Anisescu, Silviu B.

Alături de stringența „obiectivismului” stătea cea a conspirativității. Astfel, legendarea scoaterii din celulă a unui informator era considerată „una din sarcinile cele mai importante”[568] ale ofițerului. Trebuiau evitate întâlnirile regulate, repetarea legendei, agentul nu trebuia să revină în celulă cu „anumite urme”, care nu corespundeau legendei (urme de cerneală, mirosul anumitor alimente, țigări)[569], toate putând conduce la deconspirare. Scoaterea „la întâlnire” se putea face sub falsul pretext al unei anchete colective, percheziții în celulă, reorganizarea deținuților pe „camere”, anchete ale unor organe externe care veneau în penitenciare[570] etc., toate trebuind să nu implice nominal și specific un anumit deținut, pentru a îndepărta legitimele suspiciuni ale colegilor de celulă.

Singurul element de noutate este dat de o măsură *activă* de contracarare, prezentată în prima parte a textului de care ne ocupăm. Dacă „organizarea în grupuri contrarevoluționare”, „evadarea”, „banditismul de cameră”, „teroarea”, „propaganda și agitația contrarevoluționară” sau „diversiunea” puteau fi anihilate destul de simplu, prin folosirea agenturii (pe un mecanism simplu: agenții ofereau informațiile, lucrătorii operativi blocau acțiunile), „*organizarea unor canale de legătură*” necesita din partea ofițerilor un anumit rafinament operativ. Este, de altfel, singura categorie de „fapte” ale deținuților, care este valorificată *activ* de Țiriachiu, depășindu-se modelul static al primirii informațiilor și reacțiilor inerente. Astfel, *preluarea unor canale de legătură*, prin care deținuții încercau să transmită sau să primească anumite mesaje în/din afara locurilor de detenție, constituie singura măsură operativă *activă*. „Lucrătorul operativ”, prin intermediul unui agent, intra în posesia informației privind o posibilă legătură a unui deținut cu cineva din exterior. Interpunându-se, prelua acest „canal”, transmițând informații controlate, de o parte și de alta. Scopul principal al „canalului fictiv” astfel creat era descoperirea „legăturilor contrarevoluționare”, care activau încă în libertate, și arestarea lor.

Măsura amintită nu schimbă, însă, neutralitatea și redundanța unor practici din „lecția” lui Țiriachiu, regăsibile deja în ordinele privind

---

Moldovan și Mirela Matiu, Studii și note de Cristina Anisescu și Silviu B. Moldovan, București, Editura Nemira, 2007, p. 213).

567 A.C.N.S.A.S., fond Bibliotecă, dosar nr. 4046, vol. 2, p. 53.

568 *Ibidem*, p. 54.

569 *Ibidem*, p. 55.

570 *Ibidem*, p. 59.

munca cu agentura din anii precedenți[571]. Ceea ce o face, însă, fundamental diferită de ce se va petrece în cadrul penitenciarului Aiud, doi ani mai târziu, *este tocmai absența unor tehnici specifice de „neutralizare" a deținuților*. „Lecția" lui Țiriachiu nu amintește deloc de „compromitere", „demascare" (tehnica „autoanalizelor" susținute și dezbătute public), nimic despre falsificarea unor contexte, menită inducerii unor reacții „organizatorice" în rândurile deținuților, niciun cuvânt despre „conflictualizări" sau despre „agenții de influență" din penitenciare, și cu atât mai puțin despre întrecerile ideologice din camerele de deținere („Cluburi" la Aiud), menite accentuării presiunilor expiatorii și obținerii cât mai rapide a unei „mărturisiri". Acest aspect spune ceva și despre *limitele* instrucțiunilor din 1957, un amestec de reglementări vechi în munca informativă, cu detalii strict observaționale de context carceral.

Ori, se pare, Partidul și Securitatea *doreau ceva mai mult de la deținuți*. Perspectiva strict reactivă nu era suficientă pentru garantarea înfrângerii „definitive" a legionarilor.

În afara Ordinului nr. 87, discutat mai sus, Ordinul nr. 106 (9 august 1957), Ordinul nr. 107 (26 septembrie 1957) și Ordinul nr. 108 (12 octombrie 1957) au reconfigurat politica penitenciară în ceea ce privește, în special, pe deținuții legionari, pregătind ofensiva colonelului Crăciun. Organizarea pe camere a urmării informative, izolarea șefilor de mase și prelucrarea acestora, întărirea conspirativității și controlul mobilității penitenciare au constituit principalele linii de forță nou introduse.

Concluziile controlului Serviciului Inspecții, însușite de Drăghici și reluate în partea introductivă a Ordinului nr. 87, semnat a doua zi după ședința de bilanț a Serviciului, pe 18 aprilie 1957, erau dintre cele mai pesimiste, constatându-se „un nivel foarte scăzut" al muncii, mai cu seamă la închisorile care aveau deținuți „contrarevoluționari", „munca informativă fiind aproape inexistentă"[572]. „Organizarea deținuților în detenție", cu precădere a legionarilor, faptul că „pun la cale acțiuni provocatoare", „boicotează măsurile administrației", „duc acțiuni de

[571] Vezi *Directiva referitoare la munca cu agentura* din 1951 (C.N.S.A.S., *op.cit.*, documente editate de Cristina Anisescu, Silviu B. Moldovan și Mirela Matiu, Studii și note de Cristina Anisescu și Silviu B. Moldovan, București, Editura Nemira, 2007, pp. 205-216). De asemenea, Ordinul nr. 15 din 14.03.1956 privind reorganizarea muncii cu agentura (A.C.N.S.A.S., fond Direcția Juridică, dosar nr. 3614, vol. 1, ff. 86-94).

[572] A.C.N.S.A.S. fond Direcția Juridică, dosar nr. 3615, vol. 1, f. 215.

îndoctrinare", practică „ajutorul legionar", transmit informații și instrucțiuni sau „organizează adunări religioase"[573], toate acestea constituiau o realitate alarmantă. Absența recrutărilor relevante și organizarea colaborării cu informatorii au fost considerate principalele carențe, „munca informativă" în rândurile deținuților legionari fiind „aproape inexistentă"[574]. Raportul menționa că în 1956 nu fusese recrutat niciun agent, la nivel național existând doar 17 surse din rândul deținuților „contrarevoluționari", apreciate ca „elemente periferice"[575], din care doar doi erau legionari[576]. Cu doar 22 de dosare de verificare[577] și 10 dosare de acțiune informativă, deschise la nivelul întregii țări (în intervalul de referință al raportului: 1 ianuarie 1956 – 28 februarie 1957), prin care erau urmăriți doar „32 de suspecți"[578], „în mare parte lucrate necalificat, fără agenți cu posibilități informative și *fără combinații* [subl. n.] și legende care să grăbească clarificarea lor"[579], întreaga problematică

---

[573] *Ibidem*.

[574] *Ibidem*, f. 217.

[575] *Ibidem*. La nivelul întregii țări, în martie 1957, existau în locurile de detenție un total de 369 de agenți recrutați (sau 360, în evaluarea Serviciului Inspecții). Din aceștia, doar 17 proveneau dintre deținuții „contrarevoluționari" (sau 16, cum redă raportul evaluativ al Serviciului Inspecții), prestația lor fiind apreciată drept una preponderent descriptivă, preferând creionarea unor portrete ale colegilor de detenție, fără valoare operativă (Idem., fond Documentar, dosar nr. 13316, f. 51, 66).

[576] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13316, f. 51. Problema era gravă, Securitatea știind că minarea din interior era cea mai eficientă în cazul legionarilor. Lucrătorii „D" nu se „străduiseră să analizeze și să exploateze anumiți factori psihologici, slăbiciunile unor elemente și alte asemenea indicii" (*Ibidem*, f. 52), care stăteau la baza recrutărilor. În mediul legionar trebuia recrutat un personaj în care colegii de celulă să poată investi încredere („agenți capabili să se descurce în mediul lor"), dar care să fie motivat de sursele fracționismului.

[577] Dintre acestea, doar două se refereau la deținuți (*Ibidem*, f. 72).

[578] *Ibidem*, f. 46. Aprecierea numerică aparține Serviciului Inspecții. În propriul raport de activitate, conducerea Serviciului „D" oferea o situație ceva mai optimistă (27 acțiuni informative, 34 dosare de verificare), care nu schimbă, însă, fundamental situația (*Ibidem*, f. 72).

[579] Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3615, vol. 1, f. 218. Raportul cita cazul, relevant în context, al șefului problemei „D" din cadrul Direcției Securității București, căpitanul Mihai Ștefănescu. Acesta, deși funcționa din 1953 în munca de contrainformații penitenciare, nu avea – la momentul controlului – niciun agent recrutat și nicio acțiune informativă deschisă (*Ibidem*, f. 219).

legionară din detenție părea scăpată de sub control. E important de semnalat, în acest punct, că, printre deficiențele constatate, se aflase și precaritatea *mijloacelor operative* puse la lucru în detenție. Ofițerii care făcuseră amintitul control observaseră că cei de la „contrainformații" foloseau doar „supravegherea operativă și interceptarea corespondenței"[580], două mijloace comode și esențial pasive. Ori, date fiind noile indicații regizorale și regândirea ofensivei împotriva deținuților, alta trebuia să fie abordarea, pentru a depăși „timiditatea"[581] în fața legionarilor și a le putea „penetra clandestinitatea". „Combinațiile", la care face trimitere ministrul, presupuneau puneri în scenă (*înscenări*), folosiri în orb, inducerea de informații nereale, falsificarea contextelor, rescrierea istoriei ș.a.m.d., un întreg arsenal de mijloace *active* care aștepta să fie pus în operă. Peste doar un an, toate acestea își vor găsi posibilitatea unui rafinat vernisaj la penitenciarul Aiud, într-un context operativ fundamental modificat. Până atunci, orientarea anchetelor viza cu precădere legăturile epistolare cu cei din afara spațiilor carcerale sau consemnarea angrenajelor solidarității penitenciare, în vreme ce raportul sublinia importanța ignorată a altor dimensiuni, care trebuiau să devină în viitor prioritare: „organizarea" în detenție, „comandamentele" și caracterul subversiv al „legăturilor". O lume era pe cale să se nască.

Momentul aprilie 1957 marchează nașterea unui nou mod de a organiza „reeducarea" în detenție, cu un termen care, prin raport cu începutul anilor '50, poate fi folosit acum fără circumstanțieri semantice speciale. Revoluția din Ungaria din toamna lui 1956, efectele ei în plan intern[582], respectiv Plenara C.C. al P.M.R. din 27-29 decembrie același an,

---

580 Idem, fond Documentar, dosar nr. 13316, f. 46-47.

581 *Ibidem*, f. 2. Ironia acuzatoare îi aparținuse lui Al. Drăghici, adresându-i-se lt. colonelului Vasile Țiriachiu.

582 În motivația-preambul a Ordinului nr. 106 din 9 august 1957, privind reorganizarea activității D.G.P.C.M. pe linia „contracarării activității contrarevoluționare" a deținuților, momentul Ungaria 1956 era marcat distinct: „S-a constatat că după evenimentele din Ungaria, unii deținuți, condamnați pentru infracțiuni contrarevoluționare, și-au intensificat activitatea antipopulară, ajungând până la amenințări fățișe împotriva administrației locurilor de detenție, precum și împotriva personalului de pază" (Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3615, vol. 2, f. 256). Încă din aprilie același an, șeful Serviciului „D" observa că munca propriei unități fusese „desconsiderată și *numai cu prilejul evenimentelor din Ungaria s-a văzut că bandiții dacă ies din pușcărie fac ce au făcut acolo*", iar Drăghici afirma tranșant: „dacă în Ungaria s-a întâmplat ce s-a întâmplat, trebuie să știți că o bună parte din acțiunile de acolo *au fost puse la cale de acei care au*

au avut ca efect precipitarea unor reglementări operative foarte importante la nivelul M.A.I. în prima parte a anului 1957. Ele dovedeau eșecul unui anumit mod de a gândi activitatea muncii operative împotriva deținuților din închisori. Cum spunea Drăghici, coexistența pașnică adormise vigilența, „dușmanul din interior", dar nu numai, profitând din plin[583]. O linie dură, practic o revenire la strategiile Piteștiului într-o formulă mult mai prudentă, recapătă acum contur. Ordinul nr. 87 din 18 aprilie 1957, conexat cu Ordinul nr. 70, care fusese semnat la începutul anului[584], aduc așadar câteva schimbări importante în dinamizarea activității de control al conștiințelor. Principalele dimensiuni cerute de ministrul de Interne vizau o implicare directă, *activă*[585], *regizorală* în organizarea contextelor informative, de presiune, din detenție. Drăghici a schimbat strategia de acțiune, nemulțumit de faptul că, timorați de propriile gafe operative de la Pitești, subordonații au preferat să facă un pas în spate, introducând „controlul" și imperativul formal al respectării normelor penitenciare. Calea legală se dovedise un eșec. „Pasul în spate" trebuia abandonat, recuperându-se un Pitești mai drapat, sofisticat și fără fisuri, un teatru închis, cu ușile ferecate și cu un singur regizor. Lua naștere epoca marilor narațiuni.

---

fost eliberați din închisori, care au luptat cu arma în mână împotriva organelor de securitate și *de aceea să ne închipuim ce ar face deținuții de la Aiud dacă ar scăpa*" [subl. n.] (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13316, f. 29, 38).

[583] Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3615, vol. 1, f. 16.

[584] Vezi, mai sus, nota 527.

[585] De pildă, în problema „canalelor de legătură", care până la acel moment erau doar consemnate, Drăghici le cere ofițerilor Serviciului să le „preia", pentru a le folosi în scopuri proprii. „În general, lucrătorii operativi n-au avut ca preocupare descoperirea caracterului contrarevoluționar al canalelor de legătură dintre deținut și elementele de sprijin din afară, n-au urmărit să descopere conducătorii grupurilor contrarevoluționare din penitenciare care dau ordine și instrucțiuni și n-au avut în vedere faptul că unele canale descoperite puteau fi preluate și folosite în interesul securității statului" (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13316, f. 48). Asta însemna, concret, că atât destinatarii cât și expeditorii scrisorilor erau ficționați, înlocuiți fiind cu ofițeri care compuneau textele. Deținuții și rudele acestora primeau mesaje operative, crezând deopotrivă că ele erau autentice. O legătură de comunicare reală era transformată într-una controlată de Securitate, destinatarii – fără s-o știe – începând, astfel, să lucreze pentru extinderea cercetărilor și arestărilor.

O nouă epocă. Serviciul „K”
(septembrie 1958 – august 1967)

La 1 septembrie 1958, prin ordinul M.A.I. nr. 1641, Serviciul „D” se desființează[586], atribuțiile și ofițerii fiind preluați de Serviciul „K”, păstrându-se organizarea de la nivel teritorial, cu „Birouri”, respectiv „Grupe”. Practic, se producea o fuziune, atribuțiile fostului serviciu „D” fiind preluate de Serviciul „K”, unitate operativă independentă în centrala ministerului[587]. Reîncadrările foștilor ofițeri „D” în efectivele Serviciului „K” s-au produs în aceeași zi, prin Ordinul șefului Direcției Cadre din M.A.I. nr. 1944[588]. Semnalele de alarmă ridicate în aprilie 1957, privind disfuncționalitățile Serviciului și faptul că nu se produseseră rezultate reale, de la momentul Pitești încoace, își produceau acum efectele directe. Mișcarea organizatorică are o dublă explicație și însemnătate deopotrivă.

În primul rând, ambiția intensificării anchetelor, a extinderii numărului celor arestați, a descoperirii „comandamentului legionar” se dovediseră un eșec pentru Serviciul „D”. Recrutarea agenturii era, și ea, deficitară și mult sub posibilități, la fel ca și precaritatea „combinațiilor” informative operate în închisori. Mandatul de încredere dat de ministrul de Interne conducerii Serviciului, în aprilie 1957, precum și indicațiile „trasate” nu-și găsiseră vreo confirmare. Se renunța, astfel, la o schemă supradimensionată a acestuia prin raport atât cu noua mobilizare penitenciară, care grupa deținuții politic în anumite centre de detenție, dar și raportat la nerealizările operative din ultimii ani.

În al doilea rând, recunoscându-se eșecul operativ al Serviciului „D”, s-a luat decizia înființării unei unități pilot, autonomă, cu reguli specifice și privilegii cu totul speciale, care să îndeplinească aspirațiile represive enunțate de Drăghici la amintita ședință de bilanț. Serviciul ca întreg nu se dovedise capabil s-o facă. Era vorba de Grupa Operativă Aiud, destinată „neutralizării” definitive a legionarilor, un autentic „asalt final”. Lipsită de ambiții expansioniste, spre deosebire de cazul Piteștiului, a cărui experiență era menită exportului către alte centre penitenciare, noua unitate a fost proiectată să devină cât mai izolată posibil, deși experiența

---

[586] Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3616, vol. 6, f. 3.

[587] Idem, fond Documentar, dosar nr. 114, f. 1. Servicii operative independente în centrala ministerului, la acea dată, erau: Serviciile „C”, „F”, „T” și Serviciul Informații Grăniceri.

[588] Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7367, vol. 34, ff. 483-485.

și succesele ei viitoare vor deveni un standard de raportare pentru șefii Birourilor și Grupelor „K” din regiuni[589].

Cele două tipuri de tensiuni care marcaseră activitatea Serviciului în trecut (relația cu D.G.P.C.M. și cea cu Regionalele de Securitate) rămăseseră, în mare parte, neafectate de preluarea atribuțiilor privind supravegherea deținuților sub umbrela vechiului Serviciu „K”. Din 11 iulie 1956, prin Hotărârea nr. 1361 a Consiliului de Miniștri, D.G.P.C.M. era trecută în cadrul Departamentului Internelor[590] din M.A.I., separat de Departamentul Securității, care cuprindea Securitatea Statului (cu toate Direcțiile și Serviciile), Trupele de Securitate, Trupele de grăniceri și Trupele de Pază[591]. Măsura a întărit vechea condiție de conspirativitate a Serviciului, prin raport cu „colegii” de la penitenciare. Totodată, multe din programele „reeducative” ale Serviciului Politic și ale Serviciului Cultural-educativ[592] din cadrul D.G.P.C.M. nu au fost considerate eficiente, tocmai pentru că nu puteau fi cuplate cu strategii operative. Nu în ultimul rând, exceptând Aiudul post 1959, dosarele de acțiune individuală deschise pe numele deținuților se construiau la nivelul Regionalelor, fiind aprobate de unul din locțiitorii șefilor acestora. Treptat, însă, cum se va vedea, funcția pedagogică în penitenciare a fost capturată de angajații Securității, interesați să conjuge narațiunile propagandei cu planuri și „combinații” operative. Tensiunile, disfuncționalitățile, pretenția unei platforme legaliste în munca din penitenciare – menite să evite derapajele de la începutul anilor ’50 – nu erau deloc în armonie cu nevoia Securității de a lichida problema legionară. Nostalgici după duritatea nemijlocită a Piteștiului, suficient de abili încât să nu mai repete erorile deconspirării unei asemenea munci față de Partid și nu numai, aflați în fericita ipostază a posibilității de a strânge toate vârfurile legionare într-un singur

---

[589] În ședința de analiză a muncii Serviciului „K” și a Birourilor „K” din regiuni, pe perioada octombrie 1962-octombrie 1963, ținută în ziua de 21 octombrie 1963, căpitanul Ion Ivașcu, șeful Biroului „K” de la Regiunea Dobrogea, își scuza neîmplinirile, amintind conducerii Ministerului că „nu avusese aceleași posibilități ca la penitenciarul Aiud, deși putea să-i ducă și dânșii pe litoral să le arate realizările, însă nu au făcut-o” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 106, f. 4).

[590] Departamentul Internelor cuprindea Miliția, D.G.P.C.M., trupele de pază contra incendiilor, Apărarea locală antiaeriană și Arhivele Statului.

[591] A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U., dosar nr. 7364, vol. 10, ff. 88-89.

[592] Vezi, în acest sens, statul de organizare al D.G.P.C.M. (1958-1959) (Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7368, vol. 9, f. 4-27).

penitenciar, conducerea Ministerului de Interne a decis să depășească viciile legaliste, construind o unitate operativă cu totul specială.

Șeful noului Serviciu „K" a fost maiorul Ștefan Barbu[593] avându-l ca locțiitor pe fostul șef al Serviciului „D", lt. col. Vasile Țiriachiu[594]. La nivel central noua schemă de organizare presupunea încadrarea a 38 de

[593] Barbu Ștefan, născut la 4 februarie 1927, în comuna Mânăstirea Cașin, Tg. Ocna, Bacău;1934-1941 urmează cursurile Școlii primare în Gugești, Rm. Sărat (Idem, fond Cadre, dosar nr. 14256, f. 2-2v); 1939-1944 lucrează ca strungar – profesia de bază (*Ibidem*, f. 17); urmează cursurile Școlii de Educație M.A.I. nr. 1 din București, din aprilie 1949, pe care o absolvă cu gradul de locotenent în 15 august același an (*Ibidem*, f. 106); în aceeași lună a fost repartizat la Direcția General Politică (D.G.P.) din M.A.I., ca instructor pe linie U.T.M., până în mai 1950, când a fost numit șef secție U.T.M. din Brigada Securitate Comunicații (*Ibidem*, f. 22); absolvă în 1950 cursurile Universității Serale de Marxism Leninism de 6 luni de pe lângă D.G.P. (*Ibidem*, f. 22); după desființarea Direcției General Politice, a fost mutat la Serviciul Inspecții, unde a lucrat până în martie 1953, când i s-a încredințat conducerea Serviciului „K" (*Ibidem*, f. 22). Un prim raport de analiză, din 19 februarie 1954, la zece luni de funcționare a Serviciului „K", vorbea în termeni destul de duri despre prestația acestuia: „cpt. Barbu Ștefan n-a luat atitudine („față de lipsurile grave existente"), complăcându-se într-o atmosferă vicioasă de înregistrare a acțiunilor dușmanului, care nu este altceva decât cocoloșirea lipsurilor serviciului, pe care-l conduce și un aspect al tocirii vigilenței revoluționare" (Idem, fond Documentar, dosar nr. 12606, f. 23-24). Este interesant de semnalat faptul că Al. Drăghici, cu ocazia aceleiași ședințe de bilanț din 5 martie 1954, în care se discutase raportul de analiză al Serviciului „K", îi ia apărarea lui Barbu, criticând lectura severă a celor de la Inspecții („referatul Inspecției este un referat negativist", atrăgând „atenția foarte serios tovarășului de la Inspecții" că referatul lor lua în calcul doar „câteva cazuri și din acestea face o întunecare totală a muncii lor" (*Ibidem*, f. 8). Cert este că, încă de la momentul martie 1954, problemele lui Barbu erau de notorietate, fiind cunoscute de conducerea ministerului. În toamna lui 1956 a fost trimis la un curs de perfecționare în U.R.S.S., revenind în țară în iulie 1957, unde și-a continuat munca la Serviciul „K". A funcționat pe această poziție până la 1 februarie 1960, când a fost mutat ca șef de Birou al Serviciului 1 din cadrul Serviciului Independent (un serviciu special operativ, care se ocupa, în principal, cu urmărirea și arestarea legionarilor), aflat în subordinea Direcției a III-a (*Ibidem*, f. 104). A fost trecut în rezervă cu gradul de maior la 31 mai 1961, prin Ordinul nr. 1.890 din 31 mai 1961, efect se pare al unei anchete destul de stranii, privind un presupus „trecut legionar" (*Ibidem*, f. 189). Vezi, mai jos, nota 603.

[594] Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7367, vol. 34, f. 483. A se vedea, mai sus, nota 433.

ofițeri[595], organizați în trei Birouri, având în coordonare și penitenciarele Văcărești, Jilava și Rahova. La 1 martie 1959 schema s-a redus la două Birouri, însumând 30 de ofițeri, desființându-se Biroul 2[596], fostul Birou 3 devenind acum 2, alături de lucrătorii operativi ce deserveau penitenciarele Văcărești, Jilava și Rahova[597]. Biroul 2 se ocupase exclusiv cu munca de control și sprijin a Birourilor „K" din regiuni. De multe ori cei de la centru interferau sau preluau diferite acțiuni conduse de lucrătorii „K" de la regiuni. Raportul Serviciului „K" din 6 februarie 1959, privind oportunitatea desființării Biroului 2[598], amintea de profesionalizarea lucrătorilor Birourilor din țară, situație care făcea inutilă supravegherea lor de la centru. Mai mult, după unificarea cu fostul Serviciu „D", Biroul 2 îi cuprinsese și pe cei care se ocupau cu desfășurarea controlului în penitenciare, care intraseră, însă, și ei sub conducerea Regionalelor. Un alt motiv de inutilitate. Desființarea a venit, așadar, ca un argument pentru responsabilizarea structurilor din teritoriu privitor la problematica „K"[599]. Amintitul ordin din martie 1959 înființa, în plus, un

---

595 *Ibidem*, ff. 483-485.

596 Acest lucru s-a realizat prin Ordinul nr. 1.385 din 1 martie 1959 (Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7370, vol. 20, f. 379). Înainte de această dată, Biroul 1 era condus de cpt. Grigore Iordăchescu (la încadrarea lui în noiembrie 1953 ocupa funcția de șef al Biroului 3), avându-l ca locțiitor pe mr. Mihai Apostol, având un total de 13 ofițeri; Biroul 2 (Control și sprijin) era condus de lt.col. Dumitru Bujeniță, secondat de mr. Stelian Ionescu și de cpt. Lungu Apostol, având în coordonare alți zece ofițeri; Biroul 3, condus de cpt. Matei Andrei, având drept locțiitor pe lt. maj. Ioniță Stelian, cu un efectiv de 6 ofițeri (Idem, dosar nr. 7368, vol. 10, f. 311-312). Lt. col. Grigore Iordăchescu a ocupat și funcția de locțiitor al șefului Serviciului „K" în intervalul 1 ianuarie 1956 – 1 septembrie 1957, când, din cauza „dezinteresului și comportării necorespunzătoare", a fost retrogradat pe vechea poziție de șef Birou. La 31 ianuarie 1962 a fost trecut în rezervă de la Direcția a IV-a (Idem, fond Cadre, dosar nr. 19607, f. 26, 65, 166, 180). Este de semnalat faptul că Iordăchescu fusese trimis la studii la Moscova (1959-1960), printre materiile studiate figurând: Istoria P.C.U.S., Bazele muncii informativ-operative, Organizarea muncii contrainformative și Criminalistică sovietică (*Ibidem*, f. 91 v).

597 Din martie 1959, ca șef al Biroului 1, în locul cpt. Grigore Iordăchescu, a fost numit fostul lui locțiitor, cpt. Apostol Mihai, iar pe funcția de șef al Biroului 2 a rămas cpt. Matei Andrei. Este formula de încadrare care va rămâne valabilă până la desființarea Serviciului.

598 A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U., dosar nr. 7370, vol. 20, f. 380.

599 *Ibidem*, f. 381.

post de locțiitor al Biroului 1 (care a funcționat astfel cu doi locțiitori), deoarece acesta avea efectivul cel mai mare, respectiv în cadrul conducerii un post de lucrător operativ prim, gândit să deservească arhiva proprie Serviciului[600]. În mod real, însă, în aparatul central au funcționat 28, iar în teritoriu 80 de ofițeri[601].

Din februarie 1960[602], datorită unor malversațiuni interne ale M.A.I.[603], șef al Serviciului „K" a devenit colonelul Mihail Petruc[604], care,

---

600 *Ibidem*, f. 382. Postul a fost ocupat în intervalul martie 1959 – aprilie 1962 de cpt. Anton Aurelian, iar din aprilie 1962, de cpt. Bărbușel[u] Dumitru (Idem, dosar nr. 7376, vol. 10, f. 1).

601 Idem, fond Documentar, dosar nr. 12616, f. 50.

602 Numirea s-a produs la 1 februarie 1960 (Idem, fond Cadre, dosar nr. 58, f. 10).

603 Precedentul șef al Serviciului, maiorul Barbu Vasile Ștefan, a fost implicat, în decembrie 1959, într-un scandal amoros, fiind propus de Direcția Cadre pentru trecerea în rezervă. Cum se pare că motivul nu fusese suficient de convingător, i-a fost descoperit și un parcurs legionar în frageda tinerețe, fiind, în cele din urmă, mutat pe o funcție inferioară în cadrul Direcției a III-a, nu pentru mult timp, însă (Idem, dosar nr. 14256, f. 167). Vezi, mai sus, nota 593.

604 Mihail Petruc Chirilovici (numele real era Burun Mihail Chirilovici), născut la 24 noiembrie 1909, în comuna Gura Bâcului, Tiraspol, U.R.S.S. (Idem, fond Cadre, dosar nr. 58, f. 65 v, f. 149, citându-se dosarul individual nr. 46426, fond U.R.S.S., redactat de S.S.I.); în alt loc apare ca fiind născut în orașul Benderî (Basarabia), la 8 noiembrie 1910 (*Ibidem*, f. 24); în 1923 terminase 4 clase primare; în 1924 devine ucenic la Atelierele C.F.R. Tighina, unde a lucrat până în 1930, când atelierul a fost desființat (*Ibidem*, f. 37); patru ani mai târziu absolvă o școală de ucenici în lăcătușărie, aceasta fiind și profesia de bază; prima căsătorie a fost contractată cu Zenaida (născută Rosmenco) cu care a avut un copil, Dusea; ulterior (*Ibidem*, f. 104), dintr-o referință a lui Radu Mănescu, dată în 18 octombrie 1949, aflăm că soția și copilul, pe care-i lăsase în Rusia, fuseseră omorâți de armata germană; în 1931 este mutat la Atelierele C.F.R. Galați (*Ibidem*, f. 37); părăsește România în același an, fugind în U.R.S.S., unde se predă autorităților de la Tiraspol; a locuit aici în intervalul 1931-1939 (*Ibidem*); colaborează cu organele sovietice de informații militare, sub numele conspirativ „Ogonicov Mihail Chirilovici" (*Ibidem*, f. 19) (deși documentele românești vorbesc despre „G.P.U.", pe care le echivalează cu „informațiile militare", era vorba, de fapt, despre Direcția a IV-a – *Razvedupr*, care trecuse din 1934 în subordinea departamentul extern al O.G.P.U., cunoscută și ca I.N.O. – *Inostranniy Otdel* (Jonathan Haslam, *O nouă istorie a serviciilor secrete sovietice*, Iași, Editura Polirom, 2016, p. 33). Vezi, pentru obiectivele pe spațiul românesc ale organelor de informații sovietice (nu numai I.N.O. – O.G.P.U.), David R. Shearer, Vladimir Khaustov, *Stalin and the Lubianka. A Documentary History of the Political Police and Security Organs in the Soviet*

Union, 1922-1953, New Haven and London, Yale University Press, 2015, p. 82); a lucrat ca lăcătuș mecanic la o fabrică de conserve din Tiraspol; a fost încadrat în Comsomol; își satisface stagiul militar în cadrul Regimentului 32 Infanterie Sovietic (A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 58, f. 149); în 1933 a fost scos din producție și trimis la Școala juridică din Odessa; în 1934, terminând cursurile preparatoare de aici, a fost trimis la Harkov, la Institutul Juridic, pe care-l absolvă în 1938 (*Ibidem*, f. 19); în 1939 a fost trimis de I.N.O. în România, cu misiune pe linia regiunii militare speciale Kiev (*Ibidem*, f. 64); scopul acesteia, conform declarațiilor lui Petruc, date în cadrul anchetei din toamna lui 1939, era clarificarea stării de spirit din România, care era „indicele de scumpete”, cum era văzută o alianță cu Rusia, dacă poporul era mulțumit de guvernul actual, dar și obținerea unor informații militare privitoare la îmbrăcămintea și echiparea soldaților (*Ibidem*, f. 160); ca acoperire, trebuia să-și deschidă un atelier de lăcătușerie la Iași sau Chișinău, sub protecția căruia să facă spionaj; nu putea recruta la rându-i, având doar misiunea de „indicator” (*Ibidem*, f. 169); informațiile privind „misiunea” trebuie, însă, citite în contextul în care au fost produse; suspiciuni privind onestitatea acestora au apărut imediat, ofițeri ai S.S.I. exprimându-și dubiile, sugerând că adevăratul rol al spionului Mihail Caracai ar fi fost, de fapt, *activarea pe teritoriul României a unor rețele deja existente ale unor agenți de spionaj sovietic*; la 8 august 1939, Inspectoratul Regional de Poliție al Basarabiei înainta Parchetului Tribunalului Militar al Corpului 4 Armată Iași pe „curierul sovietic Petruc Mihail, conspirativ Caracai Mihail” (*Ibidem*, f. 128); în motivarea acuzării se preciza faptul că, în 1938, prin intermediul lui Crasnov Vasile, cu care lucra în aceeași uzină din Tiraspol, a făcut cunoștință cu maiorul Andrei Ivanovici de la G.P.U.-ul din Tiraspol (în prima jumătate a lunii mai 1939 – *Ibidem*, f. 168), care l-a recrutat pentru serviciul de spionaj sovietic; a urmat „o serie de lecții” pregătitoare; în noaptea de 21 spre 22 iunie 1939 a fost trecut peste Nistru, în dreptul pădurii Rudi, județul Soroca; pleacă spre Iași, Tighina și Chișinău; aici, furându-i-se banii, ia decizia de a se întoarce în U.R.S.S.; la încercarea de înapoiere, fugind pe un câmp de lângă comuna Plop, este urmărit de niște țărani, asupra cărora trage cu un pistol; prins și imobilizat, este predat autorităților române la 3 iulie 1939 (*Ibidem*, f. 145); actele false găsite asupra lui, confecționate de organele sovietice de informații militare, erau pe numele conspirativ Caracai Mihail, cum rezultă dintr-o notă a S.S.I. din 10 noiembrie 1939 (*Ibidem*, f. 59); a fost trimis în judecată de Tribunalul Militar al Corpului IV Armată; prin Sentința Tribunalului Militar al Corpului IV Armată nr. 2710/10 noiembrie 1939 a fost condamnat la 10 ani m.s. pentru tentativa de spionaj, uz de acte false și trecere frauduloasă a frontierei, respectiv port ilegal de armă (*Ibidem*, f. 130, 134-135); se știu foarte puține lucruri despre activitatea sa înainte de trimiterea cu misiune în România; oficialii de la cadre notau laconic-conspirativ faptul că „în toate perioadele de mai sus nu este verificat”, titularul însuși fiind extrem de zgârcit cu detaliile... (*Ibidem*, f. 37); dintr-o fișă întocmită de Centrul

S.S.I. Iași, în 1939, care cita o notă a agenturii frontului de Est, rezulta că „avocatul Petruc" ar fi adresat un memoriu conducătorului tineretului ucrainean din Lemberg, Dimitri Levițiki, în care arăta că românii au întreprins o campanie de deznaționalizare a elementului ucrainean din Bucovina de Nord; într-un alt document aparținând S.S.I., o sinteză informativă din 1942, Mihail Petruc apare ca sprijinitor al mișcării naționaliste ucrainene, făcând parte dintr-un Comitet pentru ajutorarea celor arestați din care mai făceau parte și Vasile Dutceak și Constantin Țiganiuc, comitet afiliat grupării Stepan Bandera, fruntaș naționalist ucrainean din Galiția (*Ibidem*, f. 58); nu e defel clar care a fost calitatea lui exactă în acest context, lectura S.S.I. fiind în mod natural „viciată" de interesele României în Bucovina; pare destul de plauzibilă presupunerea că recrutarea sa de către sovietici, care s-a produs în intervalul 1934-1938, s-a datorat intersectării cu problematica administrației românești; a stat în detenție până la 23 august 1944; o fișă de cadre îl atestă ca membru de partid din februarie 1944, probabil o supralicitare, pentru a-și evidenția activitatea comunistă din detenție (*Ibidem*, f. 38); închis la Doftana, ulterior, după cutremurul din noaptea de 9 spre 10 noiembrie 1940, când zidurile închisorii s-au prăbușit, a fost mutat la penitenciarul din Caransebeș, iar în iulie 1941 a fost mutat la Văcărești, de unde, în iulie 1944, a fost transferat la Ocnele Mari (*Ibidem*, f. 105); în detenție ar fi făcut parte din organul de conducere al colectivului de deținuți politic comuniști antifasciști, având ca sarcină ținerea legăturii între închisoare și Apărarea Patriotică (*Ibidem*, f. 38); aflându-se de activitatea lui, prin arestarea unui gardian care-i ajuta, a fost reanchetat; a urmat un nou proces („procesul apărării") (*Ibidem*, f. 41), fiind condamnat la m.s. pe viață; în închisoare, „tovarășul Mișa Petruc" era apreciat de amicul Gavrilă Birtaș, cu care împărțise penitenciarele de la Văcărești, Caransebeș și Ocnele Mari, pentru abilitățile lui în munca „conspirativă" (*Ibidem*, f. 105); după eliberare și până în ianuarie 1948 a funcționat ca responsabil al Serviciului Transporturi la C.F.L.P. și ulterior responsabil în cadrul Serviciului Aprovizionării de la C.C. al P.C.R. (*Ibidem*, f. 38); ianuarie-septembrie 1948 a lucrat la Ministerul Afacerilor Externe, în calitate de consul al României la Varșovia; prin Ordinul nr. 126/1 septembrie 1948 este încadrat în S.S.I., unde a funcționat sub numele conspirativ „Popovici", ducând „munci de răspundere în țară și în străinătate" (*Ibidem*, f. 44; Idem, fișă S.I.E.); în 8 noiembrie același an devine șef Serviciu în S.S.I. (*Ibidem*, f. 10; Idem, fișă S.I.E.); revine în țară în octombrie 1951; prin Ordinele nr. 19 și nr. 16 ale M.A.I./25 octombrie 1951 este înaintat la gradul de maior, respectiv numit șef de Serviciu în cadrul Direcției I (*Ibidem*, f. 44, 113); a fost ridicat în gradul de lt. colonel la 30 decembrie 1953, prin Ordinul nr. 3.409 al M.A.I. (*Ibidem*, f. 12); la 1 ianuarie 1956, prin Ordinul M.A.I. nr. 1.218 a fost numit locțiitor șef al Direcției a III-a; este succesiv confirmat pe această funcție în iulie 1956 (Ordinul nr. 2.929), mai 1958 (Ordinul nr. 1.889) și august 1959 (Ordinul nr. 2.911); la 30 decembrie 1958 a fost înaintat în gradul de colonel (Ordinul nr. 3.419) (*Ibidem*, f. 12); la 1 februarie 1960,

împreună cu Țiriachiu[605], adus odată cu preluarea atribuțiilor fostului Serviciu „D”, au fost la conducerea acestuia până la desființare (1967)[606], ultimul având în coordonare acoperirea contrainformativă a penitenciarelor, datorită pozițiilor pe care le deținuse în fostul Serviciu „D” și în predecesorul acestuia[607]. Nu știm exact motivele demiterii lui Barbu, însă informațiile existente până la acest moment sugerează că lipsa de pregătire, proasta funcționare a Serviciului și gafele operative îi anticipau îndepărtarea din funcție[608]. Nici cuplul Petruc-Țiriachiu n-a fost

---

prin Ordinul nr. 1.084 al M.A.I., este numit ca șef Serviciu Independent Operativ „K”; reconfirmat pe această funcție în aprilie 1962 (Ordinul nr. 4.135) și octombrie 1964 (Ordinul nr. 3.465); la 1 decembrie 1967, prin Ordinul nr. 3.910 P. al C.S.S., a fost eliberat din funcție și pus la dispoziția C.S.S.; o lună mai târziu, prin Ordinul nr. 1.044 P. al C.S.S., a fost trecut în rezervă; la un an distanță, în ianuarie 1969, este rechemat în activitate (Ordinul nr. 1.035), fiind numit șef Serviciu T.O., fiind însă – zece luni mai târziu – trecut în rezervă, prin Ordinul nr. 2.134 al M.A.I. din 31 octombrie 1969 (*Ibidem*, f. 10).

[605] Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7374, vol. 2, f. 5.

[606] Prestațiile lui Țiriachiu au lăsat de dorit de-a lungul timpului. E greu de precizat pentru ce a fost păstrat în funcția de locțiitor, de vreme ce șeful său (începând cu luna februarie 1960), colonelul Mihail Petruc, afirma tranșant despre el, la ședința de bilanț a Serviciului din februarie 1967: „Eu personal l-am respectat pe tov. Țiriachiu, dar vă raportez că foarte mult i-am iertat lipsurile și am făcut [o] mare greșeală, cu toate că l-am criticat între patru ochi pentru o serie de lipsuri, am «spălat» rufele în familie, cum se zice. Tov. Țiriachiu pot spune că vrea dar nu este în stare să pună pe hârtie un material de două pagini. Nu este în stare. 4 clase, 6, 8 cât o avea, aceasta este realitatea. (...) Tov. Dumitru [e vorba de Ioan Dumitru, secretar general al Colegiului M.A.I., care răspundea de Serviciul „K”] m-a întrebat cum muncește și pur și simplu l-am luat sub răspunderea mea spunând un neadevăr” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 12616, f. 33).

[607] *Ibidem*, f. 22.

[608] Este de semnalat, în acest sens, o întâmplare relatată de adjunctul ministrului de Interne, general locotenent Vasile Negrea, cu ocazia ședinței de analiză a Serviciului „K” și a Birourilor «K” din regiuni, ținută la București la 11 noiembrie 1963: „Eu vă reamintesc de cazul de la Brăila – datând de pe timpul când era Barbu șeful acestui organ – când s-a venit cu un singur referat în care se spunea ca șeful Securității de la raionul Brăila împreună cu alți ofițeri au furat, au făcut contrabandă și – după mintea lui Barbu – se arăta că sunt în legătură cu marinari străini. I-am ținut 6 luni de zile arestați, ca în cele din urmă să le dăm drumul. De ce s-a întâmplat așa ceva? Pentru că un ticălos ca Barbu ne-a prezentat un referat denaturat” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 106, f. 19-20).

ferit de criticile conducerii ministerului. Lipsa de sprijin acordată regiunilor, prin inspecții, îndrumări sau coordonări directe a unor cazuri, a fost considerată una din principalele deficiențe[609].

O nouă încadrare a survenit în martie – aprilie 1962, atunci când sunt aduși pe funcțiile de loctiitor ai șefului Biroului 1, mr. Stănescu Marin, respectiv cpt. Badea Constantin[610]. Ambele Birouri componente aveau câte 12 ofițeri, Serviciul având – pe organigramă – un total de 32 de ofițeri, funcționând, însă, în mod real cu 28[611]. Situația va rămâne nemodificată până la desființarea Serviciului, în august 1967. Biroul 1 deservea informativ D.G.M., D.M.C., secțiile de miliție și Clubul „Dinamo", iar Biroul 2 avea în coordonare Direcția Spate, Direcția Financiară și Penitenciarele[612].

Birourile din teritoriu au fost păstrate în subordinea Direcțiilor regionale de Securitate, în ciuda semnalelor de alarmă ridicate în aprilie 1957, fiind coordonate, doar pe linie specifică, de aparatul central. Noile atribuții cumulau dimensiunea contrainformativă în rândurile cadrelor de Miliție, D.G.A.S.[613], spate sau financiar cu munca informativă dusă printre

---

[609] *Ibidem*, f. 26. Acuzați în noiembrie 1963 că „au mers mai mult în jurul ministerului, la Jilava, la Văcărești, dar nu și-au luat rolul lor de coordonatori ai muncii «K» în regiuni, așa cum de fapt fac alte direcții din aparatul nostru central", mulțumindu-se doar „să ceară unele lucrări prin adrese, în cel mai rău caz au chemat și câte un om aici", cei doi erau sfătuiți de adjunctul ministrului, gen. locot. Vasile Negrea, să „meargă pe jos", să ajute „aparatul din regiuni", în special pe cel din zona Dobrogei, la Periprava, unde erau transferați deținuții legionari de la Aiud. Era zona în care erau închiși cei mai mulți legionari din țară, „mai mulți chiar decât toți ceilalți deținuți legionari din alte penitenciare din țară" (*Ibidem*, f. 23).

[610] Cei doi sunt aduși la 26 martie 1962 (Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7369, vol. 12, f. 1).

[611] Idem, dosar nr. 7376, vol. 10, f. 1-3; Idem, dosar nr. 7380, vol. 18, ff. 1-3.

[612] Idem, fond Documentar, dosar nr. 106, ff. 4, 8.

[613] Direcția Generală a Arhivelor Statului (D.G.A.S.). Serviciul „K" nu se ocupase înainte cu acest „sector de activitate", considerându-se că printre „istorici și filosofi" erau șanse mici să se strecoare „elemente contrarevoluționare". Numai că *scrierea istoriei* era, în sine, un monopol al partidului și o problemă a Securității. „Unele elemente din afara țării", de pildă, aveau proasta inspirație de a scrie o „istorie așa cum doresc ele", ceea ce nu era cel mai fericit scenariu pentru proprietarii trecutului din țară. O încercare din 1963 a unor arhiviști din Polonia, de a studia problematica refugiaților polonezi din România anului 1939, și pretenția acestora de a descoperi un presupus „tezaur" pe care l-ar fi adus în

deținuți[614], respectiv cadrele administrative și de pază ale unităților penitenciare (D.G.P.C.M.). Practic, cele două dimensiuni (cadre *versus* deținuți) au rămas separate în funcționarea unității[615]. Eșecul modelului legalist sau semnalarea disfuncționalităților structurale ale Serviciului, nu fuseseră, cum poate părea la o privire superficială, trecute cu vederea. Dată fiind natura populației penitenciare și *trăsăturile ideologice specifice* ale acesteia, s-a considerat că Serviciul nu merita o reformă generală, de altfel greu de realizat, cum o recunoșteau chiar oficialii acestuia, din cauza lipsei cadrelor calificate. Deși organizarea descentralizată a fost păstrată, conducerea Ministerului a luat decizia organizării unei unități operative cu caracter special, scoasă de sub constrângerea modului sub care funcționa Serviciul „K" în ansamblu. Construită *doar pentru legionari*, independentă, funcționând într-un regim quasi-conspirativ, Grupa Operativă Aiud a fost excepția în sistemul de funcționare al Grupelor „K",

---

refugiu, a creat imediat reacții furioase în rândurile conducerii M.A.I. În ciuda evidențelor documentare, care probau aducerea tezaurului polonez în România, la 17 septembrie 1939, adjunctul ministrului de Interne, gen. locot. Vasile Negrea, afirma ritos că „noi știm că acești polonezi au venit nu cu averi ci cu picioarele goale, dezbrăcați, așa încât a trebuit să-i îmbrace statul român. Unii tovarăși polonezi au pierdut din memorie aceste realități triste ale istoriei și pretind că s-ar fi adus la noi «tezaur». Tezaurul, burghezia poloneză l-au dus acolo unde știau că n-au să ajungă fasciștii, l-au trecut în Apus". Cum „tovarășii de la Arhive" erau „cât pe-aci să caute asemenea «documente»", „s-a dat ordin să nu le fie satisfăcută o asemenea cerere, nejustă de altfel". La fel de supus controlului era și trecutul Transilvaniei, tema „Ardealului autonom" sau a „Ungariei mari" constituind motive suficient de puternice pentru interzicerea oricărui acces pentru studiu (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 106, f. 25).

[614] Este de semnalat, că în afară de folosirea agenturii informative pentru depistarea acelor informații ce nu fuseseră date în anchetă, de descoperirea „elementelor contrarevoluționare aflate în libertate", un alt obiectiv important al Serviciului a fost descoperirea *valorilor ascunse* de deținuți sau de apropiații acestora, „aceasta trebuind să fie o preocupare de seamă pentru ofițerii noștri care lucrează pe linie de «K»", cum sublinia adjunctul ministrului de Interne, generalul locotenent Vasile Negrea la 11 noiembrie 1963, cu ocazia unei ședințe de analiză a muncii Serviciului «K". Era vorba de confiscarea valutei, „de care statul nostru are nevoie", dar nu numai (*Ibidem*, f. 21).

[615] În februarie 1967, maiorul Andrei Matei, șeful Biroului 2 din cadrul Serviciului, propunea „să se revină la două servicii, cu *două probleme diferite*, pentru că nu are nimic comun ceea ce se face pe linie de detenție cu ceea ce se face pe linie de cadre", subliniind importanța majoră a problemei deținuților pentru Serviciu, în defavoarea celei referitoare la cadre (Idem, dosar nr. 12616, f. 27).

venind să desăvârșească intuițiile Piteștiului. În cadrul ei s-a concentrat întreaga expertiză strânsă în cei zece ani de funcționare a unităților operative din spațiile carcerale.

Datorită experienței, atribuțiile lui Petruc și Țiriachiu erau diferite, primul ocupându-se de cadrele din Miliție și Securitate, iar al doilea de penitenciare[616]. La nivel central, în perioada martie 1959 – 1967 au funcționat două birouri, conduse de maiorii Mihai Apostol, respectiv Andrei Matei[617].

Birourile sau Grupele „K" din teritoriu puteau deschide dosare de acțiune individuală, de grup sau dosare de obiectiv numai sub semnătura șefilor Direcțiilor regionale de Securitate[618], arhivele acestor structuri centralizându-se la regiune. Excepția a constituit-o, din nou, Grupa Operativă Aiud, care beneficia de autonomie, colonelul Gheorghe Crăciun fiind asimilat unui șef de Regională de Securitate[619], aprobând unilateral deschiderea dosarelor în penitenciar, arhiva G.O.A. rămânând în incinta unității de detenție.

Cea mai importantă colaborare pe linie operativă, Serviciul a avut-o cu Direcția a III-a (Informații Interne), mai exact cu Serviciul Independent din cadrul acesteia. Constituit prin transformarea Serviciului 1 din cadrul Direcției a III-a (care se ocupa cu urmărirea legionarilor), la 1 iulie 1957, acesta a funcționat, după toate datele, până în martie 1960, sub

---

616 *Ibidem*, f. 22.

617 *Ibidem*, f. 78. Maiorul Andrei Matei conducea Biroul 2 din 1955, acesta ocupându-se cu munca informativă în Direcția Spate, Serviciul Central de Planificare, Direcția financiară, D.G.A.S., D.G.P.C.M., serviciul transport corespondență secretă, unitățile de detenție din București – Văcărești și Jilava și de coordonarea activității informative a Birourilor „K" din regiuni, privitoare la munca din unitățile de detenție (*Ibidem*, f. 24). Maiorul Mihai Apostol era șeful Biroului 1, care avea atribuții pe linie de contrainformații Miliție (Idem, fond Documentar, dosar nr. 106, f. 4; Idem, dosar nr. 12616, f. 34).

618 Subordonarea Birourilor sau Grupelor „D" (ulterior „K") către regiuni a presupus ca unul din locțiitorii directorului regiunii să „răspundă în mod direct" de acestea, el fiind și cel care aproba deschiderea acțiunilor informative (Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3614, vol. 1, f. 235).

619 Încadrarea era asimilabilă celei de șef de Regiune. Simetric, cea a șefilor de Servicii din cadrul G.O.A., corespundea celei de „șefi serviciu operativ Regiune" (a se vedea Statul de organizare al „Contrainformațiilor Aiud", semnat de general colonel Al. Drăghici, valabil de la începutul lui 1959 – Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7369, vol. 27, ff. 1-3).

această titulatură[620]. Colaborarea dintre cele două structuri a debutat în perioada 1960-1961[621], fie prin implicarea directă în munca de reeducare[622], fie prin coordonarea unor informatori, recrutați de Direcția a III-a, pentru a-și documenta anumite cazuri privind deținuții existenți în penitenciare (dar nu numai), fie prin preluarea informatorilor recrutați în detenție, care după eliberare erau reactivați de Serviciile 3 din teritoriu[623]. Multe din planurile operative erau configurate de Direcția a III-a, cuprinzând gruparea deținuților pe celule, în funcție de „gradul" deținut în fosta Mișcare Legionară dar și de influența pe care aceștia o aveau fața de colegii de detenție, coordonarea informatorilor în funcție de „obiectiv", acțiuni de dezinformare pentru obținerea unor date, coordonarea activităților de reeducare, organizarea așa-numitelor „ieșiri pe trasee" prestabilite, în fapt deplasări menite cunoașterii noilor realizări ale regimului etc. Rezultatele „în munca cultural-educativă" cu deținuții se raportau lunar Direcției a III-a[624]. Notele informative importante culese de agenții Grupului Operativ Aiud, de pildă, erau trimise Direcției a III-a[625], cuprinzând ultimele poziții ideologice, organizaționale, personale etc. ale fruntașilor legionari. Dacă un deținut se afla în atenția Direcției a III-a, posibila recrutare de către Serviciul „K" se făcea numai cu aprobarea expresă a primilor[626]. A existat, în aceeași logică, practica preluării informatorilor din penitenciare de către Regionalele de Securitate județene, în vederea folosirii lor și după perioada de detenție[627]. În cea

620 Mulțumim colegului Nicolae Ioniță pentru clarificările oferite în acest caz. Serviciul Independent Operativ a fost condus de lt. colonelul Rusu Emanoil, avându-l ca locțiitor pe maiorul Popa Constantin, acesta devenind, din august 1959, șef al Serviciului. Structura a avut două Servicii componente, primul condus de maiorul Romeo Popescu, iar al doilea de lt. colonelul Dumitru Borșan.

621 A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12607, vol. 1, f. 108.

622 Vezi, în acest sens, „Planul de perspectivă", semnat la 1 martie 1960, redactat la solicitarea colonelului Gh. Crăciun, beneficiind de suportul Direcției a III-a și al celor doi consilieri sovietici din penitenciar (Mihai Demetriade, *Descompunere și reabilitare. Elemente cadru privind activitatea Grupului Operativ Aiud*, în „Caietele C.N.S.A.S.", anul II, nr. 2 (4)/2009, pp. 280-294).

623 A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12607, vol. 1, f. 237.

624 Idem, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 160.

625 A se vedea în acest sens *Ibidem*, vol. 3.

626 Idem, dosar nr. 12607, vol. 1, f. 167.

627 *Ibidem*, ff. 2, 6, 9, 10, 11, 13, 14, 148 *passim*. Întregul dosar conține adrese ale Grupului Operativ Aiud către diversele Regionale de Securitate, privind situația unor deținuți recrutați de Serviciul „K" și care urmau să fie refolosiți după

mai mare parte, de pildă, practica eliberărilor anticipate ascundea de fapt folosirea foștilor agenți din penitenciar și după părăsirea închisorilor, Serviciul „K" colaborând în acest sens atât cu Direcția a III-a, cât și cu Direcția a II-a (Contraspionaj)[628] și, evident, cu corespondențele acestora din teritoriu.

În cazul penitenciarului Aiud, toate planurile operative importante au fost contrasemnate de conducerea Direcției a III-a[629], care a avut un reprezentant, încă din 1958, în cadrul închisorii. Este vorba despre maiorul Popa Constantin, care avea funcția de locțiitor al șefului Serviciului Independent[630]. Alături de reprezentanții Direcției de Informații Interne, de evoluția reeducării aveau cunoștință atât conducerea M.A.I. (Al. Drăghici, col. Pavel Aranici, secretar general al M.A.I.,[631] sau colonelul Ioan Dumitru[632], secretar general al Colegiului C.S.S.), cât și cea a Partidului Comunist (prin Vasile Patilineț, adjunctul șefului Direcției Organizatorice a C.C. al P.M.R.) și, nu în ultimul rând, consilierii sovietici.

În noiembrie 1966, efectivul Serviciului cuprindea 28 de ofițeri în aparatul central și 80 în cadrul Direcțiilor regionale[633]. Atribuțiile rămăseseră, în cea mai mare parte, nemodificate: „să desfășoare munca contrainformativă în rândul efectivelor din unitățile de miliție, spate, financiar, D.G.A.S., D.G.P.C.M., clubul sportiv «Dinamo», precum și în

---

eliberare. Astfel, putem cita cazul lui Herțan Constantin, deținut la Aiud, despre care o adresă semnată de colonelul Crăciun afirma: „în cursul lunii mai 1959 a fost recrutat colaborator al organelor noastre, după care a fost folosit pe lângă elementele de vârf ale organizației legionare, cu care ocazie a dat rezultate foarte bune. În munca informativă a dovedit sinceritate, mult interes și foarte bună orientare, reușind să câștige încrederea deplină a elementului pe lângă care a fost dirijat și aducând în acest fel reale servicii organelor noastre. *Pentru acestea propunem să fie eliberat fără restricții și folosit în continuare în munca informativă de organele în raza cărora se va stabili cu domiciliul* (s.n.) (*Ibidem*, vol. 2, f. 48).

[628] Idem, dosar nr. 106, f. 16. A se vedea și în Florica Dobre (coordonator), *op. cit.*, p. 600.

[629] În perioada 1958-1964 aceasta a fost condusă de lt.col. Nicolae Budișteanu.

[630] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 127; Idem, fond Informativ, dosar nr. 375778, vol. 2, f. 17). Vezi, mai sus, nota nr. 620.

[631] Idem, dosar nr. 12607, vol. 2, f. 254. A se vedea și Marius Oprea, *Șase feluri de a muri*, Iași, Editura Polirom, 2009, pp. 61-104.

[632] Idem, dosar nr. 12616, f. 37. În 1967 el era cel care răspundea, „din partea conducerii ministerului", de Serviciul „K".

[633] *Ibidem*, f. 50.

rândul condamnaților aflați în unitățile de deținere”[634]. La momentul respectiv, numărul deținuților contrarevoluționari se cifra la 250-300, majoritatea fiind încarcerați la Aiud[635].

În perioada 1963-1967, prin reorganizarea prilejuită de Decretul nr. 141 din 30 mai 1963, Serviciul „K”, aflat în subordinea Securității, rămâne un serviciu central cu reprezentare județeană[636]. La noua organizare a M.A.I., din 22 iulie 1967, prin Decretul nr. 710, se înființează Departamentul Securității Statului, condus de Consiliul Securității Statului. Conform H.C.M. nr. 2306 din 13 septembrie 1967, D.S.S. avea în subordine noul Serviciu „B”, contrainformații în cadrul aparatului de Securitate, care preia efectivele fostului Serviciu „K”[637].

Așadar, august 1967 poate fi înaintată drept dată a dispariției acestuia. Prin urmare, o dată cu eliberarea celei mai mari părți a deținuților politic, Serviciul dispare, menținându-se în Securitate doar o structură dedicată componentei de contrainformații cadre[638].

---

634 *Ibidem*, f. 50.
635 *Ibidem*, f. 75.
636 Ministerul de Interne, *Organizarea și funcționarea organelor Ministerului de Interne de la înființare până în prezent*, uz intern, București, 1978, p. 119.
637 Elis Pleșa, Liviu Pleșa, *Noua structură organizatorică a D.S.S. (iulie 1967)*, în *Securitatea, 1948-1989. Monografie*, coordonatori Florian Banu, Liviu Țăranu, București, Editura Cetatea de Scaun, 2016, vol. 1, p. 136.
638 Rețele informative în locurile de detenție acoperind deținuții politic au existat și după 1967, într-o pondere, evident, mai redusă. Momentul 1967 marchează, însă, sfârșitul unei structuri extrem de importante în anatomia represivă a regimului, chiar dacă unele practici ale acesteia au continuat disparat.

Grupa Operativă Aiud (ianuarie 1959 – noiembrie 1964)[639]

„De asta spun, că istoria scrisă la Aiud,
are o importanță deosebită și merită studii aprofundate”[640]

Grupa Operativă Aiud fusese pregătită în cadrul mai larg al „problemei legionare”, a cărei soluționare în mediul carceral a fost ușurată prin Ordinul nr. 108 din 12 octombrie 1957, prin care orientarea ideologică a deținuților și poziția în ierarhia Mișcării Legionare deveneau criterii unice pentru repartizarea lor pe anumite penitenciare sau, în incinta acestora, pe secții sau celule[641]. Ceea ce părea a fi doar o izolare disciplinară în incinta închisorilor, era de fapt coregrafia necesară primului pas în construcția dezbinărilor, și anume izolarea urmată apoi de prelucrarea liderilor fostei Mișcări Legionare. Organizarea cu totul specială a penitenciarului Aiud de la sfârșitul lui 1958 s-a datorat intenției conducerii Partidului și Securității de a soluționa problema legionară, printr-o formulă care să asigure „neutralizarea” oricăror viitoare reacții în ipoteza eliberărilor. Asta a făcut ca statutul penitenciarului în cadrul

---

[639] Pentru o analiză detaliată a modului de funcționare, acțiuni întreprinse, problematica reeducării și evoluția ei operativă, a se vedea studiul nostru Mihai Demetriade, *Descompunere și reabilitare. Elemente cadru privind activitatea Grupului Operativ Aiud*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, anul II, nr. 2 (4)/2009, pp. 280-294.

[640] Afirmația îi aparține colonelului Gheorghe Crăciun și a fost făcută în cuprinsul unei Declarații pe care a dat-o Parchetului Militar la 27.09.1999, în contextul procesului care-i fusese intentat de A.F.D.P.R. (Parchetul General, Parchetul militar de pe lângă Curtea Militară de Apel, dosar nr. 15/P/1999, f. 151 v).

[641] A.C.N.S.A.S., fond Direcția Juridică, dosar nr. 3615, vol. 2, ff. 271-279. În motivația-preambul a acestuia era menționată una din rațiunile pe care s-a construit „ruptura” dintre „șefi” și „masele legionare” la Aiud, una din primele acțiuni operative întreprinse aici în 1958: „elementele conducătoare și fanatice din închisori desfășoară *activitate de îndoctrinare* [subl. n.] a celorlalți deținuți pregătindu-i pentru acțiuni dușmănoase când vor fi eliberați și în același timp îi folosesc pe aceștia ca masă de manevră în diferite acțiuni organizate împotriva administrației închisorii”. Ordinul prevedea ca, până la 1 februarie 1958, deținuții să fie separați „după periculozitatea lor” și după „apartenența politică”. În interiorul penitenciarelor, separarea trebuia să se facă „pe etaje, aripi, celule în raport de funcția avută în organizația contrarevoluționară din care a făcut parte, *în așa fel ca elementele conducătoare și fanatice să fie izolate de restul deținuților*” [subl. n., M.D.]. Direcțiile regionale, prin Grupele „D”, „vor lua măsuri de separare și izolare a deținuților” (*Ibidem*, f. 272).

D.G.P.C.M. să fie cu totul aparte, conducerea acestuia fiind încredințată unui ofițer de Securitate, alături de cel mai important post din structura de conducere, șeful sectorului Pază și Regim, funcție de acoperire pentru un alt ofițer de securitate, maiorul Iacob Martin[642].

[642] Iacob Ioan Martin; n. 25.03.1923, în Satulung (Săcele), Brașov; urmează școala primară în limba maghiară în satul natal, după care, în 1934, se mută în București, iar un an mai târziu în Bârlad; aici urmează (1935-1939) școala medie, cu examen de maturitate, în cadrul Gimnaziului Industrial din localitate; în 1939 revine în București, angajându-se la Uzinele „Malaxa", ca lăcătuș (Mihai Blăjuț, *Evadarea din infern*, Galați, Editura Arionda, 2000, vol. 1, p. 170); este membru U.T.C. și ulterior P.C.R. (1945); își începe activitatea în aparatul Siguranței comunizate în 1945, fiind implicat în capturarea primelor grupuri de parașutiști, pregătite și trimise de S.D.-ul german (grupul Ovidiu Găină, parașutat în Munții Rodnei) (Mihai Blăjuț, *op. cit.*, Galați, Editura Scorpion, 2002, vol. 2, p. 456); la 30 iulie 1948, prin Decizia nr. 9.600, era numit, de la data de 1 august 1948, în cadrul Serviciilor Centrale ale Direcțiunii Poliției de Siguranță, în funcțiunea de comisar șef de poliție, cu vechimea de la 1 aprilie 1948 (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U., dosar nr. 7346, vol. 2, f. 3); după înființarea Securității, prin Decretul 221/august 1948, este încadrat cu funcția de subșef de Birou (Idem, dosar nr. 7346, vol. 3, f. 123); la reorganizarea M.A.I., din septembrie 1948, a fost încadrat cu gradul de căpitan în Direcția a III-a (fosta Direcție I), de la 1 septembrie 1948, ocupând funcția de șef Birou, prin Decizia 10.800 din 31 august 1948 (Idem, fond Documentar, dosar nr. 12607, vol. 4, f. 48; Idem, fond D.M.R.U., dosar 7346, vol. 3, f. 123); a funcționat în cadrul Direcției a III-a până în aprilie 1956, ca șef al Serviciului 2; ca urmare a unor deficiențe în conducerea Serviciului și a descoperirii unor „abateri grave" – deconspirări și condiționarea eliberării, în cazul unei deținute, prin obligația de a întreține relații sexuale (Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7388, vol. 7, f. 139), a fost mutat la Direcția Regională de Securitate Cluj, ocupând funcția de șef al Serviciului 1-2 (fost 3), având gradul de lt. colonel; a lucrat la Cluj până în martie 1959; în perioada clujeană a fost trimis la un curs de specializare în U.R.S.S., „pe care l-a absolvit cu rezultate bune" (*Ibidem*); intervalul 1956-1959 este și el marcat de „lipsuri" („îngâmfare", „lăudăroșenie", lipsa de îndrumare a subordonaților, „exces de băuturi alcoolice"), conducerea Ministerului propunând schimbarea acestuia din funcție și sancționarea pe linie de Partid cu „vot de blam" (*Ibidem*); de pe această poziție a fost transferat la Grupa Operativă Aiud, la 1 august 1959, prin Ordinul M.A.I. nr. 2.928, ocupând funcția de „șef Serviciu Operativ", fiind unul din cei doi adjuncți ai colonelului Gh. Crăciun (Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7370, vol. 36, f. 78); funcția de acoperire în organigrama D.G.P.C.M. era aceea de locțiitor al comandantului pentru Pază și Regim; revine, însă, la vechile deprinderi, care-i aduseseră referințele negative ale Direcției Cadre; deconspirând „unele probleme ale muncii de securitate" unei amante din Cluj, a fost retrogradat la gradul de maior, vreme de un an de zile, începând cu 1 februarie

Numit la conducerea penitenciarului la 1 noiembrie 1958, cu scopul nedisimulat de a rezolva problema dizidenței legionare din detenție, mai cu seamă în urma multiplelor acțiuni de revoltă, greve și evadări din acest penitenciar, colonelul Gheorghe Crăciun s-a lovit de o structură a Grupei „K" și de un aparat penitenciar imposibil de coordonat pentru specificul muncii ce-i fusese stabilit. Toamna anului 1958 fusese una fructuoasă pentru oficialii Securității implicați în represiunea împotriva legionarilor. Cum s-a amintit deja în text, pe fondul existenței unor realități penitenciare indiscutabile (revolte, greve etc.) și al intensificării unor acțiuni externe de condamnare a abuzurilor din țară, Securitatea a decis să consolideze *mitul rezistenței legionare*. Chemat de Al. Drăghici, în prezența colonelului Vasile Negrea[643], secretarul

1960, fiind pedepsit și cu 20 de zile de arest la garnizoană și sancționat, din nou, cu „vot de blam" (*Ibidem*); a fost decorat cu Ordinul „Meritul Militar" clasa a III-a, „în cutie, baretă și brevetul în tub cilindric" (Idem, fond Documentar, dosar 12607, vol. 4, f. 115), dat de Consiliul de Stat al R.P.R., prin Decretul nr. 145 din 12 aprilie 1963 (*Ibidem*, f. 101); după desființarea G.O.A. (30 noiembrie 1964), deși și-ar fi dorit să meargă la Direcția a III-a în București, Iacob M., avansat la gradul de colonel, a ocupat mai întâi funcția de locțiitor (1 decembrie 1964) și apoi pe cea de șef al Serviciului 3 (1 noiembrie 1965) din cadrul Direcției Regionale de Securitate Galați; în februarie 1968, colonelul Iacob M. semna un memoriu către Ion Stănescu, președintele C.S.S., rugându-l să fie transferat la București, la Direcția I, și pus să muncească în problema legionară; dorința i-a fost îndeplinită la 1 aprilie 1968, când, prin Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 1.951, a fost transferat în cadrul Direcției I (Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7388, vol. 7, f. 137); a fost trecut în rezervă din cadrul Direcției a IX-a (Filaj-Investigații), la 30 iunie 1972. „Era o fire sadică și îi făcea plăcere să vadă pe nenorociții trimiși la «Izolator» cum suferă de frig și tremură zgribuliți. Ca să le amplifice chinul unora din cei care-l sfidau, ordona plantonului de pe secție să arunce câte o găleată de apă peste betonul înghețat de sub picioarele lor", își amintea despre el fostul coleg din G.O.A. (Mihai Blăjuț, *Evadarea din infern*, Galați, Editura Arionda, f.a., vol. 3, p. 191).

[643] Vasile Negrea; n. 11 august 1911, satul Ostrovu Corbului, comuna Hinova, Mehedinți; 1918 – 1924: absolvă 5 clase primare (A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 54, f. 34); în intervalul 1926 – 1935 a lucrat ca ucenic la Fabrica de Mobilă „Iulian Lubincovici" din Tr. Severin, timp în care absolvă și o școala de ucenici la Tr. Severin (*Ibidem*, f. 28); în 1932 se înscrie în U.T.C., fiind folosit atât pe linie de agitație și propagandă, cât și pentru activități legate de „Ajutorului Roșu" (strângeri de fonduri pentru cei închiși); ulterior (în 1940) a fost responsabilul cu „Ajutorul Roșu" la Atelierele de Automotoare C.F.R., până în septembrie 1943, când a fost arestat alături de membrii unei celule comuniste descoperite în cadrul Atelierelor C.F.R. (*Ibidem*, f. 38); între 1935 și începutul lui 1938 își satisface stagiul

militar în cadrul Regimentului 4 Grăniceri (Deva), eliberându-se în toamna lui 1937; după o lună a fost reconcentrat la Regimentul 8 Grăniceri București (timp de 2 luni); lăsat la vatră cu gradul de caporal (*Ibidem*, f. 50); în 1937 se căsătorește cu Elena Crăciunescu; la începutul lui 1938 se reîntoarce la fabrica de mobilă „Iulian Lubincovici", unde îl găsim până în 1939 (*Ibidem*, f. 28); de la sfârșitul lui 1939 până în 1945 lucrează ca tâmplar modelier la Atelierele de Automotoare C.F.R. Brașov (*Ibidem*, f. 28); eliberarea din arest s-a produs, însă, pe fondul unei declarații pe care o dă Legiunii de Jandarmi Brașov, prin care se angaja să ofere informații despre celula comunistă de la Atelierele C.F.R. (*Ibidem*, f. 34-35); într-o fișă de cadre din 22 iulie 1954 recunoștea că se întâlnise în câteva rânduri cu un agent al Legiunii de Jandarmi, fără, însă, să admită că ar fi divulgat informații (*Ibidem*, f. 41); ulterior, C.C.P. a C.C. al P.M.R. stabilise că maiorul Negrea Vasile nu dăduse „informații organelor jandarmerești" (*Ibidem*, f. 41); fișele de cadre anterioare (din 1952) creditau, însă, varianta colaborării lui Negrea cu Biroul de Siguranță al Legiunii de Jandarmi Brașov (*Ibidem*, f. 45); un referat din 13 noiembrie 1952 întărea convingerea că Negrea fusese informatorul Jandarmeriei, propunându-se scoaterea sa din munca de partid. Comisia de verificare aflase că Negrea, după 23 august 1944, se interesase de angajamentul pe care l-ar fi dat în original, asigurându-se ca acesta „nu se mai poate găsi" (*Ibidem*, f. 107-108, 111); în noiembrie 1944 a fost primit în P.C.R. (*Ibidem*, f. 29); după înființarea celulei de partid pe atelierele din fabrică, a fost numit secretar al acesteia (*Ibidem*); în iunie 1945 a fost trimis la o școală de partid de pe lângă C.C. al P.M.R., timp de o lună de zile; după terminarea acesteia, a fost repartizat ca secretar județean al P.C.R. Târnava Mică, până la 9 martie 1946, după care a fost transferat la Târnava Mare, unde a funcționat până în 1949 (*Ibidem*, f. 32); între noiembrie 1947 și februarie 1949 a fost secretar al Comitetului Județean de Partid Brașov (*Ibidem*, f. 41); în februarie 1949, ca efect al sancțiunii cu „vot de blam" pentru episodul ambiguu din ilegalitate, este demis din funcție și trimis în producție; la două săptămâni de la trimiterea în producție, e încadrat în S.S.I. (*Ibidem*, f. 41); februarie 1949 – decembrie 1950: funcționează în S.S.I.; în ianuarie 1951 a fost încadrat în M.A.I. cu gradul de maior, având funcția de șef serviciu la Direcția a VIII-a (*Ibidem*, f. 29), iar din iunie 1953, locțiitor șef al Direcției a VIII-a (*Ibidem*, f. 29, 35); în 18 noiembrie 1953, C.C.P. a C.C. al P.M.R. decisese (Ion Vințe, Liuba Chișinevschi, Vasile Vâlcu, Gheorghiu Ronea) menținerea calității de membru de partid a lui Negrea (*Ibidem*, f. 146); la 15 august 1954, prin Ordinul M.A.I. nr. 3.675, era avansat la gradul de lt. colonel, fiind numit șef al Direcției Regionale M.A.I. Timișoara (*Ibidem*, f. 29); a fost implicat direct în masivele arestări din 30 octombrie 1956 din rândurile studenților din Timișoara (peste 1.500 de arestați – *Ibidem*, f. 63); în august 1957 a fost avansat la excepțional în gradul de colonel, fiind promovat în funcția de secretar general al M.A.I.; în februarie 1959 a fost avansat la gradul de general-maior, iar în 1961 devine adjunct al ministrului Afacerilor Interne; la 1 octombrie 1969 a fost trecut în rezervă.

ministerului, și a unui vechi specialist în problemă, Gheorghe Pintilie, lui Crăciun i s-a ordonat să preia o muncă „specială”, de „neutralizare” a legionarilor, descoperindu-le „comandamentul”, legăturile cu exteriorul, cu emigrația „reacționară”, încercând să se pună capăt „acțiunilor subversive” organizatorice pe care M.L. le punea la cale în continuare. În primele trei săptămâni după preluarea noului post și de discuții cu conducerea M.A.I., Crăciun semna, în 22 noiembrie, un Raport cu propuneri, pe care-l trimitea la București[644]. Este prima schiță de proiect a Grupei Operative, precum și a condițiilor de conspirativitate excepționale pe care le presupunea o funcționare eficientă. Sugestia lui Crăciun era aceea că, dacă în structurile de pază și regim, pe Celular sau Zarcă, la supraveghere, respectiv întreaga conducere a penitenciarului, nu se află *doar* ofițeri de Securitate, nu se poate desfășura munca cu care fusese însărcinat. Desființarea Grupei «K” locale a fost, prin urmare, doar o formalitate[645]. Tabloul înfățișat conducerii M.A.I. proba amenințările reorganizării deținuților legionari din penitenciar, prin recrutarea de partea lor a unor supraveghetori din corpul de pază, dar și angajați civil. Soluția care se impunea era întărirea rețelei informative, în condițiile în care „agentura existentă nu poate satisface nici pe departe cerințele

[644] Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7368, vol. 10, ff. 487-491. Crăciun înainta cinci propuneri, care ar putea fi sintetizate astfel: 1. munca informativă în cadrul penitenciarului urma să fie dusă de un colectiv de 12 ofițeri de Securitate, sub conducerea și îndrumarea șefului penitenciarului. Munca trebuia să fie conspirată, ofițerii să fie acoperiți. Strategia prevedea ca ei să ocupe funcții din statul de organizare al penitenciarului și să-și și îndeplinească atribuțiile în acest sens; 2. se înființa un post de locțiitor al șefului penitenciarului, tot ofițer de Securitate, la fel locțiitorul șefului penitenciarului pentru pază și regim trebuia să fie la rându-i ofițer de Securitate; ofițerii de la serviciul pază, pentru a controla exclusiv contactul cu deținuții, șefii de secție Celular și Zarcă, lucrătorii de la evidență urmau să fie, la rându-le, ofițeri de Securitate; locțiitorul politic al penitenciarului trebuia să „cunoască această muncă și să o sprijine”. Alte două măsuri se refereau la salarizare, șeful Grupei fiind salarizat la nivelul unei șef de regiune, adjunctul lui era asimilat cu șef serviciu operativ regiune ș.a.m.d. Ultima propunere viza autoritatea șefului G.O.A., care urma să ia „toate măsurile necesare în vederea acoperirii ofițerilor de securitate în cadrul personalului penitenciarului și conspirării muncii acestora” (*Ibidem*, f. 490-491).

[645] Desființarea acesteia s-a făcut prin Ordinul nr. 1.164 din 1 februarie 1959. Cele trei posturi de lucrători, aflate în organigrama Regiunii M.A.I. Cluj, au fost puse la dispoziția Direcției Cadre (Idem, dosar nr. 7370, vol. 18, f. 389).

muncii informative”[646]. La momentul analizei lui Crăciun (noiembrie 1958), în penitenciar erau circa 2000 de deținuți, din care 1600 erau legionari, restul fiind, în cea mai mare parte, deținuți de drept comun[647]. Pentru un număr atât de mare de deținuți, distribuiți pe Secțiile penitenciarului, Crăciun propunea pentru început un număr minim de „80-100 agenți dintre care 50-60 să lucreze în rândul legionarilor”[648]. Ulterior, atât numărul deținuților, dar și cel al agenților va crește exponențial. Lipsa de calificare și de experiență a celor doar trei lucrători operativi ai Grupei „K” din penitenciar, precum și „lipsa de îndrumare” a fostului Serviciu „D” din minister, dar și a Biroului corespondent din cadrul Regionalei Cluj, dar și prezența însăși a unor ofițeri aparținând D.G.P.C.M., făceau necesară o regândire a conspirativității, rolului și amplitudinii noii structuri ce urma să se nască. Dacă se dorea eficiență, părea a spune Crăciun, controlul trebuia să fie total, asigurându-i-se o independență operativă cât mai extinsă.

Cum discuțiile de fond se purtaseră la București, raportul lui Crăciun s-a materializat întocmai, toate cele cinci propuneri[649] înaintate fiind aprobate. Șefii de secții și ofițerii supraveghetori urmau să fie ofițeri de Securitate, făcând parte din „colectivul” pe care îl avea în subordine. Măsurile de acoperire și o excelentă salarizare trebuiau să fie argumente convingătoare pentru ca viitoarele cadre să accepte o muncă destul de dificilă și lipsită de glorie[650]. Fără mândria de a purta uniforma de ofițer de

---

646 Idem, dosar nr. 7368, vol. 10, f. 488.

647 Aceștia vor dispărea în cea mai mare parte din penitenciar, fiind fie eliberați prin amnistierea pedepsei (30 decembrie 1959), fie transferați la alte locuri de detenție. La începutul anului 1960, la Aiud mai erau în jur de 200 de deținuți de drept comun, toți foste cadre M.A.I., care funcționau ca personal de deservire la muncile interioare, mulți fiind recrutați ca agenți, inutili, însă, pentru munca de infiltrare preconizată de Crăciun. Ulterior, după evadarea unuia dintre ei (Voicu Ion), în ianuarie 1960, Crăciun ceruse și obținuse transferarea tuturor deținuților de drept comun la penitenciarul Mărgineni (Mihai Blăjuț, *Evadarea din infern*, Galați, Editura Scorpion, 2002, vol. 2, p. 433; *op.cit.* Idem, Galați, Editura Arionda, f.a., vol. 3, p. 173).

648 Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7368, vol. 10, f. 488.

649 Vezi, mai sus, nota 644.

650 Frustrarea conspirativității impuse este vizibilă în amintirile unui membru al G.O.A.: „Nu purtarea acelei uniforme aspre și degradante vreme de aproape șase ani de zile, înjositoare nu numai în raporturile cu deținuții și cu angajații civili, cu populația orașului, cu fetele și femeile cu care aveam de-a face, a fost obstacolul cel mai dificil de trecut pe parcursul acestui adevărat «maraton al

securitate, fără galoane și medalii, fără recunoașterea publică a puterii emanate, aceștia trebuiau să fie total devotați misiunii înalte ce li se pregătise. Treptat, în intervalul 1959-1960, acest colectiv de elită a prins corp, având o schemă încadrată cu 20 de ofițeri, funcționând, însă, efectiv doar cu 16.

Pornită ca o operațiune de anihilare, represivă, acțiunea s-a dorit o destructurare din interior a rămășițelor legionare. Înțelegând foarte bine natura trădării, fundamentată pe o anumită anatomie a aderenței, G.O.A. a lucrat intens la „fracturarea" conștiințelor. Dimensiunea contrainformativă a devenit, treptat, mai puțin relevantă (mai ales din prima parte a anului 1963), scopul principal nemaifiind „stoarcerea" de informații, cât manipularea și înfrângerea, fără însă ca prima perspectivă să fi fost vreodată abandonată. A primat însă transformarea prin mijloace represive, presiunea simbolică și „mecenatul cultural"... O veritabilă industrie de carte, editări de reviste, instituția gazetei de perete au fost patronate, cu minuție, exigență și spirit critic, de colonelul Gheorghe Crăciun. Vecinătatea „marilor spirite" (P. Țuțea, P. Pandrea, N. Crainic, V. Anania, D. Radu Gyr, D. Stăniloaie) nu l-a lăsat deloc indiferent. O admirație, de multe ori reciprocă, a supraviețuit detenției, fostul șef al închisorii lăudându-se, nu fără motiv, cu o consistentă istorie epistolară pe care foștii lui clienți de la Aiud i-o expediaseră[651]. În fapt, *inovația*

conspirativității», cât umilința suportată din partea cadrelor [a se citi *de penitenciar*, n.n.] ce purtau grade superioare, a ofițerilor și subofițerilor inculți și grosolani, obișnuiți cu brutalitățile, posesorii unui limbaj rudimentar, impregnat cu expresii argotice specifice pușcăriei" (Mihai Blăjuț, *Evadarea din infern*, Galați, Editura Arionda, f.a., vol. 3, p. 209).

[651] Foștii „elevi" îi purtau o admirație ieșită din comun, afirmând asta deschis, considerând că în perioada directoratului său penitenciarul se transformase într-o veritabilă „instituție de stat", cu un „caracter aparte", destinată culturalizării și recuperării deținuților (A.C.N.S.A.S., fond Rețea, dosar nr. 310056, vol. 1, f. 211), i-au dedicat volume și au întreținut corespondență cu acesta (cazul lui Marcel Petrișor, Valeriu Anania – care îi trimite traducerea din Noul Testament, însoțită de o „scrisoare plină de afecțiune" – Neagu Cosma, *op. cit.*, p. 184 sau geologul Viorel Brana – vezi, în acest sens, Parchetul General, Parchetul Militar de pe lângă Curtea Militară de Apel, dosar nr. 15/P/1999, f. 314, 151 v). Petre Țuțea, cu impetuozitatea golită de simț critic, pe care o dovedise și în practica reeducării de la Aiud, afirma în anii '90, într-un interviu televizat, că dacă supraviețuise anilor de detenție, acest lucru se datora și colonelului Crăciun, uitând să mărturisească public și prețul propriei supraviețuiri (Parchetul General, Parchetul militar de pe lângă Curtea Militară de Apel, dosar nr. 15/P/1999, f. 151 v). P. Țuțea a fost, alături

redutabilă a colonelului Gh. Crăciun a fost tocmai îmbinarea activităților de culegere de informații cu mecanismele malformării conștiințelor. Alimentarea conflictelor, edificarea altora noi, reconstrucția unor noi motivații naționaliste, angajante și seducătoare, au reprezentat un insidios și perfecționist instrument pentru obținerea unor noi informații. Cele două realități au mers în paralel, într-o rafinată și sadică concomitență.

Cum remarca șeful G.O.A., cu ocazia unei ședințe de lucru cu subordonații, din prima parte a anului 1959, ce nu reușiseră încă să facă era „să le luăm acestor oameni mintea lor din cap". Aceasta era încă „a lor și numai a lor"[652]. Un obiectiv ambițios, care a fost dus, în cele din urmă, la bun sfârșit.

Ordinul de înființare al G.O.A., cu numărul 1069, a fost semnat de Drăghici la 1 ianuarie 1959[653], fără ca, la momentul respectiv, schema propusă de ofițeri să fi fost ocupată. În aceeași zi fusese semnat un alt ordin (nr. 1068), cu o primă formulă de suplimentare a efectivului ofițeresc deja existent la Aiud, fiind numit un locțiitor al șefului penitenciarului pe problema Pază și Regim, în persoana lt. col. Iacob Martin, alături de alți opt ofițeri, având gradul de locotenent major[654]. „Statutul de organizare" a fost în cele din urmă aprobat ca anexă la Ordinul nr. 1069, amintit mai sus, prevăzându-se 20 de posturi de ofițeri și

---

de V. Anania, unul dintre „consilierii" lui Crăciun, *participant activ la reeducare*, lector la Cluburi, unde a ținut conferințe de marxism-leninism (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 65054 – cotă SRI, vol. 6, f. 258). „Toți deținuții conștienți îi vor fi recunoscători întreaga viață pentru tratamentul aplicat, pentru răbdarea și tactul cu care discuta, pentru grija pusă în clarificarea ideologică a deținuților, pentru înaltul spirit pedagogic dovedit", mărturisea agentul „Andrei", *alias* Constantin Onu, făcută în penitenciar, la 8 martie 1963 (*Ibidem*, f. 286).

[652] Mihai Blăjuț, *Evadarea din infern*, Galați, Editura Scorpion, 2002, vol. 2, p. 40.

[653] A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U., dosar nr. 7370, vol. 17, ff. 328-330.

[654] Ordinul M.A.I. nr. 1.068, din 1 ianuarie 1959, a prevăzut suplimentarea tuturor posturilor din penitenciar, atât pe cele ale efectivului ofițeresc, cât și ale celor de la Pază și supraveghere, Evidență deținuți, Cultural-educativ, Financiar și contabilitate, Administrare și gospodărie, Spital etc. Însumând un post de șef de penitenciar, 20 posturi de ofițeri, 140 de sergenți, 30 și jumătate de normă de angajați civil, rezulta un total de 191 de funcții și jumătate de normă (Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7368, vol. 9, ff. 28-41). Dinamica personalului n-a suferit substanțiale modificări, într-o organigramă din 1963 fiind prevăzute 219 posturi, din care 18 de ofițeri, 147 de sergenți și 54 de angajați civil (Idem, vol. 6, f. 65-66).

o funcție de angajat civil (dactilografa[655]), urmând propunerile de salarizare excepțională ale lui Crăciun, toți având salarii echivalente colegilor de la regiunile de securitate, așadar mai mari decât cele ale angajaților D.G.P.C.M. sau ale Grupelor echivalente „K" din alte penitenciare[656]. Din cele 20 de posturi alocate, la momentul ianuarie 1959, 13 erau ocupate, restul urmând să fie completate pe parcurs[657]. Drepturile de soldă și echipament se primeau prin D.G.P.C.M., iar „diferența de grad și funcție" era plătită de Direcția Financiară din cadrul M.A.I., din fondul C.I.S.[658]

Desființarea Contrainformațiilor Aiud s-a produs la 30 noiembrie 1964, prin efectul Ordinului nr. 3762[659].

G.O.A. a fost organizată cu două funcții de adjuncți ai șefului Grupei, două Birouri Operative, având doi ofițeri coordonatori cu grad de maior, și un Birou T.O. separat, respectiv o diviziune care ținea Evidența cadrelor și una de arhivă. Primele opt luni de zile au fost o perioadă de angajări și organizare. Ordinul de numire pentru primii 11 ofițeri, semnat de Drăghici, a venit la 1 august 1959[660]. A fost cooptat apoi maiorul Ivan

---

[655] Crăciun a numit în acest post, la 1 mai 1959, o proaspătă absolventă de liceu, Virginica Roșu (colegii din G.O.A. o alintau Gili), căsătorită la scurt timp după cu un ofițer al Grupei (lt. major Nicolae Rădulescu). Au existat mai multe dactilografe în cadrul penitenciarului, însă V.R. lucra exclusiv pentru G.O.A., în deplină conspirativitate. Cuplul Virginica și Nicolae Rădulescu a fost extrem de apropiat de șeful penitenciarului, rămânând în legături de prietenie strânse până la bătrânețe (Idem, fond Informativ, dosar nr. 261871, vol. 1, f, 141).

[656] Idem, fond D.M.R.U., dosar nr. 7370, vol. 17, f. 328.

[657] Cei 13 ofițeri propuși de Crăciun pe această schemă de încadrare inițială, care însoțește Ordinul de înființare al G.O.A., sunt: col. Iacob Martin, maior Ivan I. Ion, cpt. Nodiț Vasile Ion, lt. major Lörincz Sigismund Beniamin, lt. Lazăr S. Gheorghe, lt. Sturza S. Iosif, lt. Ciumacenco M. Ion, lt. Suărășan I. Alexandru, lt. Blăjuț V. Mihai, lt. Lungu Gh. Aurel, lt. Rădulescu V. Nicolae, lt. major Chirilă Scarlat, lt. major Gordan Alexandru. Pentru celelalte 7 posturi prevăzute de schemă, trei dintre ele au mențiuni privitoare la cine anume urma să le ocupe: „vine Kordos" (este vorba despre Kordos/Cordoș Emil), „vine Deac" (Deac Grigore Alexandru, lt. major, venit în cadrul G.O.A. în 1961), respectiv „vine Ibis" (Ibiș Aurel, lt. major, venit în cadrul G.O.A. în 1961) (Idem, dosar nr. 7368, vol. 10, f. 485).

[658] Idem, dosar nr. 7370, vol. 17, f. 328.

[659] Idem, dosar nr. 7369, vol. 27, ff. 1-3.

[660] Idem, dosar nr. 7370, vol. 8, f. 323-324. Este vorba de Ordinul nr. 1.539 din 1 august 1959, prin care erau încadrați următorii: căpitan de Securitate Nodiț V.

Ioan și reconfirmat lt. colonelul Iacob Martin, ocupând funcțiile de adjuncți ai șefului G.O.A.[661] Trei ofițeri au mai fost aduși pentru a completa funcțiile necesare din schemă[662], ajungând, în final, la un total de 16. G.O.A. a funcționat astfel până în 1963, când efectivul ofițerilor s-a redus la 13 persoane[663], formulă cu care și-a încheiat activitatea.

Situația specifică a acestei închisori, unde Grupa „D" și ulterior Biroul „K" au fost complet eliminate, fiind înlocuite cu Grupa Operativă, constituie o excepție în sistemul penitenciar din România. *Grupa Operativă și-a păstrat, în ciuda Ordinului nr. 37 din 10 iulie 1956, amintit mai sus, o independență unică în cadrul problemei contrainformații penitenciare, nefiind subordonată regiunii de Securitate Cluj și nici Serviciului „K", unitatea centrală.* Excepția se datora angajamentului conducerii Securității de a lichida rezistența legionară din mediile carcerale, nu doar prin numirea unui ofițer considerat experimentat (rezidențele informative legionare de la Sibiu și Cluj, în perioada chestoratelor lui Crăciun, fuseseră unele dintre cele mai active și relevante în developarea chestiunii legionare pentru intervalul 1945-1946), ci și prin privilegierea acestei construcții instituționale cu totul speciale.

Oferind un model al reeducării, conducerea ministerului a încercat să exporte, din 1962, metodele, tehnicile de racolare și compromitere, de izolare și șantaj către celelalte penitenciare cu deținuți politic, fără prea mare succes, însă (Gherla, Botoșani, Jilava, colonia de muncă de la Periprava ș.a.m.d.). Din motive care țin de *identitatea politică a deținuților*, topografia închisorilor etc., rezultatele au fost incomparabile cu bilanțul lui Crăciun. Vasile Negrea, adjunctul ministrului Afacerilor

---

Ioan (șef Birou Operativ), lt.maj. de Securitate Lorincz S. Sigismund (șef Birou Operativ), locotenent de Securitate Lazăr S. Gheorghe (lucrător operativ), locotenent de Securitate Sturza I. Iosif (lucrător operativ), locotenent de Securitate Ciumacenco M. Ioan (lucrător operativ), locotenent de Securitate Suărășan I. Alexandru (lucrător operativ), locotenent de Securitate Blăjuț V. Mihai (lucrător operativ), locotenent de Securitate Lungu Gh. Aurel (lucrător operativ), locotenent de Securitate Rădulescu V. Nicolae (lucrător operativ), lt. major de Securitate Chirilă Scarlat (lucrător prim evidență) și lt. major de Securitate Gordan Alexandru (lucrător prim T.O.).

[661] Numirea lor s-a produs separat, prin Ordinul nr. 2.928 din 1 august 1959 (Idem, dosar nr. 7370, vol. 36, f. 78).

[662] Este vorba despre lt. major Deac Grigore Alexandru (ofițer tehnic principal T.O.), lt. major Ibiș Aurel (lucrător T.O., cooptat de G.O.A. în 1961) și lt. Kordos (Cordoș) Emil (lucrător prim T.O.).

[663] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 46.

Interne, cu ocazia ședinței de analiză a Serviciului „K”, din noiembrie 1963, remarca faptul că, în problema reeducării, „la Aiud s-a făcut mult, fiindcă s-au creat și condiții, a fost trimis acolo un fost șef de regiune, tovarășul ministru i-a dat ordin să se ocupe de vârfurile legionare și el, într-adevăr, a făcut treabă bună, în sensul că, din rândul vârfurilor legionare a reușit să obțină o serie de note informative, și-a creat agentură, a introdus-o în rândul elementelor urmărite – care implorau toată ziua pe «sfinți» să-i scape de pușcărie –, iar după ce a cunoscut întreaga lor activitate a început ofensiva împotriva lor, a urmărit să vadă care sunt mai puțin rezistenți concepțiilor ideologiei vechi și a găsit foarte mulți dintre aceștia”[664].

Aiudul a avut „șansa” unui regizor, a unei partituri scenice, a decorurilor fastuoase (chiar dacă multe dintre ele erau proiectate pe marele ecran al minților celor încarcerați, nu, însă, exclusiv!) și a unor redutabili hermeneuți, veritabili scribi ai conștiințelor și ai istoriei. Nu întâmplător, *ai istoriei*. Rescrierea istoriei Mișcării Legionare a fost o miză importantă a Grupei Operative, prin punerea la lucru a unor „echipe” de „istorici” conjuncturali[665]. Liniile directoare erau date de ofițerii operativi, dar scenariul intern a aparținut participanților la reeducare. Memoria legionarilor a intrat în detenție conflictualizată. Scenariile concurente vizau mitologia fondatoare, dizidențele, trădările sau îndreptățirea facțiunilor. Toate aceste *istorii concurențiale* au intrat în penitenciar odată cu purtătorii lor, ele nu au fost patentate de laboratorul Securității de la Aiud. Rolul G.O.A. a fost, însă, altul: a reușit, sintetizând, să ofere un *manual* de istorie, denigrator, în tușe groase, amestecând adevăruri incontestabile despre ororile Mișcării cu propriile fantezii excesive ale deținuților sau cu memoria lor dezbinată și resentimentară. Ședințele de club organizate în penitenciar erau o veritabilă înfruntare dialectică între perspective divergente asupra unui fapt istoric delimitabil. *Sinteza* fiind

---

[664] Florica Dobre (coordonator), *op. cit.*, p. 603.

[665] Vezi lucrarea „Crimă, jaf, trădare, spionaj. Despre organizația legionară”, realizată cu concursul a 135 de deținuți („colectivul cluburilor cultural-educative”), în două volume, conținând 21 de capitole și un total de 826 de pagini. Coperta i-a aparținut lui Radu Mironovici, „responsabilul artistic” a fost Nicolae P. Ruja, iar coordonator, Stere Mihalexe (Idem, fond Documentar, dosar nr. 10160, 2 vol.). Deși cu valoare sintetică, dar într-o cheie parodică și batjocoritoare, lucrarea e departe de a fi singura „sursă” de informare pentru *noua istorie*. Multe din autodemascările, autoanalizele actorilor de frunte implicați, trucate programatic, au constituit o „arhivă” vie.

cea care împrumuta epitetele cele mai tari, *„adjectivând*” oportun, cum îndruma – cu un estetism aparte – colonelul Gheorghe Crăciun. Narațiunea potrivită trebuia să aglutineze amănuntele ororilor (cele mai multe dintre ele adevărate) cu acceptarea înfrângerii, având alături victoria singurei gândiri înnoitoare reale, cea comunistă. A fost un examen greu, pentru ambele tabere.

Poate părea exagerată opinia privitoare la nașterea unei istorii în amfiteatrele reeducării din Aiud. Însă, lucrări precum *Garda de fier, o organizație teroristă de tip fascist*[666], primul volum cu caracter monografic despre M.L. publicat după război, folosește multe din documentele și interpretările Aiudului. În mod paradoxal, nu însă cu totul inexplicabil, și memorialistica legionară reia legendele produse în reeducare[667]. Memoriile sectare și violent partizane, cu care au intrat în detenție legionarii s-au întâlnit la Aiud cu ambițiile de sintezist ale colonelului Crăciun, fericit să poată raporta „înfrângerea” „Organizației Legionare” și pe tărâm istoric, oferind, astfel, o perspectivă cu totul specială rezultatelor reeducării. Flatați să poată răspunde unei exigențe atât de înalte, intelectualii Aiudului au intrat în joc. De la Petre Țuțea, Pandrea, Crainic, Anania, Dumitrescu Ion – Borșa, Radu Gyr sau Stăniloaie, seducția lămuririi trecutului, a desprinderii și condamnării lui, a posibilității unei apropieri pe noile baze ideologice naționaliste au reprezentat un prilej greu de refuzat. O parte dintre cei numiți mai sus, dar nu numai, vor lua parte mai târziu la constituirea, sub coordonarea lui Victor Biriș, unui grup de lucru în cadrul redacției „Glasul Patriei”, începând cu 1963, menit contracarării vocilor legionare din exil, prin scrierea unei istorii paralele, care să scurtcircuiteze variantele care circulau în mediile refugiaților gardiști. Aflat sub coordonarea Direcției a III-a, grupul a reușit să publice numeroase articole, fiind alimentat cu informații, detalii din arhive și periodice publicate în exil.

Eroii lui Crăciun îi duceau, astfel, mai departe, dincolo de granițe, mandatul „cultural”.

---

666 Mihai Fătu, Ion Spălățelu, *Garda de Fier. O organizație teroristă de tip fascist*, București, Editura Politică, 1971, reeditare 1980. Autorii, de altfel, mulțumesc reprezentanților Ministerului de Interne, pentru accesul și folosirea arhivelor.

667 Cazul cel mai frapant este cel al lui Nistor Chioreanu, *Morminte vii*, Iași, Editura Institutul European, 1992.

II. Sub lupa Securității

Roland CLARK

Re-Membering Codreanu: Maligning Fascist Virtues in Aiud Prison, 1964

Re-amintirea lui Codreanu: virtuți fasciste maligne la închisoarea de la Aiud (1964)

În 1964, un grup de 106 deținuți de la închisoarea Aiud scriseseră memoriul colectiv *Despre organizația legionară: Misticism, masacre, trădare.* În acest memoriu au repovestit istoria Legiunii Arhanghelului Mihail, mişcarea fascistă din cauza căreia fuseseră închişi, pe motiv că ar fi susținut-o. Aceştia au scris două volume de memorii ca parte a "reeducării" înainte de a fi eliberați în societatea aflată acum sub dominație comunistă sub conducerea Partidului Comunist. Spre deosebire de majoritatea ideologiilor, fascismul nu a avut o doctrină sau un crez pe care deținuții să-l poată retracta pentru a-şi demonstra renunțarea la apartenența mişcării. În schimb, aceştia în mod sistematic s-au calomniat între ei şi pe alți foşti activişti, argumentând faptul că ei niciodată nu au practicat cu adevărat virtuțile care conform crezului legionar defineau fascismul în România. *Despre organizația legionară* vorbeşte despre devianță sexuală, superstiție, trădare şi violență ca fiind caracteristici ale fascismului românesc din perioada 1922 până în 1964 şi laudă sistemul brutal al închisorii ca fiind singura cale prin care bolile sociale produse de fascism pot fi remediate.

Etichete: reeducare, închisoare, fascism, memorie, masculinitate
Keywords: Reeducation, Prison, Fascism, Memory, Masculinity

The Romanian Communist Party celebrated the twentieth anniversary of the collapse of Ion Antonescu's right-wing government with Decree No. 411/1964, which freed the last of the 15,035 political prisoners who were progressively released from Romanian prisons between 1962 and 1964. Prison authorities classified 6,255 of these prisoners as "legionaries," meaning that even though they had been officially accused of "plotting against the social order," they were incarcerated because of their alleged affiliations with the Legion of the

Archangel Michael.[1] A fascist movement established by Corneliu Zelea Codreanu in 1927, the Legion had ruled the country from September 1940 to January 1941, and individuals identified with the Legion had been involved in anti-communist activities during the 1940s. Prior to their release in July 1964, a group of 105 prisoners involved in the Collective of Cultural and Educational Clubs produced a richly illustrated two-volume history of the Legion as proof that they had been "reeducated" and were ready to return to society.

The Collective's book, *On the Legionary Organization: Mysticism, Massacres, Betrayal* (*Despre organizația legionara: Misticism, masacre, tradare*), slandered the Legion shamelessly, inverting legionary values in order to discredit it as thoroughly as possible.[2] Unlike communism, liberalism, or Christianity, fascism had no core texts or doctrines that followers could renounce as proof that they were no longer fascists. Instead, activists identified publicly as fascists and promoted a cluster of virtues they claimed were associated with the Legion, including muscular masculinity, self-control, honor, loyalty, nationalism, antisemitism, perseverance in suffering, piety, and asceticism. *On the Legionary Organization* systematically discredited legionary performances of these virtues as hypocritical and inauthentic, showing that they were simulacra with no basis in the "reality" that took place behind the scenes. Far from being noble youth fighting for their nation, the book argued that legionaries were sexual deviants, violent thugs, and deluded puppets being manipulated by bourgeois politicians, the king, and foreign dictators who sought to exploit Romania for their own ends. Mihai Demetriade has detailed the process of reeducation at Aiud in two seminal articles and, after outlining the context in which reeducation took place, my focus here is on the rhetorical strategies employed by the authors of *On the Legionary Organization*.[3] Reading the prisoners' words

[1] Ilarion Țiu, *Discriminarea în perioada comunistă: Viața deținuților politici legionari după eliberarea din închisori*, "Sfera politicii", Vol. 20, Nr. 2(168), 2012, p. 119.

[2] Mihalaxe Stere ed., *Despre organizația legionară: misticism, masacre, tradare*, 2 vols, Aiud, Colectivul Cluburilor Cultural-Educativ, 1964. The only copy of the book is held in the Archives of the National Council for the Study of the Securitate Archives (ACNSAS), fond Documentar, dosar nr. 10160 and 10162.

[3] Mihai Demetriade, *Descompunere și reabilitare elemente cadru privind activitatea Grupului Operativ Aiud*, "Caietele CNSAS", II, Nr. 2(4), 2009, pp. 257-

and illustrations not only provides insights into the process of "rehabilitation" in communist prisons but, assuming that this book slandered the prisoners' most deeply cherished values, it also reveals what they believed the essence of the legionary movement to have been.

The Romanian system of gulags was extensive and lethal. Based on statistics assembled by the Securitate (secret police) during the 1960s, Dorin Dobrincu argues that 91,333 people were arrested between 1950 and 31 March 1968, of whom 73,636 were condemned.[4] Arrests usually took place in waves, beginning with the arrest of war criminals in May 1945, and expanding dramatically after the mass arrests of National Peasant activists in May 1947.[5] In May 1948 the Romanian Communist Party, led by Gheorghe Gheorghiu-Dej, incarcerated thousands of individuals associated with the Legion on vague counterrevolutionary charges.[6] Two years later, Teohari Georgescu openly stated that "anyone who had held positions in the former political parties" should be preemptively arrested as a danger to the state.[7] In summer 1949 the regime began construction of the Danube-Black Sea Canal, and many people were arrested simply because the state needed laborers who would work for free.[8] The Securitate targeted former legionaries again in 1958, in particular individuals who had been arrested following the legionary rebellion of January 1941, and by 1959 legionaries constituted 22 percent of political prisoners held in Romania.[9] Prisoners were organized by age; juveniles

---

332; Mihai Demetriade, *Victor Biriş, cel mai important agent de influenţă din penitentiarul Aiud (1957-1963)*, "Caietele CNSAS", V, Nr. 1-2 (9-10), 2012, pp. 11-148. See also, Cristian Troncotă, *Modelul reeducării prin autoanaliza. Aiud și Gherla: 1960-1964*, "Arhivele totalitarismului", 2, Nr. 1-2, 1994, pp. 60-73.

[4] Dorin Dobrincu, "Studiu introductiv," in Dorin Dobrincu ed., *Listele morții: Deținuți politici decedați în sistemul carceral din România potrivit documentelor Securității, 1945-1958*, Iași, Polirom, 2008, p. 26.

[5] Romulus Rusan, *Cronologia și geografia represiunii comuniste în România*, Bucharest, Fundația Academia Civică, 2007, p. 15; Dumitru Șandru, *Valuri de arestări din anul 1947*, "Arhivele totalitarismului", 16, Nr. 3-4(60-61), 2008, pp. 54-70.

[6] Ilarion Țiu, *Istoria mișcării legionare, 1944-1968*, Târgoviște, 2012, pp. 173-177.

[7] Marius Oprea, *Bastionul cruzimii: O istorie a Securității (1948-1964)*, Iași, Polirom, 2008, p. 133.

[8] Dennis Deletant, *Communist Terror in Romania: Gheorghiu-Dej and the Police State, 1948-1965*, New York, St. Martin's Press, 1999, p. 222.

[9] Oprea, *op. cit.*, p. 177.

were sent to Târgşor, women to Miercuria Ciuc, workers to Gherla, and intellectuals to Aiud.[10] Depending on when and with whom they were arrested, legionaries often spent time in prisons at Gherla, Suceava, and Jilava before joining the "intellectuals" in Aiud.[11] As the following table shows, the number of legionaries imprisoned at Aiud increased significantly between 1958 and 1961, and the number of inmates involved in reeducation rose dramatically between 1961 and 1962, both in absolute terms and as a percentage of the total number of legionaries held at Aiud.

	18 Feb 1958	**15 Oct 1959**	**Mar 1960**	**Nov 1961**	**Dec 1961**	**15 Apr 1962**	**12 May 1962**	**Nov 1962**
Legionaries	800	1,955	2,786	3,632		3,259	3,135	3,195
In Reeducation					512	980	1,248	2,046

Table 1. Legionaries at Aiud involved in Reeducation, 1958-1962.[12]

Prisoners spoke with each other about the Legion well before the reeducation campaigns began, and *On the Legionary Organization* complained that inmates were sustaining their "sick, belligerent mentalities" by sharing "memories of legionary events, outdated green fantasies, [and] sterile quotes from 'unrecognized geniuses' who were legionaries, such as [Radu] Gyr, [Nichifor] Crainic, etc."[13] The physical layout of the prisons shaped how prisoners came to identify with and remember the Legion. Jilava, for example, was so crowded in 1948 that not everyone could lay down or stand up at once. Inmates slept on bunks stacked three high against the walls and they took turns standing up, sleeping on the cool floor or on the impossibly hot top bunk.[14] Surviving

[10] Rusan, *Cronologia*, pp. 48-50; Ioan Ianolide, *Întoarcerea la Hristos: document pentru o lume nouă*, Bucharest, Editura Christiana, 2006, p. 73.
[11] Dimitrie Bejan, *Oranki: amintiri din captivitate*, Bucharest, Editura Tehnica, 1995.
[12] Figures taken from Demetriade, *Descompunere*, pp. 274, 292-294.
[13] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 2, p. 187.
[14] Mihai Pușcașu, *Mărturii din iadul închisorilor comuniste*, Făgăraș, Editura Agaton, 2010, p. 50. cf. the description in Ion Ioanid, *Închisoarea noastră cea de toate zilele,* vol. 1, Bucharest, Humanitas, 2002, pp. 59-70.

in such conditions required a certain degree of cooperation between prisoners, and legionaries established formal hierarchies within the cells, designating "cell leaders" who were responsible for discipline and ensuring cooperation.[15] Among other things, this level of cooperation differentiated them from other prisoners and fostered a group identity as a distinctive subsection of the prison population.[16] Prison was often the first time that young people who had been arrested as "legionaries" for suspected anticommunist activities had the chance to meet activists who had been part of the moment during the 1930s, and discussions in prison helped shape what prisoners understood the Legion to have been all about.[17] The work camps at the Canal were much more transient than prisons like Jilava. Here prisoners often saw each other for shorter periods and took the opportunity to share stories and pass on news quickly before they were transferred to another worksite.[18] As the prisoners themselves recognized, the problem with these memories was that one had no way of verifying the details. Often rumors passed through several informants before someone wrote them down and at times they sounded so fantastical that other prisoners refused to believe them.[19]

Aiud was a much larger prison and some cells contained over a hundred prisoners at a time. Given the concentration of legionaries at Aiud this is where the most intensive memory-making took place, often through ingenious means of communication.[20] Once again these memories relied heavily on rumors, giving rise to the expression that the

---

[15] Țiu, *op. cit.*, p. 190; Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 2, p. 165.

[16] Silviu N. Dragomir, "De la serbare, în închisoare," in Lăcrămaioara Stoenescu, *De pe băncile școlii în închisorile comuniste*, Bucharest, Curtea Veche, 2010, p. 42.

[17] Ioanid, *op. cit.,* vol. 3, pp. 232-233; Valeriu Anania, *Memorii*, Iași, Polirom, 2011, p. 331.

[18] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 160, vol. 2, f. 63-64, vol. 9, ff. 7-38; fond Informativ, dosar nr. 160181, ff. 227-228; fond Informativ, dosar nr. 157074, f. 124. On the Canal's history more generally, see Ion Cârja, *Canalul morții, 1949-1954*, New York, Acțiunea Românească, 1974; Mircea Stănescu, *Reeducarea în România comunistă, 1949-1955*, vol. 3, Iași, Polirom, 2010, pp. 123-370.

[19] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 160161, vol. 1, f. 34-37; Nicolae Itul, "Regimul celular este regim de tăcere," in Dragoș Ursu and Ioana Ursu eds., *Aiudule, Aiudule*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2011, p. 186; Demetriade, *Victor Biriș*, p. 87.

[20] *Ibidem*, vol. 1, ff. 92-95; Ioan Muntean, *La pas, prin "reeducările de la Pitești, Gherla și Aiud,* Bucharest, Editura Majadahonda, 1997, p. 179.

inmates who arrived in 1948 "came with the Americans" because they brought rumors that the U.S. would soon invade Romania and overthrow the communist regime. This particular claim caused frequent arguments between the optimistic newcomers and those who had been in prison for several years by this time.[21] Prison officials placed small groups of prisoners – usually three – together for short periods after convincing one of the prisoners to provoke the others into talking about their legionary pasts, future plans, or ideological beliefs. Afterwards the informer would be taken aside and asked to write down what was said, while the others were interrogated separately to confirm the stories.[22] Prisoners knew that such manipulation was being practiced and deliberately lied to the other inmates in order to confuse the Securitate officers who had arranged these conversations.[23] This practice meant that prisoners were never sure which stories were true and which were not, so "memoirs" written in prison by individuals such as Petre Pandrea and Ion Dumitrescu-Borşa are notoriously unreliable because they were based on rumors and misinformation that these men heard in prison, not to mention that they were also exercises in "reeducation" similar to those during which *On the Legionary Organization* was produced.[24] Demanding that prisoners write autobiographies condemning themselves was a common practice, and inmates often wrote such confessions multiple times during their time in prison.[25]

[21] Octavian Gherman, "Şi dacă-l ai pe Hristos cu tine," in Ursu and Ursu eds., *Aiudule, Aiudule*, p. 113; Demetriade, *Victor Biriș*, p. 100.

[22] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 234687, vol. 1, ff. 7-245; Demetriade, *Descompunere*, pp. 282-288; Demetriade, *Victor Biriș*, pp. 66, 78, 97.

[23] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 160, vol. 15, ff. 308-312, 364-368; Vasile Turtureanu, "Trebuia credință," in Ursu and Ursu eds., *Aiudule, Aiudule*, pp. 24-25; Neculai Popa, *Coborârea în Iad: amintiri din închisorile României comuniste*, Bucharest, Editura Vremea, 2009, p. 75.

[24] Petre Pandrea, *Garde de Fier*, Bucharest, Editura Vremea, 2001; Ion Dumitrescu-Borșa, *Cal troian intra muros*, Bucharest, Editura Lucman, 2002.

[25] Petre Baicu, *Povestiri din închisori și lagăre*, Oradea, Biblioteca Revistei Familia, 1995, p. 219.

Reeducation

Reeducation meant different things at different times. When General Antonescu sent young men who had been arrested as legionaries to fight on the Eastern Front in 1942, he described military service as "rehabilitation."[26] In April 1945 Gheorghe Gheorghiu Dej spoke about the need to "reeducate" legionaries, and a program was introduced at Aiud later that year during which prisoners were forced to work in workshops and to read Marxist literature.[27] The program spread to other prisons, and prisoners at Târgşor spoke about having been "reeducated through work." Legionaries who did not want to be reeducated were sent to solitary confinement.[28] Mihai Demetriade notes that the prison authorities did not consider work to be a particularly efficient form of reeducation, but the fact that they could dictate the composition of work teams and included prisoners who used the opportunity to spread pro-communist propaganda in the teams made the process more effective over time.[29]

Prison itself was a form of reeducation. In his famous study of "total institutions," Erving Goffman argues that an inmate, particularly if s/he has been incarcerated for a long time, undergoes "a series of abasements, degradations, humiliations, and profanations of self. His self is systematically, if often unintentionally, mortified."[30] Total institutions usurp control over the social roles, relationships, and support systems that inmates relied upon on the "outside," and appropriate one's ability to decide how one dresses, cuts one's hair, or interacts with physical surroundings on the grounds that the inmates are not capable of making such basic decisions themselves. Even the relationship between an individual and his or her actions is disrupted, denying the inmate the ability to be "a person with 'adult' self-determination, autonomy, and freedom and action."[31] Having lost personal autonomy, prisoners often

[26] Dorin Dobrincu, "Legionarii și guvernarea Ion Antonescu (1941-1944)" in *Romania: A Crossroads of Europe*, ed. Kurt W. Treptow, Iași, The Center for Romanian Studies, 2002, p. 205.
[27] Ţiu, *op. cit.*, pp. 205-206.
[28] Dragomir, "De la serbare," p. 39.
[29] Demetriade, *Descompunere*, pp. 301-305. Cf. Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 2, pp. 208, 227.
[30] Erving Goffman, *Asylums: Essays of the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*, New Brunswick, Aldine Transaction, 2007, p. 14.
[31] *Ibidem*, p. 43.

learn the social rules of the prison so well that they continue to behave as prisoners even after returning home.[32] In Andreas Glaeser's terms, prison shifts one's orientations in such a way that the understandings governing social behavior are altered and new epistemic regimes are instituted.[33]

One of the most dramatic means of reeducating inmates in Romania was through torture, which was common and widespread, both at the hands of the guards and of fellow prisoners. *On the Legionary Organization* downplayed the use of torture by prison officials and claimed that the prisons were characterized by a "respect for human rights, reflected in the living conditions of the prisoners as follows: food, healthcare, hygienic living quarters, [and] freedom of opinion."[34] The reality was very different. A list assembled by Cezar Zugravu, himself a former political prisoner, includes the following methods of torture used in the prison system: "1. Foul swearing; 2. "Free" blows with the palm, fist, or foot on sensitive parts of the body (cheeks, neck, abdomen, testicles, spine); 3. Striking the sole of the foot with a whip or wooden or rubber club while the victim is uncomfortably restrained; 4. Striking the palms of the hands; 5. Hanging the prisoner upside down; 6. Beating with thin sticks or whip (*vâna de bou*) while restrained; 7. Crushing the fingernails with special pliers; 8. Burning the soles of the feet with a welding torch; 9. Beating the testicles with a heavy pencil until the victim falls unconscious; 10. Fastening the hands between two benches and striking the palms; 11. Screams or groans of close relatives or of strangers (on a tape recorder); 12. Beating the head with a club; 13. Beating the kidneys with a club; 14. Beating with a sack of sand; 15. Beating around the mouth with the point or the heel of a boot; 16. Setting a wolf on the victim while tied to a pole or a hook; 17. Hanging (crucifixion) on hooks fixed to the wall; 18. Interrogation with a cat inside the victim's shirt; 19. Beating the calves with a wire; 20. Beating an open wound; 21. Throwing the victim onto railway tracks to simulate a suicide; 22. Pulling out the nails on the hands or feet; 23. Daily beatings of prisoners with long prison sentences (in the cells of Aiud, Gherla, and Râmnicu Sărat); 24. Clubbing prisoners forced

[32] Jennifer Turner, *Re-'homing' the Ex-offender: Constructing a 'Prisoner dyspora'*, "Area", Vol. 45, Nr. 4, 2013, pp. 485-492. Cf. Marina Yusupova, *Masculinity, Criminality, and Russian Men*, "Sextures", Vol. 3, 2015, pp. 46-61.
[33] Andreas Glaeser, *Political Epistemics: The Secret Police, The Opposition, and The End of East German Socialism*, Chicago, University of Chicago Press, 2011, 10, 38.
[34] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 2, p. 178.

to run in circles around the torturer; 25. Interrogation with a lit cigarette applied to the scrotum or abdomen; 26. "Leapfrog" (used in the extermination camp at Valea Neagră-Peninsula): after a day of work, prisoners were forced to squat down and jump with their hands on the shoulders of the prisoner in front of them; 27. Forcing two prisoners to beat each other, on command; 28. Prisoners forced to lay with their face in the mud while being questioned; 29. "Imprisonment" (at the Valea Neagră prison there was a box without a roof, in which prisoners were forced to remain standing, swashed together in pairs, all night long); 30. Interrogation with powerful projectiles aimed at the victim's eyes; 31. Continuous interrogation for whole days and nights; 32. Interrogation with electric shocks; 33. Interrogation after extremely salty food and no water; 34. Interrogation following solitary confinement in a dark, damp cell full of rats; 35. "The wisdom room": during interrogation the prisoner was forced to stand on his or her feet for hours or days at a time in solitary confinement with hands locked behind the back in self-tightening handcuffs; 36. Solitary confinement in a tight cell for weeks, months, or years; 37. Tying prisoners considered "recalcitrant" to a bed in an uncomfortable position for long periods (1-6 months); 38. Forbidding prisoners to use a toilet for days at a time; 39. Shaving a dry beard with the torturer spitting in the victim's face instead of using water and soap; 40. Raping girls and female prisoners; 41. "Crucifixion.""[35]

Torture irreversibly changes how victims view the world. Psychologists Lilla Hárdi and Adrienn Kroó note that the goal of torture is "to undermine values, beliefs, self-concept, and personality development. This objective thus elicits the devastation of one's identity, the 'core' of the personality."[36] They argue that survivors of torture find it very difficult to trust anyone, and that "experiences of degradation, infantile helplessness, and total dependence become a basis for all subsequent emotional events."[37] At the same time that torture victims find it difficult to trust, their need to strong relationships with others is significantly

---

[35] Cezar Zugrav, *Metodele de tortură din securitate, din închisori și din lagărele de exterminare*, "Analele Sighet", Vol. 5, 1997, pp. 478-486; reproduced in Dobrincu, *Listele morții*, p. 31-32.

[36] Lilla Hárdi and Adrienn Kroó, *The Trauma of Torture and the Rehabilitation of Torture Survivors*, "Zeitschrift für Psychologie / Journal of Psychology", Vol. 219, Nr. 3, 2011, p. 133.

[37] *Ibidem*, p. 134.

heightened. Clinical observation suggests that "exposure to torture and ill-treatment evokes archaic conflicts and anxieties in victims, as well as revitalizes the attachment behavior of seeking safety and consolation."[38] The fact that victims need strong attachments but find trust difficult has two major implications. The first is that the bonds formed between prisoners at Aiud were sometimes so strong that prisoners preferred to remain incarcerated with their friends instead of seeking freedom when opportunities arose.[39] Second, prisoners became susceptible to peer pressure and were more likely to cooperate with exercises such as reeducation if they believed that it might help their friends or would ingratiate them with people they respected. As Katherine Verdery notes about the experience of living under Romanian socialism in general, "many people became collaborators [with the Securitate] because they had friends and families whom they wanted to protect or whose suspect actions had implicated them – that is, they became collaborators because they were socially embedded."[40] Some prisoners claimed that they participated in reeducation solely to make life easier for their friends, and the Collective of Cultural and Educational Clubs was a profoundly social experience.[41] Ioan Lupeş, who was arrested as a legionary in 1955, recalled his shock when he heard that Ion Stoian, who had tried to organize a legionary resistance in Suceava prison in March 1949, joined the reeducation experiment there only a month later, together with other prisoners associated with his resistance effort.[42] Peer pressure had a significant impact on prisoners, who often resisted or cooperated as a group because the ability of individuals to make independent decisions had been broken down so completely.[43]

---

[38] Katri Kanninen, Raija-Leena Punamäki, and Samir Qouta, *Personality and Trauma: Adult Attachment and Posttraumatic Distress Among Former Political Prisoners*, "Peace and Conflict", Vol. 9, Nr. 2, 2003, p. 102.
[39] Ioanid, *op. cit.*, vol. 3, pp. 278, 310-311.
[40] Katherine Verdery, "Postsocialist Cleansing in Eastern Europe: Purity and Danger in Transitional Justice," in *Socialism Vanquished, Socialism Challenged: Eastern Europe and China, 1989-2009*, Nina Bandelj and Dorothy J. Solinger eds., Oxford, Oxford University Press, 2012, p. 78.
[41] Ioanid, *op. cit.*, vol. 3, p. 251.
[42] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 160, vol. 1, ff. 82-85.
[43] Stoian himself claimed that he took part in reeducation out of a desire not to break with other legionaries who also took part in the experiment. Alin Mureșan, *Pitești: Cronica unei sinucideri asistate,* Iași, Polirom, 2010, p. 25.

The inmates who contributed to *On the Legionary Organization* certainly understood the impact incarceration and torture had on them. However convinced they may have been of the righteousness of their cause before being imprisoned, by 1964 they were ready to confess that:

”The toxic final product of a legionary education puts us in the presence of a type of human who has lost the ability to perceive reality. Missing a rational compass, he allows himself to live arbitrarily in the past, to see and act in the world in a reactionary, static manner. His obscurantism makes him incapable of adapting to the ever-changing conditions of life. Through its unique regime, prison transformed the defects of the legionary man, who oscillated between flagellation and self-flagellation, into virtues. More at home in the world of ghosts, between the walls of a cell, this was the deregulated and confused type of being who existed at the moment when reeducation began – that is to say, at the moment of his social recuperation through the restructuring of his soul”[44].

As this quote suggests, those legionaries who took part in the reeducation project at Aiud appropriated their torturer's evaluations of them and were willing to admit their “faults” in public, before other prisoners. Hárdi and Kroó write that “the internalization of the torturer's attitude – whose aim is to prove the victim is not a worthy human being – has severe consequences concerning the survivor's self-image, self-esteem, and identity.”[45] Returning to pre-trauma ways of being in the world is just not possible; victims have to deal with their experiences and move beyond them, not try to suppress them and pretend they never happened. Psychologists working with torture victims use “reflective pondering” and encourage patients to create new autobiographical narratives to help them “resolve discrepancies between the new trauma-related information and prior assumptive models.”[46] The reeducation process at Aiud also encouraged prisoners to create new narratives about their collective past as a way of facilitating their reentry into society, but the therapeutic context was very different. Psychologists working in liberal democratic contexts see to restore patients' psychological well-being, which they

[44] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 2, p. 177.
[45] Hárdi and Kroó, *op. cit.*, p. 134.
[46] Stephen Joseph, David Murphy and Stephen Regel, *An Affective-Cognitive Processing Model of Post-Traumatic Growth*, “Clinical Psychology and Psychotherapy”, Vol. 19, 2012, p. 322.

define as "high levels of autonomy, environmental mastery, positive relations with others, openness to personal growth, purpose in life and self-acceptance."[47] In contrast, prison officials at Aiud hoped that writing new autobiographical narratives would help with "emptying the detainee's conscience of the burden of past mistakes, verifying his sincerity and manly courage, submitting himself to the truth, organized exchanges of knowledge between the detainees, and making contact with the new moral universe."[48]

The concept of reeducation had particularly horrifying connotations for many inmates because of the "experiment" Securitate officers carried out at Pitești between 1949 and 1953. The experiment began not at Pitești, but in the prison at Suceava, where a young prisoner named Alexandru Bogdanovici, who had been arrested for his involvement in legionary activities at the University of Iași in 1948, began lecturing other prisoners on communist doctrine, reading them communist newspapers, and slandering the Legion.[49] Bogdanovici had been involved in the first reeducation program at Aiud in 1945 before being released and rearrested. As part of their reeducation, Bogdanovici's collaborators, Neculai Dumeni and Lucian Pascaru, openly confessed their past crimes in minute detail in the hope of receiving mercy for their "sincerity."[50] Bogdanovici was soon joined by another prisoner, Eugen Ţurcanu, and together they established the Organization of Prisoners with Communist Convictions (ODCC). They ingratiated themselves with prison officials and began to submit reports to the Securitate about discussions that took place inside their cells.[51] Rumors circulated that they had been promised an early release or jobs with the Securitate after they finished their sentences.[52]

Ţurcanu was transferred to Pitești in April 1949, and attempted to find favor with the authorities there, eventually gaining the support of Colonel Iosif Nemeș, who assigned the Securitate officer Ion Marina to

[47] *Ibidem*, p. 318.
[48] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 2, p. 178.
[49] Mureșan, *op. cit.*, pp. 21-23.
[50] Popa, *op. cit.*, p. 58.
[51] Mureșan, *op. cit.*, pp. 22-26.
[52] Ianolide, *op. cit.*, p. 88; Octavian Voinea, *Masacrarea studențimii române în închisorile de la Pitești, Gherla și Aiud*, Bucharest, Editura Majadahonda, 1995, p. 11.

direct Țurcanu's attempts to reeducate his fellow prisoners. In November, with the support of the prison authorities, Țurcanu and his supporters began beating prisoners who were not part of the ODCC.[53] The extent of the violence associated with the ODCC increased dramatically once Țurcanu was given use of Hospital Room No. 4 in December 1949. Țurcanu and his associates fell upon the inmates in this cell and beat them brutally for two days straight, after which time he forced them to attack each other and then to write written confessions giving new information that they had withheld during their interrogations.[54] Octavian Voinea, a legionary who was arrested in 1948 and sent to Pitești together with a group of legionary medical students, writes that "the students were tortured day and night for several weeks without a break until, one by one, they fell. Their brains had been washed, they had become imbeciles and beasts; robots who carried out Țurcanu's orders with unimaginable scrupulousness and loyalty."[55] Țurcanu's approach to reeducation was remarkably consistent. First he would attempt to win the trust of prisoners and learn about their pasts. Then torture began suddenly and brutally, including regular beatings with clubs and whips, forcing inmates to eat and drink their own feces for weeks on end, crucifixion, sodomy while screaming blasphemies, and jumping on victims until they died. When they begged to join the ODCC, Țurcanu made his victims confess their anti-communist thoughts and actions before others, accuse themselves of immorality, and then join him in torturing other prisoners.[56]

Similar experiments in reeducation took place during 1950 and 1951 among political prisoners held at Brașov, Gherla, Târgșor, Târgu Ocna, and at the Canal, almost always using torturers who had been reeducated at Pitești.[57] Mircea Stănescu estimates that 22 people died

[53] Mureșan, *op. cit.*, pp. 36-42.
[54] *Ibidem*, pp. 53-57.
[55] Voinea, *op. cit.*, p. 23.
[56] Mureșan, *op. cit.*, p. 53. Eyewitness accounts of these methods can be found in Popa, *op. cit.*, pp. 77-125; Voinea, *op. cit.*, pp. 23-85; Ianolide, *op. cit.*, pp. 90-104; Muntean, *op. cit.*, pp. 60-115; and Dumitru Lăcătușu and Alin Mureșan eds., *Casa terorii: documente privind penitenciarul Pitești (1945-1977)*, Iași, Polirom, 2009.
[57] Mureșan, *op. cit.*, pp. 80-129; Stănescu, *Reeducarea*, vols. 2 and 3, passim. See also the eyewitness accounts in Ianolide, *op. cit.*, pp. 104-112, 125-133; Muntean, *op. cit.*, pp. 115-121; Voinea, *op. cit.*, pp. 90-104; and Popa, *op. cit.*, 129-150.

during these experiments, and "over 1,000 were mutilated physically and psychologically."[58] The experiments ended after changes within the communist party leadership made it politically expedient to condemn the torturers and to distance the party from any involvement.[59] The authorities put Țurcanu and his collaborators on trial in 1954, forcing their victims to testify that the prisoners were solely responsible for the experiments, thereby absolving the authorities of any responsibility.[60] Several of the authors of *On the Legionary Organization* had been victims of reeducation in the past, and all of them are likely to have heard first-hand accounts of the Pitești experiment.[61] The inmates knew quite well that the authorities had orchestrated the torture of prisoners by other prisoners, but the book argues that this sort of torture had a long history in legionary circles. It suggests that Țurcanu learned his methods from the murder of Mihail Stelescu in 1936 (when Țurcanu was ten years old), and from legionaries torturing other legionaries at the Rostock concentration camp during the Second World War (while Țurcanu was still at school in Romania). Focusing specifically on the crimes perpetrated by legionaries during the National Legionary State, they wrote that "the beatings given out by legionary police, the murders at Jilava, the abominations at the abattoirs, the murder of Negrescu in front of his wife and children, the killing of Inei Bârjoveanu; this entire macabre patrimony leads to the objective conclusion that the legionary mentality is structured around a spirit of violence, murder, and sadism."[62]

A new reeducation project began at Aiud in 1958 at the initiative of Colonel Gheorghe Crăciun, who had recently taken command of the prison and who assigned 16 prison officers to work on the project.[63] It followed a revolt by the prisoners the previous year, that involved a prolonged hunger strike and shouting to passersby.[64] Crăciun described the project's goal as being "*to shake the faith* [of prisoners] in their old beliefs and to *strengthen* their faith in the durability of our popular

[58] Stănescu, *Reeducarea*, vol. 1, p. 269-270.
[59] Deletant, *op. cit.*, p. 207.
[60] Lăcătușu and Mureșan eds., *op. cit.*; Mircea Stănescu, *The Reeducation Trials in Communist Romania (1952-1960)*, Boulder, CO, East European Monographs, 2009.
[61] Muntean, *op. cit.*, pp. 282-283; Pușcașu, *op. cit.*, pp. 113-114.
[62] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 2, p. 162.
[63] Demetriade, *Descompunere*, p. 271.
[64] Demetriade, *Victor Biriș*, p. 67.

democratic regime."[65] Colonel Crăciun frequently met and dialogued with prisoners, but consistently lost his temper when faced with legionary intransigence and a refusal to compromise.[66] Gheorghe Laghiu writes that reeducation began after a university professor, Aurel Negucioiu, gave a lecture to the inmates, convincing them that intellectual and cultural life still existed under state socialism, and *On the Legionary Organization* confirmed the impact of literature and scientific publications on the prisoners.[67] Crăciun organized the inmates into four large Cultural and Educational Clubs and several smaller ones, divided according to the prisoners' levels of education.[68] Here they read communist newspapers and magazines, in particular the party newspaper "Scânteia" (Sparkle) and "Glasul patriei" (Voice of the Fatherland), a cultural magazine edited by formerly ultranationalist intellectuals who had agreed to write communist propaganda after they were released from prison.[69] Inmates described the impact of articles by Radu Gyr and Nichifor Crainic in "Glasul patriei" as "overwhelming," and as having catalyzed the establishment of new clubs.[70]

Crăciun's goal was that former legionaries would become completely hostile to the movement by the time they were released under the general amnesty.[71] Inmates who joined a cultural-educational club promised "to participate intensely in influencing popular opinion in favor of respecting the rules and orders we receive from the management; to write monthly articles for the wall journal; to participate in or organize a technical lecture; to train myself for the highest possible qualifications by studying the materials on metalwork in the library ; [and] to vehemently oppose those who do not join the cultural-educational process."[72]Those who participated in the clubs had to accuse themselves and other legionaries, usually in writing, of a host of shameful deeds. Prisoners

[65] Quoted in Demetriade, *Descompunere*, p. 263.
[66] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 160161, vol. 1, f. 42-45; Voinea, *op. cit.*, p. 177; Anania, *op. cit.*, p. 334.
[67] Gheorghe Laghiu, *Aiud am fost martor*, Aarhus, Eksperimental Forlag, 1999, pp. 112-113; Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 2, pp. 193, 197.
[68] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 2, p. 230.
[69] Demetriade, *Descompunere*, pp. 305-310; Demetriade, *Victor Biriș*, p. 121.
[70] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 2, p. 210.
[71] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 5065, f. 7.
[72] Quoted in Demetriade, *Descompunere*, p. 264.

wrote such accusations on a "wall-journal," in which articles were pinned to a wall for everyone to see, as well as drawing pictures and assembling photo-montages that were them displayed in prominent parts of the prison.[73] The prison produced several books as part of this reeducation project, in addition to 11,000 articles and over 70 volumes of written confessions.[74]

Legionaries formed factions within the prison, with groups arguing for outright defiance, religious self-abnegation and prayer, or renouncing activism altogether.[75] Each faction had clearly recognized leaders who could rely on their followers to participate in hunger strikes or engage in other forms of passive resistance if necessary.[76] In 1962 prison authorities reorganized the cells in order to break up these factions and to encourage reeducation by forming new ones.[77] Club members received better food, clothing, cigarettes, exercise, chess games, newspapers, kinder treatment, and the promise of an early release as a reward for participating in the program.[78] Those who refused, on the other hand, were placed in solitary confinement with starvation rations, inadequate clothing for the cold winters, and no medical assistance.[79] Grigore Caraza, who spent weeks at a time in solitary confinement for refusing to participate in reeducation, writes that "if it was not possible to resist at Pitești, at Aiud the so-called cultural-educational activities could be rejected only at the risk of dying in chains, the proof of which is that less than one percent resisted without accepting reeducation."[80] Prisoners held in solitary confinement for opposing reeducation were occasionally brought out and forced to witness what their colleagues were saying about the Legion before being sent back to solitary if they refused to

---

73 *Ibidem*, pp. 310, 315; Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 2, p. 218.
74 Demetriade, *Descompunere*, pp. 321, 329. Cf. statistics on reeducation activities in Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 2, pp. 191, 193-194, 197.
75 Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 2, pp. 150-156.
76 *Ibidem*, vol. 2, pp. 159-160, 167.
77 *Ibidem*, vol. 2, p. 205; Voinea, *op. cit.*, p. 190.
78 Grigore Caraza, *Aiud însângerat*, Bucharest, Editura Vremea XXI, 2004, p. 144; Demetriade, *Descompunere*, pp. 291, 294; Ioanid, *op. cit.*, p. 250; Laghiu, *op. cit.*, p. 114.
79 Demetriade, *Descompunere*, pp. 265, 272-273; Ioanid, *op. cit.*, p. 249; Muntean, *op. cit.*, p. 288; Ianolide, *op. cit.*, 215.
80 Caraza, *Aiud însângerat*, p. 145.

participate.[81] According to the resistance fighter and novelist Ion Cârja, "students who had taken part in the system of reeducation at Pitești and Gherla were used, generally successfully, in later reeducation campaigns at Aiud. ... Those who had lost their minds were used to horrify individuals who resisted reeducation, while others were used, on the basis of their pasts, as active participants in reeducation as club leaders, agitators, informers, etc."[82]

Colonel Crăciun selected prominent legionaries such as Victor Biriș, Radu Budișteanu or Victor Vojen as targets for reeducation, hoping (successfully) that their example would be followed by others. He organized for them to take carefully orchestrated trips around the country to see the achievements of socialism, and put heavy pressure on them to submit to the program.[83] According to internal prison documents, the purpose of these trips was more about ingratiating the Colonel with the prisoners than about changing their minds about socialism.[84] Victor Biriș eventually broke down under extreme pressure, and when he began his first public confession in mid-1962 it broke the spirits of other prominent legionaries, one of whom tried to commit suicide, and convinced many of the other inmates to participate in reeducation.[85] Several former inmates write that Valeriu Anania, the future Metropolitan of Cluj, Alba, Crișana and Maramureș, was the author of many of the slanders in the book, and actively recruited others – particularly priests – to participate in reeducation. The implication is that other legionaries were simply obliged to sign the cover, indicating their agreement with what Anania had written.[86] Anania denied these accusations in his memoirs, claiming that during reeducation he had distinguished between the teachings of the Legion and those of the Church, renouncing the Legion in order to hold

[81] Cârja, *op. cit.*, p. 202.
[82] Ion Cârja, *Intoarcerea din infern*, Madrid, Editura Dacia, 1969, pp. 207-208; Demetriade, *Victor Biriș*, p. 91.
[83] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 2, p. 238; Demetriade, *Descompunere*, pp. 322-326; Demetriade, *Victor Biriș*, pp. 65-119; Ioanid, *op. cit.*, p. 248; Ianolide, *op. cit.*, 212-214; Nistor Chioreanu, *Morinte vii*, Iași, Institutul European, 1992, pp. 325-326.
[84] Demetriade, *Victor Biriș*, p. 126.
[85] *Ibidem*, p. 138.
[86] Voinea, *op. cit.*, pp. 193-194; Caraza, *op. cit.*, pp. 145-146; Chioreanu, *op. cit.*, pp. 340-342; Muntean, *op. cit.*, 282.

true to Christianity and encouraging his friends among the clergy to do the same.[87] Anania's memoirs conveniently distance him both from the Legion, whose crimes were well recognized by the time his memoirs were published in 2011, and from collaborating with the communist authorities.

Regardless of who penned the actual words, the production of *On the Legionary Movement* was a collective endeavor designed to compromise everyone involved in it. The book lists the names of the prisoners who participated in its production, as well as identifying them by their ranks in the Legion.[88] Many of these people had denied or minimized their legionary activities during their trials, and now, ironically, Colonel Crăciun forced them to (re)identify themselves with the Legion before they could renounce it. The psychological impact of reeducation relied on the notion that the people being reeducated *really were* legionaries. Consequently, these men wrote as representatives of the legionary movement which, through them, was collectively rewriting its own past.

Signs and Simulacra

Although ostensibly *On the Legionary Movement* claimed to be presenting "what really happened" in contrast to what legionary propaganda claimed the movement was all about, prisoners were well aware that the account was entirely fictional. But this was a potent fiction, and it was no accident that, as Octavian Voinea noted, "it looked like a Gospel produced by devoted medieval monks, bound in leather with silver [engravings]."[89] In his reflections on the construction of reality in a mass-media society, Jean Baudrillard argued that:

All Western faith and good faith became engaged in this wager on representation: that a sign could refer to the depth of meaning, that a sign could be exchanged for meaning and that something could guarantee this exchange - God of course. But what if God himself can be simulated, that is to say can be reduced to the signs that constitute faith? Then the whole system becomes weightless, it is no longer itself anything but a gigantic simulacrum - not unreal, but a simulacrum, that is to say never exchanged

[87] Anania, *op. cit.*, p. 333, 336, 339.
[88] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 1, pp. 3-4.
[89] Voinea, *op. cit.*, p. 192.

for the real, but exchanged for itself, in an uninterrupted circuit without reference or circumference.[90]

In Romanian communist prisons, God's function as an ultimate reference point was replaced by the arbitrary power of the prison officials. They, and no-one else, had the power to determine whether something was true or false, real or the fantasy of "fanatics."[91] Truth then became purely a function of power and abandoned any pretense of referring to *Dinge an sich*, or things in themselves. Andreas Glaeser has recently reflected on the way that in the German Democratic Republic the socialist bureaucracy usurped control over processes of validation – "the interconnection of events certifying understandings across time," – thereby creating new ways of ordering the world that ultimately proved unintelligible and unsustainable.[92] In the same way, prison officials at Aiud defined what constituted legitimate memories and established interpretive lenses through which the legionary past had to be interpreted.

The standard interpretive framework used in *On the Legionary Organization* was Marxist, and prisoners explained that the Legion resulted from "the final phase of the expansion of capitalism" that resulted in "social, economic, and political chaos, … permanent instability, … [and] the cruel suffering of the exploited masses. In addition, a process of acute ideological confusion took place, of spiritual decomposition that manifested itself partly through scientific and artistic decadence and partly through the debauchery of the morals of the dominant classes."[93] In this account, legionaries were consistently the puppets of the king and the bourgeoisie, and their actions were determined in the first instance by the class conditions of the day.[94]

Reeducation at Aiud could only begin once prisoners accepted the approved processes of validation, and their task then became one of rewriting the Legion's history by replacing legionary with communist simulacra. Codreanu had shown how legionaries *should* interpret the

---

[90] Jean Baudrillard, *Simulacra and Simulation*, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1994, pp. 5-6.
[91] Katherine Verdery, *Secrets and Truths: Ethnography in the Archive of Romania's Secret Police*, Budapest, Central European University Press, 2014, p. 52.
[92] Glaeser, *op. cit.*, p. xv.
[93] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 1, p. 9.
[94] *Ibidem*, vol. 1, p. 161.

movement's past in his book *For the Legionaries* (1936), and the prisoners methodically reinterpreted these events to "expose" Codreanu's account as infantile mystification. Codreanu began his book with an oath that he says he convinced twenty of schoolboys to swear in the Dobrina forest to combat Bolshevism in Romania. He wrote that "we decided to procure arms and munitions, to keep everything perfectly secret, to undertake reconnaissance and war games in the forest and to find a way to hide our intentions."[95] In their account of the same incident, the prisoners wrote that:

"As a result of the unhealthy education they received from their families, schools, the Church, the army, and others, these youth would have agreed to participate in anything, to take any risk and even to give their lives for whichever ideal inspired them so long as it gave the illusion that they were serving the community they were part of. Codreanu gave them that illusion, which is why they never realized how ridiculous the situation was. Despite the disguises, pretended attacks from hostile groups, childish fears about battle, improvised weapons, and other farces, they did not notice how inappropriate their means were to achieving their goals, the did not understand how absurd their goals were, and they did not even know who they were preparing to fight, who they were defending, or what they had to gain or lose if they decided not to fight"[96].

The prisoners asserted that illusions mattered more to Codreanu than reality, and now they realized that they had only ever followed simulacra. Codreanu had deceived them, they wrote, and they were actually moral and social degenerates who were a danger to society and to themselves. "Codreanu was not just a photogenic actor," the book claimed, "he was a great director" who "only thought of theatrical solutions" to social problems hoping to increase his popularity.[97]

The book claimed that Ion Zelea Codreanu had been an atheist who associated with Darwinist circles as a young man, but under A. C. Cuza's influence he submitted to a church marriage and forced his children to say their prayers; beating them if they made any mistakes.[98] Cuza himself did not really believe in either Christianity or antisemitism,

[95] Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari*, Bucharest, Editura Scara, 1999, p. 11.
[96] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 1, p. 38.
[97] *Ibidem*, vol. 1, p. 163.
[98] *Ibidem*, pp. 19, 24, 27.

and did business with Jews when it suited him.[99] "Codreanu knew the Bessarabian peasants," they wrote, "he knew that they were very backward and seized by all sorts of superstitions. He exploited the ignorance and mysticism of these people to the extreme."[100] Both Corneliu Zelea Codreanu and his father behaved religiously for political gain, but both also apparently came to believe in their own messianic claims.[101] "Codreanu made God into an ally, dumping all responsibility for his actions on Him," the collective wrote, and the fact that he never seemed to be punished for his crimes convinced him that God really was supporting him: "He became aware of a divine mission and behaved accordingly."[102] Codreanu's vision of the Archangel Michael in Văcărești prison was nothing more than a "hallucination," the blood oaths he asked Blood Brothers to swear in 1923 were described as a "pagan ritual," and he distributed sacks containing soil from Romanian battlefields as a way of cynically manipulating "primitive ways of thinking with symbols and replacing reality with his own images."[103]

Codreanu's family apparently prayed pompously before meals and associated themselves closely with the defrocked priest Ion Dumitrescu-Borşa – who had been released from Aiud in 1962 after accepting reeducation – in order to impress visitors with their feigned holiness.[104] Legionary devotion to God was not genuine, however. Dumitrescu-Borşa had been sent to Borşa as a missionary priest in 1929, but "he took a mistress and worked harder to convert glasses of brandy than people who had strayed from the ways of the Church."[105] The legionaries who guarded the icon of the Archangel Michael were no better. "Some of them were murderers, others had just tried to murder people, and others would kill later on; but now they wanted to risk their lives so that no-one would hurt

[99] *Ibidem*, p. 20. Cuza did, in fact, do business with Jews while publically promoting antisemitism. Jean Ancel, *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry During the Holocaust*, vol. 1, New York, Beate Klarsfeld Foundation, 1986, pp. 18-20.
[100] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 1, p. 146.
[101] Stere ed., *Ibidem*, p. 28.
[102] *Ibidem*, p. 68.
[103] *Ibidem*, pp. 55, 70, 109.
[104] *Ibidem*, p. 167. On Dumitrescu-Borșa, see ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 104485, f. 2; Demetriade, *Victor Biriș*, pp. 78-94.
[105] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 1, p. 130.

an icon. They lived with mistresses, committed adultery, beat and injured unarmed Jews, held loud parties and corrupted the nuns in the monasteries, and at night, solemn and silent, they guarded the icon."[106] Vasile Purice illustrated the epitome of legionary irreverence in a picture of Codreanu and his father farting, with the caption "The Holy Spirit is in us!"

Figure 1: "Corneliu, my boy, the Holy Spirit is in us!"[107]

Ridiculing legionary religiosity not only undermined discourses that treated the Legion as a spiritual movement, it also made a mockery of the attempts of imprisoned priests to resist reeducation through prayer and mysticism. Orthodox Christian mysticism had not been a prominent legionary practice under Codreanu, but from 1941 onwards a handful of legionaries led by Traian Trifan began cultivating spiritual disciplines such as the prayer of the heart, fasting, and celebrating the sacraments

[106] *Ibidem*, p. 108.
[107] *Ibidem*, p. 164.

and religious holidays such as Easter and Christmas.[108] The prisoners involved in reeducation derided these "mystics" as fools and hypocrites who promoted a cult of "holy legionary madness."[109] They caricatured the idea of having inmates pray for an hour each "for Horia Sima, for the Legion, for the country" as being simply a way for Ilie Nicolescu, who organized these "prayer chains" to satisfy his ambition to become a guru in front of his peers, and implied that prisoners who searched the Bible for apocalyptic prophecies that might apply to the Legion were insane.[110] Gheorghe (Nicon) Popescu apparently went so far as to appoint himself twelve "Apostles" among the prisoners who then assumed the identities of biblical figures such as Paul, John, Peter, and even Judas Iscariot.[111] The mystics refused to participate in reeducation, and in response the collective labelled their attitude as "alarmingly vicious" and expressed concern that they had "begun to stir up resistance even among inmates who were less altered."[112] These prisoners had become so "fanatical," they complained, that they would not even believe that Soviet cosmonauts had flown into space.[113] Unable to change their behavior, legionaries involved in reeducation effectively ignored the intransigent mystics, while continuing to ridicule them lest others be tempted to follow their example.

In order to combat the idea that the Legion had been about Romanian nationalism, *On the Legionary Movement* dwelt at length on Codreanu's bloodline. According to this book, the paternal grandfather of the Legion's hero and leader was a Pole named Nicolae Zelinschi, and his mother was a German whose maiden name was Eliza Brauner.[114] A. C. Cuza, Codreanu's mentor and a leading antisemite, was apparently Armenean, suggesting that none of those who championed Romanian

---

[108] Ianolide, *op. cit.*, passim; Ursu and Ursu eds., *Aiudule, Aiudule*, passim; Virgil Maxim, *Imn pentru crucea purtată*, Bucharest, Editura Antim, 2002; Monahul Moise, *Sfântul închisorilor*. Alba Iulia: Asociația Synaxis, 2007; Nicolae Trifoiu, *Studentul Valeriu Gafencu: sfântul închisorilor din România*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2003.

[109] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 2, p. 64.

[110] *Ibidem*, pp. 72, 74.

[111] *Ibidem*, p. 76.

[112] *Ibidem*, p. 189.

[113] *Ibidem*, p. 213.

[114] *Ibidem*, vol. 1, pp. 15, 27.

nationalism were ethnic Romanians.[115] Nor did Codreanu's antisemitic forebears have pure motives. The book argues that his father, Ion Zelea Codreanu, became an antisemite because his father-in-law's business rivals were Jewish, and that A. C. Cuza was in the pay of the Hungarians.[116] Constantin Pancu, in whose Guard of the National Conscience Codreanu cut his teeth as an activist in 1919, was apparently in the pay of wealthy industrialists, who were manipulating his naive anti-Bolshevism as a way of keeping control of their workforce.[117] Constanța Ghica, a noblewoman who supported Codreanu financially apparently only did so because she was having an affair with his father.[118] Nothing about Codreanu was genuine – all of the Legion's most hallowed figures were duplicitous fools whose words, actions, and motives had no correlation with reality.

Marionettes

The book attributed the Legion's early success to the support of Alexandru Vaida-Voevod, a National Peasantist politician who supplied Codreanu with money, free train passes, and campaign advice while also keeping him out of prison and free from police brutality. In return, Vaida-Voevod used the legionaries to bully his political opponents and to undermine Romanian democracy. The fact that Codreanu hid his (fictive) relationship with Vaida-Voevod from his followers was used as evidence that legionaries had been campaigning under false pretenses. Instead of supporting a revolutionary youth organization, as they had thought, *On the Legionary Movement* argued that legionaries had been the pawns of the corrupt and wealthy political aristocracy all along.[119] In the words of the collective, "the Romanian bourgeoisie saw a possible legionary government as a way of consolidating its position by taking control of Jewish businesses."[120] Claims that legionaries were being controlled by unseen forces become increasingly extreme as the story progresses, with King Carol II taking the place of Vaida-Voevod and manipulating the Legion by recruiting prominent legionaries as Siguranța (secret service)

[115] *Ibidem*, p. 20.
[116] *Ibidem*, pp. 18, 46.
[117] *Ibidem*, p. 43.
[118] *Ibidem*, p. 84.
[119] *Ibidem*, pp. 150-155, 184.
[120] *Ibidem*, p. 175.

agents.[121] Conveniently, none of the Siguranţa agents mentioned in the book were prisoners at Aiud and so they could neither confirm nor deny these accusations. Several of those listed, such as Luca Bugheanu and Florin Becescu, were genuinely employed by the Siguranţa, but there is no evidence implicating senior legionaries such as Andrei Ionescu and Horia Sima, whose involvement with the Siguranţa would have been devastating for legionaries.[122] As if that was not enough, Carol ordered his close friend, Virgil Ionescu, to join the Legion by donating large sums of money to it, putting the organization at Carol's disposal. Ionescu apparently received the money from the industrialist Nicolae Malaxa, further implicating the Legion in the machinations of the bourgeoisie.[123]

According to *On the Legionary Organization*, the movement came firmly under the control of Mihail Mozurov once Horia Sima took control of the Legion in 1938. This story was concocted by Ion Dumitrescu-Borşa, a rival of Sima's who Colonel Crăciun placed in a cell for several months in 1960 together with a very demoralized Victor Biriş. Dumitrescu-Borşa convinced Biriş to collaborate his accusations and the fact that Biriş had been one of Sima's closest collaborators during the late 1930s lent a degree of credibility to this account.[124] Sima apparently gave Mozurov information about those legionaries "who were still aligned according to their old beliefs" and had not thrown their support behind Sima. Mozurov then liquidated them after Armand Călinescu's assassination, solidifying Sima's position as Codreanu's successor.[125] Sima proved difficult to work with after the government murdered so many prominent legionaries, but Carol II sent groups of prominent legionaries to Germany to try and convince Sima to work with the royal dictatorship. Radu Mironovici led the first of these missions, and his involvement in reeducation meant that

---

[121] *Ibidem*, p. 177.
[122] Gheorghe Buzatu and Corneliu Bichineț eds., *Arhive secrete, secretele arhivelor*, vol. 2, Bucharest, Editura Mica Valahiei, 2011, pp. 336-337; Gheorghe Buzatu, Stela Acatrinei, and Gheorghe Acatrinei eds., *Românii din arhive: studii și documente*, Bucharest, Editura Mica Valahiei, 2011, p. 484. The available Securitate files of Andrei Ionescu and Horia Sima do not mention having collaborated with the Siguranța. ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 14005, vol. 11, f. 24-72; Dana Honciuc-Beldiman, *Dosar Horia Sima, 1940-1946*, Bucharest, Editura Kullusys, 2007.
[123] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 1, pp. 178, 181.
[124] *Ibidem*, vol. 1, p. 309, vol. 2, pp. 79-84; Demetriade, *Victor Biriș*, p. 79.
[125] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 1, pp. 310-312.

the very people being accused of working for the king verified this account.[126] Once Sima agreed to collaborate with the king he apparently became his unquestioning supporter, only resigning because his own ambitions and his jealousy at seeing other legionaries enjoying ministerial posts outweighed his loyalty to his royal benefactor.[127]

Determined to undermine the idea that legionaries were autonomous actors fighting for the good of their country, the collective consistently suggested that important legionary decisions were actually taken by enemies of the Romanian people. The legionary coup d'état of September 1940, for example, took place at Hitler's bidding, just as the Legion was ultimately overthrown because the Germans wished it.[128] The fact that legionaries were never really in control of their own destinies made their entire regime into a facade. Sima's alleged treason gave a carnivalesque feel to the regime's mass funerals, with organized columns of priests carrying the cremation urns "of legionaries killed because of Sima's betrayal."[129] Loyalty and convictions were antithetical to the legionaries, and Sima turned against Mozurov as soon as he had the ability to do so, murdering him in November 1940 while he was imprisoned in Jilava.[130]

Always duplicitous and always under German control, as soon as it became clear that the legionary rebellion was doomed, Sima fled the country "in Andreas Schmidt's trunk," abandoning the other legionaries to their fate as rebels against the government.[131] The book sustained the idea that legionaries were puppets and that their actions were simulacra that only had meaning within the spectacle throughout the rest of the Legion's history from 1941 until 1964. Legionaries in the Rostock concentration camp who rebelled against the Germans did not actually know why or on whose orders they were disobeying.[132] Not only was the legionary "government from Vienna" a Nazi puppet government; it was also a "masquerade" of individuals who called themselves "ministers" but

[126] *Ibidem*, p. 323.
[127] *Ibidem*, pp. 331-333.
[128] *Ibidem*, pp. 337, 432.
[129] *Ibidem*, p. 365.
[130] *Ibidem*, p. 387.
[131] *Ibidem*, p. 453.
[132] *Ibidem*, vol. 2, p. 43.

actually had no control over anything.[133] Inmates at Aiud who had also been held in German concentration camps during the war testified to the others about the terrible treatment they had received at the hands of the Germans, and used this to explain that legionaries joined Sima's army out of desperation, not because they wanted to fight other Romanians.[134] Next, the book claimed, "at the collapse of Hitler's Germany, Horia Sima and other legionary leaders outside of Romania turned immediately to another master who, if he was not more understanding at least he was more generous. … They found, quickly and conveniently: the Americans."[135] The Legion's struggle against the Romanian Communist Party was thus not an ideological battle but the actions of mercenaries always looking for more money and power.

Sexual Deviants

One prominent aspect of reeducation at Aiud involved forcing inmates to admit to sexual depravity. One of the first victims of reeducation, Victor Biriș, confessed that as a child he had practiced "infantile sexuality with little girls his age." His friend Pișta "initiated" him into masturbation, "the sin of children," at twelve years old. "I was an abject being," he concluded, "vicious, individualistic, and compulsively selfish. I was fanatically ambitious and lacked scruples: I was an immoral person."[136] *On the Legionary Organization* extended these sorts of revelations to the movement as a whole, focusing in particular on Codreanu's family as a clan of sexual perverts. In doing so, the book emphasized that far from creating "new men" as Codreanu had promised, the Legion had actually entrenched the most depraved aspects of bourgeois culture. After introducing the young intellectuals who associated themselves with the Legion as "social climbers" and credulous dupes, the book dryly noted that "it was later proved, through a scandal in the press that had legal repercussions, that some of them were homosexuals" – a harsh indictment in a rabidly homophobic culture such as 1960s Romania.[137] Perhaps because the purpose of reeducation was to

---

[133] *Ibidem*, p. 89.
[134] *Ibidem*, p. 95.
[135] *Ibidem*, p. 141.
[136] Quoted in Demetriade, *Victor Biriș*, pp. 132-133.
[137] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 1, p. 179. On homophobia in socialist Romania, see Erin K. Bieuyck, *The Collectivisation of Pleasure: Normative*

demoralize the inmates, all of whom were men, the book focuses almost entirely on male legionaries and rarely mentions female legionaries as actors in their own right. Women played important roles as activists in the Legion, but one would never know it from reading *On the Legionary Organization*.[138] Whereas legionary ideology of the 1930s had underscored sexual fidelity and the importance of treating women with respect, the Legion portrayed by the inmates at Aiud was an organization that abused women for the sake of satisfying male desires.[139]

The book presented Corneliu Zelea Codreanu's father as a drunkard who killed his wife with a broken bottle after he caught her in bed with a younger man.[140] His son, Codreanu's father, was forced to marry Codreanu's mother because her father was afraid he was about to abandon her after they had lived together for some time.[141] As a student, Ion Zelea Codreanu apparently engaged in orgies and procured girls for A. C. Cuza, but the two families came to blows when the latter's son impregnated Codreanu's sister and refused to marry her.[142] Ion Zelea Codreanu appears as a drunken womanizer throughout the book. He arrives uninvited to a legionary work camp and then demands that they bring legionary girls to his tent each night. Eventually the camp organizers become so desperate that they pay one of the poorer girls to sleep with him for the duration of the camp.[143] Codreanu's own behavior was reputedly no better than his father's. He lived with his wife for a long time before marrying her, and the book comments that she should not have worn white at her wedding because "the two heroes were not as

Sexuality in Post-1966 Romania, "Aspasia", Vol. 4, 2010, pp. 49-70; Ioana Filat and Shannon Woodcock, *La Littérature homosexuelle en Roumanie : une lutte pour trouver une place et vivre sous l'oppression*, "Inverses: Litteratures, Arts et Homosexualites", Vol. 10, 2010, pp. 185-204.

[138] Roland Clark, "Die Damen der Legion: Frauen in rumäischen faschistischen Gruppierungen," in Armin Heinen and Oliver Jens Schmitt eds., *Inszenierte Gegenmacht von rechts: Die "Legion Erzengel Michael" in Rumänien 1918-1938*, Munich, Oldenberg Verlag, 2013, pp. 193-216.

[139] On the sexual morals promoted by the Legion in the 1930s, see ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 11784, vol. 19, f. 73; National Archives, Cluj County, fond Personal Vasile Coman, dosar nr. 4/1980, f. 100-101.

[140] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 1, p. 15.

[141] *Ibidem*, p. 19.

[142] *Ibidem*, pp. 20-23, 78-79.

[143] *Ibidem*, p. 25.

immaculate as they might have wished and even after [they married] they did not become any better in matters of morality."[144] In 1938 Codreanu became friends with a young man named Victor Szilagy, who he soon caught in bed with his wife. After trying Szilagy in a kangaroo court, Codreanu decided not to kill him so as not to cause a scandal.[145] Fights within the Legion frequently arose over sexual matters. The inmates wrote that a few years before the incident with Szilagy, Codreanu had raped one of General Cantacuzino's servant girls and so upset the general that he threatened to leave the organization. Codreanu appeased him with gifts of land and the girl's honor was quickly forgotten.[146] Vasile Puric, one of the illustrators of *On the Legionary Organization*, represented the hypocrisy of the movement's leaders in an image portraying the Buchenwald concentration camp during the Second World War, when one of the Legion's leaders who has just impregnated a woman tells his colleague to practice abstinence while they are in prison. Legionaries in the book are dominated by their passions and lack even basic self-control. Unable to keep even their own desires in check, they were obviously unfit candidates to run a country.

---

[144] *Ibidem*, p. 99.
[145] *Ibidem*, pp. 100-101.
[146] *Ibidem*, p. 104.

Figure 2: "Practice abstinence, comrade, just as I do!"

Legionary memoirs frequently portray legionaries as the epitome of healthy manhood. Nicolae Păun described Sebastian Erhan as "a man built like an athlete; one would think he was one of the archers of Ștefan Vodă," and Dumitru Leontieș says that Codreanu "was the most imposing and handsomest of all the young men."[147] In *On the Legionary Organization*, however, they are wracked by venereal diseases. Codreanu apparently contracted syphilis from having too many partners, but his health continually deteriorated because he refused to follow proper medical treatment. Both he and one of his close friends, Radu Mironovici, slept with a girl named Ada Anton, and Mironovici contracted syphilis through her so badly that his wife found him almost paralyzed when she came home one day.[148] Many of these relationships were multi-

[147] Dumitru Leontieș, "Cum l-am cunoscut pe Căpitan," in Gabriel Stănescu ed., *Corneliu Zelea Codreanu și epoca sa*, Norcross, GA, Criterion Publishing, 2001, p. 145; Nicolae Nicu Păun, *Un soldat pe baricadă idealului legionar: "Audiatur et altera pars"*, Brașov, n.d., p. 117.
[148] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 1, pp. 101-102.

generational, with the young legionaries seducing the wives of their older supporters. Mironovici apparently slept with Professor Ion Găvănescu's wife, and Ilie Gârneața's wife committed suicide because of her husband's affair with the wife of Professor Corneliu Șumuleanu.[149] The implication here is clear: the prewar generation of antisemites represented by Găvănescu and Șumuleanu had been cuckolded by the legionaries, who stole both their ideology and their women. The juxtaposition of cuckoldry with venereal disease further emphasizes the decay of Romanian nationalism once it was appropriated by the legionaries, who filled the nation with sick bodies that were the result of a diseased morality.

Thugs

Of all the accusations levelled against the Legion during the reeducation campaign at Aiud, the most convincing was the suggestion that legionaries were simply thugs. Legionary activism had indeed been characterized by hooliganism and violence, but Codreanu's rhetoric asserted that legionaries were primarily victims of state violence rather than perpetrators in their own right.[150] *On the Legionary Organization* countered this rhetoric with two accusations: (1) legionaries were genuinely violent delinquents; and (2) accounts of legionary heroism were exaggerated and fraudulent.

As usual, the theme of violence appeared first in relation to Codreanu's family. The book argued that Codreanu's grandfather was a brawler and a murderer, and that his father was a hooligan and murderer who beat his children for minor offences.[151] Led by Codreanu and Ion Moța, antisemitic student activists during the 1920s were interested in nothing other than attacking Jews, and demands to reduce the number of Jewish students enrolled in the universities were empty rhetoric designed to justify their lust for violence.[152] The inmates described the Blood Brotherhoods established by Codreanu and Moța for training their young followers as "a true school of murder." They wrote, "Codreanu said of his legionary organization that it is a school which one enters as a man and leaves as a hero. The "Blood Brotherhood" was in reality a school which

[149] *Ibidem*, vol. 1, pp. 103-104.
[150] Roland Clark, *Holy Legionary Youth: Fascist Activism in Interwar Romania*, Ithaca, NY, Cornell University Press, 2015, pp. 28-62, 95-121.
[151] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 1, pp. 16-24.
[152] *Ibidem*, p. 55.

people entered as men and left as beasts."[153] Codreanu awarded medals and honors to anyone who committed a murder, holding killers up as models for other legionaries to emulate. "In this way," the book said, "the legionary organization introduced itself into Romanian public life and developed violence and assassination as forms of political activism. Through the legionary organization, the Romanian bourgeoisie created a paramilitary force parallel with that of the army which could assure its class domination."[154] Once legionaries came to power in September 1940, they gave their violent tendencies free reign, "demonstrating their aptitude in theft, abuse, maltreatment and bestiality."[155] The inmates listed one instance after another of legionaries maltreating Jews in order to steal their money or businesses, and characterized the entire regime as one of terror.[156] By January 1941, Sima had apparently become so terrified of his rivals within the Legion that he decided to liquidate them in a bloodbath that would have resembled the Bartholomew's day massacre of 1572.[157] Legionaries practiced violence not only against their enemies but also against each other.

Legionary violence continued in the prisons, and the inmates asserted that legionaries had invented the torture methods used during reeducation at Pitești while in prison at Rostock during the Second World War.[158] Torture at Pitești was portrayed as a clear continuation of previous legionary violence, placing the blame squarely on the shoulders of the prisoners and exonerating the authorities of any involvement.[159] Legionaries continued to fight with each other while in prison, and sometimes only transfers to another prison could stop violence between inmates.[160] Accounts denigrating legionary violence in prison mattered because violence, like religious mysticism, was a way for legionaries to resist the prison authorities. Inmates sometimes assaulted individuals who attempted to convince them to join reeducation, and portraying these assaults as characteristic of irrational legionary violence protected

[153] *Ibidem*, p. 57.
[154] *Ibidem*, p. 117.
[155] *Ibidem*, p. 396.
[156] *Ibidem*, pp. 396-404.
[157] *Ibidem*, p. 420.
[158] *Ibidem*, vol. 2, pp. 42-44.
[159] *Ibidem*, p. 162.
[160] *Ibidem*, pp. 68-69.

the collective from any suggestion that the pro-reeducation group, rather than those who resisted reeducation, might be the guilty parties.[161]

Whereas the collective reinterpreted moments of apparent legionary virtue as hooliganism and brutality, it also claimed that accounts of legionary heroism were fanciful exaggerations. Codreanu's claim to have attempted to fight in the First World War was a lie, the book claimed, and in actuality his father had done his best to prevent either of them from having to face danger in the line of duty.[162] Similarly, his claim to have heroically faced off hundreds of angry, striking workers at the Nicolina factory in 1919 was also fraudulent.[163] In fact, Codreanu had been protected by rows of gendarmes from workers who could not have cared less if he erected a flag atop the factory or not.[164] In 1922 Codreanu claimed to have heroically demanded that the University of Iași begin the year in prayer, facing down the authorities and other students in order to press his demands. "Agitating powerlessly," the book said, "the group of turbulent students felt the need for some act of heroism, of a lesson taught to the progressives, atheists, and all the enemies of national unity; something that would forever remain in the history of the university."[165] The irony here is that the best they could do was to break down a door, threatened by and threatening no-one.

Legionaries prided themselves on their fortitude under suffering in prison during the interwar period, but prison for Codreanu was apparently never actually that bad. "Codreanu and his apprentices received their meals from outside through specially organized teams," the collective wrote. "They had a great deal of freedom and communicated with whoever they wanted. Thursdays and Sundays ... a genuine pilgrimage took place to Văcărești prison."[166] Compared to the harsh and isolated conditions the inmates were suffering at Aiud, Codreanu's experience of prison was a walk in the park. Most legionaries were actually cowards, the book argued, and when peasants threatened members of the first "death teams" – which had sworn to carry out

[161] *Ibidem*, p. 192.
[162] *Ibidem*, vol. 1, p. 31.
[163] Codreanu, *op. cit.*, pp. 20-22.
[164] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 1, p. 43.
[165] *Ibidem*, p. 47.
[166] *Ibidem*, p. 140.

propaganda even if they died trying – the legionaries fled in terror.[167] The stories of heroism passed down to younger generations of legionaries who had joined in the late 1930s or 1940s were apparently just stories and had no basis in reality.

Conclusion

Reeducation involved blaspheming whatever legionaries had held most sacred, which tells us what it was that inmates at Aiud believed constituted the core of legionary ideology. With no core text or doctrine that they could disavow, prisoners denigrated honesty, religiosity, purity of intention, self-sacrifice (for the nation), self-control (demonstrated through sexual morality), and heroism. These virtues may not have been what had actually motivated legionaries during the interwar period, but by 1964 former legionaries were using them to define the Legion. If these virtues were fake, they implied, then the whole legionary project had been a fraud.

Unravelling legionary accounts of the movement's past through reeducation aimed to demonstrate to the inmates that they had been following a fantasy; simulacra woven together by a compulsive liar and his credulous followers. The reeducated prisoners implied that they had nothing good to look back on and in fact prison had been the best part of their lives. There was no "good life" from which their prison experiences were a fall. Instead, prison had enlightened them to the reality that they had no pasts worth recovering and that only the future had hope.[168] Reeducation erased the past in order to secure the future, and during one reeducation exercise in 1962, prisoners in cell 356 resolved that:

1)"The legionary organization was a criminal organization;

2) It was an organization established by the bourgeoisie as a diversion for the working classes in order to end the class struggle;

3) It raised criminals, spies, and traitors to the country;

4) Through the confusion sowed by demagogic slogans it attracted a series of honest people, leading them into error and transforming them into criminals.

---

167 *Ibidem*, p. 191.

168 Cf. Nicholas Doumanis, *Before the Nation: Muslim-Christian Coexistence and its Destruction in Late Ottoman Anatolia*, Oxford, Oxford University Press, 2012, pp. 53-58.

In conclusion, analysis and the dissection of their actions led the participants to realize their guilt and to regret what they had done, to seek the clemency of the state and their reintegration into socialist society[169]".

Having abandoned any faith they had in their legionary convictions, inmates were left with no moral compass and had no choice but to submit themselves to whatever the socialist regime had in store for them. The men that emerged from Aiud in 1964 were broken, cowed, and found it almost impossible to continue their lives with any sense of conviction or purpose.

[169] Stere ed., *Despre organizația legionară*, vol. 2, p. 207.

Dragoș **URSU**

Misticism și reeducare. Avataruri ale confruntării dintre deținuți și regim în cadrul reeducării de la Aiud.

Mysticism and Reeducation. Avatar of the Confrontation between Detainees and Regime in the Aiud Re-education

The study proposes to approach the issue of the prisoners' spiritual life during the Aiud re-education. The intrigue of our research lies within a report made by the Aiud Operative Group towards the end of the re-education, in which prisoners who assumed their Christian identity were considered more dangerous to the regime compared to the prisoners who openly assumed their legionary affiliation. The Securitate permanently manipulated discursively the religious activity of the prisoners with the purpose of justifying it politically and labelling it judicially, in an attempt to annihilate of any forms of resistance from the prisoners. Starting from this paradigm, our research explores the fundaments, the manifestations and the personalities of spiritual life during the Aiud re-education. The analysis also approaches the issue of politically-religious syncretism, namely the spiritual confusion caused among prisoners by the overlapping between the Christian spirituality and the legionary religiosity.

Etichete: Reeducare, închisoarea Aiud, viață spirituală, identitate politică
Keywords: Re-education, Aiud prison, spiritual life, political identity

„Categoria întâi, pe care o considerăm cea mai periculoasă, este formată din legionari, care, sub pretextul renunțării la activitatea legionară, susțin că nu pot renunța la practicile și credința creștină. Unii din aceștia au făcut declarații că se supun ordinelor și legilor în stat, că nu vor mai face politică, iar despre organizația legionară declară că este depășită, însă ei, fiind creștini, cred în Dumnezeu, dar numai pentru ei, și

că nu vor exercita nici o influență asupra altor legionari. [...] Grupul acesta este cel mai numeros”[1].

Caracterizarea, făcută de colonelul Crăciun într-un raport-sinteză[2] de la finalul reeducării, despre deținuții „recalcitranți”, reprezintă intriga demersului nostru, care-și propune să analizeze dimensiunea religioasă a „confruntării” dintre deținuți și regim în cadrul reeducării târzii de la Aiud.

Utilizând deopotrivă dosare din arhiva CNSAS[3], cât și lucrări memorialistice, interpretate prin prisma analizei semantice, a reprezentării suferinței și a reconstituirii factologice, analiza este structurată pe două mari direcții: *a) poziția regimului, reprezentat de Grupul Operativ Aiud (G.O.A); b) poziția deținuților*.

Raportul citat anterior evidențiază câteva aspecte fundamentale, pe care Grupul Operativ le recunoaște la capătul a cinci ani de muncă informativă desfășurată în rândul deținuților din penitenciarul Aiud. În primul rând, existența unui număr de aproximativ 200 de deținuți[4], considerați periculoși pentru procesul reeducării de către conducerea G.O.A. În al doilea rând, detașarea din rândul „recalcitranților” a unor deținuți care au renunțat la activitatea legionară și și-au asumat haina credinței. Un ultim aspect, poate cel mai important, faptul că acești

[1] Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (A.C.N.S.A.S.), fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 78.

[2] Raportul, trimis pe 28 aprilie 1964 generalului Tănase Evghenie șeful Direcției a III-a a Securității, prezenta situația deținuților considerați „recalcitranți” de către Grupul Operativ, în număr de 200, și care aveau o poziție dușmănoasă față de „munca cultural-educativă”. Alături de grupul „misticilor religioși”, colonelul Crăciun menționa categoria, redusă numeric, a „duplicitarilor”, care, deși condamnă la ședințele de club Mișcarea Legionară, „își ascund adevărata poziție în dosul frazelor meșteșugite”. Ultima categorie, „a celor care spun pe față că sunt și rămân legionari”, nu era considerată, în mod paradoxal, de către ofițerii Grupului Operativ ca fiind cea mai periculoasă, pentru că atitudinea acestora era circumscrisă luptei politice, arenă în care regimul era pe deplin învingător (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 6, ff. 77-92).

[3] Alături de dosare din fondul Documentar, ce surprind activitatea Grupului Operativ Aiud, sunt utilizate și dosare provenite din fondurile Informativ și Penal, privind deținuții implicați în reeducare.

[4] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 77.

„mistici”[5] erau considerați cei mai periculoși, caracterizare care deschide o nouă perspectivă asupra imperativelor operative ale Securității și scopurilor ultime ale reeducării.

Având ca scopuri imediate desolidarizarea celor închiși de mișcarea legionară, demascarea activității politice „criminale” și a comandanților legionari, alături de acceptarea și încadrarea în noile realități politice, regimul a urmărit prin acest proces compromiterea morală a deținuților prin participarea la reeducare, dar și anihilarea totală a credinței – ca fundament al rezistenței împotriva comunismului[6].

Procesul reeducării târzii din penitenciarul Aiud este „creația” G.O.A., sub directa coordonare a conducerii Ministerului Afacerilor Interne[7]. Desfășurând o intensă activitate operativă, specifică muncii de Securitate (note, rapoarte, sinteze informative, planuri de măsuri, agentură, tehnică operativă), care a susținut „munca cultural-educativă”, cum era denumită eufemistic reeducarea, ofițerii G.O.A. au generat o bogată „producție documentară”, ce ajută cercetarea istorică de astăzi.

Comunismul a reprezentat, în primul rând, primatul ideologiei asupra realității, prin care se impune o practică politică ce vizează transformarea radicală a societății[8]. Represiunea comunistă s-a conformat acestei matrici ideologice, care s-a materializat prin crearea unor grupuri și atitudini politice condamnabile: partide istorice, legionari, chiaburi, exploatatori, reacționari. Regimul a generat indicatori prin care se

---

[5] „Mistici” este termenul folosit în documente de G.O.A. pentru a nominaliza deținuții ale căror principale preocupări erau cele spirituale.

[6] Dragoș Ursu, *Martirii temnițelor comuniste între identitatea creștină și cea politică*, în „Eucharist and Martyrdom. From the Ancient Catacombs to the Communist Prisons”. Proceedings of the 13th International Symposium on Science, Theology and Arts (ISSTA 2014), Reîntregirea, Alba-Iulia, 2014, p. 471.

[7] Pentru o analiză istorică excelentă vezi Mihai Demetriade, *Descompunere și reabilitare. Elemente cadru privind activitatea Grupului Operativ Aiud*, în Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, „Caietele C.N.S.A.S.”, anul II, nr. 2 (4), București, Editura Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, 2009, pp. 256-332. Pentru aspecte privind rezultatele muncii informative a G.O.A vezi Dragoș Ursu, *Reeducare și viață cotidiană în penitenciarul Aiud*, în „Între transformare și adaptare. Avataruri ale cotidianului în regimul comunist din România”, Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, Volumul VIII, Polirom, 2013, p. 97-124.

[8] Alain Besançon, *Nenorocirea Secolului: despre comunism, nazism și unicitatea „Șoahului”*, trad. Mona Antohi, București, Humanitas, 2007, p. 9.

cuantifica apartenența la una din categoriile „dușmănoase", argumentând juridic eliminarea adversarilor politici.

Acest efort „legalist" s-a concretizat la nivel documentar (dosarele Securității) prin instrumentalizarea ideologică a realităților carcerale. Astfel, întreaga activitate a deținuților în închisorile unde erau închiși legionari capătă accente politice, contra-revoluționare: solidaritatea dintre deținuți devine ajutor legionar, preocupările culturale - profesarea doctrinei legionare, colportarea și dezbaterea știrilor interne și internaționale - planuri politice în perspectiva eliberării, iar preocupările spirituale – fanatism religios legionar[9].

Grila pur ideologică prin care Securitatea privește realitățile carcerale, transformând totul în activitate legionară, creează dificultăți pentru cercetătorul de azi. Pe de o parte, există riscul de a interpreta universul concentraționar într-o cheie strict politică, închisorile devenind „fronturi" ale confruntării ideologice cu regimul comunist, iar deținuții – activiști fanatici ai unor organizații contrarevoluționare. Pe de altă parte, negarea totală a identității politice a deținuților, în acest caz legionară, prezintă riscuri interpretative. În detenție, legionarii nu și-au negat afilierea politică, iar în cazul unora dintre ei, speranțele reluării activității în cazul eliberării, i-au îndemnat să imagineze proiecte politice[10]. Dar aceste discuții[11], inerente cotidianului detenției, alături de solidaritatea de grup specifică deținuților, nu transformă închisorile comuniste în garnizoane legionare.

---

[9] Dragoș Ursu, *Martirii temnițelor comuniste între identitatea creștină și cea politică*, p. 465

[10] Un asemenea exemplu îl reprezintă „comandamentul legionar", manipulare operativă creată de Securitate la Aiud, în 1961. În cadrul discuțiilor, regizate de GOA prin Victor Biriș, liderii legionari Nistor Chioreanu, Alexandru Ghica, Ilie Niculescu și Nelu Rusu poartă discuții despre o eventuală reluare a activității legionare în cazul eliberării. Pentru o radiografie a implicării lui Victor Biriș în crearea și activitatea acestui „comandament" vezi Mihai Demetriade, *Victor Biriș, cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud (1957-1963)*, în „Caietele C.N.S.A.S.", anul V, nr. 1-2 (9-10), București, Editura Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, 2012, pp. 11-148.

[11] Notele și rapoartele informative ale G.O.A. precizează diverse discuții ale deținuților: situația politică internă și internațională, iminenta prăbușire a comunismului, mitul „venirii americanilor", valurile de arestări din 1958/59, activitatea lui Horia Sima și a exilului legionar etc.

Securitatea a utilizat această instrumentalizare pentru a argumenta practicile represive îndreptate împotriva deținuților, urmărind, de asemenea, să creeze o imagine absolutizată a deținutului legionar, caracterizat de atitudine refractară, subversiune și prozelitism politic[12].

În ceea ce privește asimilarea de către regim a vieții spirituale ca activitate legionară, un exemplu elocvent îl reprezintă procesul din 1959 intentat lotului Ianolide pentru activitatea de la închisoarea Tg. Ocna. Deși are în vedere fapte petrecute în altă închisoare, acest proces este reprezentativ pentru modul cum Securitatea s-a raportat la practicile religioase în timpul reeducării din Aiud, mai ales că Ioan Ianolide a fost unul dintre „misticii” refractari, care au refuzat participarea la munca cultural-educativă.

Transferați în iunie 1950 de la Pitești la Tg. Ocna, Valeriu Gafencu și Ioan Ianolide au transformat, pentru trei ani, închisoarea-sanatoriu într-un spațiu al solidarității, efervescenței culturale și căutării spirituale[13].

O notă informativă semnată de un agent cu pregătire teologică concentrează mesajul spiritual pe care Ioan Ianolide, considerat de Securitate responsabil cu „popularizarea misticismului religios”[14], îl transmite celorlalți deținuți: „Deținutul Ianolide Ioan spune că această trăire (mistico-religioasă) se realizează printr-o permanentă încordare a tuturor gândurilor omului la Dumnezeu, că acest exercițiu trebuie făcut timp îndelungat și că la un moment dat omul ajunge să simtă pe Dumnezeu care coboară deasupra capului său și îl luminează, și că din acel moment harul lui Dumnezeu intră în omul respectiv. De asemenea, Ianolide spune că spunând în acest timp în mod permanent anumite rugăciuni scurte ca de ex: Doamne, miluiește-mă pe mine păcătosul, omul

[12] Realitatea universului carceral nuanțează acest prototip, prezentându-ne un mozaic legionar, cu deținuți a căror identitate legionară este diferită. Regăsim o paletă foarte largă, de la comandanți ai Bunei Vestiri până la deținuți condamnați ca fiind legionari pentru că au asistat la câteva ședințe din anii ’47-’48, la care participaseră și legionari, trecând prin septembriști, alături de cei cu grade și funcții în aparatul statului național-legionar.

[13] O notă informativă din februarie 1952 identifică cele trei coordonate ale activității deținuților: „- strângerea ajutorului legionar; - ridicarea moralului elementelor mai tinere; - popularizarea misticismului religios” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 233727, vol. 1, f. 177).

[14] *Ibidem*, f. 177 verso.

ajunge să spună apoi această rugăciune în mod automat. În urma acestui exercițiu omul ajunge să fie permanent însoțit de Dumnezeu și să nu mai facă păcate, fiind deci un om perfect. Descrierea acestui exercițiu mi-a fost făcută personal de către Ianolide Ioan.

Practica acestui exercițiu religios este făcută permanent de legionarii din grupa mistică-religioasă și problema aceasta este principală în discuțiile pe care acești legionari le au cu ceilalți deținuți din secție”[15].

În toamna lui 1958 Ioan Ianolide a fost adus la București în vederea procesului în care au fost incriminați toți membrii grupului Ianolide[16], considerat „grup infracțional organizat”[17].

În primă instanță, ancheta a urmărit incriminarea preocupărilor cotidiene ale deținuților din penitenciarul Tg. Ocna, asimilându-le unei activități legionare și implicit al unei organizații contrarevoluționare. Îngrijirea bolnavilor de la camera 4, organizarea de colecte, suportul moral, ajutorul medical reprezentau pentru Securitate argumente în vederea incriminării deținuților, acuzați de „organizare de ajutor reciproc cu scopuri dușmănoase”[18].

Alături de solidaritatea din detenție, Securitatea a incriminat și viața duhovnicească a deținuților, asimilată unei pregătiri în vederea continuării organizate a activității contra-revoluționare în libertate.

Acuzațiile sunt explicite: „Începând cu 1950, Ianolide și Gafencu fiind transferați la Tg. Ocna elaborează un program de activitate legionară cuprinzând instrucțiuni cu privire la activitatea legionară subversivă. Aceste instrucțiuni sub forma mistică erau directive legionare.

Cunoscând faptul că începând din 1954, o mare parte a legionarilor vor fi eliberați, Ianolide se ocupa de pregătirea acestora pentru activitatea

[15] *Ibidem*, f. 163 verso.

[16] 28 de inculpați: Constantin Dragodan, Szabo Ștefan, Constantin Voicescu, Vasile Petrescu, Ion Cazacu, Gheorghe Samuel, Constantin Samargescu, Gheorghe Răzeșu, Iustin Paven, Nicolae Gorzav, Nicolae Floricel, Gheorghe Penciu, Gheorghe Ovezea, Constantin Țoțea, Grigore Gladcov, Grigore Contra, George Georgescu, Alexandru Angelescu, Vasile Purice, Eugen Șahan, Victor Stoica, Ion Perța, Alexandru Cranciova, Ștefan Miere, Radu Trifan, Consantin Finanțiu, Virgil Popa, (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 233727, vol. 1, f. 55).

[17] *Ibidem,* f.53.

[18] Ioan Ianolide, *Întoarcerea la Hristos: document pentru o lume nouă*, Christiana, București, 2006, p. 204.

subversivă ce urmau să o desfășoare în libertate. Astfel, Ianolide a stabilit ca aceștia ieșind din închisoare să reia legăturile legionare, să se întâlnească sub masca unor manifestații religioase, să organizeze ajutor legionar și să se pregătească în continuare din punct de vedere legionar”[19].

Pentru Securitate, întreaga activitate a celor anchetați, din detenție sau din libertate, avea accente legionare[20]. Nunta era considerată „adunare legionară contrarevoluționară”, un cadou făcut la botez ar putea fi „ajutor legionar” organizat în scopuri antistatale; un pelerinaj la mănăstire este „marș legionar de antrenament” în scopul cuceririi puterii politice; o vizită la un prieten înseamnă „oficiu de curieri subversivi”; o felicitare ilustrată de sărbători este un „cod cifrat” prin care se menține legătura între membrii organizației; relațiile de prietenie între familii sunt „activități dușmănoase”; participările la slujbele religioase sunt „congrese” cu jurăminte și inițiative contra revoluției; salutul creștinesc „Doamne ajută” este salut legionar[21].

Procesul, încheiat cu condamnări care au variat între 15 ani muncă silnică și muncă silnică pe viață, reprezintă un exemplu concludent al represiunii împotriva credinței camuflate în spatele acuzațiilor politice. Din aceeași perspectivă a interpretat și G.O.A practicile religioase ale deținuților în timpul reeducării din Aiud.

Înainte de a focaliza asupra modului în care G.O.A. s-a raportat la viața religioasă a celor închiși, respectiv strategiile utilizate în cadrul reeducării împotriva rezistenței prin credință, se impune radiografierea *poziției deținuților* și a „misticismului” lor religios.

Raportul, citat în introducere, menționa ca lideri ai categoriei misticilor pe deținuții Ilie Niculescu, Arsenie Papacioc și Dumitru Uță[22]. Astfel, analiza *poziției deținuților* urmărește parcursul carceral și spiritual al celor trei amintiți până la momentul redactării raportului (aprilie 1964), în contextul mai larg al preocupărilor spirituale ca fundament al rezistenței deținuților.

La nivel personal, experiența detenției a determinat o repoziționare a activității și atitudinii deținuților. În fața suferinței

[19] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 233727, vol. 1, f. 53.
[20] Ioan Ianolide, *op.cit.*, p. 204.
[21] O notă informativă despre activitatea lui Ioan Ianolide menționează că acesta „în discuțiile [pe] care le duce, la sfârșit încheie cu salutul legionar Doamne ajută” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 233727, vol. 1, f. 177 verso).
[22] A.C.N.S.A.S., fond *Documentar*, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 78.

(foame, frig, torturi, izolări), identitatea politică se diminuează, accentuându-se valorile umane. Solidaritatea, rezistența, sacrificiul, spiritualitatea, reflecția sunt privilegiate în detrimentul luptei politice, combativității, radicalismului.

În acest context, unii dintre deținuți Îl (re)descoperă pe Hristos. Astfel, cei închiși își structurează preocupările zilnice prin raportare la Hristos. Rugăciunile (personale și colective), viața liturgică, lectura biblică, efortul duhovnicesc transformă celula în chilie, solidarizându-i pe deținuți în fața presiunilor administrației.

Asistăm la o repoziționare identitară a deținuților, în care prevalează componenta creștină în detrimentul afilierii ideologice. Deși identitatea politică se află într-un regres continuu, aceasta nu dispare, deoarece reprezintă unul din argumentele care ranforsau poziția anticomunistă a celor închiși[23].

Acest proces formativ, prin care unii dintre deținuți se detașau de lupta politică și se angajau într-o efort de desăvârșire spirituală, nu a fost nici pe departe unitar și uniform, fiind condiționat de disponibilitatea sufletească a fiecărui deținut. Deși imposibil de evaluat cantitativ, experiența detenției a reprezentat pentru unii dintre cei închiși „prilejul de a-l afla cu adevărat pe Hristos”[24].

Alături de o viață spirituală (rugăciuni, slujbe, meditații) conformă cu practica Bisericii, în rândul deținuților s-a manifestat și o „religiozitate” legionară, eclectică, ce îmbina cultul eroilor cu pomenirea morților din cultul ortodox, iar rugăciunile se transformau, uneori, în invocări ale conducătorilor legionari (Codreanu, Moța, Marin ș.a.).

Delimitarea strictă a acestor manifestări ale sentimentului religios este dificilă, deoarece se întâlnește, deseori, o suprapunere, misticii amintindu-i în rugăciuni pe fondatorii Mișcării Legionare, în timp ce legionarii care invocau cultul lui Codreanu participau la rugăciuni alături de ceilalți deținuți.

Diferențierile se pot realiza la nivelul nuanțelor și al accentelor. Dacă pentru mistici, exercițiul spiritual este principala preocupare, care urmărește desăvârșirea sufletească în conformitate cu practica Bisericii,

---

[23] Dragoș Ursu, *Martirii temnițelor comuniste între identitatea creștină și cea politică*, p. 471-472.

[24] George Enache, *Biserică, societate, națiune, stat în România interbelică Biserica Ortodoxă Română și ispita totalitară de dreapta*, „Revista Teologică”, nr.2/2012, p. 300.

pentru ceilalți manifestarea credinței este un act exterior, componentă a religiozității lor legionare[25].

În general, G.O.A. asimilează, suprapunând, cele două practici. Cultul lui Codreanu[26] este considerat manifestare religioasă, iar slujbele sau rugăciunea inimii sunt propagandă legionară, și astfel este foarte greu de detașat într-un raport care menționează doar lacunar că deținuții au preocupări religioase ce anume este propriu credinței creștine și ce este specific religiozității legionare.

Aceste fațete multiple ale vieții religioase s-au manifestat și în timpul reeducării, care a reprezentat, în mod paradoxal, un creuzet al tensiunilor și transformărilor interioare pentru deținuți. În cazul misticilor, reeducarea a amplificat detașarea de mișcarea legionară și transfigurarea creștină a suferinței și a confirmat credința ca fundament al rezistenței depline la comunism.

În cazul altor deținuți, frământați spiritual, pentru care persistau încă suprapunerile politice cu cele religioase, reeducarea a reprezentat un moment al cernerii, al conștientizării inutilității luptei politice și reevaluării identității creștine.

De-a lungul celor cinci ani de activitate intensă în penitenciarul Aiud, G.O.A a documentat cu acribie preocupările cotidiene ale deținuților. Un amplu raport-sinteză din octombrie 1959[27] trimis conducerii Ministerului de Interne de către colonelul Crăciun trece în revistă situația deținuților din penitenciar, aplecându-se asupra activităților „contra-revoluționare” ale acestora.

---

[25] Dragoș Ursu, *Reeducare și viață cotidiană în penitenciarul Aiud,* p. 117.

[26] Expresia extremă a cultului lui Codreanu s-a manifestat prin anii 1946/47, când un deținut, Marin Oprea, din grupul lui Victor Biriș, dezvoltă o concepție teologică potrivit căreia Corneliu Codreanu este un nou Iisus Hristos, care a venit a doua oară pe pământ ca să mântuiască neamul românesc și celelalte neamuri. Preoții închiși au luat atitudine împotriva acestei erezii, în special părintele Nicolae Grebenea, dar fără rezultat. Chiar și Victor Biriș, realizând derapajul, i-a trimis o scrisoarea lui Oprea Marin, de la închisoarea Suceava, în care îi explica erezia și se delimita de atitudinea acestuia. Pe patul de moarte, Oprea Marin îi cere preotului Ioan Florea să-l spovedească și să-l cuminece. Părintele îi explică că nu poate să o facă, dacă nu renunță la erezia lui. Oprea refuză și moare în 1947. Sfârșitul tragic al acestuia i-a determinat pe adepții lui să renunțe la propagarea acestei erezii (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 371).

[27] A.C.N.S.A.S., fond *Documentar*, dosar nr. 13484, vol. 2, ff. 1-78.

Alături de solidaritatea dintre deținuți, discuțiile politice sau preocupările culturale, raportul prezintă și viața spirituală a celor închiși: „misticismul religios este foarte răspândit între legionarii încarcerați, ținându-se ore de rugăciuni, slujbe, fapt ce rezultă și din materialele informative obținute de la agenturi”[28].

Printre exemplele prezentate în raport, se evidențiază deținuții Corneliu Hartaș, funcționar, și Nicolae Nedelcu, student la drept. În cazul lui Corneliu Hartaș, informatorul precizează că „în ultimul timp a căzut într-o manie religioasă, rugându-se toată ziua. În timp cât se roagă, stă cu picioarele adunate sub el și cu o legătură peste ochi. Susține că pe el nu-l mai interesează politicul, că de la legionar, el s-a ridicat cu o treaptă mai sus, spre sfințenie, afirmând că pentru el închisoarea a fost o binefacere, căci l-a făcut să-l regăsească pe Dumnezeu (sublinierea colonelului Crăciun). Cunoaște Evanghelia lui Ioan, cuvânt cu cuvânt, fără nicio greșeală și susține că atunci când va merge acasă o va readuce la adevărata credință și pe soția lui”[29].

Despre Nicolae Nedelcu, agentul „Olteț” semnalează că „în discuții condamnă legionarii care nu sunt credincioși, se roagă aproape toată ziua și spune că și-a găsit mulțumirea în rugăciune. Cunoaște Biblia și rugăciuni mai bine decât chiar preoții. Este des solicitat de alte camere să le transmite prin morse, texte din biblie și rugăciuni. Împreună cu Hârțan Ioan, preot, din aceeași cameră discută zilnic probleme de ordin religios. Hârțan Ioan, la cererea (lui) Nedelcu Nicolae, oficiază slujbe religioase în cameră, spune rugăciunile înaintea meselor și face anafură care este dată și celorlalte camere”[30].

Rolul preoților în „propagarea misticismului religios” este evidențiat de rapoartele G.O.A. încă din 1959, când se semnalează că „preoții, studenții în teologie și doctorii sau studenții în medicină, întrețin în rău starea de spirit, întrucât preoții în preajma sărbătorilor întreabă „cine se spovedește” sau „cine se împărtășește” sau că începe postul și așa mai departe, nu toți dar unii din ei și aș putea spune că majoritatea”[31].

Preoți precum Sofian Boghiu, Benedict Ghiuș, Ioan Ageu, Solon Vasilache, Daniil Tudor, Dimitrie Bejan, Ilarion Felea, Teodor Bej, Ioan Iovan, Nicolae Grebenea, Arsenie Papacioc și mulți alții au rămas în

---

[28] *Ibidem*, f. 28.
[29] *Ibidem*, f. 29.
[30] *Ibidem*, f. 28.
[31] *Ibidem*, dosar nr. 13484, vol. 13, f. 189.

memoria supraviețuitorilor și a documentelor ca slujitori ai lui Hristos, a căror misiune a oferit șansa salvării spirituale în fața presiunilor regimului.

Un mărturisitor și liturghisitor neobosit a fost părintele Ioan Iovan, a cărui poziție verticală în contextul reeducării a animat rezistența celorlalți deținuți și a amplificat urmărirea informativă de către G.O.A. Caracterizat „mistic până la exagerare" de către colonelul Crăciun[32], săvârșea zilnic liturghia în celulă, spovedind și împărtășind ceilalți deținuți[33] și istorisind fenomenul spiritual de la mănăstirea Vladimirești[34].

Alături de exercițiile spirituale personale[35], Ioan Iovan a avut o poziție fermă împotriva reeducării, motivându-și religios atitudinea anticomunistă pe deplin asumată. Informatorul „Bucur Dumitru" nota: „Convins că între materialismul comunist și spiritualismul creștin nu poate exista împăciuri, ci după principiul care pe care, el înțelege să-și facă datoria din plin către Domnul Hristos luptând ca și primii creștini în apărarea bisericii lui Iisus. Tonul folosit de preot a fost plin de vehemență, de curaj și încredere în viitor, dovedind fanatismul acestui om. Întrebat dacă nu-i este teamă că s-ar putea afla activitatea sa, preotul declară că lui nu-i este teamă de nimeni și nimic pentru el nu contează că este condamnat la MSV, că nu a schimbat decît chilia din mănăstire pentru camera din penitenciar, ceea ce este după părerea lui, tot una. De asemenea nu se teme de nici un fel de măsură disciplinară luată contra sa, nici de pedeapsa cu moartea, deoarece s-ar simți cel mai fericit dacă ar putea suferi pentru credință tot atât de mult ca și sfinții mucenici creștini"[36].

Asupra propriei poziții, depunea mărturie chiar Ioan Iovan, într-o declarație din septembrie 1962: „În legătură cu activitatea mea de pe secția

---

[32] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 211014, vol. 1, f. 199.

[33] „În afară de informarea asupra minunilor de la Vladimirești, susnumitul întreține permanent o atmosferă mistică și de exaltarea a sentimentului religios prin slujbe oficiate de două ori pe zi, prin împărtășanii și spovedanii zilnice și prin conferințe zilnice având ca subiect viețile sfinților" (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 211014, vol. 1, f. 235).

[34] *Ibidem*, f. 215.

[35] Informatorii notează că în unele zile „se ruga continuu, de la orele 5 până la 22, stând în picioare sau în genunchi" (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 211014, vol. 1, f. 214).

[36] *Ibidem*, f. 235.

11 TBC declar următoarele: majoritatea timpului mi l-am petrecut în rugăciune, iar timpul liber m-am întreținut cu colegii deținuți povestindu-le lucruri de folos pentru mântuirea sufletului, dându-le celor doritori și sf. anafură. De la data de 15 septembrie de când am venit în această secție și până în prezent nu am făcut nici un articol sau recenzie[37] din motive pur duhovnicești: jurămintele mele călugărești oprindu-mă cu desăvârșire de la manifestările cu caracter laic și mirenesc"[38].

Caracterizarea pe care același informator „Bucur Dumitru" o face părintelui Ioan Iovan relevă deopotrivă progresul duhovnicesc al acestuia, dar și intensitatea vieții spirituale din închisoarea Aiud în timpul reeducării: „Influența mistică a acestuia sporește permanent și datorită modului de viață pe care și l-a aranjat susnumitul, în sensul că și-a improvizat un fel de chilie în pat din prosoape, unde stă zi și noapte spunând rugăciuni. Nu are cu nimeni nimic, nici un diferend, cedează orice de la sine, este plin de bunăvoință și îngăduință în orice. În orice oră din zi și din noapte este gata să primească mărturisirea cuiva, sau să împărtășească pe cineva[39]. Sub acest aspect i se atribuie o viață de sfânt care îi creează o platformă deasupra tuturor preoților din penitenciar. Chiar și credincioșii de alt cult au un sentiment de venerație față de acest om, din care cauză cuvântul său are o mare greutate printre deținuți"[40].

Munca informativă desfășurată de G.O.A. în rândul deținuților a relevat importanța vieții spirituale în susținerea poziției „reacționare" a acestora. Tocmai de aceea, una din strategiile utilizate în reeducare a urmărit „combaterea" misticismului religios. Un raport despre munca cultural-educativă din decembrie 1961[41] semnala faptul că „nu s-a ținut nici o conferință cu caracter antireligios, cunoscut fiind faptul că legionarii, prin educația primită, sunt prin excelență mistic-religioși,

[37] Redactarea de articole sau recenzii pentru gazeta de perete se număra printre activitățile curente ale cluburilor de deținuți, în cadrul muncii cultural-educative.
[38] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 211014, vol. 1, f. 233.
[39] Rolul de catalizator al vieții spirituale pe care Ioan Iovan l-a avut în rândul deținuților este semnalat de către informatori: „În sânul deținuților condamnați la muncă silnică pe viață, preotul Iovan și-a creat o platformă solidă de aderenți care se întrec între ei ca să-l ajute, fie ca să stea de pază la ușă când oficiază slujba religioasă sau se țin diferite prelegeri, fie să-i facă preotului servicii personale" (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 211014, vol. 1, f. 236).
[40] *Ibidem*.
[41] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 231.

formă sub care se manifestă și în prezent”[42]. În completarea acestei măsuri, se propunea „introducerea în bibliotecă[43] a cărților cu conținut antireligios”[44].

O atenție deosebită a acordat G.O.A. preoților, pe care a încercat să-i implice în politicile sale „cultural-educative”. Avantajele cooptării preoților erau multiple. Pe de o parte, se contracara activitatea preoților „recalcitranți”, iar pe de altă parte, poziția privilegiată a acestora (cunoscuți și urmați de majoritatea deținuților) argumenta despărțirea deținuților de trecutul politic și încadrarea în noile realități comuniste.

A fost format un club al preoților condus de comandantul legionar, preotul Ion Dumitrescu-Borșa, ajutat de Dumitru Stăniloae și Teodor Popescu[45]. Sarcinile trasate de conducerea G.O.A în decembrie 1961 erau clare: „preoții legionari urmează să combată activitatea criminală legionară, în prima fază de pe poziția bisericii, urmând ca unii din ei să progreseze treptat în direcția demascării poziției înapoiate și reacționare a bisericii”[46].

Obiectivul G.O.A, ca preoții să demaște biserica, relevă scopul ultim al reeducării, care nu se rezuma doar la condamnarea legionarismului și demascarea crimelor acestuia, ci urmărea, în cazul misticilor, anihilarea credinței înțeleasă ca fundament al identității deținuților. Evidențierea acestui deziderat devoalează rațiunile operative prin care misticii au fost caracterizați ca fiind cei mai periculoși dintre deținuții care se opuneau reeducării.

Cu excepția unor articole semnate de preoți sau teologi[47], în care era „demascată” activitatea legionară a unor preoți și mai puțin Biserica

---

[42] *Ibidem*, f. 240.

[43] Cluburile de deținuți care participau la munca cultural-educativă aveau biblioteci, în care se găsea deopotrivă beletristică (autori clasici, dar și noii scriitori proletcultiști) și literatură marxistă sau ziare (Scânteia, Flacăra).

[44] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 242.

[45] *Ibidem*, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 236.

[46] *Ibidem*, ff. 238-239.

[47] Articolele: „Fascismul în odăjdii aurite”, scris de Dancu Cristofor, Silviu Săveanu, Gheorghe Ioniță; „Clericii teroriști ai lui Codreanu”, „Pistoalele rânjeau pe sub sutane”, „Arsenalul de la Rarău” scrise de deținuții Filaret Gămălău, Pimen Bărbieru, Marin Stănescu, Dumitru Saghel, Bogza Grigore (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 108).

însăși, această sarcină trasată „preoților legionari” nu a fost realizată niciodată.

În schimb, primul obiectiv, al „condamnării activității criminale legionare de pe poziția bisericii”, a fost urmărit și materializat cu mai mult succes în cadrul reeducării. Un rol determinant l-a avut părintele Dumitru Stăniloae[48], care, în depoziții ținute în fața deținuților în anii 1962 și 1963[49], la momentul eliberării, a criticat crimele legionare și glorificarea asasinatului de către mișcarea legionară, refuzând să incrimineze Biserica Ortodoxă și îndemnându-i pe cei închiși, conform principiului „dați Cezarului ce este al Cezarului și Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu” să „pășească spre cetatea nouă care se construiește tot mai mîndră în viața poporului romîn”[50].

În partea finală a cercetării, ne vom focaliza asupra poziției lui Arsenie Papacioc, Dumitru Uță și Ilie Niculescu, considerați de G.O.A. lideri ai grupului „misticilor religioși”.

Părintele Arsenie Papacioc, condamnat deopotrivă de regimul antonescian (1941-1946) și de cel comunist (1958-1964) a făcut parte, încă din prima detenție, din grupul misticilor[51] din închisoarea Aiud, format în jurul lui Traian Trifan, din care făceau parte Valeriu Gafencu, Traian Marian, Ioan Ianolide, Nicolae Mazăre, Iulian Bălan, Virgil Maxim, Marin Naidim și părintele Vasile Serghie.

Deținuții legionari ajunși în Aiud, după scoaterea mișcării legionare în afara legii de către regimul Antonescu, ca urmare a rebeliunii legionare din ianuarie 1941, continuă activitatea politică, printre liderii acestora numărându-se și Ilie Niculescu. În acest context, grupul misticilor, deși se alătură în primă instanță lui Ilie Niculescu, face un prim pas, în septembrie 1941[52], pe drumul detașării de lupta politică, motivând că „se declară mai întâi creștini și pe urmă legionari”[53].

---

48 Articolul nu-și propune să analizeze pe larg activitatea controversată a părintelui Dumitru Stăniloae alături de ceilalți preoți în cadrul muncii cultural-educative. Acest aspect va face subiectul unor studii ulterioare.

49 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 203671, vol. 1, ff. 54-101.

50 *Ibidem*, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 21.

51 Grupul misticilor mai este denumit în documente și Grupul Trifan, după numele personalității centrale care a animat acest grup – Traian Trifan.

52 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 263411, vol. 3, f. 127.

53 *Ibidem*, dosar nr. 375778, vol. 2, f. 10.

Profesiunea de credință a noului grup este mărturisită explicit de Traian Trifan: „legionarii nu mai fac politică și se preocupă de desăvârșirea spirituală personală, de mântuirea lor și a neamului”[54].

Poziția distinctă a grupului Trifan în mijlocul deținuților legionari din penitenciarul Aiud este evidențiată de Nicolae Orbulescu[55], care precizează trăsăturile generale: „a. aprofundarea învățăturii creștine; b. crearea «liniei» verticale, care voia să denumească modul de activitate al grupului, constând din eforturi pentru desăvârșire spirituală realizată prin imitarea pustnicilor, studiați în biografiile consacrate; c. repudierea «liniei orizontale» care indica preocupările politice, cu excepția zelului anticomunist, omologat verticalei, din cauza ateismului activ al ideologiei marxist-leniniste; d. față de administrație, conform «dați Cezarului ce este al Cezarului», purtare totală subordonată”[56].

Efortul duhovnicesc al misticilor, structurat pe trei coordonate: a) lecturi biblice și teologice[57]; b) viața liturgică[58]; c) rugăciunea inimii[59], a transformat temnița Aiudului într-o lavră monahală, cum nota același

---

[54] *Ibidem*, dosar nr. 259801, vol. 1, f. 47.

[55] Deținutul Nicolae Orbulescu, contemporan cu misticii în închisoarea Aiud în perioada antonesciană, devine în timpul reeducării una din sursele cele mai active ale colonelului Crăciun, oferind informații despre activitatea deținuților din penitenciarului Aiud, din 1941 până în perioada reeducării.

[56] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 7.

[57] Alături de studiul intensiv al Sfintei Scripturi, se evidențiază lucrările unor Sfinți Părinți – *Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare, Grigorie Palama, Grigorie de Nazianz, Efrem Sirul, Ioan Damanschin* sau cărți *Patericul, Filocalia, Mântuirea Păcătoșilor, Viețile Sfinților, Urmarea lui Hristos*, *Pelerinul Rus* (Ioan Ianolide, *op.cit*., p. 43).

[58] În perioada antonesciană exista în penitenciarul Aiud o capelă ortodoxă, ce permitea săvârșirea săptămânală a sfintei Liturghii de către preoții-deținuți. Slujbe se oficiau și în cadrul celulelor, un rol activ având părintele Arsenie Papacioc (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 375778, vol. 1, f. 364, *Ibidem*, vol. 2, f. 6).

[59] Aspectul central care a individualizat în universul concentraționar comunist, „grupul misticilor” a fost efortul isihast, ce urmărea dobândirea rugăciunii inimii. Catalizatorul acestui demers a fost Valeriu Gafencu, care, în urma unor îndelungi căutări, călăuzit fiind de lucrarea anonimă Pelerinul Rus, reușește să dobândească rugăciunea inimii într-un context extrem – izolarea în Zarcă. Evenimentul, petrecut în 1943, a transfigurat viața întregului grup, „toate celelalte preocupări au dispărut, pentru a fi înlocuite cu rugăciunea” (Ioan Ianolide*, op. cit.,* p. 47).

Nicolae Orbulescu: „orientarea pe care se vor situa Papacioc și Trifan este linia creștină a pustniciei, teoretizată de Dionisie Areopagitul, Maxim Mărturisitorul și Evagrie Ponticul și statornicită ca instituție creștină cu canoanele respective de Antonie cel Mare din Tebaida”[60].

Asumarea deplină a credinței și detașarea de lupta politică a particularizat poziția misticilor în cadrul deținuților legionari din Aiud. Condamnarea violenței și a cultului legionarilor care au comis crime a atras oprobiul și adversitatea celorlalte grupuri legionare[61]. Încă din mai 1942 circula zvonul printre legionarii din Aiud că Traian Trifan și Traian Marian au fost excluși din Mișcarea Legionară de către Comandamentul de Prigoană nr. 1 din București[62].

În noul context politic de după 23 august 1944 se evidențiază două grupuri de deținuți aflate în conflict permanent: grupul „procomunist” din jurul lui Horia Gheorghiță, care urmărea apropierea de Partidul Comunist în vederea eliberării și grupul lui Victor Biriș, caracterizat de intransigență și fanatism legionar[63].

În noiembrie 1945, Victor Biriș intră în conflict și cu grupul misticilor, trimițându-le scrisori deschise, în care critică „devierea sectară religioasă de la linia legionară”[64]. În penitenciar se creează o stare de tensiune, deținutul Ion Palea, apropiat al părintelui Arsenie Papacioc[65], lovindu-l pe legionarul Smultea, din grupul lui Victor Biriș.

Despre acest eveniment povestesc deopotrivă Victor Biriș și Arsenie Papacioc. În declarațiile sale[66], Victor Biriș amintește că în apărarea lui Smultea a venit Ion Agapie, lovit și el de Palea. Drept răspuns, deținuții Vasile Turtureanu, Ion Mare și Matache Zotu îi aplică lui Palea o

---

[60] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 7, f. 103.

[61] Legionarii din Aiud erau împărțiți în diferite grupări: gr. Ilie Niculescu; gr. Ghenadie – Rogojanu, gr. Boiangiu Palaghiță sau grupul Victor Biriș.

[62] ANIC, fond Ministerul de Interne, dosar nr. 15/1942, f. 82.

[63] Grupul Biriș intră în conflict cu grupul Horia Gheorghiță, având loc chiar manifestări violente, în urma cărora un membru al grupului Gheorghiță este lovit cu bestialitate de către trei „biriști” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13484 vol. 8, f. 152).

[64] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13845, vol. 10, f. 226.

[65] *Ibidem*, fond Informativ, dosar nr. 185003, vol. 3, f. 183.

[66] *Ibidem*, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 8, f. 135 și Idem, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 226.

corecție foarte gravă, acesta ajungând în infirmerie. Pentru a calma spiritele, administrația izolează grupul Biriș în Zarcă.

Poziția părintelui Arsenie Papacioc este redată de un agent într-o notă informativă din februarie 1960, în care sunt descrise pe larg evenimentele din perioada antonesciană. Părintele relatează „ieșirea lui Palea față de unul din grupul Biriș"[67]. Aceștia au reacționat, lovindu-l pe Ion Palea când se afla în rugăciune, unul cu o rangă de fier, iar altul cu un cuțit în spate. Palea a ajuns în infirmerie, refuzând să reclame evenimentul. Auzind cele întâmplate, „că legionarii se omoară între ei"[68], deținuții comuniștii din Aiud încearcă, fără rezultat, să-l atragă pe Ion Palea de partea lor.

Răspunsul „biriștilor" nu s-a oprit doar asupra lui Palea, aceștia amenințându-l cu moartea și pe părintele Arsenie Papacioc[69].

Poziția spirituală pe deplin asumată[70] și misionarismul creștin au jalonat activitatea părintelui Arsenie Papacioc și în timpul reeducării târzii de la Aiud. În ceea ce privește lupta politică, atitudinea părintelui este fără echivoc, cum nota informatorul „Andreescu Teodor" în februarie 1960: „Legionarismul, astăzi, nu-și mai poate susține poziția lui politică – lumea a evoluat, antisemitismul, naționalismul șovin, romantismul politic nu mai pot fi susținute în formula de ieri. A te crampona pe aceste poziții vechi înseamnă irosire inutilă de energie și în ultimă instanță sinucidere. Or, sinuciderea este în contradicție cu teza creștină. Primul comandament, azi, este salvarea bisericii, și aceasta are nevoie de luptători"[71].

---

[67] *Ibidem*, fond Informativ, dosar nr. 185003, vol. 3, f. 183.

[68] *Ibidem*.

[69] „Pe mine m-au avertizat și m-au amenințat că mă vor omorî. M-am rugat mult. Am deschis atunci Biblia la întâmplare și am citit. Mi-a răsărit sub ochi un text care mi-a dar curaj: Nu te teme, Domnul este cu tine, și am scăpat din mâna lor" (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 185003, vol. 3, f. 183).

[70] Informatorul „Andreescu Teodor" nota poziția părintelui Arsenie Papacioc: „M-am legat cu Maxim în fața lui Dumnezeu atunci în pușcărie să ne dedicăm viața lui Dumnezeu. El săracu n-a putut ieși afară, sunt sigur că dacă ieșea se călugărea ca mine și ar fi făcut treabă bună afară. Trebuie să fie pe aici, pe undeva. Și de Ianolide, la fel am auzit vorbindu-se la fel, că a rămas același, aș vrea să-l revăd. Gafencu a fost un suflet mare, dar s-a pierdut, a murit" (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 185003, vol. 3, f. 183).

[71] *Ibidem*.

În misiunea sa, părintele Arsenie critică atitudinea combativă a activismului legionar, îndemnându-i pe cei închiși să-și îndrepte speranțele spre Dumnezeu, iar viața să și-o dăruiască lui Hristos[72].

Critic la adresa legionarilor care continuă lupta politică, Arsenie Papacioc trage un semnal de alarmă față de necredința care i-a cuprins pe unii dintre deținuți. Pentru el, „comunismul sapă la temelia Bisericii, chiar și aici în pușcărie"[73]. Tocmai de aceea, îi îndeamnă pe cei din jurul său să ducă o viață creștină „ce trebuie să aducă roade. Să-i ajutăm pe cei care se poticnesc în jurul nostru. Viața de retragere și înduhovnicire n-are preț dacă nu este luminată de această activitate de salvare a omului"[74].

Alături de sprijinul moral și sfatul duhovnicesc, părintele Arsenie se dedică întru totul vieții religioase din celulă, slujind zilnic[75] (utrenie și liturghie) și predicând din Pateric, Filocalie și Pidalion[76].

[72] *Ibidem*, f. 179.

[73] *Ibidem*, f. 182.

[74] *Ibidem*.

[75] Informatorul Andreescu Teodor detaliază cu privire la modul de săvârșire a Liturghiei și obiectele de cult improvizate: „A trecut ușor peste toate greutățile întâmpinate și a improvizat simplu și practic toate ustensilele care-i erau necesare. În loc de epitrahil, fără de care nu se putea face Sf. Slujbă, a făcut un laț din sfoară pe care dimineața îl trece cu multă evlavie, după ce mai întâi îl binecuvânta, pe după gât, când termină slujba îl înfășoară pe după un nasture de la haină. Soba ține loc de Sf. masă, sfânta cruce din două bețe minuscule păstrate desfăcute, pentru a nu da nimic de bănuit. Pe acestea le potrivește cu multă grijă pe sobă înainte de a începe slujba de dimineață și pune în fața lor un lemn mai gros pentru a nu fi zărit prin vizetă, sf. Disc, dintr-o bucată de lemn plată pe care o poartă cu multă grijă în buzunarul din dos al pantalonilor. Cana de apă ține loc de Sf. Potir, în care pune apă în loc de vin, și pâine oprește din rația primită dimineața tăind cu un anumit ritual numai din partea de deasupra, ca din Sf. Agneț. Singurul lucru care-i lipsește, Sf. Antimis, pe care nu-l mai poate improviza, pentru că trebui sfânt os de mucenic. Avea și din acesta la început (Sf. Mercurie), dar le-a pierdut cu multă durere într-o percheziție la Jilava. Până la ora 7, când vine deschiderea, Liturghia se termină și urmează momentul împărtășirii, când fiecare din cei din cameră trec pe rând primind câte o bucățică de pâine și o înghițitură de apă. „Eu fac slujba ca la Biserică și dacă bunul Dumnezeu vede nevoința noastră și vrea, pâinea aceasta și apa sunt chiar trupul și sângele Său", încerca părintele să scuze lipsurile în care era obligat să oficieze slujba, și, pentru că această practică este oficiată zilnic, acum fiecare pe rând dă din pâinea sa bucata care e folosită a doua zi ca împărtășanie" (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 185003, vol. 3, ff. 194-195).

În jurul personalității părintelui Arsenie Papacioc gravitează și activitatea doctorului Dumitru Uță, menționat și el, de către Crăciun, printre liderii „misticilor religioși”. Închis încă din perioada antonesciană, doctorul Uță a fost una din figurile consacrate ale spațiului carceral, misiunea sa de „doctor fără de arginți” fiind prezentată pe larg în memorialistica de detenție.

Aflat într-o permanentă căutare spirituală și animat de dorința de a-i sprijini pe ceilalți deținuți, doctorul Uță a oscilat de-a lungul experienței carcerale între grupul misticilor, de care se apropie, fără să-i aparțină, în perioada antonesciană, și speranțele politice ale legionarilor.

În perioada reeducării de la Aiud îl reîntâlnește pe părintele Arsenie Papacioc, care-i devine duhovnic[77]. Apropierea de Arsenie Papacioc îi limpezește căutările, Dumitru Uță „subordonând totul elementului religios și interpretând totul sub acest unghi”[78], cum nota informatorul „Andreescu Teodor”.

Perspectiva religioasă în care doctorul Uță se străduia să interpreteze întreaga viață s-a reflectat și în viziunea pe care acesta o avea asupra vieții sociale sau politice, într-o discuție din mai 1964 cu Gheorghe Ungurașu susținând că „oamenii trebuie să ajungă la un moment dat să se conducă în stat după principiile creștine”[79].

Dezbaterea, amplu relatată de informatorul „Vintilă Gheorghe”, relevă diferența de opinie dintre cei doi. Dacă Gheorghe Ungurașu circumscrie soluțiile pentru viitoarele proiecte politice viziunii legionare, Dumitru Uță propune, într-un mod oarecum naiv, o rezolvare spirituală la problemele guvernării. Dincolo de caracterul utopic, poziția lui Uță reprezintă și un semnal de alarmă pentru legionarii care refuzau să depășească cadrele luptei politice împotriva regimului comunist și să-și asume creștin suferința detenției. Replica finală a lui Dumitru Uță, consemnată de informator, redă cu fidelitate orizontul său spiritual: „Prin post și rugăciune, poți să biruiești tot iadul, deci acest lucru stă la dispoziție de a lupta contra oricăror ordine crunte, chiar dacă ai fi în lanțuri, tot poți lupta contra lor”[80].

---

[76] *Ibidem*, f. 182.
[77] *Ibidem*.
[78] *Ibidem*.
[79] *Ibidem*, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 7, f. 164.
[80] *Ibidem*, f. 166.

Dintre cei trei deținuți, menționați ca lideri ai „misticilor religioși”, figura cea controversată este reprezentată de Ilie Niculescu. Profesor la Academia Comercială, comandant al Corpului Răzleți[81] în timpul guvernării legionare și participant activ la evenimentele din ianuarie 1941, Ilie Niculescu a continuat activitatea politică și în detenție, fiind primul șef[82] al legionarilor din Aiud în perioada antonesciană.

Fidel față de Horia Sima și susținător al liniei moderate, Ilie Niculescu s-a aflat de-a lungul detenției printre liderii legionari ale căror poziții au marcat destinele celorlalți deținuți. Ofițerii G.O.A l-au plasat, în timpul reeducării, printre șefii legionari cei mai importanți, făcând obiectul unei urmăriri informative intense. Animat de bună credință, dar naiv în plan politic, acesta a făcut parte din „comandamentul legionar” creat de G.O.A. cu ajutorul lui Victor Biriș. Susținând față de Nistor Chioreanu și Alexandru Ghica poziția lui Victor Biriș și antrenându-se în discuții despre viitorul organizației legionare, Ilie Niculescu a fost dărâmat sufletește când Victor Biriș își susține autodemascarea în 1962[83].

Deși marcat de frământări spirituale, Ilie Niculescu nu este un mistic practicant, așa cum sunt Arsenie Papacioc sau cei din grupul Trifan. Nominalizarea lui în fruntea „misticilor religioși” se datorează reevaluărilor identitare prin care acesta trece în timpul reeducării și refuzului de a renunța la poziția creștină.

Procesul reeducării i-a obligat pe legionari, în special pe liderii acestora, să reflecteze asupra erorilor și crimelor mișcării legionare[84]. Răspunsurile și repoziționările au fost diverse, de la deținuți care au „capitulat”, condamnând trecutul politic, până la cei care au recunoscut greșelile, dar s-au repoziționat identitar, oferind o cheie de lectură spirituală asupra trecutului.

Acesta este și cazul lui Ilie Niculescu. După șocul suferit în urma (auto)demascărilor lui Victor Biriș, Niculescu afirmă răspicat că „renunță total și categoric la activitatea (politică n.n.) prezentă și viitoare”[85].

Replierea pe poziții creștine nu este bine primită de G.O.A., care încearcă să-l determine pe Ilie Niculescu să renunțe la această atitudine.

---

[81] Corpul „Răzleți” era format din intelectualii legionari.
[82] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 375778, vol. 1, f. 271.
[83] *Ibidem*, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 70.
[84] Acest proces a fost sesizat și radiografiat de George Enache, *art. cit*, p. 282.
[85] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 375778, vol. 5, f. 98.

Rolurile „lămuritoare" le revin lui Ștefan Delavale, Nicolae Nițulescu și Valeriu Anania[86].

Deși a fost trimis de către colonelul Crăciun, la sugestia agentului „Graur"[87], pentru a combate „misticismul legionar" al lui Ilie Niculescu, aportul lui Anania a fost pozitiv, deoarece a argumentat teologic[88] greșelile legionarismului.

În declarația autobiografică, Ilie Niculescu își asumă greșelile incriminate de teologi, dar afirmă că „vina mea este cu atât mai mare, cu cât deși mi se atrăsese atenția încă din anul 1943 de către tineretul legionar din frăția de cruce de la Aiud, de Valeriu Gafencu, Ioan Ianolide, Traian Trifan, Traian Marian, m-am încăpățânat și stăruind în amintita erezie origenistă[89], am continuat să glorific „atitudinea nicadorică", insistând, e adevărat asupra puterii lor de dăruire, care atinsese asemenea culme încât și-au jertfit conștient până și propria mântuire pentru mântuirea neamului"[90].

Presiunea reeducării, conștientizarea falimentului politic al mișcării legionare, dezamăgirea provocată de „capitularea" liderilor, alături de contactul cu teologi care i-au confirmat căutările spirituale, l-au determinat pe Ilie Niculescu să îndepărteze zgura ideologică și să-și asume valorile credinței.

---

86 *Ibidem*, f.81.

87 „Adus în cameră acum o lună și jumătate, la cererea subsemnatului, deț.[inutul] V Anania și-a îndeplinit sarcina pe care i-am împărtășit-o pe îndelete în pauzele din primele zile ale activității clubului: să dezvăluie lui Ilie Niculescu contradicțiile și confuziile din ideologia legionară, precum și inconsecvențele din faptele legionare, privite din punct de vedere al așa-zisului fond creștin al Mișcării Legionare. Am considerat acest lucru absolut necesar, ținând seama de ancorarea lui Nicolescu tocmai în religiozitate" (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 375778, vol. 5, f. 124).

88 Anania marșează în discuția cu Ilie Niculescu asupra incompatibilității flagrante dintre principiile creștine clamate de mișcarea legionară și crimele acesteia, asupra confuziei dintre identitatea de creștin și cea de legionar, asupra folosirii simbolurilor religioase (Arhanghelul Mihail) în scopuri politice (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 375778, vol. 5, ff. 98-106).

89 Se referă la erezia teologică numită apocatastază, formulată de către Origen, conform căreia, la Judecata de Apoi, Dumnezeu, în marea lui dragoste, va mântui întreaga umanitate, chiar și pe diavolii din iad.

90 *Ibidem*, vol. 1, f. 275 verso.

Poziția sa[91], deși afirmată în cadrul ședințelor de club, frapează prin caracterul ortodox, desprins de orice influență ideologică: „Decenii de-a-rândul ne-am hrănit cu conștiința că suntem mai mult decât un partid politic, și chiar mai mult decât o școală: că suntem o religie și am acordat ideologiei și luptei noastre atributele adevărurilor absolute. [...] Acum trebuie să pricepem că nu comunitatea neamului, ci cea a bisericii operează mântuirea omului și că pretenția mesianismului nostru legionar nu a fost altceva decât o încercare de a ne substitui funcțiunii soteriologice a bisericii.

Trebuie să ne dăm seama că, prin politizarea patronajului arhanghelului Mihail, noi i-am limitat cultul – aruncându-l în subversivitate, odată cu noi – că i-am deformat sensul moral, transformându-i simbolul spiritual al sabiei în armă de violență și asasinat; că i-am degradat imaginea iconografică, transformând-o în insignă politică.

Măcar acum trebuie să recunoaștem că această falsă viziune asupra creștinismului ne-a creat orgoliul de a ne considera o cruciadă modernă și că nu numai că n-am izbutit că promovăm o linie de înaltă trăire religioasă, așa cum năzuiam, dar ne-am pomenit că nefericita noastră istorie a fost străbătută de un curent morbid înlăuntrul căruia s-au petrecut numeroase acte de violență, mergând până la crimă.

E momentul să știm că asasinatul chiar când este făcut în numele neamului, nu poate fi justificat cu texte biblice, că jertfa legionară, mergând până la sacrificarea mântuirii proprii, nu poate fi o jertfă creștină, ci, dimpotrivă, anularea însăși a calității de creștin; că, prin enunțarea și însumarea jertfei nicadorice, ne-am plasat de-a dreptul în plină erezie origenistă, oficial condamnată de biserica universală, prin hotărâre ecumenică.

Astăzi e necesar să mărturisesc că, amestecarea planului religios cu cel politic a dus, până la urmă, la sacrificarea celui dintâi, că prin aceasta am făcut un rău serviciu integrității doctrinare a fiecăruia dintre noi și că, deși am fost credincioși, n-am fost totdeauna bine credincioși, ci adeseori rău credincioși.

[91] Caracterul inedit și conformitatea cu învățătura Bisericii argumentează citarea *in extenso* a unor fragmente.

În ceea ce mă privește, îmi dau astăzi seama de toate acestea și declar că nu înțeleg să fac din credința mea religioasă nici un fel de instrument de luptă politică”[92].

Deși își asumă o atitudine creștină, Ilie Niculescu este conștient de superioritatea poziției misticilor, pe care o afirmă într-o discuție cu Cristea Marinescu, din ianuarie 1964, ce are în vedere represiunea îndreptată împotriva misticilor (izolarea în Zarcă), acuzați de activitate legionară: „Vă spun, pentru mine garantez mult mai puțin, că am dat dovadă că sunt încă solid ancorat într-o orientare, dar pentru un Virgil Maxim, pentru Naidin, pentru Papacioc, pentru un Ianolide, sau care mai sunt acolo în Zarcă, pentru aceștia garantez. De ce? Pentru că în alte împrejurări, nu în momentul de față când, orișicât pentru fiecare apare în fața ochilor o posibilitate de a se elibera și este tentat de a face anumite concesii. Dar acești tineri care acum 20 de ani erau cu totul altfel orientați și încă de acum 20 de ani spuneau că este greșit și trebuie găsită o altă orientare, au mers pe linia aceasta creștină integrală, eu pe aceștia îi cred. Pentru ei nu se pune problema unei despărțiri de Mișcarea Legionară, pentru că ei au operat-o în conștiință, nu au operat-o formal, așa cum se întâmplă cu X, cu Y, cu Z. Deci în conștiința lor ei nu mai sunt legionari și condamnă legionarismul ca o aberație sau ca o erezie în raport de orientarea lor creștină”[93].

Concluzii

Regimul comunist, în acțiunile sale represive, grevate de ideologie, a instrumentalizat realitățile carcerale, cu scopul de a justifica politic și încadra juridic anihilarea oricărei forme de rezistență din partea deținuților.

Detașarea de lupta politică și asumarea identității creștine de către unii dintre deținuți, au obligat Securitatea să-și remodeleze politicile represive. După ce inițial, a asimilat viața religioasă unei activități legionare, finalul reeducării de la Aiud găsește Grupul Operativ în ipostaza de a recunoaște superioritatea poziției misticilor, prin catalogarea acestora drept cei mai periculoși dintre deținuții recalcitranți.

Securitatea, în mod paradoxal, nu-i considera cei mai periculoși pe deținuții fanatici, „care spun că rămân legionari”, deoarece atitudinea

---

[92] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 375778, vol. 1, ff. 294-294 verso.
[93] *Ibidem*, vol. 5, f. 159.

acestora rămânea în sfera politicului, materialului, spectru în care regimul era atotputernic.

În schimb, regimul era incapabil să-i controleze pe acei deținuți pentru care lupta politică era depășită, iar credința creștină era pe deplin asumată. Despre aceștia nu știau cum gândesc, nu aveau instrumentele necesare pentru a controla această atitudine. Ei sunt învingătorii deplini ai comunismului și deopotrivă a ideologiilor de orice fel.

Tereza-Brîndușa **PALADE**

The Wrath of the Archangel: Ethnotheology and Fascist Propaganda in Nichifor Crainic′s Writings

Mânia Arhanghelului: etno-teologie și propagandă fascistă în scrierile lui Nichifor Crainic

″St. Michael the Archangel
will have to strike unhesitatingly and mercilessly.″
Col. Blezu, quoted by Corneliu-Zelea Codreanu
in *For My Legionaries*

În perioada interbelică, durabila moştenire a naționalismului românesc a fost conjugată cu ortodoxismul de mai mulți intelectuali de dreapta care au susținut Garda de Fier. Principalul promotor al acestei ideologii radicale a fost probabil Nichifor Crainic, un teolog și un jurnalist a cărui revistă culturală *Gândirea* a devenit, în anii '30, una din cele mai virulente tribune ale etnocrației și fascismului. Voi încerca să analizez aici tipul de fascism "creştin" promovat de Crainic, a cărui influență intelectuală a supraviețuit în comunism și post-comunism. Mai mult decât atât, cum moştenirea sa etnocratică a pătruns și în anumite concepții teologice sofisticate, precum cele susținute de marele teolog ortodox Dumitru Stăniloae, doctrina național-ortodoxă ce a rezultat a fost mai curând imună la critică.

Etichete: etnocrație, naționalism, ortodoxie, revista „Gândirea”, Garda de Fier
Keywords: ethnocracy, nationalism, orthodoxy, “Gândirea” magazine, Iron Guard

The support given by Romanian intellectuals in the 1930s to the radical fascist movement Iron Guard (also known as the Legion of the Archangel Michael) has already been reviewed and examined by several authors, notably by Leon Volovici in his *Nationalist Ideology and Anti-semitism: The Case of Romanian Intellectuals in the 1930s* (1991)[1], Irina Livezeanu in *Cultural Politics in Greater Romania* (1995)[2], and Zigu Ornea in *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească* (*The Thirties. The Romania*

[1] Leon Volovici, *Natonalist Ideology and Anti-Semitism: The Case of Romanian Intellectuals in the 1930s*, Pergamon Press, Jerusalem, Hebrew University of Jerusalem, 1991.
[2] Irina Livezeanu, *Cultural Politics in Greater Romania*: *Regionalism, Nation Building, and Ethnic Struggle, 1918-1930*, Cornell, Cornell University Press, 1995.

Far Right) (2009)[3]. Likewise, the religious nationalism crystalized in the inter-war period, especially through the involvement of the mainstream Orthodox theologian Fr. Dumitru Stăniloae in advocating a strong, ontologically grounded Christian nationalism, has received scholarly attention, for example in Mihail Neamțu's article "Between the Gospel and the Nation: Dumitru Stăniloae's Ethno-Theology"[4] (2006) and Cristian Romocea's *Church and State: Religious Nationalism and State Identification in Post-Communist Romania* (2011)[5].

The strong bond between Orthodoxy and an "ethnocratic state" that was championed by Nichifor Crainic's *Ortodoxie și etnocrație* (*Orthodoxy and Ethnocracy*, 1937), is often recorded by the literature on the interwar Romania. Crainic is recognized "as an Iron Guard mentor" who "made Orthodoxy a touchstone of the unique «Romanian soul»"[6], together with the philosopher Nae Ionescu, who authored the fallacious nationalist slogan: "We are Orthodox because we are Romanians, and we are Romanians because we are Orthodox."[7] Yet, despite Crainic's notorious mentorship to Stăniloae and a whole generation of Romanian theologians who cherished his views, his own brand of mystical-orthodox nationalism has been relatively little examined. Among the few exceptions are Keith Hitchins's article "Gândirea: Nationalism in a Spiritual Guise"[8]

---

[3] Zigu Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreapta romaneasca* (*The Thirties. The Romania Far Right*), Bucuresti, Editura Samuel Tastet (EST), 2009.

[4] Mihail Neamțu, "Between the Gospel and the Nation: Dumitru Stăniloae's Ethno-Theology", in ARCHAEUS, Studies in the History of Religions, Vol. X, No. 3/2006, pp. 9-46.

[5] Cristian Romocea, *Church and State: Religious Nationalism and State Identification in Post-Communist Romania*, London – New York, Continuum Religious Studies, 2011.

[6] Lavinia Stan, Lucian Turcescu, *Religion and Politics in Post-communist Romania*, Oxford, Oxford University Press, 2007, p. 44.

[7] Nae Ionescu, *Îndreptar ortodox* (Wiesbaden, n.p., 1957) as quoted in Lavinia Stan, Lucian Turcescu, *op. cit.*, p. 44. See also George Voicu, *Mitul Nae Ionescu* (*The Nae Ionescu Myth*), Bucuresti, Editura Ars Docendi, 2000.

[8] Keith Hitchins, "Gândirea: Nationalism in a Spiritual Guise", *Studies in Romanian National Consciousness,* Nagard, Pelham, Ed. Keith Hitchins, 1983, pp. 231-58.

and Roland Clark's study ”Nationalism and Orthodoxy: Nichifor Crainic and the Political Culture of the Extreme Right in the 1930s”[9].

I would like to address here the fact that, unlike Adolf Hitler, who has supported his Nazi ideology in *Mein Kampf* by pseudo-scientific racial ”explanations” that were utterly anti-clerical, Nichifor Crainic has adorned his anti-semitism and his project of ethnic cleansing not only with explicit ”Christian” ecclesiastic notions, by relying on the Orthodox autocephalous organizational principles, but also on something which should have been more repulsive for a Christian Orthodox theologian: the modern heresy of *phyletism*, condemned by the pan-Orthodox Synod in Constantinople in 1872[10]. Crainic's increasingly ideological radicalization from a ”coherent Orthodoxism” to ”Christian” fascism and racism will be also considered here.

As regards the ”Christian” fascism, obviously the Orthodox were not the only Christians in the interwar Europe who sought alliances with disreputable fascist movements grounded in nationalism. Crainic himself has praised in several articles published in his magazine “Gândirea” (*Thought*) the ”harmonious” state created by Mussolini in Italy, which, unlike the Soviet state ”organized (…) according to the principles of militant atheism and violent Marxism”, was ”founded on the eternal principles of Christianity”[11]. Mussolini's fascist state could not, of course, became a reality had not the Italian religious leaders welcome the opportunity to restore, or so they believed, the influence of the Catholic Church over society (lost in modern times) through their alliance with an authoritarian political leader. Acting for the Church was thus seen as an end in itself, which justified the rather dubious nature of the alliance.

Crainic himself ended up providing ideological inspiration to the dictatorial King Carol II. When he was arrested in 1938, Crainic declined his loyalty to the Iron Guard, although he was undoubtedly the most prominent opinion leader of the anti-semitic students in theology during

---

[9] Roland Clark, ”Nationalism and Orthodoxy: Nichifor Crainic and the Political Culture of the Extreme Right in the 1930s”, in *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol. 40, No. 1/2012, pp. 107-126.

[10] For the explanation of the Orthodox meaning of autocephaly and phyletism, see Philip Walters, ”Notes on Autocephaly and Phyletism”, in *Religion, State, and Society* Vol. 30, No. 4/2002, pp. 357-364.

[11] Nichifor Crainic ”Titanii ateismului”, in “Gândirea” Vol. 13, No. 7/1934, p. 263 (translations from Romanian).

the 1930s, and his audience included many enthusiastic legionaries who looked up to him as one of their most outstanding educators. Some authors see him as the very ”mind behind the dreaded Iron Guard”[12].

His ethnotheological views have inspired an entire generation of nationalist Romanian Orthodox theologians, most of them legionaries, and are still influential nowadays in some Orthodox circles. As highlighted by Cristian Romocea, the nationalist and ethnic focus that pervaded these circles had also prevented an uncompromising opposition to the Marxist-atheist totalitarianism based on a coherent theological stance[13]. After the fall of Communism, the same ethnic preoccupations of some Orthodox theologians and opinion leaders offered a rationale for a reluctance to cosmopolitanism, ethnic and religious diversity, pluralist democracy, and international structures of cooperation. (See the positions of influential priests on ecumenism[14], and the West[15], among others.). Therefore, the motivation to study Crainic′s ethnotheological views could be not only historiographical, but also grounded in an interest for current influential religious and political views.

The Modern Heresy of *Phyletism*

The rise of the idea of nation-state and the modern development of a nationalist mindset, notably in the 19th century Europe, has prompted Christian theologians and religious leaders to condemn the organization of a Christian Church according to national and ethnic principles. On the 10th of August 1872, the Synod reunited in Constantinople issued an official censure of ecclesiastical racism or *ethnophyletism*, and dismissed its theological grounds by reminding that racial discrimination, ethnic hatred, and dissensions within the Church of Christ are contrary to the teaching of the Gospel and the canons of the Church which support the whole Christian world. The reconciliation of ethnically diverse Christians is taken for granted by the canonical tradition of the Church as a basic aspect of the Christian faith which implies that [in Christ] ”there is neither Jew, nor Greek, there is neither

[12] Cristian Romocea, *Church and State*..., p. 122.
[13] *Ibidem,* p. 3.
[14] http://www.credo.ro/ecumenism.php, accessed on Sept. 15, 2015.
[15] Pr. Constantin Catana “Să nu căutăm spiritualitate în Occident, pentru că nu o are” (“Let us not seek spirituality in the West, since it doesn’t have it”), in revista “Atitudini” nr. 40, 2015.

slave nor free, there is neither male nor female" (Gal 3:28). The censure of "Christian" ethnic feuds by the Synod in Constantinople was urged at the time by the creation, in the very same city, of a Bulgarian bishopry whose parishes were only open to ethnic Bulgarians. However, despite this condemnation, the Orthodox world has offered many more examples of *phyletism* after the Bulgarian case, its impact over the divided Orthodoxy in the United States for example, throughout the 20th century, being widely known.

In post-communist Russia and Eastern Europe, *phyletism* has often taken the new shape of "hegemonism", the conscious attempt of various Orthodox churches to strengthen their local and global position. More often than not, such efforts have been justified by the need to provide pastoral care to "the flock" dispersed by the communist atheist propaganda. However, generous as this desire to offer pastoral care may have been, it has also led some Orthodox churches to self-assertion at the expense of others, from either non-Orthodox or non-Christian communities. At the beginning of the 21st century, this self-assertion of Orthodox churches which constructed their own images, especially in post-communist Russia and Eastern Europe, as "winners" over the militant atheism upheld by the former communist regimes, has somewhat legitimized *phyletism*, which has come to be seen as natural and acceptable in the Orthodox world nowadays[16].

There are voices coming from conservative nationalist "genuine Orthodox" groups which strongly condemn the so-called "ecclesiastical heresy of ecumenism" as a "syncretistic panheresy"[17]. Such groups, whose very identity is often based on *phyletism*, ironically claim their "true Orthodoxy" over the ecumenically-minded church leaders in the Orthodox world who took seriously the underlying unity in Christ of all believers asserted by the canons, regardless of their ethnicity, social status, or gender.

In Romania, the same Orthodox radical voices which deprecate the ecumenical efforts made by some Orthodox Church leaders also extol some ultra-nationalist monastics who have publicized their loyalty to the Iron Guard and offer support and advice to the neo-legionaries grouped around the New Right. They advocate for the canonization by the

[16] http://oca.org/PDF/14thAAC/Orthodox%20Relations.pdf, accessed on July 1, 2015.

[17] http://genuineorthodoxchurch.com/panheresy.htm, accessed on July 9, 2015.

Romanian Orthodox Church of some former legionaries who suffered or died in communist prisons. The heresy of *phyletism*, which was crucial for the mixture between Orthodoxy and the Iron Guard's nationalism seems to have become not only acceptable, but also commendable in their view, since it has allowed a ”moral and spiritual resistance” to atheistic communism. Although this supposed ”resistance” actually lacked a sufficient coherence and strength to be capable to form a theological stance against the infringements on religious freedom by the Communist regime[18], such voices constantly glorify the ”Christian testimony” of many nationalist Orthodox in Communist prisons. They also unabashedly preserve the xenophobic (especially anti-semitic) and anti-cosmopolitan spirit of Iron Guard's mentors such as Nichifor Crainic and Nae Ionescu. Let us concentrate now on Crainic's ethnocentric writings.

Orthodoxism and Chauvinism in Crainic's Earlier Writings

Crainic's magazine “Gândirea” was at the time one of the most renowned literary journals in Bucharest. Originally a cosmopolitan journal, by the end of the 1920s it became more and more focused on Crainic's own brand of ”Orthodoxism”, autochtonism and royalism[19]. Crainic notoriously tried to impose a ”doctrinal coherence” on the contributors, which became the ”literary Orthodoxism” or ”*gîndirism*”.[20] After 1934, he increasingly gave up his previous philosophical reflections in favor of political and ideological opinions. The agenda of “Gândirea” thus became more religious and nationalist, with Crainic often writing about mysticism in a nationalist vein. During the mid-1930s, Crainic's articles evolved towards an ”ethnotheology” that implied ethnic chauvinism.

“Gândirea” was also a redoubt for the struggle against the main atheistic trends of the time, including those associated with modernity and secularization: laicism (notably in France), communism (the Soviet-Russian Eastern enemy), positivism, and Darwinism[21]. Crainic of course praised a Christian anti-democratic and authoritarian kind of state, based, in the Romanian case, on the belief that Romanian identity is inherently

[18] Cristian Romocea, *op. cit.*, p. 3.
[19] Roland Clark, *op. cit.*, p. 114.
[20] Keith Hitchins, *Gândirea: Nationalism in a Spiritual Guise*, in *Studies on Romanian National Consciousness*, *ed. cit.*, p. 236.
[21] Nichifor Crainic, *Titanii ateismului*, in “Gîndirea”, *ed. cit*., pp. 267-273.

Orthodox. Coming from an influential and authoritative intellectual voice, Crainic's articles were shaping the mentality of an entire generation of nationalists who credited the idea of an "ethnic soul" that was essentially Orthodox in the case of ethnic Romanians. His popularity as a public intellectual figure may perhaps explain why the contentious violations of rights of Jews and other ethnic minorities that he advocated in his program for an ethnocratic state were received with so little embarrassment. On the other hand, his struggle with the Soviet-communist brand of atheism brought him, in the Romanian geopolitical context, the confidence and trust of the interwar generation which feared the Eastern enemy more than the ”Western dangers” of laicism, positivism, and Darwinism.

If one questions how the blunt denial of social and economic rights of minorities, especially of Jews, advocated by Crainic in *Ortodoxie și etnocrație (Orthodoxy and Ethnocracy)*, *Programul statului etnocratic (The Program of the Ethnocratic State),* and *Puncte cardinale în haos (Cardinal Points in Chaos)* was so easily accepted by many contemporaries, we must also bear in mind the Romanian historical and geopolitical context: the country's proximity to the Soviet Union, on the one hand, and, on the other hand, the allegation of most interwar nationalists that many Jews upheld and disseminated in the country the communist ideology exported by Moscow after the Bolshevik Revolution. So, fascism came to be seen by many Romanians, with the help of the nationalist propaganda, as more tolerable than the so-called ”Jewish communism”, in which they saw the country's most formidable enemy. Such propaganda was of course based on several distortions: it is an obvious fact that many Jews, being naturally opposed to the fascist propaganda that urged the denial of their own rights, were attracted instead by left-wing political ideals. Yet, not all of them associated the ”liberation” from the social injustice of capitalism with the Soviet version of socialism, and many of them reacted to the sovietization of Romania, after WWII, by fleeing the country, usually by immigrating to Israel and to the West.

If we wish to understand the receptivity of the Romanian public to Crainic's fascist ideas, we should also bear in mind that the interwar anti-semitism was based on a modern intellectual tradition of strong nationalism in this country. Back in the late 19th century, the famous poet Mihai Eminescu propagated in his prolific journalism straightforward

anti-semitic ideas and policies. He explicitly pleaded for the expulsion of 99 % of the Jews from the country for the welfare of the Romanian nation and alluded to universal Jewish conspiracies which plot against the same nation (*alianțe … care să conspire … în contra nației românești*)[22]. Elsewhere, he claimed that, since the Jews do no work, their only trade being an engagement in dishonest business enterprises, they do not deserve rights anywhere in Europe[23]. This kind of xenophobic assertions, originally made by the author in a context in which most conservatives were bothered by the new habits and know-how brought in by ”strangers”, especially by Jews, but hardly explainable, however, only through this cultural annoyance, was largely used by Romanian nationalists throughout history, and are still used today. While claiming that Eminescu was not really anti-semitic, or defending his positions by recalling the conditions of the 19th century, they cite from him to justify *their own* nationalism, and (sometimes more or less disguised) anti-semitism.

For example, in a speech delivered in 1935 in front of the Chamber of Deputies as leader of the National Christian Party, Octavian Goga, who three years later would propose, as Prime Minister, laws that deprived Jews of their civil and economic rights, wanted to establish that anti-semitism was linked to a ”noble” Romanian intellectual tradition: ”[t]here is no monopoly in this way of thinking [the nationalist one]”, since, he specified further, ”it is the result of all the fibers of our intellectual thought from before the war.” At this point Pamfil Șeicaru, the editor of *Curentul*, interrupted him by shouting out ”Beginning with Eminescu, from 1876” – to which an MP from the National Christian Party added the name of Kogălniceanu. Goga thus concluded that ”the entire 19th century constitutes one current of thinking along this line”[24].

Towards a More Definite Fascism

Crainic's articles in “Gândirea” progressed, by the end of the 1930s, towards a clearer emphasis on racism, fascism, dictatorship, and alliances

[22] Mihai Eminescu, ”Iarăși evreii”, în *Curierul de Iași*, 5 decembrie 1876, în *Opere*, vol. IX, Publicistică 1870-1877, studiu introductiv de Al. Oprea, București, Editura Academiei R.S.R., 1980, p. 281.
[23] *Ibid*., p. 301.
[24] Citations are from Octavian Goga, *România a românilor*, Sibiu, Tipografia Săteanului, 1936.

with fascist Italy and Germany[25]. After reducing the cosmopolitan "Gândirea" of the 1920s to the ideologically uniform platform of "*gîndirism*", Crainic gradually transformed it into a nationalist and fascist tribune.

It would be simplistic however to reduce "Gândirea" exclusively to the guardian and promoter of the Legion's brand of fascism. There was a wider ultra-nationalist range of choices at the time, and Crainic was known for his mobility between them. Since 1934, after being released from prison (he was arrested after Ion Duca's assassination by a group of legionaries who confessed that "Calendarul", a newspaper turned by Crainic into an organ for legionary propaganda, had inspired their killing of Duca[26]) he reportedly distanced himself from the Legion and its leader, Zelea-Codreanu, to whom he had been very close in early 1930s. The legionaries kept honouring him publicly, but he was increasingly seen in the company of other nationalists. For some time, he seemed to sustain both the *Totul pentru țară* party attached to the Legion, and A. C. Cuza's LANC (*Liga Apărării Național-Creștine*), but in February 1935 he pledged his allegiance to LANC, occasionally declaring that he had never been a member of the Iron Guard. Codreanu then excommunicated him as a coward, and the legionaries immediately began harassing him as "a traitor"[27].

Crainic sought more political legitimacy and effectiveness as well as freedom of movement through LANC, after realizing that the *Totul pentru țară* party was too often bullied by governments, when it was not completely outlawed. In July 1935, however, a new party was created by A. C. Cuza, O. Goga and Crainic: the National Christian Party (PNC). Crainic wrote the original draft of *Programul statului etnocratic* (*The Program of the Ethnocratic State*) as a constitutional document of this party.

Crainic's Explicit Racism: Homogeneity of Blood in State Management

In his elaboration of the ethnocratic state's program, Crainic defines the nation as "a historical identity, a homogeneity of blood, a

[25] Roland Clark, *op. cit.*, p. 114
[26] *Ibidem*, pp. 112-113.
[27] *Ibid*em, p. 116.

community of soul, a will directed to the future."[28] He accounts for the ”addition” of people of different races and faiths to the pure Christian-Orthodox Romanian nation (*neamul românesc*) by using three different words: invasion (*năvălire*), colonization (*colonizare*), and infiltration (*infiltrație*). Invasion would explain the presence of Hungarians on Romanian territory, colonization - the presence of Germans, and skillful infiltration - the appearance of Jews. Although each of these peoples are seen as alien to ”our nation” (*neamul nostru*), and therefore unfit to occupy positions in the administrative structure of the Romanian state, the Jews are singled out as ”a permanent danger for any nation-state”.[29]

Minorities are thus discredited as incapable of contributing in any way to the flourishing of the state. From this premise, Crainic derives ”the necessity (...) for Romania to be an ethnocratic state” based on the active participation of pure Romanians (*români neaoși*) only[30]. Crainic further recommends to put a limit to ”our well-known tolerance” and to harshly react to anyone who belongs to a minority, and ”proves to be an enemy of the Romanian ethnocratic state”, by excluding that person from the country[31].

In the next paragraph, Crainic ranks the main institutions of the ethnocratic state, in which all positions are to be occupied ”by pure Romanians only” (intermarriages were prohibited). He places on top ”the Church and the national culture”, followed by the ministry of national defence and the ministry of public health. The last – and seemingly the least important – in his list is the ministry of foreign affairs.

Since these statements virtually eliminate the Christian virtue of hospitality towards strangers, it is obvious that Crainic pushes the idea of a national Church so far along the lines of *phyletism* (and fascist nationalism, for that matter), as to replace hospitality with suspicion towards strangers, and Christian charity with ethnic hatred.

---

[28] Nichifor Crainic, *Ortodoxie și etnocrație, cu o anexă, Programul Statului Etnocratic*, București, Editura Cugetarea, 1937, p. 285. All the subsequent quotations are translations from the original Romanian text.
[29] *Ibidem*, p. 284.
[30] *Ibidem.*
[31] *Ibidem.*

A ”Christian” Ethnocratic State

The ethnocratic state conceived by Crainic is to be ”Christian” notably in the sense that it should be based on the duty of Christians to work in order to enjoy ”the right to live”, the very foundation of such state being ”the organized labour”.[32] It is thus clear that, in his ”theory of state” elaborated in late 1930s, Crainic understates his earlier preference for mystical theology and more simplistically draws from the Christian doctrine, especially the morality that justifies labour, which in fact can also be derived from secular sources, as was the case with the Nazi notion of state. Although Crainic mentions that the ethnocratic state is founded on a spiritualist view of life[33], he seems more concerned about the ”unitary spirit” which would fuel a strong, flourishing authoritarian ethnocratic state than about its Christian character.

Such ”unitary spirit” is of course favoured, in Crainic's view, by an increasing ethnic purity. His strategy is not to straightforwardly eliminate minorities (who play the role of second-class citizens), but to outnumber them. Among the measures envisaged in order to attain this goal he specifies the repatriation of ethnic Romanians from America, the colonization of the rural areas in which Jews were expelled from their properties, a radical demographic policy, which strongly encourages large families and overtaxes singles, and some measures for modernizing hygiene and medical care. Among the latter, he also mentions the priority ”to snatch medical drugs from the hand of Jewish profiteers (*speculanți evrei*)”[34]. The prohibition of alcoholic drinks is also envisaged among his health care strategies.

Crainic promotes, therefore, a community of blood that is also united by the same Christian faith, thus becoming ”a community of soul”. Once again, the foundation of this idea lays in the error of considering Christianity in terms of *phyletism*. It is plain that Crainic wished to strenghten the appeal of a fascist ethnocratic notion of state by a Christian rhetoric. At the same time, he compromised basic Christian tenets, including the notion that ”the unity in Christ” overcomes ethnic divisions, for example. As for the relationship with non-Christians, especially with Jews, as a professional theologian Crainic must have been well-acquainted with St Paul's *Letter to the Hebrews* in which the apostle

[32] *Ibidem*, p. 287.
[33] *Ibidem*, p. 289.
[34] *Ibidem*.

addresses ”the sons of Abraham” (Heb 2:16) as ”brethren and saints” who ”share a heavenly calling” (Heb 3: 1). He must also have known, by reading the *Acts*, something about the history of the Christian-Jewish community in Jerusalem that received the baptism in the early days of the Christian Church. Clearly, the anti-semitic hatred which he expresses in *Programul statului etnocratic* and elsewhere had more ”ethnotheological” than theological roots.

The Ethnicization of Property

The interwar anti-semitism augmented by the Iron Guard propaganda did not have only ideological and ethnotheological motivations. Another rationale to support anti-semitic policies was economic, as it was bluntly put by Crainic: ”Today the industry and the commerce of Romania are in Jewish hands.”[35] To remedy such an injustice, from an ethnocratic perspective, he proposes a proportional ethnic redistribution of the property over industrial and commercial settlements. This naturally means the dispossession of many Jews of such industrial and commercial properties and the ”proportional” assignment of the same properties to ethnic Romanians.

Crainic goes on to assert that Jewish owners also enjoy financial privileges that are to disappear through the mechanisms of ethnic proportionality promoted by the ethnocratic state[36]. He adds that the Romanian river and sea ports, maritime transportation, and export companies are all ”in Levantine and Jewish hands”, and then starkly concludes: ”They'll have to be transferred to Romanians (*românizate*)”[37]. A clear policy of expropriating the Jews of industrial, commercial, and export companies is established here. This was to be applied by the National Legionary State between September 1940 and January 1941.

This stance against the ownership by Jews of industrial and commercial assets matches their general deprivation of economic rights by fascist movements in interwar Europe – many of them being supported by clerics, as was the case in Catholic countries like Croatia and Italy. By using his specific ”spiritualist” rhetoric, especially in his journalistic support for the Iron Guard through the magazine “Gândirea”, Crainic tries however to help his audience see this violation of rights as praiseworthy

[35] *Ibidem*, p. 300
[36] *Ibidem*, p. 301.
[37] *Ibidem*, p. 302.

and even ”a blessing” for the creation of a Romanian spirit. The strength of Crainic′s ultra-nationalist discourse lays in his broader interests for the cultural vitality of the Romanian nation, which for him included religion and folk music, literature, art and customs. Unlike A.C. Cuza′s obsessive anti-semitism, and the Legion′s furor for their leader, Zelea-Codeanu, Crainic had the advantage of an academic position and a leading intellectual role which allowed him to convincingly praise the ”sacredness” of the Romanian culture and to suggest extreme measures to make sure that only this culture will flourish in Romania[38].

Christianity and Fascism: an Ethnotheological Vision of Society

As was argued by Roger D. Griffin in his theory about *palingenetic nationalism*, it was typical of ultranationalists to incorporate some palingenetic aspects in their fascist political programs[39]. Interwar Romanian nationalists thus preferred to highlight the Latin origin of the Romanian nation, thus making the connection with Mussolini′s fascist Italy seem more coherent and natural. Mussolini was actually Crainic′s most significant role-model for a leadership which followed the principles of fascist ”Christian” politics.

Although Mussolini had initially been virulently anti-clerical and an admirer of Nietzsche′s crusade against ”Christian virtues”, in 1929 had signed the Lateran Treaty and a concordat with Pope Pius XI, whereby the Vatican City was granted independent statehood and Catholicism was recognized as Italy′s state religion. At some point, Mussolini had also tried to persuade Catholics that fascism was essentially Catholic and that he himself piously spent some of each day in prayer. Pope Pius XI himself provided him the Catholic legitimacy he needed by declaring that he is ”a man sent by Providence”.

It was during the time in which Mussolini tried to appear as a godly Catholic when Nichifor Crainic first met him (in 1932), during a visit to Rome. The latter was so impressed by the Italian leader and by fascist Italy that he subsequently praised the ”holy” transformation of Italy under its divinely-guided political leader. His admiration for *Il Duce* had also impelled him to publish in “Gândirea”, in March 1937, a very controversial article about ”Christianity and fascism”.

[38] Roland Clark, *op. cit.*, p. 108.
[39] Roger Griffin, *The Nature of Fascism*, New York, St. Martin′s Press, 1991.

Crainic describes fascism as a nationalist political movement whose tremendous power has shaped the corporatist totalitarian state, which is different from both the democratic and the communist states. This state relies on an organicist vision of society, according to which each labour category plays a vital function for the collective life. The society is composed, according to Crainic's fascist sociology, ”from parts that rise from the depth and converge towards a superior centre”, i.e. the state's authority.

The Italian fascist model is also praised because it has recognized Catholicism as a state religion, while at the same time prohibiting the religious propaganda of any other denomination. The Christian religion is constitutive of any action of the fascist movement, as Crainic argues further on. He quotes from Mussolini's speeches in which *Il Duce* would have asserted that fascism is ”a religious conception” that treats the human being as dignified by a ”superior law” and an ”objective Will”, both transcending the individual as such and elevating him to the membership of a spiritual society. Crainic appreciates that Mussolini's fascism unhesitatingly adopted the traditional religion of the Italian people, i.e. Catholicism. According to Crainic, Mussolini conceives the human being not as an egoistic individual, but as ”a moral personality which gives and receives” and is encompassed by the structures of the family, professional organisation, the state, and finally the highest (spiritual) society of the Christian Church. According to his Christian fascism, this encompassing of the individual by consecutive larger structures, which is ”both sustained by the natural laws of state and the supernatural law of the Church” is simplified by the fact that ”the morality of the fascist state is identical to the Christian morality”, and, as such, ”the laws of this state are inspired by Church's law.” He goes on speculating about the ”healthy effects” of letting ”the fecund waters of the ancestors' faith” invade into ”the soul devastated by the draught of liberalism, franc-masonery, and communism”. He then estimates that the result of this process would be the growth of ”the endless ardour of fascist mysticism”[40].

The deep relationship between Christianity and fascism is warranted, for Crainic, by the social and political system of corporatism, whose very foundation would lay in the New Testament's teaching about the diversity of gifts and talents given by God to men, and in their duty to

[40] All quotations in this section are translated from Nichifor Crainic, ”Creștinism și fascism”, in “Gândirea”, Vol. 16, No. 3/1937, pp. 97-103.

fructify such gifts through work and creativity. He sees the same ideas developed by the Catholic social doctrine, especially in the encyclical letters *Rerum novarum* (1891) and *Quadragesimo anno* (1931), that would have been successfully applied by Mussolini's policies. He believes that such ideas are more generally Christian, and therefore also Orthodox.

A ”Patriotic” Mysticism

The political mysticism of “Gândirea”'s leader culminates in his extolment of the fascist Italian educational system, whose basic principle he describes as ”the heroic will of creation and sacrifice”. The development of such a system would depend on a continual encounter of the individual with the great goals of the nation and, ultimately, on his subjection to the supreme will of God. Mussolini's fascist man who ”by willing in God, is subject to the will of state” is even compared by Crainic to the Christian mystic whose ”will lay in another's will”. The ethnotheologist thus merges the Christian doctrine with the principles of the fascist state, praising the latter as ”a will of power, creation, and expansion, which absorbs all individual wills that are fascinated by a spiritual ideal”. Of course, Crainic hoped for a fascist Romanian state akin to the Italian one, yet with Orthodoxy, instead of Catholicism, recognized as a state-religion. Later on, this fascist program was to nourish King Carol II's propaganda during the royal dictatorship (1938-1940). Although Crainic was imprisoned in 1938 along with many other pro-legionary intellectuals and legionaries, he viewed himself as a supporter of the Legion's rival, the King himself, and as such pleaded for a strong monarchy that would implement the policies of his ethnocratic state.

After the overthrow of King Carol II's dictatorship by the General Ion Antonescu – who was assisted by the legionaries in his successful *coup d'état* – and after the establishment of the National Legionary State on September 6, 1940, Crainic was freed from prison and became the General Secretary at the Ministry of Religious Affairs. Later, he was appointed Minister of Propaganda for the Ion Antonescu regime. Since he was also imprisoned by the Communist regime in 1947 and kept for 15 years in the Văcărești and Aiud prisons, he came to be idealized in post-communist Romania as one of the Christians who were persecuted by the Communists for their religious beliefs. Crainic's image also possesses a patriotic aureole, since his nationalism is often read by some Romanian interpreters as a genuine sacrificial love of his country.

Contemporary Echoes of Interwar Mystical Nationalism

Crainic's own manner of fetishizing into a political ideology a mystical view of Christian society still inspires the most radical Orthodox nationalists today, driven as they are by the tendency to adopt national religious heroes[41]. Such figures could be now instrumental in the identification of the Orthodox Church with nationalism[42]. By glorifying the interwar Christian nationalists imprisoned and tortured by the Communists, some Orthodox leaders may obtain legitimacy for their own allegiance to a ”national spirituality”.

Surely, a nationalist figure like Crainic is not officially extolled by the mainstream Romanian Orthodox Church, but his renown disciple Fr. Dumitru Stăniloae, who in the late 1930s defined himself “Romanianness” in terms of an essential bond with Orthodoxy[43], by distorting the Christian doctrine so as to postulate an essential ”national quality of the human self”[44], is universally regarded as a most outstanding Romanian Orthodox theologian. Stăniloae's ideas, together with Petre Țuțea's, Mircea Eliade's, and Nicolae Iorga's have shaped the Romanian nationalist thinking that is still influential nowadays[45].

To some extent, the interwar struggle between right-wing nationalists and more liberal-minded intellectuals and politicians was reenacted, though in different clothes, after the fall of Communism, especially in the Romanian cultural life of the 1990s. This was reflected, for example, by the special editorial promotion of the so-called ”interwar Golden Generation”, composed of Nae Ionescu, Mircea Eliade, Constantin Noica, Mircea Vulcănescu, and Emil Cioran – all of them notorious former pro-legionary intellectuals. Their works have been reprinted in several editions after 1990, as representing the true ”Romanian genius”, while often eluding the necessary commentary on their ideological mistakes in the 1930s. An Orthodox fundamentalist ideology linked with nationalism has flourished as well, especially in some monastic circles which gravitated around former Christian legionnaires who have been imprisoned by the communists, thus being indirectly legitimated after

[41] Cristian Romocea, *op. cit.,* p. 109.
[42] *Ibidem*, p. 113.
[43] Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie și românism*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1939.
[44] *Ibidem*, p, 10.
[45] Cristian Romocea, *op. cit.,* p. 122.

1989. Some monastic voices, like Fr. Iustin Parvu from Petru Voda Monastery etc., have reportedly encouraged and sustained the Romanian neo-legionary New Right, and are still trying to spread a fascist, nationalist, and occasionally theocratic propaganda. Consequently, time and again nationalism and traditionalism have marked the Romanian political culture, and the decades of national-communism have been, as it was obvious in the early 1990s, subtly auspicious for their preservation. As for the theological discourse during Communism, Staniloae's mainstream focus on an abstract deification did little to support not only a moral resistance to the systematic violation of rights by that regime, but also for the cultivation, in an Orthodox context, of something different than anti-Western and anti-modern persuasions[46].

Recently, the reactions to the Law 217/2015 after being voted on by the Romanian Parliament on July 22, 2015 – a law that forbids fascist images and symbols, as well as the public cult of people convicted for crimes against humanity – were indicative for a strong residual influence of the interwar nationalism in the Romanian society. The law was utterly perceived by some inflamed Romanian citizens as ”anti-Romanian”, and intended to spoil the country of the memory of its great intellectual figures (again, Mircea Eliade, Constantin Noica, Mircea Vulcănescu, and so on). A similar passionate defence was aimed to protect the ”Christian witnesses” who died in communist prisons after being convicted at communist trials for their fascist (namely, legionary) loyalties. This time, the Romanian nation was to be deprived, by the same law, of its ”heroes” and Christian orthodox martyrs. The ethnotheological doctrine of Crainic seems to have an enduring legacy to this day.

Conclusion

The intersection between *phyletism* and nationalist propaganda was a major ideological feature of Nichifor Crainic's writings throughout the 1930s. His discourse gradually evolved from a ”coherent” orthodoxism to a conspicuous fascist agenda, which was instrumental for the policies of the dictatorial regimes of King Carol II, the National Legionary State and Ion Antonescu. His intellectual *envergure* exceeded at the time the ideological contours of a single hardline nationalist movement, but he seems, in the end, to have been a political and ideological player that has promoted the goals of all of them.

[46] *Ibidem*, p. 7.

Valentin **VASILE**

Aproape o jumătate de veac de sport și propagandă în România (1945 – 1989)

Nearly a half century of sports and propaganda in Romania (1945-1989)

Throughout the present work we have pointed out several directions of actions within official propaganda in the sports and physical education field between 1945-1989. In the official discourse, by party structures or by press, they have issued positive messages (,,more movement, less hospitals) or negative ones (,,burgeoise sports", ,,decadence", ,,professionalism").

Concerning the actions, they were emphasized structural modifications (the odyssey of sports structures' unification, the reorganising of sport entities between 1950's-1960's), the organising of some major competitions, the application of Soviet model (GMA or Spartakiads) or the introduction of one sports complex by Socialist inspiration, but made Romanian by entitling ,,Daciada".

At the same time, the application of concept of ,,crowd control" was remarked by engaging of an increasing number of citizens within the sports and physical education system, the mentioned ones being occupied in this process in order not to be involved in hostile actions against the political regime.

Another aspect to be followed was the international prestige, got by sports results, but also, the rapacity of political decision maker was in opposition with the 1980's ,,challenges".

Etichete: sport, propaganda, tineret, jocuri olimpice, acțiuni informative.

Keywords: sports, Propaganda, youth, Olympic games, informative actions.

Lucrările de specialitate oferă terminologii exhaustive și edificatoare asupra conceptului de propagandă cuprinzând domenii diverse din sfera activităților politico-sociale și economice. Pe acest palier al identificării și folosirii unor mijloace de influențare a opiniei publice s-a numărat și fenomenul denumit generic „sport". Jacques Ellul susține existența a două categorii de propagandă: cea politică și cea socială. Celelalte tipuri sunt considerate sub-categorii și reținem: propaganda ideologică, militară, de război, diplomatică, culturală, rasială sau etnică,

economică, de consum, sănătății, educațională, religioasă sau morală; ne permitem a completa respectivele sub-categorii cu propaganda din sport[1].

Relațiile sportului cu regimurile politice sunt de durată și, într-o proporție covârșitoare, presărate cu nenumărate ingerințe ale factorilor de conducere statali. Guvernele și politicienii n-au ezitat să perceapă și să folosească mișcarea sportivă ca pe o unealtă de propagandă în influențarea mentalului colectiv; laitmotivul atitudinii și acțiunilor respective era cel al promovării intereselor naționale.

Sintagma s-a transpus atât pe plan intern, cât și internațional. În ultimul caz s-a acționat, direct, prin controlarea cetățenilor care participau la marile competiții continentale, mondiale și olimpice, precum și, într-o formă indirectă, prin înființarea unor structuri responsabile cu organizarea administrativă și financiară, cât și cu dirijarea mass-mediei (publicarea și popularizarea succeselor sportive)[2].

Întrecerile internaționale majore desfășurate între 1948-1989 au adus laolaltă sportivi din state cu ideologii politice și sisteme economice diferite și reprezentau o punte în strângerea relațiilor sportive, politice, diplomatice, economice și, nu în ultimul rând, îndeplinirea obiectivelor enunțate recurent: pacea și prietenia dintre popoare[3]. Deși evenimentele sportive internaționale nu au împlinit întru-totul scopurile evocate, totuși, s-au creat oportunități pentru regimurile politice de a îmbrățișa idealurile și de a manipula opinia publică internă și internațională.

Un fenomen care a devenit un scop în sine a fost câștigarea cât mai multor titluri și, de aici, instaurarea unei dominații sportive planetare. Sub acest aspect superioritatea sportivilor din blocul socialist a devenit realitate și decenii la rând multe dintre concursurile sportive de anvergură au fost câștigate de către aceștia.

Rezultatele erau remarcabile, iar studierea sportului din spațiul totalitar socialist sau de esență marxist-leninistă a devenit atractiv. Locul și rolul sportului în cadrul sistemului social era de importanță și securitate națională, iar dirijarea sau controlarea acestuia constituia o prioritate pentru regimurile politice totalitare. Implementarea programelor și directivelor pentru organizarea acestui domeniu se baza, printre altele, pe o activitate propagandistică fecundă. Propaganda trebuia să fie pe deplin angajată în această acțiune și să utilizeze toate mijloacele tehnice aflate la

---

[1] Robert Cole, *International Encyclopedia of Propaganda*, Fitzroy Dearborn Publishers, Chicago and London, 1998, p. 622.

[2] *Ibidem*, p. 734.

[3] *Ibidem*, pp. 735-737.

îndemână – presa scrisă, radio, tv, filme, afișe, întâlniri, discuții din ușă în ușă (door-to-door canvassing). Fiecare mediu are un mod particular de penetrare, dar în același timp localizat și limitat[4].

Propagarea noilor idei privind organizarea mișcării sportive, bazându-se și pe aparatul de propagandă, s-a observat și în România postbelică. Care au fost deciziile factorului politic, ce a însemnat propagandă și care au fost efectele se vor identifica, în măsuri variabile, pe parcursul prezentului studiu.

A. Structuri organizatorice

Schimbările politico-militare din august 1944 au influențat decisiv evoluția mișcării sportive românești. Pe fondul prezenței trupelor sovietice și a legiferării influenței URSS în România s-a trecut la reorganizarea, în formă primară, întregului palier socio-ocupațional și politic. În cazul de față s-a dispus înființarea Organizației Sportului Popular (OSP), înlocuind Organizația Sportului Românesc (OSR), cu scopul declarat de a democratiza mișcarea sportivă și de a contribui la dezvoltarea ei. Din aceste considerente trebuia implementate măsuri similare celor deja adoptate în alte domenii de activitate, cum ar fi: epurarea organizațiilor sportive de elementele fasciste, lichidarea profesionismului și afacerismului, atragerea maselor largi la activitatea sportivă și educarea sportivilor în spiritul luptei antihitleriste și participarea la acțiunile pentru reconstrucția țării[5]. Obiectivele erau îndrăznețe, dar realizabile prin cointeresarea altor două entități proaspăt constituite: Confederația Generală a Muncii (CGM) și Uniunea Tineretului Comunist (UTC), ulterior al Tineretului Progresist. De altfel, sportul urma să fie organizat după ocupație și locul unde fiecare cetățean își desfășura activitatea, distingându-se cinci categorii denumite resorturi, și anume: sindical, universitar, școlar (ucenicii se încadrau în cel sindical), militar, urban-rural (regulamentul de aplicare al legii OSP, art. 2)[6].

CGM a decis înființarea Comisiei Centrale Sportive cu menirea de a organiza sportul muncitoresc sub denumirea de sport sindical; în decurs de câteva luni asociațiile sportive de pe lângă întreprinderi și instituții au

[4] Jacques Ellul, *Propaganda The formation of men's attitudes*, Vintage Books, New York, 1973, p. 9.

[5] N.G. Munteanu, *Cincizeci de ani de sport muncitoresc*, București, Editura Stadion, 1971, p. 137.

[6] Arhivele Naționale ale României (ANR), fond Comitetul Central (CC) al Uniunii Tineretului Comunist (UTC), dosar nr. 31/1945, f. 2.

fost transformate în grupări sportive sindicale și, în paralel, s-au creat noi asociații de profil, contribuind la fenomenul „sindicalizării mișcării sportive”[7].

Tineretul Progresist, prin **Resortul Sportiv** (structură înființată la 25 Iunie 1945), a trecut la implementarea unor forme de activizare a tineretului prin și pentru sport. Preambulul fusese enunțat în decretul lege nr. 135/martie 1945, art. 4, astfel: „În activitatea sportivă a organizației noastre vom colabora cu Organizația Sportului Popular (OSP), singurul organ învestit de lege cu conducere și control din punct de vedere sportiv, educativ, tehnic, administrativ și financiar, al resorturilor și federațiilor sportive centrale și regionale, cât și a tuturor organelor, grupărilor și organizațiilor care au ca domeniu de activitate sportul, educația fizică și turismul, îndrumându-le în cadrul programului educativ al statului”[8].

Crearea secțiilor sportive ale Tineretului Progresist trebuia să atragă mase largi de tineret, iar în acest scop se avea în vedere îndeplinirea câtorva obiective operaționale. Primul dintre ele presupunea pătrunderea în mișcarea sportivă existentă și extragerea elementelor componente ale cluburilor vechi profesioniste sau semi-profesioniste (organizații sportive aflate sub „influență reacționară”), urmărindu-se „smulgerea din mâinile reacționarilor a tineretului înșelat [...] și a-i da posibilitatea să practice sport în rândurile noastre, asigurându-i totodată o educație în spirit consecvent democratic”[9]. Al doilea viza cuprinderea majorității covârșitoare a tineretului din mediul rural (incluzând și organizațiile tineretului plugăresc), fără posibilități de a practica sportul și „care pot fi cu ușurință adus lângă noi și cuprins politicește, dacă vom ști să-i dăm posibilitatea să facă sport, folosind pentru aceasta un material cât de simplu cu putință”[10].

Organizarea unor manifestări de masă cât mai atractive (serbări populare, zile de târg, bâlciuri etc.), deplasarea unor echipe de sportivi consacrați pentru popularizarea sportului printre tinerii plugari (vara cu mingea, iarna cu schiurile), participarea la munca de refacere a țării, instituirea de „Cupe ale tineretului” la care să participe echipele de tineret din regiuni (intra-regionale, inter-regionale) constituiau principalele

[7] N.G. Munteanu, *op.cit.*, p. 139.
[8] ANR, fond CC al UTC, dosar nr. 31/1945, f. 2.
[9] Idem, dosar nr. 28/1946, f. 1.
[10] *Ibidem*.

acțiuni de convingere ale populației tinere pentru a se alătura mișcării sportive[11].

Debutul a fost anevoios și presărat cu nenumărate greutăți așa cum rezultă din procesul verbal al ședinței Tineretului Progresist, filiala Ilfov (25 mai 1947). La capitolul realizări nu erau evidențiate succese, însă la neîmpliniri erau menționate o serie de neajunsuri. Astfel, se subliniau lipsurile financiare, hrana insuficientă, inexistența legăturilor cu organizațiile sindicale, absența materialelor educative și cultural-sportive; de asemenea, ar mai fi de semnalat și „critica permanentă între UTM și OSP"[12].

Prefacerile politice continue s-au răsfrânt inclusiv asupra resortului sportiv al UTM, fiind dublat de Secția Sportivă (15 martie 1947). Sub oblăduirea noii structuri au fost înființate 57 de organizații poli-sportive încadrate în OSP (martie-august 1947), iar mai multe secții s-au afiliat la federațiile de specialitate (42 de fotbal, 40 de ping-pong, 38 de atletism, 33 de volei și 28 de box).

Caracteristicile respectivelor acțiuni evidențiau conceptul de „poli-sportiv" și importanța sportului de masă, precum și mobilizarea în jurul acțiunilor organizate de UTM. Pe palierul influenței politice erau sesizabile două aspecte: primul, participarea asociațiilor sportive la competiții de genul „Săptămâna româno-sovietică" și, al doilea, realizarea unei „educații politice în spirit sănătos muncitoresc pe care o primesc membrii asociațiilor noastre"[13].

Procesul evolutiv deși dificil și-a urmat cursul, iar la 8 august 1947 a început prima ediție a Cupei „UTM". Pe stadionul Giulești s-au organizat jocuri sportive la următoarele discipline: fotbal băieți, box băieți, atletism băieți și fete, volei băieți și fete, ping-pong băieți și fete, participând cca 300 de sportivi. Echipele înscrise în concurs erau câștigătoarele concursurilor regionale și amintim câteva dintre ele: Asociația Sportivă (A.S.) „Filimon Sârbu" Brașov, A.S. „Godeanu" din regiunea București (purta numele utecistului Godeanu, mort pe frontul cehoslovac), A. S. „Filimon Sârbu" Turda, A.S. „Victoria" Galați, A.S. „Victoria" Satu Mare. Premiile acordate constau în echipamente sportive, mingi, plachete, diplome și înmânarea cupei „UTM"; era declarată învingătoare asociația sportivă care totaliza cele mai multe puncte în clasamentul general[14].

---

[11] *Ibidem*, f. 2.

[12] ANR, fond CC al UTC, dosar nr. 9/1947, f. 1.

[13] Idem, dosar nr. 26/1947, f. 35.

[14] *Ibidem*, f. 1.

Această competiție a prefigurat pe cea care urma să devină reper al noii mișcări sportive, Cupa Unității Tineretului. Ediția princeps s-a desfășurat între 1 iulie – 1 septembrie 1948, fiind organizată sub egida Frontului Național al Tineretului Democrat din România (FNTDR) care reunea următoarele organizații: UTM, Uniunea Studenților, Tineretul Sătesc și Uniunea Asociațiilor de Elevi din România (UAER). Acestea cuprindeau în rândurile lor peste 3.500.000 de membri. Evenimentul a fost de anvergură, numărându-se peste 500.000 de participanți la cele 6 discipline înscrise (atletism, gimnastică, fotbal, volei, box și șah)[15]. După oficializarea regimului de sorginte comunist (1948) s-au realizat evaluări preliminare ale primilor ani postbelici și, deopotrivă, a eforturilor de implementare de noi politici sociale, economice și culturale. În acest spectru al schimbărilor obligatorii s-a încadrat și sportul, o ramură socio-economică deloc neglijabilă în orice sistem politic, fiind atent monitorizat.

OSP, înființată în septembrie 1944 și consacrată prin legea din 9 martie 1946, a avut misiunea declarată de a combate și a înlocui vechea formă de organizare a sportului denumită Uniunea Federațiilor Sportive din România (UFSR), etichetată reacționară și legată de păturile burghezo-moșierești. Forma organizatorică a OSP era bazată pe structura unor comitete de coordonare a activității secțiilor sportive ale CGM-ului, organizațiilor de tineret (UTM, UNSR etc.) armată, școală ș.a.m.d. din vârful ierarhiei până la bază, adică de la Comitetul Central până la Comitetul local.

Dintre măsurile imediate au reținut atenția înlocuirea vechilor cadre de conducere și influențarea atitudinilor și comportamentelor sportivilor deja consacrați. Pe linie politică s-a insistat pe cooptarea sportivilor în campania electorală din 1948, în demonstrațiile de 1 Mai, Săptămâna Prieteniei Româno-Sovietice, Ziua Sportului din cadrul Săptămânii Mondiale ale Tineretului Democratic etc.; să nu omitem „entuziasmul” vizavi de competițiile crosul „Să întâmpinăm 1 Mai” organizat de CGM și „adeziunea masivă a tineretului” la Cupa Unității lansată de FNTDR[16].

Nevoia unificării reale a structurilor de resort era stringentă; OSP nu avea statutul unei organizații de masă, nu dispunea de o evidență a sportivilor și nici nu exercita un control consistent asupra diverselor entități din aria sportului. Operațiunea de unificare era la fel de

[15] N.G. Munteanu, *op.cit.*, pp. 148-149.
[16] ANR, fond CC al UTC, dosar nr. 26/1947, f. 45.

anevoioasă și trebuia să se desfășoare astfel: creșterea importanței decizionale a comitetelor județene, înființarea de noi comitete locale, iar cluburile deveneau unitatea de bază a organizației în timp ce sportivii erau membri ai OSP-ului. Unificarea în sine presupunea reunirea structurilor de profil din cadrul CGM, UTM și UNSR în OSP. Din punct de vedere al subordonării, OSP a trecut de la Președinția Consiliului de Miniștri la Ministerul Public, ca instituție anexă (25 mai 1948).

Deși procesul unificării era inevitabil, totuși, disensiunile dintre organismele care aveau același obiect de activitate erau majore. Diseminarea preconizatei măsuri a creat vâlvă la nivel județean sau local, fiind percepută ca o sarcină suplimentară pentru activiștii de partid, cei ai secțiilor sportive dar și pentru cei ai OSP. Din cauza lipsei de coeziune la nivel central între CGM și OSP s-a ajuns ca la nivel județean să nu existe colaborări reale; mai mult de atât, s-au născut rivalități între cele două organisme, iar CGM nu a găsit nici o soluție în privința reorganizării secției sale sportive și, mai apoi, includerea acesteia în noul for unic sportiv.

Dificultăți suplimentare au fost cauzate de alți factori decizionali, cum ar fi: Ministerul de Finanțe a redus din bugetul OSP unele capitole financiare (eliminarea subvențiilor pentru organizațiile județene, tăierea fondurilor pentru școlile de cadre și deplasările în teren ale instructorilor centrali); Ministerul Afacerilor Străine, nu se limita la eliberarea pașapoartelor și avizelor de intrare în țară a echipelor străine, ci se implica în chestiuni tehnico-sportive; unele organe ale Ministerului Afacerilor Interne au preluat o serie de lucruri din patrimoniul OSP; mai multe asociații sportive înființate pe lângă instituții și ministere (Dinamo, CFR etc.) abuzau de situația lor, contestând directivele OSP și creând o stare încordată în rândul spectatorilor și a sportivilor (practicarea favoritismului)[17].

Situația reală era surprinsă într-un document intitulat „Constatări CGM și UTM”, redactat în 1948, din care aflăm o serie de amănunte interesante. Primul aspect sesizat era paralelismul organizării mișcării sportive (sportul sindical reprezenta resortul principal al OSP-ului, iar UTM gira asociații sportive similare), astfel că, s-au produs o serie inadvertențe administrativ-sportive. Mulți sportivi erau încadrați atât în asociațiile CGM, cât și UTM, generând încălcări de autoritate; activiștii politici cu experiență în domeniul sportiv trebuia să lucreze pentru

[17] *Ibidem*, f. 53.

ambele resorturi; UTM, deși constituia organizația de bază a tineretului, avea o influență cvasi-inexistentă asupra tineretului, atât timp cât CGM organiza politic și sportiv populația tânără.

Remedierea acestor neajunsuri era posibilă printr-un set de măsuri dictate de contextul politic al epocii; de la ideea dezvoltării sportului de masă, inclusiv în mediul rural, până la asigurarea unei educații marxist-leniniste a tineretului implicat în sport (asigurarea unei educații sănătoase, morale și sportive; mobilizarea sportivilor în acțiuni politice și de reconstrucție alături de UTM) și, nu în cele din urmă, continuarea operațiunii de epurare a elementelor considerate decadente, burgheze, afaceriste dar și desființarea practicilor profesioniste[18]. Cu privire la ultimul aspect, în mai multe documente ale vremii, au fost consemnate multe exemple ale păstrării relațiilor de tip profesionist (negocieri în privința galelor de box, remunerarea sportivilor, cumpărarea și vinderea de jucători în aproape toate sporturile). Toate aceste situații contribuiau la „spiritul mercantil” în respectivul domeniu și minimalizau eforturile clasei de politice de implementare a modelului sovietic. Procesul de schimbare trebuia accelerat, iar printre exponenții reașezării sistemului se afla și sectorul propagandistic.

Activitatea era desfășurată îndeobște prin intermediul presei scrise și a radioului, precum și a manifestărilor sportive. Cotidianul „Sportul popular” înregistra un tiraj zilnic de cca 45.000 de exemplare, Săptămânalul ilustrat de sport „Stadion” avea 18.000 de copii, „Buletinul săptămânal” editat de Comitetul Central în limba franceză și expediat în străinătate sub formă de foi scrise la mașină (trimis la organizații sportive, ziare etc din Europa), Magazinul de propagandă „Stadion” amenajat în București pe Calea Victoriei, concursurile „Pronosport”, „Buletinul sportiv Radio” și Conferințe de presă cu redactorii sportivi ai tuturor ziarelor reprezentau principalele forme de propagandă din primii ani postbelici. În teritoriu, ziarele locale ale OSP (ex. Sportul Bănățean), lozincile afișate la terenurile de sport, conferințele cu sportivii, folosirea megafoanelor pe terenuri și la marile evenimente sportive și organizarea unor manifestații ocazionale (expoziții, afișaje, ziare de perete și de stradă etc.) încercau să-și aducă aportul la propagarea ideilor noilor guvernanți în domeniul sportiv. Și totuși nu era suficient; în majoritatea covârșitoare a surselor documentare se evidenția propaganda slabă sau cu rezultate complet

[18] *Ibidem*, f. 56.

nesatisfăcătoare ale tuturor actanților[19]. Îmbunătățirea reală a activității însemna conceperea și aplicarea unor programe judicios elaborate, iar un prim pas s-a efectuat prin proiectul de plan de muncă al propagandei și agitației în sport din cadrul Secției de Propagandă și Agitație a CC al PMR.

Scopul activității era de a populariza sportul în rândurile tineretului și realizarea educație de tip comunistă a sportivilor și a spectatorilor. Despre educația nouă și obiectivele acesteia reținem: „educația nouă dată sportivilor noștri are ca scop crearea unui sportiv de tip nou după modelul strălucit al sportivului sovietic, luptător hotărât pentru pace, constructor activ al socialismului, gata pentru apărarea Patriei împotriva imperialiștilor ațâțători la război"[20]. Sarcinile îndeplinirii planului reveneau CGM, UTM și CCFS; pe tărâm propagandistic se avea în vedere organizarea de conferințe politice și culturale lunare (tematici: însemnătatea sportului în educația comunistă; superioritatea sportului sovietic; demascarea sportului imperialist și a caracterului său neștiințific; importanța sportului pentru dezvoltarea armonioasă a omului etc.); prelegeri de popularizare a importanței sportului nou și a caracterului său științific; prelegeri pentru popularizarea anumitor ramuri de sport susținute de sportivi merituoși. Pe același segment de activitate, se mai urmăreau: demararea unor cursuri serale pentru sportivii fruntași, desfășurarea unor convorbiri politice de către și sub controlul membrilor UTM. În școlile medii UTM urmau să fie primiți sportivii de frunte, utemiști, care după absolvirea cursurilor trebuia să activeze în domeniul propagandei și agitației pe linie sportivă.

În sectorul presei se insista pe promovarea asiduă a sportului sovietic, iar în paginile de sport ale „Vieții Sindicale" și „Scânteii Tineretului" se cerea introducerea unor rubrici permanente care să relateze despre problemele de organizare ale colectivelor, rezultate și metode ale sportivilor sovietici, reportaje asupra muncii cultural politice a sportivilor; de asemenea, pe lângă publicațiile centrale sau regionale se menționau și cele care erau dedicate țărănimii („Scânteia Satelor", „Albina", „Săteanca" etc.) sau naționalităților conlocuitoare cu misiunea de a contribui suplimentar la demersurile politico-sportive. Din acest

---

[19] Din seria autocriticilor amintim: „Nu am lucrat suficient în special în masa spectatorilor la manifestațiile sportive și nu am utilizat toate mijloacele spre a educa și politiza această masă. Lichidarea cestei situații nu poate veni decât dintr-o încadrare puternică a întregii secții de propagandă a OSP-ului și numai cu sprijinul partidului" (*Ibidem*, f. 51).

[20] ANR, fond CC al UTC, dosar nr. 21/1948, f. 1.

tablou nu putea lipsi „gazeta de perete”, existentă la nivelul fiecărei unități de producție din întreprinderi, cu rubrica specială pentru sport, iar colectivele sportive mari din fabrici și uzine aveau obligativitatea înființării unor gazete de perete sportive[21].

Demersurile propuse ar fi dat rezultate dacă structurile de agitație ale partidului acționau corespunzător, iar ceilalți actori ai fenomenului sportiv se implicau activ. Agitatorii UTM-iști, căci ei primiseră misiunea de a mobiliza populația, erau obligați să convingă tineretul despre avantajele practicării sportului și însușirea „crezului” politic comunist. Pe lângă agitatori, CCFS și CGM urmau să editeze mai multe afișe de popularizare a sportului și turismului, fiind însoțite de lozinci scrise și alte materiale de agitație difuzate de către organele sindicale și/sau UTM. Sub deviza „sportul parte integrantă a educației comuniste a tineretului” se cerea CCFS-ului să monteze „Table de onoare” pe toate stadioanele, terenurile și sălile sportive, în care se notau data și numele sportivilor, buni în producție, care au realizat pe respectivul teren cele mai bune performanțe[22].

O altă componentă a aparatului propagandistic a fost mass-media audio-vizuală. Caravanele cinematografice ale Partidului ar fi trebuit să programeze jurnale sportive sovietice, iar în orele de radio ale tineretului să fie transmise materiale de popularizare a sportului, reportaje din viața colectivelor sportive și să fie invitați în studiourile radiodifuziunii tineri utemiști evidențiați în producție și sport.

Educarea publicului prezent la evenimentele sportive era un alt obiectiv ce trebuia atins de echipele de agitație UTM-iste; în fapt, agitatorii erau trimiși pe stadioane și instruiți să ia poziție imediată împotriva manifestărilor huliganice sau dușmănoase (în multe cazuri s-a dovedit inutilă măsura, fiind semnalate nenumărate nemulțumiri ale spectatorilor față de favorizarea echipelor departamentale). În seria deciziilor discutabile se numără și distribuirea biletelor la competițiile interne majore numai celor fruntași în muncă și membrilor activi ai asociațiilor sportive; chiar și aceștia erau prelucrați, primind îndrumări asupra comportării lor pe terenul de sport. Măsurile cu pronunțat caracter propagandistic erau întregite de publicarea de lucrări de specialitate, materiale de îndrumare a activității sportive în întreprinderi și institute, de popularizare a activității sportive a tineretului, texte literare cu

[21] *Ibidem*, f. 3.
[22] *Ibidem*, f. 4.

subiecte din viața sportivă, traduceri din literatura sportivă sovietică, broșuri pentru îndrumarea colectivelor sportive la sate și școli[23].

Deși s-au făcut pași spre coabitare, totuși, odiseea unificării administrative din domeniul sportiv a continuat pe tot parcursul anului 1948 în condițiile în care nici una dintre părțile implicate nu avea o viziune clară; starea de incertitudine și inactivitate era cauzată aproape exclusiv de factorul politic. Pe de o parte se cerea activizarea populației și integrarea în mișcarea sportivă, iar pe de altă parte organismele abilitate nu știau exact care erau domeniile de competență și nici unde se includă exact masele (dubla legitimare era frecventă, la fel și conflictele între conducerile asociațiilor CGM și UTM). O altă problemă se referea la puținătatea cadrelor calificate și dispersia lor în cele două organisme, diminuându-se influența și capacitatea organizatorică sau propagandistică a îndrumării mișcării sportive.

Soluția cea mai facilă era unificarea celor două structuri administrativ-sportive din cadrul CGM și UTM, sub conducerea unică a sindicatelor. Contopirea „Resortului Sportiv Sindical" și a „Secției Centrale Sportive a UTM-ului" trebuia efectuată etapizat, cuprinzând: crearea unui comitet central provizoriu, deplasarea membrilor comitetului în teritoriu pentru instituirea unui organ unic de conducere județean și demararea unei ample campanii mediatice „pentru lămurirea maselor și popularizarea noului organ de conducere al sportului muncitoresc"[24].

După îndelungi tatonări și directive contradictorii resortul politic a hotărât prin Rezoluția Plenarei CC al PMR din 22-24 decembrie 1948 unificarea întregii mișcări sportive a tineretului într-o singură organizație. Structura nou rezultată trebuia să cuprindă tineretul muncitor și avea misiunea de dezvoltare a culturii fizice și sportului. Până la demararea acțiunilor de unificare existau patru tipuri de organizații sportive. Prima formă, și cea mai întâlnită, era cea a cluburilor sindicale organizate pe lângă întreprinderi sau cluburile sportive județene; în majoritatea cazurilor, disciplina sportivă era fotbalul.

A doua categorie de cluburi erau cele ale UTM-ului, cuprinzând 12.219 tineri în cele 98 de cluburi. Aceste entități erau îndrumate și controlate de către structurile județene, însă la nivel central nu exista o secție diriguitoare[25]. Organizațiile de elevi, a treia formă de organizare sportivă a populației tinere, aveau 416 cluburi sportive pe școli și 24 de

[23] *Ibidem*, f. 6.
[24] *Ibidem*, f. 57.
[25] ANR, fond CC al UTC, dosar nr. 49/1949, f. 17.

asociații sportive pe localități, fiind controlate de Comitetul local UAER și erau susținute financiar de către Ministerul Învățământului Public. Mediul rural avea o pondere redusă pe ansamblu, dar era bine reprezentat la nivel fotbalistic prin cele 200 de echipe care participau la campionate oficiale. Totuși, lipsa colectivelor de muncă, condițiile materiale precare și sprijinul inconsistent al echipelor sătești evidenția aspectele deficitare ale unei așa-zise activități sportive rurale.

Asociațiile sau cluburile sportive universitare întregeau tabloul organizatoric al mișcării enunțate; în 10 din cele 13 centre universitare, au existat cluburi sportive care activau ca secții sportive ale Comitetelor Uniunii Naționale Studențești din România (UNSR), având legături cu responsabilii sportivi din facultăți. Aceste cluburi cuprindeau aproximativ 10.000 de studenți și erau controlate de secția sportivă a Comitetului Executiv UNSR, de la care primea și sprijinul material necesar[26]. În cadrul FNTDR nu exista o secție care să lucreze permanent, dar la anumite competiții de mase, cum a fost CUT, se alcătuiau comisii din delegații organizațiilor de tineret cuprinse în Federație. Din cauza acestei situații, nici OSP-ul nu avea legături consistente cu multe dintre organizațiile de tineret, mai ales la nivel județean, unde posibilitățile de cuprindere erau reduse, iar problemele muncii sportive variau de la o organizație la alta. Activitatea slabă și dezagregată cerea o schimbare urgentă și, totodată, pusă în acord cu noile viziuni ale regimului politic.

La finele congresului s-au adoptat următoarele măsuri administrativ-organizatorice:

a) desființarea cluburilor UTM și a celor UAER și înregimentarea foștilor membri în asociațiile de pe lângă uzine, școli și universități;
b) mobilizarea tineretului pentru activități de educație fizică și sport și asigurarea educației politice în cercurile sportive;
c) organizarea mișcării de profil în rândurile tinerilor țărani;
d) sprijinirea asociațiilor sportive de către CGM și/sau Ministerul Învățământului Public și/sau Căminele Culturale;
e) promovarea de cadre tinere în conducerea cercurilor și cluburilor sportive;
f) colaborarea între cele două entități, adică, OSP-ul și CCFS.

Pași concreți în unificarea mișcării sportive s-au efectuat odată cu desființarea grupărilor UTM și UAER și includerea tinerilor fie în cluburile

[26] *Ibidem*, f. 18.

sindicale, fie în cercurile sportive ale școlilor nou create. Antrenarea populației tinere în activități sportive presupunea cooptarea unui număr apreciabil de cadre/instructori sportivi. Astfel, s-au deschis șapte școli sportive în șapte centre; cursurile aveau o durată de 15 zile (instruite 413 persoane). Efectele s-au văzut de îndată prin organizarea unui număr de 393 de cercuri sportive la sate. În anul 1949 la „Cupa Tineretului Muncitor" au fost antrenați peste 800.000 de tineri; responsabilii de secții au reușit să cuprindă un număr de 44 de secții județene, 39 de secții centre de plăși, 81 de secții comunale, 17 secții organizate în întreprinderi, 24 de secții școlare și 6 secții din centrele universitare[27].

Paralel cu CTM-ul, s-au desfășurat și alte competiții, cum ar fi: „Insigna de polisportiv" (a doua competiție după CTM), „Campionatul Popular de șah" cu 105.546 de concurenți; „Campionatul Popular de Natație", mobilizând cca 40.000 de tineri, competiții de cros ocazionate de sărbătorirea zilelor de 1 Mai și 7 Noiembrie („Să întâmpinăm 1 Mai": 230.732 de participanți din 611 orașe și 2.013 comune; „Să întâmpinăm 7 Noiembrie": cca. 350.000 de tineri dintre care 87.000 de fete). Prin muncă voluntară s-au construit ori s-au reabilitat terenuri sportive, ajungându-se la nivelul întregii țări la 2.086 terenuri sportive omologate (1949). Dintre realizările primilor ani postbelici, fără îndoială, construcția stadionului „Republicii", ca urmare a prestării unui număr de 700.000 ore suplimentare, s-a detașat în ansamblul arhitectural sportiv de la sfârșitul anilor 1940[28].

Cu tot avântul propagandistic încă se înregistrau lacune organizatorice, iar fluctuația de cadre sportive era la fel de însemnată (încorporări în armată, trasarea unor sarcini propagandistice și de agitație). Tabloul informativ al perioadei este completat de datele care semnalau activități sporadice ale cluburilor de elevi, puținătatea cadrelor tinere la conducerea cluburilor, absența planificării acțiunilor în mediul universitar și, mai grav, alocările bugetare mici; adesea, se înregistrau decalaje de timp majore între data anunțării și plata efectivă a arieratelor[29].

Totuși, sforțările factorului politic nu au fost în zadar, așa cum reiese din documentele epocii. De altfel, schimbările erau previzibile în

---

[27] *Ibidem*, f. 20. Documentele epocii au stabilit și compoziția ocupațională și etnică, astfel din numărul total de participanți cca 33% erau muncitori, 38% țărani, 27% fete și 22% naționalități conlocuitoare (*Ibidem*, f. 27).

[28] *Ibidem*, f. 28.

[29] *Ibidem*, f. 24.

contextul măsurilor preparatorii pentru instaurarea unui regim autocratic. Prin intermediul OSP s-a lichidat „moștenirea lăsată de burghezie în sport, în special profesionismul, afacerismul și vedetismul", cooptarea unei mase largi a tineretului în practicarea culturii fizice și participarea la diferite competiții de masă, înființarea cercurilor sportive sătești; de asemenea, MAI și MApN și-au creat cluburi centrale și pe garnizoane, creând premisele sportului de performanță și a stimulării financiar-ocupaționale (de la 18.905 sportivi legitimați, în 1944, s-a ajuns la 63.265, în 1949). Numărul grupărilor afiliate a crescut din 1945 până în 1949 de la 875 la 3.667.

Controlul mișcării sportive era un fapt împlinit și trebuia aplicat un model sau împrumutate elemente ale acestuia. S-a optat pentru a doua variantă și s-a decis organizarea unor competiții de masă cu scopul de a descoperi noi talente. De asemenea, s-a inaugurat întrecerea „**Insigna de Polisportiv RPR**" pregătitoare introducerii Complexului de Educație Fizică **GTO** după exemplul Uniunii Sovietice.

Un nou imbold în vederea dezvoltării sportului a fost reprezentat de *Hotărârea Biroului Politic al CC al PMR din 26 iunie 1949 asupra stimulării și dezvoltării continue a Culturii Fizice și Sportului în RPR*, fiind urmată de *Decretul nr. 329/9 august 1949 al Prezidiului Marii Adunări Naționale pentru înființarea și organizarea Comitetului pentru Cultură Fizică și Sport de pe lângă Consiliul de Miniștri*. Dimensiunea apropiată de idealurile noilor guvernanți este recognoscibilă în presa vremii, astfel în periodicul „Stadion", nr. 87/6 iulie 1949, articolul „*Un document istoric în dezvoltarea mișcării noastre sportive* menționa: „Grija partidului față de problema sportului și a culturii fizice se inspiră din concepția Stalinistă potrivit căreia dintre toate capitalurile din lume, omul e cel mai prețios capital, se inspiră din genialele învățături ale marilor dascăli ai proletariatului Marx, Engels, Lenin, Stalin, care au subliniat rolul culturii fizice, alături de educare ideologică și politică și instrucție tehnică în educarea comunistă a oamenilor muncii" (Din articolul de fond apărut în ziarul „Scânteia", nr. 1463). Cultura fizică și sportul să devină un important mijloc de educație comunistă și patriotică, un factor care să contribuie activ la sănătatea poporului muncitor și la pregătirea tineretului pentru muncă, pentru apărarea patriei, Republica Populară Română".

După 26 iunie 1949 s-a decis înființarea de asociații sportive pe lângă Uniunile sindicale pe ramuri de producție. Astfel au luat ființă marile asociații sportive: „Spartac" (Uniunile Alimentară, Comerț și

Cooperație), „Locomotiva” (Uniunea Port, Transport și Comunicații), Metalul (Uniunea Metalo-Chimice), „Progresul (Uniunile Învățământ, Sfaturile Populare și Șantier), „Constructorul” (Uniunea Constructori), „Flamura Roșie” (Uniunea Textilă), „Flacăra” (Uniunea Artă, Cultură și Poligrafie), „Partizanul” (Uniunea Gaz Metan), „Avântul” (funcționa pe lângă Uniunea Lemn Forestier), „Minerul”, „Dunărea”, precum și asociațiile „Recolta” și „Știința”. UTM-ul a primit sarcina organizării unor noi competiții de amploare, cum ar fi: Spartachiadele de vară și de iarnă, concursurile sportive de vară ale tineretului, campionatele școlilor medii și universitare[30].

Intrând pe făgașul dorit de autorități, organizarea sportului românesc nu trebuia să mai constituie un punct nevralgic în ansamblul măsurilor de implementare ale structurilor de inspirație sovietică. Cu toate acestea, izbânda încă nu se conturase. Din seria efectelor așteptate de actorii politici ai vremii, reținem: creșterea numărului de colective sportive sindicale, sătești și școlare (229.139 membri) și introducerea complexului sportiv „Gata pentru Munca și Apărarea RPR” (GMA), copia modelului sovietic GTO. Acest complex, prin structura sa, avea următoarele caracteristici principale: științific (se baza pe experiența sportului sovietic), multilateral (dezvolta aptitudinile oamenilor muncii în mod armonic, reprezentând o educație completă), aplicabil (folosindu-se de exerciții fizice a căror însușire aducea un folos practic, atât în munca de construire a socialismului, cât și pentru apărarea patriei), de masă (angrena marea masă a muncitorilor, țăranilor, tineretului și ostașilor), asigura celor antrenați în acest complex, o activitate continuă, îmbinarea sportului de calitate cu cel de masă.

Complexul cuprindea populația cu vârsta minimă de 15 ani și era împărțită în trei grade:

1. Gradul „Fii Gata pentru Muncă și Apărare” [(15-17 ani) atât pentru băieți, cât și pentru

fete], având ca scop asigurarea corectă a dezvoltării fizice, a tinerilor, prin atragerea acestora în practicarea regulată a culturii fizice și a sportului;

2. „Gata pentru Muncă și Apărare” gradul I (pentru băieți: 18-30 ani, 31-40 ani și de 41

[30] N.G. Munteanu, *Cincizeci de ani de sport muncitoresc*, București, Editura Stadion, 1971, p. 152.

ani în sus; pentru fete: 18-25 ani, 26-32 ani și de la 33 ani în sus), având ca scop dezvoltarea fizică multilaterală a celor ce muncesc, prin atragerea lor în practicarea permanentă a culturii fizice și a sportului;

3. „Gata pentru Muncă și Apărare” gradul II (pentru bărbați: 19-30 ani, 31-40 ani și peste

41 ani în sus; pentru fete: 18-25 ani, 26-32 ani și de la 33 ani în sus), având ca scop „asigurarea unui nivel înalt de pregătire fizică multilaterală a celor ce muncesc și să contribuie la însușirea măiestriei sportive”[31].

Prin Hotărârea Consiliului de Miniștri din 14 Aprilie 1950 s-a aprobat **regulamentul** Complexului Sportiv de Stat „Gata pentru Muncă și Apărarea Republicii Populare Române”, urmând a fi introdus de la data de 14 Mai 1950 (publicat în „Buletinul Oficial”, nr. 38/27 Aprilie 1950). Principalele obiective ale statutului erau:

a) educarea oamenilor muncii în spiritul adevăratului patriotism și al moralei proletare...;

b) să contribuie la ridicarea măiestriei sportive și la dezvoltarea tehnicii exercițiilor cu caracter utilitar;

c) dezvoltarea deprinderilor igienice și a antrenamentului continuu în scopul menținerii capacității de muncă și apărare a RPR;

d) să combată cosmopolitismul în sport, care se manifestă prin slugărnicie față de sportul în descompunere din Apus[32].

Despre complexul sportiv și chinurile impunerii noii entități aflăm informații din documentele vremii. Astfel, s-a dus o campanie de popularizare prin intermediul gazetei „Sportul Popular”, s-au organizat conferințe în cadrul adunărilor sindicale și a celor găzduite de căminele culturale ori în emisiuni radio; de asemenea, majoritatea ziarelor din provincie aveau rubrici tematice.

Cei chemați erau activiștii de partid, grupați în 22 de comisii, la nivelul tuturor comitetelor, de la cele centrale până la cele județene și orășenești, cu misiunea de a disemina importanța acțiunii. CCFS, căci era instituția vizată direct în realizarea noului proiect, a beneficiat de sprijinul secțiilor sportive ale CGM și UTM prin instructorii trimiși pe teren pentru a furniza datele și a le explica maselor. Prelucrările făcute și munca de agitație (la nivelul întregii țări acționau 99 de activiști dintr-un total de 139 de posturi prevăzute în schemă) au produs rezultate în rândurile populației urbane și, în mică măsură, a celei rurale. Primele rezultate au însemnat amenajarea de terenuri sportive prin muncă voluntară,

[31] ANR, fond CC al UTC, dosar nr. 39/1950, f. 249.

[32] *Ibidem*, f. 253.

înscrierea aspiranților la insigna GMA, îndeosebi în sectorul întreprinderilor și al instituțiilor, și demararea sau consacrarea unor competiții de masă (Campionatul Național de Cros „Să întâmpinăm 1 Mai” (345.000 de participanți din care 44.000 de fete) sau „Campionatului școlar”, numărând 180.000 de concurenți)[33].

Cum lucrurile nu înregistrau o evoluție rapidă se reclama identificarea cauzelor. Studierea problematicii și acțiunile în teritoriu au condus la următoarele concluzii: bugetele colectivelor sportive erau dirijate predilect spre fotbal, înscrierile aspiranților se desfășurau cu greutate, terenurile de sport erau puține și, în mare parte, ne-amenajate. Răspândirea de zvonuri alarmiste cu privire la înscrierea în complexul GMA constituia un alt factor de încetinire a procesului, de exemplu: la Cluj și la Oțelul Roșu, jud. Severin, se vehicula zvonul că cei care treceau normele urmau a fi trimiși în primele linii de luptă într-un eventual război; în Mehedinți, circulau informații conform cărora acțiunea GMA viza organizarea de brigăzi pentru a fi trimise la Canalul Dunăre – Marea Neagră[34]. Materialele sportive trimise în provincie erau în cantități mici; lipsa de colaborare între CCFS, UTM și Consiliile Sindicale Județene („se contraziceau care să conducă sportul”); ziarele centrale („Scânteia” și, în special, „Viața Sindicală”) popularizau foarte puțin complexul sportiv de Stat GMA, iar unele periodice din provincie nu relatau nimic despre GMA (ex. „Ialomița Liberă”)[35].

În această situație s-a apelat la Comitetele Județene de Partid, prin intermediul secțiilor de propagandă și agitație, care au preluat activitatea de îndrumare a mișcării sportive și a oferit ajutor CCFS. Cu toate acestea, hotărârile adoptate în ședințele CCFS nu erau transmise în timp rezonabil organelor din subordine[36]. Mai mult de atât, CCFS, prin inspectorii trimiși în teren, nu-și respecta obligațiile angajate în problema GMA. Astfel, comisiile special create nu aveau o activitate consistentă, rezultând o slabă preocupare pentru antrenarea asociațiilor sportive în acțiunea de conducere și pregătire a complexului GMA (191 din cele 2.000 de colective sportive erau angrenate în complexul GMA); de asemenea, popularizarea și înscrierea aspiranților în complexul sportiv prezenta multe lipsuri (întreprinderea „Gheorghe Gheorghiu-Dej” București n-a reușit să înscrie

[33] CC al PCR – Secția Propagandă și Agitație, dosar nr. 16/1950, f. 30.
[34] *Ibidem*, ff. 35-36.
[35] *Ibidem*, f. 36.
[36] *Ibidem*, f. 126.

din 8.000 de muncitori decât 150 ca aspiranți la insigna GMA, la Reșița din 18.000 de salariați nu s-au înscris decât 550 de aspiranți)[37].

Deși semnalele nu erau pozitive, totuși, fenomenul se dovedea a fi ireversibil. Pe parcursul anului 1952, numărul purtătorilor insignei GMA era de 359.438 și 543.175 de aspiranți, iar în competițiile sportive de masă de la sate (crosuri, spartachiade, concursuri populare) au fost angrenați cca. 250.000 de tineri[38]. La finele anului 1955 fuseseră înmânate peste 900.000 de insigne GMA, fiind acordate celor care își însușiseră trei competențe: să tragă cu arma, să înoate și să schieze.

Critica aparatului politic nu s-a diminuat; complexul sportiv GMA încă „nu a devenit încă baza teoretică și practică a realizării sistemului de educație fizică a poporului nostru; nu a devenit o parte integrantă a procentului de instruire sportivă. În această activitate au fost semnalate numeroase abateri și deformări ale conținutului său"[39].

Chintesența GMA era reprezentată de obținerea unor deprinderi sau abilități fizice ale muncitorimii, în special, care puteau fi exploatate în cazuri de forță majoră (calamități naturale, război, alte situații excepționale). Angrenarea populației salariate, atât din mediul urban, cât și cel rural, era o formă de pregătire fizică, de dirijare spre activități lucrative în timpul liber și, nu în ultimul rând, pentru asigurarea unui echilibru între elementele vitale, muncă – odihnă – educație. Sub sintagma GMA trebuia să se dezvolte mișcarea sportivă, cel puțin în primul deceniu postbelic, iar fixarea normelor pentru obținerea insignelor, obliga la participarea de competiții de anvergură, cu caracter de masă.

Deși nu reprezenta, inițial, decât implementarea modelului sovietic, totuși, au existat particularități specifice (eforturi în mobilizarea populației, greutăți în aplicarea sarcinilor trasate de partid, dezinteresul unor structuri administrative, alocările bugetare reduse). Toate activitățile sportive erau desfășurate sub directa îndrumare a CCFS, subordonat Consiliului de Miniștri. Când s-a trecut la o nouă etapă organizatorică, prin Hotărârea CC al PCR și a Consiliului de Miniștri din 2 iulie 1957, s-a stabilit transformarea Consiliului pentru Cultură Fizică și Sport (**CCFS**) în **Uniunea de Cultură Fizică și Sport** (**UCFS**) ca organ unic de conducere, îndrumare și organizare a activității de cultură fizică și sport. Cu această ocazie, hidra organizatorică dispărea și făcea loc unei conduceri unice,

[37] *Ibidem*, f. 125.
[38] ANR, fond CC al PCR – Secția Propagandă și Agitație, dosar nr. 19/1952, f. 59.
[39] *Idem*, dosar nr. 64/1953, ff. 13-14.

supusă decidentului politic. Dar minunea nu a ținut prea mult. Fie din considerente politice, fie din imposibilitatea managerială a UCFS s-au produs modificări.

La 28-29 iulie 1962, MAN a adoptat *Legea cu privire la dezvoltarea activității de educație fizică și sport*, prin care s-a consacrat prevederea „Educația fizică și sportul în RSR constituie activități de interes național". Prin această lege s-a reglementat și rolul organizațiilor obștești; mai precis, sportul muncitoresc era trecut în atribuțiile Uniunii Generale a Sindicatelor din România (UGSR). UGSR se ocupa de fenomenul sportiv de masă din cadrul asociațiilor sportive existente în întreprinderi și instituții. Pe segmentul sportului de performanță se cerea colaborarea între UGSR și UFCS.

Una dintre principalele sarcini ale UCFS a fost **dezvoltarea caracterului de masă** al activității sportive. Pentru îndeplinirea acestei sarcini în cei patru ani de la crearea UCFS au fost organizate mai multe competiții polisportive, după cum urmează: „Spartachiada de vară a tineretului" la care au participat anual peste 2.000.000 de tineri și tinere de la orașe și sate; „concursurile cultural-sportive" din anii 1960 și 1961 au angrenat anual peste 2.000.000 de tineri; la crosurile „1 Mai" și „7 Noiembrie" au luat startul anual peste 1.000.000 de tineri, iar la „Cupa Agriculturii" au participat constant 400.000 de săteni.

În cadrul competițiilor prevăzute în calendarul sportiv național la cele 39 de ramuri de sport participau anual peste 400.000 de sportivi; un număr de 1.662.000 membri UCFS au obținut insigna Complexului sportiv GMA; la diferite acțiuni turistice au participat doar în anul 1965 peste 2.200.000 de muncitori și elevi. În 671 de întreprinderi și instituții a fost introdusă gimnastica în producție, în care erau implicate peste 211.000 oameni ai muncii. În realizarea acțiunilor sportive de masă, sprijinul sindicatelor și UTM era cerut și, de regulă, primit.

În pofida progreselor, factorul politic nu pregeta să critice activitatea UCFS, preventiv sau obiectiv. Sportul de masă nu se dezvolta corespunzător și se înregistrau diferențe semnificative între numărul de membri UCFS și numărul real practicanți. Din punct de vedere sportiv, decalajul valoric, între rezultatele înregistrate la nivel mondial și cele din competiția internă, era major (atletismul, fotbalul, înotul, gimnastica masculină etc.). Totodată, se semnalau acte de indisciplină, vedetism și comportament necorespunzător al unor sportivi de top. Numărul insuficient de instructori obștești și controlul și îndrumarea defectuoasă a

asociațiilor sportive erau tot atâtea motive de schimbare a UCFS-ului[40]. Pe acest fond, la conferința națională UCFS din iulie 1967 s-a hotărât înlocuirea UCFS cu Consiliul Național pentru Educație Fizică și Sport (**CNEFS**). Educația fizică și sportul au rămas una din prioritățile statului, fiind menținută sintagma „de interes național". Anii 1970-1980 au adus modificări nesemnificative în privința organizării CNEFS, așa cum reiese din documente și din presa vremii.

B. Propaganda

Ideile prezentate în prima parte a studiului, privind propaganda, nu vor mai fi reiterate, urmărindu-se structurile de propagandă, acțiunile și efectele produse asupra mișcării sportive. Noul regim politic de sorginte totalitară a înțeles ori i s-a impus ideea valorizării mișcării sportive. La început a fost o miză electorală, astfel: „Activitatea sportivă trebuie considerată din punct de vedere al folosirii juste politice a sportului în campania electorală, ca armă pentru combaterea reacțiunii, pentru înviorarea acțiunilor propagandistice"[41]. Nu se cunoaște în ce măsură s-a produs o influență reală, dar pe ansamblu e posibil să fi contribuit la succesul comuniștilor.

Propaganda, prin excelență, induce, în mod voit, un anume curent de opinie, favorabil unei persoane, grupări sau for decizional. Pe acest palier, la începuturile comunizării României, structura de propagandă din cadrul OSP era chemată să-și aducă aportul la reușita acțiunii. Preambulul fusese dat încă din prima lună de existență a PMR prin elaborarea unui proiect de plan de muncă care reda, în esență, menirea aparatului propagandistic: „Educația nouă dată sportivilor noștri are ca scop crearea unui sportiv de tip nou după modelul strălucit al sportivului sovietic, luptător hotărât pentru pace, constructor activ al socialismului, gata pentru apărarea Patriei împotriva imperialiștilor ațâțători la război. Cultura fizică și sportul vor trebui să devină parte integrantă a educației comuniste a maselor largi ale tineretului din țara noastră"[42] (textul integral al documentului este cuprins în **ANEXA nr. 1**).

Eforturile agitatorilor sportivi și a presei centrale sau locale erau greu cuantificabile, iar nevoia rezultatelor era stringentă. Din acest considerent, dar și pentru că „munca de propagandă și agitație trebuie considerată ca una dintre sarcinile centrale ale muncii de partid" s-a decis

---

[40] ANR, fond CC al PCR – Propagandă și Agitație, dosar nr. 10/1962, ff. 3-4.
[41] ANR, fond CC al UTC, dosar nr. 31/1945, f. 2.
[42] Idem, dosar nr. 21/1948, f. 1.

crearea Secției Sport în cadrul CC al PMR. Noua structură controla executarea Hotărârilor Partidului în domeniul activității sportive, atât a celei organizate de Ministerul Învățământului Public, cât și a CCFS-ului sau a altor organizații. Un obiectiv ce trebuia monitorizat atent și dirijat era introducerea complexului GMA. În fapt, sub deviza „stimulării și dezvoltării continue a culturii fizice și a sportului" se legifera straja pentru această sferă socio-ocupațională a României populare de la începutul anilor 1950.

Secția Sport a CC al PMR își desfășura activitatea pe baza unor planuri de muncă anuale, trimestriale sau lunare. De pildă, planul de muncă pentru trimestrul II al anului 1950 cuprindea următoarele acțiuni: verificarea stadiului în care se afla operațiunea de organizare a colectivelor sportive; întreprinderea unor acțiuni speciale (conducerile organizațiilor sportive din Banat trebuia printre altele să „demaște acțiunile clicii lui Tito și să nu permită strecurarea agenților acestuia în conducerea și în rândurile sportivilor"); acțiunile de popularizare ale complexului GMA; controlul presei în ceea ce privește popularizarea metodelor și succeselor sportului sovietic și acțiunile de combatere a manifestărilor naționaliste și cosmopolite în rândurile sportivilor[43].

Munca de propagandă și agitație era mai detaliată în planul de activitate întocmit pentru trimestrul III al anului 1950. Preocupările principale vizau sprijinirea și îndrumarea Direcției de Propagandă din cadrul CCFS, a Secției sportive CGM, asociațiile sportive și comitetele de cultură fizică și sport județene și orășenești. Totodată, se urmărea controlarea unor comitete de cultură fizică județene și orășenești; de asemenea, se prezentau rezultatele preliminare ale unor evaluări din teren. Din respectiva informare, redăm un fragment relevant:

„- colectivele sportive din întreprinderi se străduiesc să intensifice munca, dar fac pași mărunți pentru că nu au nici un tovarăș scos din producție și nici nu primesc ajutorul necesar din partea organizațiilor de partid, sindicate și UTM;

- lipsește munca politică – agitația de la om la om pentru a îndruma tineretul și vârstnicii spre sport, a arăta importanța sportului pentru fiecare muncitor în particular și pentru RPR în general;

- munca sportivă și în special pregătirile pentru GMA nu este susținută printr-o agitație vizuală în întreprinderi (s-au mulțumit la câteva afișe făcute și trimise de CCFS);

[43] ANR, fond CC al PCR – Secția Propagandă și Agitație, dosar nr. 16/1950, f. 2.

- gazetele de perete nu popularizează importanța concursului decât într-o măsură foarte redusă”[44].

Aparatul central al Secției Sport era reprezentat în teritoriu pe baza osaturii structurilor de partid. Secția de Propagandă și Agitație din Comitetul de Partid Regional și în cadrul Comitetului Raional, avea în componența sa și sectorul sport. Prerogativele respectivei entități este prezentată sintetic într-un document de arhivă, completând tabloul informativ, astfel:

a. organizarea pe baze de mase a tuturor ramurilor sportive și în special a gimnasticii, atletismului, tirului, înotului, turismului, schiului, aviației sportive etc.;
b. crearea de baze sportive (terenuri, săli de gimnastică, bazine de înot, piste pentru complexul GMA etc.);
c. pentru educarea multilaterală a tineretului și a oamenilor muncii se va controla și îndruma felul în care se aplică directivele pentru introducerea complexului GMA;
d. controlul ți îndrumarea învățământului în școlile medii tehnice sportive din cuprinsul regiunii;
e. se va controla, sprijini și îndruma acțiunea de ridicare a nivelului ideologic, politic și profesional a instructorilor, profesorilor și antrenorilor și a sportivilor de frunte care au realizat recorduri naționale;
f. stimularea și reeducarea permanentă a noilor cadre sportive din rândul maselor de tineri;
g. sprijinirea activității de organizare a Comitetelor de Cultură Fizică și Sport;
h. rubrica sportivă din coloanele presei locale trebuie să fie un mijloc de popularizare, îndrumare și sprijin în munca sportivă. Prin intermediul organizațiilor de partid vor sprijini în muncă colectivele sportive din întreprinderi, instituții, fabrici, SMT, gospodăriile agricole de stat și gospodăriile agricole colective”[45].

Noi date despre misiunile respectivului organism aflăm din „Darea de seamă asupra activității pe anul 1951”. Izvorul arhivistic prezintă importanță atât prin natura informațiilor, cât și prin caracteristicile recognoscibile ale activității pe tot parcursul anilor 1950-1960.

Trei direcții principale ghidau munca de agitație și propagandă, și avem în vedere: controlarea CCFS, verificarea organizațiilor și departamentelor cu

[44] *Ibidem*, f. 28.
[45] *Ibidem*, ff. 110-111.

secții sportive (secțiile de cultură fizică și sport ale CC al UTM, CGM, „Dinamo”, „Voința”, „CCA” etc.), monitorizarea, îndrumarea și sprijinirea sectoarelor de sport ale comitetelor de partid regionale.

La capitolul realizări se menționa sprijinul acordat CCFS [(simplificarea schemei de încadrare, reducerea și organizarea aparatului; alcătuirea regulamentului de funcționare a CCFS; organizarea asociațiilor „Știința” și „Voința”; reorganizarea redacției revistei „Cultură fizică și Sport”; organizarea „Cupei Satelor”; diverse manifestări sportive (competiții de cros, turul ciclist RPR, Jocurile Mondiale Universitare de la Poiana Stalin ș.a.)], analizarea activității secției de cultură fizică și sport a CGM (schimbarea șefului secției; înlocuirea membrilor Consiliului asociației „Locomotiva”; reorganizarea Consiliului Central al Asociației „Metalul”; reorganizarea redacției revistei „Turismul popular”); informări despre cluburile departamentale[46]. Minusurile activității secției se refereau la munca deficitară, lipsa controlului UTM, neefectuarea de controale la cluburile „Dinamo” și „CCA” și, nu în ultimul rând, absența oricărui instructaj cu responsabilii sectoarelor de sport de la comitetele de partid regionale și raionale astfel încât mulți dintre ei nu își cunoșteau sarcinile[47]. Sectorul Sport din cadrul Secției Propagandă și Agitație, CC al PMR, cuprindea un șef de sector și patru instructori; la nivelul secției de Propagandă și Agitație erau prevăzute 163 de posturi în cele 13 sectoare și în grupul de instructori[48].

Efortul propagandistic s-a transpus și prin rezultate publicistice notabile în anul 1952; pe acest segment se consemna apariția a 90 de titluri de lucrări sportive în limbile română, maghiară, germană și sârbă într-un tiraj de 410.500 exemplare; editarea și răspândirea a 980.000 de afișe și foto-gazete și 170.000 de lozinci; realizarea de jurnale sportive, filme documentare, jurnale sportive speciale, conferințe sportive; revista „Cultură Fizică și Sport” și revista „Șah” au apărut într-un tiraj de 7.000 de exemplare. Pe linia propagandei sportive în străinătate s-a editat „Buletinul Extern de Informații Sportive” (șase numere în două limbi – rusă și franceză – în câte 1.250 de exemplare în fiecare limbă)[49]. Spre comparație, datele erau și mai pozitive la finele anului 1953. De altfel, răspândirea concepției marxist-leniniste despre educația fizică,

[46] Idem, dosar nr. 7/1951, f. 28.
[47] *Ibidem*, f. 29
[48] ANR, fond CC al PCR – Secția Propagandă și Agitație, dosar nr. 58/1952, ff. 122-124.
[49] Idem, dosar nr. 19/1952, f. 60.

popularizarea experienței sportului sovietic și combaterea teoriilor burgheze în sport s-a realizat prin tipărirea unui număr de 600.000 afișe, 18 filme (jurnale cu teme sportive), picturi, sculpturi, literatură, muzică sportivă etc. Pe linia Editurii Culturii Fizice și Sport s-au editat 324 titluri de cărți sportive totalizând un tiraj de 1.734.200 exemplare dintre care 67 titluri erau în limba minorităților maghiară, germană, sârbă. „Sportul popular" și-a mărit tirajul la 100.000 exemplare, acordând mai mult sprijin colectivelor sportive și a început să analizeze și unele probleme tehnice[50].

Influența sectorului Sport, conform documentelor, s-a probat și prin mobilizarea crescândă a tinerilor muncitori, de la orașe și sate, pe terenurile de sport, înregimentarea majorității practicanților sportivi în învățământul politic UTM și monitorizarea activității de extindere a infrastructurii sportive. Rezultatele nu au fost întru-totul pozitive, iar insuccesele erau cam aceleași în anii 1950. Birourile regionale UTM continuau să subaprecieze activitatea din domeniul sportiv (multe terenuri sportive fuseseră arate, în regiunea Bârlad, pentru a fi redate agriculturii; la Sfatul Popular din Baia Mare sectorul sport și problemele sale erau „considerate prostii pentru copii"; de asemenea, sectorul socialist din agricultură era lipsit de ajutor pe linie de sport); munca sportivă în rândurile muncitorilor era deficitară, astfel că, cei mai mulți purtători de insignă GMA nu făceau parte dintre ei; unele baze sportive căpătaseră alte întrebuințări (ex. raionul Dej, regiunea Cluj și raionul Oravița, Timișoara, sălile de gimnastică fuseseră umplute cu grâu); se încetățenise practica folosirii cadrelor, cu sarcini pe linie de sport, în alte domenii de activitate și, în același timp, schimbarea frecventă a personalului[51].

Pe segmentul agitației și propagandei, se critica faptul că „nu sunt folosite toate mijloacele de agitație vizuală (afișe, lozinci, panouri, fotomontaje)", lipsa literaturii cu teme sportive. Reprehensiunea cea mai dură se concentra pe propaganda antiimperialistă cvasi-inexistentă. Nu de puține ori, s-a întâmplat un fenomen contrar; de exemplu, în „Sportul Popular" s-a publicat o cronică pe o poziție de obiectivism burghez în legătură cu jucătorii de tenis de masă iugoslavi[52].

Un resumé al tabloului informativ trebuie să arate rolul instituției de propagandă și agitație, sectorul sport, cuprinsă în aparatul politic. Ce a urmărit, cum s-a concretizat activitatea și cu cine a colaborat?

---

[50] *Ibidem*, f. 133.
[51] ANR, fond CC al PCR – Secția Propagandă și Agitație, dosar nr. 28/1953, ff. 6-8.
[52] *Ibidem*, f. 145.

Sectorul Sport din cadrul Secției Propagandă și Agitație trebuia să pună în practică și, totodată, să supravegheze linia partidului în domeniul culturii fizice și a sportului. Scopul declarat era pregătirea muncitorilor pentru creșterea productivității, pentru apărarea patriei și popularizarea „regimului peste granițele țării”. Practicarea educației fizice și a diverselor sporturi, constituirea de diverse cercuri și cluburi tehnico-militare etc., avea menirea de a contribui la desăvârșirea „omului nou” pus în slujba idealurilor regimului autocrat.

Instituțiile și organizațiile chemate pentru a ajuta la îndeplinirea obiectivelor politice, în anii 1950, erau: **CCFS** (organ guvernamental de conducere și control al muncii de cultură fizică și sport din RPR și având structuri regionale, raionale și orășenești pe lângă sfaturile populare; organiza și coordona întreaga mișcare sportivă de performanță); **Consiliul Central al Sindicatelor (CCS)** (la nivelul aparatului central exista o *secție de cultură fizică și sport* și o *direcție de turism și excursii*, cu filiale regionale și locale; de evidențiat că, una dintre atribuțiile majore era organizarea de acțiuni sportive și practicarea culturii fizice în timpul liber al salariaților); **asociațiile pentru cultură fizică și sport** așa numitele organizații de masă obștești, la nivel de ramură economică sau departamental, remarcându-se cele militare [„Dinamo” (asociație care avea un consiliu central și consilii regionale), „CCA” (club central)] sau cele înființate pe lângă unități economice [asociația cooperatorilor meșteșugari „Voința”, asociația pentru țărănimea muncitoare „Recolta”, asociațiile sportive ale sindicatelor: „Metalul”, „Flamura Roșie”, „Progresul” și „Locomotiva”]; **Uniunea Tineretului Muncitor (UTM)** avea ca misiune atragerea tineretului în mișcarea sportivă, educarea cohortelor de populație tânără „într-un spirit sănătos și a atrage de la acțiuni imorale și nesănătoase, altfel spus, decât în cârciumă mai bine pe stadion”[53]. Pe lângă structurile prezentate se mai adăugau **Sfaturile Populare** (se ocupau de dezvoltarea infrastructurii sportive) și Asociația Voluntară pentru **Sprijinirea Apărării Patriei (AVSAP)** (organizată în întreprinderi, instituții, sate, școli și avea ca preocupări propagarea cunoștințelor militare, efectuarea de pregătiri militare generale (în speciali pentru tinerii ne-încorporați), inițierea în diverse specialități tehnico-militare.

Pilonii întregii construcții în domeniul sportiv erau asigurați de entitățile nou-create, urmând a fi rezolvată problema creșterii numărului

[53] Idem, dosar nr. 41/1956, f. 5.

de practicanți. Așadar, includerea unor segmente largi de populație în activitățile sportive era prioritară. Numai că, sportul, în special cel de masă, nu era atât de atractiv pe cât ar fi vrut aparatul politic. De pildă, la mijlocul anilor 1950, numai 2% din numărul muncitorilor proveniți din mediul rural erau angrenați în mișcarea sportivă[54]. Din această cauză principalele deziderate urmărite de regimul politic, constituirea unei resurse umane satisfăcătoare pentru partid și selecționarea de cadre pentru sportul de performanță, riscau să nu fie îndeplinite.

Despre realitățile epocii, relatează documentele de partid. Membrii de sindicat și țăranii „nu practicau cultura fizică sub nici o formă și nu-și însușeau cele mai elementare practici igienico-corporale”[55]; de asemenea, colectivele sportive nu puteau cuprinde atât sportul de masă, cât și cel de performanță. Mobilizarea sutelor de mii de tineri în marile competiții sportive de mase avea un caracter de campanie, iar cifrele privind numărul de participanți erau adesea neadevărate; în plus, majoritatea covârșitoare a tinerilor nu erau menținuți în activitatea sportivă[56]. Complexul sportiv GMA echivala cu o creație care nu și-a adus aportul la instruirea sportivă, iar multe ramuri sportive încă nu aveau o bază materială adecvată. Nici în cazul forțelor armate situația nu era favorabilă. Educația fizică se rezuma, în general, la unele exerciții din cadrul pregătirii de luptă și la sprijinirea unui grup restrâns de sportivi de elită de la Casa Centrală a Armatei. În același timp sportul de performanță n-a înregistrat progresele așteptate.

Nevoia activizării propagandei era una dintre măsurile care putea rezolva impasul. Cu alte cuvinte, trebuia popularizat „scopul social politic al culturii fizice și al sportului în rândul oamenilor muncii de la orașe și sate și avantajele obținute de aceștia în urma practicării sportului”[57]. Din seria măsurile adoptate de îndată, menționăm: presa locală analiza sectorul de sport, s-a expediat literatură sportivă activiștilor, antrenorilor, arbitrilor și instructorilor sportivi; educatorii politici pentru echipele sportive beneficiau de sprijin din partea structurilor politice din teritoriu; lichidarea tendinței de subapreciere a acestui domeniu de activitate care se manifesta la unele organe de partid și membri de partid; organele locale de partid, de masă și de stat, erau obligate să-și axeze activitatea pe îndeplinirea sarcinilor ce reieșeau din hotărârile și circularele elaborate pe

[54] *Ibidem*, f. 8.
[55] *Ibidem*, f. 13.
[56] *Ibidem*.
[57] *Ibidem*, f. 9.

linie de partid, pe linia organizațiilor de masă și de stat (Hotărârea BP al PMR din 1949; Hotărârea Plenarei CC al PMR din 19-20 august 1953; Circulara CC al PMR din 1954; Hotărârea Plenarei a VI-a a CC al UTM; Hotărârea CCS, Planul de măsuri al CCS pentru îmbunătățirea activității sportive sindicale etc.)[58].

Diversificarea metodelor de propagandă și agitație garanta rezultate pozitive, iar acestea nu au întârziat să apară. Vizionarea în colectiv a filmelor, expozițiilor, locurilor istorice, muzeelor, organizarea de întâlniri ale sportivilor cu fruntașii în producție, oameni de știință și artă, reuniuni cultural-sportive au produs efectele preconizate. Pe același palier de manifestare, brigăzile artistice de agitație popularizau activitatea rodnică a membrilor UCFS, criticau și satirizau lipsurile sportivilor în producție, la învățătură și de pe terenurile de sport [59].

Cu toate acestea, încă persistau unele verigi slabe ale mecanismului de agitație și propagandă. Presa sportivă, radioul, televiziunea, ziarele centrale și regionale, dar și o parte ale actorilor politici nu înregistrau un bilanț pozitiv. Mass-media era criticată pentru implicarea lipsită de consistență, se rezuma doar la transmiterea seacă de rezultate sau relatări telegrafice de la concursuri sau competiții, fără a semnala problemele întâlnite pe teren (organizare defectuoasă, nivel scăzut de pregătire politică sau educațională ale atleților sau personalului tehnic). Observația era cumva nefirească, canalele de comunicare media nu aveau cum să problematizeze lipsurile, fiind însărcinate cu altă misiune (popularizarea deciziilor regimului și rezultatele pozitive sportive). Eșecurile sau acțiunile lipsite de efecte trebuia căutate în sectorul factorului de conducere statal. Educația politică a membrilor UCFS era cvasi-inexistentă și se va consuma amestecul frecvent al decidenților din unitățile de producție în sectorul sportiv (concesii, protecție, limitarea pregătirii politico-ideologice). Finalmente, se considera că numeroasele carențe politico-sociale și educative (sustragere din producție, rezultate slabe la învățătură ale multor sportivi, cazuri de indisciplină și imoralitate) erau cauzate de nivelul politic mediocru avut de majoritatea covârșitoare a cadrelor organizatorice și tehnice din mișcarea sportivă[60]. Dincolo de nemulțumirea sectorului de propagandă, limitarea amestecului politic a facilitat ascensiunea sportului de performanță. Este la fel de adevărat că infrastructura și logistica educației

---

[58] *Ibidem.*

[59] Idem, dosar nr. 36/1955, f. 2.

[60] *Ibidem*, f. 7.

și culturii fizice, precum și a celei sportive, a crescut, iar nivelul participării și cointeresării populației a înregistrat cote ascendente.

C. Competițiile de anvergură și propaganda

Sectorul de propagandă și agitație a cunoscut cea mai mare vizibilitate în timpul competițiilor de amploare, pe toată perioada regimului de esență totalitară. Prima manifestare majoră, atât pentru sectorul sportiv, cât și pentru cel politic, a fost **organizarea Jocurilor Mondiale Universitare de Iarnă** (28 ianuarie – 7 februarie 1951) la Poiana Stalin (Poiana Brașov). Ediția găzduită de România trebuia să fie una „a solidarității studențimii democrate încadrată în Uniunea Internațională a Studenților”[61], o formă de asociere studențească al cărei obiective fuseseră încărcate de ideologia actorilor geostrategici ai vremii. Delegațiile prezente, atât din spatele Cortinei de Fier, cât și din Occident sau de peste Oceanul Atlantic, promovau pacea la nivel mondial, însă formele de exprimare paroxistice viciau chintesența mesajului.

România acelor ani era dominată de lupta împotriva dușmanului de clasă, de implementarea structurilor de esență totalitară, iar oportunitatea unei deplasări a centrului atenției pe apărarea păcii mondiale era binevenită. Mai mult, era ocazia de a arăta că în România exista mișcare sportivă și, totodată, condiții pentru dezvoltarea fenomenului. De altfel, în vara anului 1950 s-a început construcția Centrului Sportiv din Poiana Stalin care cuprindea un patinoar, trambuline pentru sărituri cu schiurile, pârtii de schi și de bob și un hotel. Infrastructura era corespunzătoare, iar căderile de zăpadă consistente din preziua deschiderii oficiale au asigurat condiții excelente pentru competitori și, în același timp, a creat decorul feeric din Poiană.

Cum a acționat propaganda de stat? În cadrul comitetului organizatoric era prevăzut un serviciu distinct, denumit Propagandă. Serviciul era compus din următoarele secții: presa, cinematograful, manifestări cultural-artistice, megafoane, transmisiuni, pavoazarea, tipărituri și difuzare, lucrări de artă.

Dintre acțiunile desfășurate, menționăm: secția de presă a organizat o conferință de presă prin care a anunțat că va începe o largă campanie de popularizare în presă a jocurilor mondiale universitare;

[61] Alina Ilinca, *Politica de control a regimului comunist asupra spațiului public. Studiu de caz: jocurile Mondiale Universitare de iarnă de la Poiana Stalin (28 ianuarie – 7 februarie 1951)* în „Caietele CNSAS”, anul 1, nr. 2/2008, București, Editura CNSAS, 2008, p. 245.

secția cinematografie s-a deplasat în Poiana Stalin și au fost făcute mai multe fotografii, urmând a fi folosite în „turnarea unui jurnal sonor", precum și efectuarea pregătirilor pentru filmări; secția manifestări cultural-artistice trebuia să alcătuiască un program artistic, după ce în prealabil au fost amenajate două cluburi și a fost înzestrată o bibliotecă; secția transmisiuni și megafoane a hotărât ca pe traseu, pe stadion și în jurul terenurilor de patinaj și hochei să fie instalate megafoane; secția tipărituri și difuzare a trecut la operațiunea de tipărire a afișelor în formate diferite; confecționarea a 100.000 afișe fluture și a unor insigne, scoaterea unor cărți poștale și emiterea unui timbru[62].

Planurile au cuprins câteva faze, condiționate de calendarul evenimentelor. În primă fază, în lunile noiembrie 1950 – februarie 1951, s-au întocmit o serie de materiale asupra importanței și semnificației acestor jocuri, precum și stadiul pregătirilor de la centrul sportiv de la Poiana Stalin. Reporteri ai Secției Sport împreună cu fotografi au fost în repetate rânduri la Poiana Stalin pentru a urmări și descrie mersul lucrărilor de amenajare. Pentru popularizarea jocurilor în provincie s-au alcătuit două buletine speciale cuprinzând articole, reportaje și documentare care au fost trimise ziarelor din țară.

A doua fază a fost urmărirea desfășurării Jocurilor; în timpul competiției, o echipă formată din trei jurnaliști și patru fotografi s-au aflat în permanență pe teren, trimițând zilnic știri, reportaje și fotografii care înfățișau manifestările de zi cu zi. În perioada 26 noiembrie 1950 – 7 februarie 1951 au fost publicate în „Buletinul Sportiv" și „Buletinul de Știri Interne" 173 de reportaje și știri[63]. Materialele Agerpres-ului au fost difuzate în presa autohtonă și, după cum arată Buletinul Serviciului Documentare, în cea străină. În total au fost editate 494 de materiale Agerpres, dintre care: „Scânteia" a publicat 16 reportaje, „România Liberă" 36, „Viața Sindicală" 41, „Scânteia Tineretului" 69, „Universul" 79, „Sportul Popular" 47, „Viața Capitalei" 46, „Adevărul" 78, „Neuer Weg" 50, „Magyar Szo" 22. În zilele desfășurării Jocurilor, redactorii aflați la fața locului au transmis 60 de reportaje și 30 de știri. Pe timpul competiției s-a ținut o legătură strânsă cu reprezentantul din București al agenției TASS, căruia i s-au comunicat cu precădere rezultatele de la Poiana Stalin[64].

---

[62] ANR, fond CC al PCR – Secția Propagandă și Agitație, dosar nr. 16/1950, ff. 56-57

[63] Idem, dosar nr. 16/1951, f. 1.

[64] *Ibidem*, f. 2.

Securitatea Statului, prin structurile sale, Direcția I și direcțiile regionale București și Stalin, au întreprins o serie de acțiuni specifice. Cea mai notabilă a fost încadrarea delegaților suspecți, în special a englezilor, prin diferite mijloace pentru a afla din timp ce acțiuni pregătesc. În acest scop s-a trecut la crearea unei agenturi „care să ne ajute să cunoaștem starea lor de spirit, intențiile lor, deplasările, întâlnirile etc.”[65]; înregistrarea convorbirilor care au avut loc în camerele delegaților englezi; foto-copierea materialului găsit la englezi în camere pentru a vederea dacă nu cumva pregătesc vreo acțiune[66].

În afară de grupul trimis de Direcția I au existat în Poiană ofițeri încadrați în Securitatea din București și din orașul Stalin pentru supravegherea delegațiilor străine. Doar că, acțiunile paralele și necoordonate au îngreunat munca și au pus în real pericol demascarea acțiunilor. Lipsa colaborării între translatoarele trimise de Direcția I, prin CC al PMR, cu colectivul de conducere UTM a generat dificultăți suplimentare[67].

La finele anului 1951, în cadrul Plenarei a VI-a a CC al UTM, s-a prezentat raportul asupra activității UTM pe tărâmul dezvoltării culturii fizice și sportului din care reținem, în cazul Jocurilor Mondiale Universitare de Iarnă, că a fost „un mare succes politic, organizatoric și tehnic, ele constituind o puternică manifestare a voinței de pace care însuflețește studențimea progresistă din întreaga lume”[68]. Dincolo de relatările oficiale se ascundeau câteva adevăruri omise; astfel, într-o analiză a Securității reiese că, forța armată a fost la vedere, o parte a personalului auxiliar a comis diverse infracțiuni, lipsa de comunicare între structurile informativ-operative, demararea unor activități de intelligence cu întârziere[69]. Totuși, sub nivel propagandistic, rezultatele au fost pozitive, atât în perioada premergătoare, cât și în timpul sau după încheierea jocurilor mondiale universitare.

Un alt eveniment de referință din punct de vedere propagandistic a fost **Festivalul Mondial al Tineretului și Studenților de la București (2-14 august 1953)**. Atribuirea organizării manifestării s-a făcut la sfârșitul anului 1952 în urma refuzului Polonia de a găzdui ediția din 1953. Regimul de la București a înțeles că era o nouă provocare și, totodată, reprezenta o

---

65 *Ibidem*, f. 17.
66 *Ibidem*, f. 18.
67 *Ibidem*, f. 209.
68 ANR, fond CC al UTC, dosar nr. 21/1951, f. 37.
69 Alina Ilinca, *op.cit.*, p. 249.

oportunitate majoră în înfățișarea unei țări care se refăcuse după război și în care se putea trăi onorabil. Din acest considerent era nevoie de o mișcare amplă de cosmetizare a Capitalei, de schimbare a unor realități într-un timp scurt, de angrenare a tuturor mijloacelor tehnico-materiale și a efectivelor aparatului de ordine și siguranța statului în respectiva acțiune. La București se preconizau a fi prezenți 70.000 de tineri, dintre care 30.000 de străini, iar baza logistică și de aprovizionare trebuia să corespundă standardelor. Spre comparație cu vremurile actuale, aflați că, la 31 decembrie 1952, nici unul dintre obiectivele planificate a primi tinerii nu se afla în faza incipientă de construcție. Stadionul „23 August" cu o capacitate de 80.000 de locuri, teatrul de vară cu 5.000 de locuri, un bazin de înot, un circ de stat sau mărirea „Parcului I.V. Stalin" (Parcul Herăstrău) urmau să fie ridicate, consolidate sau extinse până la data începerii festivalului. La sfârșitul lunii iulie 1953 era inaugurat ultimul obiectiv finalizat, stadionul „23 August" în prezența a 80.000 de spectatori. Încă un pas spre modernizarea și extinderea edificiilor de mari dimensiuni s-a făcut în acei ani tulburați de succesiunea evenimentelor politice și economico-sociale.

Sărbătoarea tineretului mondial era popularizată sub directa îndrumare și supraveghere a Secției de Propagandă și Agitație a PMR. Astfel, s-a impus publicarea unor articole de fond și reportaje referitoare la pregătirile pentru Festival, în ziarele de mare tiraj, și, de asemenea, au fost realizate emisiuni de radio și filme cu caracter propagandistic[70]. Manifestarea în sine a cuprins două componente, cel politic, cu accent pe „lupta pentru pace și prietenia între popoare" (organizare de conferințe, parade grandioase, demonstrații și cel sportiv, participând 4.366 de sportivi din 54 de țări la cele 18 discipline de concurs (atletism, gimnastică, natație, polo, canotaj, caiac-canoe, sărituri în apă, box, lupte libere, lupte clasice, haltere, ciclism, fotbal, volei, baschet, handbal, rugby, tenis de masă)[71]. Reprezentanții României au cucerit 233 de medalii (38 de aur, 126 de argint și 69 de bronz), clasând delegația noastră pe locul II pe națiuni, după URSS (333 de medalii, dintre care 202 de aur)[72].

Organizarea competițională și administrativă a fost fără cusur, aspect evidențiat și în mass-media internațională. Festivalul a produs reverberații în lume, unii fiind cuceriți de organizarea ireproșabilă și

[70] Brândușa Costache, *Festivalul mondial al tineretului democrat București, 1953* în „Arhivele Totalitarismului", nr. 3-4/1999, p. 119.
[71] „Sportul popular", nr. 2283/15 august 1953, p. 1.
[72] Idem, nr. 2285/17 august 1953, pp. 1-3.

festinurile impresionante pe toată perioada șederii, iar alții au devoalat situația reală care domnea în România. În materialele jurnaliștilor occidentali au fost publicate o serie de adevăruri dureroase pentru conducerea politică, constatate în urma colectării unor informații de la cetățeni sau pe baza observațiilor directe (de exemplu, în magazinele de deservire publică). O suită de articole referitoare la cel de al treilea Congres al Tineretului au fost publicate de Bernard Beguin în cotidianul „Journal de Geneve", iar unul dintre acestea se regăsește în **ANEXA nr. 2** a studiului, în timp ce avatarurile vieții cotidiene au fost surprinse de jurnalistul Richard O'Regan, corespondent Associated Press, și redate în **ANEXA nr. 3**. Informațiile sunt confirmate prin alte surse, cele ale Securității Statului, așa cum reiese din studiul semnat de Liviu Marius Bejenaru, *Manipulare și dirijare prin observarea stării de spirit a populației. Studiu de caz: Festivalul Mondial al Tineretului și Studenților de la București (2-14 august 1953)* în „Caietele CNSAS", nr. 2/2008, pp. 251-264. Obiectivele lidership-ului de la București a fost capacitatea statului român de a organiza o manifestare de mare anvergură și de a construi o altă imagine socio-economică a țării în plan extern. Costurile s-au dovedit mari și răspunsurile nu s-au dovedit încurajatoare. Așadar, guvernanții comuniști mai aveau mult de lucru. O continuare a politicilor vizând organizarea sportului și educației fizice a fost creșterea implicării țăranilor în acest domeniu pe care-l denegau constant.

Prin urmare, cooptarea populației rurale în practicarea sportului a însemnat una dintre cele mai mari provocări ale regimului politic, atât în formarea fizică, cât și a educației politice a tinerilor țărani. Din acest considerent, s-a hotărât organizarea „Cupa Satelor", „Spartachiada de iarnă a satelor" și „Spartachiada de vară a satelor". „Spartachiada de iarnă a satelor" organiza concursuri la următoarele discipline: șah, schi, săniuțe. Materialele sportive erau confecționate din resurse locale (la nivel național s-au confecționat 7.595 de perechi de schiuri, 9.080 de săniuțe și 3.948 de garnituri de șah), fără a beneficia de alocații bugetare. Numărul colectivelor sportive sătești a atins cifra de 5.700, având peste 300.000 de membri din care 189.941 erau înregistrați și în asociația „Recolta"[73].

Dezideratul obținerii de noi rezultate a generat decizia organizării unei ediții de vară a „Spartachiadei", cuprinzând întreceri în șase ramuri sportive (atletism, înot, ciclism, oină, volei și fotbal). Scopul principal era mărirea numărului de membri în colectivele sportive și aderarea acestora

[73] ANR, fond CC al PCR-Propagandă și Agitație, dosar nr. 25/1954, ff. 32-33.

la asociația „Recolta" (asimilată unui organism propagator al ideilor și valorilor comuniste). Aceste manifestări trebuia prefațate de articole de presă, emisiuni radio și agitații vizuale sau consfătuiri în și despre lumea satului, sub supravegherea Secției de Propagandă și Agitație a UTM-ului. Deși s-au efectuat o serie de acțiuni propagandistice, rezultatele întârziau să apară. Se critica, în mod constant, absența inițiativei presei de profil în semnalarea problemelor din domeniu și era evidențiată „lipsa de preocupare în diseminarea educației în spiritul moralei comuniste"[74]. Retorica oficială era contrazisă de realități, întrucât, se publicau constant articole despre însemnătatea competițiilor de masă și, în plus, presa centrală edita materiale, care erau propuse de secția de propagandă și agitație. De exemplu, în „Sportul Popular" au apărut trei articole, intitulate: „Asigurarea condițiilor necesare pentru buna organizare și desfășurare a acțiunilor sportive de masă", „Atragerea unui larg activ obștesc în activitatea de cultură fizică și sport factor important în dezvoltarea acestui domeniu de activitate", „Felul cum se popularizează și se aplică experiența avansată în mișcarea de cultură fizică și sport" pe parcursul trimestrului al II-lea al anului 1955[75].

Ziarul „Sportul Popular" era criticat că nu organiza acțiuni permanente pe teme educativ-politice, îndreptându-și atenția asupra competițiilor aflate în desfășurare. Din cauza legăturilor discontinue cu activitatea sportivă din sectorul economic (întreprinderi, instituții și comune), cotidianul nu populariza aproape deloc asociațiile și cluburile de pe lângă respectivele entități. Registrul critic era completat de colaborarea redusă cu corespondenții voluntari, limitând cooperările externe și, totodată, reducând posibilitățile de comunicare cu majoritatea muncitorimii. Pe fondul lipsei de informații, unele materiale publicate erau „slabe calitativ, parte din ele cu greșeli politice, de multe ori oglindind exclusiv părerile unor redactori, federații de specialitate și corespondenți"[76]. Abaterile de disciplină ale sportivilor și impunerea unui curent de opinie referitor la lipsurile din sector nu fuseseră exprimate periodic de mass-media, nemulțumind aparatul politic.

O evaluare parțială a sportului românesc postbelic, arată preocupările regimului politic pentru încurajarea fenomenului sportiv, însă prin prisma propriilor interese. Crearea unor organisme aservite, impunerea structurilor de resort după modelul sovietic și înregimentarea

[74] *Ibidem*, f. 15.
[75] *Ibidem*, f. 40.
[76] Idem, dosar nr. 36/1955, f. 6.

unui număr crescând de cetățeni au fost principalele direcții de acțiune în perioada regimului Dej, una a refacerii economice și a reașezării fundamentale a relațiilor sociale.

Dacă la nivelul sportului de masă erau încă nenumărate probleme, în ceea ce se numea generic sportul de performanță se consemnau rezultate încurajatoare. Cucerirea de medalii și puncte cât mai multe erau obiectivele sportive enunțate la Jocurile Olimpice, competiția cu cea mai mare anvergură la nivel mondial. Jocurile Olimpice de vară, căci acestea reprezentau miza majoră, au adus consacrarea pentru echipe sau competitori individuali. Astfel, la edițiile de la Melbourne (1956), Roma (1960) și Tokyo (1964) au fost câștigate 10 medalii de aur, 12 de argint și 15 de bronz, clasând România pe locurile 11, 10 și 12 pe națiuni[77].

Odată cu preluarea puterii politice de către Nicolae Ceaușescu s-a inaugurat o nouă etapă în sportul românesc, dar și în privința diversificării propagandei. Aparatul legislativ s-a îmbogățit ori s-a modificat prin noi acte adoptate între anii 1967-1989. De pildă, UCFS a fost redenumit CNEFS (legea nr. 29/1967 referitoare la dezvoltarea activității de educație fizică și sport), în urma Plenarei CC al PCR din februarie – martie 1973 s-a hotărât intensificarea cu prioritate a sportului de masă, s-a consolidat viziunea asupra importanței sportului prin decretul nr. 79/1974 (dezvoltarea activității de educație fizică și sport) și, nu în ultimul rând, adoptarea **programului privind dezvoltarea activității de educație fizică și sport (16 noiembrie 1976) în următorii cinci ani și pregătirea sportivilor români în vederea participării la JO din anul 1980**, de către Comitetul Politic Executiv al CC al PCR. Ultima decizie fusese luată în contextul rezultatelor sportive excepționale de la Jocurile Olimpice de vară de la Montreal. La cuvântarea rostită de Nicolae Ceaușescu, cu prilejul înmânării unor distincții acordate sportivilor cu performanțe deosebite la Olimpiadă, s-a trasat direcția principală de acțiune în ceea ce presupunea mișcarea sportivă și reținem: „După cum vă este cunoscut [...] s-a hotărât organizarea unor festivaluri și competiții cultural-artistice educative. Avem în vedere să angajăm în această activitate și mișcarea noastră sportivă, ca să organizăm competiții sportive naționale, adevărate olimpiade [...] vom căuta să găsim un nume românesc pentru ele [...] și într-adevăr, să angajăm întregul nostru tineret la aceste competiții!”[78].

Concret, s-a decis dezvoltarea mișcării sportive în conformitate cu programul cincinal adoptat de Comitetul Politic Executiv al CC al PCR,

[77] Idem, dosar nr. 54/1964, f. 2.
[78] „Stadion”, nr. 1/ianuarie 1978, p. 2.

angrenând milioane de participanți. Pe baza Programului, începând cu anul 1977, s-a organizat competiția sportivă **„Daciada”** cu rolul de a contribui „la ridicarea nivelului general al activității sportive de performanță, la depistarea și pregătirea elementelor tinere înzestrate cu calități sportive și morale deosebite pentru obținerea unor rezultate de nivel mondial”[79]. Concepută într-un sistem unitar, competiția se organiza pentru toate domeniile activității sportive – educația fizică, sportul de masă și pentru sportul de performanță, având o ritmicitate bienală. Amploarea întrecerii era una deosebită, având în vedere includerea tuturor unităților economice, școlilor, facultăților, unităților militare, comunelor, orașelor, municipiilor și județelor, cuprinzând toate mijloacele educației fizice, sportului de masă și de performanță. Se organizau ediții de vară (martie – octombrie) și de iarnă (noiembrie – februarie)[80].

Mijloacele **educației fizice a populației** includea o serie de forme organizatorice, dintre care menționăm: Complexul sportiv „Sport și sănătate” (ansamblu de exerciții fizice, activități turistice și tehnico-aplicative), Complexul aplicativ „pentru apărarea patriei” (trasee aplicative, trageri la tir și piste cu obstacole), „Înotul pentru toți” (cu scopul de a atrage copii și tineret în învățarea și practicarea înotului), „Amicii drumeției” (practicarea turismului activ), insigna „Pionier sportiv”. **Sportul de masă** trebuia să cuprindă persoanele care nu erau legitimate în asociații și cluburi de resort și se urmărea participarea lor atât în timpul Daciadelor, cât și în pauza dintre ediții, la diverse întreceri [concursuri locale, festivaluri tradiționale, concursuri departamentale (spartachiade militare, Dinamoviade, Cupele UTC, UGSR și UNCAP)]. La un interval de doi ani se organizau concursuri cu finale naționale, ediții de vară (atletism, gimnastică, ciclism, oină, volei, handbal, fotbal, baschet, tenis de câmp, popice, tir, orientare turistică, moto, carting, automobilism) și de iarnă (schi fond, sanie, șah, tenis de masă).

Sportul de performanță urma să beneficieze de o arie mai mare de selecție prin cooptarea în cadrul „Daciadei” a tuturor celor legitimați la cluburi și asociații sportive; de asemenea, se organizau ediții de vară, cuprinzând o paletă mai largă de discipline sportive față de sportul de masă (atletism, baschet, box, caiac-canoe, canotaj-yachting, ciclism, călărie, fotbal, gimnastică, haltere, handbal, înot, sărituri în apă, judo,

---

[79] ACNSAS, fond DGJ, dosar nr. 109/1977, f. 201.

[80] *Ibidem*, ff. 202, 202v.

lupte, pentatlon modern, polo pe apă, rugby, scrimă, tir, tenis, volei) și hibernale (bob, biatlon, hochei, patinaj artistic, patinaj viteză, sanie, schi, șah, tenis de masă, popice). Competițiile prioritare, în cadrul „Daciadei", erau axate pe ramurile înscrise în cadrul Jocurilor Olimpice.

Olimpiada românească era percepută ca un reper al respectării „eticii și echității socialiste", iar sportivii care fuseseră sancționați pentru nerespectarea normelor de etică sau suspendați din activitatea competițională nu aveau voie să participe la competiție[81].

Nevoia implicării majorității populației în activități sportive, cele mai multe realizate în timpul liber, încărcate de discursul ideologic a produs efecte, dar nu atât de negative pe cât s-a crezut în primii ani post-decembriști. Dacă luăm în considerare datele oficiale, la prima ediție, au participat 8.078.351 persoane[82]. „Sănătate, vigoare, putere de muncă și voie bună", „Daciada vigoare, sănătate, robustețe" dar și alte lozinci erau folosite în mod regulat; la nivelul propagandei, s-a ajuns inclusiv la publicarea unor texte lirice, cum ar fi „Daciada cântece sportive", din care redăm sugestiv o parte din refrenul „Marșul Daciei":

Răsar izvoare de lumini
Când trec sportivii Daciadei
Se umple cerul de senin
Când trec sportivii Daciadei
Și strălucește cu avânt
Onoarea muncii și a omeniei
Pe steagul țării fluturând
Când trec sportivii României![83]

„Daciada" era mai mult decât o competiție sportivă, cum de altfel s-a enunțat încă de la început, ci avea o componentă ideologică pregnantă. Astfel, se cerea evidențierea, în spațiul public, succeselor „repurtate de poporul nostru în construcția noii societăți, a perspectivelor de dezvoltare a patriei, momente de seamă din lupta glorioasă a Partidului Comunist Român, pentru progresul neîntrerupt al țării, a realizărilor obținute în dezvoltarea științei, artei și culturii, ridicarea nivelului de viață al oamenilor muncii, astfel încât competiția națională

[81] *Ibidem*, f. 207v.
[82] „Sport", nr. 8/august 1979, p. 4.
[83] *Marșul Daciadei*, muzica: Vasile Vasilache; versuri: Aurel Storin în „Daciada cântece sportive", Consiliul Național pentru Educație Fizică și Sport

„Daciada” să fie organic integrată în viața politică, economică, social-culturală a României”[84].

Transmisiunile tv, în direct sau înregistrate, relatările radio și, îndeosebi, presa scrisă asigurau elementele de propagare și propagandă ale competiției. Conținuturile și în special titlurile publicate în ziarele de sport ale epocii erau edificatoare. De pildă, în revista lunară „Sport”, nr. 1/ianuarie 1978, se consemna: „Organizată din inițiativa președintelui țării în marea dragoste și părinteasca sa grijă pentru tineret Competiția sportivă națională DACIADA”, p. 2. Despre competiția în sine, se aprecia că prin felul în care fusese concepută și, în același timp, prin prevederile regulamentului, DACIADA era o veritabilă <<Cântare a României>>, iar autorul comparației nu se înșela[85].

Întâietatea politică a lui Nicolae Ceaușescu era proslăvită deja prin „Cântarea României”, dar se putea și mai mult, iar „Daciada” trebuia să-și aducă contribuția. Deși în presa epocii se supralicita meritele „conducătorului prea mult iubit”, această competiție de masă era în primul rând a poporului. Dincolo de registrul propagandistic, de scopurile politice, mișcarea sportivă, fie și dirijată, reprezenta debușeul social și recreativ de care majoritatea populației avea nevoie.

Rezultatele sportive contau în măsura în care se identificau noi speranțe pentru sportul de performanță, dar exista și o altă componentă, socializarea. Fenomenul interacțiunii sociale era remarcabil îndeosebi prin numărul imens de persoane angrenate, preocuparea comună fiind finalizarea sarcinilor și creării imaginii pozitive cerută de partid. Componenta politică, în mod indubitabil, a fost decisivă, subliniindu-se succesul programului adoptat de Comitetul Executiv al PCR. Angrenarea unui număr impresionant de cetățeni în întrecerile „Daciadei” era un argument favorabil ideii de izbândă.

Începuturile erau promițătoare, iar regimul era în situația de a-și prezenta realizările și în plan internațional. Prin urmare, atribuirea organizării **Universiadei de vară, ediția 1981** era ocazia perfectă de a arăta „miracolul sportiv românesc”. Contextul favorabil fusese creat în urma rezultatelor sportive internaționale de la Olimpiade, Campionate Mondiale sau Europene din anii 1970. Astfel că, în perioada 19 – 30 iulie 1981, București a devenit capitala studențimii sportive mondiale. O competiție de asemenea anvergură nu mai fusese organizată în România

[84] ACNSAS, fond DGJ, dosar nr. 1/1977, f. 208v.

[85] Radu Urziceanu, *DACIADA cadru organizatoric optim pentru organizarea exercițiilor fizice și a sportului* în „Stadion”, nr. 1/ianuarie 1978, p. 2.

de la începutul anilor 1950, de la Jocurile Mondiale Universitare de Iarnă, Poiana Stalin (28 ianuarie-8 februarie 1951) și Festivalul Mondial al Tineretului și Studenților de la București (2-14 august 1953).

Un eveniment deosebit cerea o pregătire exemplară. Deși infrastructura sportivă nu era nouă, totuși, a fost refăcută și respecta standardele impuse de Federația Internațională a Sportului Universitar (FISU). Sub razele toropitoare ale Soarelui de iulie, Nicolae Ceaușescu, prin rostirea discursului inaugural, și gimnasta Nadia Comăneci, prin aprinderea torței, au deschis oficial jocurile. La startul competiției s-au înscris peste 3.000 de sportivi din 79 de țări și s-a concurat în 10 discipline sportive. Cu această ocazie, s-a editat „Universiada 81", oficiosul competiției, cu rol de informare și poate că nu doar atât. Cele 11 numere au cuprins date tehnice, reportaje și interviuri despre rezultate, atmosferă și impresii ale participanților, dar și ale autorităților. Redacția publicației era formată cu predilecție din studenți sau tineri absolvenți de învățământ universitar, cu dorința de a se remarca prin materiale de calitate. Și unii au făcut-o. Scrierea unor articole la comandă politică nu s-a simțit la nivel publicistic, însă maniera foarte laudativă în ceea ce a însemnat organizarea Jocurilor ridica unele semne de întrebare. Dincolo de nivelul ideologic sau propagandistic, au văzut lumina tiparului o serie de articole inspirate[86]. Pe lângă presa scrisă, emisii de timbre și tipărirea de cărți poștale cu reprezentări ale „Universiadei '81", articole de îmbrăcăminte, seturi de pahare și borsete de colecție din piele evidențiau importanța sportivă și economică a evenimentului. Ca un amănunt statistic, România a ocupat locul II pe medalii, cu 67 de medalii din care 30 de aur, mulțumindu-l pe conducătorul statului. Vedeta Jocurilor a fost Nadia Comăneci, gimnasta-eroină, cu 5 medalii de aur, fiind participantă la ultima competiție internațională.

---

[86] De exemplu, în „Uvertura. Accesul la metafore", Paul Șandor a inserat: „Penultimul schimb al ștafetei care purta simbolica flacără, atletul Horia Toboc s-a apropiat de uriașul potir. Lângă ei, din albul imaculat al tribunei a II-a s-a desprins o fată. Într-un moment de anonimat cât o respirație cosmică (stadionul nu știa cine e fata aceea) vestala – Nadia a invocat pentru noi, în cel mai convingător mod cu putință, idealurile vechii Elade. Când s-a aflat că Nadia Comăneci va aprinde flacăra Universiadei '81, frenezia a cuprins tribuna presei: teleobiective, binocluri, aparate de fotografiat și filmat sofisticate, după ultimul nivel al tehnicii, prelungeau privirea, ajutau ochiul să-și apropie de retină imaginea secundelor în care din cupa de marmură s-a născut Flacăra" în „Universiada '81", nr. 1/24 iulie 1981, p. 2.

La reușita ediției erau chemate și organele Ministerului de Interne, Miliția și Departamentul Securității Statului, pentru asigurarea unui climat de ordine și siguranță publică. Acțiunea a fost desfășurată sub numele de cod „Maraton – 81" și a presupus dislocarea unui efectiv de 7.500 de cadre (peste 3.500 de la unitățile centrale din Capitală, Inspectoratul Miliției București, Comandamentul trupelor de Securitate și Comandamentul pompierilor; 1.260 de la inspectoratele județene și peste 2.800 de la școlile militare și de ofițeri); s-au organizat 28 de grupe operative, având misiunea de a supraveghea permanent 78 de obiective. Interesul major era reprezentat de cele 17 baze de competiții și 43 de antrenament, precum și satul Universiadei (în cadrul complexului studențesc „Regie"). Organele de Securitate au contracarat încercările unui grup libian de a difuza materiale cu caracter instigator, au efectuat controale antiteroriste (aparatură de detectare a obiectelor, dispozitivelor sau substanțelor explozive), au asigurat protecția unor delegații străine și au pregătit 18 echipe speciale de intervenție[87].

Organele de Miliție, prin compartimentele economice, au acționat pentru prevenirea și combaterea infracțiunilor referitoare la deservirea consumatorilor, aprovizionarea populației și asigurarea respectării regulilor generale de comerț în etapa premergătoare și pe timpul desfășurării Universiadei. Bunăoară, s-au executat peste 220 de acțiuni și controale inopinate în 322 de unități de alimentație publică, industrie alimentară și transporturi, din sistemele cooperației, hotelier, comercial și prestări servicii, precum și la depozitele care au aprovizionat cu alimente unitățile destinate servirii participanților la Universiadă. Urmare a activităților desfășurate, au fost constatate peste 300 de fapte antisociale și au fost avertizați 427 de lucrători comerciali, din care 128 de șefi de unități, pentru încălcarea regulilor de comerț ori alte abateri. Traficul de metale prețioase, valută și bunuri de proveniență străină constituia un alt segment de infracțiuni, fiind depistate 370 de persoane, din care 41 de străini, care aveau astfel de îndeletniciri (69 de persoane puse sub urmărire penală, 73 sancționate contravențional și s-au confiscat 18.513 dolari SUA, 1.750 g aur, 2.200 g argint și 539.290 lei)[88]. Grupa de combatere a parazitismului a înregistrat o activitate bogată, fiind identificați 254 de infractori, 1.459 de persoane au fost sancționate cu

[87] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13346, vol. 34, f. 39.
[88] *Ibidem*, ff. 40-41.

amendă contravențională, iar 271 (prostituate, bișnițari etc.) au fost condamnate la închisoare contravențională[89].

Toate aceste acțiuni au asigurat un climat securizat, însă au existat nenumărate episoade în care cetățenii români încercau să intre în contact cu membrii delegațiilor, de la vânzări și schimb de bunuri până la prestarea anumitor servicii, ori sportivii străini aveau comportamente (folosirea de substanțe stupefiante, „evadări” în oraș) sau întreprindeau acțiuni suspecte (o parte din libieni plecau constant din locurile de cazare și ajungeau la ambasada de la București în toiul nopții)[90].

Dacă în privința acțiunilor informative sau siguranței publice nu au fost situații excepționale, altfel s-au derulat faptele în domeniul sportiv. Comitetul de organizare, diriguit de factorul politic, trebuia să arate prim-tovarășului de partid că toți sportivii noștri sunt redutabili. Această viziune se aplica prin orice metodă și era susținută și amplificată de propagandă. În acest context s-a apelat la o serie de tertipuri, folosite și de alte țări gazdă, prin care creșteau șansele de a se acumula medalii. Astfel, statutul de țară organizatoare permitea alegerea unei discipline sportive pe lângă cele obligatorii (în fapt era o concesie acordată de FISU), iar opțiunea a fost lupte (echipa era medaliată la campionatele mondiale de seniori). Un alt truc era folosirea sportivilor consacrați, cu carnete de studenți. Totuși, un scandal era să aducă un prejudiciu de imagine vizavi de rezultatele excepționale ale delegației noastre. Cazul a vizat folosirea a trei din cele patru gimnaste din echipa națională (Rodica Dunca, Emilia Eberle și Dumitrița Turner) fără a îndeplini criteriul vârstei (18 ani împliniți). Sportivele și-au adus contribuția alături de Nadia Comăneci (câștigătoare a cinci medalii de aur) la succesele gimnasticii de la respectiva ediție (șapte medalii, dintre care trei de aur); cu excepția Nadiei Comăneci, celelalte gimnaste aveau vârste de 16 sau 17 ani. Problemele au apărut la lucrările Comitetului Executiv al Federației Internaționale a Sportului Universitar (FISU) organizate la Roma (19-24 noiembrie 1981); în mod neoficial, Roch Campana (secretarul FISU) și Melisanto Santino (secretarul Comisiei internaționale de control a FISU) au comunicat secretarului general al Federației Române de Gimnastică, Nicolae Vieru, că s-a descoperit „greșeala” intenționată și au amenințat cu sancțiuni[91]. Totuși, prin eforturi personale sau prin alte metode, Nicolae

[89] *Ibidem*, f. 42.
[90] *Ibidem*, ff. 43, 55, 56.
[91] *Ibidem*, f. 56.

Vieru a rezolvat situația, iar devoalarea faptei și eventualele repercusiuni nu s-au mai produs.

Chiar și în lipsa jocurilor de culise, sportivii români erau valoroși, iar acest fapt s-a confirmat la următoarele Jocuri Mondiale de la Edmonton, Canada (1983). Delegația României s-a clasat pe locul patru pe națiuni (27 de medalii, din care șase de aur), în cădere două poziții față de ediția de la București, dar a demonstrat că sportul românesc se afla în constelația marilor națiuni sportive.

Iar afirmația s-a confirmat pe deplin la ediția Jocurilor Olimpice de vară de la Los Angeles (1984). Nicolae Ceaușescu a făcut, poate, ultimul joc de imagine pozitivă la nivel extern. După mai multe runde de negocieri secrete cu oficiali ai comitetului de organizare, în diverse colțuri ale lumii, s-a convenit ca România să trimită echipa olimpică la jocurile ce urmau să se desfășoare în SUA. Decizia survenea în contextul boicoturilor reciproce sovieto-americane (1980, Moscova și 1984, Los Angeles), iar liderul de la București a consimțit să încalce interdicția, pe care URSS le-a cerut-o și celorlalte state socialiste, în schimbul acordării unor avantaje economice. Înțelegerea româno-americană a fost benefică, în primul rând, atleților. Jocurile Olimpice găzduite de orașul îngerilor s-a dovedit a fi cea mai prolifică pentru participările românești; tricolorii au cucerit 53 de medalii, din care 20 de aur, iar în clasamentul pe națiuni România s-a clasat pe un neverosimil loc secund. La nivelul propagandei politice se consacra conceptul „omul nou, constructor al socialismului” cu aportul social al educației fizice și sportului în dezvoltarea multilaterală a personalității umane, factor decisiv în obținerea rezultatelor excepționale. Telegrama adresată CC al PCR, tovarășului Nicolae Ceaușescu, de către delegația olimpică la înapoierea de la Los Angeles, surprinde fidel limbajul epocii: „Muncind și trăind în epoca de aur a națiunii noastre, inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului, epocă denumită cu mândrie patriotică „Nicolae Ceaușescu”, suntem fericiți și onorați să dedicăm victoriile noastre la cea mai importanță competiție sportivă internațională Dumneavoastră, tovarășe Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, președintele Republicii”[92]. Cu gândul la „marea satisfacție a datoriei împlinite” se mai consemna un episod al recunoștinței vizavi de conducătorul statutului. Asocierea establishment-ului politic cu sportul devenise o cutumă în țările cu regimuri autoritare sau dictatoriale; capitalul de imagine pozitiv era ușor de obținut prin intermediul

[92] „Sport”, nr. 8/august 1984, p. 4.

performanțelor sportive și, totodată, ascundeau problemele de ordin social sau economic din respectivele state. E la fel de adevărat că și programele politice, alocările bugetare și organizarea centralizată a sportului au generat descoperirea, creșterea și consacrarea multor atleți.

Un sportiv excepțional aduce cu sine recunoaștere internațională, faimă și notorietate țării natale. Un exemplu grăitor a fost gimnasta Nadia Comăneci. Sportiva de nota „1.00" a revoluționat sportul pe care l-a practicat și a reprezentat o comoară pentru regimul ceaușist. Doar că, la fel ca în alte situații, nivelul de recunoaștere și apreciere al Nadiei a scăzut permanent, încât, s-a ajuns la fuga acesteia peste hotare (27/28 noiembrie 1989). Impactul de imagine a fost notabil, însă zarurile fuseseră deja aruncate pentru conducerea politică. Țările din spatele Cortinei de Fier se aflau în proces de reformare sau schimbare de regim, numai Ceaușescu persista în crezul socialismului. Fuga gimnastei „eroină a muncii socialiste" a generat adevărate râuri de cerneală în presa internațională. Agențiile de presă și cotidienele occidentale au acordat spații generoase „evadării" Nadiei. Stațiile de radio și posturile de televiziune au difuzat înregistrări cu gimnasta romancă, atât de la întâlnirile cu presa, cât și materiale documentare sau evoluții de la marile competiții. Buletinul radio nr. 459" din 2 decembrie 1989, redactat de organele Securității, redă conținutul conferinței de presă organizată în aeroportul JF Kennedy din New-York (decembrie 1989), fiind selectate aspectele relevante. Astfel, fosta sportivă „a apărut în sală zâmbind [...] declarând de la început într-o engleză foarte bună "Vreau să vă spun doar câteva cuvinte. Sunt foarte fericită că sunt în America, lucru pe care mi-l doresc de mult timp" [...] au urmat întrebări-rafală ale reporterilor zeci, sute [...] era un fel de babilon în sala de presă a Aeroportului „Kennedy".

- De când plănuiești să fugi din România, Nadia Comăneci?
- De mulți ani.
- Care a fost motivul pentru care ai plecat?
- Am vrut să trăiesc o viață liberă.
- Ai plecat cumva din cauza evenimentelor din Europa răsăriteană, nemulțumită că nimic nu se întâmplă în România?
- Da și nu, nu neapărat. Am vrut-o eu. A fost o decizie personală – a venit răspunsul.
- Îți dai seama de impactul pe care-l are fuga ta asupra regimului lui ... ...? a fost întrebată Nadia.
- Răspuns sec în engleză „Is not my business" – „Nu-i treaba mea".

Dar, fără îndoială, toți reporterii din sală știau că impactul este extrem de mare, dovadă întrebarea și întrebările care au urmat pe aceeași temă”[93].

Detalii suplimentare referitoare la „evadarea” fostei gimnaste a se vedea Florian Banu, *Noiembrie 1989 – plecarea din România a Nadiei Comăneci: ultima lovitură de imagine dată regimului Ceaușescu* în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu editori, „Sfârșitul regimurilor comuniste, Cauze, desfășurare și consecințe”, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, Memorialul rezistenței Anticomuniste „Țara Făgărașului”, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2011, pp. 80-99.

Dacă mass-media internațională sau structurile externe erau interesate să afle consecințele plecării Nadiei, răspunsul de la București trebuia să vină rapid pentru a contrabalansa pierderea unui „stâlp” al societății socialiste. Dintre armele de contraatac, compromiterea și discreditarea subiectului, cele mai penetrante și dezonorante, erau preferatele organelor de informații. În acest caz, Departamentul Securității Statului a elaborat un plan de măsuri care conținea și câteva acțiuni de compromitere și discreditare, puse în practică odată cu eșuarea oricărei tentative de repatriere a sportivei, cum ar fi:

- Serviciul Dezinformare „D” și UM 0544 (Centrul de Informații Externe) elabora o notă cu datele difamante deținute despre gimnastă (comportament, lipsa calităților pedagogice, caracterul aventurist) ce trebuia predată până la 20 decembrie 1989;
- instruirea surselor și relațiilor operative, membri în foruri sportive internaționale sau întrețineau legături cu personalități din lumea sportului, în vederea convingerii că actul comis de cea în cauză avea un caracter aventurist, lipsind motivațiile de ordin politic ori profesional;
- prin sursele cu posibilități de comunicare cu radio „Europa Liberă”, urmau să fie plasate notele dezonorante și calomnioase;
- informațiile infamante ar fi fost de asemenea transmise, scris sau telefonic, unor persoane preocupate de culegerea de informații despre România[94].

Dominoul politic din Europa socialistă a ajuns la ultima piesă, regimul Ceaușescu, care s-a prăbușit sub impactul presiunii socio-

[93] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13346, vol. 24, f. 58

[94] *Ibidem*, ff. 15, 15v.

economice interne și al jocului marilor puteri mondiale. Dispariția regimului a dus la anularea setului de măsuri referitoare la Nadia Comăneci. După cum la temelia regimului de esență totalitară postbelic a contribuit și mișcarea sportivă, a se vedea implicarea în campaniile electorale sau organizarea primelor competiții de resort încărcate de registrul ideologic, la fel s-a întâmplat și la căderea colosului comunist, sfârșitul iminent a fost prefigurat, printre altele, și de gestul marii gimnaste.

Concluzii

Propaganda a fost, este și va fi unul dintre mijloacele cele mai importante și mai eficiente de promovare a unor interese particulare, instituționale, naționale sau internaționale. Propagarea și inducerea unor idei în vederea manipulării sau controlării unui grup, unei colectivități sau unui popor se bazează pe câteva elemente structurale. În acest context, domeniul socio-ocupațional denumit „sport” și-a adus aportul la răspândirea și împărtășirea viziunilor exprimate de conducerile politice ale vremii.

România postbelică a avut de înfruntat câteva provocări majore. De la efectele economice și sociale ale participării la un război devastator până la impunerea unui regim totalitar ce se va dovedi vremelnic. Noii „actori” ai scenei politice au implementat modelul creatorului de la Răsărit, iar educația fizică și sportul nu au făcut excepție.

Lozincile „Toate sporturile pentru popor”, „Primii în sport, primii în producție”, „fiecare bază sportivă în plus, un spital în minus”, programul „luna construcțiilor și amenajărilor de baze sportive” și discursuri de genul „cultura fizică și sportul vor deveni importante mijloace de educație comunistă și patriotică, factori care să contribuie activ la sănătatea poporului muncitor și la pregătirea tineretului pentru muncă, pentru apărarea Patriei, RPR” au fost folosite recurent în epocă și cu rezultate certe.

De ce era nevoie de dirijarea mișcării sportive?

O primă explicație ar fi organizarea reală a unui domeniu subdezvoltat. A doua argumentație se referă la controlarea mișcării întrucât putea fi folosită pentru satisfacerea a două nevoi ale conducerii statale: prima, aderarea la programul blocului popular-socialist de a-și impune supremația sportivă la nivel mondial; a doua, exercitarea unui control asupra populației incluzând și timpul liber.

Totuși, evoluțiile din resortul sportiv românesc au cunoscut unele particularități. Un fapt real era tradiția firavă în sistemul de educație fizică instituționalizat și precaritatea ramurii sportive în ansamblul de relații socio-economice. Cu toate acestea, obiectivul PCR enunțat nu privea doar aspectul organizatoric, ci avea o tendință vădită de „epurare” a celor considerați burghezi sau periculoși pentru noii guvernanți. Un aspect conex „decadenței burgheze” era „profesionismul” în cadrul sportiv, o reală amenințare, în condițiile retoricii asidue în favoarea amatorismului.

Câmpul cercetării, sintezei și interpretării este completat de o viziune nouă, desigur împrumutată, sportul de masă. Dezvoltarea noii sfere a devenit o prioritate pentru regimul de sorginte totalitar, iar căile de aplicare ale conceptului au cuprins și aparatul propagandistic. Astfel, în cadrul Secției de Propagandă și Agitație, a luat ființă structura „Sport”. Noua formă administrativ-politică trebuia să ajute la impunerea obiectivelor partidului și să popularizeze realizările pe tărâm sportiv obținute cu ajutorul statului.

Totuși, era nevoie de un mijloc de comunicare simplu și eficace, transmițător de mesaje clare, articulate și convingătoare, iar mass-media corespundea cerințelor. Din acest punct de vedere, aservirea presei scrise și a mijloacelor audio-vizuale asigura resursele pentru propagarea noilor idei. Presa centrală, regională și locală au fost „curelele de transmisie” ale PMR/PCR, iar publicarea crescândă a lucrărilor din categoria literaturii de specialitate, afișe și alte materiale de propagandă au întregit setul de măsuri.

Efectele cele mai vizibile s-au consemnat la competițiile de amploare, fiind formele cele mai directe de promovare ale intereselor statului, atât politic, cât și sportiv. Complexul sportiv „Gata pentru Muncă și Apărare”, „Spartachiadele” sau „Daciada” au reunit laolaltă sportivi de performanță și amatori, au enunțat obiective politice și au generat rezultate sportive meritorii. Deși etatismul nu produce în mod obligatoriu rezultate pozitive, totuși, centralizarea, investițiile în infrastructură și în resursa umană au adus rezultate sportive remarcabile la nivel mondial.

Imaginea pozitivă externă datorată sportului constituia una dintre puținele opțiuni de promovare în plan internațional. Din acest considerent capitalul de imagine câștigat trebuia reconfirmat prin noi succese, ceea ce s-a și întâmplat, însă în anii 1980 lucrurile s-au complicat. Undele șocurilor și deciziilor economice și politice s-au resimțit inclusiv în domeniul sportului, chiar dacă era de „interes național”, fiind obligat să obțină rezultate cu cheltuieli minime. Schimbările de priorități și

atitudine s-au repercutat inclusiv în scăderea stimei vizavi de personalitățile sportului românesc, vezi cazul gimnastei Nadia Comăneci, prefigurând câteva schimbări majore la nivel politic, economic și social.

Sistemul politic comunist prin controlul exercitat asupra mișcării sportive a fost capabil să mobilizeze resurse umane și materiale pentru obținerea unor performanțe excepționale, contribuind la întărirea politicii externe. Ceea ce se poate spune este că sportul nu mai este demult ceea ce pare a fi (dacă a fost vreodată) neutru, apolitic[95].

Propaganda în și prin sport surprinsă în studiul de față poate fi combătută, completată și revizuită cu alte surse documentare sau cu noi conceptualizări, susceptibile de a întregi tabloul informativ.

Anexa 1
PROIECT DE PLAN DE MUNCĂ al propagandei și agitației în sport (1948)

Obiectivele muncii de propagandă și agitație în sport derivă din sarcinile trasate prin „Hotărârea Biroului Politic al CC al PMR asupra stimulării și dezvoltării continue a Culturii Fizice și Sportului".

Munca de propagandă și agitație în sport are ca scop popularizarea sportului în masele largi ale tineretului, mobilizarea tineretului în sport, educarea comunistă a sportivilor și a spectatorilor.

Educația nouă dată sportivilor noștri are ca scop crearea unui sportiv de tip nou după modelul strălucit al sportivului sovietic, luptător hotărât pentru pace, constructor activ al socialismului, gata pentru apărarea Patriei împotriva imperialiștilor ațâțători la război. Cultura fizică și sportul vor trebui să devină parte integrantă a educației comuniste a maselor largi ale tineretului din țara noastră.

Pentru realizarea acestor sarcini, CGM, UTM și CCFS își propun să realizeze următoarele:

PROPAGANDA

1. Se vor organiza începând de la 1 Mai sub îngrijirea C.G.M. conferințe politice și

culturale lunare, în sălile din Capitală și provincie la care vor participa cei mai buni sportivi din producție. Ele vor fi ținute de activiștii Consiliului Județean și ai județenei UTM. Conferințele vor trata probleme ca: însemnătatea sportului în educația comunistă; superioritatea sportului

[95] *The International Politics of Sport in the Twentieth Century* edited by James Riordan, Arnd Krüger, London and New York, E & FN Spon, 1999, p. 61.

sovietic; demascarea sportului imperialist și a caracterului său neștiințific; importanța sportului pentru dezvoltarea armonioasă a omului etc.

2. Organizarea unui ciclu de conferințe științifice având menirea de a populariza

importanța sportului nou și a caracterului său științific. Conferențiarii vor fi asigurați de „Societatea pentru Răspândirea Științei și Culturii”- de asemenea, vor fi invitați să țină astfel de conferințe conducători ai sportului nostru. Aceste conferințe se vor ține în marile întreprinderi și instituții sau în sălile publice, la marile întreprinderi și în centrele mai importante din țară, UTM-ul va organiza conferințe pentru popularizarea anumitor ramuri de sport ținute de sportivii de frunte din localitate. Aceste conferințe vor fi urmate de demonstrații ale maeștrilor sportivi.

3. Începând de la 15 Aprilie se vor organiza, în centrele unde funcționează școli medii de

cadre ale CGM sau UTM cursuri serale pentru sportivii de frunte, cu un program de 15 lecții. Astfel de cursuri vor fi organizate și pentru cadrele sportive ce muncesc în Consiliile Sindicale Județene, Comitetele Județene pentru Cultură Fizică și Sport și secțiile sportive UTM. Conferențiarii vor fi aleși dintre activiștii comitetului județean UTM și CCFS și ai Consiliului Sindical Județean, folosindu-se în special lectorii școlilor medii CGM și UTM.

4. Se vor organiza începând de la 1 Mai convorbiri politice cu membrii colectivelor

sportive sub conducerea și controlul utemiștilor.

5. Pentru taberele sportive și cantonamentele de loturi naționale se va alcătui un program

special de învățământ politic, UTM având sarcina de a asigura lectorii și asistenții necesari ținerii lecțiilor și seminariilor.

6. În școlile medii UTM vor fi primiți sportivii de frunte, utemiști, care după absolvirea

cursurilor vor activa în domeniul propagandei și agitației pe linie sportivă. CC al UTM în colaborare cu CCFS va întocmi planul conferințelor și cursurilor propuse mai sus, precum și programul bibliografic și întrebările pentru examenul ideologic al complexului de stat GMA.

PRESA

1. Presa sportivă va populariza sportul sovietic, realizările sportivilor și maeștrilor

sovietici, subliniind caracterul larg al acestui sport, legătura sa strânsă cu eforturile din producție
2. În paginile zilnice de sport ale Vieții Sindicale și Scânteii Tineretului se vor introduce
rubrici permanente care vor trata probleme de organizare a colectivelor, rezultate și metode ale sportivilor sovietici, reportaje asupra muncii cultural politice a sportivilor. În Scânteia Tineretului și Ifjumunskas (?) vor apărea materiale cu teme sportive, ca de exemplu: „Organizația UTM din fabrica ... sprijină munca sportivă”. Articole identice de critică, vor apărea în Viața Sindicală cu privire la ajutorul pe care îl dau Sindicatele colectivelor sportive din întreprinderi, instituții, facultăți.
3. Se va acorda o deosebită atenție popularizării sportului în rândurile țărănimii
muncitoare, prin ziarele și publicațiile care pătrund la țară: Scânteia Satelor, Albina, Săteanca etc., precum și prin ziarele și revistele naționalităților conlocuitoare.
4. În Sportul Popular și în presa de tineret se va indica materialul bibliografic necesar și
întrebările pentru examenele ideologice ale complexului GMA.
5. Colectivul de presă al CCFS va fi întărit, iar resorturile de presă ale CGM și UTM vor
trimite ziarelor sportive bilunar, buletine, cuprinzând știri și date privitoare la activitatea sportivă a sindicaliștilor și utemiștilor.
6. După apariția HCM privind Complexul GMA, CCFFS va ține o ședință cu
responsabilii rubricilor sportive ale ziarelor și publicațiilor și cu redactorii sportivi ai agenției Agerpres pentru a stabili sarcinile presei în această privință.
7. Se va întocmi pentru Buletinul Secției de Propagandă și Agitație al CC al PMR un
material de îndrumare a presei din provincie în problema propagandei sportive.
8. Gazetele de perete vor introduce o rubrică permanentă în care se vor dezbate
problemele sportive ale întreprinderii și se vor populariza rezultatele obținute de colectivul sportiv al întreprinderii. Colectivele sportive mari din întreprinderi își vor face gazete de perete sportive.

AGITAȚIE

1. Pentru a sprijini munca sportivă agitatorii utemiști vor organiza convorbiri politice cu teme sportive arătându-se îmbinarea dintre sport și producție. În Scânteia Tineretului va apare redarea unei astfel de convorbiri până la 25 Aprilie. Agitatorii vor mobiliza masele de tineri pentru participarea lor la diferite competiții ce se vor organiza insistându-se în special asupra caracterului permanent și continuu pe care trebuie să-l capete activitatea sportivă.
2. Pentru popularizarea sportului de mase se va edita de către CCFS un afiș general sportiv, și un număr de afișe pe ramuri de sport. CGM-ul va edita trei afișe de popularizare a turismului și trei afișe sportive.
3. CGM-ul și CCFS-ul vor introduce în lozincile permanente ale organizaților, pe cele cu caracter sportiv. Începând de la 1 Iunie, CGM-ul și UTM-ul vor tipări lozinci cu conținut sportiv. Răspândirea afișelor, lozincilor și întregului material de agitație va fi asigurată de organizațiile sindicale și de UTM.
4. CCFS va stabili cu Editura de Stat tipărirea cărților poștale ilustrate cu imagini turistice și cu fotografii din activitatea sportivă, ce vor fi propuse de CCFS, CGM și UTM și pe care se vor tipări scurte extrase din Hotărârea BP al CC al PMR.
5. CCFS va scoate două plicuri cu fotografii cu caracter tehnic – sportiv. CGM va edita în luna Octombrie un plic cu fotografii cu tema „Alpinism și turism". UTM-ul va scoate în luna Iulie un plic cu fotografii din activitatea sportivă a tineretului. În plicurile ce vor fi editate de UTM se vor introduce fotografii sportive cu tema „sportul parte integrantă a educației comuniste a tineretului".
6. CCFS va avea ca sarcină ca, pe toate stadioanele, terenurile și sălile sportive, să se monteze „Table de onoare" în care se va înscrie data și numele sportivilor, buni în producție, care au realizat pe respectivul teren cele mai bune performanțe. Acest lucru va fi asigurat de UTM în sălile de sport din școli.
7. CCFS va asigura ca în fiecare jurnal cinematografic să fie date aspecte din activitatea

sportivilor noștri. CCFS va căuta ca în caravanele cinematografice ale Partidului să se programeze jurnale sportive sovietice care vor rula în țară. În același timp CCFS va căuta ca societatea de stat ROMFILM, să importe filme sovietice documentare sau cu subiect din viața sportivilor.

8. în orele de radio ale tineretului se vor introduce materiale de popularizare a sportului,

reportaje din viața colectivelor sportive și se vor aduce la microfon tineri utemiști evidențiați în producție și sport.

9. CGM și UTM vor introduce în programele festivalurilor artistice, momente sportive ce

vor fi susținute de colectivele sportive din întreprinderi.

10. CCFS va lua legătura până la 25 Aprilie cu Ministerul Artelor și Uniunea Scriitorilor

din RPR pentru a stabili felul în care se vor stimula artiștii și scriitorii pentru a-și îndrepta atenția spre subiectele din viața sportivilor.

11. Se vor organiza, prin îngrijirea CGM, echipe sportive care începând de la 1 Mai vor

merge să popularizeze sportul la sate, urmând ca colectivele sportive orășenești să ia sub patronajul lor diferite colective de la sate în vederea organizării, stimulării și ajutorării lor.

12. Se vor organiza brigăzi de producție formate din sportivi. CGM cu ajutorul UTM va

organiza de la 1 Mai întreceri între colectivele sportive. Criteriile acestor întreceri sunt: activitatea în producție, activitatea sportivă, numărul proporțional de oameni antrenați în sport, numărul fetelor antrenate în activitatea sportivă etc.

Educarea publicului sportiv va constitui o preocupare deosebită a noastră

Pentru aceasta vor fi folosite următoarele mijloace:

1. Presa
2. Megafoane instalate pe terenurile de sport
3. Pavoazarea terenurilor de sport
4. Organizarea echipelor de agitație pe terenurile sportive formate din agitatori utemiști,

echipe care vor fi instruite pentru a lua o atitudine hotărâtă față de orice manifestare huliganică – dușmănoasă pe terenuri.

5. Repartizarea biletelor de către CCFS și CGM la manifestările sportive mai importante

numai pentru cei din câmpul muncii și în primul rând fruntașilor evidențiați și membrilor activi ai colectivelor sportive. Înainte de manifestările sportive mai importante se vor ține scurte prelucrări cu toți cei care vor primi bilete pentru aceste manifestări, dându-se îndrumări asupra comportării lor pe terenul de sport.

Editurile organizațiilor noastre vor edita lucrări după cum urmează:

1. Editura CCFS: materiale tehnice, materiale sportive. CCFS va edita odată la două luni

„Carnetul sportivului” în care se vor introduce materiale sportive și politice, necesare cadrelor noastre.

2. Editura CGM: materiale de îndrumare a activității sportive în întreprinderi și institute. Materiale de popularizare a turismului
3. Editura Tineretului: materiale de popularizare a activității sportive a tineretului,

materiale literare cu subiecte din viața sportivă, traduceri din literatura sportivă sovietică, broșuri pentru îndrumarea colectivelor sportive la sate și școli. Pentru complexul GMA se va alcătui un plan special. CGM și UTM și CCFS vor alcătui planuri de muncă amănunțite care decurg din sarcinile prezentului plan.

ANR, CC al UTC, dosar nr. 21/1948, f. 1

Anexa 2

Articole de presă referitoare la Congresul Mondial al Tineretului și Studenților de la București

AGERPRES
Strict confidențial

Geneva – 11.VIII –

Ziarul JOURNAL DE GENEVE publica sub iscălitura lui Bernard Beguin, care a participat la cel de al III-lea Congres al Tineretului și Studenților de la București o serie de articole calomnioase și insultătoare intitulate „O săptămână în spatele cortinei de fier”. Primele două articole din această serie se ocupă de drumul făcut până la București. Redăm cel de al treilea și al patrulea articol, respectiv 7 și 8 august care se ocupă de țara noastră.

Doar dacă voi deveni vreodată biciclist și voi participa la o cursă ciclistă, voi mai avea parte vreodată de primirea care s-a făcut la aerodromul din București; steaguri fluturând în vânt, o orchestră intonând imnul Federației Mondiale a Tineretului Democrat, cadențat ca un marș nemțesc, pe alocuri avântat ca un galop căzăcesc. Se poate o asemenea primire să nu placă, se poate crede că aceste manifestări colective s-au desfășurat adesea în mod neplăcut, dar nu se poate nega că ele cuprind elemente impresionante.

La picioarele scării pe care coborâm din avion, tinere fete în rochii de culoare deschisă sunt adunate cu brațele încărcate de gladiole. Întrucât nu era nici o femeie cu noi, credeam că prezența lor are un scop decorativ. Greșeam însă. Unul câte unul, toți pasagerii au primit câte un buchet; colonelul coreean care mă însoțea de la Praga, artiștii cehi de cinematograf – care desigur nu s-au bucurat de o asemenea primire la Locarno – și chiar eu, cu pălărie, impermeabil, servietă și valiză, care nu știu ce să fac cu jerba ce mi s-a oferit și mă gândesc cu respect la acei obișnuiți ai saloanelor din secolul trecut care primeau stând în picioare o ceașcă de ceai și prăjituri, fără a lăsa din mână pălăria tare, bastonul sau mănușile. Încerc să las buchetul pe primul scaun în sala de așteptare, dar în zadar, paznica mea vigilentă îmi amintește imediat de el. Nu vorbește nici o limbă occidentală, dar oare deviza Congresului nu este să ne înțelegem cu un surâs? Zâmbesc deci și apuc buchetul pe car reușesc să-l port în cele din urmă ca pe un copil (De obicei mi se reproșează că țin copiii ca buchetele).

Gustări, sandviciuri, nici un fel de control vamal. Un funcționar al serviciului de presă mi-a luat pașaportul pe care mi-l înapoiază imediat. Nu ni se controlează bagajul. Însoțit de un funcționar, am plecat în oraș într-un automobil american.

Bucureștiul s-a îmbrăcat în haine noi pentru Festival: pretutindeni steaguri, drapele, afișe, lozinci: „Pace și Prietenie", „Bun venit solilor păcii mondiale", „Tineri din toate țările uniți-vă pentru un viitor mai bun". Drapele din toate țările, inclusiv Statele Unite ale Americii și drapele sovietice într-o proporție normală, foarte puține portrete oficiale, în afara celor din Piața Ateneului unde portretul lui Petru Groza, președintele Prezidiului și al lui Gheorghiu-Dej, președintele Consiliului de Miniștri, atârna unul lângă celălalt pe fațada unui minister.

Ziariștii "burghezi" invitați la Congres au format obiectul unei ospitalități generoase și atente. Am fost cazați într-unul din cele mai bune hoteluri din București, renovat pentru această împrejurare. Aflând că sosesc din Elveția, portarul mi-a cerut ... știri despre Koblet!

Un medic era în permanență la dispoziția noastră, iar lui Clark de la Reuter, un uriaș vesel și zgomotos, i-au făcut cu totul gratuit injecții cu penicilină, pentru a-l învăța minte să mai răcească la o temperatură de 40 grade la umbră.

Ni se serveau mese supra îmbelșugate, cu aperitive, supă, pește, carne și desert ca să ne facă să credem că țara suferă de un surplus de produse alimentare cu care nu știe ce să mai facă. De asemenea în sala

Congresului, mesele erau zilnic împodobite din belșug cu coșuri de fructe – care însă sunt obiecte rare în piețele Bucureștiului. Era vădită dorința de a crea impresia belșugului. Cu prilejul Festivalului s-au deschis noi magazine, iar populația se îmbulzea în fața vitrinelor pentru a contempla cutiile de dulciuri, vinurile și lichiorurile reapărute ca prin farmec pe piață. Dar e destul ca automobilul, care mă ducea înspre Congres, să părăsească marile artere pentru a trece pe străzi mai mici și se puteau vedea în treacăt cum se înșiră cozi de gospodine care așteaptă în fața unei măcelării sau a unei băcănii.

Pe lângă fiecare ziarist străin a fost atașat câte un ghid-interpret sau, așa cum se spune în meserie, un ”cornac”. Al meu este redactor la INFORMAȚIA, iar cel al lui Pierre Frederix, corespondent al Agenției FRANCE PRESSE, este redactor la ROMÂNIA LIBERĂ. În general, suntem transportați toți cu o singură mașină americană care suportă cu curaj pavajul inegal al șoselei Kiseleff. Nu voi spune nimic rău despre ”cornacii noștri”. În primul rând, este neapărată nevoie de un interpret într-o țară a cărei limbă, orice s-ar spune, are legături foarte depărtate cu fiicele occidentale ale limbii latine. Apoi, în orice caz trebuie să fii supravegheat, astfel încât este totuși mai plăcut ca acest lucru să-l facă o figură cunoscută și totuși simpatică. Trebuie să mărturisesc că în repetate rânduri ne-au ușurat misiunea cu o bunăvoință evidentă. În tovărășia lor am vizitat cartiere sărace, am fotografiat țigani desculți, am pus întrebări indiscrete directorului Agenției Române de Presă, lucru la care un străin neînsoțit nici nu putea visa. Pentru ”cornacii” noștri, deviza era că totul este permis și că bineînțeles se poate fotografia orice. Nu au fost dezminițiți decât în două rânduri.

Prima dată, trecând prin fața Parcului de Cultură, văd o statuie uriașă a lui Stalin din ghips alb. Opresc mașina și cobor singur cu aparatul de fotografiat. Nici nu apuc bine să-mi pun aparatul la punct, când un agent de poliție cu chipiu alb, haină albă și cu batonul negru și alb, străbate în fugă distanța care ne despărțea și îmi interzice în mod categoric fotografierea. (este demn de semnalat că oricând vrei o poți găsi sub forma unei cărți poștale). ”Cornacul” meu vine lângă noi, parlamentează, dar în zadar. „Probabil, îmi explică el candid, că nu știe că este permis”...A doua oară, vizitam tocmai o țesătorie. Mașini englezești și germane, dinainte de război, muncitoare femei, destul de prost îmbrăcate. Cu excepția unei frumoase fete într-o rochie proaspătă și un batic roșu care stătea lângă o fereastră. Desigur că nu voi fi bănuit că ”îmi caut de lucru”: mă reazim de fereastră și scot aparatul, dar pe loc intervine

inginerul spunându-mi că este ”interzis”. Explic interpretului meu că nu-mi pasă de mașini, că în Occident sunt mii ca acestea, dacă nu se află de pe acum la fiare vechi, și că nu mă interesează decât fata, pentru că ea reprezintă un tip. Dar nu este nimic de făcut. Orice document luat într-o uzină privește, după cum pare, apărarea economică...Păcat; era frumos concretizată această apărare economică românească.

Cel de al III-lea Congres Mondial al Tineretului s-a ținut în sala Floreasca, nu departe de lacul cu același nume, în împrejurimile orașului București. Pe malul lacului, o falsă cabină telefonică afișează articolul 3 din Constituția Republicii Populare Române care îmi amintește că această țară își datorește independența glorioasei armate roșii. Faptul că Uniunea Sovietică este ”a doua patrie a fiecărui comunist” va fi scos în evidență în cursul dezbaterilor Congresului. Dezbaterile au fost deschise în prezența președintelui Republicii, dr. Petru Groza. (S-a remarcat lipsa lui Gheorghiu-Dej, primul ministru al țării, ceea ce a dat loc la tot felul de speculații. Dar el a apărut mai târziu la deschiderea Festivalului, astfel încât speculațiile au zburat odată cu miile de porumbei sloboziți cu acest prilej.)

1200 delegați, în majoritate zdrobitoare comuniști, au umplut această sală cu o atenție studioasă. Veniți din aproximativ 80 țări, unii dintre aceștia împodobeau mulțimea cu costume pitorești: mineri polonezi, cu veston negru și talia de viespe și cu chipiuri împodobite cu pene negre, un ”prinț” nigerian, ofițeri chinezi și nord-coreeni (printre care două femei locotenent). Se afla de asemenea, cu căști și rețele de camuflaj, un grup de soldați ai Vietminului, cărora le-au trebuit săptămâni pentru a traversa Eurasia comunistă. A mai fost printre alții – giuvaerul delegației sovietice – o fiică a druzilor cu trese lungi, care semăna cu regina Berta, cu un voal mare brodat ținut cu o diademă de aur și o rochie de brocard brodată cu fir de aur de sus până jos.

Firește că nu ea a fost ceea care a luat cuvântul, ci tovarășul Selepin, secretarul general al Comsomolului. Scund, cu părul măciucă, el a rostit cuvintele de ordine ale noii diplomații sovietice: ”Chiar în luna martie – a declarat el – șeful guvernului sovietic, mareșalul Malencov, a declarat că în prezent nu există nici o chestiune litigioasă sau nerezolvată care să nu poată fi reglementată pe cale pașnică, pe baza unor acorduri reciproce între țările interesate”. Această frază, care a fost citată în raportul secretarului general Jacques Denis, trebuie să fie laitmotivul tuturor discursurilor rostite. Cu o fidelitate religioasă, ea revenea în toate

limbile, fără ca măcar un singur cuvânt din acest text sfânt să fie schimbat.

Celălalt cuvânt de ordine era dreptul la independența națională. Cu o inconștiență care dezarmează, în această țară ocupată de armata roșie, unde Stalin domnește începând de la Parcul de Cultură până la Galeriile naționale, trecând prin uzine, manuale școlare, palatul pionierilor și creșe, fiecare a denunțat la tribună sperietorile occidentale care nu respectă independența țărilor. De altfel, această sarcină a fost îndeplinită cu o deosebită înverșunare de această sarcină a fost îndeplinită cu o deosebită înverșunare de înșiși ”delegații” occidentali, care au supralicitat la denigrările rostite împotriva propriilor lor țări.

Tovarășul Șelepin a recomandat printre altele Federației Mondiale a Tineretului Democrat să caute să-și lărgească bazele: „Noi considerăm că adoptarea unor măsuri practice internaționale, regionale și locale de natură să intereseze tinerii ne-membri ai Federației, vor fi deosebit de favorabile lărgirii rândurilor Federației – a declarat el. Ea ar putea organiza în mod regulat, în cadrul internațional, național și local, întâlniri sportive prietenești, competiții, întreceri și alte întâlniri de acest fel”, și a citat ca exemplu, Festivalul de la București. În felul acesta, întreaga lume este avertizată. Dar caracteristic pentru cei înșelați, este faptul că cred că avertismentele se adresează altora.

Șelepin a fost foarte mult aplaudat, mult mai mult decât președintele Republicii Române (și aproape tot atâta cât și Zatopek, câteva zile mai târziu). Întreaga sală, în picioare, aplauda scandând, în timp ce, modest, el se aplauda singur la tribună. Apoi, lumea a început să strige: ”Com-so-mol!, Com-so-mol!, Com-so-mol!”, cu un singur glas, la care s-au alăturat din toată inima delegații ”tineretului liber” elvețian.

Aceștia, de altfel, se aflau cu rigurozitate pe ”linie”. Fiind însoțiți de doi observatori necomuniști, unul din partea ”tineretului european” și celălalt din partea ”tineretului social-democrat”, ei i-au invitat să dezbată o declarație comună. Imediat s-a căzut de acord asupra câtorva puncte inocente, ca: dorința tineretului elvețian de a-și manifesta în mod concret solidaritatea cu victimele catastrofelor naturale, dorința sa de a participa la schimburi culturale tot mai largi, și împotrivirea sa unanimă față de ”mașinile de anihilare a gândirii”. Binevoitor, șeful delegației, U. Kaegi, din Zürich, a renunțat să denunțe interzicerea de către Consiliul federal a afișului Festivalului. Apoi ”observatorii” s-au dus să doarmă semnul celor cu cugetul împăcat.

A doua zi, textul lui Kaegi, multiplicat și tradus în șapte limbi spunea că ”delegația elvețiană, compusă din prieteni aparținând diferitelor curente politice, având concepții diferite..., printr-o voință comună..., dorește să contribuie la întărirea prieteniei dintre popoare”. Punând astfel în aceeași strachină pe observatori și delegați, textul a enumerat apoi punctele asupra cărora ei au căzut de acord în ajun, adăugând însă timid: ”Noi dorim Federației, organismul cel mai reprezentativ al tinerilor din întreaga lume, noi succese în activitatea sa viitoare, și ne exprimăm convingerea că Federația va găsi un sprijin și mai activ în țara noastră”. Alarmați, dar prea târziu, ”observatorii” au cerut să se disocieze de această profesiune de credință. Textele fuseseră distribuite. Ei au trebuit să se mulțumească cu o corijare verbală a lui Kaegi care, la tribună, i-a descris drept ”observatori”.

În tot acest carnaval teledirijat a fost un moment de emoție care, pentru a fi cinstiți, trebuie să recunoaștem că a fost sincer. A fost Luni, 27 iulie, dimineața. De 20 de minute, Hu Yao Fang enumera cu o voce ascuțită succesele revoluției chineze, când pe neașteptate, în mijlocul unei fraze el a anunțat: ”După doi ani și 17 zile de negocieri, în Coreea s-a semnat armistițiul”. După cum era de așteptat, efectul a fost fulgerător. Cât ai clipi din ochi, delegația nord-coreeană, bărbați și femei în uniformă, a fost smulsă de pe banca sa și purtată în triumf prin sală care, timp de 50 de minute, și-a manifestat în mod frenetic bucuria. Lumea se săruta, aplauda, bătea din picioare, cânta, plângea. Iar lacrimilor pe care le-am văzut curgând pe obrazul unui ofițer chinez, cred că le putem acorda întreaga lor valoare umană, noi care nu avem obiceiul de a transforma totul în propagandă politică.

Dar, vai, Congresul a făcut acest lucru. Această bucurie spontană și-a găsit imediat organizatori, șefi de orchestră. S-a început să se strige: ”Pace în Vietnam, Ho Și Min”, așa cum s-a strigat: ”Com-so-mol”, iar miracolul a luat sfârșit.

ANR, fond Colecția Dej, dosar nr. 725/1953, vol. 1, ff. 90-96.

Anexa 3
Relatarea jurnalistului Richard O'Regan, corespondent al agenției ASSOCIATED PRESS, despre Festivalul Mondial al Tineretului și Studenților de la București, 13 august 1953

Poate că cea mai spectaculoasă manifestație de propagandă – și în același timp cea mai mare înșelătorie – din zilele când Roma păgână ardea de vii pe creștini – se desfășoară în prezent în România comunistă, un stat polițist tot atât de desăvârșit ca și Rusia Sovietică. Corespondenții care au fost invitați în spatele Cortinei de Fier la această manifestație – așa numitul „Cel de al IV-lea Festival Mondial al Tineretului" – s-au înapoiat Miercuri la Viena. Semnatarul acestui comentator este unul dintre ei.

Acest spectacol strălucitor, care trebuie să coste lumea comunistă milioane de dolari – un spectacol atât de abil organizat încât Hitler și Goebbels par elevi de școală primară – ascunde de fapt:

1) o disperare și o sărăcie, fără pereche în lumea comunistă, poate doar cu excepția Chinei.
2) Un popor posomorât și înfometat, care își pune orbește speranțele în Statele Unite pentru eliberare
3) Controlul poliției secrete asupra vieții și gândirii este atât de temeinic organizată încât mii de oameni trăiesc într-o veșnică teroare în timp ce câteva mii de comuniști de frunte trăiesc în lux.

S-ar putea însă ca miile de tineri occidentali invitați, care nu sunt comuniști, să se lase convinși și înșelați de această înscenare de necrezut. Festivalul, care mai continuă încă o săptămână, pare să fi micșorat încordarea din rândurile celor 16 milioane de români, cărora li s-a strâns cureaua atât de mult înainte de Festival, încât diplomații occidentali spun că puțin ar mai fi trebuit ca să se producă o revoltă populară.

Înainte de a pleca din București, un român mi-a remis în secret o scrisoare care exprima ceea ce mi-au spus zeci de oameni atunci când am ocolit poliția secretă pentru a sta de vorbă cu voi: „Nu plecați cu impresia că poporul român trăiește așa cum pare să trăiască acum, în timpul Festivalului. Cu trei luni înainte...piețe (bruiat)...Muncitori de toate categoriile au murit de foame pe străzi. În fața magazinelor alimentare se formau cozi de sute de persoane și miliția a ridicat pe cei care au îndrăznit să spună ceva [Gheorghiu Dej a adnotat pe marginea documentului: „minciuni ticăloase"]. Ei au arestat înainte de Festival mii de oameni bănuiți de a putea să provoace o răscoală în timpul Festivalului [Gheorghiu Dej comenta pe marginea documentului: „aiurea!"]. Mii de

români cumsecade sunt împușcați sau zac în lagăre de muncă forțată. Comuniștii sunt puțini la număr și mulți dintre ei sunt sătui de propriile lor minciuni. Noi românii ne vom recâștiga libertățile, dar nu putem rezista rușilor înarmați cu tancuri și cu avioane cu reacție, care staționează în suburbiile orașelor. Toată speranța poporului român este în poporul american. Ne-am închipuit că anul 1953 va fi anul eliberării. Poporul român continuă să tacă dar nemulțumirile sale mocnesc; la prima ocazie, el va izbucni [Gheorghiu Dej a adnotat: „Zău!"].

Festivalul de la București, organizat și ca o olimpiadă în Răsărit – s-a desfășurat sub lozinca „pace și prietenie". Nu s-a pierdut din vedere nici un amănunt pentru a se crea celor 30.000 de vizitatori occidentali impresia superficială că România a creat un paradis comunist, în care veselia și cultura predomină printre muncitori [Dej a notat: „interesant totuși"].

În fiecare zi sunt organizate peste 140 de manifestații, în afară de cele sportive. Marile clădiri moderne ale Bucureștiului, construite pe bulevarde largi înainte de război, au fost spoite de curând pentru a da impresia că au fost construite de comuniști. De fapt, în ultimii trei ani abia că s-a întreprins vreun proiect de construire de locuințe pentru muncitori.

Reflectoarele și zecile de mii de steaguri ale celor 102 țări participante, dau un colorit viu orașului. Împreună cu megafoanele puternice și dansul pe străzi, ele dau o impresie de veselie permanentă. Totuși, controlul străinilor este organizat până în cele mai mici detalii.

Occidentalii sunt găzduiți în fostele hoteluri de lux. Corespondenții americani au fost tratați la fel. Un mare camion ZIS rusesc ne-a fost pus la dispoziție pentru transport. Prin aceasta se urmărea de a ne opri să umblăm pe străzi. Ni s-au desemnat trei interpreți pentru a "ne ajuta", dintre care unul se crede că era ofițer de securitate. Când ne-am aventurat afară din București, într-un automobil al legației americane, nu am fost opriți, dar am fost urmăriți permanent de trei automobile negre pline cu polițiști solizi de la Securitate.

...bruiat. Masa care ni s-a servit a fost așa de abundentă – fiind vorba de delegați occidentali – încât multor occidentali li s-a făcut rău. Totuși, în interiorul hotelului „Ambasador", unde am fost găzduiți, unui funcționar i-au dat lacrimi de bucurie atunci când a primit o bucată de salam vienez, vechi de o săptămână, pe care i-a oferit-o corespondentul.

Am auzit din întâmplare o înregistrare a conversațiilor noastre telefonice și am fost urmăriți cu abilitate de poliția secretă prin mulțime,

după ce „interpreții noștri ne-au asigurat că putem sta de vorbă liber cu „oricine dorim".

...Speriată...o fată a arătat că poliția secretă i-a luat buletinul de populație pentru că a vorbit cu un corespondent de presă, spunându-i să revină după ce el va fi plecat. Mă aștept să fiu condamnată la trei ani, a spus ea.

Un membru al poliției secrete a stat toată noaptea în fața compartimentului din vagonul de dormit în călătoria de plecare din România.

Nu a existat nici o mișcare din partea noastră care să nu fi fost raportată la Ministerul de Interne, cea mai mare clădire guvernamentală din oraș. Deși situată într-o piață animată, puțini sunt aceia care nu ezită să traverseze, înainte de a se apropia de această clădire.

Atunci când a dejucat poliția secretă pentru a vorbi cu oamenii pe stradă, nu a fost nimeni care să nu spună: „Totul este minciună și înșelătorie. Nu am văzut unt sau șuncă sau lapte sau pâine albă de anul trecut. Nu putem trăi din salariile noastre și după ce veți pleca va fi mai rău" [Gheorghiu Dej a consemnat la sfârșitul articolului: un bandit!"].

ANR, fond Colecția Dej, dosar nr. 725/1953, vol. 1, ff. 181-183

Cristina **PREUTU**

Rolul și efectul scrisorilor adresate puterii în România socialistă

The Role and Effect of Letters to Political Power in Socialist Romania

I focus my research on one of the official communication networks between state and society in socialist Romania, more precisely, the communication through letters. Letters sent by citizens to political or state authorities had fulfilled a double function, on the one hand, it had an utilitarian function, because for the authorities these letters constituted a form of information on economic, administrative or social issues of the society, but on the other hand, we have, also, a symbolic function, by structuring and consolidating a relationship between the individual and the representative of the power, which contributed to the shaping of some representations of power.

Thereby, the analysis of these letters complete Romania's social and economic picture at Nicolae Ceausescu's leadership, detailing the problems and deficiencies of the transport system, of functioning of enterprises or negligence of some employees. The way they addressed to the authorities and the expectations that these citizens had from the authorities allowed us to analyze the image that the political power had conceived. Official instructions for solving the issues raised by letters and the institutions involved make this process a form of social and economic regulation and develop a form of communication between the individual and the power.

I order to complete my research I used, especially, documents from CNSAS Archives, Documentary Fund and from National Historical Central Archives of Bucharest, CC of RCP Fund.

Etichete: rețele de comunicare, scrisori, denunț, România, comunism
Keywords: communication networks, letters, denounce, Romania, communism

Natura comunicării într-un regim comunist reprezintă o temă de reflecție relativ recentă[1]. Ancorată mult timp în paradigma fenomenului

[1]În studiul semnat de Kristin Roth-Ey și LarissaZakharova, în „Cahiers du Monde Russe” se analizează acest parcurs istoriografic al subiectului privind tema comunicării într-un regim de tip totalitar, identificându-se tendința de a explica această dimensiune a regimului încă din anii '60. Dificultatea cea mai mare la acel moment a fost disocierea funcției propagandei de cea de comunicare. Abia în ultimii ani putem vorbi de studii care aduc un plus de cunoaștere și înțelegere asupra acestui subiect (vezi Kristin Roth-Ey și Larissa Zakharova, *Foreword.*

totalitar, care a dat naștere studiilor despre societatea de masă, analiza asupra regimului comunist a scos din calcul, pentru un timp, ideea existenței unei legături între societate și puterea politică, alta decât cea dintre dominați și dominatori. Analiza rețelelor de informare și de comunicare pe orizontală nuanțează mult natura regimului comunist. În acest context, considerăm că și procesul de comunicare pe verticală, între cele două entități menționate mai sus, aduce unele considerații cu privire natura regimului comunist.

Prin urmare, premisa acestui studiu o constituie ideea că într-un regim comunist există un proces de comunicare, atât între instituțiile statului, cât și între putere și societate. Deși puterea politică și-a apropriat aproape toate mijloacele și rețelele de comunicare existente, totuși, în anumite momente ale evoluției regimului, nu putem vorbi despre o putere de tip monolit care rămâne imună la reacția cetățenilor. Dimpotrivă, avem, pe de-o parte, o atenție sporită a decidentului politic acordată reacției cetățenilor la diferite acțiuni și mesaje transmise de el, iar pe de altă parte, avem o încercare a indivizilor de a-și adapta argumentația și modul de adresare, în așa fel încât să se facă înțeleși de către factorul politic. Rațiunile pentru care s-a dezvoltat această rețea de comunicare sunt diferite, iar în paginile care urmează vom analiza câteva dintre aceste rațiuni, subliniind și care erau așteptările societății de la conducerea partidului. Astfel, vom face referire la modul de comunicare prin scrisori în interiorul societății comuniste, urmărind rețeaua creată pe verticală, între societate/individ și puterea politică.

Analiza acestor scrisori contribuie la creionarea unui portret social, unul dintre obiectivele urmărite în acest studiu fiind evidențierea problemelor sociale și economice pe care individul le menționa în scrisori, precum și rolul pe care expeditorul îl atribuie factorului politic în rezolvarea acestor probleme. Pentru realizarea acestei analize vom urmări principalele valuri ale mesajelor adresate puterii și natura acestora, încercând să evidențiem o stare de spirit ce reiese din acestea și a unor probleme de natură socială și economică.

În ceea ce privește intervalul temporar asupra căruia ne-am îndreptat atenția, acesta cuprinde prima parte a conducerii lui Nicolae Ceaușescu. Schimbările resimțite la nivelul politicii interne, dar și externe își pot găsi explicația sau/și reflecția în tipul de analiză propus în aceste

---

*Communicationand Media in the URSS andEastern Europe,*în „Cahiers du Monde Russe”, 2/2015, vol. 56, pp. 273-290).

pagini. Amprenta primei părți a conducerii lui Nicolae Ceaușescu este dată de modul de interacțiune al acestuia cu societatea și cu diferitele nivele ale ierarhiei nomenclaturii. Păstrând tendințele unui stat de tip tradițional în ceea ce privește viziunea asupra procesului de guvernare, decidentului politic tinde tot mai mult să satisfacă dorințele cetățenilor, să le soluționeze problemele și să interacționeze tot mai mult cu ei. De aceea, și modul de comunicare între cele două entități: putere și societate, a suferit transformări care au modelat unele trăsături ale regimului.

Scrisorile au reprezentat un instrument oficial de comunicare între societate și putere. Din punct de vedere legislativ procesul era reglementat prin decretul 534/1966[2] și apoi prin legea nr.21 /1966 și mai târziu, prin legea nr.1/1978. Însă scrisorile trimise către autorități depășeau prevederile și obiectivele enunțate în aceste legi. În acest sens, existau două direcții ale acestor mesaje: o parte erau trimise autorităților de partid (autorităților locale de partid, Comitetul Central sau Nicolae Ceaușescu), iar o altă parte era adresată Consiliului de Securitate. Scrisorile trimise către Securitate reprezintă de cele mai multe orireclamații, sesizări sau diverse forme de denunțuri. Cele trimise către Comitetul Central sunt mai diversificare, cuprinzând de la sesizări, la cereri de locuințe, semnalarea unor probleme de natură socială și administrativă. Dintre acestea, o mare parte sunt adresate direct lui Nicolae Ceaușescu. Unele dintre ele sunt legate de aceleași probleme sociale, iar altele aniversare, omagiale sau sunt reacții la unele decizii de politică internă și externă. Acestea din urmă, reflectă o stare de spirit a populației care, de altfel, este dificil de documentat pentru un regim în care modalitățile de exprimare publică a opiniilor populației erau restrânse și controlate. În acest proces al comunicării pe verticală prin

[2] În dispozițiile generale ale decretului se preciza: „în Republica Socialistă România dreptul de petiționare al cetățenilor, garantat de Constituție, se exercită prin cereri, reclamații, sesizări și propuneri adresate organelor puterii de stat, ale administrației de stat, organelor judecătorești, organelor procuraturii, instituțiilor, întreprinderilor și oricăror organizații economice de stat, denumite în cuprinsul prezentului decret organe de stat”. Mai mult decât atât, organele de stat își asumau obligativitatea de a examina reclamațiile, sesizările și propunerile făcute prin presă, „comunicând redacțiilor respective în timpul cel mai scurt rezultatul cercetărilor și măsurilor luate” (vezi *Decret nr. 534 cu privire la primirea, examinarea și rezolvarea cererilor, reclamațiilor, sesizărilor și propunerile cetățenilor,* în „Buletinul Oficial”, partea I, anul II, nr. 38/ 24 iunie 1966, p. 286).

scrisori avem două momente importante, care au schimbat natura comunicării, și anume: anul 1968 și legea nr.1 din 1978. Acestea sunt și principalele două momente pe care vom dezvolta acest studiu.

Anul 1968

După discursul lui Nicolae Ceaușescu de condamnare a invadării Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varșovia au fost trimise la Comitetul Central sute de scrisori în care expeditorii îl susțineau pe Ceaușescu și-i încurajau atitudinea adoptată. O analiză mai atentă a acestor mesaje ne indică rolul pe care indivizii i-l acordau șefului de partid și de stat și rolul pe care ei înșiși și-l acordau în economia regimului. „După părerea mea, azi mai mult ca oricând țara și poporul român au nevoie de dumneavoastră, să vă vadă, să vă asculte, să vă aprobe, pentru a le da curajul, hotărârea, dârzenia, puterea de sacrificiu atât de trebuincioase astăzi", scria un cetățean din București, în august 1968. Acesta continua: „personal pun la dispoziție, persona mea, precum și opt copii (2 fii și 6 nepoți) în slujba țării pe care i-am educat cu iubire de țară, de neam, de popor"[3]. Mesajul trimis de către acest cetățean este cu atât mai interesant și arată adevărata susținere și apreciere față de lider, cu cât, în afara faptului că se oferă voluntar pentru a apăra țara, el oferă și o sumă de bani, deloc mică, tot cu același scop: „am oferit și aștept să mi se primească de către statul nostru, suma de lei 5000, fără nici o condiție, fără nici o cerință personală. Din contribuțiile apropiaților mai pot pune la dispoziție, sub formă de împrumut, cu termen de restituire la izbânda României-încă 25.000 de mii de lei"[4]. Nu este singurul caz de cetățean care și-a oferit copiii pentru apărarea țării. Un expeditor din județul Vâlcea, după ce-și exprimă neliniștea cu privire la un eventual conflict care ar putea apare în Transilvania, ca ecou la evenimentele din Cehoslovacia, scrie că și fiul său de 11 ani și-a exprimat dorința de a contribui la apărarea țării, și de a intra în Gărzile patriotice ca „copil-pionier". De asemenea, l-a îndemnat pe Nicolae Ceaușescu să dea arme cetățenilor și să-i instruiascăpentru a le putea utiliza, în scopulapărării țării[5]. Multe dintre mesajele trimise conțin asemenea sfaturi cu privire la

[3] În Arhiva Națională Istorică Centrală, fond CC al PCR, Secția Cancelarie,dosar nr. 313/1968, f. 7.
[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem,* f. 20.

modul în care România ar trebui să se apere în cazul unei agresiuni precum cea din Cehoslovacia.

Majoritatea expeditorilor scriau în numele familiei lor, exprimându-și solidaritatea cu privire la atitudinea lui Nicolae Ceaușescu. Acest lucru a fundamentat și a impus un alt nivel al reconstruirii mecanismului intern al cultului personalității. Construirea acestui mecanism pe un fond de popularitate a noului conducător a făcut posibilă grandoarea manifestărilor cultice din anii '80. Fără a epuiza posibilitățile de argumentare aducem un scurt exemplu care să susțină acest lucru. Într-o scrisoare din august 1968, un expeditor din Arad scria: „mai declar că, nicicând ca azi, în întreaga mea viață nu am văzut, în toată istoria patriei mele trăită în cei 62 ani, atât de total, conștient și solidar legat Poporul Român de conducătorul lui, ce azi, indiferent de trecutul politic vechi, care s-a șters complet și pentru totdeauna din sufletul fiecărui român, ca și din al meu”[6]. Unii expeditori folosesc formula de „discurs patriotic”, cu referire la acel discurs. Iată cum un moment în care dușmanul devine unul extern și în care sunt puse în valoare emoțiile și atitudinile patriotice, poate șterge un trecut recent, la acea vreme, violent și cu momente umilitoare.

Sentimentul patriotismului este unul profund, iar Nicolae Ceaușescu a știut să-l gestioneze în vederea trasării unui drum individual al României, departe de politica URSS-ului. Unii expeditori asemănau această eventuală agresiune cu momente istorice importante, cum ar fi bătăliile din 1916, de la Mărășești sau Oituz. Aceștia erau chiar foști soldați care au luptat în acele bătălii: „după cele petrecute până acum în țara noastră, îmi exprim convingerea că întregul nostru popor indiferent de naționalitate va lupta necontenit pentru pacea și libertatea popoarelor lumii și în țara noastră. Eu am 77 de ani și am luptat în 1916 la Mărășești, Ocna și Oituz și acum deși sunt bătrân voi lupta dacă cumva vom fi atacați de dușmani pentru a-mi apăra pământul scump românesc”[7]. Un pensionar de 83 ani, fost avocat i-a scris că a ascultat discursul la radio și că „nu m-am putut stăpâni să nu strig de mai multe ori, în gura mare, bravo!”. „Ce trebuie să se fi petrecut în inimile celor tineri care vă auzeau!”[8], a continuat el. Adeziunea și susținerea atitudinii hotărâte, afișată de către Nicolae Ceaușescu cu ocazia acelui discurs a

[6] *Ibidem*, f. 8.
[7] *Ibidem*, f. 125.
[8] *Ibidem*, f. 37.

solidarizatmulți cetățeni, de diferite profesii și etnii: profesori, avocați, foste cadre din armată sau Securitate, muncitori, români și maghiari, membrii de partid sau nemembrii.

Amploarea pe care o avea evenimentul, precum și modalitatea prin care a fost făcut public, constituiau alte două criterii importante în determinarea unor stări de spirit și exprimarea publică a unor opinii. Transmisiunea în direct la televizor a discursului a dat o notă de spectaculos momentului[9]. Mulți din cei care-i scriau precizau că au văzut discursul la televizor sau l-au ascultat la radio: „am ascultat la radio, am urmărit programul televiziunii, am citit ziare, oriunde ochii sau urechile și le îndrepți, poporul nostru român are toată încrederea în conducătorii noștri dragi, și la locurile noastre de muncă, în școli, uzine fabrici, pe ogoare, ne vom înzeci eforturile pentru a asigura înfăptuirea programului de dezvoltare a societății noastre socialiste”[10].

Ecoul evenimentului a luat amploare, întrucât pe 23 august s-a organizat cea de-a 24 aniversare de la instaurarea regimului comunist. Astfel că entuziasmul s-a răsfrânt și asupra acestui eveniment, ducând la o remodelare a discursului cu privire la 23 august. Un pensionar MAI, scria într-unul din aceste mesaje:„chemarea sa este un suflu de iubire de patrie, ca un diapazon sublim de dăruire pentru neam, de dăruire pentru umanitate, îndemnând popoarele la înțelegere și pace pe toate meridianele lumii, chemare plină de curaj în fața primejdiei. (...) în acest epocal moment de trăire, în secolul de teamă nucleară, fiul Ceaușului, căpitan de oști, Nicolae Ceaușescu și poporul nostru se află pe poziția de luptă, pentru pacea lumii, pentru civilizația și progresul ei”[11]. Mesajul se

---

[9] În acest sens, Irina Gridan a făcut o analiză a momentului august 1968, afirmând că puterea politică a fost interesată la acel moment de percepția discursului din partea populației. De aceea, în ziarul „Scânteia” s-a organizat o rubrică permanentă, până în 19 septembrie, în care erau retranscrise scrisorile de adeziune trimise către conducerea de partid. În acest context, autoarea se întreabă dacă aceste scrisori sunt autentice și dacă sunt sincere. Luând în considerare elemente precum: anonimitatea unor scrisori, greșelile de ortografie, stilurile diferite, referințe explicite la religie demonstrează că aceste mesaje sunt autentice și reprezintă reacții spontane la discursul lui Ceaușescu din 20 august 1968 (Vezi Irina Gridan, *Les communistes roumain face a l'été 1968. Strategies discursives et scenographies mobilisatrice*, „Hypotheses 2010”, nr. 14/ 2011, pp. 47-48).

[10] În ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 313/1968, f. 127.

[11] *Ibidem,* f. 45.

încheie cu:„Trăiască Patria! Trăiască Patria!”[12].Tot în această notă au fost trimise omagii și poezii, cele mai multe expediate de către foste cadre militare și participanți la Primul Război Mondial. Se poate observa trezirea unor opinii și stări de spirit în rândul unei categorii de populații care nu a reprezentat o voce până în acel moment, și, în același timp, indivizi care reprezentau un model pentru comunitățile lor. Imaginea Primului Război Mondial reprezenta unul din pilonii fundamentării conștiinței naționale. Am insistat asupra acestui moment, întrucât el a adus o schimbare atât în politica internă și externă a României, cât și în modul de comunicare între individ și reprezentatul puterii. Iar asemenea reacții din partea unor cetățeni au venit și în următorii ani[13].

Renașterea acestui sentiment al patriotismului a dus și la o schimbare a percepției individului față de conducerea politică, ceea ce a generat și un discurs critic. Astfel, au fost trimise și scrisori care criticau diverse aspecte ale regimului. Pe de altă parte, întrucât populația își permitea să trimită scrisori critice la Comitetul Central, a scăzut numărul celor ce trimiteau scrisori instituției Securității. Această schimbare a direcției mesajului se poate datora și reevaluării raportului de autoritate dintre conducerea de partid și Securitate.În septembrie 1969, în ședința de consiliu a MAI, în urma indicațiilor personale date de către ministrul Cornel Onescu, s-a decis îmbunătățirea sistemului de evidență a petițiilor adresate MAI. Conform noilor indicații date de către Cornel Onescu se dorea soluționarea tuturor scrisorilor și petițiilor venite de la Comitetul Central al PCR, Consiliul de Stat, Consiliul de Miniștri și presă[14].Numărul

[12]*Ibidem*.

[13]Voi preciza un exemplu, al unui maior în rezervă din București, care îi adresează lui Nicolae Ceaușescu o scrisoare în septembrie 1974 și îi care-i expune un întreg program de mobilizare națională ce avea ca finalitate anul 2000. Pe lângă datele tehnice precizate, precum: realizarea unor adăposturi subterane, aeroporturi, instalații de apeducte și irigații pe tot cuprinsul țării, el menționa și principiile pe baza cărora trebuia aplicat acest proiect, precum: „cultul patriotismului; glia străbună, iubirea părinților, străbunilor și războaiele de apărare a patriei din trecutul îndepărtat și cel apropiat; iubirea realizărilor mărețe de țară, cu înaltul spirit de sacrificiu al tuturor românilor, spiritul de sacrificiu în timp de pace și spirit de sacrificiu suprem în timp de război” (În ANIC, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr. 143/1970, f.31).

[14]*Raport privind modul în care organele MAI s-au ocupat de soluționarea scrisorilor oamenilor muncii în semestrul al II-lea/1969*, în Arhiva CNSAS, fond Documentar, 13136, vol. II, f. 81.

scrisorilor primite de către MAI era destul de mare. Într-un interval de șase luni au fost primite la aceste instituții un număr de 237.661 de scrisori. Dintre acestea 24.203 erau sesizări și denunțuri pentru furturi, delapidări sau alte infracțiuni, însă doar 9.707 au fost confirmate de către autorități. Din totalul scrisorilor au fost rezolvate: 34.447 cereri de pașapoarte; 102.164 cereri de evidența populației, avize, probleme de circulație; 24.432 cereri pentru eliberări de acte. Dincolo de aceste tipuri de scrisori care intrau în cotidianul activităților instituției au mai fost primite 5.128 de reclamații îndreptate împotriva cadrelor MAI, dintre care 1.465 au fost confirmate. Dintre cei cărora li s-au rezolvat problemele solicitate, 601 au trimis scrisori de mulțumire[15]. Acest fapt atrage atenția asupra unei posibilități de reglare a unor situații și comportamente profesionale, cu ajutorul cetățeanului, prin considerarea opiniei sale.Pentru promovareași încurajarea acestor atitudini sociale, de relaționare între individ și putere, unele scrisori de mulțumire erau publicate în revista „În slujba patriei", și în alte ziare județene și centrale.

Un alt tip de mesaje trimise către conducerea de partid, în acest an, dar nu numai, sunt cele care evidențiază o serie de probleme sociale, economice sau administrative. Este dificil de estimat un total al acestor scrisori, dar rapoartele făcute de Secția de Scrisori și Audiențe ne furnizează o serie de date în acest sens. De exemplu, în 1968 au fost trimise Comitetului Central al PCR un număr de 11.920 de scrisori, care enunțau probleme de natură penală[16], 2134 de scrisori care reclamau o serie de comportamente negative ale unor funcționari din MAI, procuratură, justiție și Securitate. Conform raportului făcut de către Secția de Scrisori și Audiențe, principalele sesizări erau: „abateri și abuzuri folosind metode nepermise de cercetare, au tărăgănat nejustificat soluționarea cererilor și sesizărilor, au comis acte imorale, infracțiuni, lovirea cetățenilor, ajungând până la vătămare corporală gravă a integrității corporale, luare de produse și materiale de la diferite unități socialiste, fără a plăti contravaloarea lor"[17]. Dintre acestea, 1133 de cazuri au fost verificate și confirmate 257 dintre ele. În toată această ecuație se confirmă ideea că acești funcționari la nivel înalt, care își desfășurau activitatea în instituții etichetate ca având caracter represiv, nu erau imuni la sancțiunile profesionale sau ideologice. În scrisori sunt enunțate

[15] *Ibidem*, f.82/v.
[16] *Informare*, în ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 234/1968, f. 2.
[17] *Ibidem*, f. 7.

cazuri de consum de alcool în timpul serviciului din partea unor milițieni, a folosirii violenței în contextul unor anchetesau promovarea unor funcționari care nu aveau o pregătire profesională corespunzătoare postului, de exemplu. Cum s-a raportat decidentul politic în fața acestor acuzații venite pentru proprii actori? A catalogat aceste comportamente drept o „încălecare a legalității socialiste”[18] și a dat sancțiuni pe linie ideologică și de stat.

Numărul sesizărilor privind munca unor activiști de partid sau a unor funcționari trimise conducerii de partid era de 4167 în anul 1969 și 2427 în 1970[19]. Din rapoartele făcute la nivelul CCîn urma anchetelor și verificărilor făcute erau confirmate puține cazuri. Existau și alte categorii de scrisori, iar numărul acestora reflectă o parte din problemele cu care societatea se confrunta la acel moment. Tot în anul 1968, de exemplu, au fost trimise 1053 de scrisori care sesizau probleme legate de activitatea unor întreprinderi industriale, de transporturi și șantiere de construcții[20] și 19.640 de scrisori cu enunțarea unor probleme din domeniul agricol[21]. În ceea ce privește această ultimă categorie, doi ani mai târziu, în 1970,au fost trimise 18.887 de scrisori[22]. În 1970 au mai fost trimise scrisori în următoarele domenii: învățământ-4300 de scrisori[23]; sistemul sanitar-

[18]*Ibidem*, f. 23.

[19]*Informare cu privire la principalele aspecte reieșite din scrisorile adresate conducerii de partid în anul 1970 referitor la probleme ale vieții interne de partid*, în ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 141/1970, f. 208.

[20]*Informare*, în ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 244/1968, f. 208.

[21] Cu 4590 de scrisori mai puține decât cele trimise în 1967 (vezi *Informare,* în ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 244/1968, f. 21).

[22] Probleme privind întreprinderile agricole de stat, mecanizarea agriculturii, silvicultură și sectorul privat al agriculturii (*Informare privind unele aspecte desprinse din propunerile și sesizările în probleme de agricultură, adresate conducerii partidului în cursul anului 1970*, în ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 141/1970, f. 16).

[23]*Informare privind unele aspecte din domeniul învățământului rezultate din scrisorile adresate conducerii partidului în cursul anului 1970*, ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 141/1970, f. 54,

2519[24]; legislația muncii și cereri pentru angajare-10.911[25]; activitatea unor organizații de partid-1191 de scrisori[26].

Ce se întâmpla cu aceste mesaje? Din fiecare categorie, precum cele precizate mai sus, erau verificate un număr cât mai mare de cazuri[27], iar dacă sesizările se dovedeau a fi întemeiate, ele erau rezolvate prin intervenția factorului politic. În funcție de problemele precizate, scrisorile erau reprezentate conducerii de partid, fiind date apoi pentru rezolvare Colegiului Central de Partid, unor Secții ale Comitetului Central sau comitetelor județene de partid. În cazul scrisorilor primite în 1970, doar 22% dintre sesizările făcute au fost confirmate în urma anchetei de partid. Restul mesajelor au fost catalogate ca având intenția de a „denigra realizările obținute, calomnierea unor activiști de partid și de stat"[28]. Printre cazurile confirmate de către autorități se număra: delapidarea, „organizarea de chefuri", slăbirea disciplinei de partid, consumul de băuturi alcoolice în timpul orelor de serviciu, sustragerea din producția secțiilor sau întreprinderilor unde lucrau acuzații sau sustragerea de obiecte destinate sinistraților. Dacă cei denunțați se făceau cu adevărat vinovați erau sancționați pe linie de partid sau destituiți din funcții.Într-un alt raport realizat de Secția de Scrisori și Audiențe a CC, în 1971 reieșea că în anul precedent s-au primit 1943 de sesizări privind probleme ale unor întreprinderi, prin audiențe și scrisori. Aici putem vedea preocuparea regimului pentru rezolvarea unor probleme sociale sau economice, astfel încât ele să nu ducă la o criză pe viitor. Conform raportului, din 726 de sesizări privind activitatea de producție, au fost cercetate 528 de cazuri, din care peste 35% s-au dovedit întemeiate. Sesizările făcute priveau organizarea și managementul la locul de muncă, probleme privind aprovizionarea sau nefolosirea forței de muncă corespunzător. Multe sesizări s-au referit la calitatea proastă a unor produse de larg consum precum: televizoare, aparate de radio, sobe și

---

[24]*Ibidem*, f. 70.
[25]*Ibidem*, f. 88.
[26]Cu 520 de scrisori mai puțin decât în anul precedent (Vezi I*nformare*, ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 141/1970, f. 202).
[27] Intenția era de a rezolva fiecare caz.
[28]*Informare cu privire la principalele aspecte reieșite din scrisorile adresate conducerii de partid în anul 1970 referitor la probleme ale vieții interne de partid*, ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 141/1970, f. 209.

mașini de uz casnic, îmbrăcăminte, încălțăminte[29]. În ceea ce privește sesizările privind comportamentul profesional al unor salariați, în acel an s-au primit un număr de 1067 de astfel de mesaje. Peste 34% dintre ele au fost confirmate. Acestea priveau acordarea de favoruri personale sau nerespectarea datoriilor de serviciu. În raportul prezentat în 1970 se dădea drept exemple șeful contabil de la Fabrica de confecții din Curtea de Argeș,un inginer de la Întreprinderea de colectare a materialelor, un șef de secție din Timișoara, care luau materiale din unitățile în care lucrau și le folosea în scop personal[30].

Analizând toate aceste sesizări și forme de denunț făcute voluntar de către simpli cetățeni, putem spune că aceste tipuri de mesajedevenise o formă de comunicare între individ și puterea politică, văzută ca justițiar. Denunțul a căpătat și o formă de corectare a deficiențelor sistemului[31]. Smaranda Jelescu scria în memoriile sale: „Noi puneam în discuție persoane și conjuncturi, nu sistemul. De fapt, nimeni din cei pe care de-a lungul vieții mele i-am cunoscut nu puneau în discuție sistemul socialist, despre asta nici nu se vorbea, ci, cum spuneam, mizeria șefilor, de la șefii direcți până la șeful statului. Majoritatea dintre noi nu vedea că ei, cu toții, sunt emanația sistemului. Nu ne gândeam la asta. Nu ne preocupa asta"[32]. Această mărturisire lămurește cel mai bine premisa de la care ar trebui să pornească analiza acestor forme de denunțuri din scrisorile adresate puterii. Ele nu erau neapărat o reacție la propaganda ce instiga la denunțarea diferitelor comportamente care ar fi compromis diverse acțiuni de stat și de partid, ci erau o modalitate de a participa la acest construct societal, la evoluția și îmbunătățirea societății. Cetățenii simțeau că își pot exprima opinia, că pot contribui la dezvoltarea societății și că sunt parte a unui organism pe care îl pot controla într-un anumit mod. Aceste anchete făcute de către autoritățile locale și centrale, la

[29]*Informare*, în ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 141/1970, f. 4.
[30]*Ibidem*, f. 6.
[31]Această caracteristică a denunțului este specifică sistemului comunist. Studiul Vanessei Voisin analizează rolul denunțului în URSS, concluzionând că acesta cuprinde elemente de autojustificare și de plângere. Astfel, puterea politică poate interveni în normalizarea raporturilor sociale (vezi Vanessa Voisin, *La dénonciacion dans l'URSS Stalinienne. De l'entre deux guerres à la Seconde Guerre Mondiale*, Hypothèses, 1/2009, p. 152).
[32] Smaranda Jelescu, *Alo, Televiziunea. Un „Jurnal de front" pe programul 1!,* București, Editura Libra, 1992, p. 18.

solicitarea sau reclamațiile unor cetățeni, aveau o latură socială, prin corectarea unor comportamente sociale și profesionale care afectau pe cei din jur. Ele par a fi mai mult plângeri și reclamații, decât denunțuri în adevăratul sens al cuvântului. Asta nu înseamnă că nu au existat episoade în care decidentul politic a folosit aceste forme de comunicare ca o metodă de control asupra nucleelor de tensiune socială și morală, ce ar fi izbucnit într-un mod nefavorabil lor, dacă nu erau rezolvate.

Anul 1978

Un alt moment important în acest proces de comunicare prin scrisori a fost în 1978, când în plenara CC al PCR din 22-23 martie s-a luat hotărârea ca diverse instituții de stat să-și asume responsabilitatea pentru rezolvarea unor probleme sesizate de către cetățeni în scrisori. Hotărârea a dus la emiterea legii nr. 1/1978, cu privire la activitatea de rezolvare a propunerilor, sesizărilor, reclamațiilor și cererilor oamenilor muncii.
Cum își justifica conducerea de partid această opțiune? „Soluționarea scrisorilor propunerilor, sesizărilor oamenilor muncii ca și buna organizare a audiențelor la diferite niveluri și foruri de conducere reprezintă modalități importante de consultare sistematică și multilaterală a maselor, de valorificare a experienței și înțelepciunii colectivelor de cetățeni, de manifestarea deschisă a opiniei tuturor celor ce muncesc, fără deosebire de naționalitate, în efortul de perfecționare continuă a activității economico-sociale.Scrisorile adresate conducerii partidului organelor de stat, presei și organizațiilor obștești, reprezintă o formă de participare nemijlocită a oamenilor muncii la conducerea treburilor de stat și obștești, la exercitarea controlului asupra activității organismelor și organizațiilor de partid, de stat și obștești, o expresie puternică a afirmării drepturilor și libertăților cetățenești, consfințite în constituie a dezvoltării și adâncirii democrației noastre socialist”[33]. Se recomanda ca presa centrală și locală, radioul și televiziunea să încurajeze cetățenii de a trimite scrisori în care să-și spună părerea cu privire la anumite probleme, care țineau sau nu de instituția respectivă. Se preciza faptul că „mijloacele de informare în masă au obligația să revină asupra faptelor criticate, până la soluționarea lor definitivă, informând publicul asupra modului în care aceste probleme au fost rezolvate de către

[33]În Arhiva Televiziunii Române, dosar nr. 21, din inventarul nr. 339/ anii 1966-1996, vol. I, neclasat, neinventariat.

organele respective”[34]. Această decizie a venit ca o consecință a procesului de transformare a politicii interne și externe sau a fost un element al ecuației propagandistice, gândită ca o formă de control al populației? Am putea identifica argumente pentru ambele ipoteze, ceea ce nu face ca una să fie anulată de cealaltă. Acesta este un specific al politicilor societale din perioadă, când orice aspect avea și o latură ideologică. Dar acest lucru, nu scade din eficiența unor deciziiși nici nu le justifică caracterul ideologic. Natura regimului și dinamica societății în această perioadă este caracterizată tocmai de o dublă natură. Contextul în care se schimbă acest proces al comunicării este esențial. În anii '70 putem vorbi de un comunism de tip național, care a împletit forme ale regimului de tip totalitar cu practici tradiționale și valori populare. Așa cum afirmă și Francois Furet în lucrarea „Trecutul unei iluzii. Eseu asupra ideii comuniste”, acest apel la comunismul de tip național a dus la salvarea regimurilor comuniste. Legea din 1978 a încurajat populația să trimită tot mai multe mesaje instituțiilor mai sus menționate, prin care solicitau rezolvarea diferitelor probleme de ordin personal. Așa s-a întâmplat, de exemplu, cu mesajele adresate Televiziunii Române. În martie 1978 au fost trimise cu 241 de scrisori mai mult decât în martie 1977. Dintr-un total de 9824 de scrisori trimise doar în martie 1978, 1096 de scrisori reprezentau enunțarea diverselor probleme de natură socială, fiind împărțite astfel: probleme legată de locuință (59), asistență medicală (41), probleme de muncă (254), probleme de învățământ (32), alte probleme de interes obștesc (332), furturi (16), abuzuri (78), birocratism (269), aprovizionare-comerț (13)[35]. Ce se întâmpla cu aceste scrisori? Ele erau trimise de la Televiziunea Română, la diferite instituții de partid și de stat, în funcție de natura problemelor enunțate. Acolo unde se putea, cei de la departamentul de scrisori de la Televiziunea Română răspundeau unora dintre mesaje. Pentru cazul enunțat mai înainte, televiziunea a răspuns la 299 de scrisori[36]. Peste 75% din totalul scrisorilor se refereau la emisiuni, predominând solicitările de filme, seriale și muzică românească. Totodată, se solicita posibilitatea realizării unei emisiuni de poștă, prin care să se

[34]*Ibidem.*
[35]*Sinteza informativă, privind situația, conținutul, modul de rezolvare a scrisorilor sosite de la ascultători și telespectatori în luna martie 1978*, în Arhiva Televiziunii Române, dosar nr. 21, din inventarul nr. 339/ anii 1966-1996, vol. I, neclasat, neinventariat.
[36]*Ibidem.*

răspundă în direct la unele întrebări[37]. Preferința pentru un tip de emisiune sau alta ne poate da unele indicații cu privire la preferințele cetățenilor, cel puțin a celor ce dețineau televizor, pentru un anumit tip de informații, divertisment, un anumit format cultural și educativ. În contextul existenței unui Oficiul de sondaje, care a funcționat din 1968 și până în anii '80, care realiza studii pe piața audienței și intervenea în grila de programe, prin recomandările pe care le făcea Direcției de Programe TV., putem extrage o sumă de impresii și accepțiuni ale individului, neinfluențate de către factorul politic. Influența directă a factorului ideologic în programul televiziunii era destul de mică, mai ales în anii'70. Iar unele emisiuni,cum le-am numi astăzi de educație civică, nu aveau atât scop manipulator, cât de informare, educare și oferirea instrumentarului comportamental necesar individului, pentru a se integra în societate[38].

Legea din 1978 a scos la iveală tot mai multe voci critice, dar a și diferențiat grupuri de interese în interiorul nomenclaturii. Astfel că, în 1978, printre scrisorile trimise personal lui Nicolae Ceaușescu se găsește și

[37] În Arhiva Televiziunii Române, dosar nr. 21, din inventarul nr. 339/ anii 1966-1996, vol. I, neclasat, neinventariat.

[38] În acest sens, putem încadra activitatea Televiziunii Române în procesul de socializare politică. Acest proces presupune modalitatea prin care individul se familiarizează cu sistemul politic, prin structurarea percepțiilor sale despre politică, precum și reacțiile față de fenomenele politice. În general, socializarea politică este determinată de mediul economic, social și cultural al societății și de interacțiunea dintre experiența și personalitatea individului. În regimul comunist, socializarea politică cunoaște o formă radicală, prin transmiterea informațiilor de la conducerea de partid la societate, prin intermediul mass-mediei. Însă, așa cum am precizat mai înainte, în anii '60-'70 exista o relaxare politică și o deschidere culturală, ceea ce a permis ca informațiile să circule și de jos în sus, iar oamenii puteau să-și exprime opiniile sau atitudinile critice. Această posibilitate a individului de a critica unele probleme ale societății era învelită tot în discursul oficial, fiind parte a ceea ce se numea critica și autocritica. Aceste două procedee trebuiau să ducă la perfecționarea individului și a societății, ca etape ale obținerii societății perfecte. În acest proces, individul și-a recuperat și și-a manifestat liber unele practici tradiționale, cum ar fi aniversările onomastice, dansuri și porturi populare, diferite practici de Crăciun și Anul Nou (Vezi Cristina Preutu, *Religie și politică în regimul comunist. Practici religioase în perioada conducerii lui Nicolae Ceaușescu*, în Constantin Bușe (coord.), „Studii de istorie”, vol. IV, Editura Istors a Muzeului Brăilei „Carol I”, pp. 467-481).

una trimisă de un cetățean din București, Trandafirescu Ion. În primele rânduri ale scrisorii, emitentul și-a manifestat admirația față de Nicolae Ceaușescu apreciind că, datorită muncii lui, România a început să fie recunoscută pe plan mondial și că el însuși este un model de muncă pentru muncitori. A precizat că, totuși, acest prestigiu internațional de care se bucura la acel moment a fost câștigat și datorită oamenilor din jurul lui. De aceea, el avertiza pe Nicolae Ceaușescu cu privire la oamenii cu care lucrează. Scrisoarea continuă sub forma unui denunț la adresa unor nomenclaturiști: „ce exemplu este pentru noi tov. Uglar, care își face vilă și ține nelegitim o tovarășă. Tov. Banc își face casă la Mureș, iar fiul său schimbă două mașini într-un an. (...) dintr-un prim secretar faceți secretar al CC, iar din altul mai merituos faceți doar adjunct de secretar (...) ce aveți dv. cu tov Stănescu, cu tov. Iliescu, cu tov. Potop, cu tov. Catrinescu, nu considerați că au făcut mai mult și mai multe decât cei enumerați mai sus?”[39]. Expeditorul folosește pronumele personal de persoana I plural, scriind la început formula, „noi activiști CC”, deși nu precizează că ar scrie în numele unui anumit grup. Contrar modelului general al scrisorilor trimise către CC, ea nu începe prin prezentarea datelor personale, după modelul autobiografiilor. De ce ar fi trimis cineva o asemenea scrisoare, dacă nu ar fi avut cel puțin speranța că Ceaușescu ar fi ținut cont de ea? Să fie vorba despre o metodă destabilirea unei noi ierarhii în interiorul nomenclaturii? Luptele și tensiunile de la nivelul puterii au făcut ca unii nomenclaturiști să apeleze la instanțe intermediare prin care să „convingă” conducătorul de a reveni asupra deciziilor sale.

Prin urmare, considerăm că scrisorile și mesajele trimise către conducerea partidului sau către forurile de decizie în stat au îndeplinit trei mari obiective: au ajutat la rezolvarea unor deficiențe în diferite domenii, precum: industrie, agricultură, învățământ, sănătate, activitățile de partid; au contribuit la fundamentarea unei politici de tip național și a întărit cultul personalității conducătorului. Adresarea unor sesizări în domeniul economic, social sau educațional determina intervenția decidentului politic, văzut ca justițiar, în astfel de cazuri. Felul în care percepția individului asupra liderului s-a schimbat demonstrează încrederea pe care i-o acordau cei care-i adresau diferite mesaje. În perioadele de popularitate ale acestuia, mesajele privind enunțarea unor probleme de ordin social, economic, administrativ și așa mai departe

[39] Vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 143/1970, ff.4-6.

devin tot mai numeroase, semn că individul credea în posibilitatea și voința conducătorului de a-i rezolva problemele. În acest sens, scrisorile au fost utilizate și ca mecanism de reglare socială.

Individualitatea fiecărei scrisori și modul personal de adresare subliniază intenția expeditorilor de a stabili o legătură personală cu reprezentanții puterii, în special cu Nicolae Ceaușescu[40]. În acest sens, Nicolae Ceaușescu era văzut ca un conducător apropiat de societate, deschis la a rezolva problemele cetățenilor și de a comunica direct cu aceștia. Odată ce direcția politicii interne se schimbă și conducătorul de partid și de stat se înconjoară de discursul și ritualulspecific cultului personalității, care-l va îndepărta de popor, acest lucru s-a reflectat în mesajele transmise. Numărul problemelor sesizate au scăzut, dar a crescut numărul mesajelor aniversare, redactate după un anumit tipar, reflectând tot mai puțin sinceritatea individului. De asemenea, decizia din 1978 de a distribui responsabilitatea rezolvării problemelor enunțate de către cetățeni a dus la o ruptură în acest proces de comunicare dintre individ și putere.

Natura personală a scrisorilor reiese foarte bine și din acele mesaje trimise după momentul august 1968. Așa cum am precizat și în analiza de mai sus, ele au contribuit atât la o reînnodare a relației de încredere și de susținere dintre societate și puterea politică, cât și la o redimensionare a discursului oficial, trasând principalele idei ale unui discurs și regim comunist de tip național.

Analiza acestor scrisori aduce în prim plan și o reconsiderare a surselor utilizate în analiza regimului comunist, întrucât reflectarea în mesaje a diferitelor probleme societale ne oferă o imagine mult mai profundă a societății și a regimului la acel moment. Posibilitatea explorării

---

[40] Pentru o exemplificare, în 1970, o învățătoare din Târgu Mureș îi scria lui Nicolae Ceaușescu: „mă adresez, a doua oară, din nou, la dumneavoastră, spre a mă ajuta într-o problemă decisivă în viață, luată cu doi ani în urmă, spre a deveni educatoare, vis și ambiție dorință arzătoare ce-mi zvâcnește din inimă, pentru a fi mereu lângă cei mici, lângă șoimii patriei să-i învăț cele mai minunate lucruri: omenia, cinstea, dragostea pentru muncă, modestia. (...)" (Vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 143/1970, f. 1). Expeditoarea dorea să se transfere de pe postul de învățătoare pe cel de educatoare. Se poate vedea modul personal de adresare, rolul important, decisiv, chiar, pe care ea îl atribuie lui Nicolae Ceaușescu în luarea unei decizii de ordin personal și pentru îndeplinirea, așa cum spune ea, a unei dorințe și vis personal.

acestor probleme care reies dintr-o percepție personală a unui individ sau altul nuanțează foarte mult natura societății și înțelegerea ei tot mai bună. Ele aveau o importanța deosebită și la acel moment în economia regimului, întrucât periodic se realizau rapoarte în care se sistematizau problemele generale ale populației, așa cum reieșeau ele din aceste scrisori, iar informațiile primite contribuiau la indicațiile privind activitatea de partid pe care Secretariatul CC le dădea periodic secțiilor sale centrale și locale.

Această perspectivă ridică și o problematică a sistemului de propagandă, care cuprindea și o dimensiune a comunicării și socializării. Este foarte dificil de trasat o graniță între domeniul propagandei și cel al comunicării în cadrul societății. Cele două dimensiuni se întrepătrund, și contribuie la construirea unei identități sociale și a relației dintre putere și societate. Modalitatea prin care individul se implică în procesul de conducere, chiar și prin acele reclamații și sesizări cu privire la diferite aspecte economice sau sociale, indică existența unei legături între individ și putere. Cel mai important este faptul că cele mai multe dintre mesaje nu rămâneau fără un răspuns.

Anchetele realizate de către instituțiile de partid sau cele de stat, în funcție de natura problemelor sesizate, aveau rolul de a stabili adevărul mesajelor primite și de a rezolva situația, dacă era cazul.

III. Documente

Oana Ionel Demetriade

Grupul democrat progresist din lagărul Caracal (1945) Documente ale reeducării ideologice

Democratic-Progressive Group at the Caracal Camp (1945). Documents of ideological re-education

Hundreds of members of the former Iron Guard who were against the pro-communist government were detained in the Caracal concentration camp for political prisoners after 6 March 1945. Arbitrary arrests were carried out by the Citizens' Guards (paramilitary organizations of the National Democratic Front). In order to prove that re-education had been a successful endeavor, some former members of the Iron Guard founded the "Progressive Democratic Group". The Group was responsible for intense propaganda based on methods pertaining to communist organizations: a gazette, public celebrations, meetings on the occasion of someone's being released from prison, etc.

We have displayed several documents created by the "Progressive Democratic Group", including the resolution concerning the establishment of the group, three meeting reports, the group leader's autobiography (Constantin Elefterescu), two statements by Alexandru Isaceanu, the founder of the group.

Etichete: reeducare ideologică, lagăr pentru deținuți politici, Grupul democrat-progresist, Garda de Fier, propaganda, celulă comunistă

Keywords: ideological re-education, concentration camp for political prisoners, Progressive Democratic Group, Iron Guard, propaganda, communist cell.

Articolul 15 din Convenția de Armistițiu, încheiată între Aliați și România, la 12/13 septembrie 1944, prevedea că Guvernul român se obliga să „dizolve imediat toate organizațiile pro-hitleriste de tip fascist aflate pe teritoriul românesc, atât cele politice, militare sau paramilitare"[1]. Nu se preciza, însă, că membrii unor asemenea organizații trebuiau arestați.

Autoritățile române, asumându-și „interpretarea cea mai zeloasă și loială" a acestui articol, pentru „executarea radicală a dizolvării", au decis internarea în lagăre a aderenților unor asemenea organizații, „ca o garanție în plus, peste clauzele Convenției de Armistițiu și spre a dovedi că dizolvarea este reală și că activitatea acestor organizații este complet

[1] „Monitorul Oficial", anul CXII, nr. 264, 14 noiembrie 1944, p. 7337.

stârpită"[2]. La nivelul întregii țări, operațiunea a început încă din luna septembrie 1944, dar, împotriva celor care ar fi putut organiza rezistența sașilor, șvabilor și maghiarilor din anumite regiuni, se dăduseră ordine de reținere încă din 25 august 1944[3].

Punerea în aplicare a art. 15 din Convenția de Armistițiu s-a făcut pe baza mai multor ordine ale autorităților competente. Primul, emis de Inspectoratul General al Jandarmeriei, Direcția Siguranței și Ordinii Publice, avea numărul 44.411 din 21 septembrie 1944, a fost pus în aplicare conform instrucțiunilor nr. 44.780 din 28 septembrie și stabilea anumite criterii pentru arestarea foștilor membri ai Mișcării Legionare: conducători de marcă ai grupării, condamnații penal, chiar dacă fuseseră amnistiați sau se reabilitaseră pe front, persoane „capabile de acte de violență sau teroare", iar ultima categorie era ceva mai amplă: toți legionarii pe care autoritățile considerau „că trebuie izolați și puși în imposibilitate de a mai activa în vreun fel"[4]. Toți aceștia urmau să fie trimiși în lagăre organizate de Legiunile de jandarmi, cu concursul Prefecturilor și al Polițiilor locale[5].

În lunile următoare, s-au adus completări și clarificări asupra arestărilor, prin Ordinul M.A.I. nr. 4036 din 11 noiembrie 1944[6], modificat la 22 decembrie 1944 prin Ordinul nr. 23987 al Subsecretariatului de Stat pentru Poliție și Siguranță[7]. În afară de precizări asupra criteriilor pe baza cărora se făceau reținerile[8], ordinele prevedeau modalitatea de cercetare a

---

[2] Ordinul nr. 21729 al Subsecretariatului de Stat pentru Poliție și Siguranță M.A.I. din 2 decembrie 1944 către prefecți, semnat de subsecretarul de stat, general Virgil Stănescu (Direcția Județeană Olt a Arhivelor Naționale, fond Prefectura Județului Romanați, dosar nr. 88/1944, f. 188).

[3] Dumitru Șandru, *Metamorfozele gulagului românesc. Centrele de internare: 1944-1945*, în „Arhivele totalitarismului", anul II, nr. 1-2, 1994, p. 8.

[4] A.N.I.C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 143/1944, f. 26.

[5] *Ibidem*, f. 27.

[6] *Ibidem*, ff. 63-64.

[7] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 11715, vol. 27, ff. 75-86. Și acest ordin va fi completat la 28 decembrie 1944 (*ibidem*, ff. 87-89).

[8] Erau arestați: foștii miniștri și secretari generali ai guvernului legionar, cei condamnați penal, cei cercetați în legătură cu rebeliunea legionară, cei care au deținut grade și funcții în Mișcarea Legionară, funcționarii publici superiori din timpul regimului legionar (inclusiv prefecții, primarii și pretorii), cei care, în timpul regimului legionar, au acaparat magazine, depozite, firme etc., uzând de amenințări sau presiuni, toți cei care au condus diferite organizații ale

activității fiecărei persoane în parte și stabilirea vinovăției: se instituiau comisii pentru verificarea probelor, iar, în urma trierii, cel arestat era eliberat sau internat în lagăr[9]. Comisia de triere studia fiecare caz în parte și putea decide eliberarea, dacă persoana respectivă nu mai activase în organizația legionară după rebeliune, iar înainte de 23 august 1944 se înscrisese într-o altă organizație politică și avea un certificat emis de aceasta. Era prevăzut dreptul de apărare, prin memorii și declarații verbale[10].

Pentru izolarea persoanelor arestate, se organizau lagăre provizorii, de triere, la nivel local, cu sprijinul prefecturilor. Cei pentru care se decidea că trebuie să fie internați, urmau să fie trimiși în lagăre de concentrare[11], înființate prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 762, publicat în „Monitorul Oficial" din 6 noiembrie 1944[12]. Măsurile ordonate de Ministerul Afacerilor Interne au căpătat valoare de lege prin publicarea în „Monitorul Oficial" a Legii nr. 18 cu privire la instituirea comisiilor

---

legionarilor după rebeliune, membrii comitetelor studențești legionare, diplomații acreditați în străinătate datorită legăturilor cu Mișcarea Legionară, membrii sau simpatizanții care au publicat articole favorabile Mișcării, salariații și furnizorii diverselor organizații și unități germane din România etc. (*Ibidem*, ff. 80-82).

[9] A.N.I.C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 143/1944, f. 66. Ordinul din 22 decembrie 1944 s-a emis pentru a clarifica modalitatea de acțiune a acestor comisii. Astfel, „comisia operativă de arestare" întocmea liste cu persoanele care urmau să fie arestate (membri și simpatizanți legionari), folosind arhivele Serviciului Special de Informații, referințe de la Direcția Generală a Poliției și de la Inspectoratele locale de Poliție și de Jandarmerie; în plus, fiecare partid guvernamental putea pune la dispoziția acestor comisii liste cu legionarii cunoscuți. Pentru descoperirea celor urmăriți se autorizau percheziții, descinderi, arestarea celor bănuiți că pot să dea informații despre persoanele vizate etc. Comisia de triere avea rolul să studieze fiecare caz în parte și să decidă eliberarea sau internarea, definitivă, a persoanei respective. Deciziile de punere în libertate trebuiau ratificate de o Comisie Supremă, prezidată de un magistrat de la Înalta Curte de Casație (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 11715, vol. 27, ff. 75-78).

[10] *Ibidem*, ff. 83-84.

[11] *Ibidem*, f. 86. Lagărele care funcționaseră în timpul regimului Antonescu fuseseră desființate la 24 august 1944 (Dumitru Șandru, *art. cit.*, p. 7).

[12] „Monitorul Oficial", anul CXII, nr. 258, 6 noiembrie 1944, pp. 7196-7199 („Regulamentul pentru înființarea și funcționarea centrelor de internare, pentru îndeplinirea baza Art. 2 și 15 din Convenția de armistițiu").

pentru punerea provizorie sub pază și trierea membrilor și simpatizanților fostei mișcări legionare, din 11 ianuarie 1945[13].

După 6 martie 1945, în lagărele de concentrare au fost internate și persoane care nu puteau fi acuzate de activitate legionară, dar care fuseseră epurate, fiind considerate vinovate pentru crime de război și dezastrul țării sau care erau împotriva noului regim. Cele mai importante lagăre au funcționat la Caracal și la Slobozia.

În cele mai multe cazuri, arestările se produceau de către „gărzile cetățenești", organizații paramilitare ale Frontului Național Democrat[14]. În plus, au fost emise noi reglementări asupra internărilor în lagăre. Este vorba de Ordinul M.A.I. nr. 42.565 din 17 martie[15], care prevedea instalarea unor noi chestori și șefi de poliție și extindea arestările asupra tuturor celor care „prin activitatea lor politică din trecut ar dăuna ordinii publice și siguranței statului, dacă ar rămâne mai departe în stare de libertate"[16]. În acest ordin puteau fi încadraţi toţi cei care se manifestau împotriva guvernului proaspăt instalat. Direcția Generală a Poliției explica modalitatea de aplicare a acestei reglementări și încerca limitarea abuzurilor[17], prin ordinele nr. 65 din 3 aprilie[18] și nr. 1332 din 10 aprilie 1945[19].

---

[13] Idem, anul CXIII, nr. 8, 11 ianuarie 1945, p. 144.

[14] În Arhiva C.N.S.A.S. se păstrează un dosar intitulat „Evidența arestărilor efectuate de Gărzile cetățenești F.N.D." (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 204, vol. 1-11).

[15] *Ibidem*, vol. 2, ff. 12-13.

[16] Explicația, rezumativă, aparţinea Direcţiei Generale a Poliției (*Ibidem*, vol. 1, f. 216). Ordinul M.A.I. prevedea ca, imediat după „purificarea aparatului polițienesc", să se aresteze „elementele cunoscute ca legionare, fasciste și gogo-cuziste și care în prezent ocupă locuri importante în aparatul de stat sau diverse alte posturi din viața publică" și, într-o a doua fază, „arestarea și a celorlalte elemente, care *după 23 august 1944 și în special cei care după data de 11 feb. 1945* [subl.n.] au participat la acțiuni huliganice din diferite localități". Nu în ultimul rând, se intensificau eforturile pentru „descoperirea și lichidarea organizațiunilor teroristo-legionare și a ține sub stricta supraveghere pe acelea cu caracter subversiv" (*Ibidem*, vol. 2, ff. 12-13).

[17] Pe lângă arestările ilegale făcute de organizații paramilitare și nu de instituții ale statului, motivele pentru care unele persoane erau reținute nu puteau fi încadrate în nici o prevedere legală. De exemplu, în tabelele întocmite la nivelul întregii țări cu numele persoanelor trimise în lagăr, la rubrica „motivul internării", era trecut: „atitudine anti-democratică" (de acest lucru a fost acuzat și

Lagărele reprezentau un „domiciliu obligatoriu”, o măsură administrativă impusă persoanelor care se încadrau în aceste prevederi. Perioada reținerii în lagăr trebuia să fie limitată, iar M.A.I. instituia o comisie de triere, care stabilea eliberarea celui reținut sau trimiterea sa în judecată. Internaților nu li se permitea desfășurarea unor activități politice.

Încă înainte de preluarea guvernării, membrii Consiliului Frontului Național Democrat discutau despre epurarea administrației publice și atitudinea pe care autoritățile trebuie să o adopte față de persoanele licențiate din serviciu[20]. Miniștrii F.N.D. considerau că, deși operațiunea nu trebuie să fie excesivă, persoanele epurate pot constitui „o masă mare de dușmani de moarte, care se bucură de libertate” (Lotar Rădăceanu)[21]. Din această cauză, Vasile Luca, secretarul Consiliului F.N.D., era de părere că toate persoanele epurate trebuie trimise în lagăre de muncă[22]. Deși nici lagărele de muncă, nici arestarea persoanelor epurate nu erau prevăzute de lege, se considera că acestea sunt probleme de competența Ministerului de Interne, iar secretarul de stat comunist, Teohari Georgescu, împreună cu ministrul Justiției, Lucrețiu Pătrășcanu, pot emite decizii administrative în acest sens. Cei doi demnitari, însă, nu și-au asumat punctele de vedere ale colegilor lor[23].

Bazându-se pe experiența din U.R.S.S., unde, în timpul războiului, participase la procesul de reeducare a prizonierilor de război români[24], Vasile Luca susținea că cei epurați trebuie internați, „fără deosebire”. În

---

profesorul Onisifor Ghibu, arestat de Poliția Sibiu, condusă de noul chestor instalat de comuniști, Gh. Crăciun), „atitudine huliganică în ultimul timp”, „ofensă adusă F.N.D.-ului”, „are ginere legionar”, „alături de poziția lui Rădescu”, „insultă aliaților, alarmist, a împiedicat constituirea Frontului Plugarilor”, „atitudinea negativă față de democratizarea vieții școlare”, „agitație în rândul muncitorilor”, „anti-sindicalist” etc. (*Ibidem*, vol. 1-2 *passim*).

[18] *Ibidem*, vol. 1, ff. 216-217.

[19] *Ibidem*, vol. 2, f. 185.

[20] Ședința Consiliului F.N.D. din 20 decembrie 1944 – A.N.I.C., fond Frontul Național Democrat, dosar nr. 10.

[21] *Ibidem*, f. 8.

[22] *Ibidem*.

[23] *Ibidem*, ff. 9-10.

[24] Laurențiu Constantiniu, Vitalie Văratic (coord.), Simion Iurac, *Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică. Documente 1941-1956*, București, Monitorul Oficial R.A., 2013, pp. 283-286.

lagăre, „va depinde de timp, de purtarea lor, ca să le dăm posibilitatea de reabilitare. Trebuie organizată acolo reeducarea lor”[25]. Ideea este preluată și dezvoltată de Constantin Agiu, care propunea un control strict: „Ca foști pușcăriași ce suntem, știm ce este închisoarea. Trebuie să facem așa ca, dacă îi băgăm în închisori și lagăre, să nu se mai organizeze acolo ce desființăm aici. *Trebuie să avem acolo oameni de încredere. Trebuie să facem în așa fel ca lagărele să fie supravegheate de organizațiile democratice din localitățile respective. Secretarii locali să aibă posibilitatea de a vizita închisorile și lagărele, controlând pe loc toate abaterile*”[26] [subl.n.].

Era vorba despre o „reeducare ideologică”, avută în vedere și pentru cetățenii români de origine germană deportați în U.R.S.S., pentru „munca de reconstrucție”. La începutul lunii ianuarie 1945, conducerea F.N.D. hotărăște ca în lagărele de muncă să plece și „tovarășii noștri” [membri ai F.N.D. de origine germană – n.n.], cu misiunea să-i „educe” pe cei deportați și să fie „oameni de încredere” ai administrației lagărelor, care să împiedice sabotajul și să organizeze munca[27]. Clarificările sunt făcute tot de Vasile Luca: „tovarășilor nemți trebuie să li se explice care va fi munca lor acolo pentru *reeducarea acestor mase de oameni, pentru ca, atunci când se vor reîntoarce acești oameni în țară, să fie formați*”[28] [subl.n.].

O atenție deosebită, după 6 martie 1945, a fost acordată lagărului de internați politici Caracal, din cel puțin două motive: era cel mai mare din țară (avea o capacitate de aproximativ 1500 locuri) și, de la jumătatea lunii aprilie, aici erau trimise toate persoanele reținute după învestirea guvernului Groza[29]. Internații politici au fost încartiruiți în barăcile fostului lagăr de prizonieri de război, înființat de germani. „Tabăra” era formată din cabane de scândură, înșirate de o parte și de alta a unui drum nepietruit, împrejmuite de o rețea dublă de sârmă ghimpată; în fiecare

---

[25] A.N.I.C., fond Frontul Național Democrat, dosar nr. 10, f. 9.
[26] *Ibidem*, f. 10.
[27] Ședința F.N.D. din 11 ianuarie 1945, în idem, dosar nr. 14, f. 1.
[28] *Ibidem*, f. 2.
[29] Printr-un ordin al Subsecretariatului de Stat pentru Poliție, din 16 aprilie 1945, legionarii arestați până la 6 martie 1945 erau trimiși în lagărul de internați politici Slobozia, iar cei arestați după această dată erau internați în lagărul din Caracal (A.N.I.C., fond Ministerul de Interne-Diverse, dosar nr. 5/1945, f. 58).

cabană existau 120-150 paturi suprapuse[30]. Comandant al lagărului a fost numit căpitanul Emil Popovici[31], secondat de plutonierul Vladimir Chițac („Mareșalul”[32]), responsabilul politic al lagărului[33], care organizase o rețea de informatori[34]. Paza era asigurată de membri ai Formațiunilor de Luptă Patriotice[35].

Internații formau mai multe grupuri, în funcţie de orientarea lor politică, de apartenenţa etnică sau profesională. Cel mai numeros era „grupul legionar”, care nu era unul omogen. Într-un document prezentat Partidului Comunist, la 9 iulie 1945, de Constantin Săndulescu, „secretar Lagărul Internați Politici Caracal”, legionarii erau împărţiţi în „simiști” și „codreniști”[36]. În realitate, legionarii formau mai multe grupuri, în funcţie de poziţionarea lor faţă de noua ordine politică. Cei din jurul profesorului universitar P.P. Panaitescu, îi împărtăşeau ideea creării unui Partid Social Creştin; el a reuşit încheierea unui „pact” cu M.A.I., în urma căruia au fost eliberate mai multe persoane[37]. Existau legionari care militau pentru „menţinerea moralului” și o eventuală acţiune politică în cadrul partidelor din opoziție (grupul Stănescu – Caftangioglu și grupul Andrei Ionescu)[38]. O parte a foştilor legionari, consideraţi oportunişti, au adoptat o atitudine de apropiere de Partidul Comunist, pentru încadrarea în acest partid după eliberare (grupul „Ziarului de perete”[39] și inițiativa lui Decebal Florescu – elaborase o scrisoare de susținere a guvernului Groza și a politicii F.N.D.; intrând în contradicție cu alți legionari, a fost agresat[40]) .

---

[30] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 6649, ff. 421v-422; Onisifor Ghibu, *Ziar de lagăr. Caracal, 1945*, ediție îngrijită de Romeo Dăscălescu și Octavian Ghibu, cuvânt înainte de Romeo Dăscălescu, tabel cronologic, postfață și note de Octavian Ghibu, București, Editura Albatros, 1991, p. 8.

[31] În noiembrie 1944, cpt. Emil Popovici era șeful Legiunii de Jandarmi Romanați (A.N.I.C. Olt, fond Prefectura Județului Romanați, dosar nr. 88/1944, f. 156).

[32] Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 189.

[33] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 6649, f. 425,

[34] Idem, dosar nr. 16477, f. 247.

[35] Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 10, 117; A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 6649, ff. 384v, 423, 424.

[36] A.N.I.C., fond Ministerul de Interne-Diverse, dosar nr. 14/1943, f. 5.

[37] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 16477, ff. 244-245.

[38] *Ibidem*, ff. 245-246.

[39] *Ibidem*, f. 245.

[40] A.N.I.C., fond Ministerul de Interne-Diverse, dosar nr. 14/1943, ff. 14-16.

Pe lângă legionari, în lagărul Caracal existau aderenţi ai unor partide etnice fasciste (german, maghiar şi polonez) şi grupuri profesionale (muncitori – de la „Malaxa”, „Dreptatea”[41], Petroșani etc. –, țărani și polițiști). Fără a fi partizanii unei ideologii politice unitare, cei care se opuneau politicii promovate de guvernul F.N.D. erau numiţi „reacționari”[42]. Între aceştia, erau foşti colaboratori ai generalului Nicolae Rădescu, grupuri care răspândiseră manifeste antiguvernamentale[43] sau apropiaţi ai unor oameni politici din opoziţie[44].

Vom prezenta câteva documente în legătură cu „Grupul democrat progresist” din lagărul Caracal. „Agitația” pentru crearea grupului începuse în luna mai 1945, din inițiativa lui Alexandru Isăceanu. Profesor de filozofie, fost membru al Mișcării Legionare, la începutul anului 1945 Isăceanu propaga ideologia comunistă în Găești. Cu toate eforturile sale de a demonstra că poate fi de folos Partidului Comunist, a fost arestat la 26 martie și trimis în lagăr[45]. La Caracal, a avut inițiativa organizării, conspirative, a unei „celule” de „studii comuniste”[46] și a devenit informator al comandantului[47]. Pentru că Isăceanu s-a îmbolnăvit și a fost internat în spital, de la sfârșitul lunii iulie 1945 Constantin Elefterescu devine „secretar”[48]. Denumirea grupului nu a fost stabilită precis: „celulă” (cu trimitere directă la formele de organizare ale comuniștilor) sau „grup

[41] Membrii acestor grupuri fuseseră arestaţi în februarie 1945, de către formaţiunile paramilitare comuniste, în perioada luptei pentru impunerea guvernului F.N.D. („malaxiştii”, după incidentele din uzină de la 20 februarie, iar cei de la „Dreptatea”, după ce s-au opus suspendării ziarului de către sindicatele tipografilor) – A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 15128, ff. 285-311; idem, dosar nr. 6649, ff. 374-378.

[42] A.N.I.C., fond Ministerul de Interne-Diverse, dosar nr. 14/1943, f. 5.

[43] De exemplu, manifestul „Ţara în lanţuri”, elaborat şi răspândit în mai 1945 (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13510, f. 248).

[44] Gheorghe Mihai, fost director de cabinet al lui Nicolae Penescu la M.A.I. (Idem, dosar nr. 16477, f. 250).

[45] Idem, fond Informativ, dosar nr. 936418, ff. 76-77.

[46] Onisifor Ghibu, *op. cit.*, pp. 38, 60, 130; A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 936418, ff. 77v-79.

[47] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 936418, f. 78.

[48] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, f. 13. În jurnalul său, Onisifor Ghibu notează, pentru ziua de 30 iulie 1945: „Cică Elefterescu i-a « suflat » lui Isăceanu rolul de conducător” (Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 181).

democrat progresist" (pentru a ascunde apropierea prea evidentă de comuniști). Activitatea se desfășura pe două paliere: conspirat (ședințe nocturne) și public (propagandă vădită pentru „democratizare", la început fără acordul Comandamentului lagărului, dar din luna august cu susținerea fățișă). Numărul celor înscriși în grup a crescut constant: la sfârșitul lunii august, după eliberările masive de la jumătatea lunii, erau înregistrați 331 membri[49], la 1 octombrie 221[50], iar la 27 octombrie 231[51]. Din cauza disputei asupra conducerii, la începutul lunii septembrie Al. Isăceanu a fost exclus din grup, deși, după însănătoșire, devenise ajutor al responsabilului resortului cadre[52].

Internații „cu vederi democrate" erau organizați pe resorturi: agitație și propagandă, cultural-politic, cadre, muncă intelectuală, muncă industrială, muncă țărănească, finanțe, ordine, presă, Tineretul Progresist, administrativ, artistic[53]. Principalele instrumente ale agitației / propagandei în lagăr erau: organizarea unor comitete și discuții pe cabane și pe profesii, șezătorile[54] (în prima parte se susțineau conferințe politice[55], iar în partea a doua un program artistic: poezii[56], piese de teatru, cântece

[49] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 495867, ff. 71-74.

[50] *Ibidem*, ff. 93-97.

[51] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, ff. 5-7. Și Onisifor Ghibu remarca faptul că: „Sămânța aruncată de Isăceanu a rodit peste așteptări. Ce e drept, nu pentru el, ci pentru alții, mai abili decât el. Au secerat unde a semănat acesta, d-alde Elefterescu, Albu și alții mai mici, al căror număr e în creștere continuă (Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 208).

[52] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, f. 5v.

[53] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 495867, f. 71.

[54] Onisifor Ghibu le numea „festivaluri" și le descria în termeni depreciativi. De exemplu, serbarea din 28 iulie: „Aici nu se pune nici un preţ pe artă. Ceva brutal, ordinar, lipsit cu totul de orice motiv de înălţare sufletească, nici socială, nici estetică, nici etică" (Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 180).

[55] Cuvântările din cadrul „festivalului Tineretului Progresist" din 30 iulie sunt descrise de un martor ocular: „Toți oratorii [Elefterescu, Diaconu, ing. Frim – n.n.] au făcut elogiul guvernului și al partidului comunist, stăruind ca toată lumea să intre în rândurile acestuia. Foarte multă lume aplauda. A fost un prilej de înregistrare a procesului de transformare sufletească a maselor de la o ideologie la alta. Oamenii care până ieri erau legionari, azi sunt comuniști convinși. Dar cine ar putea ști până când va dura noua stare sufletească?" (*Ibidem*, p. 182).

[56] Cele mai multe poezii erau creaţii ale poeţilor Gh. Buznea și Leonida Secrețeanu, internaţi în lagăr.

interpretate de corul lagărului și la diverse instrumente etc.), ziarul de perete[57] și mitingurile cu ocazia eliberărilor[58]. Propaganda pro-comunistă fățișă nu i-a lăsat indiferenți pe ceilalți internați, dar numai o mică parte au devenit membri ai „celulei". Unii asistau cu nepăsare la șezători, alții refuzau să participe, iar unii se manifestau vocal sau chiar violent împotriva agitației grupului. De exemplu, vitrina ziarului de perete a fost distrusă și o parte a articolelor au fost sustrase de Dumitru Parocescu, pe motiv că fusese vizat într-un anunț de mică publicitate. Secretarul celulei sfătuiește să nu se răspundă cu violență „provocării", dar resortul ordine să introducă un serviciu de pază la ziar și să organizeze echipe pentru păstrarea ordinii și liniștii în lagăr[59]. În plus, comandantul lagărului a făcut o anchetă și i-a mutat disciplinar în alt lagăr pe Parocescu, pe complicii săi și pe alți „reacționari incorigibili"[60]. Era o poziționare vădită de susținere a propagandei pro-comuniste în lagăr!

O ședință a grupului avea următorul tipar: apelul membrilor, „momentul politic" (informații din țară și din străinătate), rapoartele responsabililor de resort, ordinea de zi propriu-zisă (planul de lucru, comunicări, propuneri, informații, diverse)[61]. Erau folosite materiale de propagandă: cărți, broșuri și ziare ale formațiunilor din F.N.D., iar responsabilii sectoarelor agitație și propagandă și cultural politic elaboraseră o broșură intitulată *Carnetul unui activist din lagăr*, „un

---

[57] Ziarul de perete al lagărului a fost premiat la expoziția regională a ziarelor de perete, desfășurată la Craiova, în ziua de 23 august 1945, fiind considerat „cel mai bun, din punct de vedere tehnic și redacțional" (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, f. 45).

[58] *Ibidem*, f. 70v. Mitingul din 19 august, cu ocazia eliberării unui lot important de internați, este „încondeiat" de Onisifor Ghibu: „Cei plecați ieri din lagăr, la poartă au fost încolonați, cei vreo 70 de preoți în frunte, și cu steaguri înainte, au defilat prin oraș, până la sediul partidului comunist, unde au manifestat și unde au ținut discursuri Elefterescu și Hodoș, neeliberați, dar lăsați liberi ieri, în acest scop, și preotul Vancea de la Arad. / Se dovedește că lagărul și-a realizat, în mare măsură, scopul său de reeducare. Legionarii, fasciștii și reacționarii au fost dați pe brazdă! / Reprezentantul Ministerului de Interne, inspectorul general Tănăsescu, le-a vorbit în lagăr celor eliberați, comunicându-le că eliberarea lor este un « act de clemență » a dlui ministru Teohari Georgescu. Dacă, afară, nu se vor purta bine, vor fi aduși din nou în lagăr" (Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 206).

[59] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, f. 36.

[60] *Ibidem*, f. 37.

[61] *Ibidem*, f. 46.

produs al gândirii și acțiunii noastre spontane în acest lagăr și care ne vor călăuzi, fiind pe linia partidului comunist, atât în lagăr cât și afară”[62].

Organizațiile locale ale Partidului Comunist (din orașul Caracal, județul Romanați și regionala Oltenia) s-au implicat în activitatea grupului. Activiști comuniști, deși nu reprezentau instituții ale statului, au vizitat în mai multe rânduri lagărul de la Caracal, fiind semnalați și de Onisifor Ghibu[63], și de „reacționari”[64]. Dintre ei, cel mai important personaj a fost Mihai Roșianu, secretarul Regionalei Oltenia a P.C.R.[65]. Constantin Elefterescu a fost scos din lagăr și a luat contact cu P.C.R. la județeana Romanați și la Regionala Craiova. Acolo a primit „materialul de prelucrat” în lagăr[66]. Sub acoperirea conspirată a muncii la cancelarie, a fost scos noaptea, clandestin, din lagăr, pentru a explica secretarului de stat Stelian Tănăsescu și inspectorului de poliție Petre Mihăileanu „munca” pe care o făcea în lagăr”[67]. Colaborarea cu organele locale ale Partidului Comunist a constat și în implicarea inginerului Gh. Frim, responsabilul resortului cultural-politic, în coordonarea unei echipe de

[62] *Ibidem*, f. 51.

[63] Onisifor Ghibu semnalează că la 4 iulie au fost chemaţi la comandament reprezentanţi ai ţăranilor, ai muncitorilor şi ai intelectualilor (din partea cărora fusese delegat și el), pentru că venise un delegat de la Partidul Comunist din Craiova, „să se informeze”. Activistul le-a transmis ţăranilor şi muncitorilor că nu trebuie să mai semneze memoriile făcute de „boieri”, care sunt „adevăraţii vinovaţi”, spre deosebire de ţărani şi de muncitori; el recunoaște că au fost eliberaţi mai mulţi „boieri”, dar ei vor fi readuși în lagăr și se vor elibera muncitorii şi ţăranii, care sunt, majoritatea, nevinovaţi. Reprezentanţii intelectualilor nu au mai fost chemaţi la discuţii (Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 142).

[64] Din 18 octombrie 1945 datează un memoriu semnat „Internații lagărului Caracal”, descoperit între documentele arhivei P.N.Ț. La capitolul *Alte aspecte ale terorii din lagăr* se consemna: „Prin introducerea clandestină a unor elemente din afară, s-a organizat în interiorul lagărului, sub ocrotirea și bunăvoința Comandamentului, un nucleu comunist, cu scopul ca pentru așa-zisa acțiune de luminare și orientare în spiritul noilor orânduiri politice, să se recruteze elemente pentru Partidul Comunist, cu ajutorul cărora să justifice, printr-o anumită acțiune, instituția lagărului” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 6649, f. 426).

[65] Idem, fond Informativ, dosar nr. 936418, f. 78.

[66] Idem, dosar nr. 495867, f. 50.

[67] *Ibidem*.

lagărişti, care a elaborat planul economic pentru reconstrucția județului Romanați, înaintat ulterior organizației de partid[68].

În procesele-verbale ale ședințelor comitetului se consemna atitudinea „reacționarilor" împotriva propagandei publice pentru Partidul Comunist. La rândul lor, „reacționarii" asemănau „celulele" din cabane cu „cuiburile" legionare[69], comitetul pro-comunist cu o „echipă teroristă", iar activitatea sa era catalogată drept „un adevărat atentat la liniștea și conștiința internaților". Informatorii erau deosebit de activi, iar „orice gest îndreptățit de dezaprobare a acțiunii dusă de elementele compromise, care pretindeau să facă reeducarea în spiritul democratic, era interpretat ca un gest de împotrivire actualei ordini democratice și dosarul noului reacționar creștea pe fiecare zi"[70], întârziind eliberarea din lagăr. Nicodim Galan, un fost colaborator al generalului Rădescu la cabinetul M.A.I., descria disensiunile dintre internați: „Informatorii comandantului ţineau şedinţe sau dau notele şi raportul după orele 11 noaptea. Informaţiile erau mai totdeauna inventate, dar se ţinea seama de ele, fără să fie controlate. Şefii de cabane erau oamenii comandantului, nu aleşii noştri. / Toate acestea şi multe altele nu au avut decât un efect contrar aşteptării lor. Pe mulţi i-au călit şi îndârjit, determinându-i să se gândească la luptă, chiar dacă erau oameni paşnici înainte. Până la urmă, şi după plecarea mea (2 august 1945), în lagăr s-a făcut politică în toată puterea cuvântului; de o parte aşa-zişii reacţionari, iar de partea cealaltă celularii (înscrişi în celule comuniste). (...) S-au ținut discursuri și s-au înregistrat conflicte, până la bătaie"[71].

Eliberările din lagăr se decideau de o comisie de triere, organizată în cadrul M.A.I., al cărei responsabil era inspectorul Mihăileanu. Acesta a fost de mai multe ori la Caracal, iar C. Elefterescu a dat relații despre anumiți internați. Cu toate că nu recunoșteau deschis, membrii grupului pro-comunist sperau că vor fi printre primii eliberați, datorită activității din lagăr. În aceste condiții, eliberarea unui lot de câteva sute de persoane, la 18 august, a nemulțumit toate taberele. Se considera că au fost eliberați cei care avuseseră „legături strânse" cu comandamentul[72], cei

[68] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, f. 142.
[69] Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 209.
[70] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 6649, f. 426.
[71] Idem, fond Informativ, dosar nr. 121, vol. 3, f. 41v.
[72] Idem, fond Documentar, dosar nr. 16477, f. 254.

pentru care familiile reușiseră să dea mită (plutonierului Chițac sau unor oficiali din M.A.I.)[73] și puțini dintre cei nevinovați.

Pentru calmarea spiritelor în grupul pro-comunist, C. Elefterescu propune întocmirea unui memoriu și a unui tabel cu „internații democrați" care doresc să se înscrie și să colaboreze cu P.C.R. după eliberare[74].

În așteptarea unei reacții, secretarul pledează pentru răbdare, încredere și continuarea documentării, pentru „a ne fortifica pentru lupta ce ne așteaptă când vom ieși afară"[75]. În zilele de 4 și 5 septembrie membrii celulei își scriu autobiografiile, care au fost prezentate Regionalei P.C.R. Craiova, aproape toate plecând din lagăr cu o rezoluție semnată de cpt. Popovici și de plut. Chițac (o scurtă caracterizare a comportamentului în lagăr). Urmarea acestui demers, în luna septembrie, înainte de eliberare, unii membri ai grupului pro-comunist din lagăr au participat la propaganda Partidului Comunist în regiunea Oltenia, pentru „democratizarea maselor"[76].

Lagărul de internați politici Caracal s-a desființat la 26 octombrie 1945, când deținuții au fost transferați la Slobozia[77]. Mai multe zeci de persoane, provenite din lagărele Caracal, Slobozia și Turnu Măgurele, se aflau în arestul Curții Marțiale București la sfârșitul lui decembrie 1945 și

[73] *Ibidem*, f. 255; Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 110.
[74] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, f. 45. Memoriul nu a fost găsit în arhive, ci doar un document intitulat „Tabel cu membrii activiști politici ai Grupului Democrat Progresist din Lagărul Caracal, care la eliberare se vor încadra în organizațiile P.C.R.". Era vorba despre o listă cu 331 persoane71 responsabili, ajutoare de responsabili și membri ai comitetului și 260 de persoane reprezentând colectivul celulei (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 495867, ff. 71-74). S-a întocmit și un alt tabel, cu 51 nume, în care, prin epitete percutante, erau menționate „talentele" („ziarist", „studii și proiecte pe teren", „bun pedagog" etc.), capacitățile organizatorice și propagandistice („oratoric", „dialectiv", „oratoric de mase", „scris și dialectic" etc.) și însușirea doctrinei comuniste. Probabil că aceștia erau considerați pregătiți să devină activiști ai P.C.R., unii dintre ei (C. Elefterescu, Horia Igiroșanu, C. Damian, Al. Isăceanu ș.a.) fiind folosiți ca propagandiști de Regionala P.C.R. Oltenia (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, f. 9).
[75] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, f. 50.
[76] *Ibidem*, f. 54.
[77] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 6637, f. 127.

cereau clarificarea situaţiei lor juridice, deoarece se aflau tot la dispoziţia M.A.I.[78]

Cei care-și arogaseră rolul de conducători ai grupului pro-comunist din lagărul Caracal erau considerați „oportuniști” de majoritatea legionarilor, pentru că intraseră în Mișcarea Legionară în 1940, când aceasta participa la guvernare. Ei nu deținuseră roluri importante în grupare, cei mai cunoscuți ocupând diverse funcţii publice: Horia Igiroșanu, Gh. Buznea și Constantin Damian la cooperativa „Filmul legionar” (transformată, apoi, în „Filmul românesc”), și Șerban Ivănceanu, profesor universitar.

Unii fuseseră internați în lagăr în timpul regimului Antonescu și se folosiseră de acest lucru pentru a pleda drept democrați după 23 august 1944, când s-au înscris sau au activat pentru formațiunile de stânga. Nereușind, însă, să convingă, au fost arestați și internați în lagăr. După învestirea guvernului Petru Groza, încercând să răspundă semnalelor de apropiere lansate legionarilor „cinstiți” de către lideri ai P.C.R. și beneficiind de sprijinul administrației lagărului Caracal, au organizat o „celulă”, un „grup democrat progresist”. Organizația regională Oltenia a Partidului Comunist s-a folosit de zelul cu care ei încercau să convingă noul regim că-i împărtășeau idealurile și ideologia și, pentru scurte perioade de timp, unii dintre ei au fost angajați în propagandă. Au devenit „tovarăși de drum”. După numai câțiva ani, însă, „dosarul” de legionari i-a ajuns din urmă și, din acest motiv, au fost încarcerați. Comuniștii nu mai aveau nevoie de ei.

Cu adevărații lideri ai Mișcării Legionare, recunoscuți și cu autoritate, unii dintre ei internați în lagărul Caracal, noul regim a procedat, însă, mult mai subtil. Spre deosebire de acceptarea propagandei zgomotoase a grupului Isăceanu – Elefterescu, ceilalți au fost atrași la colaborare secretă și au încheiat „pacte de supunere”. Despre ei și despre palierele colaborării lor cu comuniștii vom elabora un studiu special.

[78] *Ibidem*, ff. 127-128.

Documentul nr. 1

Moțiune

Comitetul grupului democratic, ce activează în lagăr pentru lămurirea internaților, în ceea ce privește orientarea politică și a luptei ce trebuie să se dea pentru democratizarea totală a țării, fiind în asentimentul majorității internaților din acest lagăr, într-o consfătuire ținută astăzi, 7 august a.c., am votat următoarea moțiune:

1. Cerem ca delegațiunea formată din cinci membri și anume: ing. Frimu Gheorghe, preot Vancea Nicolae, Vasile Andrei, Iovănescu Ioan și Hodoș Ioan, să fie primită de Comandantul lagărului, spre a expune că internații în majoritatea absolută cer a se ține ședințe și șezători cu caracter cultural-politic.

2. Cerem ca ziarul de perete să existe mai departe, fiind o operă de informare și educare a tuturor internaților, acest ziar indicând linia, perfect, de luptă ce se dă pentru democratizarea totală a țării.

3. Cerem ca pe lângă ziarul de perete să ia ființă cursurile pentru limba rusă, ce sunt necesare și cerute de internați.

4. În unanimitate s-a dat din nou vot de încredere ca secretar responsabil tov. Constantin Elefterescu spre a duce și dezvolta lupta ce am început-o.

5. Am hotărât ca resortul „ordinea și igienă” să fie dirijat în lagăr de acest comitet prin colectivele de muncă ce se vor crea în fiecare cabană.

6. Între primele obiective ale luptei noastre va fi și acela de [a] împiedica pe reacționari și pe toți cei care vor căuta să stingherească atingerea țelurilor noastre să întreprindă orice acțiune colectivă sau individuală în acest sens.

7. Vom demasca pe toți acei falși democrați și oportuniști.

8. Cerem recunoașterea și încadrarea noastră ca formațiune politică valabilă în partidul comunist.

9. Această moțiune rămâne cu titlu confidențial și pentru divulgarea ei răspunde întreg comitetul[79].

---

[79] La ședința din 13 august, C. Elefterescu anunță că moțiunea și-a atins scopul, iar comandantul lagărului a promis că va interveni pentru recunoașterea și încadrarea grupului într-o formațiune a Partidului Comunist. Cu toate acestea,

Caracal, 7 august 1945

Ss / N. Vancea[80]	ss / C. Elefterescu
Ss/ Prof. Stan Păun	ss / Spireanu
Ss / V. Andrei	ss / Ion Hodoș[81]
Ss / Iovănescu Ion	ss / D. Anastasescu
Ss / Gafița	ss / Vasile Gârbă
Ss / Gh. Constantin	ss / Ion / D. Calciu
	Ss / Ing. Frimu
	Ss / Gh. Dobrescu
	Ss / Horia Igiroșanu

A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, ff. 29-29v.

Documentul nr. 2

Lagărul Caracal
Văzut
Ss / cpt. Popovici

Ședința din ziua de 8/VIII/945
Raport nr. 9

Anul 1945, luna august, ziua 8

În urma convocării făcute, celula se întrunește în ședință plenară, astăzi, data de mai sus.

La orele 21, tov. Elefterescu, secretarul celulei, declară ședința deschisă, dând cuvântul tov. Păun, care face apelul nominal și constată prezența responsabililor și ajutoarelor respective, precum și a membrilor celulei, cu excepția tovilor Isăceanu și Filiș.

Tov. secretar luând cuvântul arată scopul convocării, care este de a ne cunoaște cei noi cu cei vechi și a duce împreună lupta comună pentru democrație pe linia partidului comunist, arătând că un bun tovarăș

„sugestia comandantului este de a lucra în umbră și fără a se face paradă de activitate” (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, f. 35v).

[80] Preot, responsabilul resortului muncă intelectuală.

[81] Responsabilul resortului presă.

trebuie să fie sincer și cinstit, să fie discret, să fie un bun și neînfricat luptător și să cunoască la perfecțiune doctrina partidului comunist.

În partidul comunist se pot recruta membrii direct după o pregătire și verificare serioasă, însă pot fi primiți și dintre cei ce s-au evidențiat atât în Uniunea patrioților, Apărarea patriotică sau Frontul plugarilor.

În continuare tov. secretar înfățișează evenimentele din ultimele zile și citește moțiunea ce s-a întocmit în ședința de celulă din ziua de 7/VIII.a.c.

Se înscriu la cuvânt tovii Prof. Ivănceanu, Dobrescu, Anastasescu etc., care arată că moțiunea este bine venită, fiind redactată în termeni preciși și hotărâți și îndreptată contra acelora ce nu numai că nu vor să se alăture luptei noastre democrate, dar caută să sfarme unitatea noastră de luptă.

Tov. secretar arată că suntem o înmănunchere de oameni făcând parte din toate straturile sociale ce am pornit la luptă cu cugetul curat, dezinteresați, fiecare cu un trecut pe care l-am lăsat în urmă și ne-am angajat într-o luptă nouă, pe care trebuie să o ducem la bun sfârșit p[en]t[ru] binele tuturor.

Nu ne-am înscris în Partidul Comunist și nici nu facem înscriere în lagăr în acest sens, neavând calitatea. Noi suntem un grup democratic convins, care ne educăm pe linia partidului comunist pentru a fi pregătiți și formați pentru lupta ce va trebui să o dăm în afară, când vom fi liberi.

Trebuie să fim vigilenți cu reacționarii și oportuniștii ce vor să distrugă unitatea noastră de luptă, pătrunzând în rândurile noastre.

Moțiunea are de scop aducerea la cunoștința partidului comunist a atitudinii și poziției noastre democratice, cu scopul ca la momentul oportun să fim încadrați ca luptători ai partidului comunist. Misiunea noastră în lagăr fiind de a ne educa (un bun tov trebuie să cunoască în primul rând istoria partidului comunist) și a propaga ideea comunistă, ținând seamă de tot ce se poate și ne este permis a discuta. Pentru ca munca să dea rezultate mai rapide, responsabilii să-și fixeze colective de muncă cu ajutorul cărora să treacă la luptă.

În cadrul comunicărilor, arată că numărul simpatizanților este foarte mare și nu poate dovedi cu verificarea, cerând ca în fiecare cabană să numească persoane bine pregătite și bine intenționate, care să înlesnească verificarea și alegerea noilor tovarăși.

Tov. Vasile Andrei [arată] că răspunderea cade asupra celui ce propune, iar cadrele nu mai verifică.

Tov. Elefterescu precizează că întrucât intrarea în celulă se face prin recomandarea a cel puțin doi responsabili, rolul resortului cadre să se rezume numai la verificare, iar propunerile se fac o dată pe săptămână. Această problemă comportând discuții ample, se amână pentru o ședință viitoare. Se hotărăște ca internații străini să fie grupați și educați în comun.

Din lipsa de broșuri de propagandă, tov. Ivănescu va face lecție de doctrină comunistă cu lucrătorii industriali, suplinind astfel acest neajuns.

Se recomandă ca atitudinea noastră să fie cât se poate de binevoitoare față de cei ce ne privesc cu ochi neprietenoși. Intelectualii ce doresc să vină în rândurile noastre și vor să fie documentați, au la dispoziție literatură și doctrină comunistă, pe care o pot citi singuri și când vor crede că sunt pregătiți și bine intenționați, să vină în rânduri[le] noastre.

Tov. Igiroșanu, în calitate de secretar al școlii de limba rusă, arată că are nevoie de manuale practice pentru limba rusă, precum și de o tablă de scris.

Ședința se închide la ora 24.

Secretar,

Ss / C. Elefterescu

A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, ff. 30-31.

Documentul nr. 3

Lagărul Caracal *Văzut, cpt. Popovici*

Ședința celulei din ziua de 17/8
Raport nr. 15
Anul 1945, luna august, ziua 17

Având în vedere convocarea celulei făcută pentru astăzi, orele 20, în vederea ultimelor preparative pentru organizarea șezătorii din ziua de 18/VIII orele 18, tov. Elefterescu C. declară ședința deschisă și făcându-se apelul se constată prezența celor convocați.

Înainte de intrarea în ordinea de zi, tov. Elefterescu C. face o expunere asupra evenimentelor din ultima vreme, printre care chestiunea amnistiei anunțată, precum și a declarațiilor făcute de tov. Ana Pauker cu ocazia încheierii lucrărilor congresului[82] Regionalei PCR Ilfov și a eliberărilor de internați pe bază de triere.

Cu această ocazie, arată îndatoririle ce le avem, precum și greaua luptă ce trebuie continuată atât de cei ce vom ieși din lagăr afară, cum și de cei ce vor rămâne, întrucât avem de a face cu o ideologie rău formată cu țara noastră (sic!), dar mai ales cu un adversar periculos în partidele istorice capitaliste burgheze, care de data asta se zbat cu ultimele zvârcoliri ale existenței lor.

Reamintește tovarășilor adunați că pentru ca un bun luptător să treacă peste orice greutăți și să le învingă, trebuie să fie: cinstit, sincer, drept, bine documentat în doctrina P.C.R. și să fie un luptător bun și neînfricat.

Se propune redactarea unei telegrame și a unei scrisori autografe pergament, ce urmează a fi expediate tov. Ana Pauker[83], ca un omagiu

---

[82] Conferinței.

[83] Telegrama, trimisă la 21 august 1945, a fost păstrată în arhiva C.C. al P.C.R.: „Grupul democrat al internaților din lagărul Caracal, compus din elemente din toate păturile sociale ale clasei muncitoare, luând cunoștință de expozeul făcut de Domnia Voastră cu ocazia congresului Regionalei Ilfov a Partidului Comunist din România, prin care socotiți tovarăși chiar și pe foștii legionari înscriși în bunele lor intenții întru realizarea idealului social și care în mod sincer și conștient vin astăzi să se alăture luptei poporului muncitor de democrație reală a patriei, vă aduc omagiul lor cel mai sincer, asigurându-vă că vor fi veșnic luptători împotriva adevăraților reacționari și dușmani ai poporului și sunt gata să contribuie cu toate forțele lor la munca de refacere a țării, acesta constituind scopul cel mai hotărât al vieții lor pe linia și în cadrul Partidului Comunist. Comitetul democratic al internaților politici din lagărul Caracal: Elefterescu Constantin, Brașov; ing. Frimu Gh., București; Anastasescu D-tru, Călărași; Păun Stan, Urziceni; preot Vancea Nic., Arad; Vasile Andrei, Brașov; Iovănescu Ion, Brașov; Gârba Vasile, București; Dinu Nicolae, București; Hodoș Ion, București; Constantinescu Gh., Caracal; Albu Spirea, București; Igiroșanu Horia, București; Calciu D-tru, Brașov; Secrețeanu Leonida, Ploiești; Dobrescu Gh., Caraș; Agafiței Vasile, Buhuși Neamț" (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 271/1945, ff. 1-4). Între documentele celulei din lagărul Caracal s-au păstrat ciornele unor telegrame transmise lui Teohari Georgescu, lui Gh. Gheorghiu-Dej și Anei Pauker, cu texte ușor modificate (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, ff. 39-41).

pentru lupta dusă de atâția ani pe tărâm politic al P.C.R. și a înțelegerii avute pentru foștii luptători legionari, care au văzut în ideologia comunistă principiile sănătoase ale salvării și înălțării acestei țări.

Întrucât se așteaptă sosirea Comisiei de Triere și poate chiar a altor oaspeți străini, șezătoarea se va ține azi, sâmbătă, numai dacă vizitele anunțate sosesc în localitate.

Șezătoarea va avea programul fixat, iar organizarea și instalarea scenei se va face prin grija resort[ului] cultural politic și al ordinii.

Pentru mâine, 18/8 orele 4 urmează a se ține ședință cu întreaga celulă.

Secretar,
Ss / C. Elefterescu

A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, ff. 38-38v.

Documentul nr. 4

Lagărul Caracal
Văzut,
Ss / cpt. Popovici

Ședința de celulă
Raport nr. 25
Anul 1945 luna septembrie ziua 3

Având în vedere convocarea făcută responsabililor și ajutoarelor respective pentru a ține ședință, astăzi, data de mai sus, la orele 21, tov. secretar C. Elefterescu deschide ședința, dând cuvântul tov. Păun[84], care face apelul și constată prezența celor convocați, cu excepția tov. Florescu Oct.[85], Ioanid Nic., Antonescu Gh., Apostol Lupu, Popoiu Ioan și Pascu Eremia[86].

Tov. Elefterescu expune ultimele evenimente cu privire la situația internaților care au înțeles să se încadreze spiritului democratic pe linia P.C.R. și pe care P.C. urmează să-i utilizeze în propagandă pentru democratizarea maselor din regiunea Oltenia.

[84] Responsabilului resortului cadre.
[85] Responsabilului resortului muncă intelectuală.
[86] Bibliotecar și ajutor la resortul cultural-politic.

Atât responsabilii cât și ajutoarele acceptă în unanimitate și cu entuziasm propunerea pentru P.C., obligându-se fiecare să pășească cu hotărâre la lucru pe teren imediat.

Se trece la citirea rapoartelor de activitate, dându-se cuvântul fiecărui responsabil de resort în autocritică, după care, tov. Frimu[87], luând cuvântul, arată că rapoartele de activitate urmează să fie pe viitor mai concise și să se rezume pe viitor la expunerea realizărilor și nu la arătarea activității desfășurate, precum și a piedicilor și propunerilor ce sunt de făcut.

Tov. Brezuleanu concomitent (sic!) este de părere ca și discursurile sau conferințele de lămurirea problemelor doctrinare să fie scurte și concise, pentru a nu reține sau obosi publicul, urmărindu-se să i se spună treptat câte puțin, pentru o mai bună asimilare.

Tov. Hodoș exprimă dorința publicului caracalean de a se edita o ediție în plus pentru oraș a ziarului de perete.

După discuțiile la care au luat parte tov. Elefterescu, Ulici, Frimu, Pop[88], Buznea, Igiroșanu și Diaconu, s-a hotărât că întrucât editarea unei ediții în plus necesită fonduri, pe care nu le avem, să se amâne această discuție pentru altă ședință.

Tov. Ulici cere să se reia seria șezătorilor săptămânale, iar tov. Igiroșanu[89] propune pregătirea unei șezători cu cele mai bune bucăți ce s-au produs la șezătorile anterioare, pentru a o reprezenta în oraș, în momentul eliberării. Programul acesteia va fi discutat de Comitetul de 7[90].

Tov. Păun propune ca ajutor la cadre pe tov. Isăceanu, iar tov. Igiroșanu propune ca al 2-lea ajutor pe tov. Anastasescu la resort[ul] artistic; iar tov. Calciu propune ca ajutoare la res[ortul] financiar pe tov. Hațieganu Nic., Oniga Em. și Mureșanu Dan.

Ședința se ridică la orele 24.

Secretar,

Ss / C. Elefterescu

[87] Responsabilul resortului cultural-politic.

[88] Dirijorul corului lagărului.

[89] Responsabilul resortului artistic.

[90] „Comitetul de 7”, alcătuit din secretar și șase oameni de încredere (nu neaparat responsabili de resorturi) funcţiona din 13 august şi avea scopul de a „discuta şi pune la punct toate problemele ce urmează a se pune în discuţie” (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, f. 35).

A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, f. 54.

Documentul nr. 5

Autobiografie[91]

Subsemnatul, Constantin Elefterescu, născut în anul 1906 luna mai ziua 1, în com. Nănești jud. Bacău, fiul lui Alexandru și Sevastița, ambii morți, cu ultimul domiciliu în Brașov, strada Axente Sever nr. 25A, de profesie funcționar judecătoresc, impiegat.

Sunt născut din părinți muncitori, tatăl meu a fost mecanic C.F.R. în depoul Buzău, unde a și murit în urma unui accident de muncă.

Am rămas patru copii orfani (doi băieți și două fete).

Eu sunt funcționar public, datorită acestei situații m-am lovit de multe neajunsuri și astfel căsătorindu-mă, m-am lovit și de mai multe. Din aceasta căsătorie am doi copii minori.

În lupta pe care o dă Partidul Comunist m-am încorporat încă din anul 1940, luând legături cu unii din vechii luptători ca Mihai Pănescu și alții.

Astfel, după 23 august 1944 am pășit la munca organizatorică de sindicate. Am constituit sindicatul unic al funcționarilor.

Am trecut, apoi, la P.C. Brașov, unde am primit misiunea de a organiza cooperativa „Aurora", după aceea ca responsabil la resortul Cultural-Politic în U[niunea] P[atrioților] Brașov.

Autobiografia mea se află la P.C. Brașov. Nu am fost legionar și nici rebel.

Sunt trimis în lagăr de elementele reacțiunii, care duceau o luptă de sfărâmarea unității sindicale, unde eu eram ales și în comisia locală de organizare.

Am luat parte la congresul funcționarilor publici din București cu ocazia congresului general al sindicatelor ținut la (sic!) ianuarie 1945.

Aflat în lagăr, nu am încetat lupta pentru lămurirea maselor de internați, care au putut fi educați și dirijați pe linia și în sânul PCR-ului.

Aici am depus munca, prin care se constată cele ce se referă de comandamentul lagărului.

---

[91] Documentul este dactilografiat.

Depun și o copie de pe certificatul oficial eliberat de Chestura Poliției Brașov.

În completarea autobiografiei mele cer a se lua informații și de la Brașov, și de la Comandamentul lagărului.

Ss / C. Elefterescu

4.IX.1945

Poate deveni un bun membru de partid.

A condus acțiunea de întărire a simțământului de democrație în lagăr.

Ss / cpt. Popovici E.

Ss / Plut. Chițac

A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, f. 146.

Documentul nr. 6

Scurtă autobiografie

1. Mă numesc Al. Isăceanu. În prezent sunt profesor definitiv de filosofie la liceul de băieți din Găești – Dâmbovița. Sunt căsătorit și am 3 copii mici.

M-am născut în anul 1908, luna iulie, 17, în com. Șendriceni, jud. Dorohoi. Tatăl meu† a fost preot, mama gospodină. Am fost 10 copii: 7 băieți și 3 fete. (...)

Averea părinților: O casă și 6 ha pământ.

Am făcut școala primară în satul natal. Am absolvit 8 clase liceale la liceul Bașotă din com. Pomârla – Dorohoi, între anii 1920-[19]28. Am studiat filosofia la Univ[ersitatea] din Iași și Cernăuți între anii 1928-[19]32. În anul 1935 am luat examenul de capacitate pentru înv[ățământul] secundar. În anul 1936 am fost numit în învățământ la catedra de filosofie de la liceul de băieți din orașul Dorohoi. Am trăit ca profesor la Dorohoi până în martie [1]943. În martie [1]943 am fost destituit din înv[ățământ] de Antonescu, în urma unui denunț. În ian[uarie] [1]944 am fost reintegrat la liceul din Găești, unde funcționez până în prezent.

2. Averea mea

Am făcut liceul la țară, în condiții materiale grele din cauza sarcinilor familiare la care părinții nu puteau corespunde. Din această cauză, am plecat în 1929 de la Univ[ersitatea] Iași la Univ[ersitatea] Cernăuți, unde un cumnat al meu mi-a oferit ospitalitate. Din [1]932 până azi trăiesc din salariul de profesor, care nu mi-a ajuns niciodată. În special din anul 1938, după căsătoria mea c-o „proletară”, am trăit cumplit de greu (datornic veșnic).

Am în orașul Dorohoi o casă cumpărată în 1942 cu bani împrumutați de la Casa Corpului Didactic Buc[urești].

3. Concepții și atitudini politice

Am avut încă din liceu idei și sentimente naționaliste, sădite de educația făcută de la catedră de profesori și de mediul social în general, îmbâcsit de ideile și frământările naționaliste începute la [1]922.

În Universitate nu m-am manifestat ca naționalist. Timpul și energia mi-au fost ocupate exclusiv cu studiile filosofice. Am luat primul contact cu politica practică în toamna anului 1932 în următoarele împrejurări:

În toamna anului 1932 am intrat în viața socială să-mi câștig singur pâinea, ca profesor suplinitor. Această suplinire mi-a fost anulată în mod samavolnic de prefectul țărănist. Revoltat de nedreptate, cu sângele cald al celor 24 ani, atras de propaganda care se făcea, m-am îndreptat spre Garda de Fier. Fără să mă încadrez, manifest totuși idei legionare, timp de 1 an, până în dec[embrie] [1]933, când, dându-mi seama că nu mă pot încadra, preferând izolarea și studiul filosofiei frământărilor politice, am rupt orice contact cu Garda de Fier, iar ca să conving poliția că nu mai am „legături” cu legionarii, m-am înscris în Partidul Naț[ional] Liberal. Deci începând cu dec[embrie] [1]933, între mine și Garda de Fier, cu toate variantele ei, până la [1]940, n-a fost nici un contact organizatoric, rămânând un simplu simpatizant.

Poliția, neavând posibilitatea să-mi cunoască sufletul, m-a contat mereu ca legionar, tratându-mă ca atare. Am suferit cumplit prigoane întru nimic justificate de faptele mele.

Am reluat contactul organizatoric cu Mișc[area] leg[ionară] în 1940, încadrîndu-mă în oct[ombrie] și plecând în dec[embrie] [1]940, fiind eliminat. Din dec[embrie] [1]940 până la 23 aug[ust] [1]944 n-am avut nici un contact organizatoric cu vreun partid ori mișcare politică.

În sufletul meu continuam să fiu naționalist, un naționalist original, întrucât eu visam un naționalism pașnic în sensul lui Kant, pacea în lume fiind ideea centrală a gândurilor mele politice.

N-am scris pe linie naționalistă decât un articol în 1935, intitulat *Națiune – Umanitate*, iar în sensul „Păcii eterne” plecând de la ideea federativă a lui Kant, am ținut la Găești în 1944 o conferință intitulată „Război și pace”.

Trăiam în cumplită sărăcie, căutam pâine, dreptate și pace în lume, fără să știu cât de aproape sunt de mine!

23 aug[ust] 944 a adus lumina! Presa comunistă m-a entuziasmat. Răspundea unor vechi chemări a[le] sufletului meu. În sept[embrie] [1]944 m-am dus la Tov. Seu în Găești, manifestându-mi dorința să devin comunist.

„-Nu se poate sta de vorbă cu d-ta. Ai fost legionar”.

În 13 oct[ombrie] [1]944 am fost arestat. Îmi mureau de foame soția și 3 copii. Țărăniștii s-au oferit soției că mă salvează dacă mă înscriu la ei. Ca să salvez 4 ființe, am trimis prin soție cererea de înscriere. În sufletul meu, însă, se petrecea altceva. Îmi răscoleam trecutul și vedeam greșelile. Vedeam în același timp și chemarea pentru lupta P[artidului] C[omunist]. Era lupta mea de om sărac. În cele 6 săpt[ămâni] de lagăr de astă-toamnă s-a cristalizat în sufletul meu un lucru mare: că nu pot fi primit în lupta P.C. din cauza „dosarului” politic (nu a sufletului meu, care era așa de curat și așa de chinuit).

Seara de 22 noiemb[rie] [1]944 e una din cele mai mari date din viața mea. Tov. Tănase Borțoi (Târgoviște), în cuvântarea ținută legionarilor eliberați, a spus: „Partidul C[omunist] nu vrea distrugerea oamenilor, ci îndreptarea lor”.

Ușile sufletului meu s-au deschis vieții. A doua zi am făcut primul pas „în libertate” spre P[artidul] C[omunist], luând contact cu tov. Borțoi, apoi la Găești cu tov. Seu. Tov. Seu mi-a dat „dezlegare” să lucrez la liceu, dar nu mi-a dat și îndrumare. Timp de 5 luni, până în martie [1]945, am difuzat ideile comuniste în liceu, punând bazele Tineretului Progresist și am ieșit și în masele populare cu o conferință democratică în cadrul ARLUS.

Neavând pregătire doctrinară, nici tactică, neavând nici sprijinul unui tovarăș, am comis câteva greșeli, la care adăugându-se „dosarul” (se putea să lipsească!), tovarășii de la Târgoviște au hotărât trimiterea mea în lagărul de „reeducare” – la Caracal.

20 ap[rilie] – 5 sept[embrie] [1]945 – lagărul Caracal.

Mi-am însușit punctele de bază ale doctrinei, am învățat „tactica” partidului și chiar de la venirea în lagăr până azi am fost mereu în luptă agitatorică și organizatorică – așa cum se știe.

Lozinca vieții mele este: Mă strădui să devin comunist.

Faptele vieții mele, de acum înainte, ele și numai ele vor dovedi în ce măsură am putut deveni comunist și cu câtă „putere” am știut a purta steagul Partidului, pentru victoria și slava lui. Pentru cine intră pe linia tovărășească, vorbele încetează și încep a vorbi faptele.

Prof. Al Isăceanu

5 sept[embrie] [1]945 – Caracal

4.IX.1945

A fost dintre primii pioni ai mișcării democratice în lagăr. A lucrat în câmpul de mobilizare al cadrelor și agitprop, cu realizări bune.

Ss / cpt. Popovici E.

Ss / plut. Chițac

A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 50/1945, ff. 164-165v.

Documentul nr. 7

Viața mea
(pe scurt)

(...) Lagărul Caracal

Am ajuns la Caracal în 20 aprilie și am fost eliberat în 15 oct]ombrie] 945.

Eram în lagăr circa 2000 deținuți. 80% foști legionari. Între aceștia cam 3-400 de țărani, 5-6 sute muncitori, restul intelectuali mic-burghezi.

În cei 20% erau foști polițiști, câțiva moșieri și capitaliști speculanți. Erau și câțiva democrați și comuniști „cu greșeli”.

Ce atitudine am luat în lagăr? Desigur, având în vedere adevărul din conștiința mea, eu nu trebuia să fiu trimis în lagăr. Eu eram un convertit fanatic dar necunoscător. Locul meu era într-o școală de partid, într-o celulă de comuniști, să învăț cuvântul și conduita unui comunist.

Am înțeles că nu pot pretinde Partidului să mă creadă. Am înțeles că din cauza trecutului meu, nu pot deocamdată să fiu crezut. Dar în aceeași măsură am înțeles că nu pot renunța să strig în gura mare adevărul (indescifrabil), adevărul comunist! Astfel că, la Caracal, în loc să devin a 2000-a voce care înjura Partidul, am luat hotărârea să vestesc acelei lumi: cuvântul comunist.

Din prima zi am considerat lagărul o școală pentru mine și un loc unde să fac școală. Am considerat că trebuie să primesc în suferință botezul de comunist. Și am început.

Iată ce-am notat în jurnalul meu din lagăr la capitolul „Autocritica": „Am început lupta în lagăr mânat de focul interior de-a vedea această lume transformată. Nu numai „prieteni" ai comuniștilor, ci „comuniști". Am pus în acest scop în mișcare toate forțele mele sufletești: voința, imaginația, inteligența, temperamentul. Vorbeam cu pasiune, cu încredere. Obstacolele mă întăreau. Nici un pas înapoi. Numai înainte. Pregătire comunistă n-am avut. N-am avut nici suflet comunist. Am avut <u>la început</u> numai <u>dorința</u> de-a deveni atât eu cât și ceilalți comuniști. Voiam să antrenez pe toată lumea la învățătură, la transformare. Eram doar în lagăr de „reeducare". Treptat, treptat, formarea mea doctrinară, tactică și sufletească s-a perfecționat. Totuși lupta cere <u>pasiune</u>...".

Primul lucru pe care l-am făcut a fost inventarierea politică și socială a deținuților. Cu această evidență, am început munca de lămurire de la om la om. Azi un muncitor, mâine un țăran, poimâine un intelectual. Munceam de la 7 dim[ineața] până la 11 noaptea. Masa era pentru mine ceva f[oarte] secundar. Pasiunea revoluționară îmi dăduse o putere morală neobișnuită. Lucram ca un transfigurat. Rareori, când ploșnițele nu mă lăsau să adorm pe rogojina mea, îmi aduceam aminte că în Găiești se sting în mizerie 4 ființe scumpe. Considerând aceasta o slăbiciune, ceva „personal", întorceam gândul și orele nopții treceau repede. În câteva săptămâni am devenit cunoscut în tot lagărul. În fiecare cabană aveam 2-3 oameni „în formare". Cu legionarii „intelectuali" aveam dispute lungi și de multe ori violente. Iată ce notez în jurnalul meu:

„Lupta cea mai grea am dus-o cu legionarii. Ei fiind cei mai mulți. Ei trebuiau <u>provocați</u> sa-și facă „reeducarea". Leit-motivul lor era: „Nu-i nici o deosebire între noi și ei. De ce nu ne-am înțelege?!..." Ori eu știam că între legionarism și comunism sunt deosebiri <u>calitative</u> fundamentale. Le arătam de ex[emplu] cum legionarismul ca toate mișcările fasciste din lume, a alcătuit avant-garda capitalismului să lovească în socialism. Nu

admiteau. Și-apoi le ceream revizuirea conștiinței, le ceream să repudieze ideile legionare printr-un act superior de înțelegere, ceea ce ei refuzau cu încăpățânare. În special intelectualii care au jucat un rol în mișcare nu aprobau punctul de vedere „al lui Isăceanu”. Totuși, mulți din „cei mici” s-au antrenat pe drumul revizuirii Conștiinței. „Cei mari”, rămânând în inferioritate vădită, au organizat boicotarea acțiunii mele, defăimându-mă...”.

Așa s-a născut în vara anului 1945 mișcarea democratică în lagărul Caracal. Auzind de acțiunea mea, Tov. Căpitan Emil Popovici – Comandantul lagărului, m-a chemat la cancelarie. I-am spus cine sunt și de ce „agit” spiritele. Mi-a dat misiune să urmăresc îndeaproape mișcările reacțiunii. Raportam regulat.

După 2 luni de agitație, în iulie, am trecut la organizare. Am întemeiat o „celulă”. Reacțiunea s-a sesizat, a mers la Comandament și-a cerut și ea dreptul la „întruniri”. După câteva săptămâni, „oportuniștii” au început lupta intensă să ia conducerea celulei. Eu nu vedeam nimic. Mergeam înainte. Celula organizează ziarul de perete. Mișcarea democratică în lagăr ia proporții. În aug[ust] eu cad la pat. Pe nesimțite, zi de zi, foamea îmi secătuise organismul. Oportuniștii iau conducerea celulei și fac legături cu organizația de partid Caracal. Simțeau nevoia să fie văzuți, crezând că așa vor fi eliberați. Deschid porțile celulei. În câteva săptămâni numărul membrilor ajunge la vreo 300. Eu, care zăceam la infirmerie, eram informat și sufeream. În sept[embrie] mă restabilesc și merg la Tov. Căpitan. Îi spun că eu nu pot admite alunecarea celulei pe panta oportunismului. Mă sfătuiește să tac. Să-i las să vedem ce vor să facă. Între timp, din lagăr se făceau lunar eliberări. Începând cu luna iulie, „eliberații”, printre care erau și membri educați în celulă, treceau pe la organizația de P[artid] din Caracal și manifestau. În aug[ust], lagărul este vizitat de conducerea jud. Caracal și rămâne impresionată. Află și Regionala și vine și Tov. M. Roșianu, Secretarul Regionalei. Informat de Tov. Căpitan Popovici că eu sunt autorul acestei acțiuni, i-a cerut să mă trimită la Partid să mă cunoască. În 4 sept[embrie] m-am prezentat. Am discutat ca doi vechi tovarăși. Era de față și Tov. Cristescu de la C.C.

Le-am explicat cum am ajuns să organizez celula și cum am dus lupta zilnică cu reacțiunea și cu oportuniștii.

Mi-a dat următoarea misiune: „Diseară pune pe cei care crezi D-ta că sunt mai buni să-și facă autobiografiile și mâine mi le aduci la Craiova”. Ca să pot pleca la Craiova, mi-a dat următorul bilet: „Către Tov. Cpt.

Popovici. Rugăm să dai delegație lui Tov. Isăceanu să vină la Craiova cu lucrările cerute și pentru ridicarea jurnalelor prezentate la expoziție. 4/IX 945 - Caracal. Ss M. Roșianu”.

N-am putut să-mi îndeplinesc această misiune așa cum mi s-a cerut, din cauza conducătorului oportuniștilor din celulă. Spunându-i ce misiune am primit, în loc să lucrăm „conspirativ” și să luăm numai 30-40 autobiografii, el a convocat toată celula și a luat la toți autobiografiile, făcând zarvă în tot lagărul. A insistat apoi să plece și el cu mine la Craiova. Era un fost polițist f[oarte] șiret, pe care Tov. Cpt. Popovici anume îl lăsa să se manifeste ca să vadă cum am să mă descurc din greutățile ce mi le făcea. În seara de 5 sept[embrie] am plecat la Craiova cu 100 autobiografii, cu încă 2 tov[arăși]. Le-am predat și tov. Roșianu ne-a comunicat că nu mai plecăm în lagăr, ci rămânem să lucrăm la Regională. Adresându-mi-se mie mi-a spus: „D-ta vei lucra la Agit-Prop. Ia contact cu Tov. Guină”. Aflase însă de la Tov. Popovici că soția mea e ajunsă la capătul puterilor acolo la Găești și copiii sunt slăbiți și bolnavi, de aceea a adăugat: „Să aranjezi mai întâi cu familia. Te duci la Găești și-ți aduci familia. Dar conspirativ, să nu te simtă nimeni când ai sosit și plecat. Du-te la chestură să-ți dea casă și camion”. Nu voi uita niciodată această zi, când Partidul a întins mâna ocrotitoare asupra familiei mele. Într-adevăr, dacă se mai întârzia câteva zile, pierdeam 1 sau 2 copii. M-am convins atunci că P[artidul] veghează peste tot și intervine la timp. În 8 sept[embrie] Chestura mi-a rechiziționat un apartament pe str. Bucovăț nr. 75 în casa Preotului Stoian Ion și mi-a repartizat un camion de la Serviciul Sanitar al județului. În 11 sept[embrie] am plecat la Găești și în 12 sept[embrie] am ajuns cu familia în Craiova. Am instalat 2 copii în spital și m-am prezentat la Regională. Tov. Guină mi-a spus: „De familie să n-ai grijă. Avem noi. Să vie soția să ia masa de la cantină. D-ta lucrezi aici. Deocamdată, studiază ziarele. Vei scrie câteva broșuri de propagandă”.

Abia începusem să răsfoiesc ziarele, când a venit ordin telefonic să mă prezint în lagăr. Reacțiunea reclamase la Interne că partidul folosește „deținuți” la Reg. Revenit în lagăr, am început să scriu prima broșură cu titlul: „Armele de luptă ale reacțiunii și combaterea lor”. În 10 oct[ombrie] am dus-o la Reg[ională]. Am rămas acolo, adunând material pentru alta. Nu mă gândeam la eliberare!...

În 15 oct. dim. am fost chemat telefonic în lagăr. Sosit, Tov. Cpt. Popovici m-a anunțat: „La ora 2 pleci din lagăr”. M-a privit lung și mi-a strâns mâna tovărășește. La plecare mi-a dat următoarea notă: „În timpul

șederii în centrul de internați politici Caracal, internatul Isăceanu Al. a dat dovezi de manifestări democratice. Verificând sinceritatea acestor manifestări, i-am încredințat misiuni secrete, achitându-se conștiincios. A fost inițiatorul curentului democratic din lagăr, fiind unul din membrii activi ai comitetului pe lagăr. A lucrat în cadrul ziarului de perete. A fost solicitat de Reg[ionala] C[omunistă] Craiova, unde i s-au încredințat diferite atribuțiuni. În concluzie: un element pe care se poate conta; sincer, devotat, spirit revoluționar, urmând pe aceeași linie va da rezultate optime".

15/X 945 Comandantul Centrului de Internați politici Caracal
ss. Cpt. Emil Popovici

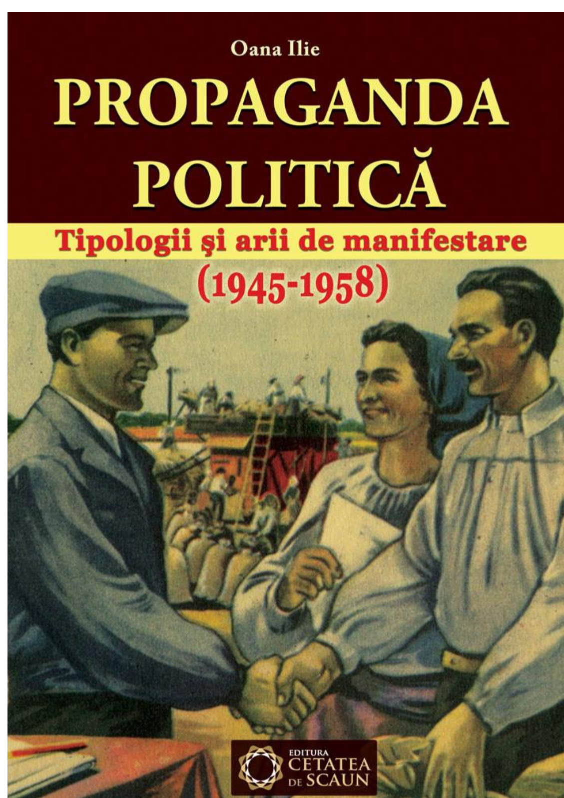
Trecuseră 7 luni!

Cum am plecat din Găești și unde am ajuns! Am suferit mult, au suferit și micuții mei copilași și biata mea tov. de viață, dar a trebuit să ispășesc păcatul unui trecut inconștient. De acum renăscut, încep o viață nouă în Partid, condus de Partid. Adio dosarul unei tinereți lipsite de noroc! La despărțire, Tov. Căp. Popovici mi-a spus: „Nu uita! Cu vechiul dosar nu te mai întâlnești, de-acum vei avea un alt dosar, „dosarul de membru de Partid". Ai grijă să fii mândru de el...".

A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 936418, ff. 77-79.

IV. Recenzii. Note de lectură

Oana Ilie, *Propaganda politică. Tipologii și arii de manifestare (1945-1958)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014, 372 p.

Volumul Oanei Ilie, ***Propaganda politică. Tipologii și arii de manifestare (1945-1958)***, după cum însăși titlul ne-o relevă, echivalează cu o sinteză a propagandei politice din România anilor 1945-1958.

Obiectivele autoarei au fost acelea de a găsi răspunsuri la întrebări de genul: Ce este propaganda? Cum au reușit comuniștii să-și subordoneze societatea românească apelând la propagandă? Ce impact a avut aceasta asupra populației?

Structurat pe patru capitole, volumul mai conține: cuvântul înainte, introducerea, concluziile, anexele, o listă cu ilustrații și un indice de nume. Lucrarea este fundamentată în primul rând pe sursele primare, respectiv documentele de arhivă, în bună parte inedite (aflate în custodia Arhivelor Naționale ale României), alături de care se regăsesc: volume de documente, un număr semnificativ din ziarele epocii, „Monitorul Oficial", lucrări cu caracter memorialistic, precum și o serie de instrumente de lucru și, nu în ultimul rând, numeroase lucrări de specialitate; acestea din urmă sunt analizate cu minuție, aspect evidențiat încă din introducere, în care este realizat un binevenit excurs istoriografic, lămuritor cu privire la tematica volumului.

Încă din primele lucrări referitoare exclusiv la acest subiect, propaganda a fost definită ca fiind principalul instrument de modelare a

societății, a opiniei publice (Harold Laswell, *Propaganda Technique in the World War*, 1927). În volumul său *Propaganda*, publicat în 1928, Edward L. Bernays insistă asupra efectelor mai mult sau mai puțin benefice pe care aceasta le are asupra oamenilor, propaganda fiind un excelent mijloc de manipulare. Cu o suită de tehnici de genul: etichetare, transfer, selectare părtinitoare etc., propaganda va căpăta în timp o conotație negativă, indiferent de tipul de regim politic în care se regăsește, fie el democratic sau totalitar.

Spre exemplu, una dintre tehnicile propagandistice folosite cu predilecție de către comuniștii din România a fost tehnica simplificării, discursurile acestora caracterizându-se prin: simplitate, concizie și claritate, din dorința ca mesajul lor să fie receptat și de către oamenii simpli, cărora li se adresau într-o proporție covârșitoare. De asemenea, „condamnarea originii" a fost foarte larg uzitată, toate greșelile și lipsurile fiind aruncate exclusiv în seama vechiului regim burghezo-moșieresc. Desigur, alături de aceste tehnici propagandistice mai pot fi amintite și: apelul la autoritate, atacul la persoană, emiterea de truisme etc.

Importanța covârșitoare pe care a avut-o aparatul propagandistic în impunerea și consolidarea noului regim de după 1945 este indiscutabilă, întrucât, dorind să păstreze aparențele legalității, mai ales în anii de început, propaganda a mers în tandem cu un alt instrument indispensabil unui regim de factură totalitară, aparatul represiv.

Artizanii propagandei comuniste din perioada de referință au fost: Iosif Răutu și Leonte Răutu, directivele lor urmând, însă, îndeaproape modelul sovietic.

Capitolul I (*Propaganda politică*)

Autoarea precizează originea conceptului de propagandă, folosit întâia dată în anul 1622, în titulatura unei organism al Bisericii Catolice, *Congregatio de Propaganda Fide*, având un înțeles religios, acela de propovăduire a credinței catolice, de prozelitism. Cu timpul, însă, conceptul a fost rafinat, căpătând alte înțelesuri, în funcție de disciplina care-l folosește. Principalele tipuri de propagandă contemporană sunt următoarele: propaganda albă (atunci când persoanele cărora li se adresează o anume idee, concepție sau ideologie cunosc sursa care o generează), propaganda gri (când nu se cunoaște sursa) și propaganda neagră (atunci când se urmărește inducerea în eroare a receptorului, lăsându-l să creadă că este vorba despre o altă sursă decât cea reală).

În accepțiunea comunistă românească, potrivit lui Iosif Chișinevschi, principalul responsabil în acest domeniu, „propaganda înseamnă a propovădui o idee, o concepție, o teorie. La noi aceasta înseamnă propovăduirea istoriei Partidului Bolșevic", propaganda constituind un instrument indispensabil P.M.R. în eforturile acestuia de a-și subordona întreaga societate.

Potrivit Oanei Ilie, „anii de început ai propagandei sunt caracterizați de eforturile comuniștilor de a produce o schimbare în valorile, ordinea și chiar tipologia umană. Comuniștii reprezentau o minoritate care încerca să se legitimeze prin negarea legitimității celorlalți și prin impunerea de noi valori și teze importate de la răsărit..." (p. 24). Aici am dori sa adăugăm ceva, pentru că nu a fost vorba doar de delegitimarea vechii clase politice, pe care noua putere a avut grijă nu doar să o îndepărteze, ci chiar să o suprime la propriu, în mare parte, în temnițele comuniste, ci chiar de furtul acestei legitimități, cum a fost cazul cu falsificarea rezultatului alegerilor din noiembrie 1946!

În final, scopul propagandei era acela de a crea omul-nou, care, dincolo de această sintagmă, care ar părea să aibă o conotație pozitivă, era privit ca un obiect, dorindu-se depersonalizarea acestuia și obținerea unei societăți complet uniformizate (același tip de locuință, același tip de hrană, aceleași haine, aceiași lectură etc.), ușor de controlat și de manipulat. Însă toate acestea nu se puteau realiza doar cu ajutorul resortului propagandistic, desigur, ci apelând obligatoriu la instituțiile cu caracter represiv, existente în toate regimurile de factură totalitară.

Sunt analizate cele patru categorii de propagandă: orală, scrisă, vizuală și mixtă (audio-video), cu multitudinea de subcategorii aferente, insistând și asupra tehnicilor de propagandă: *name-calling* (etichetarea), *glittering generalitie*s (generalități sclipitoare), transferul, mărturiile, *plain folks* (oamenii obișnuiți), *card stacking* (selectarea părtinitoare), *band wagoon* (trenul victoriei), atacarea și demonizarea adversarului, repetarea obsesivă a unei idei, apelul la autoritate, apelul la frică, dezinformarea, simplificarea, condamnarea originii etc. Alături de aceste metode, propagandiștii foloseau o serie de mijloace de aservire a opiniei publice (miturile, cenzura etc.).

Capitolul II (*Propagandiștii*)

Dacă în primii ani, 1944-1948, activitatea propagandistică nu a căzut în seama unor organisme create special cu acest scop, lucrurile se vor clarifica pe parcurs. Astfel, principala atribuție de a propovădui

realizarile și beneficiile noului regim a revenit Secției de Propagandă și Agitație a C.C. al P.M.R. (devenită apoi direcție). Alături de aceasta, sunt oferite informații și cu privire la rolul altor organisme în domeniul propagandei, ca de exemplu: Secția de Educație Politică, Secția organelor conducătoare de partid, sindicate și de U.T.M., Institutul de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., Muzeul Româno-Rus, Institutul de Studii Româno-Sovietice, Editura Cartea Rusă, Societatea pentru Răspândirea Științei și Culturii (S.R.S.C.), căminele culturale, școlile de cadre de pe lângă organizațiile de masă etc.

Capitolul III (*Ariile de manifestare a propagandei*)

Abordând problema ariilor de manifestare a propagandei, autoarea s-a rezumat la analizarea unor anumite evenimente, selecția acestora având la bază impactul înregistrat în plan social. Astfel, este analizată propaganda făcută în legătură cu: procesele politice, alegerile parlamentare din noiembrie 1946, construirea Canalului Dunărea – Marea Neagră, dușmanul de clasă și parcursul înregistrat de organizarea manifestațiilor comuniste.

În privința proceselor politice, prin intermediul presei s-a desfășurat o adevărată campanie propagandistică, urmărindu-se crearea unui curent de opinie favorabil regimului proaspăt-inaugurat la conducerea țării. Din suita acestor procese, a fost ales ca studiu de caz procesul foștilor lideri ai P.N.Ț., în paginile ziarului „Scânteia” fiind promovată fără rețineri o formidabilă campanie anti-Maniu și anti-Mihalache, chiar cu mult înainte de momentul arestării acestora. Articolele defăimătoare la adresa acestora erau, în general, însoțite de caricaturi ale celor doi oameni politici.

În ultimul capitol, *Impactul propagandei. România reală*, Oana Ilie și-a propus să analizeze modul în care propaganda i-a influențat, deopotrivă, atât pe cei cărora li se adresa, cât și pe cei care o puneau în aplicare. În acest demers, informații valoroase sunt obținute din rapoartele întocmite de poliție și jandarmerie, iar analiza se concentrează asupra primilor ani de putere comunistă (1945-1948). În această perioadă, starea de spirit a populației românești gravita în jurul realităților triste generate de război: prezența trupelor Armatei Roșii, administrația sovietică și șovinismul maghiarilor din Ardeal, seceta, foametea, prețurile exorbitante ale alimentelor etc. Drept urmare, „frica era sentimentul care caracteriza întreaga societate. Funcționărimea trăia sub stresul unor noi comprimări, muncitorii se temeau că nu vor fi angajați dacă nu se înscriau

în sindicate sau la comuniști, țăranii se temeau că le vor fi rechiziționate vitele, iar cerealele vor fi blocate, cei care aveau bani erau terorizați de spectrul inflației, proprietarii de imobile de scăderea prețurilor, iar deținătorii de valori mobiliare erau îngrijorați pentru că nu-și puteau pune la adăpost valorile" (p. 250). De atenția aparatului de propagandă au beneficiat și: abuzurile autorităților, reforma monetară din 1947, dizolvarea P.N.Ț., abdicarea Regelui Mihai etc.

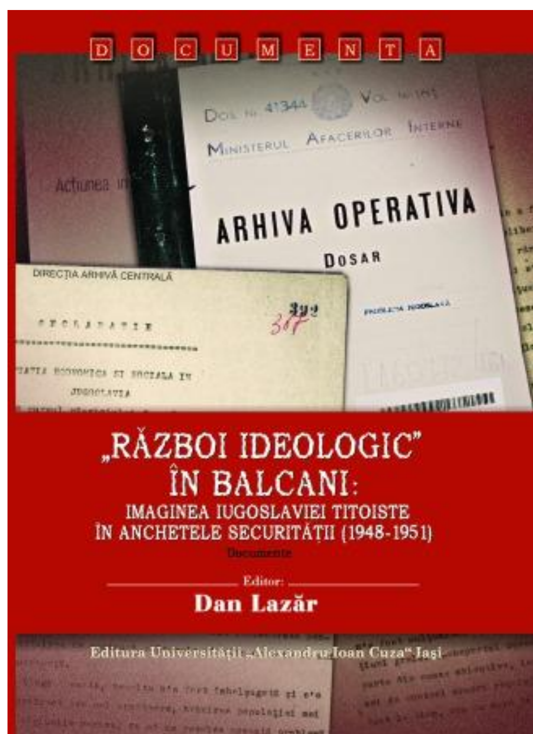
Pentru a exemplifica nivelul scăzut de pregătire al celor implicați în procesul propagandistic, în ianuarie 1945, la primul congres național al propagandiștilor, reprezentantul Regionalei Alba-Iulia afirma că „aparatele noastre nu prind postul Moscova, deoarece sunt aparate germane" (p. 324). De asemenea, responsabilul cu propaganda din regiunea Iași recunoștea, în 1947, că evita să participe la ședințele de partid tocmai pentru că îi era teamă că nu ar fi știut să răspundă la eventualele întrebări ale celor prezenți, situație despre care conducerea partidului admitea că era „un fenomen general" (p. 330).

Una dintre marile probleme cu care s-au confruntat propagandiștii regimului comunist, și care s-a regăsit pe întreaga perioadă analizată în prezentul volum, a fost reprezentată de prăpastia care a existat între teorie și practică, respectiv între pregătirea ideologică și munca organizatorică. Exceptând dezinteresul membrilor de partid vizavi de propagandă, au fost și o serie de factori obiectivi care au contribuit la această stare de fapt: lipsa suportului financiar, numărul mic de agitatori, organizații de partid lipsite de forță etc.

În finlul volumului, Oana Ilie conchide că perioada de început a propagandei a reprezentat o etapă de pionierat, „adevărata forță a propagandei" manifestându-se abia în timpul lui Nicolae Ceaușescu.

Elis Pleșa

„*Război ideologic*” *în Balcani: imaginea Iugoslaviei titoiste în anchetele Securității (1948-1951)*, editor Dan Lazăr, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2016, 166 p.

Aruncând o ocheadă către cele mai recente apariții editoriale cu subiect apropiat tematicii acestui nou număr al „Caietelor C.N.S.A.S.”[1], am reținut volumul de documente recent apărut grație profesorului ieșean Dan Lazăr. Rareori în desfășurarea unui eveniment istoric s-a pus atât de mult accent pe valențele propagandei, precum în conflictul rece dintre Iugoslavia lui Josip Broz Tito și așa-numitele state cominformiste, conduse (cu mână de fier) de către Uniunea Sovietică. Și tot rareori s-a întâmplat ca o țară să poată supraviețui unei agresiuni propagandistice atât de radicale, așa cum a reușit atunci Iugoslavia.

[1] Ne referim la secțiunea dedicată propagandei. Referitor la reeducare, am identificat doar două pasaje, în care un emigrant iugoslav (Paia Barudanovici) vorbește despre faptul că „închisorile cu celule izolate, celule întunecoase, adevărate ghețare, minele și șoselele au devenit locurile de muncă <<pentru educare>>, înființate de banda lui Tito” (p. 42), iar altul (neidentificat) evocă „niște lagăre de îndreptare”, unde deținuții, dacă „s-au arătat bine, erau lăsați acasă, iar care s-au ținut tare au rămas și mai departe la închisoare fără a fi condamnați” (p. 108). Ceva mai dificil de interpretat din acest punct de vedere este menționarea, într-o declarație anonimă referitoare la serviciul iugoslav de securitate, a celor „trei lagăre sociale” în care se aflau „agenții străini arestați” (p. 153).

Dan Lazăr este bine-cunoscut printre „microbiștii” (dacă putem utiliza acest termen) istoriei recente a Iugoslaviei (denumire generică ce este încă în uz, chiar la 26 de ani după debutul procesului de pulverizare a țării vecine) drept un specialist nu numai extrem de pasionat, autodidact și într-ale limbii sârbo-croate (sau cum se va mai numi ea în viitor) ci și foarte productiv. Celor trei volume publicate anterior la aceeași editură universitară (în perioada 2007-2011), toate dedicate Balcanilor, însă cu aceeași privire specială asupra iugoslavilor, i se adaugă acum o selecție documentară de-a dreptul spectaculoasă, realizată în urma studierii uriașului dosar (conține nu mai puțin de 253 de volume!) referitor la emigrația iugoslavă postbelică din România, păstrat astăzi în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (fond Informativ, dosar nr. 160772).

Autorul ne introduce, prin foarte comprehensiva-i *Introducere*, în secretele războiului imagologic extrem de profesionist dus între Belgrad și Moscova (1948-1954/1955). Confirmându-ne o vagă impresie lăsată de lecturi mai vechi, acesta ne lasă să înțelegem caracterul forțat al prestației avute în iunie 1948 de Gheorghe Gheorghiu-Dej, care „dădea glas furiei atent regizată a lui Stalin”, atunci când a „citit raportul de condamnare a <<deviaționiștilor>> iugoslavi” (ambele la p. 7). De cealaltă parte a acestui veritabil război rece intercomunist se afla un Josip Broz Tito care „a plecat la drum ca un stalinist notoriu și a sfârșit prin a deveni – tocmai din aceste motive – un adversar al lui Stalin, fără ca el să o dorească în mod explicit” (p. 12). În fine, autorul (care utilizează masiv, și pe bună dreptate, cunoscutele memorii ale lui Milovan Djilas pentru a-și susține argumentația) intuiește faptul că „la rândul lor, comuniștii iugoslavi au trecut cu dificultate prin această dramă, cu un profund caracter dilematic” (p. 12).

Intuim astfel, la rându-ne, că oricând rămâneau posibile și „reconvertiri” ideologice dintr-o parte în alta (din cercetarea proprie a arhivei fostei Securități - și nu numai - știm deja că așa s-a și întâmplat). Și aici constatăm faptul că Securitatea era pregătită pentru această provocare. După cum ne arată autorul, „noul serviciu de siguranță a statului – Securitatea Republicii Populare Române, înființată în august 1948 – a luat în serios <<amenințarea titoistă>>, în condițiile în care refugiații politici iugoslavi din România, deși se declarau inamici ai lui Tito și ai liniei lui ideologice, erau priviți cu circumspecție” (p. 17). Chiar dacă inducerea unei stări de alertă permanentă în țară”, prin agitarea de-a

dreptul isterică[1] a așa-numitului pericol iugoslav/titoist a fost una din realitățile propagandistice extrem de prezente în cotidianul anilor 1948-1954, aparențele înșelau deseori, iar războiul secret (bazat și pe crearea de identități sau evenimente false) avea nevoie de aportul refugiaților, astfel încât „nu trebuie să surprindă faptul că, dincolo de declarațiile acestora de fidelitate față de Moscova, aceștia au fost tratați, în primă instanță, mai curând ca agenți ai guvernului iugoslav, trimiși în misiune în România, decât ca opozanți *a priori* ai regimului de la Belgrad" (p. 17). În final, unii refugiați au fost recrutați de Securitate, iar alții (puțini la număr) au fost dovediți ca spioni titoiști (p. 19).

În volum sunt reproduse 39 de declarații ale unora din refugiații iugoslavi antititoiști care au ajuns în România. Nu le vom comenta aici prea mult, deoarece nu ne putem reprima impulsul de a le relua după un timp, într-o lucrare de dimensiuni mai mari. Menționăm însă în mod special primul document, anume declarația lui Ivan Dobrasinovici (pp. 27-36). Declarația era una timpurie[2], din 23 noiembrie 1948, la doar cinci luni după renegarea Iugoslaviei de către Cominform, astfel încât greutățile materiale la care se referă autorul ei (care de altfel și precizează din start faptul că „în cursul războiului Iugoslavia a fost în majoritate distrusă și pustiită" – p. 27), erau încă perfect normale și nu puteau constitui un temei substanțial pentru o „revoluție antititoistă". Dobrasinovici pare însă a fi fost un bun cunoscător al așteptărilor celor care îi luau declarația, din moment ce strecoară în text teme propagandistice familiare și românilor, care s-au confruntat cu aceleași clișee ale propagandei de inspirație cominternistă. Astfel, se vorbește, în ton cu teza „imperialismului sârb (și românesc)", lansată în 1924, despre „întărirea elementelor chiaburești ca exemplu *în Vojvodina și în Serbia* [subl. S.B.M.], și o parte a Croației" (p. 29), după cum se teoretizează și „necesitatea" păstrării țării în afara proceselor de modernizare, prin deplângerea „clădirii hotelurilor reprezentative din Belgrad, care, după părerea lor [a „maselor largi" – S.B.M.] nu sunt așa de indispensabile", ca și a „construirii atelierelor pentru filme, unde se cheltuiește mână de lucru enormă" (ambele la p.

[1] Autorul utilizează acest termen, deloc excesiv, menționând „caracterul isteric" al campaniei de presă anti iugoslave, cât și veritabila „<<isterizare>> a populației", sub impactul propagandei dirijate de Cominform (ambele mențiuni la p. 17).

[2] Marea majoritate a celor 39 de documente datează din anul 1951, câteva din 1050, iar șase sunt nedatate. Declarația lui Ivan Dobrasinovici este singura datată anterior anului 1950.

30). În fond, autorul declarației era probabil sincer îndurerat de insuficienta „luptă de clasă” existentă, după părerea lui, în Iugoslavia[1] din moment ce deplânge în mod direct faptul că „în drumul spre socialism s-a însușit teoria oportunistă buharinistă a dezvoltării pașnice”, sau că reforma agrară a mers „pe calea cuprinderii țăranului într-o forță de bază fără a se face diferențierea între chiabur și țăranul sărac” (ambele la p. 28). Până la urmă însă, este admis că „problema locuințelor [care fusese criticată în pasaje anterioare ale declarației – S.B.M.] este problema cea mai dureroasă a muncitorilor, chiar dacă este rezolvată în mod parțial” (p. 33) și chiar că „pe lângă o conducere justă, acest eroism în muncă a ridicat zilnic și vizibil standardul de viață în Iugoslavia” (p. 31). Aceste mici contradicții sunt însă „rezolvate” de Dobrasinovici spre finalul declarației, atunci când subliniază că: „Se poate ca în Iugoslavia este foarte greu de a se îngriji de oamenii care au suferit în urma războiului, însă este clar că și ei, ca și toată lumea muncitoare, ar putea să aibă condițiuni de trai mult mai bune dacă nu s-ar fi pornit pe drumul devierii de la linia marxistă-leninistă în construirea socialismului în Iugoslavia. Pentru aceasta poartă vina principală și unică conducerea centrală de partid și de stat, care a înșelat poporul său și a folosit iubirea nemărginită a poporului său pentru interesele lor personale și naționaliste, pentru îngâmfarea și încăpățânarea lor. Poporul a fost convins că cel puțin conducerea actuală nu-l va trăda, din care cauză masele muncitoare nu și-au putut nici imagina că conducerea lor va merge pe drumul depărtării de U.R.S.S. și a celorlalte țări democrate și de aceea au acceptat toate greutățile ca ceva necesar” (p. 36). Unul din aspectele de bună calitate ale declarației lui Dobrasinovici este descrierea a ceea ce poate fi considerat începutul de apariție al „burghezii roșii”, acea „noua clasă” analizată, după ani, cu atâta talent de către Milovan Djilas. Acest fenomen, la fel ca și menținerea unor greutăți materiale, precum cartelizarea alimentelor, apăruseră însă, chiar în forme mai neplăcute, și în România și în alte țări comuniste, astfel încât nu erau relevante pentru evidențierea caracterului malign al titoismului ci doar, cel mult, pentru clarificarea motivelor de revoltă care puteau fi valorificate într-o ipotetică intervenție pornită din exterior, fără prea multă grijă pentru argumentația ei teoretică.

[1] În special în primii ani ai regimului titoist, a existat o represiune politică nu mai puțin violentă decât în alte state comuniste. Unele aspecte legate de cooperativizarea forțată, semnalate în declarațiile incluse în volum, erau cât se poate de reale.

O altă declarație extrem de interesată este cea a lui Josif Susici (doc. nr. 2, pp. 37-41). Acesta este un veritabil spion titoist, recrutat de însuși ministrul Krajacici pentru a fi infiltrat în Ungaria. Metoda aleasă era tocmai cea de infiltrare sub chip de pretins refugiat politic, pe baza unei „biografii” false („care a fost făcută în așa fel pentru a nu putea fi ușor controlată. Această biografie a trebuit s-o învăț pe de rost, în așa fel încât să o pot scrie oricând îmi va fi cerută” – p. 38). Misiunile trasate pentru a fi executate în Ungaria erau de cea mai mare importanță, vizând nu numai culegerea de informații și recrutarea în orb a unor refugiați tineri, ci și dezbinarea comunității de emigranți iugoslavi și compromiterea conducerii ei, ba chiar și asasinarea unor lideri ai acesteia (informațiile furnizate de Susici cu siguranță că erau de cea mai mare importanță în epocă, având în vedere unele dispariții de senzație petrecute în Ungaria, dar și, ulterior, în România). Nu reiese din document (în care este descrisă doar pătrunderea în Ungaria) cum a ajuns Susici în România. Probabil că acesta era un spion titoist pocăit. Sau poate că nu! La urma-urmei, credem noi, biografia falsă putea avea un alt conținut decât cel declarat, iar misiunea reală putea să fi vizat România, nicidecum Ungaria vecină.

Fiecare emigrant descrie, după propria-i pricepere și arie de informare, cele mai diverse date despre situația generală sau particulară din Iugoslavia, operațiune în care nici un detaliu nu era de prisos. Poate că cititorul va considera așa când va afla că, în gări, „biletele de tren se eliberează de la Casa de bilete”, sau că „dacă nu știi la ce oră este tren în direcția unde vrei să mergi, de obicei întrebi cetățenii din sala de așteptare sau mergi la Biroul de informații” (p. 48), însă reacția lui de plictis va fi doar parțial justificată, dacă avem în vedere reacția instinctivă, universală, a oamenilor (cu atât mai mult a agenților de informații prezenți, sau a colaboratorilor care-i pot informa cu promptitudine) de a „identifica” o persoană străină de spațiul în care se afla, lucru lesnicios dacă respectivul se arată nefamiliarizat cu obiceiurile locului. Din acest motiv era cu siguranță util a știi chiar și faptul că „clienții intră în restaurant, se dezbracă, pun pălăria sau căciula și paltonul în cuierul restaurantului”, sau că, atunci „când termini de mâncat, chemi chelnerul și îi spui că vrei să plătești” (p. 47). Agenții Securității aflați în pregătire pentru a fi infiltrați în Iugoslavia vor fi citit cu aceeași atenție nu numai declarația anonimă din 20 decembrie 1951 (din care am citat mai sus), ci și cea a lui Stanko Voivodici din 30 iunie 1951, care detalia atât destinația din restaurant a paltonului („Paltonul și pălăria [le] poate lăsa la garderobă,

dar poate să se așeze la masă și în palton. În unele restaurante este obligatoriu să scoți paltonul de iarnă, contrar, clientul nu va fi servit" – p. 53), cât și obiceiurile curente de plată a notei („Dacă clientul plătește cu bani mari, hârtia de 500 sau 1000 dinari, și chelnerul îi înapoiază restul, de obicei nu se ia restul – mărunțiș – sub 10 dinari. Clientul poate să vadă cât speră chelnerul să primească după încetineala cu care numără restul" – p. 54). Putem bănui că, pentru a evita să atragă, direct sau indirect, atenția organelor de securitate iugoslave, potențialul agent român trebuia să se ferească și să-l irite pe chelner, refuzând să-i ofere bacșișul obișnuit, și să încerce, din contră, a-l impresiona, lăsând ostentativ o sumă exagerat de mare.

Probabil că tocmai din acest motiv (instruirea adecvată a spionilor români) au și fost refugiații iugoslavi îndrumați să semnaleze ce anume *nu* părea suspect în țara lor, ca de pildă: „Clientul poate să intre și să iasă din hotel în orice oră de zi și noapte și nu dă naștere la suspiciuni" (p. 53); „Oricine poate intra în prăvălie, să stea acolo mai mult timp, să privească mărfurile, să întrebe de prețuri, fără să cumpere nimic și asemenea comportare nu e suspectă" (p. 54); „Dacă nu știți când vine stația unde trebuie să coborâți, întrebați pe cineva dintre călători sau pe conductor, dacă acesta nu este prea ocupat. Prin aceasta nu veți trezi nici o bănuială" (p. 56).

Unii din refugiați se referă numai la aspecte din anumite localități rurale și bănuim că nu aveau o paletă prea largă de cunoștințe. Este așadar normal să apară și unele contradicții, ca de pildă în interesanta chestiune a bacșișului care se plătea la frizerii: Zlatomir Brebanov arăta că „după ce ești gata cu totul, scrie un bon cu care te duci la casă și plătești. Bacșiș lași la casă și casierul i-l dă băiatului, nu-i dai în mână" (pp. 61-62), pe când Vasile Mariantu, din contră: „Clientul se duce la casă și plătește suma ce i se cere. Înainte de a ieși, se obișnuiește a da frizerului care te-a servit un bacșiș de 5 dinari. După aceea saluți și părăsești frizeria" (p. 66). Aceiași doi se contrazic și în problema conversației de la masele din restaurante: „Dacă ești cu alți cetățeni la masă, necunoscuți, poți chiar vorbi cu ei, fiindcă acesta este un lucru obișnuit" (p. 61); „Nu se prea obișnuiește să se intre în vorbă cu cel de la masă, decât doar pentru lucrurile necesare, ca: dați-mi, vă rog, sare, lista, sau e bine gătită mâncarea? Convorbiri cu vrute și nevrute nu se fac" (p. 66). Cu siguranță că de maxim interes au fost precizările amănunțite și comprehensive ale unuia din emigranți (neidentificat) despre posibilitățile de infiltrare a agenților în/prin

comuna Râtkova (situată pe malul iugoslav al Dunării și locuită de o majoritate românească vorbitoare a limbii materne): „Ziua, un cetățean străin poate intra în comună fără acte pe orice drum, deoarece nu este controlat de nimeni. Noaptea se poate intra numai dacă se ferește să nu fie observat de cei din serviciu. (...) Cel venit în comună nu se prezintă la Sfat, ci numai în cazul că stă mai multe zile, se prezintă imediat, iar dacă stă 1-2 zile nu se prezintă, ci numai când este controlat, atunci arată autorizația de zonă. Dacă un cetățean vine din R.P.R. în comună fără să fie observat de grăniceri, poate intra pe oriunde atât ziua cât și noaptea și în special ziua, îmbrăcat în haine de țară. Încă se poate intra și neobservat folosind grădinile oamenilor, care se află până lângă Dunăre” (pp. 149-150).

Ocazional, autorii declarațiilor „scapă” și aprecieri pozitive față de unele aspecte ale realităților din țara vecină, așa cum i s-a întâmplat lui Zlatomir Brebanov la 20 mai 1951 („În țară se duce destul de mare grijă de sănătatea publică” – p. 93; „Spitalele sunt destul de bine aprovizionate cu medicamente și cu material sanitar” – p. 94). În ansamblu însă, emigranții creionau (se străduiau chiar să creeze, după cum se simte din tonalitatea declarațiilor) imaginea unui stat pseudo comunist, condus prin metode dictatoriale, care se confrunta cu greutăți economice extrem de mari și în care mocnea o stare de nemulțumire populară care putea duce relativ ușor la prăbușirea regimului titoist (emigranții făceau, mai mult sau mai puțin explicit, distincție între „titoiști” și adevărații „comuniști”, care, în percepția lor, erau așa-numiții „cominformiști” pro-sovietici).

Având în vedere proveniența unora din emigranții prezenți în carte din zone ale Iugoslaviei apropiate granițelor românești, există nu puține declarații despre populația de etnie română din țara vecină, descrisă ca un grup compact care vorbea limba română, își conserva în general portul specific și asculta cu nesaț emisiunile de la Radio București și Radio Timișoara[1]. Ca o curiozitate, cititorului martor mai mult sau mai

[1] Neobișnuite „senzații” provoacă cititorului român, obișnuit doar cu istoriile „Europei Libere”, povestea acestor ascultări, care sunt deseori evocate în declarații. Posturile românești erau ascultate nu numai din perspectiva solidarității etnice, ci și din cea a iugoslavilor care au păstrat convingeri staliniste, pro-moscovite și care urmăreau să afle „adevărul” care le era „ascuns” de regimul titoist. Aflăm astfel nu numai că ascultarea acestor posturi (ca și a celorlalte din țările socialiste est-europene) atrăgea repercusiuni serioase asupra celor

puțin implicat al războiului de secesiune din Kosovo și Metohija i se reamintește că, în aprilie 1948, liderul albanez Enver Hoxha propusese nici mai mult nici mai puțin decât integrarea țării lui în statul iugoslav, drept cea de-a șaptea republică a federației conduse de Tito (p. 11).

Profesorul Dan Lazăr ne-a oferit, și de această dată, o lectură plăcută și plină de provocări intelectuale. Nu mai puțin însă, ea este plină și de neliniștile pe care le dă contemplarea unei societăți pe care o știm (cu avantajul celor care citesc documentele la peste 60 de ani distanță de la redactarea lor) că va dispărea într-o baie de sânge, dar și de curiozitățile inspirate de succesul amânării, timp de decenii, a unui astfel de deznodământ. Desigur că un cititor cu adevărat atent identifică ușor și elementele care au determinat în epocă menținerea regimului titoist (chiar dacă în declarațiile emigranților nu este analizat așa cum ar fi trebuit unul din cele mai importante, respectiv loialitatea[1] creată în timpul războiului de eliberare a Iugoslaviei de sub multipla ocupație fascistă, război în care Tito și titoiștii au jucat un rol eminent, și chiar ca urmare a „schismei" survenite în 1948 între Belgrad și Moscova). Astfel, aflăm că sprijinul american destinat Iugoslaviei (care a fost invocat obsesiv și cu multă încrâncenare de propaganda din România și celelalte state „cominformiste") a fost cât se poate de real și nu unul mărginit la contrapropagandă, fiind menționate atât ajutorul primit prin furnizarea de armament modern și de produse agroalimentare aflate în penurie, cât și prin prezența consilierilor militari și a specialiștilor civili americani. Pe de altă parte, un emigrant neidentificat[2] afirmă pe șleau că generalul Rankovici a reușit „să facă din poliția secretă un corp de elită foarte bine adaptat necesităților actuale și mai ales cu totul devotat lui Tito" (p. 151). Aceste elemente (care nu erau deloc detalii) au jucat cu siguranță un rol în decizia Moscovei de a nu interveni militar împotriva Iugoslaviei, în timp ce opoziția internă, destul de slabă și relativ rapid anihilată, nu putea de una singură să răstoarne puterea lui Tito.

---

descoperiți de autorități, ci și, bunăoară, faptul că „cel mai bine se aude postul de Radio Timișoara, dar se aude și [Radio] Moscova" (p. 135).

[1] Autorul apreciază „gradul de atașament al populației iugoslave la politica Belgradului" drept „o mare necunoscută", pe care Securitatea era chemată s-o elucideze, cu ajutorul emigranților (p. 20).

[2] Am precizat în mod repetat acest aspect, însă cu siguranță că în cazurile menționate este vorba de fapt de extrase din declarații mai ample, care fuseseră furnizate cu nume real de diverși emigranți iugoslavi.

Dincolo de confirmarea, odată în plus, a pasiunii autorului pentru problemele iugoslave (consacrată științific încă din 1999, prin susținerea tezei de doctorat, referitoare la relațiile româno-iugoslave din perioada interbelică) remarcăm cu plăcere înmulțirea preocupărilor pentru această tematică în cadrul Catedrei de Istorie Contemporană a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Astfel, cu doar un an mai devreme, dl. Ionuț Nistor (și el cu preocupări științifice mai vechi pentru regiunea balcanică) a publicat un volum la fel de incitant, dedicat procesului unui extrem de faimos grup de agenți titoiști, desfășurat în anul 1950: *„Procesul titoismului” în România (1950). Documente*, editor Ionuț Nistor, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2015, 274 p. Această lucrare valorifică editorial un alt dosar (nr. 1143) absolut esențial privind emergența titoismului în România, aflat de astă dată în fondul Penal al Arhivei C.N.S.A.S., cel al lotului Milos Todorov (posteritatea a dezvoltat însă o veritabilă fascinație pentru o altă membră a acestui grup, controversata Vidosa Nedici) și dovedește, odată în plus (dacă mai era nevoie), că „este loc” pentru numeroase cercetări originale și de calitate subsumate aceleiași generoase teme.

Silviu B. Moldovan

Romulus Rusan, *O discuție la Masa Tăcerii: Brâncuși viu*, ediție revăzută și adăugită, cu un Cuvânt înainte de Barbu Brezianu, București, Fundația Academia Civică, 2016, 148 p.

Urmându-și o mai veche pasiune, Romulus Rusan și-a concretizat stăruitoarele eforturi din ultimii ani într-o nouă ediție a volumului dedicat faimosului dar prea puțin înțelesului sculptor gorjean care a încercat să ne releve semnificația Infinitului și valoarea Tăcerii.

Autorul a avut posibilitatea să contemple toate avatarurile postbelice ale receptării dirijate a geniului născut în „Olténie" (cum consemnau unele ediții din deceniul șase ale enciclopediei Larousse)[1], de la repudierea furioasă din anii stalinismului ca „transfug cosmopolit" (p. 21) până la „campania de recuperare a celebrităților" declanșată la București în perioada „coexistenței pașnice" Est-Vest (p. 25) și chiar la „anexarea la mașina de propagandă" a

[1] O asemenea localizare nu era totuși lipsită de sens în cazul mucalitului Brâncuși, a cărui pasiune pusă în idealizarea regiunii natale reiese pe alocuri și din volumul lui Romulus Rusan, prin satisfacția contemplativă cu care artistul identifică marca „oltenității" soției lui Jebeleanu („E din Oltenia că prea are dinți frumoși" – p. 114) și prin modul triumfal în care devoalează originile viitorului său mare prieten V.G. Paleolog, care se pretindea, în mod jucăuș, „constantinopolitan, de origine imperială", în timp ce strecura în frază, imprudent, expresia „mă râd", familiar celor născuți în Țara Jiului („Te-am prins: ești oltean, mă!" – p. 121).

regimului comunist, ca „artist de succes pornit de jos" (p. 24, 27), evoluție care a avut ca punct terminus receptarea rituală a lui Brâncuși printr-un „paradoxal cult, sufocant, care urma unei sinistre perioade de interdicție și defăimare" (p. 21). Până să ajungă, cu ocazia centenarului Brâncuși, la acest succes editorial, Romulus Rusan avusese și un episod negativ cauzat de echivocul malign al politicii culturale comuniste, în 1957, când a „plasat, într-o noapte de <<cap limpede>>, scurtul necrolog oficial pe pagina întâi [al revistei <<Tribuna>> din Cluj, unde autorul era atunci redactor – S.B.M.] și am dat culoare de doliu antetului", fapt care a atras imediat intervenția brutală a cenzorilor (p. 25).

Personajul Brâncuși este descris de autor în termeni comprehensivi, aproape aforistici: „un om conștient de valoarea sa dar fără să fie îngâmfat, plin de umor dar și de susceptibilitate, fermecător dar și puțin sucit, cu o personalitate puternică dar păstrând luminișuri și chiar naivități, care ne amintesc de butada sa <<Când încetăm să mai fim copii, suntem deja morți>>" (p. 28). Reconstituirea personajului este făcută cu aproape infinită grijă pentru nuanțe, care, departe de a fi marginale, devin definitorii pentru înțelegerea acestuia. Vedem, așadar, că unele dezamăgiri ivite cu ocazia vizitelor sale interbelice în țară (1921, 1922, 1937, 1938), când a încercat să ridice și alte monumente cu sens patriotic („un monument și o acoladă" peste apa Bistriței, pentru pomenirea consătenilor săi căzuți în Primul Război Mondial, respectiv un monument în memoria lui Octavian Goga, la Ciucea – p. 8, 11) nu i-au schimbat acestuia ideile sau trăirile, ci doar credința în caracterul realizabil al acestora, prin transpunere în monumente artistice (o parte din ele – ansamblul din Târgu Jiu - finalizându-se, după cum bine se știe, cu succes, chiar dacă nu în deplinătatea intențiilor artistului). Aflăm (sau ne consolidăm ideea, după caz) că „anul 1951 – când stalinismul atinsese cote paranoice și în România – a fost anul de ruptură sufletească" (p. 22-23), fapt care a dus la schimbarea, într-un sfârșit, a statutului civil, atunci când „evident după multe sfâșieri de conștiință, la 1 august 1951 și-a cerut cetățenia franceză, renunțând – la vârsta de 75 de ani – la aceea română, pe care o onorase până atunci cu mândrie" (p. 24). Deși condamnarea artei lui de către o parte din academicienii Republicii Populare[1], în același

[1] Vezi concludentul *Proces-verbal al ședinței din 7 martie 1951* a Secțiunii de Știința Limbii, Literatură și Arte a Academiei R.P.R., publicat în facsimil de Rumulus Rusan, la pp. 147-148. Cel mai ostil dintre vorbitori a fost Alexandru Graur, care se declara „împotriva acceptării în Muzeul de Artă al R.P.R. a operelor sculptorului

nefast an 1951, „îi dădea lui Brâncuși de înțeles că, în România, nu mai este recunoscut ca român” (p. 24), acesta a știut să întoarcă această „amabilitate”, cu inteligență, reprezentanților ambasadei R.P.R. de la Paris, peste doar câțiva ani, atunci când regimul comunist începuse tentativele de reconciliere condiționată cu intelectualii din exil: „La încercările timide de a-l invita <<acasă>>, le cerea să-l lase în pace după ce și-au vândut rușilor poporul” (p. 26). Rămânem însă cu o anumită curiozitate în urma lecturii interviului cu Eugen Jebeleanu (pp. 109-117). Acesta l-a vizitat pe Brâncuși în octombrie 1956, invitându-l să vină în România, unde în fine îi erau dedicate primele expoziții de după trauma din 1951. Cititorul rămâne fără o concluzie clară asupra intențiilor artistului, care-și mărturisește deschis și categoric „dorul” de țară, fredonează melodii populare și răsfoiește, copleșit de nostalgie, albumele de fotografii pe care le primise de acasă. Cel mai probabil, nerealizarea vizitei a fost rezultatul unei combinații fatale de factori, printre care starea proastă a sănătății maestrului (acesta a și decedat la numai câteva luni după vizita lui Jebeleanu) și evenimentele internaționale (revoluția de la Budapesta) care au bulversat agenda guvernului de la București și au reînviat neîncrederea reciprocă.

Altminteri, intervievații consimt că Brâncuși „avea o atracție plenară, fără criterii, pentru tot ce era plai românesc”, dar și că „se ferea de exotisme, spunea că <<nu e bine să stai cu lucruri străine>>, e bine să ai lucrurile tale” (Grigore Popa – p. 67, 66). Cu un umor cu care cititorul se familiarizează rapid, maestrul[1] îi și necăjea pe unii vizitatori, precum Cella Delavrancea, căreia îi semnala că „dumneata nu cânți de-ale noastre, cânți

---

Brâncuși, în jurul căruia se grupează antidemocrații în artă”. Însă și George Călinescu opina, invocând nelipsitele, în epocă, „vederi ale criticilor de artă sovietici”, că „Brâncuși nu poate fi considerat un creator în sculptură”. Întreaga discuție fusese ocazionată de o comunicare a lui Ion Jalea, care conținea meritorii puncte de vedere pozitive asupra operei brâncușiene.

[1] Arhitectul Octav Doicescu afirmă că Brâncuși „respingea pentru el termenul de <<maestru>>, deși îl întrebuința pentru sculptura lui: *Pasărea măiastră*” (p. 105). Probabil că Brâncuși respingea doar solemnitatea mai mult sau mai puțin formală a unei astfel de adresări, întrucât în alte contexte, apropiate autenticului tradițional pe care îl iubea atât de mult, o accepta (pietrarul Ioan Alexandrescu, ce lucrase în 1938 sub îndrumarea directă a artistului pe șantierul ansamblului de la Târgu Jiu, afirmă că „îi spuneam <<maestre>>, iar el îmi răspundea cu <<tinere>>” - p. 97).

de-alelalte” (p. 50). Dincolo de faptul că Brâncuși, aidoma altui mare exilat parizian, Emil Cioran, își idealiza fără măsură copilăria, înțelegem că acesta nu a fost critic numai față de comunism[1], ci și față de alte fenomene care tindeau să altereze, în concepția lui, esența umană. Așa de pildă, întrebat de Grigore Popa cum și-a regăsit patria după revenirea din 1938, artistul remarca: „toate bune, toate frumoase, dar oamenii trăiesc foarte bine, vorbesc mult, mănâncă, benchetuiesc”. Probabil că orice alt român s-ar mărgini să tragă din aceste vorbe concluzia (importantă și ea, nu-i vorbă!) viabilității traiului din anul de vârf al capitalismului românesc interbelic (un nivel de trai european, cum am spune astăzi), ignorând acel „dar” care pregătea interpretarea maestrului, conform căreia compatrioților săi „le crește bifteck pe creier și nu mai gândesc” (p. 67).

La fel de important este și să aflăm (sau, după caz, să ne reamintim) faptul că bine-cunoscuta Coloană de la Târgu Jiu se chema de fapt „*Coloana recunoștinței fără de sfârșit*”, fiind „rebotezată ulterior *Coloana infinită*”[2] și fusese dedicată de Brâncuși, așa cum îi sugerează și numele, „eroilor din Primul Război Mondial” (p. 22). Extrem de relevantă este, pentru analiza resorturilor propagandistice ale regimului comunist (și nu doar a celui timpuriu, stalinist) nu numai „cantonarea” (prin numita „rebotezare”) a celui mai reprezentativ monument brâncușian într-un abstract pur, cu aparente nuanțe de excentricitate, ci și iresponsabila inițiativă a primarului comunist din Târgu Jiu, din anii comunismului timpuriu (1951), de a „smulge din fundație și a doborî *Coloana infinitului*”, ordinul de demolare fiind bazat pe o motivare

---

[1] O anumită nuanță clarificatoare s-ar putea ascunde și în formularea (echivocă) a lui Octav Doicescu, după care Brâncuși „era indiferent cadrului social și urban în care se afla ocazional” (p. 104). Nu credem însă că ar fi vorba aici despre nepăsare față de nedreptățile social-politice, ci de capacitatea artistului de a le depăși în spirit, prin raportarea la permanențe. Doicescu, ce evoca și o „aureolă nevăzută pe care [Brâncuși] o inspira oamenilor din jur” (p. 108), insista, în fragmentul citat mai sus, asupra „conținutului filozofic de moșnean român” ce-l avea „limba” vorbită de artist. Reținem și modul glumeț, dar, pentru un ascultător atent, profund în care venerabilul Brâncuși le atrăgea soților Jebeleanu atenția asupra deficitului de democrație existent în R.P.R.: „Sunt oameni care spun că în țară lucrurile nu merg totdeauna bine. Și mai spun că nu merg totdeauna bine pentru că nu aveți parlament” (p. 115).

[2] De asemenea, *Poarta sărutului* era numită inițial *Poarta înfrățirii eroilor*, iar *Masa tăcerii* - *Masa familiei* (p. 93, 94).

imbecilă: „pentru ca metalul să fie folosit <<în alte lucrări edilitare de primă necesitate ale orașului>>” (p. 23).

Romulus Rusan reușește să îmbine într-un ansamblu clar ca lacrima mărturiile celor doisprezece interlocutori (toți răposați la vârste venerabile), diferiți între ei, dar uniți într-o fascinație la fel de limpede explicată față de artistul din Impasse Ronsin nr. 11. Citind aceste mărturisiri atât de diverse în cuvinte și idei, dar unitare prin sens, chiar și un cititor nepriceput într-ale artei sculpturale (precum este autorul rândurilor de față) înțelege cu ușurință că Brâncuși nu căuta să figureze abstractul, ci să releve esența. Însăși „cheia existenței” lui Brâncuși era „trăirea în esență”, cum remarca Milița Petrașcu (p. 37), dar nu mai puțin a operei lui, conform lui Dimitrie Cuclin („Spre deosebire de presupusul lui maestru, Rodin, urmărea să elimine din sculptură tot ce era prea ordinar, dramatic, prea al lumii, și să redea numai prin linii extrem de simple esența lucrurilor, a mișcărilor lor și a vieții” – p. 45). Nu era deci de mirare că lui Brâncuși îi „vorbeau” și pietrele și uneltele, nici că lăsa ciocanul să cadă „singur” pe daltă sau că, așa cum îi destăinuia Cellei Delavrancea, își „șlefuia [operele] cu mâna până le însuflețea” (p. 49).

Nu știm dacă Romulus Rusan (13 martie 1935, Alba Iulia – 8 decembrie 2016, București) și-a presimțit în vreun fel sfârșitul. Știm doar că în ziua fatală fusese la serviciu. Și mai știm cu siguranță că el credea în perenitatea faptelor de cultură și de conștiință (civică), fapte cărora le dedicase fără remușcări (chiar și-atunci când nimeni nu le dădea vreo șansă, așa cum s-a întâmplat în primii ani, eroici, de inițiativă muzeistică în Sighet) decenii din viață (alături de charismatica Ana Blandiana și de o dedicată echipă de tineri, astăzi consacrați). Am văzut tenacitatea cu care muncea la materializarea ultimelor proiecte și i-am admirat curajul de a înfrunta Clepsidra, dar și modestia desăvârșită cu care își scuza (fără să fie, evident, nevoie) cantitatea mare de timp pe care o dedica, aproape cu încrâncenare, muncii de pregătire a volumelor ce urmau să apară sub egida Fundației Academia Civică. Nu știm dacă acest tip de Teroare a Timpului se suprapunea în cazul lui Romulus Rusan cu presentimentul sfârșitului, dar cunoaștem că era însoțit de credința lui în caracterul viu al faptelor bune și al simbolurilor înălțătoare.

Bunăoară, volumul dedicat lui Brâncuși și-a schimbat în timp titlul, până a ajuns la această formă sapiențială: prima ediție, din 1976, purta titlul relativizant *O discuție la Masa Tăcerii și alte convorbiri*

subiective, iar cea de-a doua, disponibilă din păcate doar online, unul simplificat (*O discuție la Masa Tăcerii* - 2006).

Desigur că Brâncuși rămâne (în ciuda eforturilor încrâncenate ale unora de a ni-l face uitat, ori străin) viu, atât prin opera fără pereche, cât și prin sensul inițiatic al vieții, pe care îl putem doar bănui (pornind de la unele observații ale marelui exeget Radu Varia, sau ale altora). Avem însă acum, în bibliotecă, și o nouă carte de mici dimensiuni, dar cât se poate de vie, așa cum cu distincție o arată, în *Cuvântul înainte*, și regretatul Barbu Brezianu: „Discuțiile din 1976 își păstrează interesul și întreaga lor prospețime, chiar dacă fragmente din ele au mai fost cândva tipărite. Sunt convorbirile lui Romulus Rusan cu doisprezece contemporani, care cu toții au avut privilegiul de a fi stat față în față cu Brâncuși, de a-l fi ascultat, apoi de a-și reaminti cuvinte cândva rostite de el – iar, în cele din urmă, performanța autorului și a cărții este că acestea formează un portret viu și unitar (fapt de natură să stârnească remușcări unor <<brâncușologi>> care au ratat prilejul de a culege nemijlocit și apoi de a-și publica amintirile lor și ale altor cunoscuți de odinioară ai sculptorului") – p. 7-8. De altfel, autorul semnala încă din prefața sa la prima ediție faptul că nu a intenționat să realizeze „o performanță documentară, ci o reconstituire vie: o reînviere a celor mulți Brâncuși, aflați câte unul în fiecare din conlocuitorii noștri, care prin rotire caleidoscopică[1] să ne redea pe unicul Brâncuși, cel înălțător nu numai prin tăria geniului, ci și prin complexitatea slăbiciunilor" (p. 20).

Aducem aici un umil (nu și ultim) omagiu personalității vii a celui care a fost Romulus Rusan, păstrând (vie!) perceperea vizuală a celui care ostenea pe lungul culoar al Facultății de Istorie din București, pentru a-și onora promisiunea de participare la masa rotundă care încheia Conferința Națională „Crizele anului 1956" (3-4 noiembrie 2016). Întâmplarea a făcut astfel ca ultima (din câte cunoaștem) apariție publică a lui Romulus Rusan (cu excepția lansării noilor volume ale F.A.C. la Târgul „Gaudeamus", ocazie când ne-am întâlnit pentru cea din urmă oară) să fie cu ocazia unei manifestări științifice organizate de Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (împreună cu Facultatea de Istorie, gazda Conferinței menționate).

Silviu B. Moldovan

[1] Aluzie la una din creațiile brâncușiene, *Leda*, care se rotea pe o piatră de moară.

Abrevieri

A.A.N.P. – Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor

A.C.N.S.A.S. – Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității

A.F.D.P.R. – Asociația Foștilor Deținuți Politici din România

A.M.A.E. – Arhiva Ministerului Afacerilor Externe

A.M.J., D.I.M. – Arhiva Ministerului Justiției, Direcția Instanțelor Militare

A.N.I.C. – Arhivele Naționale Istorice Centrale

A.N.R. – Arhivele Naționale ale României

A.R.L.U.S. – Asociația Română pentru Strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică

A.S. – Asociația Sportivă

A.V.S.A.P. – Asociația Voluntara pentru Sprijinirea Apărării Patriei

B.O.R. – Biserica Ortodoxă Română

C.A.G. – Comitetul Antifascist German

C.C. al P.C.R./P.M.R. – Comitetul Central al Partidului Comunist/Muncitoresc Român

C.C.A. – Clubul Central al Armatei

C.C.F.S. – Consiliul pentru Cultură Fizică și Sport

C.C.S. – Consiliul Central al Sindicatelor

C.G.M. – Confederația Generală a Muncii

C.M. – Colonie de Muncă

C.P. – Codul Penal

C.P.P. – Codul de Procedură Penală

C.S.S. – Consiliul Securității Statului

D.G.A.S. – Direcția Generală a Arhivelor Statului

D.G.M. – Direcția Generală a Miliției

D.G.P. – Direcția Generală a Poliției

D.G.P. – Direcția Generală a Penitenciarelor

D.G.P.C.M. – Direcția Generală a Penitenciarelor și Coloniilor de Muncă

D.G.S.P/D.G.S.S. – Direcția Generală a Securității Poporului/Statului

D.M.C. – Direcția de Miliție a Capitalei

D.M.R.U. – Direcția Management și Resurse Umane, este un fond arhivistic provenit de la Ministerul de Interne, aflat în prezent în arhiva C.N.S.A.S.

D.O. – Domiciliu Obligatoriu

D.S.S. – Direcția Securității Statului

D.U.I. – Dosar de Urmărire Informativă

F.N.T.D.R. – Frontul Național al Tineretului Democrat din România

F.P. – Fond Penal, provenit de la Arhiva Ministerului Justiției, Direcția Instanțelor Militare sau arhivele Tribunalelor Militare (Timiș, Cluj și Iași), în prezent la A.C.N.S.A.S.

F.R. – Fond Rețea, provenit de la Serviciul Român de Informații, în prezent la C.N.S.A.S.

F.I.S.U. – Federația Internațională a Sportului Universitar

G.A.C./G.A.S. – Gospodăria Agricolă Colectivă/de Stat

G.E.G. – Grupul Etnic German

G.M.A. – Gata pentru Muncă și Apărarea R.P.R.

G.O.A. – Grupa Operativă Aiud

G.U.P.V.I. – Glavnoe upravlenie po delam voennoplennikh i internirovannikh (Sistemul lagărelor de prizonieri de război)

I.G.M. – Inspectoratul General de Miliție

I.N.C.O.O.P. – Institutul Național al Cooperației

K.G.B. – Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti (Comitetul Securității Statului)

L.A.N.C. – Liga Apărării Național Creștine

M.A.I. – Ministerul Afacerilor Interne

M.A.N. – Marea Adunare Națională

M.G.B. – Ministerstvo Gosudarstvennoy Bezopasnosti (Ministerul Securității Statului)

M.S.S. – Ministerul Securității Statului

M.L. – Mișcarea Legionară

N.K.G.B. – Narodnîi Komissariat Gosudarstvennoi Bezopasnosti (Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului)

N.K.V.D. – Narodnîi Komissariat Vnutrennih Del (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne)

O.S.P. – Organizația Sportului Popular

P.M.R. – Partidul Muncitoresc Român

P.N.C. – Partidul Național Creștin

P.N.Ț. – Partidul Național Țărănesc

P.O.W. – Prisoners of War

R.D.G. – Republica Democrată Germană

R.F.G. – Republica Federală Germania

S.I.C. – Serviciul Inspecții și Control

S.O. – Serviciul Operativ

S.O.Î.L.C.M. – Serviciul Operativ al Închisorilor Lagărelor și Coloniilor de Muncă

T.O. – Tehnică Operativă

U.A.E.R. – Uniunea Asociațiilor de Elevi din România

U.C.F.S. – Uniunea de Cultură Fizică și Sport

U.F.S.R. – Uniunea Federațiilor Sportive din România

U.G.S.R. – Uniunea Generală a Sindicatelor din România

U.N.C.A.P. – Uniunea Națională a Cooperativelor Agricole de Producție

U.N.S.R. – Uniunea Națională a Studenților din România

U.P.M. – Uniunea Populară Maghiară

U.T.M./U.T.C. – Uniunea Tineretului Muncitoresc/Comunist

Muncitoresc/Comunist

Lista autorilor

Roland CLARK - lector în istorie la Universitatea din Liverpool. Domeniile sale de cercetare includ fascismul, antisemitismul, mișcările sociale, politica studențească, religia trăită, teologia și naționalismul, studiile de gen și istoria culturală. Prima sa monografie, *Sfânta tinerețe legionară: activismul fascist din România interbelică* (2015), vizează viața de zi cu zi a activiștilor din Legiunea Arhanghelului Mihail. A publicat numeroase articole și capitole despre istoria Legiunii și despre istoria religioasă și culturală a României și a Europei de Est. Studiază în prezent religia trăită și schimbarea religioasă în România interbelică.

Mihai DEMETRIADE – consilier principal CNSAS, licenţiat al Facultăţii de Filozofie din cadrul Universităţii „Al. I. Cuza" Iaşi, (1997); masterat în filozofie în cadrul aceleași universităţi (1998); licenţiat al Facultăţii de Ştiinţe Politice din cadrul SNSPA București. Studiu recent: *Grupul Operativ Aiud* în Octavian Roske (coord.), *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea, F-O,* INST, București, 2012, pp. 200-208.

Oana IONEL DEMETRIADE – consilier superior CNSAS, licenţiată a Facultăţii de Istorie din cadrul Universităţii „Al. I. Cuza" Iași (1999); doctor în istorie al Universității din București (2016); coautor și coeditor al mai multor volume editate în cadrul CNSAS: *Un sfert de veac de urmărire: documente din dosarele secrete ale generalului Nicolae Rădescu*, documente selectate şi editate de Monica Grigore, Oana Ionel, Dragoş Marcu, studiu introductiv de Gheorghe Onișoru, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004; *Lupta mea pentru sindicate libere în România. Terorismul politic organizat de statul comunist*, ediţie îngrijită, studiu, note şi selecţia documentelor de Oana Ionel şi Dragoş Marcu, postfaţă de Marius Oprea, Iaşi, Editura Polirom, 2005; *Eroi pentru România-Brașov, 15 noiembrie 1987,* Editura Semne, Bucureşti, 2007 (coautor); Nicolae Pascu, *În mijlocul vâltorii: Note și amintiri politice*, ediţie îngrijită, studiu, note, indice şi anexe documentare de Oana Ionel, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2010. Volum recent: *Generalul Nicolae Rădescu. Profilul*

unui om de stat în imagini și documente, București, Editura Oscar Print, 2015.
Tereza-Brîndușa PALADE - conferențiar universitar la Facultatea de Științe Politice (SNSPA) și doctor în Filosofie (*Magna cum laude*, Universitatea București). Predă cursuri de Etică Politică și Religie și Fundamentalism Religios. A publicat numeroase lucrări de etică, teorie politică și metafizică, precum și eseuri asupra fenomenului religios. Ultima sa carte de eseuri este *Infinitul fără nume. Cîteva reflecții despre paradoxurile credinței* (Galaxia Gutenberg, 2013). A tradus în limba română prima *Quaestio* din lucrarea *De Veritate* a lui Toma de Aquino (Galaxia Gutenberg, 2012) și a coordonat traducerea volumului al II-lea (*Vîrsta de* aur) al trilogiei *Principalele curente ale marxismului* a lui Leszek Kolakowski (Curtea Veche, 2010). Are o intensă activitate publicistică, publicând mai ales în revista *Observator cultural* și pe platforma Contributors. Este, de asemenea, poet, cu două volume de versuri publicate (*Pustietatea aprinsă*, Galaxia Gutenberg, 2014 și *Înapoi în taverna cu îngeri*, Tracus Arte, 2016) și contribuții poetice în reviste literare (*Familia, Viața Românească*).

Cristina PREUTU – lector doctor la Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Studii de licență (2008) și master (2010, masterul „Istoria comunismului românesc") la Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Autor al lucrării *Propaganda politică în România socialistă. Practici instituționale și tehnici de comunicare (1965-1974)*, apărută la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, în 2017. Autor al unor studii privind istoria comunismului românesc, în special pe teme care surprind propaganda, comunicarea politică, viața culturală, viața socială, percepții societale în comunism, în reviste de specialitate și volume de studii, precum: *Institutional Practices of Propaganda in Nicolae Ceausescu's Regime*, în „Studia Universitatis "Babeş-Bolyai" Series Historia", 2015; *Religie și politică în regimul comunist. Practici religioase în perioada conducerii lui Nicolae Ceaușescu*, în Constantin Bușe (coord.), *Studii de istorie,* vol. IV, 2015; *Teatralizarea prezentului. Dramaturgie și propagandă în anii 1965-1989*, în Andi Mihalache, Adrian Cioflâncă (coord.), *Istoria Recentă Altfel. Perspective Culturale*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2013; *Întrecerea socialistă*, în Octavian Roske (coord.), *Enciclopedia regimului comunist.*

Represiunea, vol. II, INST, 2012; *Mișcarea stahanovistă în România-între propagandă și control social,* în „Anuarul IICCMER", 2011.

Dragoș URSU - cercetător-doctorand în cadrul proiectului IICCMER - „Strategii de supraviețuire și de integrare socio-profesională în familiile foștilor deținuți politici în primele două decenii ale regimului comunist", finanțat de CNCS – UEFISCDI, PN-II-RU-TE 2014-4-0090; conservator – Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia; Absolvent al Facultății de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai" Cluj Napoca (2010) și al programului de Master „Istorie, Memorie și Oralitate în Secolul XX" al aceleiași Facultăți (2012). Din 2012 doctorand al Facultății de Istorie, Universitatea „Babeș-Bolyai" Cluj Napoca cu o temă de cercetare despre penitenciarul Aiud în perioada comunistă; licențiat în Teologie la Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „1 Decembrie 1918" Alba Iulia. Publicații recente: *Aiudul, Aiudule: crâmpeie de memorie încarcerată*, Cluj Napoca, Editura Renașterea, 2010; *Memoria Reeducării de la Aiud* în *Prezentul Comunismului: memorie culturală și abordări istoriografice*, Claudiu Florentina Dobre și Valeriu Antonovici (coord.), Oradea, Ratio&Revelatio, 2016; *Strategii de supraviețuire culturală: Activitatea publicistică a foștilor deținuți politici în ziarul „Glasul Patriei", între propagandă și colaboraționism* în „Traversând comunismul: conviețuire, conformism, compromis", Anuar IICCMER, vol. XI, Iași, Polirom, 2016.

Valentin VASILE – consilier principal la CNSAS, licenţiat al Facultăţii de Istorie, Universitatea din București (2002); doctor în istorie al Universităţii din Bucureşti (2011). Autor al mai multor studii și articole referitoare la aspecte de viaţă socială şi economică din anii regimului totalitar comunist (1948-1989). Volum recent: *Viaţa cotidiană a românilor între anii 1941 – 1965*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014.

Tipărit la tipografia Editurii Univers Juridic,
București

Comenzile pentru revistă se primesc pe adresa
CNSAS:
str. Matei Basarab, nr. 55-57, cod poştal 030 671,
Bucureşti, sector 3,
tel. 037 189 142 sau la email: editura@cnsas.ro